

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ ANA BİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ BİLİM DALI**

**TÜRKİYE VE YUNANİSTAN'DA POST-ENDÜSTRİYEL
DÖNEMDE GENÇ İŞSİZLİĞİ: KARŞILAŞTIRMALI SWOT
ANALİZİ**

(DOKTORA TEZİ)

ALTUĞ YENGİNAR

KOCAELİ 2023

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ ANA BİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ BİLİM DALI**

**TÜRKİYE VE YUNANİSTAN'DA POST-ENDÜSTRİYEL
DÖNEMDE GENÇ İŞSİZLİĞİ: KARŞILAŞTIRMALI SWOT
ANALİZİ**

(DOKTORA TEZİ)

ALTUĞ YENGİNAR

Doç. Dr. Gökçe CEREV

KOCAELİ 2023

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ ANA BİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ BİLİM DALI**

**TÜRKİYE VE YUNANİSTAN'DA POST-ENDÜSTRİYEL
DÖNEMDE GENÇ İŞSİZLİĞİ: KARŞILAŞTIRMALI SWOT
ANALİZİ**

(DOKTORA TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Altuğ YENGİNAR
Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 14.06.2023/17

KOCAELİ 2023

ÖNSÖZ

Öncelikle, yüksek lisans eğitimim için Kocaeli Üniversitesi'ne ayak bastığım 2016 yılından, doktora sürecini bitirmek üzere olduğum bu günlere kadar her konuda desteklerini esirgemeyen çok değerli hocalarım Doç. Dr. Doğa Başar SARIİPEK ve Prof. Dr. Abdülkadir ŞENKAL'a çok teşekkür eder, minnetlerimi sunarım.

Doktora sürecimin ve bu tezin en zor dönemlerinde yanımda olan, bilgi ve tecrübesiyle çalışmalarına ışık tutan, bana bir ağabey gibi davranan tez danışmanım Doç. Dr. Gökçe CEREV'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Siz olmasaydınız kuvvetle muhtemel bu tezi tamamlayamamış olacaktım. Benim gibi, daha birçok öğrencinizi de itici rüzgârınızla selamete kavuşturacağınızdan eminim. Sayın hocam; pruvanızın neta, bahtınızın açık olmasını dilerim.

Tez jürimde bulunan ve bu tezin tamamlanmasında büyük emekleri geçen, desteklerini her zaman yanımda hissettiğim Doç. Dr. Şerif CANBAY ile Doç. Dr. Ali Kemal NURDOĞAN hocalarıma ve doktora sürecim boyunca beni motive ederek manevi desteğini esirgemeyen Doç. Dr. Hasan Bora USLUER hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Eşim Seda Nur, büyük kızım Selin ve aramıza henüz on bir ay önce katılan küçük kızım Alin Melis, akıp giden zamanda ve tekrarı olmayan hayatta sizden alıp, lisansüstü eğitim sürecime ayırdığım zamanı size geri veremeyeceğimin farkındayım. Fakat, telafisi için elimden geleni yapacağıma söz veriyorum. Bu süreçte bana olan yüksek sabrınız, desteğiniz ve fedakârlığınız için sizlere minnettarım. İyi ki varsınız. Sizleri çok seviyorum.

Son olarak beni bugünlere getiren üzerimde çok hakları bulunan ve emeklerini ne yapsam ödeyemeyeceğim rahmetli babam Bekir YENGİNAR ve kıymetli annem Gönül DEMİRKOL'a çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ÖZET	ix
ABSTRACT	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GRAFİKLER LİSTESİ	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvii
TABLolar LİSTESİ.....	xviii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. İŞSİZLİK KAVRAMI VE ANA EKOL İKTİSAT TEORİLERİNİN İŞSİZLİĞE KARŞI YAKLAŞIMLARI	4
1.1.1. İşsizlik Kavramı	5
1.1.2. Yoksulluk Kavramı	6
1.1.3. İşsizliğe İlişkin Teorik Yaklaşımlar	9
1.1.3.1. Klasik (Liberal) Teoriye Göre İşsizlik	10
1.1.3.2. Marksist Teoriye Göre İşsizlik	14
1.1.3.3. Keynesyen Teoriye Göre İşsizlik	16
1.1.3.4. Neo-Liberal Teoriye Göre İşsizlik	21
1.1.3.5. Post-Endüstriyel Dönemde ve Toplum 5.0’da İşsizlik	23
1.1.4. Genç İşsizliği	28
1.1.5. İşsizlik-Yoksulluk İlişkisi ve Çalışan Yoksullar	30
1.2. TOPLUM 1.0’DAN TOPLUM 5.0’A ÇALIŞMA OLGUSUNUN KAVRAMSAL DÖNÜŞÜMÜ	33
1.2.1. Sanayi Devrimi Öncesi Dönem	33
1.2.2. Sanayi Devrimi Dönemi	35
1.2.3. Post-Endüstriyel Dönem	37
1.2.4. Çalışmanın Geleceği Hakkında Perspektifler	39

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE İŞGÜCÜ PİYASALARININ ANALİZİ VE YAŞANAN SOSYO EKONOMİK DÖNÜŞÜMÜN İNCELENMESİ

2.1.	1980-1990 DÖNEMİ: NEO-LİBERAL EKONOMİK POLİTİKALARA YAPISAL UYUM SÜRECİNİN BAŞLAMASI.....	43
2.1.1.	İşgücü Piyasalarının Genel Görünümü	45
2.1.1.1.	Nüfus ve Demografik Özellikler.....	46
2.1.1.2.	İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları	49
2.1.1.3.	Genç İşsizliğin Analizi	52
2.1.2.	1980-1990 Döneminde Türkiye’nin Sosyoekonomik Dönüşümü	54
2.2.	1991-2001 DÖNEMİ: SİYASİ İSTİKRARSIZLIKLAR DÖNEMİ.....	62
2.2.1.	İşgücü Piyasalarının Genel Görünümü	64
2.2.1.1.	Nüfus ve Demografik Özellikler.....	65
2.2.1.2.	İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları	68
2.2.1.3.	Genç İşsizliğin Analizi	73
2.2.2.	1991-2001 Döneminde Türkiye’nin Sosyoekonomik Dönüşümü	77
2.3.	2002-2020 DÖNEMİ: ADALET VE KALKINMA PARTİSİ DÖNEMİ.....	86
2.3.1.	İşgücü Piyasalarının Genel Görünümü	87
2.3.1.1.	Nüfus ve Demografik Özellikler.....	88
2.3.1.2.	İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları	92
2.3.1.3.	Genç İşsizliğin Analizi	99
2.3.2.	2002-2020 Döneminde Türkiye’nin Sosyoekonomik Dönüşümü	102

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUNANİSTAN’DA İŞGÜCÜ PİYASALARININ ANALİZİ VE YAŞANAN SOSYO EKONOMİK DÖNÜŞÜMÜN İNCELENMESİ

3.1.	1980-1990 DÖNEMİ: ALBAYLAR CUNTASI SONRASI DÖNEM, PASOK HARETİ VE AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞUNA ÜYELİK.....	126
3.1.1.	İşgücü Piyasalarının Genel Görünümü	129
3.1.1.1.	Nüfus ve Demografik Özellikler.....	130
3.1.1.2.	İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları	132
3.1.1.3.	Genç İşsizliğin Analizi	136
3.1.2.	1980-1990 Döneminde Yunanistan’ın Sosyoekonomik Dönüşümü.	137

3.2.	1991-2001 DÖNEMİ: PİYASALARIN SERBESTLEŞTİRİLMESİ VE ÖZELLEŞTİRMELER	145
3.2.1.	İşgücü Piyasalarının Genel Görünümü	147
3.2.1.1.	Nüfus ve Demografik Özellikler.....	148
3.2.1.2.	İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları	150
3.2.1.3.	Genç İşsizliğin Analizi	154
3.2.2.	1991-2001 Döneminde Yunanistan'ın Sosyoekonomik Dönüşümü.	156
3.3.	2002-2020 DÖNEMİ: AVRO PARA BİRİMİNE GEÇİŞ, BÜYÜK FİNANSAL KRİZ VE SONUÇLARI.....	165
3.3.1.	İşgücü Piyasalarının Genel Görünümü	167
3.3.1.1.	Nüfus ve Demografik Özellikler.....	168
3.3.1.2.	İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları	171
3.3.1.3.	Genç İşsizliğin Analizi	176
3.3.2.	2002-2020 Döneminde Yunanistan'ın Sosyoekonomik Dönüşümü.	179

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE-YUNANİSTAN İŞGÜCÜ PİYASALARININ VE YAŞANAN SOSYOEKONOMİK DÖNÜŞÜMÜN KİYASLANMASI

4.1.	1980-1990 DÖNEMİNİN KİYASLANMASI.....	201
4.1.1.	İşgücü Piyasalarının Genel Görünümü	202
4.1.1.1.	Nüfus ve Demografik Özellikler.....	203
4.1.1.2.	İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları	207
4.1.1.3.	Genç İşsizliğin Analizi	210
4.1.2.	1980-1990 Döneminde Türkiye ve Yunanistan'ın Sosyoekonomik Dönüşümü	212
4.2.	1991-2001 DÖNEMİNİN KİYASLANMASI	221
4.2.1.	İşgücü Piyasalarının Genel Görünümü	223
4.2.1.1.	Nüfus ve Demografik Özellikler.....	224
4.2.1.2.	İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları	228
4.2.1.3.	Genç İşsizliğin Analizi	232
4.2.2.	Türkiye ve Yunanistan'ın Sosyoekonomik Dönüşümü	235
4.3.	2002-2020 DÖNEMİNİN KİYASLANMASI.....	244
4.3.1.	İşgücü Piyasalarının Genel Görünümü	245
4.3.1.1.	Nüfus ve Demografik Özellikler.....	247

4.3.1.2. İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları.....	251
4.3.1.3. Genç İşsizliğin Analizi	258
4.3.2. Türkiye ve Yunanistan'ın Sosyoekonomik Dönüşümü.....	261

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE VE YUNANİSTAN'DA POST-ENDÜSTRİYEL DÖNEMDE GENÇ İŞSİZLİĞİNİN SWOT ANALİZİ

5.1. SWOT ANALİZİNİN TEORİK ÇERÇEVESİ.....	285
5.1.1. SWOT Analizinin Tanımı	285
5.1.2. SWOT Analizinin Temel Amaçları	286
5.1.3. SWOT Analizinde İç ve Dış Çevre Faktörleri.....	287
5.1.3.1. İç Çevre Faktörleri	288
5.1.3.2. Dış Çevre Faktörleri.....	289
5.2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....	291
5.2.1. Araştırmanın Amacı	291
5.2.2. Araştırmanın Önemi.....	293
5.2.3. Araştırmanın Verileri ve Elde Edilme Yöntemi	292
5.2.4. Araştırmanın Yöntemi.....	293
5.3. TÜRKİYE VE YUNANİSTAN'DA POST-ENDÜSTRİYEL DÖNEMDE GENÇ İŞSİZLİĞİNİN KARŞILAŞTIRMALI SWOT ANALİZİ.....	297
5.3.1. SWOT Analizi Kapsamında Elde Edilen Bulgular	308
5.3.2. SWOT Analizi Kapsamında Türkiye ve Yunanistan'da Genç İşsizliğin Azaltılmasına Yönelik Öneriler	310
SONUÇ.....	321
KAYNAKÇA.....	330

ÖZET

İşsizlik ve işsizliğin içinde 15-24 yaş aralığındaki daha özel bir kesimin işsizliğini ifade eden genç işsizliğinin nedenleri sanayi devrimi öncesi dönem, sanayi devrimi dönemi, post-endüstriyel dönem ve Toplum 5.0 döneminde incelenen dönemin özelliklerine göre birbirinden farklılıklar göstermiştir. Türkiye ve Yunanistan’da post-endüstriyel dönemde genç işsizlik oranları artış göstermiş ve bu dönemin bazı yıllarında çarpıcı boyutlara ulaşmıştır. Çalışmanın amacı, Türkiye ve Yunanistan’da post-endüstriyel dönemde genç işsizliğinin içsel ve dışsal ayrımına göre hangi faktörler etrafında nasıl bir gelişim gösterdiğinin belirlenerek, bu faktörler üzerinden her iki ülkede genç işsizliğinin azaltılmasına yönelik çözüm önerileri sunmaktır.

Türkiye ve Yunanistan’da genç işsizliğine etki eden demografik, ekonomik, sosyal, siyasi ve teknolojik faktörlere ilişkin niteliksel ve niceliksel verilere çeşitli kurum, kuruluş, kitap, dergi, makale vb. ikincil kaynaklardan literatür taramasıyla ulaşılmıştır. Elde edilen verilere SWOT analizi yöntemi uygulanarak Türkiye ve Yunanistan’da genç işsizliğinin hangi içsel ve dışsal faktörler etrafında şekillendiği belirlenmiş, her iki ülkenin genç işsizliğine yönelik içsel faktörleri kapsamında “güçlü ve zayıf” yönleri ve dışsal faktörleri kapsamında ise “fırsat ve tehdit” yaratan unsurları ortaya koyulmuştur. Sonrasında ise elde edilen bulgular üzerinden Türkiye ve Yunanistan’da genç işsizliğinin azaltılmasına yönelik çözüm önerileri sunulmuştur.

Türkiye ve Yunanistan’da genç işsizliğine etki eden içsel ve dışsal faktörler bazı yönlerden birbirinden ayrışırken bazı yönlerden ise birbiri ile ortak özellikler göstermektedir. Her iki ülkede de genç işsizliğinin artış göstermesinde içsel faktörlerin etkisi, dışsal faktörlerin etkisinden daha fazladır.

İçsel faktörler kapsamında Türkiye ve Yunanistan’ın genç işsizliğine yönelik güçlü yönleri oluşturan faktörler genel olarak coğrafi ve demografik faktörlerle ilişkiliyken, zayıf yönlerini oluşturan faktörler ekonomik yapı ve eğitim sistemiyle ilişkili olup, her iki ülkede de benzerlik göstermektedir.

Dış çevre faktörleri kapsamında Türkiye’nin genç işsizliğine yönelik fırsatlarını oluşturan faktörler genel olarak siyasi ve coğrafi faktörlerle ilişkiliyken,

Yunanistan'da sosyal ve siyasi faktörlerle ilişkilidir. Türkiye'de genç işsizliğine yönelik tehditleri oluşturan faktörler genel olarak ekonomik ve siyasi faktörlerle ilişkililikten, Yunanistan'da ekonomik, siyasi ve demografik faktörlerle ilişkilidir.

Post-endüstriyel döneme ulaşma noktasında Yunanistan'ın, Türkiye'ye göre daha yakın bir çizgide olduğu, fakat, her iki ülke post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle kıyaslandığında, teknolojik açıdan post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin oldukça gerisinde kaldıkları ve post-endüstriyel döneme ulaşamadıkları, ulaşmalarının da kısa vadede mümkün olmadığı anlaşılmıştır.

Türkiye ve Yunanistan'da post-endüstriyel dönemde genç işsizliğinin artış göstermesine neden olan faktörlerin temelde birbiri ile benzerlik gösterdiği, genç işsizliğinin artış göstermesinde içsel faktörlerin dışsal faktörlerden daha etkili olduğu, genç işsizliğinin artış göstermesinin temelinde dışsal bir faktör olarak değerlendirilen post-endüstriyel dönem teknolojilerinin olmadığı, genç işsizliğinin ekonomik kriz dönemlerinde önemli sıçramalar gerçekleştirdiği, genç işsizliğinin artış göstermesinde ekonomik kriz dönemleri dışındaki dönemlerde ise ekonomik yapı ve eğitim sistemindeki sorunlardan kaynaklı içsel faktörlerin etkili olduğu ve genç işgücünün nitelik düzeyi post-endüstriyel dönem teknolojilerinin gerekliliklerini sağlayacak nitelik düzeyine yükseltilmeden, post-endüstriyel dönem teknolojilerine ulaşmak için yapılacak yatırımların, post-endüstriyel dönem teknolojilerini genç işsizliği açısından önemli bir dışsal tehdit faktörüne dönüştüreceği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Post-Endüstriyel Dönem, Genç İşsizliği, İşsizlik, Teknoloji, Türkiye, Yunanistan.

ABSTRACT

Unemployment and particularly the causes of youth unemployment, which refers to the unemployment of a more specific segment of the 15-24 age group, differed from one another according to the characteristics of the periods under consideration the pre-industrial revolutionary period, the industrial revolution period, the post-industrial period, and the Society 5.0 period. In Türkiye and Greece, youth unemployment rates rose during the post-industrial era, reaching striking dimensions in some years within the mentioned era. This study aspired to assess how youth unemployment evolved over the post-industrial period in Türkiye and Greece according to internal and external distinctions and to propose solutions to address these factors to lower youth unemployment in both countries.

The study collected data from various institutions, organizations, books, journals, and articles related to qualitative and quantitative data on demographic, economic, social, political, and technological factors affecting youth unemployment in Türkiye and Greece utilizing secondary sources through a literature review. By applying the SWOT analysis method to the collected data, the study strived to determine which internal and external factors induced youth unemployment in Türkiye and Greece, revealing reveal the youth unemployment of both countries within the scope of the internal factors by focusing on “strengths and weaknesses” and external factors by concentrating on “opportunity and threat.” Afterward, the study proposed solutions for lowering youth unemployment in Türkiye and Greece based on the findings.

While the internal and external variables driving youth unemployment in Türkiye and Greece differ in some aspects, they also share some common characteristics. The internal factors are more impactful than external factors on the rising youth unemployment in both countries.

In general, regarding youth unemployment in Türkiye and Greece, geographical and demographic factors refer to strengths, whereas the economic and educational systems in both countries indicate many of the same characteristics related to weaknesses in terms of internal factors.

Considering the external environmental factors for youth unemployment, however, they typically vary based on country as the factors categorized under the opportunities in Türkiye are related to political and geographical aspects; such factors involve social and political issues in Greece. Correspondingly, the factors related to threats to youth unemployment in Türkiye apply economic and political factors, whereas they are related to economic, political, and demographic factors in Greece.

When assessing the period both countries entered the post-industrial era, Greece is in a closer line than Türkiye; however, when both countries are compared to those displaying post-industrial society characteristics, Türkiye and Greece are still far behind the technology level of those countries. Therefore, both countries failed to reach the post-industrial period, and it seems unlikely that these countries will do so anytime soon.

It was concluded that the factors causing youth unemployment to increase in the post-industrial period in Türkiye and Greece are fundamentally similar to each other, that endogenous factors are more effective than exogenous factors in the increase in youth unemployment, that post-industrial period technologies, which are considered as an exogenous factor, are not at the root of the increase in youth unemployment, that youth unemployment makes significant jumps during periods of economic crisis, that endogenous factors stemming from problems in the economic structure and education system are effective in the increase in youth unemployment in periods outside economic crises, and that investments to be made to achieve post-industrial technologies without elevating the young labor force to a level of qualification that will meet the requirements of post-industrial technologies will turn post-industrial technologies into an important external threat factor in terms of youth unemployment.

Key Words: Post-Industrial Period, Youth Unemployment, Unemployment, Technology, Türkiye, Greece.

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
akt.	: Aktaran
AT	: Avrupa Topluluğu
BİT	: Bilgi ve İletişim Teknolojileri
CAP	: Common Agricultural Policy (Ortak Tarım Politikası)
Çev.	: Çeviren
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DİSK	: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
ECB	: European Central Bank (Avrupa Merkez Bankası)
Ed.	: Editör(ler)
ELSTAT	: Hellenic Statistical Authority (Yunanistan İstatistik Kurumu)
EUROSTAT	: European Statistical Office (Avrupa İstatistik Ofisi)
GSMH	: Gayrisafi Millî Hâsıla
GSYH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
ILO	: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
ITU	: International Telecommunication Union (Uluslararası Telekomünikasyon Birliği)
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
mWh	: Mega Watt Hour (Megavat Saat)
kb/s	: Kilobayt/Saniye
OECD	: Organization for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
Ort.	: Ortalama
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TL	: Türk Lirası

TMB	: Türkiye Mütcaahhitler Birliği
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜBİSAD	: Türkiye Bilişim Sanayicileri Derneği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
ty	: Tarih Yok (Tarihi Bulunmayan Akademik Çalışmalarda)
UN	: United Nations (Birleşmiş Milletler)
UNCTAD	: United Nations Conference on Trade and Development (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
UNICEF	: United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)
SGP	: Satınalma Gücü Paritesi
vb.	: Ve benzeri, Ve bunun gibi
vd.	: Ve diğerleri
WEF	: World Economic Forum (Dünya Ekonomik Forumu)

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1	: Türkiye’de 1980-1990 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait İstihdamın Sektörel Dağılımı (Kişi Sayısı).....	60
Grafik 2	: Türkiye’de 1991-2001 Yılları Arasında İşsizlik ve Genç İşsizlik Oranları (%).....	78
Grafik 3	: Türkiye’de 1980-2001 Yılları Arasında Toplam İşsizler İçinde Genç İşsizlerin Oranı (%).....	79
Grafik 4	: Türkiye’de 1991-2001 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait İstihdamın Sektörel Dağılımı (%).....	82
Grafik 5	: Türkiye’de 1980-2020 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait Toplam Nüfus İçinde Genç Nüfusun Oranı (%).....	92
Grafik 6	: Türkiye’de 2002-2020 Yılları Arasında İşsizlik ve Genç İşsizlik Oranları (%).....	103
Grafik 7	: Türkiye’de 1980-2020 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait Toplam İşsizler İçinde Genç İşsizlerin Oranı (%).....	104
Grafik 8	: Türkiye’de 2002-2020 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait İstihdamın Sektörel Dağılımı (%).....	108
Grafik 9	: Türkiye’nin Sınır Teknoloji Hazırlık Endeksi Değerleri.....	116
Grafik 10	: Türkiye’de 2017-2020 Yılları Arasındaki Çevrimiçi Serbest Çalışan İşgücü Arzı Oranı (%).....	120
Grafik 11	: Yunanistan’da 1981-1990 Yılları Arasında İstihdamın Sektörel Dağılımı (Kişi Sayısı).....	140
Grafik 12	: Yunanistan’da 1980-2001 Yılları Arasında Toplam İşsizler İçinde Genç İşsizlerin Oranı (%).....	157
Grafik 13	: Yunanistan’da 1991-2001 Yılları Arasında İstihdamın Sektörel Dağılımı (%).....	158
Grafik 14	: Yunanistan’da 2002-2020 Yılları Arasındaki İşsizlik ve Genç İşsizlik Oranları (%).....	179
Grafik 15	: Yunanistan’da 1980-2020 Yılları Arasında Toplam İşsizler İçinde Genç İşsizlerin Oranı (%).....	182
Grafik 16	: Yunanistan’da 2002-2020 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait İstihdamın Sektörel Dağılımı (%).....	184

Grafik 17	: Yunanistan'ın Sınır Teknoloji Hazırlık Endeksi Değerleri.....	192
Grafik 18	: Yunanistan'da 2017-2020 Yılları Arasındaki Çevrimiçi Serbest Çalışan İşgücü Arzı Oranı (%).....	195
Grafik 19	: Türkiye ve Yunanistan'da 1991-2001 Yılları Arasındaki İşsizlik ve Genç İşsizlik Oranları (%).....	236
Grafik 20	: Türkiye ve Yunanistan'da 1991-2001 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait İstihdamın Sektörel Dağılımı (%).....	238
Grafik 21	: Türkiye ve Yunanistan'da 1980-2020 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait Toplam Nüfus İçinde Genç Nüfusun Oranı (%).....	250
Grafik 22	: Türkiye ve Yunanistan'da 2002-2020 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait İstihdamın Sektörel Dağılımı (%).....	264
Grafik 23	: Türkiye ve Yunanistan'ın 2019 Yılına Ait Sınır Teknoloji Hazırlık Endeksi Değerleri.....	275
Grafik 24	: Türkiye ve Yunanistan'da 2017-2020 Yılları Arasındaki Çevrimiçi Serbest Çalışan İşgücü Arzı Oranı (%).....	279
Grafik 25	: Türkiye ve Yunanistan'da 2020 Yılı İtibarıyla Otomasyonlaşma Riski Taşıyan İşlerin Yüzdesi (%) ve 2020 Yılına Ait Bireylerin Dijital Beceri Puanı.....	283

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1	: SWOT Analizinde Temel Faktörler.....	287

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1	: Bazı Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlara Göre Gençlik Dönemi Yaş Aralığı.....	28
Tablo 2	: Dünyada Seçilmiş Yıllara Ait Toplam, Cinsiyete ve Yaşa Göre Çalışan Yoksul Sayısı (Milyon).....	31
Tablo 3	: Türkiye’de 1980-1990 Yılları Arasındaki Toplam Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı) ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (Yüz Kişide).....	47
Tablo 4	: Türkiye’de 1980-1990 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait Toplam ve Kent-Kır Ayrımına Göre Nüfus Sayıları.....	48
Tablo 5	: Türkiye’de 1980-1990 Yılları Arasındaki İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları (%) (+15 Yaş).....	50
Tablo 6	: Türkiye’de 1980-1990 Yılları Arasında İşsizlik ve Genç İşsizliğine İlişkin Veriler.....	53
Tablo 7	: Türkiye’de 1991-2001 Yılları Arasındaki Toplam Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı) ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (Yüz Kişide).....	65
Tablo 8	: Türkiye’de 1991-2001 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait Toplam ve Kent-Kır Ayrımına Göre Nüfus Sayıları.....	66
Tablo 9	: Türkiye’de 1991-2001 Yılları Arasındaki İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları (%) (+15 Yaş).....	69
Tablo 10	: Türkiye’de 1991-2001 Yılları Arasında İşsizlik ve Genç İşsizliğine İlişkin Veriler.....	74
Tablo 11	: Türkiye’de 2002-2020 Yılları Arasındaki Toplam Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı) ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (Yüz Kişide).....	89
Tablo 12	: Türkiye’de 2002-2020 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait Toplam ve Kent-Kır Ayrımına Göre Nüfus Sayıları.....	90
Tablo 13	: Türkiye’de 2002-2020 Yılları Arasındaki İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları (%) (+15 Yaş).....	93
Tablo 14	: Türkiye’de 2002-2020 Yılları Arasında İşsizlik ve Genç İşsizliğine İlişkin Veriler.....	100
Tablo 15	: Türkiye’de Ağustos 2018- Ağustos 2020 Yılları Arasındaki Genç İşsizlik Oranları (%).....	101
Tablo 16	: Türkiye’nin Teknoloji ve Teknolojiyle İlişkili Göstergeleri.....	109

Tablo 17	: 2019 Yılı Küresel Rekabet Endeksi 4.0 Sonuçlarına Göre Seçilmiş Dünya Ülkelerinin Sıralaması.....	117
Tablo 18	: Türkiye’de 2017-2020 Yılları Arasında En Popüler Çevrimiçi Meslekler.....	120
Tablo 19	: Yunanistan’da 1980-1990 Yılları Arasındaki Toplam Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı) ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (Yüz Kişide).....	130
Tablo 20	: Yunanistan’da 1980-1990 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait Toplam ve Kent-Kır Ayrımına Göre Nüfus Sayıları.....	131
Tablo 21	: Yunanistan’da 1980-1990 Yılları Arasındaki İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları (%) (+15 Yaş).....	133
Tablo 22	: Yunanistan’da 1980-1990 Yılları Arasında İşsizlik ve Genç İşsizliğine İlişkin Veriler.....	136
Tablo 23	: Yunanistan’da 1991-2001 Yılları Arasındaki Toplam Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı) ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (Yüz Kişide).....	148
Tablo 24	: Yunanistan’da 1991-2001 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait Toplam ve Kent-Kır Ayrımına Göre Nüfus Sayıları.....	149
Tablo 25	: Yunanistan’da 1991-2001 Yılları Arasındaki İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları (%) (+15 Yaş).....	150
Tablo 26	: Yunanistan’da 1991-2001 Yılları Arasında İşsizlik ve Genç İşsizliğine İlişkin Veriler.....	155
Tablo 27	: Yunanistan’da 2002-2020 Yılları Arasındaki Toplam Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı) ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (Yüz Kişide).....	168
Tablo 28	: Yunanistan’da 2002-2020 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait Toplam ve Kent-Kır Ayrımına Göre Nüfus Sayıları.....	170
Tablo 29	: Yunanistan’da 2002-2020 Yılları Arasındaki İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları (%) (+15 Yaş).....	172
Tablo 30	: Yunanistan’da 2002-2020 Yılları Arasında İşsizlik ve Genç İşsizliğine İlişkin Veriler.....	176
Tablo 31	: Yunanistan’ın Teknoloji ve Teknolojiyle İlişkili Göstergeleri.....	186
Tablo 32	: Yunanistan’da 2017-2020 Yılları Arasında En Popüler Çevrimiçi Meslekler.....	196

Tablo 33	: Türkiye ve Yunanistan'da 1980-1990 Yılları Arasındaki Toplam Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı) ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (Yüz Kişide).....	204
Tablo 34	: Türkiye ve Yunanistan'da 1980-1990 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait Toplam ve Kent-Kır Ayrımına Göre Nüfus Sayıları.....	205
Tablo 35	: Türkiye ve Yunanistan'da 1980-1990 Yılları Arasındaki İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları (%) (+15 Yaş).....	207
Tablo 36	: Türkiye ve Yunanistan'da 1980-1990 Yılları Arasında İşsizlik ve Genç İşsizliğine İlişkin Veriler.....	211
Tablo 37	: 1980 ve 1990 Yıllarında Seçilmiş Ülkelere Ait Okullaşma Oranları (% brüt).....	217
Tablo 38	: Türkiye ve Yunanistan'da 1991-2001 Yılları Arasındaki Toplam Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı) ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (Yüz Kişide).....	225
Tablo 39	: Türkiye ve Yunanistan'da 1991-2001 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait Toplam ve Kent-Kır Ayrımına Göre Nüfus Sayıları.....	226
Tablo 40	: Türkiye ve Yunanistan'da 1991-2001 Yılları Arasındaki İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları (%) (+15 Yaş).....	228
Tablo 41	: Türkiye ve Yunanistan'da 1991-2001 Yılları Arasında İşsizlik ve Genç İşsizliğine İlişkin Veriler.....	233
Tablo 42	: 1991 ve 2001 Yıllarında Seçilmiş Ülkelere Ait Okullaşma Oranları (% brüt).....	240
Tablo 43	: Türkiye ve Yunanistan'da 2002-2020 Yılları Arasındaki Toplam Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı) ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (Yüz Kişide).....	247
Tablo 44	: Türkiye ve Yunanistan'da 2002-2020 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait Toplam ve Kent-Kır Ayrımına Göre Nüfus Sayıları.....	249
Tablo 45	: Türkiye ve Yunanistan'da 2002-2020 Yılları Arasındaki İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları (%) (+15 Yaş).....	251
Tablo 46	: Türkiye ve Yunanistan'da 2002-2020 Yılları Arasında İşsizlik ve Genç İşsizliğine İlişkin Veriler.....	259
Tablo 47	: Türkiye ve Yunanistan'ın Teknoloji ve Teknolojiyle İlişkili Göstergeleri.....	266

Tablo 48	: 2019 Yılı Küresel Rekabet Endeksi 4.0 Sonuçlarına Göre Seçilmiş Dünya Ülkelerinin Sıralaması.....	276
Tablo 49	: Türkiye ve Yunanistan’ın 2019 Yılına Ait Rekabetçilik Endeks Puan Değerleri.....	277
Tablo 50	: Türkiye ve Yunanistan’da Elde Edilen Verilere Genç İşsizliğinin SWOT Analizi İçin Sorulması Planlanan Sorular.....	294
Tablo 51	: Türkiye ve Yunanistan’da Genç İşsizliğinin Karşılaştırmalı SWOT Analizi.....	297

GİRİŞ

İşsizlik ve işsizliğin içinde 15-24 yaş aralığındaki daha özel bir kesimin oluşturduğu genç işsizliğin nedenleri sanayi devrimi öncesi dönem, sanayi devrimi dönemi, post-endüstriyel dönem ve Toplum 5.0 döneminde incelenen dönemin özelliklerine göre birbirinden farklılıklar göstermiştir.

Dünya ülkelerinde post-endüstriyel dönemde özellikle 1980’li yıllardan sonra işsizlik oranlarında yükselişler görülmeye başlamıştır. Türkiye ve Yunanistan’da da işsizlik oranlarının yükseliş eğilimine girmesi 1980’li yıllara denk gelmektedir. Genç işsizlik oranları ise her iki ülkede de yine 1980’li yıllarla birlikte yükseliş göstermeye başlamıştır. Fakat, Türkiye ve Yunanistan’da genel olarak genç işsizlik oranlarının post endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerden oldukça yüksek seviyelerde gerçekleşmesi ve bu dönemin bazı yıllarında oldukça çarpıcı boyutlara ulaşması, her iki ülke açısından post-endüstriyel dönemde genç işsizliğini nedenlerinin araştırılması ve üzerinde önemle durulması gereken bir konu haline getirmiştir.

Dünya ülkeleri açısından post-endüstriyel dönemde işsizlik ve genç işsizliğinin şekillenmesinde demografik, ekonomik, sosyal ve siyasi birçok farklı faktör rol oynamıştır. Bu dönemde işsizlik ve genç işsizliği tartışmalarının odak noktalarından birini ise “teknoloji” faktörü oluşturmuştur. Hizmetler sektöründe istihdamın yükseldiği, bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) yaygınlaştığı, bilgi ve bilgi işçisi kavramının önem kazandığı, bir BİT çıktısı olan internet ve 2010 yılından sonra gündeme gelen endüstri 4.0 teknolojilerinin hayatın her alanında köklü değişimler yarattığı post-endüstriyel dönemde teknolojinin işsizlik üzerindeki etkilerine yönelik farklı açıklamalar ortaya çıkmıştır. Bazı yazarlar post-endüstriyel dönem teknolojilerinin işsizlik ve genç işsizliğini artırdığını, bazıları negatif bir etkisinin olmadığını, bazıları ise bu teknolojilerin işsizlik ve genç işsizliği yarattığı sonucuna ulaşılması için henüz erken bir evrede olduğu ve gelişen teknolojiye bağlı olarak ortaya çıkan yeni mesleklerin istihdam kayıplarını telafi edebileceğini savunmaktadır.

Türkiye ve Yunanistan’ın dinamik bir süreci ifade eden post-endüstriyel döneme ulaşma çabaları hâlihazırda devam etmekte olup, bu çabalar özellikle 2000’li yıllarla birlikte artış göstermiştir. Dolayısıyla, Türkiye ve Yunanistan’da post-endüstriyel dönem teknolojilerinin genç işsizliği üzerinde nasıl bir etki yarattığı ve yaratabileceği

konusu iki ülke özelinde önem arz etmektedir. Fakat, Türkiye ve Yunanistan’da post-endüstriyel dönemdeki genç işsizliği konusunu salt teknoloji faktörü bağlamında değerlendirmek doğru bir yaklaşımı temsil etmeyecektir. Çünkü, her iki ülkede de post-endüstriyel dönemde genç işsizliğine teknoloji faktörünün yanında, demografik, ekonomik, sosyal ve siyasi birçok faktör de etki etmiştir. Bu faktörlerin bazıları Türkiye ve Yunanistan özelinde farklılıklar gösterirken, bazıları ise her iki ülke açısından ortak özellikler göstermektedir. Ayrıca belirtmekte fayda vardır ki, Türkiye ve Yunanistan’da post-endüstriyel dönemde işsizlik ve genç işsizlik oranları büyük ölçüde birbirine paralellik göstermiştir. Bu nedenle, her ne kadar genç işsizlik oranlarını şekillendiren faktörlerin, işsizlik oranlarını şekillendiren faktörlerden kendi özelinde bir takım farklı nedenleri bulunsa da, bazı noktalarda işsizlik ve genç işsizliğin bir bütün olarak ele alınması, genç işsizliğin nedenlerinin daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayacaktır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde, işsizlik, yoksulluk ve genç işsizliğine ilişkin kavramsal çerçeve çizilerek, işsizliğin ana ekol iktisat teorileri tarafından nasıl açıklandığına, devamında ise işsizlik-yoksulluk ilişkisine ve “çalışma” kavramının anlamında tarihsel süreç içinde Toplum 1.0’dan, Toplum 5.0’a kadar nasıl bir dönüşüm yaşandığına değinilecektir.

İkinci bölümde Türkiye’de, üçüncü bölümde ise Yunanistan’da, 1980-1990, 1991-2001 ve 2002-2020 yılları arası olmak üzere üç dönem halinde işgücü piyasalarına etki eden demografik, ekonomik, sosyal, siyasi ve teknolojik faktörler çerçevesinde işgücü piyasalarının nasıl şekillendiği incelenecek ve ortaya çıkan sosyoekonomik dönüşüme değinilecektir. Bu sosyoekonomik dönüşüm süreci içinde ikinci bölümde Türkiye’nin, üçüncü bölümde ise Yunanistan’ın, istihdamın sektörel dağılımı, bilgi ve öğrenmenin bireylere ne oranda yansıdığı, bilgiye erişim ve altyapının yeterliliği ve bunlarla birlikte dijital uygulamalar ile birlikte içerik ve hizmetlerin yaygınlığı ile ilgili çeşitli verileri göz önüne alınarak post-endüstriyel dönemin neresinde olduklarına ilişkin değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Dördüncü bölümde, ikinci ve üçüncü bölümden elde edilen verilerle Türkiye ve Yunanistan işgücü piyasalarının ve yaşanan sosyoekonomik dönüşümün Türkiye ve

Yunanistan'ın kendi arasında ve post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle kıyaslaması yapılacaktır.

Beşinci bölümde ise, Türkiye ve Yunanistan'da post-endüstriyel dönemde genç işsizliğinin içsel ve dışsal hangi faktörler etrafında nasıl bir gelişim izlediğinin/izleyebileceğinin anlaşılması için ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerden elde edilen verilerden iki ülkenin karşılaştırmalı SWOT analizi yapılacak ve SWOT analizinden elde edilen bulgular üzerinden de Türkiye ve Yunanistan'da genç işsizliğinin azaltılmasına yönelik çözüm önerileri sunulacaktır.

Bu çalışmada, birbirine komşu, tarihsel süreç içinde siyasi, askeri, kültürel ve ticari rekabeti devam eden iki ülke olması, yapılan literatür taramasında iki ülkenin niceliksel olarak nispeten benzer işgücü piyasası göstergelerine sahip olması ve işgücü piyasası ile ilgili sorunlarının benzerlik teşkil etmesi, iki ülkenin de Güney Avrupa Refah rejimi kategorisinde değerlendirilmesi, toplam nüfus içinde 15-24 yaş aralığındaki genç nüfus oranının yine birbirine yakın değerlerde olması, yıllardır süregelen karasuları uzunluğu ve adaların sahiplenilmesi gibi konular üzerinden iki ülkenin birbirinin siyasi istikrarına ve ekonomik göstergelerine etki edebilme özelliğinin bulunması ve her ne kadar BM'nin yapmış olduğu kategoride biri gelişmiş (Yunanistan) diğeri ise gelişmekte olan (Türkiye) ülke konumunda olsa da, iki ülkenin kapitalist sistem içinde düzen belirleyici olmaktan çok, düzeni belirlenen iki ülke konumunda olması vb. nedenlerden dolayı Türkiye ve Yunanistan'da post-endüstriyel dönemde genç işsizliğinin kıyaslanması tercih edilmiştir.

Sonuç olarak, bu çalışmada 1980-2020 yılları arasında Türkiye ve Yunanistan'da genç işsizliğine etki eden demografik, ekonomik, sosyal, siyasi ve teknolojik faktörlere ilişkin niteliksel ve niceliksel veriler toplanıp bu veriler ışığında yapılacak karşılaştırmalı SWOT analizi ile Türkiye ve Yunanistan'da post-endüstriyel dönemde genç işsizliğinin içsel ve dışsal ayrımına göre hangi faktörler etrafında nasıl bir gelişim gösterdiği belirlenecek, sonrasında ise elde edilen bulgular üzerinden Türkiye ve Yunanistan'da genç işsizliğinin azaltılmasına yönelik çözüm önerileri sunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. İŞSİZLİK KAVRAMI VE ANA EKOL İKTİSAT TEORİLERİNİN İŞSİZLİĞE KARŞI YAKLAŞIMLARI

Çalışma, genel olarak “çalışma dışı kalma” kavramının düşündürdüğü gibi, ücret karşılığı bir işe sahip olmak diye düşünülme eğilimindedir. Fakat, bu çok yalın bir düşünceyi temsil etmektedir. Karşılığı ücret olarak ödenmeyen çalışmalar (ev işleri ya da kişinin kendi arabasını tamir etmesi vb.) birçok kişinin hayatında büyük bir yer tutmaktadır. Karşılığı ödensin ya da ödenmesin, çalışmayı, zihinsel ve fiziksel çabanın harcanmasını gerektiren, insan gereksinimlerini karşılayan mal ve hizmetlerin üretimini amaçlayan unsurların yerine getirilmesi şeklinde tanımlamak mümkündür (Giddens, 2012: 791-792).

Çalışma kavramıyla, iş ve meslek kavramlarının yaygın bir şekilde aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Etimolojik olarak çalışma ve iş kavramları aynı kökten gelmelerine rağmen, aralarında bir ayrıntı bulunmaktadır. İş, çalışmadan bağımsız bir kavram olmayıp, iş ve çalışma ayrımının amacı, işin ücret karşılığı yapılan bir çalışma olduğunu belirtmektir. İşin en temel özelliği geçinme aktivitesi olarak çalışmadır. Dolayısıyla ücret, iş kavramında gerekli bir ölçüt olarak öne çıkarken (Işık, 2016a: 11-12), çalışma kavramında her zaman gerekli bir ölçüt olmayabilmektedir.

Ücret karşılığı yapılan ve geçinme etrafında odaklanan genel aktivitelere iş, bu aktivitelerin özel biçimlerine ise meslek denilmektedir. Meslek, genellikle eğitim, çalışma, bilgi birikimi ve seçilen mesleğe bağlı olarak sahip olunan yetenekleri geliştirmeyi gerektirmektedir. Bununla birlikte eğitim ve kültür düzeyini işaret eden bir kavramdır. Dolayısıyla iş kavramından bu yönüyle ayrılmaktadır (Işık, 2016a: 13). Whalley’e göre (1987: 7), meslek, iş ya da uğraşın aksine genel olarak yerleşik bir toplumsal role ve pozisyona atıfta bulunur ve bir mesleğin üyesi kişiler mesleklerini bir süreliğine icra etmedikleri zaman diliminde de toplumsal konumları meslekleriyle muhafaza edilmeye devam eder.

“Çalışma” kavramın bu çalışma içinde kullanılacak anlamı da, “belli bir yaş aralığında olan kişilerin bedensel, zihinsel veya ruhsal bir çaba göstererek maddi bir

kazanç elde etmek için, kendisi ya da bir başkası adına ücret karşılığı mal ve hizmet ürettiği faaliyetler bütünü” şeklinde olacaktır.

1.1.1. İşsizlik Kavramı

İşsizlik geçmişten günümüze dünya ülkelerinin gündemini meşgul eden ortak bir sorundur. İşsizlik tarihsel süreç içinde hem niceliksel, hem de niteliksel anlamda değişimlere uğramış ve işsizliğin beraberinde getirmiş olduğu sorunlar da yaşanan döneme göre farklılıklar göstermiştir. Özellikle, sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan ekonomik ve toplumsal değişimler işsizlik olgusuna yeni boyutlar kazandırmış ve beraberinde yeni sorunlar ve çözüm önerilerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Kurt, 2005: 2).

Literatür incelendiğinde işsizliğe ilişkin farklı tanımlarla karşılaşmakta olup, bu tanımların ise işsiz kişileri tanımlamak için getirilen ölçütler doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. Buna göre, işsiz kavramı incelendiğinde, işsiz, Nickell’a göre (1990: 391), hâlihazırda çalışmayan fakat aktif biçimde iş arayanları, Dupeyroux’a göre (1975: 1011), herhangi bir iş bulmak mecburiyetinde kalmış, işinden uzaklaştırılmış ve kendi isteği dışında ara vermiş durumda olanları, Rivero ve Savatier’a göre (1970: 357), çalışma isteğinde olmalarına rağmen oturan ve bir işte nitelik sahibi olanları, Zaim’e göre ise (1968: 127), çalışma istek ve gücüne sahip olup, makul ve uygun bir iş bulamayanları tanımlamaktadır.

ILO, 19. Çalışma İktisatçıları Konferansı’nda bir kişinin işsiz sayılabilmesi ölçütlerini belli şartlara bağlamıştır. Buna göre işsizler, referans dönemi içinde istihdamda olmayan, son dört hafta içinde aktif iş arama kanallarını kullanarak iş arayan, iş bulmuş olduğu için iş aramayan ve üç ay içinde işe başlayacak belli bir yaşın üzerindeki kişilerden oluşmaktadır (ILO, 2013: 61-63).

Bu çalışmanın konusunu oluşturan ülkelerden biri olan Türkiye’nin resmî istatistik kurumu Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) işsiz kişileri; referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiçbir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son dört hafta içinde aktif iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve iki hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus

şeklinde tanımlamıştır (TÜİK, 2022a). Çalışmanın diğer bir ülkesini oluşturan Yunanistan resmî istatistik kurumu Hellenic Statistical Authority (ELSTAT) ise işsiz kişileri; referans döneminde işsiz olan, hâlihazırda çalışmak için hazır ve aktif olarak iş arayan veya referans döneminin bitiminden en fazla üç aylık bir süre içinde başlayacak bir iş bulan 15-74 yaş arasındaki kişiler olarak tanımlamıştır (ELSTAT, 2023).

İşsiz kavramının tanımında kullanılan ölçütler dinamik bir özellik göstermektedir. Çünkü, tarihsel süreç içinde bir kişinin işsiz olarak kabul edilebilmesi için getirilen ölçütler ülkelerin politik ve ekonomik yapılarına göre farklılıklar göstermiştir. 19. yüzyılda işsiz bir kişinin, genel olarak kabiliyetsizliğinden ötürü bir meslek sahibi olamamış veya geçimsizliği nedeniyle iş bulamamış, boş vakit geçiren bir kişi olduğundan dolayı işsiz durumda olduğu düşünülmekteyken, günümüzde bu düşünce dönüşüme uğramıştır (Zaim, 1968: 124). Günümüzde işsiz, belli bir yaş aralığında, çalışma isteğinde olup günün çalışma ve ücret koşullarında belli kanallar vasıtasıyla iş aradığı halde sosyoekonomik nedenlerle isteği dışında çalışma imkânı bulamamış kişiler olarak tanımlanırken, bu gibi kişilerin oluşturduğu işgücü ise işsizlik olarak tanımlanmaktadır (Andaç, 2010: 42).

1.1.2. Yoksulluk Kavramı

Yoksulluğun tanımı üzerinde mutlak bir görüş birliği bulunmamakta olup, yapılan tanımlar zamana ve ülkelerin toplumsal yapılarına göre farklılıklar gösterebilmektedir. Yoksulluğun tarihi incelendiğinde son 200 yılda yoksulluğa ilişkin ana akım düşüncelerde birçok değişikliklerin meydana geldiği görülmektedir (Şenkal, 2021: 29). Dolayısıyla, yoksulluk kavramının tarihsel süreç içinde dinamik bir nitelik gösterdiğini söylemek mümkündür.

Yoksulluk olgusunu sistematik olarak inceleyen ilk kişi Seeböhm Rowntree olup, S. Rowntree göre yoksullar fiziksel olarak hayatta kalamayanlardan oluşmaktadır. Başka bir ifadeyle, kişiye ait toplam gelirin, kişinin fiziksel varlığının devamı için asgari düzeyde gerekli olan ihtiyaçlarını (yiyecek, giyecek vb.) karşılamaya yetmemesi yoksulluğu ifade etmektedir (Mingione, 1996: 7). 1800’lü yılların sonuna doğru özellikle İngiltere’de yoksulluk olgusuna karşı başta eğitim kurumları olmak üzere, resmî kuruluşların da ilgisinin arttığı görülmektedir.

Yoksulluğa yönelik ilk araştırmalar bu dönemde yapılmış ve il bazında yoksulluğun ölçülebilmesi için yöntemler geliştirilmiştir. Sanayileşmiş ülkelerde yoksulluk olgusuna karşı ilgi, 1929 Dünya İktisadi Krizi'nin etkileriyle kitlesel olarak nitelendirilebilecek işsizliğin ortaya çıkmasıyla yeniden artmıştır (Şenses, 2006: 35).

Yoksulluk olgusunun açıklanabilmesine yönelik genel olarak dört farklı yaklaşım kullanılmakta olup, bunlar parasalcı yaklaşım (gelir yaklaşımı), kapasite yaklaşımı, sosyal dışlanma yaklaşımı ve katılımcı yaklaşım olarak dört başlık altında toplanabilir. Parasalcı yaklaşımda refah, genel anlamda kaynaklara hâkimiyet olarak dikkate alınmakta ve kişilerin kaynaklar üzerindeki hâkimiyeti arttıkça, refah seviyelerinin de arttığı kabul edilmektedir. Parasalcı yaklaşımın yoksulluk için odak noktası hanehalklarının veya kişilerin gereksinimlerini karşılayabilmek için yeterli kaynağa sahip olup olmadığıdır (Haughton ve Khandker, 2009: 2). Bu nedenle, yoksulluk tüketim veya gelir seviyesinin belli bir maddi sınırın altına düşmesi olarak ifade edilmektedir. Parasalcı yaklaşım, tarihsel süreçte Seeböhm Rowntree tarafından 1900'lü yılların başında yapılmaya başlayan yoksulluk araştırmaları ve yoksulluk sınırı belirleme metodlarının geliştirilmiş bir modeli olma özelliğindedir (Çekici, 2022: 37).

1970'li yıllarda refah kavramının ekonomi harici yönlerine olan ilginin artmasıyla birlikte yoksulluğa ilişkin tanımlar tek boyutlu bir eksenden çok boyutlu bir eksene doğru kaymaya başlamıştır. 1980'li yıllarda Amartya Sen yoksulluk kavramına parasalcı bakış açısından farklı bir bakış açısı geliştirmiş ve kapasite yaklaşımını ortaya koymuştur (Öztornacı ve Demirdöğen, 2015: 8). Kapasite yaklaşımına göre bir kişinin alternatif kazanımları çeşitlendikçe kapasitesi artmakta, bu da kişiyi yoksulluğa düşmekten korumaktadır. Kişinin kapasitesini artıracak özgür tercih yapma olanağı ortadan kalktığında ise, kişiler yoksulluğa karşı kırılgan duruma gelmektedir. Söz gelimi baskı altında yaşayan ya da toplumdan dışlanmış bir kişi, kapasite yaklaşımına göre yoksul sayılmaktadır (Thorbecke, 2005: 6-8). Kişinin sahip olduğu yaşamı etkileyen yüksek kapasiteler çoğunlukla o kişinin daha üretken olma ve daha fazla gelir sağlama kapasitesini yükseltir. Örneğin, daha iyi bir temel eğitim ve sağlık hizmetleri yaşam kalitesini yükseltmekle kalmaz, aynı zamanda kişinin gelir elde etme kapasitesini de artırır ve gelir yoksulluğundan çıkmasını sağlar. Temel

eğitimin ve sağlık hizmetlerinin etki alanı daha da geniştir ve kişinin yoksul bir durumda bile olsa aşırı yoksulluğa düşmeme şansını artırılabilir (Sen, 2004: 131).

Sosyal dışlanma yaklaşımı, kapasite yaklaşımında olduğu gibi yoksulluğun çok boyutlu yapısını vurgulamak için geliştirilmiştir. AB, sosyal dışlanmayı kişilerin veya grupların toplumdan tamamen ya da kısmen dışlanma süreci olarak tanımlamıştır. Bu dışlanma süreci işgücü piyasalarından dışlanma, sosyal hizmetlere erişimin kısıtlanması ya da bazı vatandaşlık haklarından mahrumiyet şeklinde ortaya çıkabilmektedir (Deakin vd., 1995: 129-130). Bu yaklaşım kapsamında yoksulluk cinsiyet, din, etnik köken ayrımcılığı veya işsizliğe dayanan sosyal, çok boyutlu ve dinamik bir unsurdur. Sosyal toplulukların topluma entegre olamaması yoksulluğun hem sonucunu, hem de nedenini oluşturmaktadır. Bu bakımdan sosyal dışlanma yaklaşımında yoksulluğun sadece gelir ölçütü ile değil çeşitli faktörlerle de ilişkili olduğu ve parasalcı yaklaşımın aksine çok yönlü olduğu kabul edilmektedir (Dini ve Lippit, 2009: 8). Sosyal dışlanma yaklaşımı diğer yaklaşımlardan farklı olarak yoksulluğa neden olan süreçlere odaklanmaktadır. Bu yaklaşıma göre bazı dezavantajlar belli bir ölçüde dışlanmaya neden olur, bu ise daha çok dezavantaja ve daha fazla dışlanmaya yol açar. Yoksulluğa ilişkin diğer yaklaşımlar yoksulluğun farklı faktörleri arasındaki nedenleri ve ilişkileri incelerken, sosyal dışlanma yaklaşımı yoksullaşma sürecini ve bazı yoksunluk sonuçlarını inceler. Bununla birlikte, bu yaklaşım yoksulluğu bireysel olarak değil, topluluklar (yaşlı, engelli, etnik vb.) itibarıyla ele alır ve söz konusu topluluklara yönelik yoksullukla mücadele politikaları üzerinde durur (Laderchi vd., 2003: 258).

Öncülüğünü Robert Chambers'ın yaptığı katılımcı yaklaşımda yoksulluk hakkında alınacak kararlara yoksulların doğrudan katılmaları ve bu sürecin aktif birer parçası olmaları istenmiştir. Katılımcı yoksulluk yaklaşımı yerel düzeyde yapılan yoksulluk araştırmalarına katılımcılık ögesinin eklenmesi ve buna benzer yaklaşımların geliştirilmesi sonucu ortaya çıkmıştır (Laderchi vd., 2003: 260). Katılımcı yoksulluk yaklaşımı, yoksullara doğrudan danışma ve fikir alma imkânı sunmakta, danışma ve fikir alma sonucu elde edilen verileri ise siyaset yapıcılara ileterek yoksulların kendilerine yönelik siyasal süreçlere ve politika çıktılarına katkı yapmalarını amaçlamaktadır. Bu yaklaşımda, önceden belirlenmiş verilerle hareket eden hanehalkı anketleri yerine, katılımcı metotlar daha esnek, görsel ve sözlü

teknikler kullanılarak katılımcıların araştırma sürecine aktif olarak katılmaları, dışarıdan katılan araştırmacıların ise bir öğretmen gibi değil karşılıklı öğrenme sürecinin dinleyicileri ve paydaşları gibi olmaları sağlanmaktadır (Robb, 2000: 21-22). Katılımcı yaklaşım, yoksul insanların ve toplulukların kendileri için yoksulluğun hangi anlamı ifade ettiğini ve nasıl tepki verdiklerini ele alarak diğer yaklaşımlardan farklılaşmaktadır. Katılımcı yaklaşım potansiyel olarak sosyal, ekonomik, kültürel ve politik konuları kapsamakta ve böylelikle çok boyutlu bir yoksulluk görünümü sağlamaktadır. Kapasite yaklaşımında olduğu gibi katılımcı yaklaşım da, yoksul insanları ve onların refahlarını etkileyecek ve daha iyi duruma gelmelerini sağlayacak karar ve güçlendirmelere odaklanmaktadır (Riddell, 2004: 6).

Yoksulluğun tanımı bağlamında literatür incelendiğinde birbirinden farklı tanımlarla karşılaşılmaktadır. Bu çerçevede yoksulluğu, Oktik (2008: 25), genel anlamda yeterli kaynak ve gelir sahibi olmama konumuyken, insan yaşantısının onurlu bir şekilde sürdürülebilmesi için gerekli olan gıda, yiyecek, içecek, barınacak konut, sağlık hizmetlerinden faydalanma ve güvenlik gibi temel insanı ihtiyaçlardan yoksun olma, Sen (1999: 78), toplumdaki bir bireyin ya da grubun temel olanaklara ulaşamaması, Rowntree (1901: 77), sağlıklı ve üretken bir yaşam sürmek için minimum gereksinimleri karşılamakta yetersiz kalma ve Darby ise (1995: 112), yoksullukla mücadele için geliştirilen programların başarısını kıyaslamak amacını taşıyan siyasi bir olgu şeklinde tanımlamıştır.

1.1.3. İşsizliğe İlişkin Teorik Yaklaşımlar

İşsizliğin ortaya çıkardığı ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunlar, uzun yıllar boyunca tartışılan bir sorun niteliğinde olmakla birlikte birçok fikir ayrılığının ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Tarihsel süreci içinde iktisatçılar işsizliğe yönelik çeşitli teoriler geliştirmiştir. Şüphesiz iktisatçıların geliştirdikleri teoriler, yaşadıkları dönemin ekonomik, sosyal ve psikolojik ortamının farklılıklarından dolayı birbirinden bağımlı ya da bağımsız özellikler gösterebilmektedir. Geliştirilen teoriler bazen birbirinin karşıtı, bazen de önceki teorilerin eksiklerini tamamlamak üzere gelişim göstermiştir (Bayar, 2021: 46).

Geçmişten günümüze bir sorun niteliğindeki işsizliğe yönelik açıklamalarda bulunan ana ekol iktisat teorilerini klasik (liberal), Marksist, Keynesyen ve neo-liberal

teori şeklinde dört başlık altında sınıflandırmak mümkün olup, bunlar aşağıda detaylı olarak incelenecektir.

1.1.3.1. Klasik (Liberal) Teoriye Göre İşsizlik

18. yüzyıl sonlarına doğru Adam Smith, 19. Yüzyıl boyunca David Ricardo ve John Stuart Mill ve son olarak Alfred Marshall tarafından geliştirilen “klasik sistem” evrensel olmak iddiası taşımaktaydı. Bu sistem ve bu sistemin doğal sonucu olan liberal ekonomik yönetim, gelişmiş ve gelişen tüm ülkeler için geçerli sayılmaktaydı (Hiç Birol, 2013: 96).

A. Smith ve onunla birlikte tarihsel süreç içinde bu teoriyi savunup geliştirenler tarafından klasik teorinin ekonomik yönetimle ilgili başlıca açıklamalarını şu şekilde özetlemek mümkündür: İlk olarak, işgücü piyasasında tam rekabet ortamı sağlandığında tam istihdam dengesine otomatik olarak ulaşılabacaktır. Herhangi bir müdahale olmadan işgücü piyasasında oluşan ücret düzeyi tam istihdam sağlayacağı için, bu denge çalışanların refah seviyelerini de en üst düzeye ulaştıracaktır (Hiç Gencer ve Hiç Birol, 2014: 934). Çünkü, klasik teoriye göre piyasa ekonomisi içinde müdahale olmaksızın işleyen fiyat mekanizması kendiliğinden tam istihdam dengesini sağlayacaktır. Klasik teoride fiyat mekanizmasının işleyişini sağlayan rekabetin ekonomide dengeyi oluşturan temel unsur olduğu da kabul edilmektedir (Doğangün Yasa, 2017: 284-285). A. Smith bu durumu “görünmez el” olarak tanımlamış ve tam rekabete dayanan ekonomilerde kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden tüm bireylerin, toplumun tamamı için en üst seviyede refahı sağlayacak olan dengeyi otomatik olarak yaratacağını savunmuştur (Smith, 1976: 477). İkinci olarak, A. Smith’in (1937: 424) ortaya koyduğu “mutlak üstünlük” prensibine göre, bir ülke başka bir ülkeye göre hangi ürünü daha düşük maliyetle üretebiliyorsa o ürünün üretiminde uzmanlaşarak o ürünü başka ülkelere ihraç etmeli, daha yüksek maliyetlerle ürettiği bir ürünü ise ithal etmelidir. A. Smith, kaynakların etkin dağılımının ancak serbest ticaretin avantajlarıyla sağlanabileceğini belirtmektedir (Myint, 1977: 232). Üçüncü olarak da, klasik teoriye göre işgücü piyasasında ücretler esnek olma özelliği gösterdiğinden ekonomik büyüme hızı ile işsizlik arasında doğrudan bir ilişki bulunmadığı savunulmuştur. İşsizlik bir tercih olarak görülmekte olup, ekonomik bir sorun olarak dikkate alınmamaktadır (Paya, 1998: 181).

Klasik teörinin savunucularından J. S. Mill'e göre (2009: 227), rekabetin sadece ücretleri düşürdüğünü varsaymak bir hatadır. İşçiler işsiz kaldıklarında hayır kurumları tarafından desteklenmedikçe, işgücü piyasasındaki işlere rakip olurlar ve ücretler düşer, ancak, işsiz kalan herkes iş bulduğunda ücretler en özgür rekabet sistemi altında düşüş göstermeyecektir. Malların fiyatı ancak rekabet yoluyla, onları almaya yetecek kadar alıcının ortaya çıkmasını sağlayacak noktaya kadar düşürülebilir; ücretler de ancak rekabet yoluyla, tüm işçilerin ücret fonunun dağıtımından pay almasını sağlayacak noktaya kadar düşürülebilir. Eğer ücretler bu noktanın altına düşerse, sermayenin bir kısmı işçi bulamadığı için işsiz kalır; kapitalistler lehine bir karşı rekabet başlar ve ücretler yükselir.

D. Ricardo'ya göre (2008: 206-210), insan emeği ile makineler üretim açısından birbirinin ikamesi durumundadır ve insan emeğinin yerini makinelerin alması, işgücünün çıkarlarını genellikle zedelemektedir. İnsan emeği yerine makinelerin tercih edilmesi, girişimcinin ücretlerinin görece yüksek oluşu karşısında makinelerin kullanımıyla daha fazla kâr ve tasarruf imkânı kazanmasıdır. Böyle bir durumda ulusal gelir artmasına rağmen, emeğe olan talep azalacak ve makineleşme işsizlik doğuracaktır. Ancak, uluslararası rekabet şartlarını da gözetenek fiyatları düşüren, üretimi artıran ve kâr ile rant gelirlerine ilave tasarruf imkânı sunan makineleşme desteklenmelidir. Geliri artan girişimci ve toprak sahipleri de makineleşmenin ardından artan gelirleri itibarıyla yeni çalışanlar istihdam etmek, başkaca tüketim mallarından tüketmek ve bunları üretmek isteyeceğinden ekonomi işsiz kalanlar için başka iş kollarında yeni istihdam olanakları yaratacaktır.

A. Marshall'a göre tam istihdam, işsizlik olması halinde parasal ücretin düşmesi ve bunun sonucu reel ücretlerin de düşmesi nedeniyle sağlanacaktır. Bireyler, ekonomide herhangi bir yerdeki işsizlik nedeniyle ücretlerin ve fiyatların düşmesi durumunda ellerinde fazla nakit bulundurduğunu gördükleri zaman, bu fazla parayı diğer mallara harcayacaklardır (Savaş, 1997: 581-613). Yine A. Marshall'a göre (1920: 407), herhangi bir sanayi kolunda üretimi engelleyen araçlarla kazanılan yüksek ücretler, diğer kollardaki işsizliği zorunlu olarak artırmaktadır. İşsizliğin tek etkili çaresi, kredilerin oldukça doğru tahminlerin sağlam temellerine dayandırılabilceği şekilde amaçlara yönelik araçların sürekli olarak ayarlanmasından

geçmekte olup, tüm ekonomik sorunların başlıca nedeni olan yüksek kredi enflasyonları daha dar sınırlar içinde tutulmalıdır.

A. Smith'in 1776 yılında ortaya koyduğu görüşlerle birlikte bu görüşleri savunup geliştirenlerin oluşturmak istediği ekonomik sisteme, başka bir ifadeyle klasik teoriye dayalı ekonomik yönetime birtakım eleştiriler getirilmiştir. Bu eleştirilerden en önemlilerinden biri klasik teorinin işgücü piyasasında tam istihdam dengesine otomatik olarak ulaşılacağı yönündeki açıklamalarına yöneliktir. Çünkü, klasik teoriye dayalı ekonomik yönetimin otomatik olarak ulaşılan tam istihdam dengesi sonucuna aykırı bir durum olarak, ekonomik kriz evresine girildiği dönemlerde (1929 Dünya İktisadi Krizi) yüksek oranlarda işsizlik yaratan konjonktür dalgalanmaları ortaya çıkmakta kararlılık göstermiştir (Hiç Gencer ve Hiç Birol, 2014: 937).

Klasik teoriye getirilen önemli eleştirilerden bir diğeri ise “müdahalesizlik” bağlamında ortaya çıkmıştır. Klasik teoriye müdahalesizlik konusundaki eleştirilerden biri sendika müdahalesi yönündeki açıklamalarından kaynaklıdır. Klasik teoride, sendikaların gelir dağılımına etkisinin işçilere bir yararının olmadığı, sendikaların aşırı müdahalesinin uzun dönemde ekonomiye ve ücretlilere zarar vereceği savunulmaktadır (McConnell vd., 1989: 134-135). Klasik teoride, sendikaların işsizliğe neden olduğu, sendikaların işyerlerine aşırı istihdam ve ücret düzeyleri dayatarak ekonomide optimum verimlilik düzeyine ulaşmayı engellediği de ifade edilmektedir. Ancak, bu görüşler sosyal demokrat, Keynesçi ve liberalizm karşıtı çevreler tarafından eleştirilmekte ve sendikaların iş bağımlılığını artırdığı, işten ayrılma oranını düşürdüğü, işyeri örgütlenmesini sağlayarak verimliliği artırdığı ve ücretlilerin tüketim gücünü yükselterek ekonomik durgunluk ve krizleri frenlediği vurgusu yapılmaktadır (Özsoy, 2009: 25).

Klasik teorinin savunduğu “müdahalesizlik” konusundaki bir diğer eleştiri ise, bu teorinin devlet müdahalesine yönelik açıklamalarından kaynaklıdır. Klasik teoride zorunlu haller hariç ekonomiye devletin müdahale etmesine karşı çıkmaktadır. A. Smith, büyümeyi sağlayacak en iyi devlet şekli olarak “minimalist bekçi” devleti göstermiştir. Barış ve adaletin sağlanması dışında her şey, hayatın gündelik akışı içinde kendiliğinden meydana gelecektir (Stewart, 1980: 322). Bu görüşler de özellikle

Keynesyen teori tarafından eleştirilmiş ve devletin piyasa sisteminin işleyişindeki bozukluklara müdahale etmesi gerekliliği savunulmuştur (Howitt, 1986: 631).

Klasik teori sanayi devriminin iktisadi düşüncesini yansıtmaktadır. Sanayi devrimiyle bir yandan üretim araçlarını elinde bulunduran girişimci kapitalist sınıf ortaya çıkarken, diğer taraftan da üretim araçları mülkiyetine sahip olmayan işçi sınıfı doğmuştur. Sanayi devrimi döneminde ortaya çıkan teknik buluşlar, üretim hacminin yanında, üretimin ve giderek artan tüketimin bileşiminde de değişiklikler meydana getirmiş, bir yandan hızla zenginliği artan mutlu bir azınlık yaratırken, öte yandan milyonlarca insanı açlığı ve sefaletle sürüklemiştir. Artan üretim ve kâr oranları sermaye birikimi için uygun bir ortam yaratarak sermaye birikimini hızlandırmıştır. Sanayi devrimi büyük kitlelerin ekonomik yaşam koşullarında ciddi değişiklikler yaratmıştır. Sanayi devrimiyle tarımsal bir ekonomiden endüstriyel ve kentsel bir ekonomi tipine geçiş yaşanmıştır. Kırdan kente göç olgusunun bir sonucu olarak gittikçe nüfusu artan kent merkezlerinde açlık ve yoksulluk hüküm sürmeye başlamıştır. Klasik teorinin ekonomik yönetim anlayışının doğal bir sonucu olarak, düşük ücret düzeylerinin emeği daha çalışkan ve itaatkâr durumda tuttuğu düşünülmektedir. Emeği koruyacak kuralların olmadığı, milyonlarca işsiz iş aradığı bir dönemde emek kullanımı tam bir sömürü biçimi almıştır (Öztürk, 2010: 21).

20. yüzyılın dünya savaşları arasındaki dönemi Avrupa ve ABD için bir buhran dönemi olmuştur. 1929 yılında ABD’de borsanın çökmesi yatırımlarda, tüketici harcamalarında, bankaların ve şirketlerin para likiditesinde kısıntı yaratmıştır. Bu çöküntüyü sonrasında 1929 Dünya İktisadi Krizi izlemiş, bununla birlikte de önce zenginlerin intiharı, sonra da yoksulların ölümü ortaya çıkmıştır. 1933 yılına gelindiğinde ise ABD’de tüm işçilerin dörtte biri işsiz duruma gelmiştir (Galbraith, 1989: 208).

1929 Dünya İktisadi Krizi ile birlikte klasik teorinin ünlü “bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler”, “laissez faire laissez passer” politikasının çözüm sunma konusunda artık yetersiz kaldığı çoğu siyasetçi, ekonomist ve hatta toplum tarafından da fark edilir hale gelmiştir. Klasik teori 1929 Dünya İktisadi Krizi’nin yarattığı sorunlarını çözmekte yetersiz kalmıştır. Klasik teoriye kriz döneminde en büyük eleştiri ise işsizlik konusunda getirilmiştir. Çünkü sanayileşmeyle gelen artan üretim

kapasitesi, işçi sınıfını da büyütmüş ve en büyük zararlardan birini işçi sınıfı almıştır. Klasik teorinin ekonomi içerisindeki eksik istihdamı kabul etmemesi yani işsizliği yok sayması kriz döneminde işgücü piyasasına istihdam bakımından müdahaleyi geciktirmiştir. Dünya çapında işsizliğin yayılmasına ise bir yorum getirememiştir (Erbay ve Hemen, 2019: 128).

Klasik teorinin 1929 Dünya İktisadi Krizi'nin ortaya çıkardığı sorunlara çözüm bulması noktasında yetersiz kalması sonucu, kriz sonrasında John Maynard Keynes'in argümanlarına dayalı Keynesyen Makro İktisat Teorisi ortaya çıkmıştır. J. M. Keynes, serbest piyasa ekonomisinin her zaman tam istihdamı sağlayamayacağı ampirik gözlemlerden yola çıkmış, 1929 Dünya İktisadi Krizi ise bu gözlemi teyit etmiştir. Keynesyen teori bir ölçüde dönemin hem ekonomik ve sosyal şartlarına, hem de öne sürdüğü yeni teorinin bilimsel karakteristiğine bağlıdır. 1930'lu yıllarda ABD, İngiltere ve Batı'nın sanayileşmiş diğer ülkeleri Ortodoks iktisadın açıklayamadığı endüstriyel durgunlukla birlikte uzun süre devam eden ciddi bir işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalmışlardır. İşte böyle bir ortamda J. M. Keynes, belirsizliğin iktisadi analizlerindeki önemi, paranın ekonomide değişen rolü ve eksik istihdam varsayımı ile klasik teoriyi temelden sarsan açıklamalarda bulunmuştur. J. M. Keynes, yaptığı açıklamalarla iktisatta gerçek bir devrim yaratmıştır. Bu devrim ise karşı devrimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Fisunoğlu ve Köksal Tan, 2009: 32-33).

1.1.3.2. Marksist Teoriye Göre İşsizlik

“Liberal ekonomik model” ya da günümüzde “piyasa ekonomisi” olarak adlandırılan klasik teoriye dayalı ekonomik yönetime en ciddi eleştirilerden biri K. Marx tarafından getirilmiştir. Bu eleştirilerin en somut örneklerinin K. Marx ve Friedrich Engels'in birlikte yayımladığı “Komünist Manifesto” “The Communist Manifesto” ve yine K. Marx tarafından yayımlanan “Sermaye” “Das Kapital” adlı eserlerde toplandığı görülmektedir.

K. Marx'ın yaşadığı 19. yüzyıl, teknik alanda büyük ilerlemelerin sağlandığı, insanların birçok alanda doğa güçlerine hâkim olduğu, toplumların zenginleştiği bir yüzyıl olma niteliğindedir. Ancak, bu olumlu gelişmelerin yakın bir süre sonra insanlar bakımından birtakım olumsuz sonuçlar ortaya çıkardığı, çalışan kitlelerin gün geçtikçe biraz daha yoksullaşarak özgürlüklerini kaybettikleri görülmüştür. Yine bu yüzyılda

rüzgâr ve buhar gücüyle çalışan mekanik sistemlerin üretimde kullanılması feodal üretim tarzından, kapitalist üretim tarzına geçişi sağlamıştır. Kapitalist üretim tarzı işçilere iş sözleşmesi ve iş değiştirme gibi birtakım hukuki haklar kazandırmış olsa da, sosyal güvenlik, istihdam, kalite, fiyat ve rekabet gibi yeni sorun alanları ortaya çıkararak işçilerin yoksulluğunu daha da artırmıştır. İşte, 19. yüzyılda işçilerin artan yoksulluğuna çözüm için yeni sistem arayışları hızlanmış ve daha sonrada bu sistem Marksizm olarak ortaya çıkmıştır (Demir, 1996: 108).

Marksist teoride, işsizliğin sorumlusu olarak kapitalizm görülmüş, işsizliğin kapitalizmin doğal bir sonucu olduğu (Marx, 2012: 608) ve kapitalist üretim tarzının insan doğasına uygun olmadığı savunulmuştur (Marx ve Engels, 1993: 99-100). K. Marx, emeğin sermaye tarafından sömürüldüğünü, bir meta olarak görüldüğünü ve ancak kapitalist sermayeyi artırdığı sürece satın alınacağını belirtmiştir. Bununla ilgili olarak 1848 yılında yayımlanan “Komünist Manifesto” “The Communist Manifesto” isimli eserde K. Marx ve F. Engels (2008: 57): *“burjuvazi, yani sermaye ne denli gelişirse, ancak iş buldukları sürece yaşayabilen ve ancak emekleri sermayeyi artırdığı sürece iş bulabilen bir emekçiler sınıfı olan proletarya, modern işçi sınıfı da o ölçüde gelişir. Kendilerini parça parça satmak zorunda olan emekçiler, bütün öteki ticari mallar gibi, birer metadırlar; o yüzden de, rekabet alanında olup biten her şeyin, piyasadaki tüm dalgalanmaların etkisine açıktırlar...”* şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır.

Marksist teoride işsizliğin ortaya çıkma nedenlerinden biri yedek işgücü ordusu yaratan teknolojik işsizlikle ilişkilendirilmiştir. K. Marx sermayenin organik bileşiminin aynı kalması durumunda, sermaye birikimi ilerlemesinin bir kez belli bir seviyeye geldiğinde işçileri kayıracağını, çünkü, tam istihdamın oluşma eğilimi göstereceğini ifade eder. Kapitalist üretimin gelişmesi, sermayenin organik bileşiminde sürekli bir değişme olmasını içerir. Kapitalist gelişme canlı emek yerine ölü emek ikamesidir (işçilerin yerine makinelerin geçmesi). K. Marx, bu genel varsayıma dayanarak yedek işgücü ordusu, bir başka ifadeyle sermaye birikimi süreci yoluyla bir işsiz üreticiler kitlesinin sürekli olarak yaratılması kavramını ortaya atmaktadır. Bu yedek işgücü ordusunun gerçekleşmesi, teknolojinin genişleme hızı ile proleterleşmiş tabakanın büyüme hızı arasındaki ilişki ve geçici işsizlik ile işi olan işçi kitleleri arasındaki ilişki olmak üzere iki unsura bağlıdır (Marksist İktisat El Kitabı,

2014: 51-52). Ayrıca, makineleşme sonucu işsiz kalanlar, tarım sistemine kapitalist üretimin yerleşmesi ve makine kullanımı sonucu şehirlere gitmek için fırsat arayan tarımsal artık nüfus, düzensiz şekilde çalıştırılan durgun artık nüfus ve en diptekiler (haydutlar, suçlular, fahişeler, yoksul ve yetim çocuklar vb.) yedek işgücü ordusunun kaynaklarını oluşturmaktadır (Marx, 2012: 620-622).

Genel olarak, Marksist teoride yedek işgücü ordusu olarak ifade edilen oluşum, günümüzde “teknolojik işsizlik” olarak ifade edilebilir. Bu işsizlik insangücü yerine makine ikame edilmesinin veya üretken yöntemlerin uygulanmasının oluşturduğu bir işsizliktir ve makine çağının yarattığı bir sonuçtur (Emsen, 1999: 169). Yedek işgücü ordusu, çalışanlar üzerinde talep ve beklentileri aşağı yönlü çeken bir etki meydana getirmektedir. Bu ordu, emeğin arz ve talep yasasının sonucu ortaya çıkmaz, aksine emek arz ve talebinin üzerinde yükselen bir zemin olarak ortaya çıkar (Marx, 2012: 617).

Marksist teoride işsizliğin ortaya çıkma nedenlerinden bir diğeri ise yedek işgücü ordusu ile birikim ve birikime kaynak olan kârın azalmasıyla ilişkilendirilmiştir. Teknolojik gelişme, sermayenin organik bileşiminin artması ve kâr oranının düşmesine yol açmaktadır. Bu durum, yedek işgücü ordusu ile birlikte K. Marx’ın kapitalizmin buhran teorisinin en önemli ilişkisini meydana getirmektedir. Birikim, birikime kaynak olan kârın azalmasına yol açacaktır ve yatırımlar azalmış ve işsizlik ortaya çıkmış olacaktır. Diğer taraftan, birikim ve teknolojik gelişme, bir taraftan kapitalizmde üretim güçlerinin gelişmesine yol açan artığın ve kâr oranının azalmasına, yani birikime olanak sağlayan kârın ortadan kalkmasına neden olurken diğer taraftan da, yarattığı artık değer ile yeni teknolojilerin ve üretim araçlarının ortaya çıkmasını sağlayan işgücünün üretim süreci dışında kalmasına, yani yedek işgücü ordusunun giderek artmasına yol açmaktadır (Akyüz, 1980: 66-78).

1.1.3.3. Keynesyen Teoriye Göre İşsizlik

J. M. Keynes’in 1936 yılında yayımladığı “İstihdam Faiz ve Paranın Genel Teorisi” “The General Theory of Employment, Interest and Money” adlı eseriyle birlikte iktisadi literatürde önemli bir değişimin başladığını söylemek mümkündür. 1929 Dünya İktisadi Krizi sonucunda ortaya çıkan yüksek işsizlik ve ekonomik durgunluk gibi sorunlara çözüm arayan J. M. Keynes, belirtilen eserinde 1929 Dünya

İktisadi Krizi'ne çözüm mekanizmaları üretmede yetersiz kalan klasik teorinin ekonomik açıklamalarına eleştiriler getirmiş ve alternatif önerilerde bulunmuştur.

J.M. Keynes'in açıklamaları temelinde ortaya çıkan Keynesyen teoriye göre, ekonomi klasik teorinin iddia ettiği gibi kendi halinde işleyen bir sisteme bırakıldığında otomatik olarak tam istihdam dengesine gelmeyecektir (Erkam, 2010: 7). Aksine, efektif talep yetersiz olduğunda mevcut reel ücret düzeyinden daha düşük bir reel ücret düzeyinde çalışmak isteyen işsizlerin bulunması anlamında eksik istihdam söz konusu olacak (Keynes, 2010: 249), efektif talep yetersizliğinden doğan gönülsüz işsizlik ile karşılaşılacaktır (Tanyeri, 1998: 30).

Keynesyen teoriye göre işsizlik esas olarak istek dışı gelişmektedir. J. M. Keynes'i klasik teorinin işsizlik anlayışından uzaklaştıran ve işsizliği istek dışı bir olgu olarak görmesini sağlayan, 1929 Dünya İktisadi Krizi'ni takip eden dönemde kişilerin formel ve enformel sektörde iş aramasına rağmen iş bulamamaları olmuştur. J. M. Keynes, kişilerin cari ücret düzeyinde istediği kadar iş bulmasının genel olarak mümkün olmadığını kabul etmiş, üstelik bazı kişilerin nominal ücret düzeyinde işi kabul edebilecek rızayı göstermesine rağmen yine de iş bulamadıklarını belirtmiştir. Bu durum klasik teoride ifade edilen iradi işsizliğin dışında farklı bir işsizliği oluşturmaktadır. J. M. Keynes bu işsizliği "gönülsüz işsizlik" olarak adlandırmıştır (Özdemir, 2018: 125). "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" "The General Theory of Employment, Interest and Money" adlı eserinde J. M. Keynes, klasik teorinin yaptığı işsizlik sınıflandırmasını yetersiz bulduğunu ve klasik teorinin bir işsizlik türü olarak kabul etme ihtimalinin olmadığını ifade ettiği gönülsüz işsizliği "*parasal ücrete oranla ücret mallarının fiyatlarında meydana gelen çok küçük bir artış gerçekleştiğinde, cari parasal ücret düzeyinde çalışmaya razı olan derneşik emek arzı ve bu ücret düzeyinde ortaya çıkan derneşik emek talebi mevcut istihdam hacminden daha fazlaysa, insanlar gönülsüz işsizdir...*" şeklinde tanımlamıştır (Keynes, 2010: 17-24).

Keynesyen teoride ekonomik istikrarın sağlanmasında devletin etkin bir rol üstlenmesi gerektiği, özellikle de ekonomik durgunluk dönemlerinde maliye politikası araçlarıyla müdahalenin önemli olduğu (Şen vd., 2018: 9-26) ve kısa dönemde işsizliğin önlenmesi için devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiği

savunulmaktadır (Turan ve Öztürk, 2016: 262). “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” “The General Theory of Employment, Interest and Money” adlı eserinde Keynes (2010: 319-320), “*kamu yatırımlarının, tam istihdama ulaşılmasında tek yol olduğunu düşünüyorum. Bu ise kamu otoritesinin, özel sektörle işbirliği yapmaya elverişli her türlü anlaşmaları ve araçları saf dışı bırakmasını gerektirmez. Ancak, bunun dışında, toplumun İktisadî yaşamının büyük bir kısmını içine alan bir Devlet Sosyalizmi sistemini doğrulayan başkaca hiçbir somut durum mevcut değildir. Devlet açısından önemli olan üretim mülkiyetine sahip olmak değildir. Devlet, üretim araçlarının artırılmasına tahsis edilen derneşik kaynakların miktarını ve bunlara sahip olanların ödüllendirilmesine ilişkin temel oranı belirleyebilme imkânı varsa, yapılması gerekeni yerine getirmiş olacaktır. Bundan başka, kamu yatırımlarının yapılabilmesi için gerekli olan tedbirler tedrici olarak ve toplumun genel geleneklerine zarar vermeden gerçekleştirilebilir...*” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Bu açıklamalarından anlaşılacağı üzere Keynes’in sorunu devlet sosyalizmi ya da kamuculuk değildir. Tam istihdamın sağlanması için gerekli sermaye eksikliğinin tamamlanması maksadıyla devlet yatırımına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu şekilde tam istihdam şartlarında talep artacak, bunun sonucunda sermayenin marjinal etkinliği de artacaktır. Eğer devletin yatırım için yöneldiği üretim alanları özel sektörün ilgi alanına girmekteyse, devlet, özel sektörle işbirliğine girmelidir. Bugün sanıldığı gibi Keynes’in savunduğu, devleti üretim araçlarının kolektif mülkiyetine sahip kılmak değildir. Amaç, sınıfın sermayenin âtil halinden kurtulmasını sağlamaktır (Akarca, 2012: 20).

Keynesyen teori, iktisat literatüründe bir devrim olarak nitelendirilmiş olsa da, özellikle klasik teoriyi savunanların ciddi eleştirilerine maruz kalmıştır. 1973-1974 petrol kriziyle ortaya çıkan buhran, Keynesyen teoriye getirilen eleştirilerin şiddetini artırmıştır. Bu dönemde beliren stagflasyon olgusu getirilen eleştirilerin merkezinde yer almıştır. Gıda ve enerji kriziyle meydana gelen işsizlikle birlikte, fiyatların da artması bu teoriyi eleştiriler karşısında savunmasız bırakmıştır (Blinder, 1988: 281-282).

Keynesyen teoriye, yine klasik teoriyi savunanlar tarafından getirilen eleştirilerden biri de, herhangi bir dönemde meydana gelen krizlerin giderilmesi ile ilişkilidir. Keynesyen teoriye göre bu krizlerin ve dengesizliklerin giderilmesi için

devletin müdahalesi ve ekonomiye para aktarılması gereklidir. Ancak, klasik teoriyi savunanlar bu şekilde alınacak bir önlemin faydalı olmayacağına inanmaktadırlar. Onlara göre uzun dönemde, devletin müdahalesi girişimciliği azaltacak, bu da enflasyonu yükseltecektir. Klasik teoriyi savunanlara göre sağlam teorik temel dengeli ve rasyonel bir biçimde yaşayan insanlar içindir, o zaman dengenin bozulmasını onun hareketlenmesi olarak görmek gerekmektedir. Dengenin hareketlenmesi, dengenin bozulması olarak algılanırsa ve beklenmedik önlemler alınırsa bunlar ekonomide güvensizliğe yol açacaktır (akt. Turan ve Öztürk, 2016: 263).

Keynesyen teoriye getirilen bir diğer eleştiri ise, 1970’li yıllarda Keynesyen teoriye bir tepki olarak doğan Arz Yanlı İktisat tarafından Keynesyen teorinin ekonominin arz tarafını önemsemediği ile ilişkilidir (Doğan, 2006: 253-271). Kuşkusuz, J. M. Keynes üretimin önemini bilmekte, fakat üretimin talebe bağlı olduğunu ve talep tarafından yönlendirildiğini savunmaktadır. Ona göre, istihdam ve talep yeteri kadar yüksek olduğu müddetçe üretim için endişe duymaya gerek yoktur. Arz tarafına önem veren bir teori yerine talep tarafına ve kıtlık yerine üretim fazlalığına ağırlık veren Keynesyen teorinin, özellikle klasik teoriyi savunanlar tarafından olumsuz karşılanması oldukça normaldir ve bu çerçevede de yoğun bir şekilde eleştirilmiştir (Savaş, 1986: 8).

J. M. Keynes’in ekonomik yönetimle ilgili açıklamaları 1940’lı yıllarla birlikte birçok dünya ülkesinde kendisine uygulama alanı bulmuş ve belirtilen yıllarla birlikte genel olarak dünyada hâkim ekonomik yönetim olma özelliği kazanmıştır. I. ve II. Dünya Savaşları arasında ortaya çıkan krizden gerekli dersleri çıkaran kapitalizm, II. Dünya Savaşı sonrası Keynesyen teoriyi benimseyerek yaklaşık otuz yıl süren (1945-1973) bir “Asr-ı Saadet” ya da “Altın Çağ” olarak adlandırılan bir dönem yaşamıştır. Bunun altında da sınıflar arasında oluşan bir uzlaşma yatmaktadır. Bu dönemde kapitalizm açısından sermaye birikimi oldukça düzgün ve canlı devam ederken, işçi sınıfı da özellikle gelişmiş ülkelerde yüksek ücretlerden, “refah devleti” olarak kavramsallaştırılan hizmetlerden vb. yararlanarak kapitalizm tarihinde eşi görülmemiş bir yaşam standartlarına erişmiştir. Bu refah döneminin temelinde ise hem üretim (emek) süreci, hem de ekonominin genel ilerleyişi bakımından kapitalizm tarihinde özel bir yeri olan Fordizm belirleyici olmuştur (Savran, 2009: 87-88).

Genel bir ifadeyle, Keynesyen teoriye dayalı ekonomik yönetimin II. Dünya Savaşı sonrasında işsizliği özellikle gelişmiş Batılı ülkelerin gündeminden çıkardığını söylemek mümkündür (Ersöz, 2021: 272-273). “Altın Çağ” olarak adlandırılan dönemde devlet öncülüğünde kamu sektöründe artmaya başlayan istihdam oranları, özel sektörün de giderek gelişmesi ve yatırım oranlarını genişletmesiyle birçok refah devletinde neredeyse tam istihdam haline ulaşılmıştır. Ayrıca, bu dönemde kadınların işgücüne katılma oranları ciddi oranda artış göstermiş, dönemin sonuna doğru hizmet ekonomisinde hızlı bir gelişim yaşanmış ve burada çalışan beyaz ve pembe yakalı çalışan oranlarının da hızla yükseldiği gözlemlenmiştir (Özdemir, 2005: 701). Bununla birlikte “altın çağ” olarak adlandırılan döneminin koşulları, gelişmiş ülkelerdeki gibi gelişmekte olan ülkelerde de büyümeye koşut şekilde istihdam artışıyla beraber emeğin artan katma değerden nispi bir pay almasını ve reel ücretlerin artış göstermesini sağlamıştır (Kazgan, 1997: 180).

Keynesyen teori, Batılı ülkelerin özel koşullardaki efektif talep yetersizliğine bağlı işsizliğe nispi olarak çözüm bulduysa da (Kazgan, 1992: 220-221), 1960’lardan sonra talep fazlalığının neden olduğu problemlerle yani fiyatlar genel seviyesinde yükselişlerle karşılaşmıştır. Bu dönemde fiyatlar genel seviyesindeki yükselmenin önüne geçebilmek için fiyat istikrarını sağlayıcı politikalar hayata geçirilmiştir. Bu politikalar fiyatlar genel seviyesine istikrar kazandırırken, tam istihdam hedefinden uzaklaşılmasına ve işsizliğin artış göstermesine yol açmıştır (akt. Özsağır, 2000: 286). Bununla birlikte, 1973 yılındaki petrol krizine paralel olarak neredeyse tüm sanayileşmiş ülkelerde işsizlik oranları petrol fiyatlarına endekslenmişçesine yükselmeye başlamıştır. 1979 yılındaki ikinci petrol krizinin ardından da, 1980’li yılların başında işsizlik oranlarındaki artış çok daha çarpıcı boyutlara ulaşmıştır. Öyle ki, 1983 yılındaki işsizlik oranı, 1930’lu yıllarda bile görülmemiş düzeylere çıkmıştır (Elliott, 1997: 471).

1970’li yıllarda ortaya çıkan petrol krizleri ve bu krizlerin etkisiyle 1980’li yılların başında gelişmiş ülkelerin yaşadığı borç krizleri kapitalizmin içinde bulunduğu “altın çağ” olarak adlandırılan döneminin sona ermesi anlamına gelmekteydi. Ortaya çıkan yeni ekonomik konjonktürde gelişmiş ülkelerde dönemin hâkim ekonomik yönetimi yani Keynesyen teoriye dayalı ekonomik yönetim terk edilmeye, gelişmekte olan ülkelerde ise uygulanan içe dönük ithal ikameci sanayileşme stratejilerinden

vazgeçilmeye başlanmıştır. Bu süreçte, gelişmiş ülkelerin muhafazakâr hükümetleri ekonomi politikalarında neo-liberal ekonomik politikaları benimsemeye başlamışlardır (Çeştepe ve Güdenoğlu, 2017: 131).

1.1.3.4. Neo-Liberal Teoriye Göre İşsizlik

Neo-liberal ekonomik politikalar genel olarak, serbest pazarların büyümeyi teşvik edeceği ve refahı artıracaklarını ileri sürerek serbest piyasa ortamında gerçekleşen faaliyetlerin maddi zenginliği ve refahı tüm dünyaya yayacağı konusunda bir görüşü savunmaktadır. Bu anlayış çerçevesinde piyasayı devletin müdahalesinden uzak tutmaya ve piyasanın serbestçe işlemesine yapılan vurgu, ekonomik başarısızlığın ve kaynak tahsisinde görülecek etkinsizliğin hükümet müdahalesinin sonucuna bağlanmasıyla ilgilidir (Acar, 2021: 18).

Sermayenin devletin hâkimiyetinden çıkmasını, emek ve değer piyasa koşullarına bırakılmasını ve ekonomik işleyişin serbest piyasa mekanizmalarına devredilmesini savunan neo-liberalizmin temel özelliği finansal hareketlerin alanını daraltan tüm ulusal ve uluslararası düzenlemeleri kaldırmak, sermayenin liberalizasyonunu sağlayarak kendi kendine işleyen bir piyasa mekanizması yaratmak ve dünyanın her yerine aşama aşama yayılarak kendisini de küreselleştirmektir (Dumênil ve Lévy, 2009: 42-43).

1970’li yıllarla birlikte başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerde kâr oranlarının düşme eğilimine girmesi, artan ekonomik durgunluğa ilaveten işsizlik ve enflasyonun bir arada görüldüğü bu süreçte dünya kapitalizmi için Keynesyen iktisat politikaları stagflasyonist süreci hızlandırmıştır. Bu nedenle Monetarist, Klasik ve Arz Yanlı İktisat politikalarını savunan iktisatçılar yüksek enflasyon, işsizlik ve refah devletinin krizinden Keynesyen ekonomik politikaları sorumlu tutmuşlardır. Bu sorunları aşmak için neo-liberal ekonomik politikalar olarak adlandırılan ve son çeyrek yüzyıllık dönemde kapitalist sistemde önemli dönüşümler sağlayan hem efektif talebi, hem de arzı birlikte harekete geçirmeyi hedefleyen istikrar ve yapısal reform politikaları gündeme gelmiş (Acar, 2021: 19-20) ve bu politikalar küreselleşme olgusunun hız kazındığı 1980’li yıllarla birlikte dünya üzerinde hâkim ekonomik model haline gelmeye başlamıştır. Neo-liberal ekonomik politikaların dünya üzerinde uygulayıcısı konumunda Dünya Bankası, IMF ve DTÖ gibi güçlü aktörleri

bulunmakla birlikte, en güçlü aktörleri olarak ulusötesi şirketler bu politikaların uygulayıcısı olarak varlıklarını kabul ettirmektedirler (İlman Püsküllüoğlu ve Duman, 2014: 1).

1980’li yıllar ve sonraki süreçte dünya üzerindeki hâkim ekonomik yönetimi ifade eden neo-liberal politikalara göre işsizliğin nedenleri işgücü maliyetleri (ücret+vergiler) ile işten çıkarma maliyetlerinin yüksekliği, işgücü piyasası katılıkları, yasalar ve güçlü sendikalar (Ay, 2012: 322). Ayrıca, neo-liberal politikalara göre işsizlik ve eksik istihdamın sorumlusu devlet değildir. Bu politikalara göre sosyal devlet, üst gelir gruplarından alıp, alt gelir gruplarına dağıtan küçük bir azınlığın her şeyi finanse etmesini bekleyen, aslında yatırımlara aktarılması gereken kaynakların israfına yol açan dev bir yeniden bölüşüm projesi niteliğindedir. Bu yeniden bölüşüm sistemini temsil eden sosyal devlet anlayışı ise ekonomik etkinliği ve verimliliği düşürmekle birlikte işsizliğin de artmasına neden olmaktadır (Mütevellioglu, 2006: 3).

Keynesyen ekonomik politikalar bakımından eksik istihdam pazar dengesini bozucu bir rol üstlenebilir. Sosyal devlet yaklaşımı içinde ise bundan kamu sorumludur. Oysa, neo-liberal ekonomik politikalar açısından pazar dinamiklerinin özgürlüğü önem arz etmektedir. Buna dışarıdan müdahale edilmemesi gereklidir. Pazar kendi içinde denge sağlayacaktır. O halde devletin veya kamunun pazar dengelemek üzere müdahale etmemesi, başka bir ifadeyle, girişimci, üretimci ne olursa olsun üretim ve istihdam süreçleri içinde yer almaması gerekir (Özgen, 2013: 249).

Neo-liberal ekonomik yönetimde yetersiz talebin istihdamı sınırlandırdığı ve gönülsüz işsizliğe neden olduğu görüşü terk edilerek, sistemin başarısızlığı yerine bireyin başarısızlığı ön plana çıkarılmaktadır. Kişilerin, işgücü piyasasındaki işlerin gerektirdiği niteliklere sahip olmak için yeteri kadar çaba sarf etmediği, kendilerine uygun iş bulabilmek için çabalamadığı ya da tembel ya da çok seçici davranarak işsiz olmayı kendilerinin tercih ettiği görüşü savunulmaktadır (Mitchell ve Muysken, 2008: 2-12). Birey, neo-liberalizmin risklerinin sorumluluğunu kendi sorumluluğuymuş veya neo-liberalizmin yol açtığı yıkımlarda kendi payı varmış gibi hisseder ve bu risklerle tek başına kendisinin baş etmesi gerektiği algısını benimser. Neo-liberalizm, kişinin yaşamında hiçbir şeyin iyi gitmemesini o kişinin suçu olduğuna inandırır. Neo-liberal özne, kendi yaşamını yöneten, fırsatları yaratan,

riskleri hesaplayan ve zorlukların üstesinden gelen “süper” öznedir. Özne hem kendi sermayesini korumalıdır hem de risklere çözüm bulmalıdır, bu durum onu “sigorta öznesine”ne (işsizlik, emeklilik, hayat, sağlık vb. sigortalar) dönüştürür (Ören, 2014: 166). Neo-liberal ekonomik politikalara göre işsizliğin çözümü, kişinin işgücü piyasasının gerektirdiği uygun nitelikleri kazanması olup, bu nitelikleri kazanmanın yolu ise beşerî sermaye yatırımından geçmektedir (Akpınar, 2018: 788).

Neo-liberal ekonomik politikalara göre, serbest ticarete direnemeyerek korumacılığı terk eden ülkelerde ekonomik büyüme sağlanacak, sürdürülebilir ekonomik büyüme sağlandığında ise istihdam artarak işsizlik sorunu kendiliğinden çözülecektir. Fakat, bu açıklamanın sermayeyi ilgilendiren yanı olan ekonomik büyüme sağlanmasına rağmen, işgücünü ilgilendiren kısmı olan işsizlik sorununun kendiliğinden çözüleceği öngörüsü gerçekleşmemiştir (Erdayı, 2009: 134).

Neo-liberal ekonomik politikaların sonuçlarından biri ekonomik büyüme ve istihdam artışı arasındaki ilişkiyi zayıflatması olmuştur. Sanayi sektörünü önemsiz hale getirip, mali sermayeye, dolayısıyla hizmetler sektörüne önem yüklemesidir. Başka bir ifadeyle istihdamsız büyüme, istihdamın istikrarsızlaştırılması, güvencesiz ve esnek hale getirilmesi, yasal ve kurumsal düzenlemelerle işgücü piyasasının esnek bir yapıya yönlendirilmesi, devlet eliyle çalışan kesime yönelik korumanın terk edilmesidir. Dolayısıyla, küreselleşmiş dünyadaki işsizlik neo-liberal politikalar sonucu yapısal ve kalıcı hale gelmiştir. Neo-liberal ekonomik politikaların işsizliğe çözüm önerileri genel olarak yaşanan olgular karşısında kalıcı olmayan, çalışanlara güven vermeyen, sorunu kısmi ve geçici olarak ele alan önerilerdir (Özgen, 2013: 253). Gerçekten de küresel işsizlik oranları incelendiğinde neo-liberal ekonomik politikaların benimsenmeye başladığı 1980’li yıllar sonrası, bu politikaların ülkelerin ekonomilerinde, işgücü piyasalarında ve bunlarla birlikte endüstri ilişkilerinde meydana getirdiği dönüşümlerin işsizliği arttırdığı (World Bank, 2023a) ve kronik hale getirdiğini görülmektedir.

1.1.3.5. Post-Endüstriyel Dönemde ve Toplum 5.0’da İşsizlik

Sanayi devrimiyle birlikte yaşanan teknolojik gelişmeler ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda bir dönüşüm yaratarak yeni bir toplumsal dönemin başlamasına neden olmuştur. Bu dönem, 1960’lı yıllardan sonra toplum teorisyenleri tarafından

ortaya atılan bir kavram olan ve çalışma hayatı açısından da büyük önem arz eden post-endüstriyel dönem ya da enformasyon/bilgi dönemi ya da sanayi ötesi dönem olarak adlandırılmaktadır.

Post-endüstriyel dönem olarak nitelendirilen bu dönemde tüketici talebine daha hızlı karşılık veren esnek üretim anlayışı ortaya çıkmıştır. İşletmelerdeki personel yönetiminin yerini sendikal düzene alternatif olarak geliştirilen insan kaynakları yönetimi devralmış, çalışma hayatında esnek çalışma ön plana çıkmıştır. Bu değişim sendikaların gücünü zayıflatırken, iş hukukunda çalışanı koruma ilkesinden uzaklaşarak, “iş güvencesi” yerine “istihdam güvencesi” kavramını ön plana çıkarmıştır (Yankın, 2019: 4).

Literatür incelendiğinde post-endüstriyel dönem teknolojilerinin emek talebini azaltarak işsizliği artıracak görüşünü savunanlarla birlikte (Yertüm, 2021: 116), bu görüşün aksini savunanların da olduğu görülmektedir. Örneğin, Pini (1995), teknolojinin kısa vadede istihdam üzerinde olumsuz etki yapabilme etkisi olabileceği ile birlikte, uzun vadede bu etkinin ihracat yoluyla telafi edilebileceğini ifade ederken, Vivarelli (1995), İtalya ve ABD için yaptığı zaman serisi analizinde teknoloji ve işsizlik ilişkisinin, İtalya için negatif, ancak ABD için pozitif olduğu sonucuna ulaşmıştır. Simonetti ve arkadaşları (2000), ABD, İtalya, Fransa ve Japonya için yaptıkları çalışmada, süreç yeniliğinin istihdam üzerinde olumsuz etki yarattığını, bununla birlikte telafi araçlarının istihdam üzerindeki etkilerinin ülkelere göre farklılık gösterdiğini belirtmiştir. Cang (2017), ABD eyaletlerine yönelik gerçekleştirdiği çalışmada teknoloji ve işsizlik ilişkisine dair genel bir etkiye ulaşamamış, bununla birlikte teknolojiye daha az ilgisi olan eyaletlerin teknolojik değişimden kaynaklı işsizlikten daha fazla etkilendiği tespit etmiştir. Krousie (2018), ABD eyaletlerine yönelik yaptığı çalışmada teknolojik değişim ile işsizlik arasında pozitif yönlü bir ilişkiye rastlamış, fakat, teknolojinin işsizliği artırdığı sonucuna ulaşmasına rağmen bu etkinin sınırlı düzeyde olduğunu ifade etmiştir.

Ekin'e göre (2000: 67), işgücü piyasalarında bir emek arzı çokluğu yaşanırken, aynı zamanda emek talebi açısından da bir fazlalık görülmektedir. Ekonominin gerektirdiği teknoloji ve bilgi ağırlıklı yeni üretim sahalarında çalışacak nitelikli çalışanlar açısından emek talebi oldukça iyi seviyede olmasına rağmen, işgücü

piyasası bu talebi karşılayacak nitelikte çalışanı sunmakta yetersiz kalmaktadır. Başka bir ifadeyle, işgücü piyasasında yüksek işsizlikle birlikte, aynı zamanda işgücü sıkıntısı da yaşanmaktadır. Batı ekonomisinde, geleneksel işsizlik ile bilgi işçileri açığı aynı anda devam etmektedir. Son zamanlarda bu ihtiyacı gidermek için, birçok Avrupa ülkesi, özellikle Hindistan ve Asya'nın diğer gelişmiş ülkelerinden bilgisayar yazılımı ve işletim sistemi konularında uzmanlaşmış nitelikli bilgi işçilerine vize vermeye ve aynen 1960'lı yıllarda olduğu gibi nitelikli göçmen işçileri ülkelere davet etmeye mecbur kalmıştır. Dolayısıyla, post-endüstriyel dönemde ortaya çıkan teknolojik ilerlemeler, özellikle de BİT ve endüstri 4.0 teknolojileri istihdamın yapısında dönüşümlere yol açmıştır. Gelişen teknoloji vasıfsız işgücüne olan talebi azaltmış, bu teknolojiyi kullanabilecek dijital becerileri yüksek işgücüne olan talebi ise artırmıştır. Fakat, gelişen teknoloji aynı zamanda işgücü piyasalarına nitelikli işgücü sunulmasında da sorunlar yaşanmasına neden olmuştur.

Post-endüstriyel dönemde teknolojiye yaşanan hızlı gelişmeler işgücü piyasasında birtakım mesleklerin önemini yitirmesine ve/veya ortadan kalkmasına, birtakım mesleklerin ise öneminin artmasına ve/veya yeni meslekler olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bazı mesleklerin öneminin artması ve yeni meslek gruplarının ortaya çıkması, önemini yitiren ve/veya ortadan kalkan mesleklerde sanayi devrimi dönemi işgücü piyasası şartlarında çalışmaya ve üretmeye alışkın birçok çalışanı ne yapacağını bilmez bir halde büyük bir çıkmazın içine sürüklemiştir. Farklılaşan işgücü piyasasında kendi beceri ve niteliklerine uygun iş bulmada zorlanan çok sayıda çalışan, böyle bir ortamda kendilerini post-endüstriyel dönemin uzun süreli ve iş bulmadan ümidini kesmiş işsizleri olarak bulmuştur (Erdem, 2005: 560). Ayrıca, post-endüstriyel dönemde ortaya çıkan hızlı teknolojik gelişimin bir sonucu olarak özellikle yeni mesleklerin ortaya çıkması ve bu mesleklerde çalışma kavramının eylemsel şeklinin önemini yitiren ve/veya ortadan kalkan mesleklere göre farklılaşması, sanayi toplumuna özgü tipik çalışmanın sonuna gelindiğinin bir göstergesi olarak nitelendirilmektedir.

Literatür incelendiğinde bazı yazarlar tarafından gelişen teknolojinin ve özellikle de BİT ve endüstri 4.0 teknolojilerinin kısa vadede işsizlik oranlarını artırdığı kabul edilse de, bazı yazarlar tarafından bu teknolojilerin uzun vadede işgücü piyasasında önemini artırdığı ve/veya yeni ortaya çıkardığı mesleklerle istihdam kayıplarını telefi

edeceği de farklı ve önemli bir görüş olarak savunulmaktadır (Evangelista vd., 2014: 802-824).

Yakın geçmişimizi ve bir dereceye kadar günümüzü tanımlamakta kullanılan post-endüstriyel dönemden bir sonraki evre olarak dolaşıma girmekte olan bir düzlem olan Toplum 5.0 kavramı Japonya tarafından dünya gündemine getirilmiştir. Toplum 5.0'ın insanı ve toplumu temel alan, sosyal sorunların çözümüne bilimsel ve teknolojik gelişmelerle odaklanan, bu sayede akıllı bir toplumsallığa ulaşabilmenin amaçlandığı devrimsel bir dönüşüm sağlaması düşünülmektedir (Kürkçü, 2021: 30-31). Post-endüstriyel dönemden, Toplum 5.0'a geçiş süreci sosyoekonomik bakımdan teknoloji çeşitli sorunlara neden olacak mı? Teknolojinin bu kadar hızlı gelişmesi işsizliği nasıl etkileyecek? Gibi bazı soruları akıllara getirmektedir. Çünkü, Toplum 5.0 sürecinde de, post-endüstriyel süreçte olduğu gibi işgücüne dair konular daha çok teknoloji eksenli olarak tartışılmaktadır.

Toplum 5.0 açısından tüm toplumların aynı geleceğe sahip olmayacağını söylemek daha doğru bir yaklaşımı temsil edecektir (Campa, 2014: 101). Bu bağlamda, "üretkenlik etkisi" bakımından konuyu dikkate alanlar, robotların emek talebini artıracaklarını savunurken (Chiacchio vd., 2018: 1-2), "robot vergisi" bakımından konuyu ele alanlar yerinden etme etkisinin ön plana çıkacağını ifade etmektedirler (Ela, 2019: 887).

Dünya Ekonomik Forumu'nun yapmış olduğu geleceğin meslekleri anketinde önemi artacak ve azalacak yetenekler ifade edilmektedir. Bu bağlamda, geleceğe yönelik yeteneklerin ve yetkinliklerin yeniden inşası, Toplum 5.0 teknolojilerinin yer aldığı işgücü piyasasında ben de varım diyebilmek için oldukça önem arz etmektedir. Gelecekte teknolojinin istihdamdaki artan etkisi, yeteneklerin revize edilmesini gerekli hale getirecektir. Yeteneklerin revize edilmediği durumda, vasıfsız işgücü miktarı artacak ve bir süre sonra teknoloji kaynaklı açılan yeni iş alanlarında istihdam sağlamak çok daha zor bir duruma gelecektir. Dolayısıyla, gelecekte daha çok tartışılacak konu, yeni meslekler, kaybolan meslekler ve değişen mesleklere ülkelerin işgücünü nasıl adapte edeceği ile ilgili olacaktır (Coşan, 2020: 234-236).

Gençlerin yetişkinlere göre teknolojiye olan yatkınlıklarının daha fazla olduğu bilinmektedir. Gençliğe teknolojik gelişmelere daha kolay uyum sağlayan modernize bir güç olarak bakılabilir (Murat, 1989: 200). Robotların hayatın her alanında kullanıldığı, GPS kontrollü otonom araçlar, drone'lar, çevrimiçi hizmetler vb. Toplum 5.0'ın teknoloji çıktılarında (Coşan, 2020: 221) istihdam halinde olmaya en avantajı adayların gençler olduğu düşünülebilir. Fakat, hem post-endüstriyel dönemde, hem de post-endüstriyel dönemden, Toplum 5.0 dönemine geçiş sürecinde dünya ülkelerinde genç işsizliğinin yetişkin işsizliğinden daha yüksek düzeylerde seyrettiği ve belirtilen süreçler boyunca da küresel anlamda genç işsizliğinin artış gösterdiği görülmektedir (World Bank, 2023b). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelere göre genç işsizliği daha kronik bir sorun niteliğindedir. Gelişmekte olan ülkeler bir yandan sanayileşme çabalarını sürdürürken bir yandan da post-endüstriyel döneme entegre olmaya çalışmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde hayata geçirilen bazı politikalar olmasına rağmen, Toplum 5.0'a entegre olmanın hâlihazırda daha çok bir amaç halinde olduğu değerlendirilmektedir. Toplum 5.0 ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin neredeyse iç içe geçtiği düşünüldüğünde, gelişmekte olan ülkeler için yerelden başlayarak hedeflerin bölge dinamiklerine uygun revize edilmesi ise Toplum 5.0'ı gerçekçi bir ideal haline getirecektir (Öztürk ve Ateş, 2021: 35).

Chiacchio ve arkadaşları (2018), altı AB ülkesinde endüstriyel robotların istihdama etkisini araştırmış, bin işçi başına ek bir robotun istihdam oranını 0,16-0,20 puan azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuç “yerinden etme (işsizlik) etkisini” vurgulamaktadır ve işsiz bırakma etkisi orta eğitim düzeyindeki işçilerde ve gençlerde daha yüksektir. Carbonero ve arkadaşları ise (2018), gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde robotların işgücü piyasasına etkisini incelemiş, robotların istihdam üzerinde negatif yönde etkisi olduğu sonucu ulaşmışlardır. Negatif etki gelişmiş ülkelerde düşükken, gelişmekte olan ülkelerde ise daha yüksektir. Bir Toplum 5.0 teknolojisi olan robotlaşmanın istihdam üzerindeki negatif etkisinin gelişmiş ülkelere göre, gelişmekte olan ülkelerde daha yüksek olmasında, bu ülkelerde işgücünün dijital beceri düzeyinin düşük olması (Schwab ve Zahidi, 2020: 23-24), eğitimde nitelikten çok niceliğe önem verilmesi (World Bank, 2022u; World Bank, 2022ü; World Bank, 2022v) ve işgücü piyasası ile eğitim sistemi arasındaki koordinasyon eksikliğinin giderilememiş olması etkili nedenler olarak ön plana çıkmaktadır.

1.1.4. Genç İşsizliği

Soyut bir kavram olarak nitelendirilebilecek olan gençlik dönemine (Gündoğan, 2001: 5), dünya ülkeleri sahip oldukları farklı kurumsal, kültürel, siyasal ve demografik özelliklere göre farklı şekillerde anlamlar yükleyebilmektedir (Murat ve Şahin, 2011: 4). Günümüzde uluslararası nitelikteki bazı kuruluşlar gençlik dönemini yaş temelli olarak belli bir aralığa indirgemekte olup, buna ilişkin örnekler ise aşağıda tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Bazı Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlara Göre Gençlik Dönemi Yaş Aralığı

Sıra No.	Kuruluş	Gençlik Dönemi Yaş Aralığı
1	Birleşmiş Milletler Sekreterliği	15-24
2	Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (Gençlik Fonu)	15-32
3	Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu	15-24
4	UNESCO	15-24
5	UNICEF	15-24
6	ILO	15-24
7	Afrika Birliği (Afrika Gençlik Sözleşmesi)	15-35
8	Dünya Sağlık Örgütü	15-24
9	Avrupa Komisyonu	15-29
10	TÜİK	15-24
11	ELSTAT	15-24

Kaynak: UN, 2022: 2; EUROSTAT, 2022a; TÜİK, 2023; ELSTAT, 2023: 3.

Tablo 1 incelendiğinde gençlik dönemi yaş aralığının uluslararası kuruluşlar tarafından farklı yaş aralıklarında kabul edildiği, fakat, gençlik dönemi olarak genellikle 15-24 yaş aralığının esas alındığı görülmektedir. Örneğin, gençlik dönemi yaş aralığı Birleşmiş Milletler Sekreterliği, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, UNESCO, UNICEF, ILO, Dünya Sağlık Örgütü ve bunlarla birlikte Türkiye ve Yunanistan’ın resmî istatistik kurumları olan TÜİK ve ELSTAT tarafından 15-24 yaş arası olarak kabul edilirken, bu yaş aralığı Avrupa Komisyonu tarafından 15-29, Afrika Birliği tarafından 15-35 yaş aralığı olarak kabul edilmektedir. Gençlik dönemi yaş aralığı Birleşmiş Milletler İnsan Yerleştirmeleri Programı’nda ise 15-32 olarak esas alınmaktadır.

Sanayileşmiş ülkelerde gençlik dönemi yaş aralığının üst sınırı değişiklik göstermesine karşın, alt sınır genel olarak zorunlu eğitim çağına sona erdiği yaşa denk gelmektedir. Örneğin, İngiltere’de genç istihdamı için hayata geçirilen politikalar

16-18 yaş aralığındaki kişileri hedef alırken, İtalya'nın Kuzey bölgelerinde 14-29, Güney bölgelerinde ise 14-32 yaş aralığındaki kişileri hedef almaktadır (O'Higgins, 1997: 1). Gençlere yönelik uygulanan istihdam politikalarının İtalya'nın iki farklı bölgesinde iki farklı yaş aralığı esas alınarak gerçekleştirilmesi, aynı ülke içinde dahi gençlik dönemine farklı anlamlar yüklenebilmesine örnek olarak gösterilebilir.

Tablo 1'de belirtilen aralıklar gençlik döneminin yaş temelli bir sınıflandırmasıdır. Gençlik döneminin belli bir yaş aralığında sabitlenmesi, belli bir yaş grubundaki kişilerin genç olarak nitelenip, nitelenen bu kişilerin de ihtiyaçlarının belirlenmesi ve giderilmesi açısından yerinde bir uygulamadır. Gençlik döneminin belli bir yaş aralığında sabitlenmesi küresel ölçekte gençlik ile ilgili yapılan değerlendirmeler (işsizlik, istihdam, yoksulluk vb.) açısından bir standart oluşturulması ve istatistiklerin karşılaştırılması açısından da fayda sağlamaktadır.

Gençlik döneminin yaş temelli bir sınıflandırmaya tabi tutulması, sosyologlar tarafından bu dönemin statik ve biyolojik bir kimlik olarak kavramsallaştırılması olarak yorumlanarak eleştirilmiştir. Bu konudaki başlıca eleştiri ise, yaş temelli olarak yapılan gençlik tanımında zaman ve mekân değişkenlerinin hesaba katılmadığıdır. Ayrıca, gençlik sadece yaş temelli bir sınıflandırmaya tabi tutulduğunda adeta bir biyolojik veri olarak kabul edilmekte, tarihsel ve toplumsal olaylardan etkilenmeyen, değişmeyen bir doğası olduğu varsayılmaktadır (Kurtaran vd., 2008: 4-5). Gençliğin insanın yaşam döngüsü içindeki önemli bir amacı perspektifinden tanımlı yapılacaksa ve gençlik dönemi sürdürülebilir bir gelir elde etme süreci olarak ifade edilecekse, gençlik dönemi sosyolojik bir bakış açısıyla 10-30 yaş aralığından da dahi kabul edilebilecektir (ILO, 2006: 2).

Günümüzde genç işsizliği ile ilgili yayımlanan uluslararası istatistiklerin birçoğunda ve bu çalışmada kıyaslaması yapılacak olan Türkiye ve Yunanistan'ın resmî istatistik kurumları olan TÜİK ve ELSTAT'ın yayımladıkları istatistiklerde, 15-24 yaş arası işsiz kişiler genç işsiz olarak kabul edildiğinden, bu çalışmada da genç işsizliğiyle ilgili yapılacak tüm değerlendirme ve analizler aksi belirtilmedikçe 15-24 yaş aralığı üzerinden yapılacaktır.

1.1.5. İşsizlik-Yoksulluk İlişkisi ve Çalışan Yoksullar

İşsizlik ve yoksulluk arasındaki ilişkiye yönelik gerçekleştirilen araştırmalara literatürde sıklıkla karşılaşılmaktadır. Bu araştırmalar incelendiğinde bazı yazarların işsizlik ve yoksulluk arasında doğrudan bir ilişki olduğunu, bazı yazarların ise işsizlik ve yoksulluk arasında önemli bir ilişki olmadığını ifade ettikleri görülmektedir.

Khan ve Senhadji (2001), işsizlik, yoksulluk ve enflasyon arasındaki ilişkiyi gelişmiş ve gelişmekte olan 140 ülke için 1980-1998 yılları arasındaki verilere göre incelemiş ve işsizlik ile enflasyonun, yoksulluk oranını gelişmiş ülkelerde %1-3, gelişmekte olan ülkelere ise %11-12 oranında artırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Defina (2004), ABD için 1991-2001 döneminde makroekonomik faktörlerin yoksulluk üzerindeki etkilerini regresyon analizi ile incelemiş ve işsizlik oranlarının yoksulluk üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Agénor (2004), bir kişi istihdamda olsa dâhi yoksul durumda olabileceği için yoksulluk ve işsizlik arasındaki ilişkinin görünüşte belirsiz olduğunu belirtmiştir. Adenike (2014), Nijerya’da 1977-2010 döneminde işsizlik ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi incelemiş ve yoksulluk ile işsizlik arasında uzun vadeli bir eşbütünleşme ilişkisinin olduğunu, işsizlik oranındaki %5’lik bir artışın yoksullukta %70’in üzerinde bir artışa yol açtığıyla birlikte, iki değişken arasında nedensellik ilişkisinin olmadığını da ifade etmiştir. Aiyedogbon ve Ohwofasa (2012), Nijerya’da yoksulluk ve genç işsizliği arasındaki ilişkiyi 1987-2011 yılları arasındaki verilerle incelemiş ve yoksulluk ile işsizlik arasında güçlü bir pozitif ilişkinin olduğunu ifade etmişlerdir.

18. ve 19. yüzyıl kapitalizmi koşullarında yaygın bir hal olarak ortaya çıkan işçi sınıfının yoksulluğu, neo-liberal politikaların hâkim olduğu dönemde “çalışan yoksulluğu” kavramı ile yeniden gündeme gelmiştir. Kapitalizmin neo-liberal döneminde üretim yapısında, işgücü piyasalarında ve sosyal politikada ortaya çıkan dönüşümler ve sendikacılığın bu unsurlarda ortaya çıkan dönüşümlere karşı ortaya koyması gereken reaksiyonları gösterememesi küresel boyutta çalışma ile yoksulluk arasındaki tarihsel bağın yeniden kurulmasına neden olmuştur. Hükümetler de, neo-liberal ekonomik politikaların benimsenmesi ve işgücü piyasası politikaları ve sosyal refah devletinin yeniden yapılandırılması ile bu süreci desteklemişlerdir. Ortaya çıkan bu yapı içinde güvencesiz çalışma koşulları altında işçi olarak çalışır hale

getirilen geniş bir nüfus dilimi, ücretli istihdam ilişkisi içine girmiş olsa da birey ve hanehalkları yoksulluktan kurtulamamıştır. Bütün bu gelişmelerin kaçınılmaz bütünleyicisi ise çalışan yoksulluğu olmuştur (Erdoğan ve Kutlu, 2014: 63-64).

Günümüzde günlük kişi başı 1,90 ABD doları olarak belirtilen uluslararası yoksulluk sınırının altında, yani günlük kazancı 1,90 ABD dolarının altında olan çalışanlar “çalışan yoksullar” olarak tanımlanmıştır (ILO, 2022a). Dünya Bankası, 1985 yılı satınalma gücü paritesine göre günlük kişi başı 1 ABD doları olan uluslararası yoksulluk sınırını zaman içinde güncellemiştir. Dünya Bankası, yoksulluk sınırını 2001 yılında gerçekleştirdiği ilk güncellemeyle 1,08, 2008 yılında gerçekleştirdiği ikinci güncellemeyle 1,25 ve son olarak 2015 yılında gerçekleştirdiği üçüncü güncellemeyle de 1,90 ABD dolarına yükseltmiş ve bugün hâlihazırda kullanılan değere getirmiştir.

Tablo 2: Dünyada Seçilmiş Yıllara Ait Toplam, Cinsiyete ve Yaşa Göre Çalışan Yoksul Sayısı (Milyon)

	Günlük geliri <1,90 \$		
	1994	2010	2019
Toplam (+15)	753,0	416,7	220,3
Erkek (+15)	441,3	252,7	128,7
Kadın (+15)	311,7	164,0	91,5
15-24 yaş	192,9	54,9	51,0

Kaynak: ILO, 2020: 37; ILO, 2022b.

Tablo 2 incelendiğinde, dünyada günlük geliri 1,90 ABD dolarının altında olan çalışan yoksul sayısının 1994 yılında 753 milyon kişi olduğu, bu sayının 2010 yılına gelindiğinde 416 milyon 700 bin, 2019 yılına gelindiğinde ise 220 milyon 300 bin kişiye düştüğü görülmektedir. Çalışan yoksul sayısı cinsiyete ve 15-24 yaş aralığına göre incelendiğinde 1994 yılından 2019 yılına gelindiğinde bu sayılarda da düşüşler yaşandığı görülmektedir. Fakat, bu düşüşlere rağmen ILO verilerine göre 2019 yılında dünyada her beş çalışandan birinin günlük geliri 1,90 ABD dolarının altında veya 1,90-3,20 ABD doları arasında yer almaktadır (ILO, 2020: 36). Çalışan yoksul sayısındaki yaşanan düşüşün büyük oranda, yüksek büyüme hızı ve yoksulluğu azaltma politikaları ile yoksulluk oranını hızla düşürmüş olan Çin’den kaynaklandığı değerlendirilmektedir (ILO, 2012: 10). Dolayısıyla, çalışan yoksul sayısındaki düşüşün dünya bölgelerinde orantılı bir şekilde gerçekleşmediğini, bu düşüşün daha

çok belli bölgelerde yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Afrika Kıtası'nda ortaya çıkan çalışan yoksul sayısı incelendiğinde, çalışan yoksulların özellikle bu bölgede yoğunlaştığı ve oldukça çarpıcı boyutlarda olduğu görülmektedir. 2019 yılı verilerine göre Sahraaltı Afrika Bölgesinde¹ günlük geliri 1,90 ABD dolarının altında olan çalışan sayısı 140 milyon 200 bin kişi olarak gerçekleşmiştir (ILO, 2020: 102). 2019 yılında dünyada günlük geliri 1,90 ABD dolarının altında olan çalışan yoksul sayısı 220 milyon 300 bin kişi olduğu göz önüne alındığında, dünyadaki çalışan yoksulların yarısından fazlasının Sahraaltı Afrika bölgesinde bulunması oldukça dikkat çekicidir. Diğer taraftan, ILO'nun 2020 yılında küresel ölçekte istihdam ve sosyal görünümlere yönelik hazırladığı bir raporda Amerika Kıtası'nın Kuzey Amerika bölgesinde günlük geliri 1,90 ABD dolarının altında olan çalışan sayısının belirtilmemesi de oldukça dikkat çekici olup, bundan, belirtilen bölgede günlük geliri 1,90 ABD dolarının altında olan çalışanın bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum da, özünde dünyada yaşanan gelir dağılımı adaletsizliğini gözler önüne sermektedir.

Günümüzde, çalışma kavramının hayatta kalabilme kavramıyla eş anlamlı olduğu anlayışı görece hâlâ güncelliğini korumaktadır. ILO'nun yukarıda belirtilen 2019 yılı verilerine göre günlük kazancı 1,90 ABD dolarının altında olan 220 milyon 300 bin çalışanın durumu göz önüne alındığında, bu kişiler çalışarak hayatta kalabilmiş olmalarına rağmen, çalışarak elde ettikleri ekonomik kazanımın (günlük 1,90 ABD dolarının altı bir ekonomik kazanım) karşılığı olarak son derece kötü yaşam şartlarına yani yoksulluğa maruz kalmışlardır. Diğer taraftan, belirtilen bu 220 milyon 300 bin çalışanın, ailelerindeki tek çalışan kişiler olduğu ve bu kişilerin de dört kişilik bir çekirdek aileye sahip olduğu varsayıldığında, dünyada yaklaşık 1 milyar insanın kötü yaşam şartlarına yani yoksulluğa maruz kaldığını söylemek mümkündür.

Günümüzde çalışma kavramının hayatta kalabilme kavramıyla eş anlamlı halde olduğu ve bu durumun görece güncelliğini koruduğu bir dünyada, çalışmanın aksini ifade eden bir durum olarak ortaya çıkan işsizliğin, gelir kaybı yaratan bir unsur olarak kişileri ve hanehalklarını yoksulluğa sürüklediğini söylemek mümkündür. Fakat

¹ Sahraaltı Afrika Bölgesini oluşturan ülkeler Angola, Benin, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Cibuti, Çad Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, Eritre, Etiyopya, Fildişi Sahili, Gabon, Gambia, Gana, Gine, Gine, Bissau, Güney Afrika, Güney Sudan, Kabo Verde, Kamerun, Kenya, Komorlar Birliği, Kongo Cumhuriyeti ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nden oluşmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022).

belirtmekte fayda vardır ki, kişinin çalışması yani istihdamda olması yoksul durumda olmayacağı anlamına gelmemektedir. Kişileri istihdama dâhil edebilmek ne kadar önem arz ediyorsa, istihdam edilenlere hanehalkıyla beraber insana yakışır şartlarda hayat sürdürmelerini sağlayacak ve yoksul duruma düşürmeyecek ücret düzeyini oluşturmak da aynı derecede önem arz etmektedir

1.2. TOPLUM 1.0'DAN TOPLUM 5.0'A ÇALIŞMA OLGUSUNUN KAVRAMSAL DÖNÜŞÜMÜ

Çalışma, hayatın devamlılığını sağlayan sosyal bir faaliyet olarak geçmişi insanlığın varoluşuna kadar uzanan ve insan hayatının odak noktalarından birini temsil eden bir kavram niteliğinde olmuştur (Keser, 2005: 362). Çalışma kavramının anlamı ve değeri, birçok farklı unsura bağlı olarak belirlenebilmekle birlikte, genel olarak tarihsel süreç içinde ekonomik gelişmelere paralel olarak ve her toplumun normları, inançları ve değerleri tarafından belirlenmiştir (Tınar, 1996: 3). Bu nedenle, geçmişten günümüze çalışma kavramına farklı anlamlar atfedilmiştir (Karaali, 2020: 35).

Toplum 1.0'dan, Toplum 5.0'a çalışma kavramının anlamında yaşanan dönüşüm, sanayi devrimi öncesi dönem, sanayi devrimi dönemi (sanayi toplumu dönemi) ve post-endüstriyel dönem (sanayi ötesi dönem ya da enformasyon ya da bilgi dönemi) olarak üç devreye ayrılarak incelenecek, sonrasında ise Toplum 5.0 döneminde çalışma kavramının anlamında yaşanan dönüşümün de inceleneceği çalışma kavramının geleceği hakkındaki perspektiflere değinilecektir.

1.2.1. Sanayi Devrimi Öncesi Dönem

Çalışma kavramının tarihsel incelemesi yapıldığında karşılaşılabilecek en büyük güçlüklerden biri, sanayi devrimi dönemi sonrası ortaya çıkan modern çalışmaya yönelik büyük bir bilgi yığına karşılık, sanayi devrimi öncesi dönemde çalışmaya yönelik olarak çok az bilgi ve delilin olmasıdır (Grint, 1998: 59).

Sanayi devrimi öncesi dönem, sanayi devrimine kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Bu dönem tarihsel araştırmalara göre Milattan Önce 13.000 yılına kadar uzanan ve Toplum 1.0 olarak, bununla birlikte Milattan Önce 13.000 yılından başlayıp Milattan Sonra 1700 yıllara kadar uzanan ve Toplum 2.0 olarak nitelendirilen dönemleri kapsamaktadır (Kozacıoğlu, 2022: 5-6).

Toplum 1.0 ve Toplum 2.0 dönemlerinde insanlar var oldukları zümrenin, meslek grubunun içinde yer almakta ve bu toplumsal yapı içinde yaşamlarını devam ettirmektedirler. Başka bir ifadeyle, bu dönemlerde insanlar, mikro veya makro düzeyde sosyoekonomik baskı gruplarının kontrolü altındadır. Toplum 2.0 döneminde üretimin basit düzeyde gerçekleştiği, dar pazara hitap ettiği, daha ufak yerleşim yerlerinde varlık sahası bulduğu ve fiziki gücün daha ön planda olduğu bir yapıdan söz edilebilir (Coşan, 2020: 222).

Sombart'a göre (1993: 39), sanayi devrimi öncesi toplumda insan “doğal” bir insandır. Bu dönemde ekonomik faaliyetler, yalnızca hayata kalabilmek için yeterlilik kuralına göre düzenlenmiştir. Çiftçiler ya da zanaatkârlar çalışmaya, yalnızca geçimlerini sağlayacak bir bakış açısıyla bakmışlar ve bundan daha fazlasını beklememişlerdir. Buna karşılık ekonomik yaşam, atadan kalma örf ve adetlerle, geleneksel kurallara göre biçimlenmiştir. Lordoğlu ve Özkaplan'a göre (2007: 7), sanayi devrimi öncesi dönemde çalışma, tüketim maddeleri veya hayatı sürdürmek için gerekli olan ve ertesi güne bir şey bırakmadan her gün yenilenmesi gerekli hizmetleri üreten serflerin, köylülerin, gündelik işçilerin ve kendi işlerinde ücretsiz çalışanların yaptıkları işi ifade etmektedir.

Sanayi devrimi öncesi dönemde günümüzdeki anlamıyla bir çalışma söz konusu olmamıştır. İnsanlar, genellikle doğal yaşam süreci içinde hayatlarını devam ettirmiş ve daha çok fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayacak bir ihtiyaç algısıyla orantılı olan çalışma mekanizmaları içinde bulunmuşlardır. Belirtilen dönemdeki çalışma hayatını, ilkel bir yaşam tarzına yakın olan tarım ve köy hayatı dönemi olarak ifade etmek de mümkündür (Ören ve Yüksel, 2012: 47).

Sanayi devrimi öncesi dönemin “doğal insanı” için, çalışma geçim amacıyla yapılan bir eylem olup, asla toplumsal bütünlük unsuru olmamıştır. Bu dönemde insanlar şimdikinden daha az çalışmaktadırlar (Bozkurt, 2014: 53). Çalışma büyük ölçüde atadan kalma doğal yaşama ritmine bağlı sezgisel bir beceri niteliğindedir. İnsanlar, daha çok kazanmak için çabalarını yaygınlaştırmak veya derinleştirmek düşüncesinde değildirler. İnsanlar, mümkün olduğunca fazla çalışarak günde ne kadar kazanabilirim diye değil, bugüne kadar kazandığım ve gündelik ihtiyaçlarımı

karşılacak meblağı kazanmak için ne kadar çalışmalıyım diye sormaktadırlar (Gorz, 2007: 37).

1.2.2. Sanayi Devrimi Dönemi

Sanayi devriminin 1800'lü yılların başında toplumlar tarafından yok sayılamayacak etkiler ortaya çıkarması ve bu etkilerin oluşturduğu yeni toplumsal yapı ise Toplum 3.0 olarak nitelendirilmektedir. Bu toplum yapısına endüstri ya da sanayi devrimi dönemi toplumu da denilmektedir. Toplum 3.0 olarak adlandırılan toplumsal düzende bireyler varlıklarını 1900'lü yılların sonuna kadar geçen sürede genel olarak benzer yaşam şekilleri çerçevesinde sürdürmüştür (Tanış, 2020).

Çalışma kavramının anlamında yaşanan dönüşüm Toplum 3.0 dönemi açısından incelendiğinde, çalışmanın bu dönem ve sonrasında kurumsal ve resmî bir anlam kazandığı görülmektedir. Bu dönemde çalışmanın anlamı, Toplum 1.0 ve Toplum 2.0 dönemlerindeki serflerin, köylülerin, gündelik işçilerin ve kendi işlerinde ücretsiz çalışanların doğal yaşam süreçleri içinde hayatlarını sürdürmesi, fizyolojik ihtiyaçlarını karşılaması ve üretim faaliyetlerinin yaşam ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleşmesi anlamından farklılaşmıştır. Sanayi devrimi, çalışma alanı ile yaşam alanını birbirinden ayırarak; çalışma zamanı ve boş zaman olmak üzere ikiye bölmüş, çalışmayı bir amaç haline dönüştürecek mekanizmalar yaratmıştır. Dolayısıyla çalışmak, Toplum 1.0 ve Toplum 2.0 yapılarındaki gibi serflerin, köylülerin, gündelik işçilerin ve kendi işlerinde ücretsiz çalışanların zorunlu olarak yaptıkları bir faaliyet olarak görülmekten çıkmış, Toplum 3.0 döneminin özgürlük anlayışının simgesi haline gelmiştir (Işık, 2016a: 24). Bu özgürlük anlayışı ise, daha çok ekonomik anlamdaki bir özgürlük anlayışını ifade etmektedir.

Fiziksel sermaye birikimine ve standart malların kitlesel üretimini gerçekleştiren büyük fabrikaların sürükleyici rolüne dayalı olarak gelişen endüstriyel kapitalizm (Moulier-Boutang, 2011: 50), Toplum 3.0 döneminde işçileri çalışmanın zorunluluğuna ikna etmiştir. Endüstriyel kapitalizm bu dönemde “çalışmazsan hayatta kalamazsın”, “çalışmazsan bir değer yoktur” algısı yaratarak, sanayi devrimi öncesi dönemdeki çalışma kavramının çalışmanın alt tabaka uğraşı olduğu yönündeki anlamını değiştirmiştir. Endüstriyel kapitalizm serfleri, köylüleri, gündelik işçileri ve kendi işlerinde ücretsiz çalışanları mevcut yaşamlarından sıyrarak ekonomik

özgürlüklerine ve daha iyi yaşam standartlarına kavuşturmayı vadederek kırdan kente göçe zorlamış ve bunu başarmıştır. Endüstriyel kapitalizm bu vaatleriyle de belirtilen bu gruplar için özünde Toplum 3.0 döneminde ücretli bir kölelik sistemi yaratmıştır. Bu bağlamda, Toplum 1.0 ve Toplum 2.0 dönemlerinde serflerin, köylülerin, gündelik işçilerin ve kendi işlerinde ücretsiz çalışanların, başka bir ifadeyle toplumun alt tabakaları için çalışmanın anlamının, Toplum 3.0 döneminde günlük ve fizyolojik ihtiyaçların karşılanmasından daha çok, ekonomik özgürlük ve refah seviyesi daha yüksek bir yaşam anlamına doğru evrildiğini söylemek mümkündür. Diğer taraftan, işçi sınıfının yaşadığı zorluklar ve güvencesizlikler Toplum 3.0 döneminin önemli sorunları arasında yer almaktadır. Bu dönemde kötü çalışma koşullarına maruz kalan ve düşük ücretlerle çalışan kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve gençler ile birlikte çalışma dışı kalan işsizler ordusu da yine bu dönemin önemli sorunları arasında yer almaktadır. Bu yönüyle modern anlamda tanımlanan işsizlik sorununun Toplum 3.0 dönemiyle başladığı söylenebilir (Coşan, 2020: 226).

Toplum 1.0 ve Toplum 2.0 döneminde çalışma insanın günlük ihtiyaçlarını karşılamak için gerçekleştirdiği bir eylem olarak nitelendirilmiştir. İnsanoğlunun yaratılışından bu yana geçen süreç değerlendirildiğinde, özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda sanayi devriminden sonra çalışma kavramı (Toplum 3.0 dönemi), düzenli olarak bir örgütte çalışma ve istihdam edilerek bir gelir kazanma olgusu olarak ortaya çıkmıştır (Ören ve Yüksel, 2012: 36-37). Sanayi devriminin bir sonucu olarak kendi işlerinde ücretsiz çalışan işgücü fabrikalarda belli kuralara bağlı olarak düzenlenmiş modern anlamda çalışma ile tanışmıştır. Modern anlamda çalışma, işgücünün belli bir ücret karşılığında, belli bir işverene yine işverenin koyduğu çalışma esasları çerçevesinde emeğini sunması ya da kiralaması şeklinde ortaya çıkmıştır (Özen Kapız, 2001).

Sanayi devriminin bir sonucu olarak somut bir şekilde ortaya çıkan ve sanayi toplumu (Toplum 3.0) olarak nitelendirilen toplumlarda çalışma çağındaki nüfusun büyük çoğunluğu bağımlı çalışanlardan meydana gelmektedir. “Ücretliler toplumu” olarak da nitelendirilen bu toplumlarda (Güven, 2009: 154) çalışma kavramı toplum üyeleri için “hayatta kalabilme” kavramıyla eş anlamlı hale gelmiştir. Belirtilen bu hayatta kalabilme kavramını sadece ekonomik anlamda hayatta kalabilme yani ekonomik gelir elde ederek hayata dönük ihtiyaçların karşılanması anlamında

sınırlandırmamak gerekir. Çünkü, çalışma kavramının, dolayısıyla da hayatta kalabilme kavramının aksini ifade eden işsizliğin ortaya çıkarmış olduğu ekonomik sorunların yanında, sosyal ve psikolojik sorunlar da dikkate alındığında çalışma kavramı aynı zamanda kişilerin sosyal ve psikolojik anlamda hayatta kalabilmeleriyle de eş anlamlı hale gelmiştir.

1.2.3. Post-Endüstriyel Dönem

Sanayi devriminden sonra devam eden süreçte özellikle 1960'lı yıllardan itibaren dünyada birçok alanda hızlı bir gelişim süreci başlamıştır. Gelişimin en hızlı yaşandığı alanlardan birinin ise teknoloji alanı olduğunu söylemek mümkündür. 1960'lı yıllardan sonra dünyada ortaya çıkan teknolojiler, bu teknolojilerin kaynağı konumundaki ülkelerin toplum biçimini, sanayi dönemi toplumundan (Toplum 3.0), post-endüstriyel toplum olarak adlandırılan bir toplum biçimine dönüştürmüştür. Teknolojide yaşanan gelişmeler, kol gücü yerine makinelerin kullanılması, beyin gücü yerine bilgisayarların ikame olması dünyadaki üretim yöntemlerini değiştirdiği gibi tüketim ve yaşam standartlarını da temelden değiştirmiştir (Kocabaş, 2004: 5).

Bilgisayarın icadı ve bilgi paylaşımının başlamasıyla birlikte Toplum 4.0 ortaya çıkmıştır. BİT'de yaşanan ilerlemeler toplum yapısında ve imalat endüstrisinde köklü değişimler meydana getirmiştir (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, ty: 6). Post-endüstriyel dönemde ortaya çıkan teknolojilerden özellikle BİT ve endüstri 4.0 teknolojilerinin ortaya çıkardığı yeni çalışma şekilleri ve meslekler, bununla birlikte neo-liberal politikaların istihdamın artırılması için “esneklik” kavramına önem atfetmesi çalışma kavramının anlamında Toplum 3.0 dönemindeki anlamına göre birtakım dönüşümler meydana getirmiştir.

Toplum 4.0 döneminde ortaya çıkan teknolojiler çalışanların çalışma eylemine fiziki katılımının yanında, fikri katılımını, başka bir ifadeyle zihinsel katılımını da gerekli hale getirmiştir. Bu dönemde, çalışma eylemine zihinsel katılım bir gereklilik olarak ortaya çıkmakla birlikte, bu katılım özünde yükselen bir değeri de ifade etmektedir. Çünkü, Toplum 4.0 döneminde çalışma beden gücüyle yapılan bir eylemden ziyade, yeni teknolojiler aracılığıyla zihinsel güç ile yapılan bir eyleme dönüşmeye başlamıştır.

Toplum 4.0 döneminde yeni toplumun odak noktasının imalattan BİT'e doğru kaymasıyla doğru orantılı olarak bilgi sektörü ortaya çıkmış ve bunun bir sonucu olarak iş günü giderek kısaltmaya başlamıştır (Keser, 2009: 23). BİT'in en önemli çıktılarında biri olan bilgisayar ve internet unsurlarıyla birlikte hem ulusal, hem de uluslararası olarak iletişim ve bağlantı kurabilen insanoğlu, dünyayı küçük bir işyeri ortamına getirmiş ve üretimden ziyade boş zaman kullanımı ve tüketim bu dönemde toplumlar için önemli kavramlar haline gelmiştir (Kumar, 1999: 187-189).

Sanayi devriminin gerçekleştiği ilk yıllarda makinenin bir parçası ve tamamlayıcısı olarak düşünülen insan, esnek üretim biçimlerine geçilmesi ve BİT'in üretimde etkin bir şekilde kullanılmasıyla Toplum 4.0 döneminde rekabet yaratan en önemli kaynak olarak görülmeye başlamıştır. Bu nedenle, çalışmanın amacı yine ücret odaklı olsa da, çalışanların üretim sürecindeki konumu ve algılanış biçimi dönüşüme uğramıştır (Işık, 2016a: 31).

Günümüz dünyası hemen hemen her anlamda yeniden yapılanma çabası içindedir. Gelişmiş ülkeler post-endüstriyel topluma geçiş süreçlerini tamamlamaya çalışırken, gelişmekte olan ülkeler ise sanayileşme çabalarının yanında post-endüstriyel topluma entegre olma çabalarını da sürdürmektedirler. Bu yeniden yapılanma sürecinde insangücünün yoğun olduğu çalışmanın yerini bilgi yoğun çalışmaya doğru terk etmeye başlaması ekonomik ve sosyal bir dönüşüm gerçekleştirmiştir (Özsağır, 2000: 283). Bilgi yoğun çalışmaya dayalı bu yeni ekonomik ve sosyal düzen içinde, kapitalist sanayi ekonomilerinde istihdamın, üretimin ve katma değer açısından hayati öneme sahip sanayinin ön planda olmadığını, bunun yerine hizmet ekonomisinin (Parlak, 2004: 96) ve bilgi işçisinin önem kazandığını söylemek mümkündür.

Toplum 4.0 döneminde yaşanan teknolojik gelişmeler çalışma kavramının anlamına ilişkin yeni anlam arayışlarının da başlangıcını oluşturmaktadır. Bu dönemde, ortaya çıkan esnek çalışma şekillerinin çalışmanın anlamı üzerindeki etkileri tartışılmaya devam ederken, bunlara yapay zekâ uygulamalarının, internetin yerine geçebileceği iddia edilen artırılmış gerçeklik uygulaması metaverse'ün ve buna benzer teknolojilerin gelecek yıllarda çalışmanın anlamında ne gibi değişiklikler yaratacağı, tartışma içinde tartışma yaratmıştır. Örneğin, T.C. Yargıtay Başkanlığı 2023 yılında

kişilerin açacakları davaları kazanma ihtimalini önceden gösteren yapay zekâ uygulaması sistemine geçileceğini duyurmuş (Karakaş, 2022), 2022 yılında Türkiye’de bir şirket satış ve pazarlamayla ilgili ilk metaverse toplantısını gerçekleştirmiş (Cevrioğlu, 2022) ve Antalya’da turizm amaçlı “digiverse” isimli bir sanal evren merkezi kurulmuştur (Tümer, 2022). Türkiye’de örnekleri verilen ve dünyada da benzerleri gerçekleşen bu ve buna benzer uygulamalar ise, sanal teknolojiler gerçek işgücünün yerine mi geçecek? Sanal ofisler veya evler iş yerlerinin yerini mi alacak? Çalışmanın sonu mu geliyor? Çalışmanın önemi mi azalıyor? Gibi soruları ortaya çıkarmıştır.

1.2.4. Çalışmanın Geleceği Hakkında Perspektifler

Çalışma kavramının anlamının tarihin farklı dönemlerinde birbirinden farklı karşılıkları olduğu görülmektedir. Bu nedenle çalışmanın hem eylemsel, hem de anlamsal bakımdan birtakım dönüşümler yaşadığını söylemek mümkündür.

Anthony Giddens’a göre (2012: 825), kalıcı işsizlik, iş güvencesizliği, küçülme, portföy kariyeri, yarı zamanlı iş (part time), esnek çalışma şekilleri, işlerin paylaşılması gibi nedenlerle insanlar daha önce hiç olmadığı kadar standart olmayan biçimlerde çalışıyorlar ya da karşılığı ödenen bir işte bile çalışmıyorlar. Bu nedenle, belki de çalışmanın doğasını ve insanların doğasında kapladığı egemen konumu yeniden düşünmek gerekmektedir.

Çalışmanın sonuna gelindiğine ilişkin tartışmaları ilk ortaya atan kişi olarak nitelenen Jeremy Rifkin’e göre (1995: 3), uygarlık başlangıçtan itibaren büyük ölçüde çalışma kavramı etrafında yapılandırılmıştır. Peleolitik avcı/toplayıcı ve Neolitik çiftçiden, Orta çağ zanaatkârına ve içinde bulunduğumuz yüzyılın montaj hattı çalışanına kadar da, çalışma günlük hayatımızın ayrılmaz bir parçası olmuştur. Şimdi ilk defa insan emeği üretim sürecinden sistematik olarak elimine edilmektedir. Bir asırdan daha kısa bir süre içinde işgücü piyasalarında kitlesel çalışmanın dünyanın tüm sanayileşmiş uluslarında aşamalı olarak kaldırılması muhtemeldir. Yeni nesil karmaşık BİT, çok çeşitli çalışma alanlarına hızlı bir şekilde yerleşmektedir. Akıllı makineler istihdam halindeki birçok insanın yerini almakta, milyonlarca mavi ve beyaz yakalı çalışanı işsiz duruma düşürmektedir. Dolayısıyla, teknoloji unsuru çalışma kavramının geleceği ile tartışmaların odak noktalarından birini oluşturmaktadır.

Endüstri 4.0 teknolojilerinin toplum nezdindeki karşılığı ve bu teknolojilerin insanlığa ne ölçüde hizmet edeceği Toplum 5.0'ın temel felsefesini oluşturmakta olup (Coşan, 2020: 219), ekonomik kalkınma ve toplumsal zorlukların çözümünün sağlandığı, insanların tamamen aktif ve rahat bir yaşam kalitesinin keyfini çıkarabileceği insan merkezli bir toplum yaratmak ise Toplum 5.0'ın temel amaçlarından birini ifade etmektedir (Fukuyama, 2018: 48). Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a geçiş sürecinin akıllara getirdiği sorulardan biri çalışma kavramının anlamında ne gibi değişimlerin yaşanacağıdır. Çünkü, Toplum 5.0 sürecinde işgücüne dair konular daha çok teknoloji ekseninde tartışılmaktadır.

Toplum 5.0'da otomasyonlaşma işgücünün dinamiklerini giderek daha fazla değiştirecek, çalışma hayatındaki işler robotik teknolojisi bağlamında otomasyona yüksek veya düşük düzeyde maruz kalan işler olarak sınıflandırılacaktır. İnsan-robot işbirliğindeki otomatikleştirilmiş bir ortamda oluşturulan yeni çalışma türü, çoğunluğun erişemeyeceği çok gelişmiş beceriler gerektirebilecektir (Yücebakan, 2020: 249). Bununla birlikte Potocan ve arkadaşlarına göre (2020: 794-808), Toplum 5.0 çalışanları rutin bir çalışma hayatından kurtaracak, çalışma hayatının kalitesini artıracak, çalışanların monoton ve uzun süreli çalışmalar yerine daha yaratıcı ve esnek çalışmalarını sağlayacak, insan ve makinenin birlikte çalışmasına olanak sağlayacaktır.

Toplum 5.0 kavramı teknoloji ve insan arasındaki ilişkinin önemini ortaya koymaktadır. Teknoloji ve insan arasındaki ilişkinin en önemli boyutlarından birini de istihdam ve işsizlik oluşturmaktadır. Bu çerçevede, değişen çalışma dinamikleri ve gelişen teknolojinin işsizlik ve istihdam üzerindeki etkisi Toplum 5.0 döneminde de sıklıkla tartışma konusu olacaktır (Coşan, 2020: 246).

Çalışmanın sonuna gelindiğine ilişkin tartışmaları ortaya atan diğer bir yazar André Gorz *“modern çağda toplumun talebi doğrultusunda toplum tarafından belirlenen normlara göre yapılan ve size toplumun ihtiyaç duyduğu şeyi yapabilme duygusu veren zorunlu bir etkinlik”* şeklinde tanımladığı çalışmaya eylemine artık kapitalist sermaye tarafından ihtiyaç kalmadığını ifade etmektedir. Küreselleşme sürecinde neo-liberal politikalar, standart dışı çalışma şekilleri vasıtasıyla birbirine oldukça benzer, fakat, birbirinden çok farklıymış gibi algılatılmaya çalışılan yeni işler

icat etmiştir. Oysaki, çalışmanın bir mesleği ifade etmesi gerekir, günümüzde kişilerin çalışma hayatları süresince farklı işlerde çalıştırılmaları nedeniyle bu yapı da yıkılmıştır. Bununla birlikte, sanayi toplumunun, yerine başka bir toplum yapısı koymadan ortadan kalkması nedeniyle, gelecekte herkesin yeteneklerini kullanmadığı geçici ve dönemsel işlerde çalışması muhtemeldir. Tanımlanabilen bir mesleği olmayan ve gerçekleştirdiği işle özdeşleşmeyen kişilerden oluşan toplumlar “köleleştirilmiş bir emekçi insanlık” yaratma konusunda hızla ilerlemektedirler. Teknolojik gelişmeler, zamanla var olan sürekli işlerin ortadan kalmasına neden olacak ve tüm çalışanlar güvencesiz işlerde çalışmak gerçeği ile karşı karşıya kalacaktır. Neo-liberal küreselleşme sürecinde, geçmiş dönemde kurumsallaşmış çalışma hakkı ortadan kalkmış ve istihdam edilebilirliğe evrilmiştir. İstihdam edilebilirlik, çalışmanın bir hak olarak tanımlandığı geçmiş dönemin aksine, kişiyi “satılabilir” daha fazla yeteneğe sahip olmaya zorunlu hale getirmektedir (Gorz, 2011: 9-132).

A. Gorz’a göre çalışmanın anlamında ortaya çıkan dönüşüm sebebiyle çalışanların içinde bulundukları krizden çıkış yollarından biri, sosyal politika disiplinindeki karşılığı temel gelir olan “yaşam geliri”dir. A. Gorz başlangıçta bunu “asgari gelir” şeklinde tanımlamış ve zaman içinde ismini değiştirdiği yaklaşımı önceleri yoğun şekilde eleştirmiştir (Güler, 2014: 184). Temelleri Speenhamland Yasası’na karar uzanan “asgari gelir” ve buna benzer uygulamalar aracılığı ile beklendiği gibi dışlanmış kesimlerin toplumsal yaşama dâhil edilmeleri mümkün değildir. Garanti edilmiş bir asgari ücret marjinalleşmenin ve toplum dışına itilmenin ücretini ifade etmektedir (Gorz, 2007: 250-252). A. Gorz (2001: 105), daha sonra “toplumsal gelir yardımı” ve “çalışma geliri” kavramlarını kullanmış, bu gelirin amacının kişileri çalışma hayatının baskı unsurlarından kurtarmak olması gerektiğini vurgulamış ve kişilere kendi zamanlarının kullanım ve takas değeri arasında sürekli yargıda bulunma olanağı sağlayan bir çerçevede tanımlanması gereken “çalışma gelirinin”, ancak bu mantıktan beslenirse kapitalist toplumlarda beklenen etkiyi ortaya çıkarabileceğini savunmuştur.

Son olarak, A. Gorz (2011: 23-73), ortaya çıkardığı “yaşam geliri” kavramını geliştirerek, bu geliri, çalışma ilişkilerinin süresizliği, kesintiler, çalışmanın geçiciliği gibi gelişmeler karşısında ortaya çıkmış, kültürel değeri verimlilikle ölçülemeyen ve

verimliliğe bağılı olarak gelişmeyen, bağımsız faaliyetlerin yükselmesini sağlayacak koşulsuz ve yeterli bir gelir talebi olarak tanımlamıştır. “Yaşam gelirin” amacı, klasik teorinin değeri anlayışına karşı çıkarak hiçbir üretim olmadan da zenginliklerin yaratılabileceğini ortaya koymaktadır. “Yaşam geliri” çerçevesinde A. Gorz bir önceki yaklaşımına benzer şekilde, bu gelir garantisinin takasa konu olmayan, bir şey üretmeyen, maddi değerlerle ölçülmeyen, piyasa ve norm dışı bütün faaliyetleri olanaklı kılan bir güvence olması gerektiğini savunmaktadır.

Anthony Giddens ise “sosyoloji” adlı eserinde, A. Gorz’u gelecekte ücretli çalışmanın insanların yaşamında giderek daha az önemli hale geleceğini ileri süren bir çözümlemeci olarak ifade ederek, belirtilen eserinde A. Gorz’un BİT’in yayılmasının bulunabilen tam zamanlı işleri daha da azaltacağı, önümüzdeki yıllarda sürekli, ücretli çalışma alanı dışında nüfusun çoğunluğu tarafından bir dizi farklı yaşam tarzı izleneceği görüşünü vurgulamıştır. A. Giddens yine bu eserinde A. Gorz’un, toplumda değişikliklerin yaşandığı, öteki sektörün bireylerin kendilerinin hoşlandıkları ve kişisel doyum sağlayan şeylerle meşgul edecekleri çalışma dışı etkinliklerin yer aldığı alan olacağı görüşünü de ifade etmiştir. A. Giddens, A. Gorz’un belirtilen bu görüşlerine de atıfta bulunarak değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu bağlamda, A. Giddens’a göre sanayileşmiş ülkelerde çalışmanın doğası ve düzenlenmesi konusunda önemli değişimlerin gerçekleştiği karşı gelinemez bir doğrudur. Giderek daha fazla insanın “üretimcilik” görüşünün sürekli ekonomik büyüme ile maddi varlıkların birikimi büyüünden kurtulması olanaklıdır. A. Gorz’un önerdiği gibi, işsizliğin sadece olumsuz bir yönde görülmemesi, kişinin kendi çıkarlarının peşine düşmesi ve yeteneklerini geliştirme fırsatları sunar diye görülmesi de kuşkusuz değerlidir. Yine de, en azından bugüne dek bu yönde bir ilerleme önemsiz olmuştur; A. Gorz’un düşlediği durumun yakın gelecekte gerçekleşmesi mümkün değildir. Daha fazla iş fırsatı yönünde bastıran kadınların varlığıyla, ücretli bir çalışma garantisi isteyen insanların sayısında azalma değil, artış yaşanmıştır. Ücretli işler birçok kişi için değişik fırsatların olduğu bir yaşamı sürdürebilmek için gerekli olan maddi kaynakların yaratılmasında bir esas niteliğindedir (Giddens, 2012: 825).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE İŞGÜCÜ PİYASALARININ ANALİZİ VE YAŞANAN SOSYO EKONOMİK DÖNÜŞÜMÜN İNCELENMESİ

Çalışmanın bu başlığı altında Türkiye’de 1980-1990, 1991-2001 ve 2002-2020 yılları arası olmak üzere üç dönem halinde işgücü piyasalarına etki eden demografik, ekonomik, sosyal, siyasi ve teknolojik faktörler çerçevesinde işgücü piyasalarının nasıl şekillendiği incelenecek ve ortaya çıkan sosyoekonomik dönüşüme değinilecektir.

Sosyoekonomik dönüşüm süreci içinde Türkiye’nin, istihdamın sektörel dağılımı, bilgi ve öğrenmenin bireylere ne oranda yansıdığı, bilgiye erişim ve altyapının yeterliliği ve bunlarla birlikte dijital uygulamalar ile birlikte içerik ve hizmetlerin yaygınlığı ile ilgili çeşitli verileri göz önüne alınarak post-endüstriyel dönemin neresinde olduğuna ilişkin değerlendirmelerde bulunulacaktır.

2.1. 1980-1990 DÖNEMİ: NEO-LİBERAL EKONOMİK POLİTİKALARA YAPISAL UYUM SÜRECİNİN BAŞLAMASI

Dünyada 1980’li yıllar ile birlikte Keynesyen ekonomik politikaların terk edilip neo-liberal ekonomik politikaların benimsenmeye başlanmasıyla ekonomik anlamda bir değişim başlamıştır. Bu ekonomik değişimi başlatan neo-liberal politikaların sunduğu reçetelerin ülkelerin işgücü piyasalarına birtakım yansımaları olmuş ve çalışma şekillerinde, istihdamın niteliğinde, ücretler düzeyinde, kadın istihdamında, işgücünün mobilitesinde, işgücü piyasalarının özerkliğinde ve sendikal faaliyetler üzerinde birtakım dönüşümler ortaya çıkmıştır.

Türkiye de, dünyada yaşanan bu ekonomik değişimin eksenine hızlı bir şekilde girmiş ve neoliberalleşme sürecini 1980 yılında aldığı 24 Ocak kararları ile başlatmıştır. Türk siyasi tarihi incelendiğinde 24 Ocak 1980 kararlarıyla, aynı yıl gerçekleşen 12 Eylül 1980 askeri darbesinin sıklıkla birbiriyle ilişkilendirildiği ve bazı yazarlar tarafından askeri darbenin neoliberalleşme sürecinin bir tamamlayıcısı olduğu ileri sürülmektedir. Bu nedenle, 12 Eylül 1980 darbesine yönelik görüşleri bu çerçevede incelemekte fayda vardır. Savran’a göre (1992: 109), gerek 24 Ocak 1980 kararları, gerekse de 12 Eylül 1980 askeri darbesi, Türkiye’de sermaye birikiminin ulaştığı somut evrede ve bu evrenin somut tikanıklıkları karşısında, sermayenin önündeki engelleri aşmak için yaptığı atılımın birer ürünü olarak değerlendirilebilir.

Mumyalmaz'a göre (2019: 1901), neo-liberal ekonomik politikaların Türkiye'deki süreci aynı yıllarda diğer pek çok gelişmekte olan ülkelerle benzer şekilde gerçekleşmiş, süreç 12 Eylül 1980 askeri darbesi ve onun vesayeti altında şekillenmiştir. Kaya Özçelik'e göre ise (2011: 77), 12 Eylül'ün olağanüstü devleti koşullarında ithal ikameci birikim rejiminden ihraç ikamesi birikim rejimine geçişin nesnel gereklilikleri yerine getirilmiş, yeni birikim rejimi doğrultusunda salt iktisadi alan yeniden düzenlenmemiş, yasal-politik üst yapı da birikim rejiminin gereklilikleri doğrultusunda biçimlendirilmiştir. Ordunun bizzat siyasal iktidarı elinde bulundurduğu 1980-1983 yılları arası Türkiye'nin hızla neo-liberal politikalara istikrar paketleri ve yapısal uyum programlarıyla eklemlendiği yıllar niteliğinde olmuştur.

12 Eylül 1980 askeri darbesiyle birlikte, 1980'den 1983 yılı sonuna kadar uzanan geçiş döneminde adeta tek başına işgücü piyasasını baskı altına alacak askeri önlemlerin dayatıldığı görülmektedir. Bu dönemde zorunlu tahkim, grev ve lokavt yasakları, sendikal faaliyetin yasaklanması ve 1983 yılında 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ile 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanununun kabulü devam eden dönemdeki neo-liberal politika dönüşümünü kolaylaştıran önemli dinamikler olarak dikkat çekmektedir (akt. Özkaplan, 2020: 4). Bunlarla birlikte, 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrası uygulanan politikaların sermaye kesiminin talepleri doğrultusunda yürütüldüğüne de dikkat çekmek gerekir. Burada en önemli nokta, askeri darbeye hedeflenen amacın yine işgücü piyasalarını kontrol altına alacak önlemlerin yürürlüğe koyulması olduğudur. 24 Ocak 1980 kararlarının en belirgin amaçlarından biri olan ücretler ve maaşlar konusundaki hedefler 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile uygulanma imkânı bulmuştur. Bu süreçte DİSK yöneticilerinin yargılanması, ücretlerin belirlenmesinin toplu sözleşme düzeninden Yüksek Hakem Kurulu'na kaydırılması (Boratav, 2005: 150) gibi uygulamaların söz konusu amacın yerine getirilebilmesine yönelik önlemler olduğu görülmektedir. Bu uygulamalar ile birlikte işçi ücretlerindeki aşınmalar kaçınılmaz olmuş, buna ek olarak aynı durum memur maaşları konusunda da kendini göstermiştir. Söz konusu dönemde memur maaşlarında, bu kesime ait emekli ikramiyeleri, kıdem tazminatları gibi haklarda ve tarıma yönelik destekleme politikalarında da büyük ölçüde reel ve göreceli gerilemeler/aşınmalar gerçekleşmiştir (Boratav, 2004: 191). Tüm bu uygulamalar

askeri rejim döneminde hazırlanan bir anayasa ile desteklenmiş ve daha rahat hayata geçirilme imkânı bulmuştur.

Türkiye'nin, 24 Ocak kararlarının ardından üretim ile iç ve dış ticaretin serbestleştirilmesiyle başlayan neo-liberal ekonomik politikalara yapısal uyum süreci, fiyat denetimlerinin kaldırılması, faiz oranlarının serbest bırakılması, 1984 yılında ithalatın liberalizasyonu, ücret ve maaşların baskı altına alınması, 1985 yılında döviz hesaplarının açılmasına olanak tanınmasıyla, 1988 yılında borç krizi ile sonuçlanmıştır. 1989 yılında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi uygulamalarıyla üretimde, iç ve dış ticarete ve mali sermaye birikim sürecinde yeniden yapılanma süreci tamamlanmıştır (Altıok, 2007: 60).

Türkiye, aldığı 24 Ocak 1980 kararlarıyla ekonomisini dış dünyaya yönelterek geliştirmekte olan ülkeler arasında ilk küreselleşen ülkelerden biri olmuştur. Bu süreçte, Türkiye içe dönük ekonomiden dışa dönük ekonomiye geçişi, yani dış ticaret rejiminde dünya ekonomisine uyumunu görece başarmış olmasına rağmen, kamu maliyesi alanındaki popülist politikalardan kaçınmayı başaramamıştır. Ayrıca, ekonomi dışa açılırken makroekonomik dengeler dikkate alınmamış ve dışa açılma düzenli bir şekilde gerçekleştirilememiştir. Ekonomik liberalleşme sürecinde kimi alanlarda aşırı serbestleşme söz konusu iken, kamu ekonomisi ve devletin yeniden yapılandırılması alanlarında yeterli çaba gösterilmemiştir (Ak, 2001: 108).

Türkiye'nin 24 Ocak 1980 kararlarıyla neo-liberal ekonomik politikalara eklemlenme sürecini başlatması, Türkiye için yeni bir ekonomi ve toplumsal düzene geçmenin ilk adımını temsil etmektedir. Bu adım ise 1980-1990 dönemine denk gelmekte olup, bu dönemi ayrıca önemli bir hale getirmektedir. Çünkü, bu dönemde Türkiye'nin neo-liberal yeniden yapılan(dırıl)ması amacıyla hayata geçirilen politikalar, bu çalışmada incelenecek 1990-2001 ve 2002-2020 dönemlerinde de ortaya çıkan ekonomik ve toplumsal dönüşümlerin temel belirleyicilerinden biri niteliğindedir.

2.1.1. İşgücü Piyasalarının Genel Görünümü

Türkiye'de 1980-1990 döneminde işgücü piyasalarına etki eden başat unsurların neo-liberal yeniden yapılan(dırıl)ması kapsamında hayata geçirilen uygulamalar

olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bu dönemde yaşanan, 12 Eylül 1980 darbesinin ekonomik ve sosyal anlamda ortaya çıkardığı etkiler, 24 Ocak 1980 kararlarının mimarı olan Turgut Özal'ın 1983-1989 yılları arasında Başbakan olarak görev yapmasıyla neo-liberal politika uygulamalarına kararlılıkla devam edilmesi ve nüfus ve demografik yapıda ortaya çıkan değişimler de işgücü piyasasına etki eden diğer genel unsurlar arasında yer almaktadır.

1980-1990 döneminde işsizlik oranları önceki yıllarla kıyaslandığında daha yüksek seviyelerde gerçekleşmiş olmasına rağmen, bu dönem içinde değerlendirildiğinde önemli dalgalanmalar göstermemiş ve %7,1 ile %8,6 arasında seyretmiştir (Apaydın, 2018: 171). Genç işsizlik oranları ise işsizlik oranlarıyla paralellik göstermiştir. Ancak, dönem içindeki tüm yıllarda toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranı %50'den fazla olarak gerçekleşmiş, bu oran 1988 yılında %60'ı aşarak oldukça dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır (Hansen, 1989: 30; Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022ç).

İşgücüne katılma ve istihdam oranları incelendiğinde bu oranlarda düşüşler olduğu görülmektedir. 1980-1990 döneminde kırdan kente yaşanan göç ve Türkiye'nin geleneksel yapısına bağlı birtakım nedenlerden dolayı kentlerde toplanmaya başlayan nüfus işgücüne dâhil olamamış ve 1980 yılında %63,3 olarak gerçekleşen işgücüne katılma oranı, 1990 yılında %56,6'ya kadar düşüş göstermiştir (Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022c).

1980-1990 döneminde iç pazarın ikinci planda bırakılarak dış pazara yönelik üretim faaliyetlerinin ön plana çıkarılması, ayrıca hizmetler ve inşaat sektörünün öncelikli sektör haline gelerek sanayi sektörünün ikincil konuma itilmesi gibi nedenlerden dolayı istihdamın ivme kaybettiği (Kolsuz ve Yeldan, 2014: 64) ve 1980 yılında %58,2 olarak gerçekleşen istihdam oranının, 1990 yılına gelindiğinde %52,1'e kadar düştüğü görülmektedir (Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022c).

2.1.1.1. Nüfus ve Demografik Özellikler

Bir ülkede işgücü arzının belirlenmesinde o ülkenin işgücü piyasasının yapısıyla ilgili birçok unsur (ücretler, çalışma süreleri, işgücü talebi vb.) etkili olabilmektedir. İşgücü arzını belirleyen faktörlerden biri de o ülkenin nüfus ve demografik

özellikleridir. İşgücü arzının yanında, bir ülkenin nüfus ve demografik özellikleri de genel olarak o ülkenin işgücü piyasasının yapısal özelliklerinin belirlenmesinde etkin bir role sahiptir.

Doğurganlık bir ülkede uzun dönemde işgücünün sayısal olarak büyüklüğünü belirleyen en önemli unsurlardan biridir. Bir ülkenin toplam işgücü arzı daha önceki nesillerin almış olduğu doğurganlık kararlarıyla ilişkilidir. Bu nedenle, öncelikle Türkiye’de 1980-1990 yılları arasında gerçekleşen toplam doğurganlık hızı ve yıllık nüfus artış hızının incelenmesinde fayda vardır.

Tablo 3: Türkiye’de 1980-1990 Yılları Arasındaki Toplam Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı) ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (Yüz Kişide)

Yıl	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Toplam Doğurganlık Hızı	4,40	4,28	4,15	4,02	3,88	3,74	3,59	3,46	3,33	3,21	3,10
Yıllık Nüfus Artış Hızı	2,258	2,276	2,279	2,252	2,187	2,097	2,004	1,921	1,847	1,787	1,738

Kaynak: World Bank, 2022a; World Bank, 2022b.

Tablo 3 incelendiğinde, 1980-1990 yılları arasında Türkiye’de bir kadının doğurgan olduğu dönem boyunca doğurabileceği ortalama çocuk sayısını gösteren toplam doğurganlık hızının düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Toplam doğurganlık hızı 1980 yılında 4,40 iken, 1985 yılına gelindiğinde 3,74’e, 1990 yılına gelindiğinde ise 3,10’a düşmüştür. Aynı dönem içinde yıllık nüfus artış hızında da genel düşüş eğilimi olduğu görülmektedir. Yıllık nüfus artış hızı 1980 yılında 2,258 iken, 1985 yılına gelindiğinde 2,097’ye, 1990 yılına gelindiğinde ise 1,738 düşmüştür.

1980’li yıllar ile birlikte nüfus politikaları açısından önemli gelişmeler yaşanmıştır. Aile planlaması kavramı 1980 askeri darbesinin ardından hazırlanan Anayasa’da kendisine yer bulmuştur. 1982 Anayasası’nın yürürlüğe girmesinden sonra, Mayıs 1983 yılında antinatalist² politikalar içeren birinci nüfus planlaması hakkında Kanun revize edilmiş ve daha liberal ve kapsamlı bir Kanun olan 2827 sayılı

² Antinatalist nüfus politikaları, temel olarak doğurganlığı etkileyerek dünya nüfusunun yönetimi açısından kullanılan bir politika biçimidir (Parajuli, 2020: 51-52). Ülke kaynaklarının kaldıramayacağı şekilde hızlı arttığı ve/veya nüfusun çok fazla olduğu durumlarda uygulanan nüfusu azaltıcı politikalar şeklinde tanımlanmaktadır (Bektaş, 2018: 487).

Nüfus Planlaması Hakkında Kanun (Ek-3) kabul edilmiştir. Kabul edilen bu Kanun ve yeni politikaların bir sonucu olarak Türkiye’de gebeliği önleyici modern yöntemlere olan talep artış göstermiştir (Dönmez, 2019). Tablo 3’deki veriler bu durumun sonuçlarını gözler önüne sermektedir. Tablo 3 incelendiğinde toplam doğurganlık hızı ve yıllık nüfus artış hızının 1980-1990 dönemi boyunca düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Türkiye’de 1980-1990 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait Toplam ve Kent-Kır Ayrımına Göre Nüfus Sayıları

Yıl	Toplam/Kent/Kır	Nüfus Sayısı	Genç Nüfus (15-24 Yaş)
1980	TOPLAM	44,736,957	8,906,318
	KENT	19,645,007	-
	KIR	25,091,950	-
1985	TOPLAM	50,664,458	10,191,944
	KENT	26,865,757	-
	KIR	23,798,701	-
1990	TOPLAM	56,473,035	11,124,777
	KENT	33,326,351	-
	KIR	23,146,684	-

Kaynak: Baş, 2017: 264; TÜİK, 2022b; UNDATA, 2022a.

Tablo 4’den nüfus sayıları incelendiğinde, 1980 yılında Türkiye nüfusunun 44 milyon 736 bin 957 kişi olduğu ve bu nüfusun 19 milyon 645 bin 7 kişinin kentlerde, 25 milyon 91 bin 950 kişinin ise kırsal alanlarda yaşadığı görülmektedir. 1985 yılına gelindiğinde Türkiye nüfusu 50 milyon 664 bin 458 kişiye yükselmiş, bu nüfusun 26 milyon 865 bin 757 kişisi kentlerde, 23 milyon 798 bin 701 kişisi ise kırsal alanlarda yaşamaktadır. Son olarak, 1990 yılına gelindiğinde Türkiye nüfusu 56 milyon 473 bin 35 kişiye yükselmiş, bu nüfusun 33 milyon 326 bin 351 kişisi kentlerde, 23 milyon 146 bin 684 kişisi ise kırsal alanlarda hayat sürmektedir.

Türkiye’de 1980 yılından 1990 yılına gelindiğinde nüfus yaklaşık 12 milyon kişi artış göstermiştir. Artan bu nüfusun ise kentlerde toplandığı görülmektedir. 1980 yılında kentlerde yaşayan kişi sayısı yaklaşık 20 milyon kişi iken, 1990 yılında bu sayı yaklaşık 33 milyon 500 bin kişiye yükselmiş, kırsal alanlarda yaşayan kişi sayısı ise yaklaşık 25 milyon 100 bin kişiden, yaklaşık 23 milyon 200 bin kişiye düşmüştür. Bu durumdan 1980-1990 döneminde Türkiye’de kırdan kente göçün devam ettiği anlaşılmaktadır. Türkiye’de 1980 ve 1990’lı yıllar içinde, iç göç olgusu ve süreçleri,

modernleşme temelindeki toplumsal dönüşümün yeni iletişim teknolojileri ile daha da yoğunlaşması sonucu ve toplumsal hareketliliğin her anlamda “iletilici” etkilerinin daha da artması ile yeni bir döneme girmiştir (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 250). 1980’li yıllarla birlikte işgücü piyasası göçler yoluyla parçalanmaya başlamış olup, yine bu yıllarda kentler arasında gerçekleşen göç, kırsal alanlardan kentlere olan göçlerden daha fazladır. Bu yeni göç dalgası içindekiler 1980 dönemi öncesindeki dönemlerde göç edenlere göre daha nitelikli ve daha yüksek pazarlık gücüne sahiptirler ve marjinal sektör yerine doğrudan formel piyasalara yönelmişlerdir (İçduygu vd., 1998: 235-236).

Tablo 4’den genel nüfus içinde 15-24 yaş arası genç nüfus sayısı incelendiğinde, 1980 yılında 8 milyon 906 bin 318 kişi olan genç sayısının, 1985 yılına gelindiğinde 10 milyon 191 bin 944, 1990 yılına gelindiğinde ise 11 milyon 124 bin 777 kişiye yükseldiği görülmektedir. Genç nüfusun toplam nüfus içindeki sayısı, oran açısından değerlendirildiğinde 1980 yılında genç nüfusun toplam nüfus içindeki oranı yaklaşık olarak %19,9 iken, 1985 yılına gelindiğinde bu oranın %20,1’e yükseldiği, 1990 yılına gelindiğinde ise %19,6’ye düştüğü görülmektedir. Nitekim, 1980-1990 döneminde Türkiye’nin toplam nüfus sayısının artmasına bağlı olarak genç nüfusu artış göstermiş, fakat, toplam nüfus içinde genç nüfusun oranında ise dönemin ilk yılından son yılına gelindiğinde %0,2’lik kısmi bir düşüş yaşanmıştır.

2.1.1.2. İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları

1980 öncesi dönemde işsizlik olgusu 1960’lı yıllara kadar net olarak ortaya çıkmamakla birlikte, 1960-1970 yılları arasında gizli işsizlik olarak Türkiye ekonomisinde mevcut olmuştur. 1960 askeri darbesiyle başlayan dönemde, hayata geçirilen sanayileşme politikalarıyla mevcut işsizliğin üzeri örtülmüş, ekonomi normal seyrindeymiş görüntüsü verilmiştir. Fakat, 1970’den sonra yaşanan petrol şokları, Kıbrıs Barış Harekatı’na bir yanıt olarak Türkiye’ye, ABD ve ittifakları tarafından uygulanan ambargo; enflasyon oranının hızla artmasına, büyüme oranlarının düşmesine ve işsizliğin artmasına neden olmuştur. Türkiye ekonomisi 1980 askeri darbesine kadar sürecekte olan ekonomik darboğaz sürecine girmiştir. 24 Ocak 1980 kararları olarak uygulamaya koyulan IMF destekli istikrar politikalarıyla sorun giderilememiş ve işsizlik yapısal bir nitelik kazanmaya başlamıştır (Karabıyık, 2009:

314). İşsizlik konusunda yaşanan sorunlar özünde Türkiye için yeni bir sorun niteliğinde değildir. 1950’li yıllarda başlayan ve giderek artan kırdan kente göçle birlikte açık işsizlik olgusu ortaya çıkmış, planlı kalkınma döneminde de işsizlik artarak devam etmiştir (akt. Kurtoğlu, 2010: 418).

Tablo 5: Türkiye’de 1980-1990 Yılları Arasındaki İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları (%) (+15 Yaş)

Yıllar	İşsizlik Oranı (%)	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)
1980	8,1	63,3	58,2
1981	7,1	61,9	57,5
1982	7,0	60,7	56,4
1983	7,7	59,9	55,3
1984	7,6	59,0	54,5
1985	7,1	57,5	53,4
1986	7,9	57,8	53,2
1987	8,3	58,1	53,4
1988	8,4	57,5	52,6
1989	8,6	58,1	53,1
1990	8,0	56,6	52,1
Ortalama	7,8	59,1	54,5

Kaynak: Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022c.

Tablo 5’den 1980-1990 dönemi işsizlik oranları incelendiğinde, işsizlik oranlarında dönem içinde önemli dalgalanmalar yaşanmamasına rağmen, %7,0 ile %8,6 arasında yüksek olarak kabul edilebilecek bir düzeyde gerçekteđiğđ görölmektedir. 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrası, 14 Eylül 1980’den 1983 yılı sonuna ve sıkıyönetim uygulanan illerde de 1984 yılı Ekim ayı sonuna kadar süren geçerli bir nedene dayanmadan işçi çıkarılması yasağı (Koç, 1998: 1) ve uygulanan makroekonomik politikaların genel olarak emek yoğun üretim yapısını özendirilmesi (akt. Bekiroğlu, 2010: 191) 1980-1990 döneminde işsizlik oranlarında önemli dalgalanmalar yaşanmamasının nedenleri olarak gösterilebilir. Diğer taraftan, 1983 yılı sonunda siyasal iktidara Anavatan Partisi’nin gelmesi ve bu iktidarın uyguladığı ekonomide genişletici etki yaratan politikalar ekonomide canlılık yaratmıştır. Bunun sonucu olarak da, ekonomide yaşanan yüksek konjonktür 1990’lı yıllara kadar işsizliğin ekonomideki istikrarı tehdit eden bir unsur olmasına engel olmuştur (Karabıyık, 2009: 315).

Tablo 5’den işgücüne katılma oranları incelendiğinde, 1980-1990 döneminde işgücüne katılma oranının yıllar itibarıyla genel düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. İşgücüne katılma oranı, 1980 yılında %63,3 iken, 1985 yılına gelindiğinde %57,5’e, 1990 yılına gelindiğinde ise %56,6’ya düşmüştür. Bu dönemde işgücüne katılma oranlarının düşmesinin nedenlerinden biri tarım sektöründe ortaya çıkan istihdam daralmasıdır (TÜİK, 2007: 34). Diğer bir neden de kırdan kente yaşanan göçle ilişkilidir. Ekonomik gelişme ve kentleşme ile işgücüne katılma oranı arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik gelişme ve sanayileşme kentleşmeyi hızlandırdığından genel işgücüne katılma oranlarında bir artış gözlenmesi beklenir. Kentleşme yeni iş imkânları yaratır. Tarımsal kesimde ekonomik bakımdan faal olanlarla olmayanların bir kısmı yeni istihdam alanlarında iş bulur. Tarımın dışa açılmasıyla ulaşım ve haberleşme araçlarının kullanımındaki artış istihdam alanlarını çeşitlendirir. İhtiyaçlardaki ve isteklerdeki artış çalışma isteğini artırır. Bu da normal şartlar altında genel işgücüne katılma oranlarının yükselmesine neden olur (Murat, 2000: 313). Kırdan kente göçün, yani kentleşmenin yoğun olarak yaşandığı Türkiye’de ise mevcut durum iktisat teorilerinin ve demografik gelişmenin öğretileriyle uyuşmamaktadır. Çünkü, Türkiye’de 1980-1990 döneminde kırdan kente göç devam ederken işgücüne katılma oranı düşüş göstermiştir. Buradan, kırdan kente gelen işgücünün bir kısmının işgücüne dâhil olamadığı veya işgücüne dâhil olmak istemediği sonucuna varmak mümkündür. Türkiye’de işgücüne katılma oranlarının düşüş göstermesine, kırdan hanehalkının tüm kişileri hane bazında üretim etkinliklerine katılıyor olmalarına rağmen, kente göç eden kişilerin gerek yeni teknolojilerin gerektirdiği nitelik düzeyini karıştılamamasından, gerekse de farklı coğrafi konumda bulunmalarından kentsel üretim faaliyetlerine katılmakta zorlanmaları sebep olarak gösterilebilir. İşgücüne katılma oranlarının düşüş göstermesinin diğer sebepleri ise, kırsal alanda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların kentlerde daha çok evlerinde bulunup çocuk yetiştirmeye meyilli olmaları, kentsel alanlara göç sonucunda eğitim imkânlarının artmasıyla eğitimde geçen sürelerin ve okullaşma oranlarının artması ve kentsel alanlardaki işlerin belli yetkinlik ve beceri düzeyi gerektirmesi şeklinde sıralanabilir (Tetik, 2012: 23).

Tablo 5’den istihdam oranları incelendiğinde ise, 1980-1990 döneminde istihdam oranlarının da genel düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. 1980 yılında

%58,2 olarak gerçekleşen istihdam oranı, 1985 yılına gelindiğinde %53,4'e, 1990 yılına gelindiğinde ise %52,1'e düşmüştür. Türkiye'de 1980 öncesi dönemde ekonomik büyüme oranlarıyla doğru orantılı olarak istihdam olanakları yaratılmaktaydı. Fakat, 1980'li yıllarla birlikte uygulamaya koyulan neo-liberal ekonomik politikalar ekonomik büyüme ile istihdam arasındaki pozitif ilişkiyi sonlandırmış, istihdam artışının baskı altına alınmasına neden olmuştur. Bu baskılardan biri iç pazarın ikinci planda bırakılarak dış pazarlara yönelik üretim faaliyetlerinin yapılmasıdır. Dış pazarlara yönelik yapılan üretim iç pazarı önemsiz bir konuma getirmiş, bu nedenle de maliyetleri düşürmek için az işgücü ile daha fazla üretmeyi gündeme getirmiştir. Âtıl kapasitenin artırılmasına yol açan bu süreç ise yeni yatırımları teşvik etmemiştir (Bekiroğlu, 2010: 87). Türkiye'de istihdamın sektörel dağılımına ilişkin veriler 1980 sonrası dönemde Türkiye'de sanayi sektörünün görece önemini yitirdiğini ve hizmetler sektörüne dayalı bir büyüme süreci yaşandığını belgelemektedir. Türkiye'de 1980-1990 döneminde hizmetler sektörünün istihdamın sektörel dağılımı içindeki payı yükselmeye devam etmiştir. Bu bağlamda, sanayinin ve genel olarak üretici reel sektörlerinin görece ikincil konuma itilmesiyle başlayan süreçte, 1980-1990 döneminde de istihdamın ivme kaybettiği gözlemlenmiştir (Kolsuz ve Yeldan, 2014: 64).

2.1.1.3. Genç İşsizliğin Analizi

İşsizlik Türkiye açısından önemli makroekonomik sorunlardan birini ifade etmektedir. Bu işsizlik sorunu içinde daha özel bir kesimin işsizliğini ifade eden ve yüksek seviyelerde seyreden genç işsizliği de, Türkiye açısından önemli ve üzerinde önemle durulması gereken sorunlardan birini oluşturmaktadır.

1980-1990 döneminde işsizliğe ilişkin analiz yapılırken bu dönemde işsizlik oranlarının 1980 öncesi döneme göre daha yüksek gerçekleşmesine rağmen, dönemin kendi içinde işsizlik oranlarında önemli dalgalanmalar gerçekleşmediği belirtilmiştir. 1980-1990 döneminde Tablo 6'dan genç işsizliğine ilişkin veriler incelendiğinde ise, genç işsiz sayısının toplam işsiz sayısına paralellik gösterdiği görülmektedir. Ayrıca, dönemin geneli bakımından genç işsiz sayısının ve özellikle de bazı yıllarda ki toplam işsizler içinde genç işsiz oranının yüksekliği dikkat çekmektedir.

Tablo 6: Türkiye’de 1980-1990 Yılları Arasında İşsizlik ve Genç İşsizliğine İlişkin Veriler

Yıl	Toplam İşgücü Sayısı (+15 Yaş)	Toplam İşsiz Sayısı (+15 Yaş)	Toplam Genç İşsiz Sayısı	Genç İşsizlik Oranı (%)	Toplam İşsizler İçinde Genç İşsizlerin Oranı (%)
1980	17,077,691	1,375,564	760,686	-	55,3
1981	17,046,759	1,207,745	642,520	-	53,2
1982	17,205,234	1,199,292	653,614	-	54,5
1983	17,512,671	1,343,401	724,093	-	53,9
1984	17,762,576	1,343,234	738,778	-	55,0
1985	17,973,014	1,273,810	692,952	-	54,4
1986	18,461,901	1,452,398	800,271	-	55,1
1987	18,973,665	1,571,930	844,245	-	53,7
1988	19,391,000	1,637,000	988,000	17,5	60,3
1989	19,930,000	1,709,000	914,000	16,5	53,6
1990	20,150,000	1,611,000	885,000	16,0	54,9
Ortalama	18,316,773	1,429,488	785,832	-	54,9

Not: (1) 1980-1986 yılları arası “toplam işsizler içinde genç işsiz oranları” ve “genç işsiz sayıları” 14-24 yaş aralığındaki gençlerden oluşmakta olup, 1988-1990 yılları arasında ise (genç işsizlik oranı dâhil) 15-24 yaş aralığını kapsamaktadır.

(2) 1987 yılı toplam genç işsiz sayısını hesaplayacak verilere ulaşamadığı için, bu yıldaki sayı 1986 yılından 1987 yılına geçişteki toplam işgücü sayısındaki artış oranı olan 0,0277 ve 1986 yılından 1987 geçişteki toplam işsiz sayısındaki artış oranı olan 0,0822 oranlarının ortalaması alınarak hesaplanmış ve buna göre belirtilen yıldaki toplam genç işsiz sayısının 1986 yılından 1987 yılına geçişte %0,05495 artarak 844,245 kişi olduğu tahmin edilmiştir.

Kaynak: Hansen, 1989: 30; Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022ç³.

³ İşgücünü oluşturan, istihdam edilenler ile işsizlerin sayısı ve çeşitli özelliklerine ilişkin bilgiler, TÜİK tarafından 1988 yılından itibaren düzenli olarak ve ILO standartları çerçevesinde uygulanmakta olan hanehalkı işgücü anketleriyle elde edilmektedir (TÜİK, 2007: 1). Hanehalkı işgücü anketlerinin 1988’den sonra ILO’nun normlarına tamamen uygun bir şekilde gerçekleştiği, teknik olarak yeterli güce sahip olan TÜİK tarafından işsizlik oranının kabul edilebilir ve marjinal hata payı içinde ölçüldüğü söylenebilir (Durak ve Kaya, 2014: 56). Bu bağlamda, TÜİK resmi internet sayfasında 1988 yılından önce genç işsizlik oranı verilerinin bulunmaması ve basılan istatistiki göstergelerde de aynı şekilde 1988 yılından önceki genç işsizlik oranı verilerinin yer almaması, ayrıca 1988 yılından önceki genç işsizlik oranlarına yönelik yapılan geniş çaplı literatür taramasında da güvenilir veriler elde edilememesinden dolayı 1980-1986 yılları arasındaki genç işsizliğe ilişkin veriler Bulutay’ın (1995: 262) nüfus, işsizlik, istihdam ve işgücü istatistiklerinin yer aldığı ve Hansen’in (1989: 30) genç işsizliğini yaş gruplarına göre sınıflandırdığı tablolardaki verilerden hesaplanarak, oran olarak değil sayı olarak verilebilmiştir. Belirtmekte fayda vardır ki, Bulutay’ın toplam işgücü sayısını belirtmek için kullandığı yaş grupları +12 ve +15 yaş olarak iki farklı grup olup, bu çalışmada +15 yaş dikkate alınmıştır. Diğer taraftan, Hansen yaş gruplarını 14-19 ve 14-24 olarak sınıflandırmış olup bu çalışmada 14-24 yaş aralığı dikkate alınmıştır. Bu çalışmada genç işsizlik analizlerinde 15-24 yaş aralığının dikkate alınacağı daha önce belirtilmişti. Fakat, 1980-1990 döneminde, belirtildiği üzere 1980-1986 yılları arası için güvenilir verilere ulaşamadığı için ve ulaşılabilen verilerden de 14-24 yaş aralığı genç işsiz sayısı hesaplanabildiği için, bu dönemde, 1981-1986 yılları arasında genç işsizliği analizinde gençlik yaş aralığı 14-24 olarak dikkate alınmıştır.

Tablo 6 incelendiğinde, askeri yönetim dönemi olan 1980-1983 yılları arasında genç işsiz sayısının 642 bin 520 ile 760 bin 686 kişi arasında gerçekleştiği, 1983 yılı sonunda sivil siyasete dönülmesinden sonra ise genç işsiz sayısının genel yükseliş eğilimine girdiği görülmektedir. 1983 yılında 724 bin 93 kişi olarak gerçekleşen genç işsiz sayısı, 1986 yılında 800 bin 271 kişiye, 1988 yılında ise bu dönemin en yüksek sayısı olan 988 bin kişi ile %17,5'e kadar yükselmiştir. 1990 yılına gelindiğinde ise 885 bin kişi olarak %16,0'a düşmüştür.

1980-1990 dönemine girilmeden önceki son on yılda yaşanan ekonomik sorunlar ve terör olaylarının yarattığı ortam içinde istihdam problemi gittikçe ağırlaşmaya başlamış ve özellikle de genç nüfus içinde işsizlik artış göstermiştir (DPT, 1984: 185). Bu durumun etkileri 1980-1990 dönemine yansımış olup Tablo 6'da gözler önüne serilmiştir. Tablo 6 incelendiğinde, tüm yıllarda toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranının oldukça yüksek seviyelerde gerçekleştiği görülmektedir. Örneğin, 1980 yılında 15 yaş üstü toplam 1 milyon 375 bin 564 işsizden 760 bin 686 kişisi, yani %55,3'ü 15-24 yaş aralığındaki gençlerden oluşmaktadır. Toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranı 1988 yılında en yüksek seviyeye çıkmıştır. Belirtilen yılda 15 yaş üstü toplam 1 milyon 637 bin işsiz kişiden yaklaşık 1 milyonu, yani %60'ından fazlası gençlerden oluşmaktadır. Ayrıca belirtmekte fayda vardır ki, 1980-1990 döneminin tüm yıllarında genç işsizler, toplam işsizlerin yarısından fazlasını oluşturmaktadır.

1980-1990 döneminde kırdan kente göç devam etmiş ve bu durum açık işsizlik olgusunu ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan bu açık işsizlikten gençler de etkilenmiştir. 1984 yılında yayımlanan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda bu dönemde 15-19 yaş grubundaki her 100 gençten Türkiye ortalaması olarak 10,5'inin açık işsiz durumunda olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, aynı planda il ve ilçe merkezlerinde 15-19 yaş grubunda toplam işgücü fazlasının %28,5 olduğu da ifade edilmiştir (DPT, 1984: 132).

2.1.2. 1980-1990 Döneminde Türkiye'nin Sosyoekonomik Dönüşümü

Türkiye'nin 24 Ocak 1980 yılında almış olduğu kararlarla neo-liberal ekonomik politikalara eklemelenme sürecini başlatması, şüphesiz 1980-1990 dönemiyle birlikte günümüze kadar olan tüm dönemlerin de sosyoekonomik dönüşümünün şekillenmesi açısından son derece belirleyici olmuştur. 24 Ocak kararları sadece bir istikrar

programı niteliğinde olan kararlar değildir. Bu kararlar, uluslararası sermayenin Dünya Bankası aracılığıyla pazarlandığı, içte ve dışa karşı sermayenin emeğe karşı güçlendirilmesi gibi iki stratejik hedef etrafında oluşan bir yapısal uyum niteliği de taşımaktadır (Boratav, 2005: 148). 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte Türkiye'nin Dünya Bankası'nın ekonomik politikalarının dayatmasına girdiğini söylemek mümkündür. 1980 yılı itibarıyla hayata geçirilen neo-liberal politikalar, Türkiye'de devlet kurumu, devlet kapitalizmi ve köylülüğü bitirerek çeşitli toplumsal gruplar arasındaki farkın açılması, sermaye birikiminin artmasına paralel olarak burjuvazinin yaygınlaşıp derinleşmesi ve diğer taraftan da derinleşen yoksulluk ve mülksüzleşme süreçlerini ortaya çıkarmıştır (Özdemir, 2012: 153).

Neo-liberal politikalar ekonomik anlamda birçok konuda dönüşüm meydana getirmiştir. Bunlardan biri de işsizlik üzerinde ortaya çıkmış olup, neo-liberal politikaların işsizlik üzerinde meydana getirdiği dönüşümünün etkileri, toplumlarda yaşanan sosyoekonomik dönüşümün de etkili bir belirleyicisi olmuştur. Çünkü, neo-liberal politikaların, işsizliği çözülmesi gereken ve ekonomik politikaların sorumluluğunda olan bir sorun olarak görmemesinden (Işıklı, 1995: 81), kişilerin kendilerine uygun iş bulabilmek için çaba göstermediği ya da tembel ya da çok seçici davranarak işsiz olmayı kendilerinin tercih ettiği görüşünü ön plana çıkarmasından (Mitchell ve Muysken, 2008: 3), işsizliğin çözümünü kişinin işgücü piyasasının gerektirdiği nitelikleri elde etmesine, bunu da beşeri sermaye yatırıma bağlamasından (Akpınar, 2018: 788), ekonomik büyüme ve istihdam artışı arasındaki ilişkiyi zayıflatmasından ve sanayi sektörünü önemsiz hale getirip, mali sermayeye, dolayısıyla hizmetler sektörüne önem yüklemesinden dolayı (Özgen, 2013: 253), toplumlarda işsizlik giderek yapısal bir sorun haline dönüşmeye başlamıştır. Bu yapısal işsizlik sorunu ise toplumda yoksulluk, kutuplaşma, çatışma, sosyal dışlanma vb. sorunları ortaya çıkarmıştır.

1980 yılında neo-liberal politikaların benimsenmesiyle birlikte 1980-1990 döneminde, 1960-1969 ve 1970-1979 dönemlerine göre işsizlik oranlarında artışlar yaşandığı görülmektedir (Apaydın, 2018: 171). Dolayısıyla, 1980-1990 döneminden itibaren toplumda işsizlik sorunu belirgin hale gelmeye başlamış, işsizlik ve yoksulluk arasındaki ilişki göz önünde bulundurulduğunda ise, neo-liberal politikaların bu dönemde topluma yansımalarından biri yoksulluk olmuştur. Belirgin hale gelen bu

işsizlik sorunundan gençlerin daha çok etkilendiği görülmektedir. Çünkü, 1980-1990 döneminde toplam işsizler içinde büyük çoğunluğu gençler oluşturmuş, bu durum özellikle 1988 yılında dikkat çekici boyutlara ulaşmış ve her on işsizden altısı 15-24 yaş aralığındaki gençlerden meydana gelmiştir.

1950’li yıllarda teknolojinin gelişmesi kırdan kente hızlı bir göç dalgasının oluşmasına neden olmuştur. Kente gelenlerin aldıkları eğitim, onların dünya görüşünü ve değer yargılarını değiştirmiştir. Bu durum özellikle gençlerde ön plana çıkmıştır. Sistemden hoşnut olmayan gençler devlete karşı ülkede yıllarca devam eden anarşi ve terör olaylarının yaşanmasına neden olmuştur. 1970’li yıllarda başlayan bu şiddet olayları, ekonomik kriz ile birleşince devletin önüne geçemediği bir kargaşa ortamını ortaya çıkarmıştır. 12 Eylül 1980 askeri darbesinin yapılma gerekçesi olarak ortaya koyulan nedenlerden biri de bu kargaşanın ortadan kaldırılması olmuş ve belirtilen tarihte askeri darbe ile yönetime el koyulmuştur. Askeri darbe yönetimi tarafından 1982 yılında hazırlanan Anayasa ise, temel hak ve özgürlükleri sınırlandıran bir Anayasa niteliğinde olup, bu sınırlandırmalardan biri darbe öncesi artış gösteren gençlik hareketlerinin önüne geçmek ve apolitik bir gençlik oluşturmak yönünde olmuştur (Küçük, 2019: 21-28).

1980-1990 döneminde, benimsenen neo-liberal politikalar ve Türkiye’nin iç dinamiklere bağlı nedenlerden dolayı yapısal işsizlik sorununun ve bunun bir sonucu olarak yoksulluk ve çeşitli sosyal sorunların belirginleşmeye başladığı görülmektedir. Bu dönemde ortaya çıkan bu işsizlik sorunundan gençler daha fazla etkilenmiş, dolayısıyla da işsizliğin ortaya çıkardığı ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunlara daha fazla maruz kalmışlardır. Ayrıca, bu dönemde gençlerin yaşanan terör ve anarşi olaylarından dolayı apolitikleştirilerek kontrol altında tutulması gereken bir grup olarak görüldüğü de söylenebilir.

1980-1990 döneminde benimsenen neo-liberal politika uygulamaları, 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle sendikalara yönelik uygulanan kısıtlamalar (sendikaların siyasal yaşama katılmasının engellenmesi, sendikal örgütlenmeye %10 barajı getirilmesi vb.) ve anayasal/yasal düzende yapılan kapsamlı sınırlamalar bu dönemde sendikalara güç kaybettirmiştir. Bir yandan yapılan yasal sınırlamalar öte yandan kamu kesiminin daralması ve özelleştirmeler nedeniyle kamu işçisi oranının azalması

sendikaların gücünün zayıflamasına neden olmuştur. Bu gelişmeler 1980-1990 döneminde sendikalaşma oranlarında önemli düşüslere yol açmıştır. 12 Eylül 1980 darbesiyle birlikte tüm grevler yasaklanmış ve grev hakkı 1984 yılına kadar askıya alınmıştır. 12 Eylül 1980 ile 1984 yılları arasında grev ve toplu pazarlık hakları askıya alındığı için bu dönemde greve çıkılamamıştır. Grev hakkı 1984 yılından itibaren yeniden uygulanmaya başlamıştır. ANAP Hükümeti yıllarında işçi hareketi canlılığını korumaya devam etmiş, ancak grev yoğunluğunda ciddi bir düşüş gerçekleşmiştir (Beyazbulut ve Kandaz, 2020: 44-47). Şafak’a göre (2006: 34), “12 Eylül rejiminin sendika hareketi üzerinde kurduğu baskı o kadar şiddetli oldu ki, 1980 Eylülünde hayat damarları koparılan sendika hareketi, 1982 Anayasasının ve 1983 sendikal yasaların yayımlanmasıyla girilen yeni döneme kaldığı yerden başlayamadı. Bir daha eski dinamizmini yakalayamadı, eski örgüt derinliğine ulaşamadı”. Nitekim, 1980-1990 döneminde neo-liberal politika uygulamalarının, askeri darbenin ve çeşitli yasal zeminlerde yapılan düzenlemelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan özelleştirmeler, grev yasakları, toplu pazarlık hakkının askıya alınması gibi nedenlerle sendikalar güç kaybetmiştir. Bu durum da, işçilerin işgücü piyasasında politik ve ekonomik anlamda güç kaybetmelerine neden olarak, işsiz duruma düşmelerini kolaylaştırmıştır.

12 Eylül 1980 darbesi sonrasında sendikalaşma ve toplu pazarlık kapsamının daralması nedeniyle reel ücretlerde düşüşler yaşandığı görülmektedir. Bu nedenle de asgari ücret işçiler açısından çok önemli bir koruma kalkanı haline gelmiştir. Fakat, asgari ücretin kişi başına gelire oranı 24 Ocak ve 12 Eylül süreçleriyle birlikte hızla düşmeye başlamıştır. Asgari ücretin kişi başına milli gelire oranı 1980 yılında sert bir düşüşle %55’e kadar gerilemiştir. Ayrıca, yine bu yıllarda genel ücret seviyesinde yaşanan baskı nedeniyle ücretlerin, asgari ücret seviyesine yaklaştığı görülmektedir (Beyazbulut ve Kandaz, 2020: 51-54). Dolayısıyla, 1980-1990 döneminde reel ücretlerde yaşanan düşüş ve parasal ücret üzerindeki baskı nedeniyle toplumun genelinin ekonomik ve sosyal refah seviyelerinde gerilemeler yaşandığı söylenebilir.

Post-endüstriyel dönemde çalışma olgusu, ortaya çıkan rekabet koşullarına uyum sağlayabilmek için sanayi devriminin gerektirdiği çalışmaya ilişkin standardizasyondan çıkmak mecburiyetinde kalmıştır. Bu gelişme yalnızca bir olgu olarak çalışmayı değil, çalışma faaliyetini gerçekleştirenleri de etkilemiştir. BİT’de

ortaya çıkan yenilikler ve uygulanan neo-liberal politikalar, çalışanların, bu yeni dönemin koşullarına uygun hale getirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Rekabet koşullarına uyum sağlayabilmek, artan enflasyon ve işsizlik sorununa çözüm bulabilmek için esnek çalışma biçimleri gündeme gelmiştir (Karaali, 2020: 34).

Uluslararası deneyimler işgücü piyasasına yeni giriş yapan gençlerin öncelikli olarak geçici ve yarı zamanlı, yani esnek çalışma dâhilinde bir işe yerleştikleri ve buradaki deneyimlerinden sonra belirsiz süreli iş sözleşmeleri imzaladıklarını göstermektedir (Şahin, 2010: 291). Bu nedenle, işgücü piyasasının esnekleşmesi, her ne kadar güvencesiz çalışma gibi birtakım tartışmaları beraberinde getirse de, yetişkin istihdamının yanında genç istihdamının da artırılması, dolayısıyla genç işsizliğinin azaltılması açısından önem arz etmektedir. Fakat, dönemler arası karşılaştırmaya dayalı bir çalışmada; Türkiye ekonomisinde 1965-1975 yılları arasındaki döneme kıyasla 1980-1997 yılları arasında işgücü piyasalarının esnekleşme eğiliminin artmasına rağmen (Tunçcan Ongan, 2004: 131), 1980-1990 döneminde yaygınlaşmaya başlayan esnek çalışma şekillerinin genç işsizliğini azaltmadığı görülmektedir. Dolayısıyla 1980-1990 döneminde, toplam işsizler içinde, gerçekleşen yüksek genç işsiz sayısı göz önüne alındığında artan esnekleşme eğiliminin gençlere istihdam olarak yansımadağı anlaşılmaktadır.

Neo-liberal politikaların uygulanmaya başlamasıyla daha iyi yaşam koşullarına sahip bölgeler ve ülkeler ile daha kötü yaşam koşullarına sahip bölgeler ve ülkeler arasındaki fark giderek artmıştır. Bunun sonucu olarak daha iyi yaşam koşulları talep eden insanlar ulaşım ve iletişim alanlarındaki teknolojik gelişmelerle sağlanan rahatlığı da kullanarak refaha ulaşan ve uzmanlaşmış işgücüne ihtiyaç duyan bölgelere veya ülkelere göç etmeye başlamışlardır (Sapmaz, 2016: 50). Türkiye’de 1980’li yıllarda toplumsal oluşumun neo-liberal ekonomik politikalar ve özelleştirme gibi hedeflerle yeniden örgütlenmeye çalışılmasına tanık olunmuştur. Diğer taraftan, modernleşmenin “küreselleşme” adı verilen süreçle algılanır oluşu, Türkiye’nin bir yandan uluslararası düzeyde, diğer yandan da ulusal düzeyde yeni sorunsal alanlarla karşılaşmasını gündeme getirmiştir. İletici etkenlerle açıklanan göç örüntüsü daha çok 1980-1990 döneminde belirginleşmiştir. İletişim ve ulaşım koşullarının gelişimindeki süreklilik, bireysel yaşamın toplumsal yaşam karşısında öne çıkması ve sivil toplumun önem kazanmasıyla insanların toplumsal hareketliliği daha da artmıştır. Bu dönemde

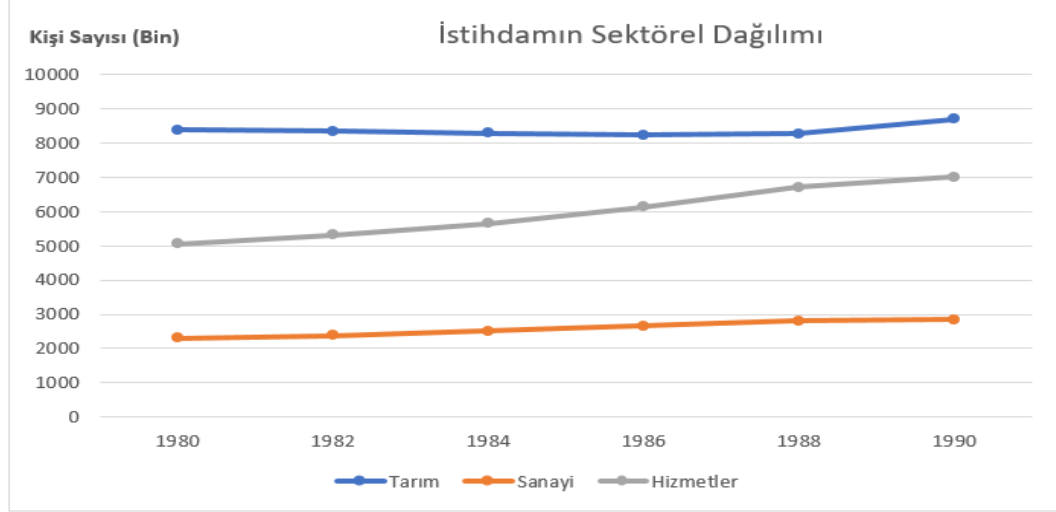
iç göç, siyasi nedenlerin de katkısıyla daha da yoğunlaşmıştır. 1980’li yıllarla birlikte, Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğunun kentlerde yaşadığı bir döneme girilmiştir. Kentten kente göçün toplam iç göç içindeki payının da 1980-1990 döneminde arttığı görülmektedir. 1980-1985 yılları arasında iç göçün %56’sı kentlerden kentlere gerçekleşirken, bu oran 1985-1990 yılları arasında %62’ye yükselmiştir (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 253).

1980-1990 döneminde neo-liberal politikaların da etkisiyle devam eden kırdan kente göç, işgücünü bu dönemde de kentlerde toplamaya devam etmiştir. Fakat, kentlerde toplanan işgücüne bu alanlarda yeterli istihdam olanakları yaratılamamasından dolayı kentlerde görülen genel işsizlik sorunun yanında, özellikle genç işsizliği sorunu da ortaya çıkmıştır. Belirtilen dönemin son yılı olan 1990 yılında kent-kır ayrımına göre genç işsizliği incelendiğinde, 1990 yılında genç işsizlik oranının kentlerde %24,1, kırsal alanlarda ise %10,2 olarak gerçekleştiği görülmektedir (TÜİK, 2022d). Oranlardan da anlaşılacağı üzere kent-kır genç işsizliğinde önemli bir fark ortaya çıkmıştır. Bu durum 1980-1990 döneminde kırdan kente göç eden 15-24 yaş aralığındaki genç işgücünün, yetişkin işgücüne göre, daha çok işgücü piyasasının dışında kaldığını göstermektedir. Bu nedenle, 1980-1990 döneminde yaşanan göç hareketinin özellikle gençler açısından işsizlik ile sonuçlandığı söylenebilir.

Dünyada yaşanan post-endüstriyel dönüşüm, sanayi anlamında gelişmiş bir ekonomiye sahip olmamasına, dolayısıyla sanayi toplumu ile özdeşleştirilen çoğu niteliği tam olarak taşıyor olmasına rağmen, Türkiye’nin dünyada post-endüstriyel dönüşüm ile ortaya çıktığı düşünülen birçok özelliği de edinmeye başlamasına/çaba göstermesine neden olmuştur (Köten, 2012: 159). Türk toplumunun en temel karakteristiklerinin başında tarım, sanayi ve post-endüstriyel toplum gibi üç ayrı toplum sürecini birlikte yaşaması gelmektedir. 1980-1990 döneminde de Türkiye sanayileşmesini tamamlamış bir ülke konumunda değildir. 1980’li yıllarla birlikte dünyada gelişmiş ülkeler post-endüstriyel topluma geçiş yaparken, Türkiye bu dönemde post-endüstriyel toplum ölçütleri açısından oldukça geride kalmıştır (Bozkurt, 2014: 299-307). Brezilya, Hindistan, Çin, İrlanda ve İsrail gibi ülkelerle hemen hemen aynı dönemde Türkiye de Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde (1985-1989) BİT ile ilgili politika oluşturmaya başlamış olsa da, bu politikaların

yeterince sahiplenilmemesi, yüksek enflasyon ve ekonomik istikrarsızlık gibi sebeplerle bu politikalara yeterince odaklanılamamıştır (Şaf, 2015).

Grafik 1: Türkiye’de 1980-1990 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait İstihdamın Sektörel Dağılımı (Kişi Sayısı)

Kaynak: Bulutay, 1995: 220; TÜİK, 2022e.

Post-endüstriyel toplumlarda aktif nüfus içinde tarım ve sanayi sektöründe istihdam edilenlerin payı azalmakta, hizmetler sektöründe istihdam edilenlerin payı ise artmaktadır. Grafik 1’den Türkiye’de 1980-1990 döneminde gerçekleşen istihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde, 1988-1990 yılları hariç olmak üzere tarım sektöründe istihdamda düşüş, hizmetler sektöründe ise tüm yıllarda istihdamda artış olduğu görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde sanayileşme sürecinin devam ettiğinin bir göstergesi olan sanayi sektöründeki istihdam artışı, Türkiye’de de yaşanmış, Türkiye’de 1980-1990 döneminde sanayi sektörünün toplam istihdam içindeki payı 1990 yılı hariç tüm yıllar sınırlı da olsa artış göstermiştir. Bu durum, Türkiye’nin belirtilen dönemde bir yandan sanayileşme sürecinin devam ettiğinin, diğer yandan da post-endüstriyel topluma geçiş süreci içinde olduğunun göstergesidir. Belirtmekte fayda vardır ki, Türkiye’de hizmetler sektöründe istihdamın artış göstermesini, tek başına post-endüstriyel topluma geçiş göstergesi anlamında değerlendirmek doğru bir yaklaşımı temsil etmeyecektir. Bu noktada önemli olan göstergelerden biri hizmet sektörü içindeki bilgi teknolojileri alanındaki istihdamın niceliksel değeridir. Bozkurt’a göre (2014: 299), Türkiye 1980-1990 döneminde bilgi teknolojileri üreten

ve bu alanda istihdam sağlayan bir ülke olmaktan daha çok, bilgi teknolojilerini tüketicisi olarak kullanan bir ülke konumundadır.

1980-1990 döneminde Türkiye'nin teknolojiye ilişkin bazı göstergelerinin incelenmesinde fayda vardır. Bu çerçevede, incelenen dönemin son yılı olan 1990 yılında BİT sektörünün toplam ihracat içindeki payı Türkiye'de yaklaşık %3 olarak gerçekleşirken, bu oran Japonya'da yaklaşık %26, ABD'de yaklaşık %15 ve İngiltere'de ise yaklaşık %12 olarak gerçekleşmiştir. 1990 yılında bu oranın OECD ortalaması yaklaşık %11 ve AB-12 ortalaması ise yaklaşık %9 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2002: 31). Bu bilgilerden, Türkiye'nin BİT ihracatında post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kaldığı ve bu teknolojilerde üretici konumunda bir ülke olmadığı anlaşılmaktadır.

1990 yılında Türkiye toplam 138 patent başvurusunda bulunurken, bu başvuru sayısı Belçika'da 643, Fransa'da 12 bin 378, Almanya'da 30 bin 724 ve Japonya'da ise 333 bin 230 olarak gerçekleşmiştir (World Bank, 2022y). 1990 yılında Türkiye'de Ar-Ge harcamalarının GSYH'ye oranı %0,236 iken, bu oran aynı yıl ABD'de %2,556, Japonya'da %2,662 ve Fransa'da ise %2,274 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2022). 1990 yılında Türkiye'de bin kişi başına düşen araştırmacı sayısı 0,69 iken, bu sayı Japonya'da 7,40, ABD'de 6,16 ve Danimarka'da ise 4,37 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2022d). Türkiye, patent başvurusu, Ar-Ge harcamalarının GSYH'ye oranı ve bin kişi başına düşen araştırması sayısı bakımından da post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin oldukça gerisinde kalmıştır.

1990 yılında Türkiye'de bin kişi başına 5,4 bilgisayar düşmektedir. Aynı yıl, bin kişi başına Almanya'da 81,8, Fransa'da 70,5 ve İsveç'te ise 105,1 bilgisayar düşmektedir (Econstats, 2023). 1990 yılında Türkiye'nin Avrupa Patent Ofisine yaptığı patent başvurularının yaklaşık %7'si BİT ile ilişkili iken, Japonya'nın yaklaşık %20'si, Hollanda'nın yaklaşık %12'si BİT ile ilişkilidir (OECD, 2002: 15). Dolayısıyla, Türkiye'nin kişi başına düşen bilgisayar miktarı ve BİT patent başvuru oranı bakımından da post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kaldığı görülmektedir.

Türkiye'de, 1980 yılında çalışanların yarısından fazlası, 1985 ve 1990 yıllarında ise yarısına yakınının tarım sektöründe istihdam edilmesi nedeniyle, tarım sektörü

ağırlıklı istihdam sağlayan sektör olma niteliğindedir. Daha önce de belirtildiği üzere toplam istihdam içinde sanayi sektörünün payının genel yükseliş eğiliminde olması, Türkiye'nin 1980-1990 döneminde sanayileşme çabalarının devam ettiğinin göstergesidir. İncelenen dönemde, toplam istihdam içinde hizmetler sektörünün payının yükselmeye devam etmesi Türkiye'nin post-endüstriyel topluma geçiş çabalarının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Ancak, Türkiye post-endüstriyel topluma geçişin en önemli göstergelerinden olan bilgi teknolojilerinin üretimi konusunda tüketici bir ülke konumunda yer almış ve hizmetler sektörünün içinde değerlendirilen bilgi teknolojileri alanı istihdamında da post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kalmıştır. Ayrıca, Türkiye yukarıda kıyaslaması yapılan teknolojik göstergeler bakımında da post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kalmıştır. Belirtilen nedenlerden dolayı da, 1980-1990 dönemi için Türkiye'de post-endüstriyel toplum özelliklerinin ve teknolojilerinin henüz belirgin bir şekilde ortaya çıkmadığını söylemek mümkündür. Bu nedenle hem yetişkin, hem de gençler açısından çalışma kavramının sanayi toplumu dönemindeki anlamından belirgin bir farklılaşmaya uğramadığı değerlendirilmektedir. Başka bir ifadeyle, 1980-1990 döneminde çalışma hem tarım hem de sanayi ve hizmet sektöründe çalışanlar için hayatta kalabilme ile eş anlamda, zihinsel güçten daha çok bedensel güç ile yapılan, ücret odaklı, kişinin hayatının merkez noktasında, genel olarak tam zamanlı, bir işverenin emir ve talimatları doğrultusunda ve mekân olarak da işyerinde gerçekleşen bir kavram olma özelliğini sürdürmüştür.

2.2. 1991-2001 DÖNEMİ: SİYASİ İSTİKRARSIZLIKLAR DÖNEMİ

Türkiye'de 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında sivil siyasete dönülmüş olmasına rağmen, siyasi istikrar konusunda yaşanan ciddi sorunlar, 1991-2001 döneminin genel seyrini etkilemiştir. 1990'lı yılların hemen başında Türkiye'de bozulan ekonomik dengeler ve siyasi krizler nedeniyle çalkantılı bir dönemin eşiğine gelişmiştir (Turan, 2011: 57). Türkiye'de 1991-2001 döneminde 1991, 1995 ve 1999 yıllarında olmak üzere toplam üç genel seçim yapılmıştır. Üç genel seçim yapılmasına rağmen, kurulan hükümet sayısı 10'dur. Bu dönemde hükümetlerin görevde kalma süresi ortalama 1 yıl olup, kurulan tüm hükümetlerin ortak özelliği ise koalisyon hükümetleri olmalarıdır. 1991 genel seçimleriyle birlikte Türkiye'de, 2002

seçimlerine kadar surecek bir koalisyonlar donemi başlamıştır (zɡr ve Cansever, 2022: 211).

Türkiye’de 1990’lı yıllardan itibaren ideolojik olarak birbirine zıt görüşlere sahip olan sağ ve sol partiler kurulan hükümetlerde yer almışlardır. Enflasyonun oldukça yüksek seviyelere ulaştığı bu dönemde Türkiye’nin borç stoku da önemli ölçüde artmıştır. Cari açık da tırmanış göstermiş ve 1994 ekonomik krizi ile birlikte önemli sorunlar ortaya çıkmıştır. 1994 yılında yeniden değişme sürecine giren hükümetler çok kısa süreli yönetimlerin göreve gelmesine neden olmuş, bu yönetimler taban tabana zıt ideolojilerdeki partilerin bir araya gelmesi şeklinde olabildiği gibi birbirine yakın siyasi görüşlere sahip olan partilerin ortak hükümet kurmaları şeklinde de ortaya çıkabilmiştir. Ekonomide önemli sorunların yaşadığı bu dönem içinde, bir siyasi kaosun sembolü olan 28 şubat post-modern darbesinin gerçekleşmesi ekonomideki tahribatı artırmıştır (Küçükoğlu ve Taş, 2020: 475). İncelenen dönemin son yılı olan 2001 yılında ise Türkiye için ekonomik ve sosyal anlamda etkileri son derece ağır olan bir ekonomik kriz ile karşılaşılmıştır.

Türkiye ekonomisinin 1990’lı yılları mal ve sermaye hareketinin tam olarak serbestleştiği bir dönem niteliğindedir. Rekabet gücü, başarının tek ölçütü haline gelmiş ve önce insan anlayışı ekonomiden ve toplum hayatından uzaklaşmıştır (Ua, 2010: 427). 1990’lı yıllar ile birlikte neo-liberal dönüşümün bir parçası olan finansal serbestleşme politikalarının izlenmesi Türkiye ekonomisi için hem bir fırsat, hem de bir tehdit olmuştur. Kamu finansmanı açığı ve cari işlemler açığı olmak üzere kur, faiz, enflasyon, dış ticaret, i ve dış finansman alanlarında sürekli olarak çeşitli düzeyde sorunlar yaşanmıştır. Ne zaman Türkiye ekonomisi bu sorunlu alanları ynetemeyecek hale gelmiş ise, o zaman döviz krizi ve ekonomik krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Türkiye ekonomisi için ekonomik kalkınma sürecindeki temel zayıflıklardan olan kamu kesimi finansman açığı ve cari işlemler açığı, özellikle 1990 sonrası yaşanan ekonomik krizler üzerinde belirleyici rol oynamıştır (Oktar ve Dalyancı, 2010: 12).

1991-2001 döneminde  ekonomik kriz ve post-modern olarak nitelendirilen bir askeri darbe gerçekleşmiştir. 1991-2001 döneminde yaşanan siyasi olaylardan dolayı (hükümetlerin iktidarda kalma sürelerinin çok kısa olması, on farklı hükümetin kurulması, hükümetlerinin koalisyon şeklinde kurulması, hükümet ortakları partilerin

farklı ideolojik görüşlerde olması vb.) bu dönem bir siyasi istikrarsızlık dönemi olarak ifade edilmiştir. Bu dönem yalnızca bir siyasi istikrarsızlıklar dönemi değil, aynı zamanda yaşanan ekonomik krizlerden dolayı bir ekonomik istikrarsızlık dönemi olarak da nitelenebilir (Turan, 2011: 57). Diğer taraftan, incelenen dönemde terörle mücadelenin ve (Günçiçek, 2015: 125) 1999 yılında gerçekleşen Marmara depreminin devlete ekonomik anlamda faturaları ağır olmuştur (Aktürk ve Albeni, 2002: 15). 1991-2001 döneminin siyasi ve ekonomik anlamda bir özetini yapmak gerekirse, bu dönemi, siyasi ve ekonomik anlamda yaşanan krizlerin toplumda bir güvensizlik oluşturduğu yıllar olarak tanımlamak mümkündür. İşte böyle bir ortamda şekillenen işgücü piyasalarının genel görünümü ise aşağıda detaylı olarak incelenecektir.

2.2.1. İşgücü Piyasalarının Genel Görünümü

Türkiye’de 1991-2001 döneminde işgücü piyasalarının, uygulanmaya devam eden neo-liberal politikalar, yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, ortaya çıkan ekonomik krizler, demografik dönüşüm, 28 Şubat post-modern darbesi ve 1999 Marmara Depreminin ortaya çıkardığı ekonomik etkiler çerçevesinde şekillendiği görülmektedir.

1991-2001 döneminde işsizlik oranları %6,5 ile %8,9 arasında seyretmiş olup (TÜİK, 2022g), işsizlik oranları ortalaması ise 1980-1990 dönemine göre kısmi bir düşüş göstermiştir. Ekonomik krizlerin ortaya çıktığı yıllarda ise işsizlik oranlarında artışlar görülmüştür. Bu nedenle, işsizlik bağlamında dönemin en belirleyici unsurlarından birinin ekonomik krizler olduğu söylenebilir. İncelenen dönemde uygulanan aktif istihdam politikaları ise işsizliğin artış göstermesine engel olan önemli faktörlerden biri niteliğindedir. Bu dönemde işsizlik sorunundan en çok etkilenenlerin gençler olduğu görülmektedir. Genç işsiz sayıları 1980-1990 dönemine göre yüksek seviyelerde gerçekleşmiş ve dönemin bazı yıllarında toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranı %60’lı seviyelerin üzerine kadar yükselmiştir (TÜİK, 2022ı).

1991-2001 döneminde istihdam ve işgücüne katılma oranlarının da genel düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Dönemin ilk yılı olan 1991 yılında işgücüne katılma oranı %57, istihdam oranı %52,3 olarak gerçekleşmiş, dönemin son yılı olan 2001 yılına gelindiğinde işgücüne katılma oranı %49,8’e, istihdam oranı ise %45,6’ya düşmüştür (TÜİK, 2022g).

Bu dönemde toplam istihdam içinde sanayi sektörünün payı %15 ile %20 arasında sabit bir seyir izlerken, dönemin büyük bir bölümünde toplam istihdam içinde tarım sektörü en fazla istihdam sağlayan sektör olma özelliğini sürdürmüştür. Fakat, tarım sektöründe yaşanan çözülme devam etmiş, öyle ki 1998 yılında ilk defa toplam istihdam içinde hizmetler sektörü en fazla istihdam sağlayan sektör haline gelmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015: 52).

2.2.1.1. Nüfus ve Demografik Özellikler

Türkiye’de 1982 Anayasası’nın yürürlüğe girmesinden sonra, Mayıs 1983 yılında antinatalist politikalar içeren birinci nüfus planlaması hakkında Kanun revize edilerek daha liberal ve kapsamlı bir Kanun olan 2827 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanunun (Ek-3) kabul edildiği daha önce belirtilmişti. Türkiye’nin geçirdiği demografik dönüşüm sürecinde, 1980-2005 yılları arasını kapsayan dönem antinatalist nüfus politikalarının yerleşmiş olduğu bir dönemdir. Antinatalist politikaların bir sonucu olarak 1980’li yıllardan sonra gebeliği önleyici modern yöntemlere olan talep artmış ve yöntem kullanımı 1990’lı yıllarda %63-64 seviyesine ulaşmıştır (Koç vd., 2010: 48-55).

Tablo 7: Türkiye’de 1991-2001 Yılları Arasındaki Toplam Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı) ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (Yüz Kişide)

Yıl	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Toplam Doğurganlık Hızı	3,016	2,937	2,868	2,809	2,755	2,705	2,657	2,607	2,556	2,503	2,451
Yıllık Nüfus Artış Hızı	1,690	1,643	1,610	1,594	1,589	1,589	1,585	1,573	1,55	1,518	1,494

Kaynak: World Bank, 2022a; World Bank, 2022b.

Tablo 7’den toplam doğurganlık ve yıllık nüfus artış hızları incelendiğinde her ikisinin de düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Toplam doğurganlık hızı 1991 yılında 3,016 iken, 1996 yılında 2,705’e, 2001 yılına gelindiğinde ise 2,451’e düşmüştür. Toplam doğurganlık hızının düşmesinde üç temel neden ön plana çıkmaktadır. Bunlar çocuk ölümlerinin azalması, gebelikten korunma yöntemlerinin yaygınlaşması ve daha fazla kadının eğitim ve iş yaşamına katılmasıdır. 1991-2001 döneminde, Türkiye’de toplam doğurganlık hızının düşmesinde kadınların iş yaşamına

katılmasının etkisinin, diğer nedenlerin etkisinden daha düşük olduğu değerlendirilmektedir. Çünkü, 1991-2001 döneminde, kadınların işgücüne katılma oranı 1991 yılında %34,1 iken, 2001 yılına gelindiğinde %27,1'e, kadın istihdam oranı ise 1991 yılında %31,7 iken, 2001 yılına gelindiğinde %25,1'e düşmüştür (TÜİK, 2022g). Belirtmekte fayda vardır ki, 1991-2001 döneminde 15-24 yaş aralığındaki genç kadınların işgücüne katılma ve istihdam oranlarında da düşüşler yaşanmıştır. Örneğin, Türkiye'de 15-24 yaş arasındaki genç kadınların işgücüne katılma oranı 1991 yılında %39,6 iken, 2001 yılına gelindiğinde %28,5'e, istihdam oranı ise 1991 yılında %34,4 iken, 2001 yılına gelindiğinde %24,4'e düşmüştür.

Tablo 7'den yıllık nüfus artış hızı incelendiğinde ise, 1991 yılında 1,690 olan yıllık nüfus artış hızı, 1996 yılında 1,589'a, 2001 yılına gelindiğinde ise 1,494'e düşmüştür. 1991-2001 döneminde Türkiye'de toplam doğurganlık hızındaki düşüş, yıllık nüfus artış hızının düşüş göstermesinde de etkili olmuştur. Fakat, bu dönemde toplam doğurganlık hızı ve buna bağlı olarak yıllık nüfus artış hızı azalmasına rağmen, nüfus büyüklüğü sürekli artış göstermiştir.

Tablo 8: Türkiye'de 1991-2001 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait Toplam ve Kent-Kır Ayrımına Göre Nüfus Sayıları

Yıl	Toplam/Kent/Kır	Nüfus Sayısı	Genç Nüfus (15-24 Yaş)
1991	TOPLAM	57,893,000	11,834,000
	KENT	-	-
	KIR	-	-
1994	TOPLAM	61,825,000	12,681,000
	KENT	35,089,000	-
	KIR	26,736,000	-
2000	TOPLAM	67,803,927	13,899,621
	KENT	44,006,184	-
	KIR	23,797,743	-

Not: 1991 ve 1994 yıllarına ait veriler tahminidir.

Kaynak: DPT, 1989: 288-314; TÜİK, 2022f; DİE, 2003: 144.

Tablo 8 incelendiğinde 1991 yılında 57 milyon 893 bin kişi olan Türkiye nüfusunun, 1994 yılında 61 milyon 825 bin, 2000 yılına gelindiğinde ise 67 milyon 803 bin 927 kişiye yükseldiği görülmektedir.

Türkiye’de kentleşme hızı 1991-2001 döneminde yavaşlamaya başlamış olsa da, bu dönemde de kırdan kente göç devam etmiştir. 1994 yılında toplam nüfusun 35 milyon 89 bin kişisi yani yaklaşık %57’si, 2000 yılında ise toplam nüfusun 44 milyon 6 bin 184 kişisi yani yaklaşık %65’i kentlerde yaşamaktadır. Görüldüğü üzere 2000 yılında Türkiye nüfusunun %65 gibi yüksek bir kısmı kentlerde hayat sürmektedir.

Türkiye’de incelenen dönemin sonlarında yüksek seviyelere ulaşan kentleşme olgusu, kentlerde işsizliğin artmasına neden olmuş, ayrıca, yerleşim, konut, çevre, altyapı, ulaşım, eğitim, sağlık ve asayişle ilgili sorunları da artırmıştır. Diğer taraftan Türkiye’de 1950’li yıllardan beri devam etmekte olan kırdan kente göç olgusu, bu dönemde de temel bir kültür değişimi sorununu gündeme getirmiştir. Kente göç eden nüfusun kent yaşamına uyum sağlamasında yaşadığı zorluk, kentlileşememe sorunları, farklı bir kültüre geçişte yaşanan gecikme ve direnişler, kalkınma ve gelişme çabalarını yavaşlatan sosyal sorunlara yol açmıştır (DPT, 1995: 17).

1991-2001 döneminde kırdan kente göç yaşanmasında, kentlerde yaşama isteğinin artması, sanayi, ticaret ve hizmetlerin kent merkezlerinde yoğunlaşmış olması ve iş bulma olanaklarının metropollerde daha yüksek olması önemli etkenlerden bazılarıdır. Belirtmekte fayda vardır ki, yine bu dönemde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin özellikle kırsal alanlarında PKK terör örgütünün gerçekleştirdiği terör eylemleri de kırdan kente göçün önemli etkenlerinden biri niteliğindedir (Yıldırım, 2014: 26).

1991-2001 döneminde nüfusun yüksek oranda kentlerde toplanmasının, doğal nüfus artış hızının bir sonucu olmaktan daha çok, kentlerdeki olanaklara erişmek isteyenlerin kırdan kente gerçekleştirdikleri iç göçün bir sonucu olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür (Koç vd., 2010: 20). Bu göç olgusu ise daha önce belirttiği üzere kentlerde ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda ciddi sorunlara yol açmıştır. Bu sorun Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda da (1996-2000) önemli bir sorun olarak görülmüş ve belirtilen Plan’da 1995-2000 yılları arasında nüfusu 1 milyonun üzerindeki büyük kentlere göç eğilimini yavaşlatıcı politikalar uygulanacağı belirtilmiştir (DPT, 1995: 179).

1991-2001 döneminde genel nüfus içinde 15-24 yaş arası genç nüfus incelendiğinde ise, bu dönemde genel nüfus artışıyla birlikte genç nüfusun da artış gösterdiği görülmektedir. Tablo 8’den de görüleceği üzere 1991 yılında 11 milyon 834 bin kişi olan genç nüfus sayısı, 1994 yılına gelindiğinde 12 milyon 681, 2000 yılına gelindiğinde ise 13 milyon 899 bin 621 kişiye yükselmiştir.

Genç nüfusun toplam nüfus içindeki sayısı, oran açısından değerlendirildiğinde ise 1991-2001 döneminde genç nüfusun toplam nüfus içindeki oranının %20,5 ile %20,6 arasında gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca, 1991-2001 döneminde genç nüfusun toplam nüfus içindeki oranı 1980-1990 dönemine göre de artış göstermiştir (Baş, 2017: 264; TÜİK, 2022b; UNDATA, 2022a; DPT, 1989: 288-314; TÜİK, 2022f; DİE, 2003: 144). 1990 yılında toplam nüfus içinde genç nüfus oranı %19,6 iken, bu oran 2000 yılında %20,5’e yükselmiştir (DPT, 1989: 288-314; TÜİK, 2022f; DİE, 2003: 144).

2.2.1.2. İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları

24 Ocak 1980 kararlarıyla benimsenen neo-liberal politikalar Türkiye’nin 1991-2001 dönemine de iz bırakmıştır. 1989 yılındaki sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılmasından sonra, 1995 yılında Avrupa Birliği (AB)⁴ ile gümrük birliği anlaşmasının gerçekleştirilmesi neo-liberal sürecin devamındaki önemli duraklardan biri olmuştur. 1990’lı yıllarda ekonominin gelişimine çalkantılı bir büyüme süreci damgasını vurmuştur. Türkiye ekonomisi giderek artan boyutlarda sermaye hareketlerindeki dalgalanmaların etkisi ve sık sık tekrarlanan ekonomik krizlerin tehdidi altına girmiştir. Nitekim, Türkiye ekonomisi 1994 yılında bir ekonomik kriz yaşamış, sonrasında 1998 yılında da Uzak Doğu ve Rusya kaynaklı bir ekonomik krizle daha karşılaşmıştır. Nihayetinde, 1991-2001 döneminin son yılında etkileri bakımından belirtilen iki ekonomik krizden çok daha ağır olan 2001 ekonomik krizi ortaya çıkmıştır. Bu ekonomik krizlerin bir sonucu olarak da, 1991-2001 döneminde IMF ve Dünya Bankası Türkiye’nin ekonomik yönetiminin kalıcı aktörleri haline gelmiştir (Boratav, 2005: 171-172).

⁴ Bu çalışmada kullanılacak olan Avrupa Birliği (AB) terimi hâlihazırdaki AB’yi, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Topluluğu (AT) terimleri ise daha önceki tezahürlerini ifade etmek için kullanılmaktadır.

Tablo 9: Türkiye’de 1991-2001 Yılları Arasındaki İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları (%) (+15 Yaş)

Yıllar	İşsizlik Oranı (%)	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)
1991	8,2	57,0	52,3
1992	8,5	56,0	51,2
1993	8,9	52,1	47,5
1994	8,5	54,6	50,0
1995	7,6	54,1	50,0
1996	6,6	53,7	50,2
1997	6,8	52,6	49,0
1998	6,9	52,8	49,2
1999	7,7	52,7	48,7
2000	6,5	49,9	46,7
2001	8,4	49,8	45,6
Ortalama	7,69	53,2	49,1

Kaynak: TÜİK, 2022g.

1991-2001 döneminde işsizlik, genel olarak neo-liberal dönüşümün bir parçası olan finansal serbestleşme politikalarının, ekonomik krizlerin, siyasi istikrarsızlıkların ve post-modern bir askeri darbe gibi unsurların gerçekleştiği bir ortamda şekillenmiştir. Tablo 9 incelendiğinde, belirtilen dönemin ilk yılına %8,2’lik bir işsizlik oranı ile girildiği, sonraki iki yılda ise işsizlik oranının artış göstererek 1993 yılında %8,9’a yükseldiği görülmektedir. Bu yıldan sonra ise işsizlik oranı genel düşüş eğilimine girmiş ve 1997 yılında %6,8’e kadar düşmüştür. Sonrasında ise 1998 yılında %6,9, 1999 yılında %7,7, 2000 yılında %6,5 ve 2001 yılında ise %8,4 olarak gerçekleşmiştir.

İşsizlik oranları, 1980-1990 döneminde %7,0 ile %8,6 arasında (Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022c), 1991-2001 döneminde ise %6,5 ile %8,9 arasında gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022g). İşsizlik oranı ortalamaları incelendiğinde ise, 1980-1990 döneminin işsizlik oranı ortalaması %7,8 iken (Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022c), 1991-2001 dönemini işsizlik oranı ortalaması %7,6 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022g).

1980-1990 döneminde Türkiye’nin üç yıldan biraz fazla bir süre askeri darbe yönetiminin kurmuş olduğu bir hükümet tarafından yönetilmiş olmasından ve 1980-1990 döneminde gelişen birtakım olaylardan dolayı (terör, göç, sağ-sol olayları) Türkiye oldukça sorunlu bir dönem yaşamıştır. Yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, ortaya çıkan ekonomik krizler, gerçekleşen post-modern askeri darbe, artan terör olayları ve

1999 Marmara Depremi gibi nedenlerden dolayı 1991-2001 döneminin de, en az 1980-1990 dönemi kadar sorunlu bir dönem olduğunu söylemek mümkündür. Ancak, işsizlik oranları ortalamaları incelendiğinde 1991-2001 döneminin işsizlik oranları ortalamasının, 1980-1990 dönemi işsizlik oranları ortalamasından daha düşük gerçekleştiği görülmektedir (Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022c; TÜİK, 2022g). 1991-2001 döneminde ortaya çıkan işsizliği olumsuz yönde etkileyebilecek olaylara rağmen, bu dönemde işsizlik oranlarının 1980-1990 dönemine göre artış göstermemesinin birtakım nedenleri bulunmaktadır. 1991-2001 döneminde reel ücretlerde önemli düşüşler gerçekleşmiş olması ve ihracatta gözlenen hızlı canlanma işsizlik oranlarının yükselişini engellemiştir (Solmaz ve Avcı, 2011: 43). Türkiye’de işsizlikle mücadelede, 1980 sonrası dönemde geçerlilik kazanan neo-liberal yaklaşıma karşılık olarak özellikle 1990 sonrası dönemde istihdam sağlanması temel alınarak gerçekleştirilmiş, işsizlikle mücadele etmek ve istihdam olanaklarını artırmak amacıyla pasif ve aktif istihdam politikalarının uygulanmış olması yine işsizliğin yükselmesini önlemiştir (Çondur ve Bölükbaş, 2014: 83). Fakat, 1991-2001 döneminin işsizlik oranı ortalaması önceki döneme göre düşük gerçekleşmesine rağmen, 1991-2001 döneminde işsizlik oranları %6,5 ile %8,9 arasında yüksek olarak kabul edilebilecek düzeylerde gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022g). İncelenen dönemin son yılı olan 2001 yılında ortaya çıkan ekonomik kriz sonucu işsizlik oranları 2002 yılı itibarıyla %10’lu seviyeleri aşmış olup (TÜİK, 2022o; TÜİK, 2022ö), bu ekonomik krizin işsizlik üzerindeki etkileri 2002-2020 döneminde incelenecektir.

1991-2001 dönemi Türkiye için özelleştirmeler adına önemli adımların atıldığı yıllar olmuştur. Bu dönemde özelleştirmelerden 7,2 milyar dolardan fazla gelir elde edilmiştir (Sezdi, 2019: 75). Özelleştirme sonucu elde edilen bu gelirlere rağmen, Türkiye’de özelleştirme uygulamalarının işsizlik üzerindeki etkisine yönelik farklı görüşler bulunmaktadır. Literatür incelendiğinde, özelleştirmelerin işsizliğin azaltılması için gerekli olduğunu savunanlarla birlikte (TİSK, 1992: 42), özelleştirme uygulamalarının işsizlik oranlarını artırdığını savunanlar da bulunmaktadır (DİSK, 2005: 259).

Tablo 9’den işgücüne katılma oranları incelendiğinde, 1991-2001 döneminde işgücüne katılma oranlarının yıllar itibarıyla genel düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. 1991 yılında %57 olarak gerçekleşen işgücüne katılma oranının, 1996

yılında %53,7'ye, 2001 yılına gelindiğinde ise %49,8'e düştüğü görülmektedir. Bu dönemde, Türkiye nüfusu yaklaşık 10 milyon kişi, genç nüfusu ise 2 milyon kişi artış göstermiştir. Buna paralel olarak da işgücünde bir artış yaşanmıştır. İşgücünün artış göstermesine karşılık sanayi ve hizmet sektörünün sınırlı istihdam olanağına sahip olması bu dönemde işgücüne katılma oranlarının düşmesine neden olmuştur. Bu durum ise birincil, ikincil ve üçüncül gibi farklı işgücü piyasalarını ortaya çıkarmıştır (akt. Şahin, 2007: 555).

1991-2001 döneminde her ne kadar kırdan kente göç olgusu yavaşlamış olsa da, bu dönem daha önce belirtildiği üzere nüfusun büyük çoğunluğunun kentlerde yaşadığı bir döneme geçişi ifade etmektedir. İncelenen dönemde, kırsal alanlarda işgücüne katılma oranlarının, kentlerde gerçekleşen işgücüne katılma oranlarından daha yüksek olduğu ve hem kentlerde, hem de kırsal alanlarda işgücüne katılma oranlarında düşüş yaşandığı görülmektedir. 1991 yılında kentlerde işgücüne katılma oranı %46,3 iken, 2001 yılına gelindiğinde %44,0'a, kırsal alanlarda ise 1991 yılında %69,6 iken, 2001 yılına gelindiğinde %58,7'ye düşmüştür (TÜİK, 2022h). Belirtilen verilerden kentsel alanlarda yaşayanların işgücüne katılımının, kırsal alanlarda yaşayanlara göre daha düşük olduğu anlaşılmakta olup, bu durum özellikle kadın işgücüne katılma oranlarında kendisini göstermektedir. Çünkü, 1991-2001 döneminde kadınların işgücüne katılımında hem kent ve kır, hem de cinsiyet ayrımına göre önemli farkların olduğu görülmektedir. İşgücüne katılma oranı 1991 yılında kentlerde erkeklerin %77, kadınların %15,6, kırsal alanlarda erkeklerin %84,1, kadınların %55,5 olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılına gelindiğinde ise kentlerde erkeklerin işgücüne katılma oranı %70,6, kadınların %17,4, kırsal alanlarda erkeklerin %76,4, kadınların %41,7 olarak gerçekleşmiştir. Belirtilen verilerden de kadınların daha çok kırsal alanlarda işgücüne katıldıkları anlaşılmakta olup, bunun nedeni ise kadınların tarımsal alanlarda yardımcı aile üyesi olarak çalışma yaşamına katılmalarıdır. Fakat, incelenen dönemde kadınların kırsal alanlarda işgücüne katılma oranlarının açık bir şekilde düştüğü görülmektedir. Bu düşüş ise, özellikle hizmetler sektörünün gelişmesiyle birlikte kadınların işgücüne yardımcı aile efradından ziyade modern anlamda ücretli olarak aktif katılımından ve kırdan kente göçün devam etmesinden kaynaklanmaktadır (Şahin, 2007: 556).

1991-2001 dönemi iktisaden faal nüfus içindeki kadınların sayısının arttığı bir dönem olmasına rağmen (Yüceol, 2017: 52), kadınların kentlerde işgücüne katılma oranları oldukça düşük seviyelerde gerçekleşmiştir. Kentsel alanlardaki eğitim düzeyi düşük kadınların, işgücüne katılma oranlarının çok düşük olması bu durumun temel nedenlerinden biridir. Bu grup, işgücü piyasasına katılmalarını kısıtlayan karmaşık kültürel ve ekonomik engellerle karşılaşmıştır. Ekonomik engeller temel olarak mevcut belirsiz çalışma koşullarıyla ilgiliyken (marjinal sektörde çalışma ihtimalinin yüksekliği, düşük ücretler, parasal açıdan karşılanabilir çocuk bakım olanaklarının bulunmayışı, uzun çalışma saatleri vb.), kültürel engeller temel olarak kadınların çocuk bakımına ilişkin rolleri ve kadınların evde oturmasına yönelik ailevi/toplumsal taleplerle ilgilidir (Dayıoğlu ve Kırdar, 2010: xi). Dolayısıyla, incelenen dönemde kadınların işgücüne katılma oranının düşük olması, genel işgücüne katılma oranının düşmesindeki nedenlerden biri olmuştur.

Tablo 9'dan istihdam oranları incelendiğinde ise, 1991-2001 döneminde istihdam oranlarının inişli-çıkışlı bir seyir izlemekle birlikte, genel düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. 1991 yılında %52,3 olan istihdam oranı, 1993 yılında %47,5'e düşmüş, 1996 yılına gelindiğinde %50,2'ye yükselmiş, 2001 yılına gelindiğinde ise tekrar düşüş göstererek %45,6 olarak gerçekleşmiştir. 1993 yılında iktidara gelen Tansu Çiller Hükümetinin uyguladığı enflasyonist büyüme ve fiyatlara yönelik müdahaleci politikalar 1994 yılında finans piyasalarında başlayan krizin tüm ekonomiye yayılmasına neden olmuştur. Krizi aşmak için uygulanan 5 Nisan 1994 kararları ekonomide eksik istihdam yaratmış, GSMH %6,4 küçülmüş, enflasyon oranı %149'a kadar yükselmiş ve gelir dağılımı bozukluğu daha da artmıştır. 1994 yılı sonrasında ekonomideki yapısal sorunları çözmeye yönelik hareketsiz kalan siyasi iktidarlar ancak 2000 yılında harekete geçmişlerdir. 2000 yılında uygulanmaya başlayan istikrar programı finansal dalgalanmalar ile 2001 yılının Şubat ayında yeni bir krizle sonuçlanmıştır. Sonuçta üretim düşmüş, işsizlik artış göstermiştir. Bu gelişmeler neticesinde belirtilen dönemde istihdamda iniş ve çıkışlara sahne olunmuştur (Ulusoy ve Cural, 2004: 39).

1991-2001 döneminde düşük verimli tarım sektörünün toplam istihdam oranı içindeki payı, dönemin son üç yılı hariç en yüksek payı oluşturmakta olup, verimlilikleri uluslararası ölçütlere göre düşük olan sanayi ve hizmetler sektörlerinde

yeterince istihdam yaratılamamıştır. Kırsal alanlardan kentlere göçün ve bu göç olgusunun ortaya çıkardığı sorunlar devam etmesine rağmen, toplam istihdamın büyük bir bölümü verimi düşük olan tarım sektöründe çalışmaktadır. Tarım sektöründe çalışanların yaklaşık %60'ını ücretsiz aile işçileri oluşturmaktadır. Tarımdaki ücretsiz aile işçilerinin %80'i ise kadınlardan oluşmaktadır. 1991-2001 döneminde büyük imalat sanayi işletmeleri istihdamında belli bir azalma, KOBİ'lerin istihdamında ise genel olarak artış yaşanmıştır. Teknolojileri uyarlama kapasitesi de dâhil olmak üzere teknolojik gelişmenin uluslararası rekabet gücünün artırılması için gerekli düzeyin altında kalması sonucu, otomasyona geçiş uygulamalarının gerçekleştiği işletmelerde ortaya çıkan kısa vadeli istihdam azaltıcı etkileri telefi edecek teknoloji bağlantılı faaliyetler yaratılamamıştır. Sanayi yatırımlarının düşük bir düzeyde seyretmesinin de etkisiyle mevcut üretken istihdam yaratma kapasitesi işgücü arzını karşılamaya yetecek düzeyde değildir ve işgücü maliyetini artıran ve istihdam ile bağlantılı olan aşırı yük ve kesintiler istihdamı olumsuz şekilde etkilemiştir. İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun yeniden yapılandırılması gerçekleştirilememiş ve istihdam hizmetleri yeterince gelişmemiştir (DPT, 1995: 14-51). 1998 ekonomik krizi ve 1999 yılında yaşanan deprem felaketleri ekonomiyi bu dönemde olumsuz yönde etkilemiş ve işsizliğin bu dönemin bazı yıllarında artış göstermesine neden olmuştur. Çoğunluğu kayıt dışı sektörlerde kısmi zamanlı ve düşük ücretle çalışan eksik istihdamda bulunan kişiler işsizlik riski ile karşı karşıya kalmıştır (DPT, 2000: 74).

2.2.1.3. Genç İşsizliğinin Analizi

Dönemsel olarak incelendiğinde işsizlik sorununun Türkiye için yıllar itibarıyla daha büyük bir sorun haline dönüştüğü görülmektedir. Dezavantajı gruplar arasında yer alan gençler ise bu sorundan daha çok etkilenmektedir. Çünkü, 1990'lı yıllardan itibaren genç işsizlik oranları yükseliş girmiş ve genel işsizlik oranlarına göre daha dramatik bir hal alamaya başlamıştır (Emeç vd., 2021: 141).

Küreselleşme olgusu tüm ülkeleri etkisi altına almış ve teknolojiye meydana gelen ilerlemeler, uluslararası rekabetin giderek yoğunluk kazanması ülkeler ve işletmeler için birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu sorunlar özellikle gelişmekte olan ülkeler için daha önemli ve etkili olmuştur. Gelişmekte olan ülkelere işsizlik başlı başına bir sorun niteliğine gelmiştir (DPT, 2001: 45). 1991-2001

döneminde gerçekleşen yüksek genç işsizlik oranları ve bu dönemde, 1980-1990 dönemine göre genç işsizlik oranlarının daha yüksek seviyelerde gerçekleşmesi (Hansen, 1989: 30; Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022ç; TÜİK, 2022ı), işgücü piyasaları üzerindeki etkisini 1990'lı yılların başında hissettirmeye başlayan neo-liberal küreselleşme sürecinin dezavantajlı gruplar içinde yer alan gençler aleyhine yarattığı değişimi destekler niteliktedir (Işık, 2016b: 139-140).

Tablo 10: Türkiye’de 1991-2001 Yılları Arasında İşsizlik ve Genç İşsizliğine İlişkin Veriler

Yıllar	Toplam İşsiz Sayısı (+15 yaş)	Toplam Genç İşsiz Sayısı	Genç İşsizlik Oranı (%)	Toplam İşsizler İçinde Genç İşsizlerin Oranı (%)
1991	1,512,000	959,000	15,3	63,4
1992	1,748,000	1,005,000	16,3	57,4
1993	1,568,000	1,012,000	17,7	64,4
1994	1,856,000	993,000	16,0	53,5
1995	1,568,000	932,000	15,5	59,4
1996	1,538,000	820,000	13,5	53,4
1997	1,398,000	851,000	14,3	60,5
1998	1,449,000	827,000	14,2	57,0
1999	2,164,000	889,000	15,0	44,0
2000	1,497,000	705,000	13,1	47,0
2001	1,967,000	862,000	16,2	43,8
Ortalama	1,660,454	895,909	15,1	54,8

Kaynak: TÜİK, 2022ı.

1994 yılında ekonomik krizin patlak vermesiyle Türkiye ekonomisi oldukça istikrarsız, büyüme hızının ortalama olarak en düşük olduğu bir dönemi yaşamıştır. Bir stagflasyon sürecine girilmiş, Cumhuriyet tarihinde görülmedik ölçüde hızlı fiyat artışlarıyla birlikte, işsizlikte artış ortaya çıkmıştır (Özveri, 2009: 9). Tablo 10 incelendiğinde, 1991 yılından, ekonomik krizin ortaya çıktığı 1994 yılı da dâhil olmak üzere genç işsizlik oranlarının %15,3 ile %17,7 arasında seyrettiği görülmektedir. Genç işsizlik oranı kriz yılı olan 1994 yılında ise %16 olarak gerçekleşmiştir. 1991-2001 döneminin en yüksek genç işsizlik oranlarının 2001 yılı hariç tutulduğunda 1991-1994 alt döneminde ortaya çıktığı görülmektedir. Ayrıca, bu alt dönemde toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranı rekor seviyeye ulaşmıştır. Örneğin, toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranı 1991 yılında %63,4, 1993 yılında ise 1980-1990 ve 1991-2001 dönemlerinin de en yüksek seviyesi olan %64,4 olarak gerçekleşmiştir. Ekonomik krizin yaşandığı 1994 yılında ise bu oran %53,5 olarak gerçekleşmiştir.

1994 krizinin ardından alınan önlemlerin genel olarak işsizlik üzerinde olumlu etki yarattığı söylenebilir. Ancak, alınan önlemlerin olumlu etkisi incelenen dönem boyunca devam etmemiştir. Çünkü likidite yetersizliği, yüksek enflasyon oranları, siyasi krizler, borç düzeyindeki artışlar gibi sebeplerle Türkiye ekonomisi 2000 yılının sonunda ve 2001 yılının başlarında önemli krizler yaşamıştır (Bölükbaş, 2019b: 1001). Tablo 10'dan da görüleceği üzere genç işsizlik oranı 1994 yılından sonra genel düşüş eğilimine girmiş, 1995 yılında %15,5'e, sonrasında 2001 yılına kadar özellikle bu dönemin bir diğer krizi olan 1998 krizinin de etkisiyle küçük yükselişler ve dalgalanmalar gösterse de 2000 yılına gelindiğinde %13,1'e kadar düşmüştür. Fakat, 2001 ekonomik krizi ile birlikte %16,2'ye yükselmiştir.

Türkiye'de üniversite mezunu genç sayısı yıllara itibarıyla artış göstermiştir. Bu artış 1991-2001 döneminde de devam etmiştir. Teorik olarak kişinin eğitim seviyesi yükseldikçe işsiz kalma riskinin azalması beklenir (Saxton, 2000: 5). Fakat, 1991-2001 dönemi incelendiğinde tüm eğitim seviyeleri içinde genel olarak en yüksek işsizlik oranına sahip gençlerin yükseköğretim mezunu, ikinci sırada genel lise, üçüncü sırada ise lise dengi meslek okulu mezunu gençler olduğu görülmektedir (TÜİK, 2022i). Türkiye'de teorik beklentilere uymayan, neredeyse tam aksini yansıtan bir durum söz konusudur. Bu durum, Türkiye'de eğitim ile işgücü piyasası arasındaki nedensellik ilişkisinin zayıflığından kaynaklanmakta olup, eğitim ve işgücü piyasası arasındaki nedenselliğin zayıflığı ise eğitimin nitelik kazandırma yönünün zayıflığı ile açıklanabilmektedir (Okur, 2015: 47). Türkiye'de eğitim sisteminden kaynaklı olarak gençlerin formel eğitimle kazanmış olduğu niteliklerin, işgücü piyasasında talep edilen niteliklerle uyumsuzluk göstermesi de belirtilen durumun bir diğer nedenidir (TÜİK, 2007: 36). Bu uyumsuzluğun da genel olarak işgücü piyasası ile eğitim kurumları arasındaki koordinasyon eksikliğinden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

1991-2001 döneminde Altıncı (1990-1994) ve Yedinci (1996-2000) Beş Yıllık Kalkınma Planlarında mesleki eğitimin geliştirilmesine ve üniversite-sanayi işbirliğine yönelik olarak birtakım uygulamalara ve hedeflere yer verilse de bunların oldukça sınırlı ve yüzeysel olduğu görülmektedir. Örneğin, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda *“ekonominin ihtiyaç olduğu nitelikli ara insangücünün yetiştirilmesinde mesleki ve teknik eğitime öncelik verilmesi temel ilkedir”* (DPT, 1989: 295) ve Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da *“ortaöğretimde etkin bir ölçme, değerlendirme ve*

yönlendirme sistemi oluşturularak piyasanın talebine yönelik insangücü yetiştirilmesi amacıyla mesleki ve teknik ortaöğretimin etkinliği artırılacaktır” (DPT, 1995: 28) ifadelerinin yer aldığı görülmektedir. Fakat, bu dönemin 1999 yılında siyasi ideolojik nedenlerle meslek lisesi mezunlarına üniversiteye girişte ortaöğretim başarı puanı katsayısının diğer liselere göre daha düşük bir katsayı ile çarpılması uygulaması ile meslek lisesi mezunlarının kendi bölümleri haricinde üniversitelerin başka bir bölümüne yerleşmesinin neredeyse imkânsız hale getirilmesi ve bu uygulamanın 2009 yılına kadar sürdürülmesi meslek liselerine olan talebi azaltmıştır. Bu durum ise, belirtilen dönemde siyasi ideolojik çatışmanın, ekonomik kalkınma hedeflerinin önünde tutulduğunun ve ekonomik kalkınmaya yönelik söylemler ile eylemlerin birbirleriyle çeliştiğinin bir göstergesidir. 1991-2001 döneminde üniversite-sanayi işbirliğine yönelik birtakım eleştiriler de getirilmektedir. Örneğin, Özügurlu’ya göre (1998: 73), Türkiye’de üniversite sisteminin bir bütün olarak sermayenin kâr istenci (firmaların rekabet üstünlüğü geliştirmeleri) ekseninde yeniden biçimlendirilmeye çalışılmakta olup, bunun merkezinde ise üniversite-sanayi işbirliği kavramı yer almaktadır.

1991-2001 döneminin nüfus ve demografik özellikleri incelenirken bu dönemde kentleşme hızının yavaşlamasına rağmen, kırdan kente göçün devam ettiği ve artık nüfusun büyük bir bölümünün kentlerde yaşamaya başladığı belirtilmişti. Kentleşme oranı belirtilen dönemin son yıllarından biri olan 2000 yılında %65’e kadar ulaşmıştır. Türkiye’de 1991-2001 döneminde de ekonomik yapının sanayi ve hizmetler sektörünün ağırlıklı olmasına yönelik işleyen mekanizmaları bu şekilde çalışmaya devam etmiştir. Bu durum, kırsal alanlardaki işgücü fazlasının kentlerde toplanmasının önemli bir nedenidir (Talas, 1997: 176). Bu da, işsizliğin kentlerde toplanmasına neden olmuştur. 1991-2001 döneminin son yılı olan 2001 yılında genç işsizlik oranı kentlerde %22,4, kırsal alanlarda ise %9,7 olarak gerçekleşmiş (TÜİK, 2022j) ve kent-kır işsizliği arasındaki fark önemli boyutlara ulaşmıştır.

Tarım dışı sektörlerde çalışma fırsatına ulaşamayan gençler, temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kırsal alanlarda çalışmaya razı olmaktadır. Bu gençler, becerilerini geliştirecek nitelikli çalışma koşullarına sahip olmadıklarından, kentlere göç ettiklerinde, kentlerdeki işlerin kırsal alanlardaki işlere göre genel olarak daha fazla nitelik gerektiren işler olmasından dolayı, kentlerde işsiz kalmakta ve kentlerdeki

yüksek işsizliğin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Börekci, 2018: 48). Bu nedenle, kendi nüfus artışlarının yanı sıra, kırsal alanlardan gelen gençlerin çalışma isteklerini karşılayamayan kentler, 1991-2001 döneminde çok sayıda işsiz gencin toplandığı alanlar haline gelmiştir (Yılmaz, 2005: 49).

2.2.2. 1991-2001 Döneminde Türkiye'nin Sosyoekonomik Dönüşümü

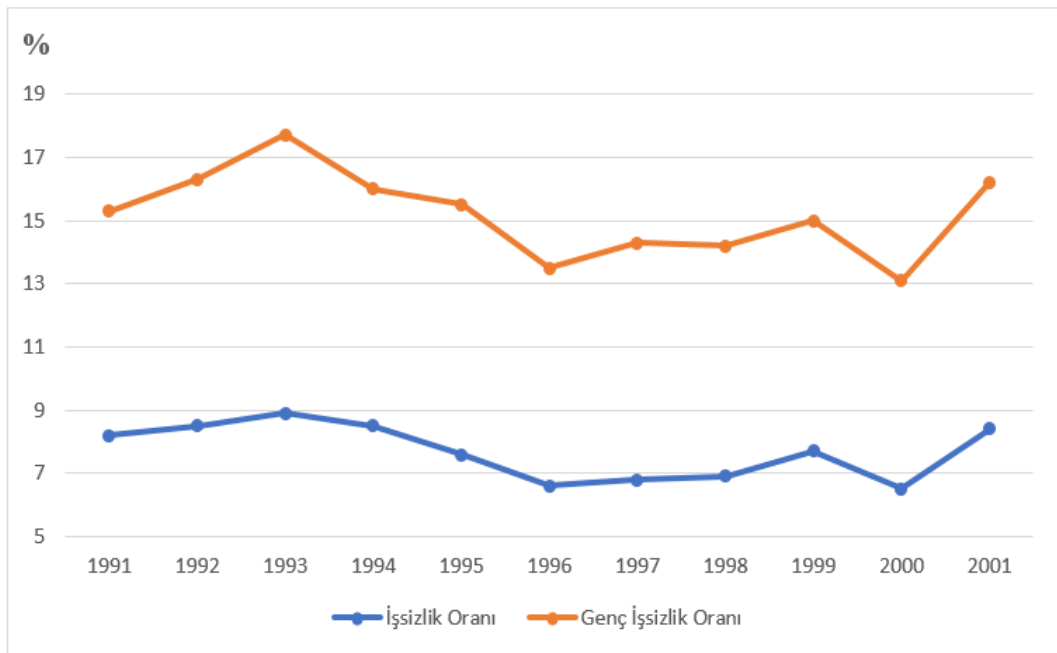
Türkiye'de 1991-2001 döneminde, neo-liberal politikaların bir sonucu olarak yaşanan mal ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesinin, hız kazanan küreselleşme sürecinin, siyasi istikrarsızlıkların, ekonomik krizlerin, 28 Şubat post-modern darbesinin, artan terör olaylarının, 1999 Marmara depreminin, kırdan kente göçün ve küresel çapta yaşanan teknolojik ilerlemelerin yaşanan sosyoekonomik dönüşümün temel dinamikleri olduğu söylenebilir.

Türkiye ekonomisi 1990'lı yıllar süresince “genişleme-kriz sarmalı” olarak nitelenebilecek istikrarsız büyüme performansı göstermiştir. Bu durumun temel nedenleri 1980'li yıllarda, Türkiye'nin içe dönük devlet merkezli ekonomisini ihracata yönelik bir piyasa ekonomisine dönüştüren ve Bretton Woods kuruluşlarının desteğinde uygulanan neo-liberal reformlarda yatmaktadır. Neo-liberal reformların en önemli bileşenlerinden biri 1989 yılında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesidir. 1989 yılından sonra Türkiye'nin ekonomik performansı önemli ölçüde istikrarsız sermaye hareketlerine bağımlı hale gelmiştir. Ortaya çıkan istikrarsız ortamda ise Türkiye 1991-2001 döneminde ekonomik krizlerle karşılaşmıştır. Ekonomik krizlerin sonuçlarından en çok etkilenenler, çoğu enformel sektördeki nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan ve kriz sırasında ya işini kaybeden ya da geliri azalan ve kısıtlı gelirin önemli bir kısmını fiyatları ortalama fiyat düzeyinden de hızlı artan gıda maddelerine harcayan düşük gelirli kişiler olmuştur (Koyuncu ve Şenses, 2004: 18-19).

İncelenen döneme ilişkin işsizliğin analizi yapılırken, 1980-1990 döneminin işsizlik oranı ortalamasının %7,8, 1991-2001 dönemini işsizlik oranı ortalamasının ise %7,6 olarak gerçekleştiği belirtilmiştir. 1991-2001 döneminin işsizlik oranları ortalaması, 1980-1990 dönemine göre daha düşük olmasına rağmen (Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022c; TÜİK, 2022g), 1991-2001 döneminde ortaya çıkan ekonomik krizler işsizlik ve genç işsizlik oranlarının artış göstermesinde belirleyici bir unsur olmuştur. İşsizlik ve genç işsizlik oranları ekonomik krizler sonrası yükseliş

göstermiştir. Literatür incelendiğinde bazı yazarlara göre, incelenen dönemin son yıllarında yaşanan 2000 ve 2001 ekonomik krizleri sonucunda “kriz işsizliği” olarak adlandırılan yeni bir işsizlik türü ortaya çıkmıştır (Işığışok, 2019: 141). Ayrıca belirtmekte fayda vardır ki, Türkiye’de ekonominin kırılgan bir yapıya sahip olması ekonomik krizlerin ortaya çıkma ihtimalini artırmakta (Işık, 2004: 65) ve işsizlik ve genç işsizlik oranları ise en çok ekonomik kriz dönemlerinde artış göstermektedir.

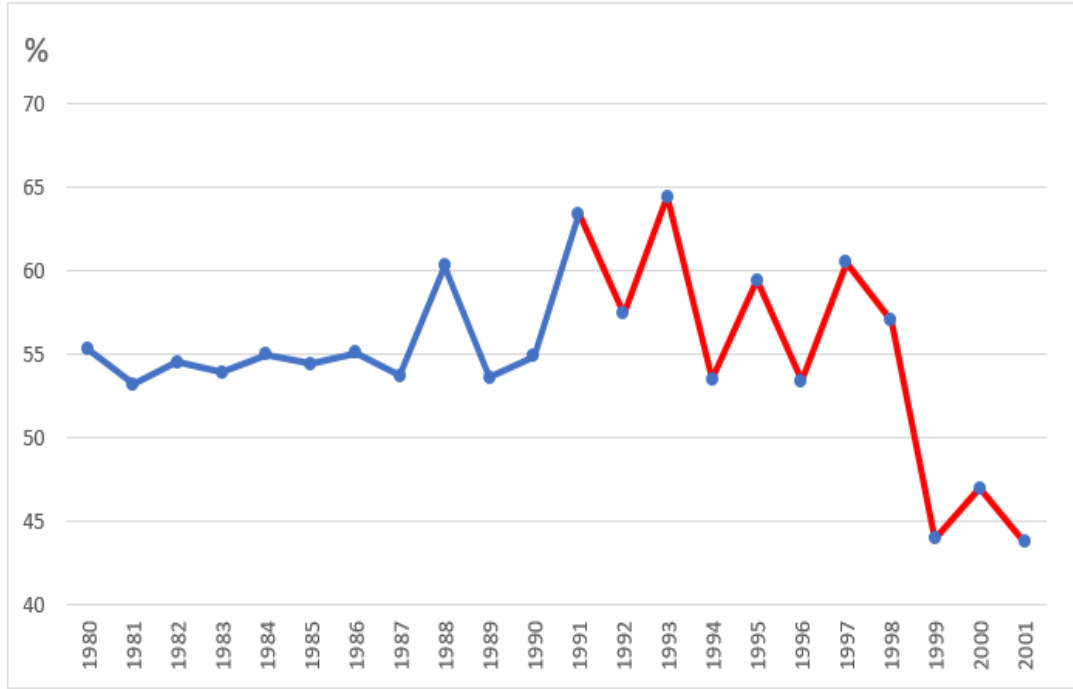
Grafik 2: Türkiye’de 1991-2001 Yılları Arasında İşsizlik ve Genç İşsizlik Oranları (%)

Kaynak: TÜİK, 2022k.

Grafik 2 incelendiğinde işsizlik ve genç işsizlik oranlarının birbirine paralellik gösterdiği görülmektedir. 1994 ekonomik krizi patlak vermeden önce işsizlik ve genç işsizlik oranlarının yükselişe geçtiği, sonrasında bu oranların genel düşüş eğilimine girdiği ve 1998 krizinin etkileriyle 1999 yılında kısmi de olsa bir artış yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu oranlardaki en sert yükselmenin ise, 2000 yılı sonundaki ve 2001 yılının başında yaşanan krizlerle, 2000 yılından 2001 yılına geçildiğinde ortaya çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla, incelenen dönemde genel olarak işsizlik ve genç işsizlik oranlarının ekonomik kriz yılları hariç sabit ve genel düşüş eğiliminde olduğu, ekonomik krizlerin ise bu oranları yükselişe geçirerek ortaya çıkan işsizliğin temel belirleyicilerinden biri olduğu görülmektedir.

Grafik 3: Türkiye’de 1980-2001 Yılları Arasında Toplam İşsizler İçinde Genç İşsizlerin Oranı (%)

Kaynak: Hansen, 1989: 262; Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022l.

Grafik 3, 1980-2001 yılları arasında gençlerin, yetişkinlere göre işsizlik sorunundan daha fazla etkilendiklerini gözler önüne sermektedir. Toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranı bu dönemin 1991,1993,1997 yıllarında sırasıyla %63,4, %64,4, %60,5 gibi oldukça yüksek seviyelere yükselmiştir. 1993 yılındaki %64,4'lük oran 1980-2001 yılları arasındaki en üst seviye olarak dikkat çekmektedir. Başka bir ifadeyle, belirtilen yıllarda her on işsizden altısından fazlası 15-24 yaş arasındaki gençlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla, 1991-2001 döneminde işsizliğin toplumda yetişkinlerden daha çok gençler için bir sorun olduğu ve işsizliğin ortaya çıkardığı ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunlardan gençlerin daha fazla etkilendiği anlaşılmaktadır.

Bayramoğlu (2007: 23-28), 1990'lı yıllardaki Türkiye’de sermaye yapısında ortaya çıkan farklılaşmaya dikkat çekmektedir. Türkiye’de bu yıllarda daha küçük ve orta ölçekli işletmeler yeni ekonomik aktörler olarak gündemdedir. Bu tarz işletmeler büyük olmayıp gelen taleplere hızlı cevap vermeleri özellikleriyle ön plana çıkmıştır. Elbette buna paralel olarak koruma duvarları gibi büyük sermayeyi önceleyen

unsurların da ortadan kalkması büyük bir etken olmuştur. Böylece yalnızca kültürel anlamda bir farklılaşma ve kutuplaşma meydana gelmemiş, iktisadi anlamda da bir kutuplaşma yaşanmıştır. Bunun siyasi sonuçlarının doğması ise kaçınılmaz olmuştur.

1990 yıllarda devletin iç siyasi bunalımı ve bununla birlikte dönüşüm sancılarının meydana gelmesi, siyasetin istikrarsızlığına neden olmuştur. Siyasi istikrarsızlığın sadece siyasal alanda kalmaması, beraberinde sosyoekonomik alana da yansımaları, bir kazanç-çıkar sağlama yönünde muharriklerin çıkışıyla neticelenmiştir. Devlet içinde eskiden beri sermayenin büyük kısmını ellerinde bulunduran grupların kavgasıyla birlikte, bu dönemde yükselen bazı ideolojileri tehlike olarak gören TSK 28 Şubat 1997 yılında bir post-modern darbe gerçekleştirmiştir (Tunahan, 2015: 38). 28 Şubat 1997 yılında gerçekleşen post-modern darbenin ekonomik boyutları Türkiye için ağır olmuştur. Post-modern darbe, yaklaşık olarak ülke refahının üçte bir oranında azaldığı bir süreçle sonuçlanmıştır. Darbe sürecinin neden olduğu siyasal ve ekonomik istikrarsızlık sonucu piyasa faiz oranları dünyada eşine az rastlanır bir şekilde %7500'lere kadar yükselmiştir. Ayrıca, TL'ye yabancı paralar karşısında bir günde %80 değer kaybettiren gelişmeler yaşanmıştır (Bilen, 2018: 319).

1991-2001 döneminde yaşanan siyasi istikrarsızlıkların, ekonomik krizlerin ve ortaya çıkan post-modern askeri darbenin neticeleri sonucu 1990'lı yıllar, literatürde daha sonra "kayıp on yıl" ya da "unutulacak on yıl" olarak nitelendirilen yıllar olarak tanımlanmıştır (Taymaz ve Voyvoda, 2015: 26-27).

Günümüzde gelişmiş ülkelerde sanayi sektörü hem üretim, hem de istihdam içinde eski ağırlığını yitirmiştir. Bunun yerine yeni topluma damgasını vuran post-endüstriyel dönemin bilgi-hizmet işlerinin payı artış göstermiştir. Bu da doğal olarak mesleklerin yapısını, toplumların örgütlenme biçimini ve uzun vadede de değerler dünyasını etkilemiştir. Post-endüstriyel toplum ya da bilgi toplumuna geçiş tamamlanmış bir süreç olmayıp (Bozkurt, 2014: 286), Türkiye de 1991-2001 döneminde bu sürece entegre olma çabalarını sanayileşme süreci ile birlikte devam ettirmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkenin incelenen dönemde post-endüstriyel toplumun neresinde olduğunun anlaşılması bakımından eğitim ve teknoloji hakkındaki göstergelerinin incelenmesi önemli bilgiler sunacaktır.

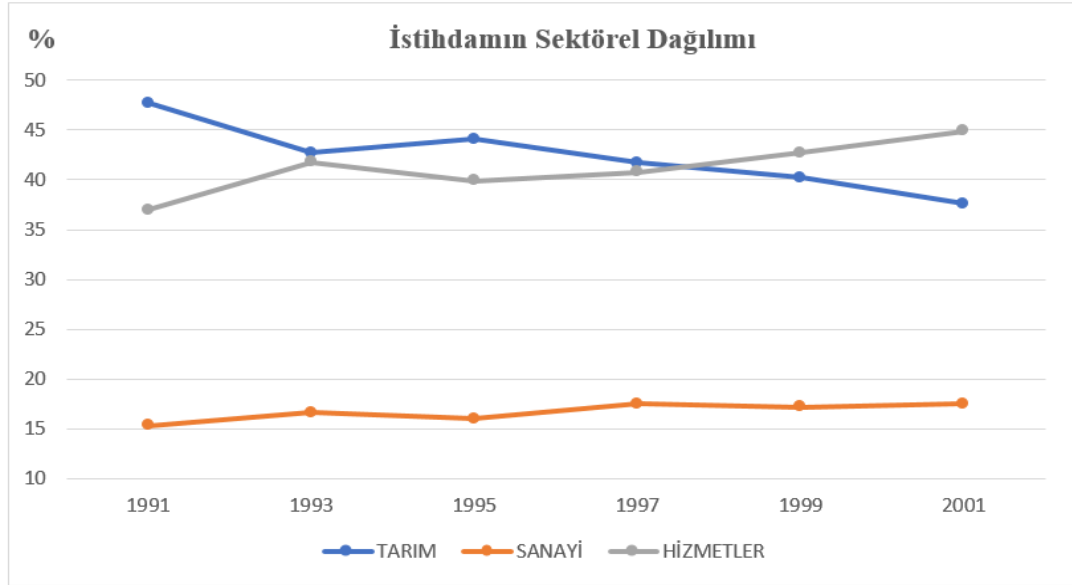
1991-2001 döneminde Türkiye’de eğitime ilişkin göstergelere bakıldığında, incelenen dönemin son yıllarından biri olan 2000 yılında toplumda altı yaş ve üzeri okuma-yazma bilen nüfus oranının %87,3 olduğu (Üçeçam Karagel, 2009: 16), bu durumdan toplumda 6 yaş ve üzeri nüfusun %12,7’sinin okuma-yazma bilmediği anlaşılmaktadır. Bu oran post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerde ise %5’in altındadır. Eğitimde okullaşma oranı incelendiğinde yine 2000 yılında Türkiye’de yükseköğretimde brüt okullaşma oranı %21,05 iken, bu oran ABD’de %68,14 olarak gerçekleşmiştir (Günay ve Günay, 2016: 26). İncelenen dönemin son yılı olan 2001 yılında Türkiye GSMH’sinin %2’sini eğitime ayırmışken, İsveç %8, ABD ve İngiltere ise %5’inden fazlasını eğitime ayırmıştır (Akın, 2009: 11).

1991-2001 dönemi teknoloji açısından incelendiğinde ise, Türkiye’nin bu anlamda post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kaldığı görülmektedir. Türkiye’de 2001 yılında bir milyon kişi başına 354 Ar-Ge personeli düşerken, aynı yıl Japonya’da 5184, Norveç’te ise 4360 Ar-Ge personeli düşmektedir. Türkiye 2000 yılında Ar-Ge için 2 milyon 833 bin \$ harcamışken, ABD 269 milyon 513 bin \$, Almanya ise 52 milyon 375 bin \$ harcamıştır (Sarısoy, 2017: 160-163).

İncelenen döneminin 1999 yılında bin kişi başına düşen bilgisayar miktarı Türkiye’de 30 civarında iken, bu sayının ABD’de 538,9, AB ülkelerinde ise ortalama 300’ün üzerinde olduğu görülmektedir (akt. Kılınç Savrul ve Kılıç, 2011: 260). İncelenen dönemin son yılı olan 2001 yılında Türkiye’de internete bağlı nüfus oranı %5,1 iken, bu oran ABD’de %50,0, İngiltere’de %40,0, İtalya’da ise %28,0’dır (Aytun, 2005: 38).

Eğitim ve teknoloji göstergeleri bakımından post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kalan Türkiye, netice itibarıyla incelenen dönemde de teknoloji üretemeyen bir ülke konumunda yer almıştır. Teknolojiyi üretebilmek için iyi eğitilmiş, yüksek vasıflı bir işgücünün yanında Ar-Ge için yeterli yatırımların yapılması gerekliliği düşünüldüğünde, bu dönemde eğitim sistemindeki sorunları çözememiş, eğitim sistemi ile işgücü piyasası arasında koordinasyonu tam olarak sağlayamamış ve Ar-Ge yatırımlarına yeterli payı ayıramamış Türkiye’nin, teknoloji üretmesini ve post-endüstriyel toplum gereklilikleri sağlamamış olmasını beklemek de çok mümkün değildir.

Grafik 4: Türkiye’de 1991-2001 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait İstihdamın Sektörel Dağılımı (%)

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015: 52.

Grafik 4’den Türkiye’de istihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde, bu dönemde de genel olarak toplam istihdam içinde tarım sektörünün en çok istihdam sağlayan sektör olduğu görülmektedir. 1991-1997 alt döneminde işgücünün neredeyse %50’ye yakını tarım sektöründe çalışmaktadır. Bu oran post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerde ise çok düşük seviyelerde gerçekleşmiştir. Örneğin, 1997 yılında Türkiye’de toplam istihdam içinde tarım sektörünün payı %41 civarındayken, AB ülkelerinde bu oranın ortalaması %8,8 civarındadır (Soylu ve Turahoğlu, 2020: 133).

1998 yılından itibaren toplam istihdam içinde payı en yüksek olan sektör hizmetler sektörü olmuştur. Bozkurt’a göre (2014: 298), niceliksel olarak gelişmiş ülkelerle Türkiye arasında sanayi ve hizmetler sektörleri açısından çok büyük farklar yoktur. Fark, bu sektörlerde daha çok nitelik açısından ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de çoğunlukla tekstil gibi emek yoğun endüstri yapısının ağırlıklı olmasına karşılık, gelişmiş ülkelerde bilgi ağırlıklı yüksek teknolojiye dayanan endüstriyel yapının önem kazandığı görülmektedir. Diğer taraftan, 1998 yılından itibaren toplam istihdam içinde hizmetler sektörü en çok istihdam sağlayan sektör olmasına rağmen, Türkiye’de bu dönemde hizmetler sektörünün içinde bilgi/enformasyon işlerinin düzeyi son derece düşük oranlarda gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin 1991-2001 döneminde nitelikli işgücü yetiştirme anlamında da post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kaldığı görülmektedir. İncelenen dönemde Türkiye'de tarım ağırlıklı istihdam yapısı devam ederken, bir yandan da sanayileşme çabaları sürmüştür. Teknoloji alanına yeterli yatırımlar yapılamamıştır. Post-endüstriyel topluma sıçramayı sağlayacak en önemli unsurlardan biri olan nitelikli işgücünün oluşturulmasında ve gençlerin nitelik kazandırılmasında eğitim sisteminden kaynaklı sorunlar çözülememiştir. Post-endüstriyel toplumlarda yükseköğretim görmüş nitelikli işgücünün üretime katılımının söz konusu olduğu ve Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelerin bu toplum yapısına uyum sürecinde en önemli sorunlardan birinin nitelikli işgücü açığı olduğu düşünüldüğünde (Aktan ve Tunç, 1998: 9-13), Türkiye'de yükseköğretim görmüş nüfusun en yüksek işsizlik seviyesine sahip olması ekonominin üretkenliğini ve yeniliğe dayahlığını olumsuz şekilde etkilemiş ve post-endüstriyel topluma entegrasyonunda sorunlar yaratmıştır (akt. Alptekin, 2016: 118). 1991-2001 döneminde üniversite-sanayi işbirliğine yönelik somut adımların atılamaması ve özellikle de laiklik-irtica ekseninde ortaya çıkan siyasi ideolojik çatışmanın ortaöğretim ve yükseköğretim üzerindeki olumsuz etkileri, eğitimi olumsuz yönde etkilemiş ve Türkiye'nin post-endüstriyel topluma geçişi için beşeri sermaye yatırımlarına sarf etmesi gereken enerjisini farklı olgulara yöneltmesine neden olmuştur.

1991-2001 döneminin sosyoekonomik dönüşümünden en fazla etkilenenler ise gençler olduğunu görülmektedir. Gençler özellikle işsizliğin ortaya çıkardığı sorunlardan en çok etkilenenler konumundadır. 1991-2001 döneminde genç işsiz sayısı, 1980-1990 dönemine göre artış göstermiştir (Hansen, 1989: 30; Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022ç; TÜİK, 2022ı). Her ne kadar incelenen dönemin son 2-3 yılı bu sayı azalmış olsa da, toplumdaki işsizlerinin büyük çoğunluğunu gençler oluşturmaktadır. Öyle ki, 1991-2001 döneminin bazı yıllarında toplumdaki her on işsizden altısı gençlerden meydana gelmektedir (Hansen, 1989: 262; Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022ı).

Sanayi devrimi döneminin makineyi yüceltmesi gibi, post-endüstriyel dönem de toplumun bilgisayarlaştırılmasını ve bilgiyi ayrıcalıklı bir konuma getirmiştir. Post-endüstriyel dönemde günlük dil bilgi toplumu, bilgi ekonomisi, bilgi yönetimi, bilgi işçisi, bilgi emekçisi gibi bilgi yoğun kavramların sık sık kullanıldığı bir dile

dönüşmüştür. Bu durum, özünde bilginin soyut felsefi boyutundan ziyade bir üretim faktörü olarak rolüne ve işletmelerin rekabet gücündeki ve ülkelerin ekonomik yapısındaki katma değerine bağlı olarak ortaya çıkmıştır (Özcan, 2007: 11).

Dünya, post-endüstriyel toplumunun ekonomik felsefesinin temelini oluşturan ve bilginin kullanılmasında temel yapı taşı niteliğindeki internet ile 1960'lı yılların sonunda bir askeri projenin sonucunda tanışmıştır. İnternet, uzunca bir süre bilgi teknolojileriyle ilişkili olan meslek mensupları ile sınırlı sayıdaki bilgisayar kullanıcısı genç arasında bir tür haberleşme ağı olarak kalmıştır. Ancak, 1990'lı yıllara gelindiğinde internet ve bilgisayar teknolojileri dünya çapında yaygınlaşmaya başlamıştır (Bozkurt, 2014: 256). Bilgisayar ve internet kavramı Türkiye'de de 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren yaygınlaşmaya başlamış (Zencirkıran, 2019: 188) ve toplumun geneli 1991-2001 döneminde bilgisayar ve internet kullanmaya başlamıştır. Ancak, bu teknolojilerin kullanımı toplumda oldukça düşük seviyelerde olmuştur. Daha önce de belirtildiği üzere bu dönemde Türk toplumunun internete erişim oranı %5,1 iken (Aytun, 2005: 38), bin kişi başına düşen bilgisayar miktarı ise yalnızca 30 ile sınırlı kalmıştır (akt. Kılınç Savrul ve Kılıç, 2011: 260).

1991-2001 döneminde üretim yapısı tarım sektörü aleyhine değişmiştir. İstihdamın ağırlığı dönemin büyük çoğunluğunda tarım sektöründe olsa da (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015: 52), tarım sektöründeki çözülme devam etmiş, bu sektörden sanayi ve özellikle de hizmetler sektörüne kayma devam etmiştir (Görmüş, 2019: 567). İstihdamın hizmetler sektörüne kayması post-endüstriyel topluma geçişin bir özelliğini temsil etse de, Türkiye'de bu dönemde hizmetler sektörünün içinde bilgi/enformasyon işlerinin düzeyi son derece düşük düzeyde kalmıştır (Bozkurt, 2014: 298).

Türkiye'nin 1991-2001 döneminde post-endüstriyel döneme ulaşma çabaları devam etmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). Fakat, Türkiye'nin incelenen dönemde eğitim (Üçeçam Karagel, 2009: 16; Günay ve Günay, 2016: 26; Akın, 2009: 11) ve teknolojiye (OECD, 2002: 10-93) yönelik göstergeleri incelendiğinde, bu göstergeler bakımından post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kaldığı görülmektedir. Bu nedenle, Türkiye'nin 1991-2001 döneminde gelişmekte olan ülkelerin tipik özelliğini, yani sanayileşme

abalarını sürdüren, genel olarak sanayi toplumunun ekonomik ve toplumsal özelliklerini gösteren bir ülke konumunda olduğu ve bu dönemde çalışma kavramının anlamının sanayi devrimi dönemindeki geleneksel anlamından belirgin bir şekilde farklılaşmadığı söylenebilir.

1991-2001 döneminde Türkiye’de; hayatta kalabilme ile eş anlamda, zihinsel güçten daha çok bedensel g ile yapılan, ücret odaklı, kişinin hayatının merkez noktasında, genel olarak tam zamanlı, bir işverenin emir ve talimatları doğrultusunda ve mekân olarak da işyerinde gerçekleşen görünümüyle çalışmanın 1980-1990 dönemindeki anlamından belirgin bir farklılığa uğramadığını söylemek mümkündür. Türkiye’de esnek çalışma konusuna ilk olarak 1995 tarihli Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda yer verilmiştir. 1990-1994 yıllarını kapsayan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ise, esnek çalışma konusuna ilişkin herhangi bir ifadeye yer verilmemesine rağmen, bu planda yarı zamanlı iş alanlarının oluşturulacağından ve yeni istihdam şekillerinin teşvik edileceğinden söz edilmiştir (DPT, 1989: 303). Esnek alışma şekillerinden yarı zamanlı çalışmanın teşvik edilmesin bir sonucu olarak, bu dönemde çalışmanın tam zamanlı gerçekleşme anlamında bir dönüşüm ortaya çıkması beklenebilirdi. Fakat, bu dönüşüm 1991-2001 döneminde de ortaya çıkmamıştır. Çünkü, 1991-2001 döneminde Türkiye’de yarı zamanlı çalışan oranlarında düşüşler yaşanmıştır. 1991 yılında yarı zamanlı çalışanların oranı %11,2 iken, bu oran 2001 yılında %6,2’ye düşmüştür (OECD, 2022b).

1991-2001 dönemine ait genel bir değerlendirme yapıldığında, Türkiye’de bu dönemde genç işsizliğ dönemin tüm yılları boyunca %13’in üzerinde gerçekleşmiştir (TK, 2022ı). İncelenen dönem için yapılan kıyaslamadan, Türkiye’de post-endüstriyel dönem teknolojilerinin belirgin bir şekilde ortaya çıkmadığı ve Türkiye’nin teknoloji bakımından post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kaldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, 1991-2001 döneminde Türkiye’de çalışma kavramının hem yetişkinler, hem de gençler bakımından sanayi devrimi dönemindeki geleneksel anlamından belirgin bir şekilde farklılaşmadığını ve post-endüstriyel dönem teknolojilerinin ortaya çıkan yüksek genç işsizliğinin temel nedenlerinden biri olmadığını söylemek mümkündür. Türkiye’de 1991-2001 döneminde ortaya çıkan yüksek genç işsizlik oranlarının post-endüstriyel dönemin teknolojilerinden daha çok, neo-liberal politikalar, küreselleşme, siyasi

istikrarsızlıklar, ekonomik krizler, demografik özellikler vb. nedenler ekseninde şekillendiğini ifade etmek daha doğru bir yaklaşımı temsil edecektir.

2.3. 2002-2020 DÖNEMİ: ADALET VE KALKINMA PARTİSİ DÖNEMİ

28 Şubat 1997 post-modern darbesiyle Refah-Yol Hükümeti dağılmış ve bir yıl sonra da Refah Partisi kapatılmıştır. Sonraki süreçte ise, Refah Partisi kökenli siyasetçilerin oluşturduğu AK Parti 2002 seçimlerinde tek başına iktidara gelmiştir. AK Parti'nin 2002 yılından sonra, 2015 yılı Haziran ayında yapılan genel seçim hariç, girdiği tüm genel seçimlerden birinci parti olarak çıkması, Türkiye'nin 2002-2020 döneminde, 1990'lı yıllarda yaşadığı siyasal istikrarsızlıklardan (Çetin, 2017: 27) uzaklaşılmasını sağlamıştır.

İktidara gelen AK Parti bir önceki dönemin Batı kaynaklı ekonomi politikalarını benimsemiştir. AK Parti Hükümeti tarafından da Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı kabul edilip uygulanması sürdürülmüş ve IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşlar ile yakın görüşmeler doğrultusunda neo-liberal ekonomik politikaların uygulanmasına devam edilmiştir (akt. Sakarya, 2014: 247). 2001 ekonomik krizinin ardından 14-15 Nisan 2001 tarihinde iki aşamalı olarak kamuoyuna duyurulan ve 2002 yılında iktidara gelen AK Parti Hükümeti tarafından da uygulanmaya devam edilen Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve sonrasında IMF ile birlikte düzenlenen programlar çerçevesinde hayata geçirilen sıkı maliye ve para politikaları kriz sonrası dönemin makroekonomik politikalarının genel çerçevesini oluşturmuştur (Taban, 2011: 4-5).

Dönemin Hükümeti tarafından uygulanmaya devam edilen ekonomik program ve politikalarla birlikte enflasyon kontrol altına alınmış, bütçe açıkları disipline edilmiştir. Diğer taraftan, kurallara dayalı politika oluşturmaya yönelik olarak özerk kurumlar oluşturulması ve düzenleyici otoritenin geliştirilmesi dış yatırımcının güvenini artıran unsurlar olmuştur (Çiçen, 2018: 74). Nitekim, 2001 ekonomik krizinden sonraki dönemde Türkiye ekonomisi önemli bir büyüme performansı göstermiştir. Bu performans, 2008 küresel ekonomik kriziyle birlikte 2008 ve 2009 yıllarında kesintiye uğrarken, sonrasındaki iki yıl büyüme sağlanmış ancak bu iyileşme kısa süreli olmuştur. 2011 yılından itibaren ise sınırlı ve yetersiz büyümenin eşiğine gelinmiştir (Bahçekapılı, 2015: 112).

2002-2020 döneminde, 2008 küresel ekonomik kriziyle birlikte, 2018 yılında ABD-Türkiye arasında Rahip Andrew Craig Brunson olayından kaynaklı yaşanan siyasi krizin kur şoku olarak ortaya çıkması ve 2019 yılında tüm dünyada patlak veren Covid-19⁵ küresel salgının etkileri, Türkiye ekonomisine ve işgücü piyasasına olumsuz yönde yansıyan olaylar arasında yer almaktadır.

Cumhuriyet dönemi boyunca hiçbir siyasi parti AK Parti kadar tek parti olarak siyasi iktidarda kalmamıştır. Geçmişten günümüze *“tek başına iktidar istikrar demektir ve dolayısıyla ekonominin de istikrarlı olmasını sağlar”* şeklinde yaygın olarak kullanılan bir söylem vardır (Eğilmez, 2020). Ekonomik istikrarın sağlanmasının tek şartının siyasi istikrarın sağlanması olmadığı göz önünde bulundurularak, aslında, AK Parti’nin incelenen 2002-2020 dönemi boyunca tek parti olarak iktidarı elinde bulundurması bu söylemin test edilmesi imkânını da sunmuştur.

2.3.1. İşgücü Piyasalarının Genel Görünümü

2002-2020 döneminde işgücü piyasalarının görünümünün şekillenmesine etki eden unsurlar genel olarak 2001 ekonomik krizi ve bu krizin ardından uygulanan IMF ve Dünya Bankası destekli Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, 2008 küresel ekonomik krizi, 2018 yılında Rahip Andrew Craig Brunson olayına bağlı olarak ortaya kur şoku ve 2019 yılında patlak veren Covid-19 küresel salgını şeklinde sıralanabilir. Bunlarla birlikte Türkiye’de eğitim, kentleşme, teknolojik gelişmelere adaptasyon vb. faktörlerde işgücü piyasalarının şekillenmesine etki etmiş olup, bunlar çalışmanın bu bölümünde incelenecektir.

2002-2020 döneminde işsizlik oranları incelenen önceki dönemlere göre daha yüksek ve genel olarak çift haneli rakamlarda seyretmiştir. İşsizlik oranlarında ekonomik kriz dönemlerinde ve Covid-19 küresel salgını sürecinde önemli artışlar meydana gelmiştir. 2001 ekonomik krizinin ardından 2002 yılında %10,3 olarak gerçekleşen işsizlik oranı, 2008 küresel ekonomik krizinin ardından 2009 yılında incelenen dönemin en yüksek oranı olan %14,0 seviyesine ulaşmıştır. 2010-2015

⁵ Yeni Koronavirüs Hastalığı (Covid-19), ilk olarak Çin’in Vuhan Eyaleti’nde 2019 yılı Aralık ayının sonlarında solunum yolu belirtileri (ateş, öksürük, nefes darlığı) gelişen bir grup hastada yapılan araştırmalar sonucunda 13 Ocak 2020’de tanımlanan bir virüstür (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2022). Bu virüsün hızla tüm dünyaya yayılması sonucu Dünya Sağlık Örgütü Mart 2020’de bu yayılımı pandemi ilan etmiştir.

yılları arasında genel düşüş eğilimine giren işsizlik oranı, 2016 yılı itibarıyla tekrar yükseliş eğilimine girmiş ve dönemin son yılı olan 2020 yılında Covid-19 küresel salgınının da etkileriyle %13,2 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022o; TÜİK, 2022ö). Diğer taraftan, genç işsizlik oranları da 2002-2020 döneminin bazı yıllarında %25’li seviyelerin üstüne çıkarak önemli artışlar göstermiştir (TÜİK, 2022r; TÜİK, 2022s).

İncelenen dönemde işgücüne katılma ve istihdam oranları ise inişli-çıkışlı bir seyir izlemiştir. 2002 yılında %49,6 olan işgücüne katılma oranı, 2020 yılında %49,3 olarak, 2002 yılında 44,4 olan istihdam oranı ise, 2020 yılında 42,8 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022o; TÜİK, 2022ö). Ayrıca, 2002-2020 döneminde hem işgücüne katılma hem de istihdam oranları incelenen önceki dönemlere göre daha düşük seviyelerde gerçekleşmiştir (Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022c; TÜİK, 2022g; TÜİK, 2022o; TÜİK, 2022ö).

2002-2020 döneminde tarım sektöründe yaşanan çözülme devam etmiş ve ilk defa bu dönem içinde tarım sektörü toplam istihdam içinde payı en düşük sektör haline gelmiştir. Hizmetler sektörünün toplam istihdam içindeki payı yükselmeye devam etmiş ve bu sektör 2002-2020 döneminin tüm yıllarında toplam istihdam içinde payı en yüksek sektör olmuştur. Sanayi sektörünün toplam istihdam içindeki payı ise genel olarak sabit bir seyir izlemiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015: 52; TÜİK, 2022v).

2.3.1.1. Nüfus ve Demografik Özellikler

1991-2001 dönemi incelenirken Türkiye’nin geçirdiği demografik dönüşüm sürecinde, 1980-2005 yılları arasını kapsayan dönemin antinatalist nüfus politikalarının yerleşmiş olduğu bir dönem olduğu belirtilmişti. Tablo 11 incelendiğinde, bunun bir sonucu olarak toplam doğurganlık ve yıllık nüfus artış hızlarında 1980’li yıllardan beri süre gelen genel düşüş eğiliminin, bu dönemin 2007 yılına kadar da devam ettiği görülmektedir. Belirtilen bu hızlarda yaşanan düşüş Türkiye’nin nüfus politikalarını gözden geçirmesine neden olmuş ve yeni bir planlama yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bunun nedenleri ise Onuncu Kalkınma Planı’nda (2014-2018) şu şekilde belirtilmiştir: Bebek ölüm hızının düşüş göstermesi ve doğuşta beklenen hayat süresinin uzaması sonucunda yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı artmaktadır. Yaşlı nüfusun artmasıyla çalışma çağı nüfusunun (15-64 yaş) bakmakla yükümlü olduğu nüfus gelecekte artacak ve üretken nüfusun

payı azalacaktır. Tedbir alınmaması durumunda 2038 yılı itibarıyla 15-64 yaş arası nüfusun, 2050 yılından sonra ise toplam nüfusun azalmaya başlayacağı tahmin edilmektedir. Bu kapsamda nüfus politikalarıyla doğurganlık hızının artırılması ve yaşlanan nüfusa yönelik etkin ve uygun zamanlı politikaların geliştirilmesi ihtiyacı vardır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013: 49).

Tablo 11: Türkiye’de 2002-2020 Yılları Arasındaki Toplam Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı) ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (Yüz Kişide)

YIL	Toplam Doğurganlık Hızı	Yıllık Nüfus Artış Hızı
2002	2,400	1,473
2003	2,353	1,438
2004	2,310	1,384
2005	2,273	1,323
2006	2,240	1,248
2007	2,213	1,192
2008	2,189	1,195
2009	2,168	1,273
2010	2,151	1,400
2011	2,137	1,531
2012	2,126	1,631
2013	2,117	1,962
2014	2,109	1,702
2015	2,101	1,669
2016	2,092	1,639
2017	2,081	1,601
2018	2,069	1,497
2019	2,055	1,314
2020	2,039	1,084

Kaynak: World Bank, 2022a; World Bank, 2022b.

Süregelen süreçte Türkiye 2014 yılı itibarıyla nüfus politikalarını pronatalist⁶ yönde değiştirme kararı almıştır. Bu sürecin resmî olarak fiili başlangıcı kendisini 2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (2014-2018) göstermiş olsa da, söylem düzeyinde başlangıcı 2008 yılından itibaren Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN’ın nüfusun artırılmasına yönelik açıklamalarını sıklıkla dile getirmesiyle daha önceden başlamıştır (Gürsoy Çuhadar, 2019: 41).

Tablo 11 incelendiğinde bu söylemin toplumda karşılık bulduğu ve 2008 yılı itibarıyla toplam doğurganlık hızındaki düşüşte yavaşlama ve yıllık nüfus artış hızında

⁶ Pronatalist Nüfus Politikaları: Temel amacı nüfus artışını desteklemek olup, ülkenin nüfus politikasına ilişkin değişkenleri (nüfus politikasına yönelik kanunlar, siyasi söylemler ve kalkınma planları gibi) bu doğrultuda şekillendirmek için uygulanan politiklardır (Özdemir, 2017: 68).

ise 2013 yılına kadar yükseliş olduğu görülmektedir. Yıllık nüfus artış hızındaki artış, resmî olarak 2014 yılında geçilen pronatalist nüfus politikalarına rağmen, bu yılından itibaren tekrar düşüş eğilimine girmiş ve bu düşüş 2020 yılına kadar devam etmiştir. İncelenen dönemde toplam doğurganlık ve yıllık nüfus artış hızlarının genel düşüş eğiliminde olmasında etkili olan faktörler Türkiye nüfusunun çok büyük bir bölümünün kentlerde toplanması, kentleşme olgusunun kendi içinde çeşitlenmeye ve farklılaşmaya uğraması, tüketimin hızla artarak çeşitlenmesi ve kadınların toplumsal hayata daha fazla katılması şeklinde sıralanabilir. Bu faktörler toplumda evlenme ve çocuk sahibi olma durumlarıyla rekabet eden alternatifler meydana getirmiştir. Kişiler kendileri için yaşam standartlarını yüksek tutma ve tüketim olanaklarına kavuşma imkânları oluşturmaya çalışırken, çocuklarının da niteliklerini geliştirme yönünde yatırım yapmayı tercih etmeye başlamışlardır. Tüm bunlar öncelikle kentsel alanlarda evliliklerin geciktirilmesine, doğumların ertelenmesine ya da doğumlara son verilmesine neden olmuştur (Başkaya ve Özkılıç, 2017: 411).

Türkiye’de doğurganlıktaki düşüşe neden olan en önemli faktörlerden birinin ise “eğitim” olduğu belirtilmektedir (akt. Akça ve Ela, 2012: 233). Türkiye’de incelenen dönemde artan kadın eğitim seviyesi ilk evlilik yaşını artırmış, kadınların yeni iş fikirleriyle tanışması ve daha iyi işler bulmalarına olanak sağlayarak doğurganlığın düşmesine yol açmıştır. Kadınlar aldıkları eğitimle doğurganlıklarını daha bilinçli bir şekilde kontrol edebilmişlerdir (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2010: 3).

Tablo 12: Türkiye’de 2002-2020 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait Toplam ve Kent-Kır Ayrımına Göre Nüfus Sayıları

Yıl	Toplam/Kent/Kır	Nüfus Sayısı	Genç Nüfus (15-24 Yaş)
2002	TOPLAM	65,603,160	12,640,000
	KENT	41,953,824	-
	KIR	27,672,176	-
2010	TOPLAM	73,722,988	12,545,094
	KENT	56,222,356	9,735,123
	KIR	17,500,632	2,809,971
2020	TOPLAM	83,614,362	12,893,750
	KENT	77,736,041	11,892,432
	KIR	5,878,321	911,603

Not: 2002 yılı kent ve kır nüfus sayıları yıl ortası nüfus tahmini kapsamında oluşturulmuştur.

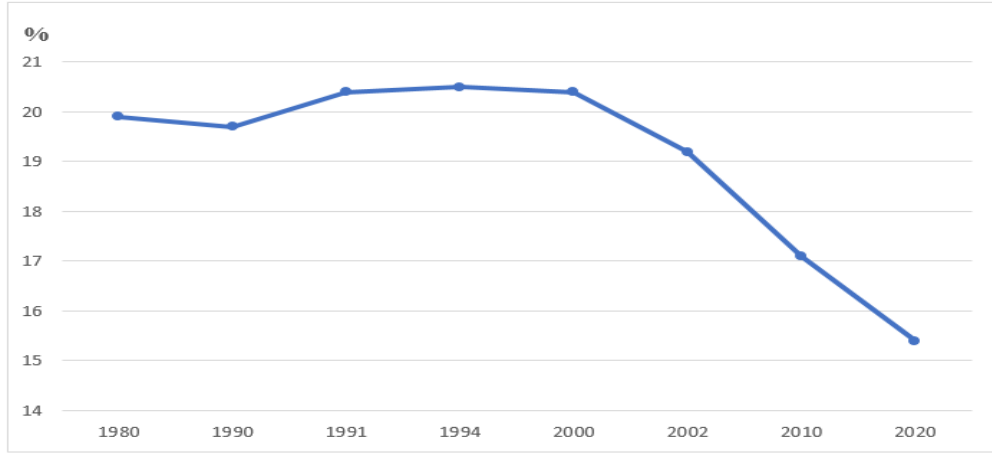
Kaynak: Baş, 2017: 264; TOBB, 2004: 118; TÜİK, 2022m; TÜİK, 2022n.

2002-2020 döneminde toplam doğurganlık ve yıllık nüfus artış hızları genel düşüş eğiliminde olmasına rağmen, nüfus büyüklüğü sürekli artış göstermiştir. Tablo 12 incelendiğinde 2002 yılında 65 milyon 603 bin 160 kişi olan Türkiye nüfusunun, 2010 yılında 73 milyon 722 bin 988 kişiye, 2020 yılına gelindiğinde ise 83 milyon 614 bin 362 kişiye yükseldiği ve bu nüfusun çok büyük bir bölümünün de kentlerde yaşadığı görülmektedir. Bu durum ise beraberinde birtakım sorunları ortaya çıkarmıştır.

Türkiye’de 1991-2001 dönemi itibarıyla nüfusun büyük bölümünün kentlerde yaşadığı bir sürece girilmiştir. 1991-2001 ve incelenen dönemde kırdan kente göç hızı yavaşlamıştır. Türkiye’de kırdan kente göç ile birlikte, kentten kente göç olgusu da birlikte sürmüş ve kentten kente göç olgusu 1980 sonrası dönemde öncelikli konuma gelse de, özellikle 2002-2020 döneminde Türkiye’de göç olgusunun temel tartışma noktalarından birini oluşturmuştur. 2002-2020 döneminde kentten kente göçle nüfusu artan ve ekonomik büyümeyi eşitsiz olarak sürdüren yerleşmelerde artış gözlenmiştir (Peker, 2019: 133-141). Ayrıca, kentten kente göçün bazı şehirlere fazla olarak gerçekleşmesi üretimin belli bölgelere yoğunlaşmasına ve Türkiye genelinde gelişmişlik farklarının ortaya çıkmasına neden olmuştur (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013: 117).

2002-2020 döneminde kentli göçü alan yerleşmelerde “sermayenin sınır tanımaz egemenliği” olan neo-liberal politikaların etkisi konut sektörünün büyümesinde etkisini göstermiştir (Peker, 2019: 140). 2002-2020 dönemi, kentleşmede yeni yerleşim yerlerinin imara açılması ve planlamanın büyük oranda uygulanabilmesiyle kentleşme açısından daha planlı ve aynı zamanda kentsel dönüşümlerin başladığı bir dönem niteliğindedir. Bu dönem de, başta işsizlik olmak üzere, altyapı, ulaşım, konut azlığı gibi birçok sorunun ortaya çıkmasından dolayı, kentlerin işlevsel yönü sekteye uğramıştır (Türk, 2016: 85-86). Ayrıca, azalmış olsa da kırdan kente devam eden göç ve bununla birlikte kentten kente yaşanan göç, bu dönemde kente gelen nüfusun kentlere uyum sağlayamaması, yaygın işsizlik ve yoksulluk sorunu, sosyal kesimler arasında gerilim, aidiyet ve güven duygusunun zedelenmesi, suç oranlarının yükselmesi ve sosyal gruplar bazında mekânsal ayrımın ortaya çıkması gibi faktörlerin oluşmasında etkili olmuştur (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019: 10).

Grafik 5: Türkiye’de 1980-2020 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait Toplam Nüfus İçinde Genç Nüfusun Oranı (%)

Kaynak: Baş, 2017: 264; TÜİK, 2022b; DPT, 1989: 288-314; TÜİK, 2022f; DİE, 2003: 144; TOBB, 2004: 118; TÜİK, 2022m; TÜİK, 2022n.

Grafik 5’den toplam nüfus içinde genç nüfus oranları incelendiğinde, bu oranlarda 2002-2020 dönemi boyunca düşüşler yaşandığı görülmektedir. Toplam nüfus içinde genç nüfus oranı, incelenen dönemin ilk yılı olan 2002 yılında %19,6 iken, 2010 yılına gelindiğinde %17,0’a, dönemin son yılı olan 2020 yılına gelindiğinde ise %15,4’e düşmüştür. Ayrıca, grafik 5 incelendiğinde Türkiye’de toplam nüfus içinde genç nüfus oranının 1990’lı yılların ortasından beri genel düşüş eğiliminde olduğu dikkat çekmektedir. Genç nüfusun oranının düşmesi Türkiye’de yaşanan toplam doğurganlık hızının azalmasına paralellik göstermiş, dolayısıyla azalan doğurganlık hızıyla birlikte toplam nüfus içindeki genç nüfus oranında da düşüş görülmüştür. Son yıllarda gelişen sağlık sektörüyle birlikte ortalama yaşam süresi uzamış ve yaşlı nüfusun da hayatta kalma süresi uzamıştır. Bu durum da, yaşlı nüfusun artmasına ve toplam nüfus içinde genç nüfus oranının düşmesine yol açmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2021: 13-14).

2.3.1.2. İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları

Türkiye 2001 yılında ağır bir ekonomik kriz yaşamış ve bu krizin etkileriyle işsizlik oranı incelenen dönemin ilk yılı olan 2002 yılında %10,3 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022o; TÜİK, 2022ö). Bu oran 2002 yılına kadar Cumhuriyet tarihindeki en yüksek işsizlik oranı olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca, 2002 yılında

gerçekleşen bu oran ile birlikte işsizlik oranı 1978 yılından sonra ilk defa çift haneli rakamlara ulaşmıştır (Apaydın, 2018: 171).

İşsizlik oranı 2001 ekonomik krizinin etkileriyle 2002 yılında %10,3 olarak gerçekleşmiş, ekonomik kriz dönemlerinde işsizlik oranlarında kısa dönemli olarak (1-2 yıl) önemli artışların yaşanmasının mümkün olduğu düşünüldüğünde Türkiye’de de bu durum yaşanmış, işsizlik oranları 2005 yılına kadar yükseliş eğiliminde olmuştur. Tablo 13 incelendiğinde işsizlik oranının 2002 yılından sonra 2003 yılında %10,5’e, 2004 yılında ise %10,8’e yükseldiği görülmektedir. 2005 yılı itibarıyla düşüş eğilimine giren işsizlik oranı 2007 yılında %10,3’e kadar düşmüştür. Fakat, 2008 yılında ortaya çıkan küresel ekonomik krizin etkileri Türkiye’de de bu yılın son çeyreğinden itibaren hissedilmeye başlamış hem piyasa göstergeleri, hem de reel ekonomik büyüklükler bu krizden olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu dönemde işsizlik oranları yükselmiş, imalat sanayi üretimi ve dış ticaret hacmi hızla daralmıştır (Aras, 2010: 102). Dolayısıyla, işsizlik oranı 2008 yılı itibarıyla %11,0’a, 2009 yılında ise Cumhuriyet tarihinin en yüksek işsizlik oranı olan 14,0’a yükselmiştir (Apaydın, 2018: 171; TÜİK, 2022o; TÜİK, 2022ö).

Tablo 13: Türkiye’de 2002-2020 Yılları Arasındaki İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları (%) (+15 Yaş)

Yıllar	İşsizlik Oranı (%)	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)
2002	10,3	49,6	44,4
2003	10,5	48,3	43,2
2004	10,8	46,3	41,3
2005	10,6	46,4	41,5
2006	10,2	46,3	41,5
2007	10,3	46,2	41,5
2008	11,0	46,9	41,7
2009	14,0	47,9	41,2
2010	11,9	48,8	43,0
2011	9,8	49,9	45,0
2012	9,2	50,0	45,4
2013	9,7	50,8	45,9
2014	9,9	50,5	45,5
2015	10,3	51,3	46,0
2016	10,9	52,0	46,3
2017	10,9	52,8	47,1
2018	11,0	53,2	47,4
2019	13,7	53,0	45,7
2020	13,2	49,3	42,8
Ortalama	10,95	49,4	44,0

Kaynak: TÜİK, 2022o; TÜİK, 2022ö.

Küresel ekonomik krizin olumsuz etkilerinin ekonominin üzerinden atılmasıyla birlikte 2010 yılından itibaren düşüş eğilimine giren işsizlik oranları 2012 yılında %9,2 seviyelerine kadar düşmüştür. Fakat, 2013 yılı itibarıyla işsizlik oranlarının tekrar genel yükseliş eğilimine girdiği ve bu eğilimi incelenen dönemin sonuna kadar sürdürdüğü görülmektedir.

İncelenen dönemde, Türkiye ekonomisi 2008 yılında yaşadığı dış şoktan sonra 2018 yılında bir de kur şoku yaşamıştır. İzmir Diriliş Kilisesi Rahibi ABD vatandaşı Andrew Craig Brunson'ın Türkiye'deki yargılanma sürecinin bir sonucu olarak, Türkiye, ABD ile tarihinin en sorunlu dönemlerinden birini yaşamıştır. Bu süreçte ABD, Türkiye'ye çeşitli yaptırımlar uygulamış ve 2018 yılına 3,79 TL'den başlayan dolar kuru 2018 Ağustos ayı içinde 7,21 TL seviyelerini görmüştür. 2018 yılının yazında patlak veren ve "Rahip Brunson Krizi" olarak adlandırılan Brunson olayı ile döviz kurlarında yaşanan yükseliş Türkiye ekonomisi üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Bu krizin bir sonucu olarak TL varlıklarında satış baskısı artmış ve TL %40 değer kaybetmiştir. Ayrıca, uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının Türkiye'nin kredi notunu indirmiş olması TL varlıklarını daha da değersizleştirerek ekonomik bozulmayı tetiklemiştir (TMB, 2018: 2-3). Bu kriz işsizlik oranlarına da yansımış özellikle aylık bazda işsizlikte yükselişler gözlemlenmiştir. Örneğin, 2018 yılı Ağustos ayında işsizlik oranı %11,1 olarak gerçekleşirken, aynı yılın Aralık ayında %13,5'e yükselmiştir (TÜİK, 2022p). Yıllık bazda ise, 2018 yılında işsizlik oranı %11,0 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022o; TÜİK, 2022ö).

Rahip Brunson krizinden kaynaklı kur şokundan hemen 1 yıl sonra 2019 yılının Aralık ayında ortaya çıkan Covid-19 küresel salgını da 2002-2020 döneminde işsizliği olumsuz yönde etkilemiştir. Çünkü, dünya ülkeleri ile birlikte Türkiye'nin de salgının yayılmasını önlemek için aldığı önlemler (sokağa çıkma kısıtlamaları, insanların birbirleri ile olan temasını azaltmak için uygulanan karantina tedbirleri, bazı işletmelerin hizmet vermesinin durdurulması, işletmelerin gün içerisinde çalışma saatlerine getirilen kısıtlamalar, şehirlerarası seyahate getirilen sınırlamalar vb.) birçok sektörü ekonomik açıdan olumsuz yönde etkilemiş ve istihdam edilenler işlerini kaybetme, ücretsiz izne çıkarılma, haftalık çalışma saatlerinin düşürülmesi gibi durumlarla karşı karşıya kalmışlardır. Yaşanan bu gelişmeler ise işsizlik oranlarına olumsuz yönde yansımıştır. Tablo 13 incelendiğinde de, 2018 yılında %11,0 olarak

gerçekleşen işsizlik oranının 2019 yılının sonunda patlak veren Covid-19'un işgücü piyasasına yönelik olumsuz etkilerinin iyice hissedilmesiyle birlikte 2020 yılında %13,2'ye kadar yükseldiği görülmektedir.

2002-2020 dönemi işsizlik oranları ortalaması açısından incelendiğinde, önceki dönemlerle bir kıyaslama yapabilmek için tablo 13'den dönemin son 11 yılının (2010-2020) işsizlik oranları ortalaması hesaplandığında bu oranın %10,95 olduğu anlaşılmaktadır. Bütün dönem işsizlik oranları ortalaması ise (2002-2020) yine %10,95 olarak gerçekleşmiştir. Oysa ki, 1980-1990 dönemi işsizlik oranları ortalaması %7,8 (Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022c), 1991-2001 dönemi işsizlik oranları ortalaması ise %7,6 (TÜİK, 2022g) olarak gerçekleşmiştir. Bu oranlar dikkate alındığında 1980 yılından sonraki tüm dönemler içinde en yüksek işsizlik oranlarının 2002-2020 döneminde gerçekleştiği görülmektedir.

2002-2020 dönemi işsizlik oranları ortalamasının diğer dönemlere göre yüksek gerçekleşmesinde hızlı kentleşme, kadınların işgücüne katılımının artması, işgücü piyasasındaki işlerin gerektirdiği nitelikler ile işgücünün nitelikleri arasında oluşan uyumsuzluk, işgücü maliyetlerinde yaşanan artış, işgücü piyasasının katılığı (Gür, 2019) gibi Türkiye'nin kendi iç dinamiklerine bağlı birtakım nedenler etkili olmuştur. Diğer taraftan, işsizlik oranlarının 2008 küresel ekonomik krizi, Rahip Brunson olayı ve Covid-19 küresel salgını gibi dış dinamiklere bağlı nedenlerle birlikte dönemsel olarak önemli artışlar göstermesi de, 2002-2020 döneminde işsizlik oranları ortalamasının diğer dönemlere göre yüksek gerçekleşmesinde etkili olmuştur.

Türkiye'nin özellikle 2000'li yıllardan sonra savunma harcamalarına ayırdığı payın artış gösterdiği ve 2000 yılından 2020 yılına gelindiğinde savunma harcamalarını iki kat artırdığı görülmektedir. Türkiye 2020 yılı itibarıyla savunma için yaklaşık 17,5 milyar \$ harcamıştır (World Bank, 2023c). Bu harcamaların artış göstermesinde Irak ve Suriye gibi ülkelerde yaşanan iç çatışmalar ve terör örgütlerinin Türkiye'nin sınır komşusu olan bu ülkelere konuşlanmasın da etkileri bulunmaktadır. Türkiye'de işsizliğin en önemli nedenlerinden birinin yeterli istihdam olanakları yaratılamaması olduğu göz önüne alındığında, savunma harcamalarına yapılan yüksek harcamaların istihdam alanlarına aktarılamamasından dolayı, savunma harcamalarının bir işsizlik yaratıp yaratmadığı sorusunu akıllara getirmektedir. Türkiye için yapılan

alışmalar savunma harcamalarının işsizliği artırdığını ortaya koymaktadır. Korkmaz (2015), 2005-2012 yılları arasını kapsayan çalışmasında savunma harcamalarının işsizliği artırdığı, Ceyhan ve Köstekçi de (2021), 1988-2019 yılları arasını kapsayan çalışmalarında Korkmaz (2015) gibi savunma harcamalarının işsizliği artırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Dolayısıyla, incelenen dönemde işsizliğin artış göstermesinde savunma harcamalarının artış göstermesinin de payının bulunduğu anlaşılmaktadır.

2002-2020 döneminde Türkiye’de işgücü piyasalarını işsizlik bağlamında olumsuz yönde etkileyebilecek unsurlardan biri de Suriyeli göçmenlerin Türkiye’ye gelmesiyle ilişkilidir. 2010 yılında yaşanan ve “Arap Baharı” olarak nitelendirilen olaylar sonrası 2011 yılı itibarıyla Türkiye’ye Suriyeli göçmen akışı başlamıştır. Türkiye’nin net g miktarı incelendiğinde bu göçmen akımının 2014 yılına kadar yoğun bir şekilde sürdüğü görülmektedir (World Bank, 2022a2). Literatürde konuya ilişkin yapılan çalışmalarda göçmen etkisinin Türkiye’de işsizliği artırdığına yönelik görüşler olmakla birlikte, işsizlik üzerinden önemli bir etkisinin olmadığını savunan görüşler de bulunmaktadır. Ceritoğlu ve arkadaşları (2015), yaptıkları araştırmada Suriyeli göçmenlerin işsizlik oranlarını artırdığını ve Suriyeli göçmenlerin işte çalışma sürelerinin azalmasına ve iş arama sürelerinin ise artmasına neden olduklarını tespit etmiştir. Paksoy ve arkadaşları (2015), Suriyeli göçmenlerin Kilis ilinde meydana getirdikleri ekonomik ve sosyal etkileri araştırmış ve göçmenlerin çalışanların işsiz kalmalarına sebep oldukları gibi yeni istihdam olanakları da açılmasına neden oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Aygl (2018), Türkiye işgücü piyasalarına olan etkisini ölçebilmek için işsizlik, istihdam, kayıt dışı istihdam ve işgücüne katılama oranlarını temel alarak yaptığı çalışmada Suriyeli göçmenlerin işsizlik bağlamında Türkiye işgücü piyasasına genel olarak etkilerinin düşük, ancak, Gaziantep, Hatay, şanlıurfa gibi göçmen sayısının fazla olduğu illerde ise bu etkinin yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Türkiye’nin iki farklı yarımadadan oluşan bir deniz devleti olması, Türkiye’ye geçmişten günümüze işsizlik ve genç işsizlik oranlarının düşürülmesi için bir fırsat sunmuştur. Fakat, Türkiye bu coğrafı zelliliğine rağmen, deniz turizmi bağlamında görece beklentileri karşılasa da, gemi inşaatı, deniz taşımacılığı, balıkçılık, rüzgâr enerjisi, yeraltı kaynaklarının aranması ve çıkarılması gibi konularda 2020 yılı itibarıyla da gerekli hamleleri yapamamış ve genç nüfusuna bu alanda yeni istihdam

olanakları yaratamamıştır. Ayrıca, belirtmekte fayda vardır ki, Türkiye'nin 2019 yılında Libya ile imzaladığı münhasır ekonomik bölge anlaşması da Türkiye'ye işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılması için bir fırsat sunmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'nin karasuları dışında anlaşma dahilindeki bölgelere turizm, yeraltı kaynaklarının aranması ve çıkarılması, rüzgâr enerjisi ve özellikle de balıkçılık gibi alanlarda yapacağı yatırımlar Türkiye'ye işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılması için bir fırsat sunmaktadır.

Tablo 13'den işgücüne katılma oranları incelendiğinde, 2002-2007 yılları arasında işgücüne katılma oranlarının genel düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. 2002 yılında %49,6 olarak gerçekleşen işgücüne katılma oranı, 2007 yılında %46,2'ye kadar düşmüştür. İşgücüne katılma oranının düşüş eğiliminde olmasının temel nedenlerinden biri kadınların işgücüne katılımının düşük seviyelerde gerçekleşmesi olup, incelenen dönemde genel eğitim seviyesinin yükseltilmesi, aktif istihdam politikalarıyla istihdam edilebilirliğin artırılması ve işgücü piyasasına girişlerin kolaylaştırılması ve teşvik edilmesi gibi önlemlerle işgücüne katılma oranlarının artırılması amaçlanmıştır (DPT, 2006: 37-62).

İşgücüne katılma oranı 2008 yılından itibaren genel yükseliş eğilimine girmiş, 2012 yılı itibarıyla da %50'li seviyelere ulaşmıştır. Sonraki yıllarda da yükselişini sürdüren işgücüne katılma oranı 2019 yılında %53,0 seviyelerine kadar yükselmiştir (TÜİK, 2022o; TÜİK, 2022ö). Bu yükselişte, 2008 küresel ekonomik krizi sonrası uygulamaya koyulan aktif istihdam politikası niteliğindeki istihdam teşvikleri ve kadın istihdamının belirgin bir şekilde desteklenmesi etkili olmuştur. Ayrıca, incelenen dönemde demografik unsurlar işgücüne katılımı bütüncül bir şekilde desteklemiştir. Önceki dönemlerde işgücüne katılma üzerinde kentleşme sonucu ortaya çıkan aşağı yönlü baskı, incelenen dönemde çalışma çağındaki nüfusun kent yönlü yoğunlaşmasının zayıflamasıyla oldukça azalmıştır. Söz konusu olumsuz etkinin azalmasıyla beraber eğitim demografisindeki olumlu gelişmelerin incelenen dönemde etkisini belirgin bir şekilde hissettirdiği, özellikle kentte ikamet eden kadınlar üzerinde işgücüne katılma oranına anlamlı ölçüde katkı yaptığı görülmektedir (Alcan, 2018: 48-57).

Tablo 13'den 2002-2020 dönemi istihdam oranları açısından incelendiğinde ise, 2002 yılında %44,4 olarak gerçekleşen istihdam oranının bu yıldan sonra 2004 yılına

kadar düşüş eğilimine girdiği, sonrasında ise 2005 yılından 2007 yılına kadar sabit bir seyir izleyerek üç yıl boyunca %41,5 olarak gerçekleştiği görülmektedir. 2008 yılı itibarıyla yükseliş eğilimine giren istihdam oranı 2018 yılında %47,4 seviyelerine ulaşmasına rağmen, 2019 yılı itibarıyla tekrar düşüş eğilimine girmiş belirtilen yılda %45,7'ye, 2020 yılına gelindiğinde ise %42,8'e kadar düşmüştür. Fakat, istihdam oranı önceki dönemlerle kıyaslandığında genel düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Örneğin, istihdam oranı 1980 yılında %58,2 iken, 1991 yılında %52,3'e, 2001 yılında %45,6'ya, 2010 yılında %43,0'a, 2020 yılına gelindiğinde ise %42,8'e düşmüştür (Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022c; TÜİK, 2022g; TÜİK, 2022o; TÜİK, 2022ö).

Türkiye ekonomisinin 2002-2020 dönemi incelendiğinde kriz dönemleri dışında ve özellikle 2011 yılına kadar ekonominin yüksek büyüme oranlarına ulaşıldığı görülmektedir. Fakat, bu büyüme oranlarına karşılık işsizlik oranlarında düşüş gerçekleşmemiş, hatta son yıllarda belirgin bir artış yaşanmıştır. Dolayısıyla, yaşanan ekonomik büyümenin istihdamda beklenen artışı sağlayamadığı anlaşılmaktadır. Literatürde istihdam yaratmayan büyüme olarak ele alınan bu olgu farklı yapısal unsurlara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Demiral ve Çelem, 2020: 74).

Türkiye'de 2000'li yıllar sonrası ortaya çıkan hızlı ekonomik büyüme, yapısal değişimler, sanayileşme ve kentleşme politikalarına rağmen, tarım sektörünün toplam istihdam içindeki yüksekliği, kayıt dışı istihdamın yoğunluğu ve yüksek genç işsizlik oranları gibi nedenlerle Türkiye hâlen gelişmekte olan bir ülkenin istihdam özelliklerini yansıtmaktadır. İstihdam yaratma kapasitesi zayıf bir büyüme, şüphesiz büyümeden sağlanacak faydaların toplumun tüm bölümlerine dağılımını da sınırlandırmaktadır (Şahin ve Yıldırım, 2015: 127).

2002-2020 döneminin son yılları incelendiğinde Türkiye'de istihdamın çoğunlukla erkek, lise altı eğitilmiş ve orta yaş grubunda toplandığı görülmektedir. Türkiye'de istihdamda cinsiyet temelli olarak büyük farklar bulunmaktadır. Bu durum kadınların istihdam edilmesine yönelik özel politika geliştirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Kadınların istihdama erişememe, istihdamdan ayrılma ve istihdama geri dönememe nedenleri ortaya koyularak, bu nedenleri ortadan kaldıracak politikalara ihtiyaç bulunmaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018: 50-51).

İstihdamın lise altı eğitimlilerde toplanması ise Türkiye’de istihdamda nitelikli işgücü sorununun devam ettiğini göstermektedir (Durkaya ve Hüsnuoğlu, 2018: 61). Son olarak, istihdamın orta yaş grubunda toplanması ise, genç istihdamında yaşanan sorunlara işaret etmekte ve 2000’li yıllardan sonra yoğunlaşan genç istihdamının artırılmasına yönelik aktif istihdam politikalarının etkinlik analizlerinin yapılarak gerekli tedbirlerin alınmasını gerekli kılmaktadır.

2.3.1.3. Genç İşsizliğinin Analizi

Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren genç işsizlik oranlarının genel yükseliş eğiliminde olduğu görülmektedir (Hansen, 1989: 30; Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022ç; TÜİK, 2022ı; TÜİK, 2022r; TÜİK, 2022s). Fakat, bu yükseliş incelenen dönemin ilk yılı olan 2002 yılından itibaren oldukça ciddi boyutlara ulaşmış ve işgücü piyasasında hâlihazırda bir sorun niteliğinde olan genç işsizliğinin çözüme kavuşturulması gereken bir konu olarak önemini artırmıştır.

Neo-liberal politikalarla birlikte ekonomilerin serbestleştirilmesi, sermayenin özgürce dolaşabiliyor olması Türkiye’de ekonomik büyümeye olumlu yönde etki etmiştir. Fakat, ortaya çıkan bu ekonomik büyüme genç işsizlik sorunun azaltılmasında etkili olamamıştır (Tekin, 2021: 447-448). Tablo 14 incelendiğinde 2001 ekonomik krizinin ardından 2002 yılında genç işsizlik oranının %19,2’ye yükseldiği görülmektedir. Yaşanan 2001 ekonomik krizinin ardından uygulanan IMF ve Dünya Bankası destekli Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Türkiye’nin Washington Uzlaşması sonrasında gelişen düzenleyici neo-liberalizmle karşılaşması bağlamında temel bir adım olarak değerlendirilmektedir (Kuvvetli Yavaş, 2019: 138). Türkiye’de Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nın hayata geçirilmesinin birçok nedeni bulunmakta olup, bu nedenlerden bazıları uzun süreli işsizliğin ve özellikle de genç işsizliğinin artış göstermesidir. Bundan, bu programa geçişin amaçlarından birinin genç işsizliğin artış göstermesi ve bunun bir sorun olarak görülmesi olduğu anlaşılmaktadır. Fakat, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı sonrasında ekonomide birtakım olumlu gelişmeler yaşanmış olmasına rağmen, bu olumlu gelişmelerin istihdam yaratıcı biçimde gerçekleşmemesi nedeniyle işsizlik ve genç işsizliği ülkenin başlıca makroekonomik sorunu olmaya bu dönemde de devam etmiştir (Kol ve Karaçor, 2012: 389-391).

Tablo 14: Türkiye’de 2002-2020 Yılları Arasında İşsizlik ve Genç İşsizliğine İlişkin Veriler

Yıllar	Toplam İşsiz Sayısı (+15 yaş)	Toplam Genç İşsiz Sayısı	Genç İşsizlik Oranı (%)	Toplam İşsizler İçinde Genç İşsizlerin Oranı (%)
2002	2,464,000	980,000	19,2	39,7
2003	2,493,000	975,000	20,5	39,1
2004	2,385,000	919,000	20,6	38,5
2005	2,388,000	881,000	19,9	36,8
2006	2,328,000	832,000	19,1	35,7
2007	2,377,000	871,000	20,0	36,6
2008	2,611,000	897,000	20,5	34,3
2009	3,471,000	1,126,000	25,3	32,4
2010	3,046,000	961,000	21,7	31,5
2011	2,615,000	832,000	18,4	31,8
2012	2,518,000	775,000	17,5	30,7
2013	2,747,000	857,000	18,7	31,1
2014	2,853,000	858,000	17,9	30,0
2015	3,057,000	919,000	18,5	30,0
2016	3,330,000	985,000	19,6	29,5
2017	3,454,000	1,069,000	20,8	30,9
2018	3,537,000	1,052,000	20,3	29,7
2019	4,469,000	1,317,000	25,4	29,4
2020	4,061,000	1,156,000	25,3	28,4
Ortalama	2,958,105	961,157	20,4	32,9

Kaynak: TÜİK, 2022r; TÜİK, 2022s.

Tablo 14’den görüldüğü üzere, 2002 yılından sonra genç işsizlik oranları yükselişini sürdürmüş 2003 yılında %20,5’e, 2004 yılında ise %20,6’ya yükselmiştir. Genç işsizlik oranlarında 2005-2008 yılları arasında çok kısmi düşüşler gerçekleşmiş olsa da, 2008 yılında ortaya çıkan küresel ekonomik krizin etkileriyle genç işsizlik oranı 2009 yılında %25,3 gibi oldukça yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Genç işsizlik oranları 2010 yılı itibarıyla düşüş göstermeye başlamış, 2010-2017 yılları arasında %17,5 ile %21,7 arasında seyretmiştir.

2018 yılında Rahip Brunson olayına bağlı olarak yaşanan kur şokunun hemen bir yıl sonrasında ortaya çıkan Covid-19 küresel salgınının etkileri genel işsizlik oranlarına yansdığı gibi genç işsizlik oranlarına da yansımıştır. Yaşanan kur şokunun ekonomiye etkileri ve özellikle de Covid-19 küresel salgınının yayılmasının önlenmesi kapsamında alınan tedbirlerin sonucu olarak aylık ve yıllık bazda genç işsizlik oranlarında yükselişler meydana gelmiştir. Öyle ki, tablo 14’den de görüleceği üzere

2018 yılında %20,3 olan genç işsizlik oranı, 2019 yılında %25,4, 2020 yılında ise %25,3 gibi oldukça yüksek oranlara ulaşmıştır.

Tablo 15: Türkiye’de Ağustos 2018- Ağustos 2020 Yılları Arasındaki Genç İşsizlik Oranları (%)

Yıl/Ay	İşsizlik Oranı (%)	Yıl/Ay	İşsizlik Oranı (%)
2018 Ağustos	20,8	2019 Eylül	26,1
2018 Eylül	21,6	2019 Ekim	25,3
2018 Ekim	22,3	2019 Kasım	24,5
2018 Kasım	23,6	2019 Aralık	25,0
2018 Aralık	24,5	2020 Ocak	24,5
2019 Ocak	26,7	2020 Şubat	24,4
2019 Şubat	26,1	2020 Mart	24,6
2019 Mart	25,2	2020 Nisan	24,4
2019 Nisan	23,2	2020 Mayıs	24,9
2019 Mayıs	23,3	2020 Haziran	26,1
2019 Haziran	24,8	2020 Temmuz	25,9
2019 Temmuz	27,1	2020 Ağustos	26,1
2019 Ağustos	27,4	-	-

Kaynak: TÜİK, 2022ş.

Tablo 15 incelendiğinde, döviz kurlarında yükselişin yaşandığı 2018 Ağustos ayında genç işsizlik oranı %20,8 iken, kurdaki yükselişin başlamasının ardından geçen 1 yıldan sonra 2019 Ağustos ayında %27,4’e yükseldiği görülmektedir. Bu yıllarda yaşanan genç işsizliği sayı bakımından ise, genç işsiz sayısının 2018 Ağustos ayında 1 milyon 174 bin kişiden, geçen 1 yılın sonunda 2019 Ağustos ayında 344 bin kişi artarak, 1 milyon 518 bin kişiye yükseldiği şeklinde ifade edilebilir.

Yine Tablo 15’den genç işsizlik oranları incelendiğinde Covid-19’un dünyada ilk tespit edildiği 2019 Aralık ayından önce, 2019 Kasım ayında Türkiye’de genç işsizlik oranı %24,5 iken, sekiz ay sonrası 2020 Ağustos ayında genç işsizlik oranının %26,1’e yükseldiği görülmektedir. Bu yıllarda yaşanan genç işsizliği yine işsiz sayısı bakımından, genç işsiz sayısının 2019 Kasım ayında 1 milyon 231 bin kişiden, 2020 Ağustos ayına gelindiğinde 59 bin kişi artarak 1 milyon 290 bin kişiye yükseldiği şeklinde ifade edilebilir.

Covid-19 küresel salgını ile birlikte artış gösteren işsiz kalma riskinden genel olarak düşük/orta nitelik düzeyine sahip, finansal olanakları kısıtlı çalışanların daha çok etkilenme eğiliminde oldukları görülmektedir. Çünkü, yüksek nitelikli çalışanların

gerek evden çalışma olanaklarının, gerekse de sahip oldukları pazarlık gücünün yüksek olması nedeniyle işsiz kalma olasılıkları düşük nitelikli çalışanlara göre önemli ölçüde azdır. Yüksek nitelikli çalışanların işsiz kalmaları durumunda da kendilerini belli bir süre koruyacak finansal varlıklara sahip olma ihtimalleri diğerlerine kıyasla daha yüksektir. Düşük/orta nitelik düzeyine sahip çalışanlar genel olarak enformel sektörde çalışma eğilimindedirler ki, bu çalışanların Covid-19 küresel salgını boyunca işsiz kalma ihtimalleri formel sektörde çalışanlara göre çok daha yüksek olup, bu çalışanlar işsizlik maaşı gibi olanaklardan da yoksundurlar. Ayrıca, Covid-19 küresel salgını ekonomik açıdan ortaya çıkardığı olumsuz etkiler kapsamında, işgücü piyasasına girmeye çalışan üniversiteden yeni mezun olmuş gençlerin iş bulma olanakları ciddi ölçüde gerilemiştir. Bu durum, işsizliğin yükselmesi noktasında önemli bir kaynak olmasının yanı sıra birtakım uzun vadeli olumsuz etkilere de sahiptir. Bu bağlamda, Covid-19 küresel salgını sürecinin dezavantajlı gruplarının düşük/orta nitelikli, kayıt dışı ve genç çalışanlar olduğunu söylemek mümkündür (Tatlıyer, 2020).

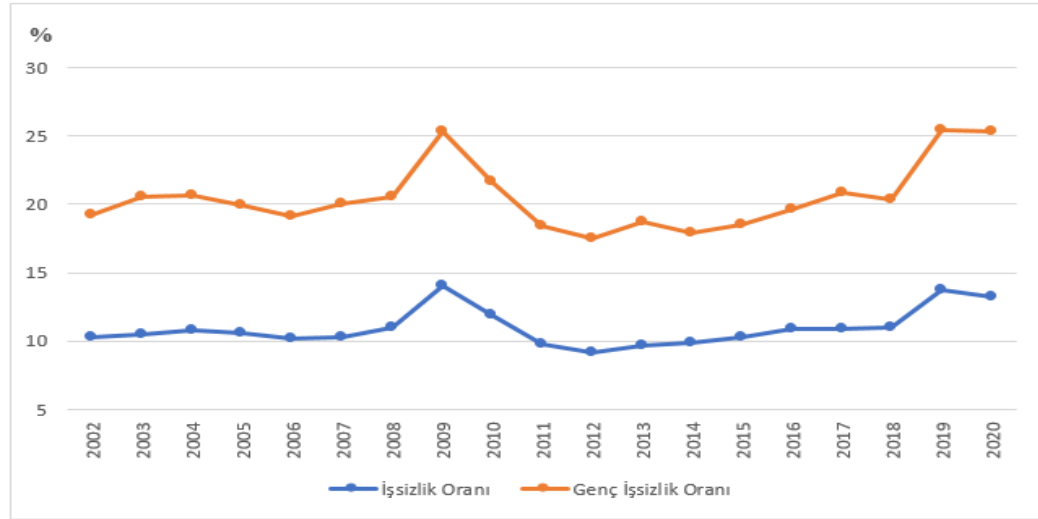
Tablo 14'den 2002-2020 döneminde toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranı incelendiğinde bu oranda düşüşler yaşandığı görülmektedir. Toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranı 2002 yılında %39,7 iken, bu oran 2010 yılında %31,5'e, 2015 yılında %30,0'a, 2020 yılına gelindiğinde ise %28,4'e düşmüştür. Dönem, genç işsizlik oranları ortalaması bakımından incelendiğinde bu dönemdeki ortalamanın diğer dönemlere göre oldukça yüksek olduğu görülmektedir. 1991-2001 döneminin genç işsizlik oranları ortalaması %15,1 iken, 2002-2020 döneminin ortalaması %20,4 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022i; TÜİK, 2022r; TÜİK, 2022s).

2.3.2. 2002-2020 Döneminde Türkiye'nin Sosyoekonomik Dönüşümü

Türkiye'de 2002 yılında siyasi iktidar değişmiş ve incelenen dönem boyunca Türkiye AK Parti Hükümeti tarafından yönetilmiştir. Türkiye ekonomisinin 2001 ekonomik krizine müteakip, 2002 yılından sonra "gelişme" gösterdiği iddiaları, bazı göstergeler dikkate alındığında birtakım tartışmalı içerse de, özünde, büyüme hızı, gerçekte düşük kur nedeniyle artmakta olan kişi başına hâsıla, borç anapara ve faiz ödemelerinin azalmasına bağlı olarak kamu kesimi dengelerinin iyileşmesi ve yine düşük düzeyde seyreden enflasyon göstergelerine dayanmaktadır (Arıkboğa, 2008:

124). Fakat, 2002-2020 döneminde ekonomik gelişme iddialarına karşıt olarak ortaya çıkan en önemli ve dikkat çeken göstergelerden biri işsizlik olmuştur. İşsizlik içinde daha özel bir kesimin işsizliğini ifade eden genç işsizlik oranları ise, genel işsizlik oranları içinde çok daha dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır.

Grafik 6: Türkiye’de 2002-2020 Yılları Arasında İşsizlik ve Genç İşsizlik Oranları (%)

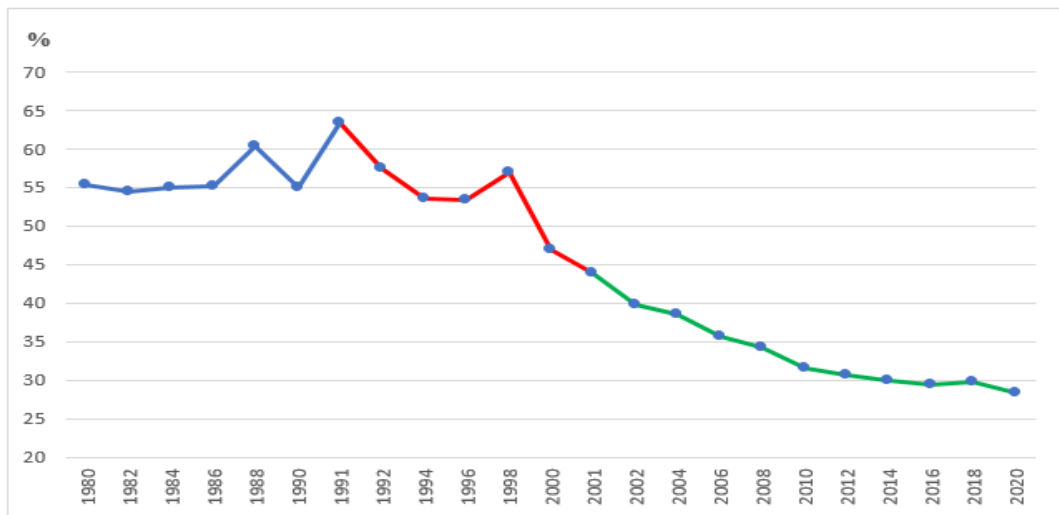
Kaynak: TÜİK, 2022u; TÜİK, 2022ü.

Grafik 6 incelendiğinde işsizlik ve genç işsizlik oranlarının birbirine paralellik gösterdiği görülmektedir. İşsizlik oranları, dönemin birçok yılında çift haneli rakamlarda gerçekleşmiş ve ekonomik kriz, kur şoku ve küresel salgının yaşandığı yıllarda önemli artışlar göstermiştir. Genç işsizlik oranları incelendiğinde ise, genç işsizlik oranlarının işsizlik oranlarından oldukça yüksek seviyelerde gerçekleştiği görülmekte olup, dönemsel olarak işsizlik oranlarını etkileyen faktörlerin genç işsizlik oranlarını da artış yönlü olarak etkilediği anlaşılmaktadır.

Türkiye’de 1980 yılından itibaren dönemsel olarak işsizliğin görünümü incelendiğinde, bu görünümde bazı durumların 2002-2020 döneminde özellikle gençler bakımından daha belirgin hale geldiği görülmektedir. Bunlardan biri 15-24 yaş aralığındaki eğitilmiş genç işgücünün işsizlik sorunu yönünden ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren eğitim durumuna göre genç işsizlik oranları incelendiğinde, 1980-1990 döneminin bazı yıllarında genel lise mezunu gençlerin işsizlik oranları, yükseköğretim mezunu gençlerin işsizlik oranlarına göre daha yüksek seviyelerde gerçekleşmiş olsa da, 1980’li yıllardan itibaren genel olarak

yükseköğretim mezunu gençlerin işsizlik oranları, diğer tüm eğitim düzeyindeki gençlerin işsizlik oranlarına göre daha yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir. Ancak, yükseköğretimli gençlerin işsizlik oranları özellikle 2000’li yıllardan sonra diğer tüm eğitim düzeyindeki gençlerin işsizlik oranlarına göre belirgin bir şekilde artış göstermeye başlamıştır (TÜİK, 2022i; TÜİK, 2022ö). İncelenen dönemde, yükseköğretimli genç işgücünde belirginleşen bu işsizlik sorununun nedenlerinden biri eğitimde nitelikten çok niceliğe odaklanılmasıdır. 2019-2023 yılları arasını kapsayan On Birinci Kalkınma Planı İşgücü Piyasası ve Genç İstidamı Özel İhtisas Komisyonu Raporu incelendiğinde de eğitim sisteminin nitelik kazandırma yönüne ve eğitim sistemi ile işgücü piyasası arasındaki koordinasyonun sağlanmasına yönelik uygulamaların hayata geçirilmesi gerekliliğine vurgu yapıldığı görülmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı: 2018: 7-133). Bu nedenle, eğitim sisteminin nitelik kazandırma yönüne ve eğitim sistemi ile işgücü piyasası arasındaki koordinasyonun sağlanmasına yönelik hamlelerin 2002-2020 döneminde de henüz tamamlanamamış olması yükseköğretimli genç işgücünde belirginleşen bu işsizlik sorununun nedenlerinden biri arasında yer almaktadır. Bunlarla birlikte, Türkiye’nin 1950’li yıllardan sonra benimsediği “her ile bir fakülte ve her ilçeye bir meslek yüksekokulu” politikasının (Örs, 2003: 2) bir sonucu olarak üniversite sayısının artması, fakat, bu üniversitelerden mezun olan gençlere yeterli istihdam olanakları yaratılamaması da bu durumun bir diğer nedeni arasında yer almaktadır.

Grafik 7: Türkiye’de 1980-2020 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait Toplam İşsizler İçinde Genç İşsizlerin Oranı (%)

Kaynak: Hansen, 1989: 262; Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022i; TÜİK, 2022s.

2002-2020 döneminde belirgin hale gelen durumlardan biri de toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranının düşüş göstermesi olmuştur. Grafik 7 incelendiğinde toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranının 1998 yılından itibaren genel düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu düşüş eğiliminin özellikle 2002-2020 döneminde daha belirgin hale geldiği dikkat çekmektedir. Örneğin, toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranı incelenen dönemin ilk yılı olan 2002 yılında %40'lı seviyelerdeyken, incelenen dönemin son yılı olan 2020 yılına gelindiğinde %28'li seviyelere kadar düşmüştür. Bu durum incelenen dönem için olumlu bir gelişme olarak gözüktüğü de, yaşanan düşüşün gerçekleşme nedenleri bu durumu olumlu bir gelişme olarak nitelendirmenin önüne geçmektedir. Çünkü, Türkiye'de 2002-2020 döneminde genç işsizlerin toplam işsizler içindeki oranının düşmesinin, gençlere yönelik yeni istihdam olanakları yaratılmasından daha çok, 1980'li yıllardan başlayan süreçte gençlerin okullaşma oranında yaşanan artışlardan kaynaklandığı söylenebilir (World Bank, 2022u; World Bank, 2022ü; World Bank, 2022v). Ayrıca, 2002-2020 döneminin bazı yıllarında gençlerin işgücüne katılma ve istihdam oranları yükseliş gösterse de, bu oranlar 1980-1990 ve 1991-2001 dönemlerine göre düşüş göstermiştir (Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022c; TÜİK, 2022g; TÜİK, 2022o; TÜİK, 2022ö). Gençlerin birtakım nedenlerle (çalışma şartları, ücret düzeyi, iş beğenmeme vb.) işgücüne dâhil olamamaları genç işgücüne katılma oranlarının bu dönemde önceki dönemlere göre düşük olmasına neden olarak toplam işsizler içinde genç işsiz oranının düşüş göstermesindeki nedenlerden birini oluşturmuştur.

2002-2020 döneminde Türkiye'de işsizliğin bir görünümü çıkarıldığında, işsizlik, bu dönemde yüksek seviyelerde gerçekleşen ve incelenen önceki dönemlere göre artış gösteren, kentsel alanlarda toplanan, kadın işgücünde yoğunlaşan (Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022c; TÜİK, 2022g; TÜİK, 2022o; TÜİK, 2022ö), genç işsizliği bakımından çarpıcı boyutlara ulaşan (TÜİK, 2022r; TÜİK, 2022s), 2000'li yıllardan sonra yükseköğretim mezunu gençlerde belirginleşen (TÜİK, 2022i; TÜİK, 2022ö) ve son olarak da uzun süreli işsizliğin artış gösterdiği (TÜİK, 2022ö) özellikler sergilemektedir. Bu bağlamda, işsizliğin ortaya çıkardığı sorunlar dikkate alındığında 2002-2020 döneminde işsizlik oranlarının artmasına bağlı olarak daha fazla kişinin ve özellikle de gençler ile kadınların bu sorunlara daha fazla maruz kaldıkları söylenebilir. Ayrıca, işsizliğin incelenen dönemde kadınlar ve gençler üzerinde

yoğunlaşmasından, işsizliğin ortaya çıkardığı ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunların bu dönemde dezavantajlı gruplar üzerinde daha çok toplandığı ve bu gruplar için daha yıkıcı olduğu anlaşılmaktadır. İşsizlik ve yoksulluk ilişkisi göz önüne alındığında ise, bu dönemde ortaya çıkan yüksek işsizlik oranlarının topluma yansımalarından biri de yoksulluk olmuştur. Türkiye’de, küresel gelişmelere (2008 küresel ekonomik krizi, Covid-19 küresel salgını) bağlı olarak yükselişe geçen işsizlik oranlarına paralel olarak yoksul kişi sayısı da artış göstermiştir (TÜİK, 2022t).

Türkiye’de genellikle sosyoekonomik dönüşüm süreci içinde değişime neden olan siyasal, kültürel ve ekonomik faktörler ilgi çekici olmuştur (Avcıoğlu, 2015: 759). Fakat, 2000’li yıllardan sonra ivme kazanarak gelişen post-endüstriyel dönem teknolojileri ile birlikte incelenen dönem içinde ortaya çıkan endüstri 4.0 teknolojileri toplumsal ve ekonomik yapının yanında üretimin ve istihdamın yapısını da değiştirerek işgücü piyasasında bir dönüşüm başlatmıştır. Ayrıca, bu iki unsur 2002-2020 dönemi içinde yaşanan sosyoekonomik dönüşümün başat belirleyicilerinden biri niteliğinde olmuştur.

2000’li yıllardan sonra ivme kazanan teknolojik gelişmelerin bir çıktısı olan internet, Türkiye’de 1990’lı yılların ikinci yarısında yaygınlaşmaya başlamış ve 2000’li yıllar ile birlikte toplumsal yapıda önemli değişimleri de beraberinde getirmiştir. Bu değişim genel olarak toplumun tüm kesimlerini kapsamakla birlikte, özellikle “Z kuşağı” olarak nitelendirilen gençler üzerinde daha belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Geçmişte çocukluktan başlayarak toplumsallaşma sürecinde aile, okullar, arkadaşlar ve akrabalar önemli bir rol oynarken, 2000’li yıllardan sonra internet ve sosyal medya gençler için en başat toplumsallaşma araçları olmuştur. Geçmişten farklı olarak günümüz gençliği sanal dünyada çok farklı gruplar içinde yer almakta, bu da sanal dünyayı gençler için çok önemli bir boş zaman geçirme ortamı haline getirmektedir. İnternet gençlerin okuma ve izleme alışkanlıklarında da değişiklik yaratmış, gençlerde görsellik ve izleme daha öncelikli hale gelmiştir. Diğer taraftan, 2000’li yıllardan sonra gençler için üniversite eğitiminin araçsallaştığını ve üniversitenin bir işe girmek için tamamlanması gereken bir proje olarak görüldüğünü söylemek mümkündür. Bu durum üniversite eğitiminde öğrenciler açısından eğitim alınan alanda derinleşmek yerine, şekilciliği ön plana çıkarmıştır. 2000’li yıllarda toplumsal hayatın her alanında olduğu gibi gençler arasında da şiddet artış

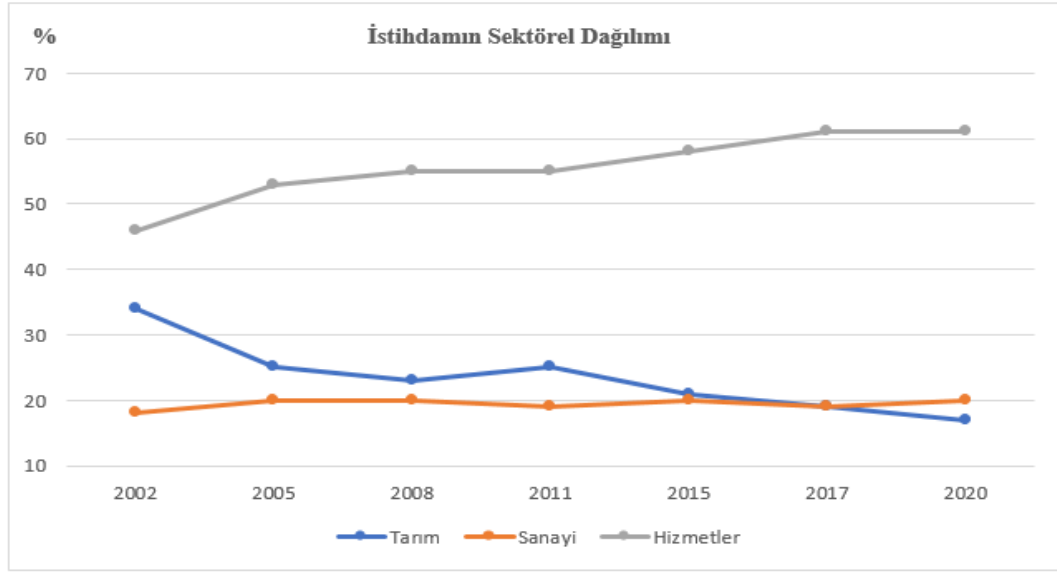
göstermiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında toplumsal bağların zayıflaması, bireyciliğin yükselişi, gelecek güvensizliği, ekonomik sorunlar, yoksulluk, işsizlik ve ailevi sorunlar önemli rol oynamıştır (Zencirkıran, 2019: 188-189).

1960'lı ve 1970'li yılların kapitalist meta ilişkilerinin yabancılaştırıcı ve insani değerleri yok edici yükselişine karşı direnen gençlik, 2000'li yıllarda kapitalizmin en önemli tüketici kitlesi haline gelmiştir (Şahin, 2007: 175). 1980'li yılların genç kuşağını tanımlamak için “yuppie”, 1990'lı yılların genç kuşağını tanımlamak için “tikky” kavramı kullanılmaktadır. 2000'li yılların gençliği için ise anahtar kavram “cool” kelimesidir. Bu dönemde gençlik için metroseksüel, mahalleli, emo ve apaçi gibi her birisi başka gençlik durumunu ifade eden sıfatlar tedavüle sokulsa da, özellikle orta ile ortanın üstü ve yüksek gelir grubundaki eğitimli gençler için “cool takılmak” ilgi duyulan, önem verilen bir hayat tarzı haline gelmiştir (Deniz, 2012: 121-126).

Post-endüstriyel dönemde ortaya çıkan robotik ve yapay zekâ uygulamaları bireyleri endüstri 4.0 olarak tanımlanan sosyal düzeyde dijital bilgelik konumuna taşımıştır. BİT'deki ilerlemeler, internetin yayılması, yazılım sektöründeki dönüşüm endüstri 4.0 devrimine zemin hazırlamış, dijital sistemler önem kazanmıştır (Yıldırım ve Kılıç, 2021: 202). İvme kazanan teknolojik ilerlemeler ve endüstri 4.0 teknolojileriyle birlikte dönüşen bir işgücü piyasası ile karşılaşmıştır. Bu doğrultuda post-endüstriyel dönemde gig, fikri mülkiyet tabanlı, hizmet sektörü ve veri odaklı çalışma şekilleri ön plana çıkmıştır. Yeni teknolojiler, standart çalışma düzenine de hizmet ederken belirtilen bu yeni çalışma şekillerinde istihdamı da ortaya çıkarmıştır. Hiper esnek istihdam, sıfır süreli sözleşme ve proje odaklı sözleşmeler ile çalışmanın konuşulduğu dönem istihdamın yeni vizyonunu oluşturmaktadır (Güler, 2020: 176).

Yukarıda verilen bilgilerden sonra çalışmanın bu başlığı altında, birçok farklı gösterge ışığında Türkiye'nin 2002-2020 döneminde post-endüstriyel dönemin teknolojik gelişmelerinin neresinde olduğuna, sonrasında ise Türkiye'nin konumuna göre bu teknolojilerin çalışma kavramının anlamında ne gibi değişimler ortaya çıkardığına ve son olarak da bunların genç işsizliğine nasıl yansıdığına değinilecektir. Bu nedenle, öncelikle Türkiye'nin post-endüstriyel dönemin neresinde olduğuna ilişkin birtakım ipuçları sunabilecek istihdamın sektörel dağılımının incelenmesinde fayda vardır.

Grafik 8: Türkiye’de 2002-2020 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait İstihdamın Sektörel Dağılımı (%)

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015: 52; TÜİK, 2022v.

Grafik 8 incelendiğinde, 2002-2020 döneminde toplam istihdam içinde tarım sektörünün payının azalmaya, hizmetler sektörünün payının artmaya devam ettiği görülmektedir. Diğer taraftan, sanayi sektörünün toplam istihdam içindeki payının ise genel olarak sabit olmakla birlikte sınırlı artış gösterdiği görülmektedir.

Tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payının azalması, ayrıca, hizmetler sektörünün toplam istihdam içindeki payının artması, Türkiye’nin post-endüstriyel topluma geçişinin bir göstergesi olsa da, bu noktada önemli olan BİT sektöründe sağlanan istihdamın hizmetler sektörü içindeki payıdır. Tablo 16 incelendiğinde Türkiye’de BİT sektörünün toplam istihdam içindeki payının +15 yaş grubunda %0,89 (tablo 16, s.no: 84), 15-24 yaş grubundaki gençlerde ise %0,96 (tablo 16, s.no: 85) olarak oldukça düşük seviyelerde gerçekleştiği görülmektedir.

Türkiye’de bilgi yoğun faaliyetlerdeki istihdam edilen işgücü oranı incelendiğinde, Türkiye’deki oranların post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kaldığı görülmektedir. Örneğin, bilgi yoğun faaliyetlerde istihdam edilen işgücü oranı İngiltere’de %50,77, Hollanda’da %49,43 ve Almanya’da %46,39 olarak gerçekleşirken (TÜBİSAD, 2022: 41), bu oran Türkiye’de %22,76 (tablo 16, s.no: 87) olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 16: Türkiye'nin Teknoloji ve Teknolojiyle İlişkili Göstergeleri

S. No	Ölçüt	Yıl	Referans	Değer
1	İnternet Üzerinden Ürün Siparişi Verme ya da Satın Alma	2020	%	36,5
2	İnternet Erişimine Sahip Girişimlerin Oranı (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2020	%	94,9
3	Web Sitesine Sahip Girişimlerin Oranı (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2020	%	53,7
4	Girişimlerde Ücretli Bulut Bilişim Kullanma Oranı (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2020	%	14,1
5	Sabit Genişbant İnternet Üyeligi	2020	Her Yüz Kişide	17,06
6	Mobil Genişbant İnternet Üyeligi	2020	Her Yüz Kişide	74,80
7	Bireysel İnternet Kullanımı	2020	%	73,98
8	Sabit Genişbant İnternet Tarifeleri	2020	(SGP \$/dakika)	36,94
9	Yaşa Göre İnternet Kullanıcıları (16-24 Yaş)	2019	%	90,8
10	Yaşa Göre İnternet Kullanıcıları (55-74 Yaş)	2019	%	34,1
11	İnternet Kullanılarak Geçirilen Ortalama Günlük Süre	2019	Saat	7,2
12	Mobil İnternet Kullanılarak Geçirilen Ortalama Günlük Süre	2019	Saat	2,5
13	Sosyal Medya Kullanılarak Geçirilen Ortalama Günlük Süre	2019	Saat	3,4
14	Öğrencilerin Okul Dışında İnternette Geçirdikleri Süre (15-16 Yaş)	2018	Saat/Hafta	21,8
15	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, e-Mail	2019	Ortalama, %	46,2
16	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, Ürün Bilgisi	2019	Ortalama, %	65,0
17	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, Sosyal Ağ	2019	Ortalama, %	81,4
18	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, Haber Okuma	2019	Ortalama, %	69,8
19	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, e-Devlet	2019	Ortalama, %	68,7
20	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, e-Bankacılık	2019	Ortalama, %	47,1
21	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, Telefon	2019	Ortalama, %	82,7
22	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, Çevrimiçi Satın Almalar	2019	Ortalama, %	30,9
23	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, Bulut Bilişim Sistemleri	2019	Ortalama, %	25,9
24	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, İçerik Yaratımı	2019	Ortalama, %	42,5
25	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, Seyahat/Konaklama	2019	Ortalama, %	14,0
26	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, İş Arama	2019	Ortalama, %	10,6
27	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, Çevrimiçi Satış	2019	Ortalama, %	21,8
28	Nüfusa Göre Hiç İnternet Kullanmamış Kişilerin Oranı	2020	%	21,0
29	Hanelerde İnternet Erişimi	2020	%	88,29
30	Güvenli İnternet Sunucuları	2020	Bir Milyon Nüfus Başına	6,76

31	Uluslararası İnternet Bant Genişliği	2020	(kb/s)	121,62
32	Sosyal Medya Kullanan İşletme Oranı, Tüm İşletmeler İçinde	2019	%	49,6
33	Küçük İşletmeler İçinde Sosyal Medya Kullanan İşletme Oranı	2019	%	48,1
34	Orta Büyüklükteki İşletmeler İçinde Sosyal Medya Kullanan İşletme Oranı	2019	%	55,1
35	Büyük Ölçekli İşletmeler İçinde Sosyal Medya Kullanan İşletme Oranı	2019	%	65,8
36	Kamu Otoriteleri ile Etkileşim İçin İnterneti Kullanan Kişi Oranı	2019	%	51,2
37	Kamu Otoriteleri ile Etkileşim İçin İnterneti Kullanan Kişi Oranı, Yükseköğrenim Mezunu	2019	%	91,0
38	Kamu Otoriteleri ile Etkileşim İçin İnterneti Kullanan Kişi Oranı, Düşük Eğitim Düzeyine Sahip veya Örgün Eğitim Almamış Kişiler	2019	%	31,4
39	İnternete İlk Kez 6 Yaşında veya Daha Küçük Yaşta Erişen Öğrenciler (15 Yaşındaki Öğrencilerin Yüzdesi Olarak)	2018	%	18,21
40	Çevrimiçi Bir Kursa Katılanlar (Son Üç Ayda İnternet Kullanan Bireylerin Yüzdesi Olarak)	2019	%	3,3
41	Mal veya Hizmet Siparişi Vermek İçin İnterneti Kullanan Kişiler	2019	%	30
42	Diğer AB Ülkelerinden Mal veya Hizmet Sipariş Etmek İçin İnterneti Kullanan Kişiler	2019	%	2
43	Son Üç Ay İçinde İnternet Üzerinden Özel Kullanım Amacıyla Mal veya Hizmet Siparişi Veren/Satın Alan Kişiler	2019	%	23
44	Bilgi Teknolojileri Hizmetleri İhracatı (% Toplam Hizmet Ticareti)	2020	%	2,23
45	Bilgi ve İletişim Teknolojileri Alanında Patent Başvuruları	2020	Bir Milyon Kişi Başına	1,96
46	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, Sabit Geniş Bant (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	93,3
47	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, İnternet Sitesi (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	51,5
48	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, Sosyal Medya (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	49,6
49	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, e-Satın Almalar (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	-
50	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, Bulut Bilişim (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	10,1
51	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, Yüksek Hızlı Geniş Bant (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	19,6
52	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, e-Satış (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	11,2
53	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, Tedarik Zinciri Yönetimi (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	9,0

54	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, Radyo Frekanslı Tanımlama (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	-
55	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, Büyük Veri (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	-
56	Bir Yenilik Gerçekleştiren veya Herhangi Bir Yenilik Faaliyetinde Bulunan Tüm İşletmeler (İlgili Sektördeki Tüm İşletmelerin Yüzdesi Olarak)	2016	%	61,50
57	Bir Yenilik Gerçekleştiren veya Herhangi Bir Yenilik Faaliyetinde Bulunan İşletmeler, Bilgi Teknolojileri Üretimi Yapan İşletmeler (İlgili Sektördeki Tüm İşletmelerin Yüzdesi Olarak)	2016	%	77,40
58	Bir Yenilik Gerçekleştiren veya Herhangi Bir Yenilik Faaliyetinde Bulunan İşletmeler, Bilgi ve İletişim Hizmetleri İşletmeleri (İlgili Sektördeki Tüm İşletmelerin Yüzdesi Olarak)	2016	%	75,60
59	Yenilik Faaliyetlerinde Bulunan Girişimlerin Oranı (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2020	%	38,5
60	Ar-Ge Harcaması	2020	% GSYH	1,03
61	Telekomünikasyon Hizmetlerindeki Yıllık Yatırımın Gelir İçindeki Payı	2020	(% Telekomünikasyon geliri) (kb/s)	19,32
62	Gayri Safi Sermaye Oluşumu	2020	% GSYH	24,80
63	Toplam Telekomünikasyon Geliri	2016	(x Milyon \$)	15036
64	Mobil Teknoloji Gelirleri	2016	(x Milyon \$)	7461
65	Telekomünikasyon Sermaye Harcaması	2016	(x Milyon \$)	2459
66	Mobil Ağlardan Elde Edilen Gelirler (%Telekomünikasyon Hizmetleri)	2020	%	58,4
67	Dijital Olarak İhraç Edilebilir Hizmet Oranı (% Toplam Hizmet Ticareti)	2020	%	10,98
68	e-Katılım Endeksi	2020	0-1 Arası	0,89
69	Tasarım Ürünleri İhracatı (% Toplam Ticaret)	2020	%	3,00
70	Robot Teknolojisi Kullanan Girişimlerin Oranı (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2020	-	-
71	Çevrimiçi Kamu Hizmetleri Endeksi	2020	0-1 Arası	0,86
72	Hanelerde Bilgisayar Sahipliği	2020	%	55,31
73	Cep Telefonu Aboneliği	2020	Her Yüz Kişide	96,84
74	Ortalama Mobil Hücresel Tarifeler	2020	(SGP \$/dakika)	0,00
75	Mobil Ağ Kapsamı	2020	Nüfusun %	99,06
76	Elektrik Üretimi	2020	(mWh/kişi)	3,70
77	Patent İşbirliği Anlaşması Kapsamındaki Patent Başvurusu	2020	Bir Milyon Kişi Başına	24,67
78	Sabit Geniş Bant Bağlantılarının Ortalama Deneyimli İndirme Hızı	Temmuz 2019	Speedtest (Ookla)	22,1

79	M2M/Yerleşik Mobil Hücresel Abonelikler	Haziran 2019	100 kişi başına M2M kartları	6,8
80	Ülkeler Arası Yapay Zekâ Becerileri Geçiş	2019	Puan	-418,92
81	Ülkeler Arası Yapay Zekâ Becerileri Penetrasyonu (Net Beceri Geçiş Oranı)	2015-2019	Puan	0,81
82	Bilgi ve İletişim Sektöründe İstihdam (+15 Yaş)	2020	Bin Kişi	241
83	Bilgi ve İletişim Sektöründe İstihdam (15-24 Yaş)	2020	Bin Kişi	33
84	Bilgi ve İletişim Teknolojileri Sektörünün Toplam İstihdam İçindeki Payı (+15 Yaş)	2020	%	0,89
85	Bilgi ve İletişim Teknolojileri Sektörünün Toplam İstihdam İçindeki Payı (15-24 Yaş)	2020	%	0,96
86	Yarı Zamanlı Çalışma Oranı	2020	%	11,3
87	Bilgi Yoğun Faaliyetlerde İstihdam Edilen İşgücü Oranı	2020	%	22,76
88	Tam Zamanlı Telekomünikasyon Çalışanı (Bir Milyon Kişi Başına)	2020	Kişi Sayısı	0,0330
89	Cinsiyete Göre İstihdam Edilen Bilgi ve İletişim Teknolojileri Uzmanı, Erkek	2020	%	83,2
90	Cinsiyete Göre İstihdam Edilen Bilgi ve İletişim Teknolojileri Uzmanı, Kadın	2020	%	16,8
91	Bireylerin Dijital Beceri Düzeyi	2019	%	36
92	Okur-Yazarlık Oranı	2020	%	97
93	Yükseköğretimde Okullaşma Oranı (Brüt)	2019	%	112,78
94	Yükseköğretimde Okullaşma Oranı (Net)	2019	%	43,37
95	Yükseköğretimde Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Okullaşma Oranı, Net, 15-19 Yaş Erkek	2019	%	9
96	Yükseköğretimde Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Okullaşma Oranı, Net,15-19 Yaş Kadın	2019	%	12
97	Yükseköğretimde Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Okullaşma Oranı, Net,20-24 Yaş Erkek	2019	%	45
98	Yükseköğretimde Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Okullaşma Oranı, Net,20-24 Yaş Kadın	2019	%	46
99	Yükseköğretimde Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Okullaşma Oranı, Net,25-29 Yaş Erkek	2019	%	31
100	Yükseköğretimde Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Okullaşma Oranı, Net,25-29 Yaş Kadın	2019	%	27
101	Fen, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik Yükseköğretim Mezunları (20-29 Yaş Arası)	2020	Bin Kişide	20,21
102	Bilgi ve İletişim Teknolojileri Araçlarının Pazar Payı, Mobil Telefon	2020 Aralık	%	70,54
103	Bilgi ve İletişim Teknolojileri Araçlarının Pazar Payı, Masaüstü Bilgisayar	2020 Aralık	%	27,83
104	Bilgi ve İletişim Teknolojileri Araçlarının Pazar Payı, Tablet	2020 Aralık	%	1,63
105	Mobil Cihaz Pazar Payı, Samsung	2020 Aralık	%	44,58
106	Mobil Cihaz Pazar Payı, Xiaomi	2020 Aralık	%	12,09
107	Mobil Cihaz Pazar Payı, Apple	2020 Aralık	%	15,68
108	Mobil Cihaz Pazar Payı, Huawei	2020 Aralık	%	13,61
109	Mobil Cihaz Pazar Payı, Oppo	2020 Aralık	%	2,2
110	Mobil Cihaz Pazar Payı, General Mobile	2020 Aralık	%	2,7
111	İşletim Sistemi Pazar Payı, Android	2020 Aralık	%	60,36

112	İşletim Sistemi Pazar Payı, Windows	2020 Aralık	%	24,95
113	İşletim Sistemi Pazar Payı, IOS	2020 Aralık	%	11,46
114	Arama Motoru Pazarı, Google Chrome	2020 Aralık	%	74,98
115	Arama Motoru Pazarı, IOS Safari	2020 Aralık	%	10,88
116	Arama Motoru Pazarı, Samsung İnternet	2020 Aralık	%	6,33
117	Arama Motoru Pazarı, Mozilla Firefox	2020 Aralık	%	1,19
118	Tarayıcı Pazarı, Google	2020 Aralık	%	74,41
119	Tarayıcı Pazarı, Yandex	2020 Aralık	%	21,03
120	Tarayıcı Pazarı, Yahoo	2020 Aralık	%	2,23
121	Tarayıcı Pazarı, Bing	2020 Aralık	%	1,24
122	İlköğretimde Okullaşma Oranı (Brüt)	2019	%	97
123	Ortaöğretimde Okullaşma Oranı (Brüt)	2020	%	104
124	Yüksek Teknoloji İhracatı (Üretilen İhracatın Yüzdesi)	2020	%	3,15
125	Çalışılan Süre (Haftalık)	2020	Saat	30,2

Kaynak: TÜİK, 2022y; OECD, 2022b; TÜBİSAD, 2022: 19-46; OECD, 2020: 64-284; EUROSTAT, 2022b; TÜİK, 2022z; ITU, 2018: 62-85; MEB, 2021,1; OECD, 2021: 156; Statcounter, 2022; World Bank, 2022u; World Bank, 2022v; World Bank, 2022a8; OECD, 2022f.

Tablo 16 incelenmeye devam edildiğinde Türkiye'nin Ar-Ge harcamalarının da post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kaldığı görülmektedir. Türkiye'de 2020 yılında Ar-Ge harcamalarının GSYH'ye oranı %1,03 iken (tablo 16, s.no: 60), bu oran Japonya'da %3,26, Almanya'da %3,09 ve ABD'de ise %2,84 olarak gerçekleşmiştir (TÜBİSAD, 2022: 19).

Türkiye'nin BİT'e yönelik bazı harcama ve gelirlerine bakıldığında da yine gelişmiş ülkelerin gerisinde kaldığı görülmektedir. Türkiye'nin toplam telekomünikasyon geliri 15 milyar 36 milyon \$ iken (tablo 16, s.no: 63), ABD'nin 614 milyar 349 milyon, Japonya'nın ise 156 milyar 929 milyon \$'dır. Ayrıca, Türkiye'nin, mobil teknoloji gelirleri 7 milyar 461 milyon \$ iken (tablo 16, s.no: 64), ABD'nin 255 milyar 405 milyon, Almanya'nın ise 21 milyar 84 milyon \$'dır. Türkiye'nin telekomünikasyon sermaye harcaması 2 milyar 459 milyon \$ iken (tablo 16, s.no: 65), İngiltere'nin 6 milyar 748 milyon, İtalya'nın ise 7 milyar 649 milyon \$'dır (ITU, 2018: 62-85).

Türkiye'de nüfusun %21,0'mın (tablo 16, s.no: 28) hiç internet kullanmadığı görülmektedir. Türkiye'de internet kullanımında harcanan süre günlük 7,2 saat ile (tablo 16, s.no: 11) birçok gelişmiş ülkeden daha fazladır. Örneğin, bu süre Japonya'da günlük 3,5, Almanya'da 4,4 ve Belçika'da ise 5 saattir. Fakat, Türkiye'de internet kullanımında harcanan günlük sürenin yüksek olması sosyal medya ağlarında geçirilen sürenin oldukça fazla olmasından kaynaklıdır. Türkiye'de sosyal medya ağlarında geçirilen günlük süre 3,4 saat iken (tablo 16, s.no: 13), bu süre Japonya ve Almanya'da 1,3, Belçika'da ise 1,4 saattir. Türkiye, sosyal medya ağlarında geçirilen günlük süre bakımından OECD'nin hazırlamış olduğu raporda 24 ülke içinde Brezilya, Kolombiya ve Meksika'dan sonra dördüncü sırada gelmektedir. Sosyal medya ağlarında günlük harcanan süre bakımından son üç ülke ise sırasıyla Fransa, Almanya ve Japonya'dır (OECD, 2020: 97).

Türkiye'de internet kullanıcılarının çevrimiçi etkinliklerine bakıldığında, bu etkinliklerde ilk üç sırayı sırasıyla telefon, sosyal ağ kullanımı ve haber okuma alırken (tablo 16, s.no: 15-27), çevrimiçi satış, bulut bilişim sistemi kullanımı (tablo 16, s.no: 15-27) gibi etkinliklerin oranının ise belirtilen etkinliklere göre oldukça düşük düzeyde kaldığı görülmektedir. Türkiye'de internet kullanımında harcanan günlük

sürenin büyük bölümünün sosyal medya ağlarında harcanması ve çevrimiçi etkinliklerin de yukarıda belirtildiği şekilde hangi etkinliklerde gerçekleştiği dikkate alındığında, internetin teknolojik bir değer yaratma yönünden ziyade magazinsel yönden daha çok kullanıldığı anlaşılmaktadır.

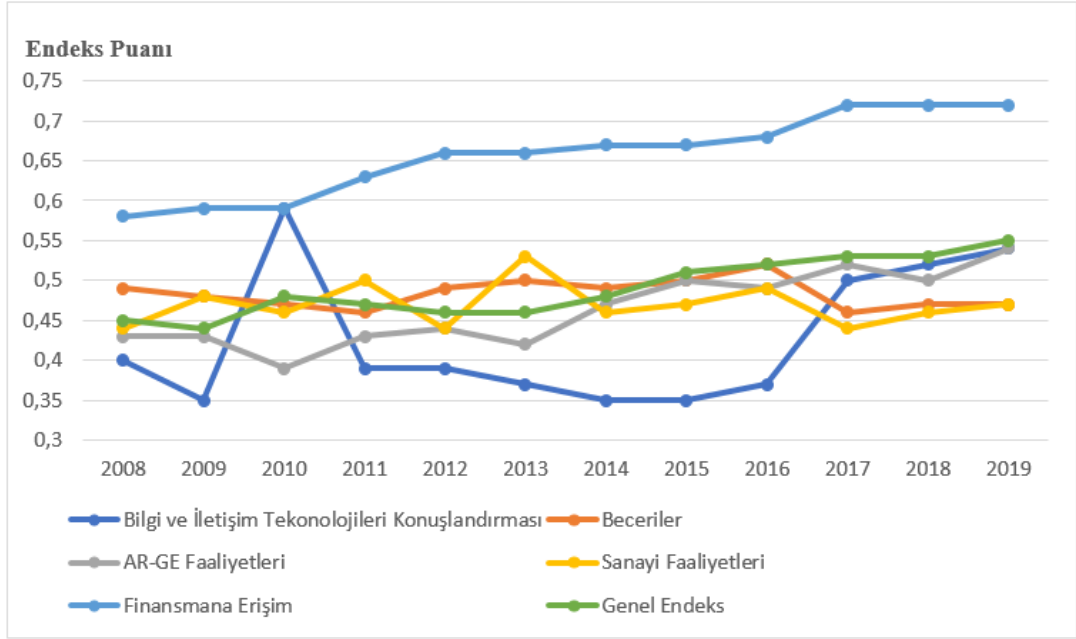
Bir ülkeye post-endüstriyel topluma sıçrama yaptıracak en önemli unsurlardan biri olarak değerlendirilen yükseköğretimlilerin durumu incelendiğinde, Türkiye’de yükseköğretimde okullaşma oranının brüt %112,78 net %43,37 (tablo 16, s.no: 93-94) olduğu görülmektedir.

Yaş ve cinsiyete göre yükseköğretimde okullaşma oranı (net) incelendiğinde ise, 15-19 yaş grubunda okullaşma oranı erkeklerde %9, kadınlarda %12 (tablo 16, s.no: 95-96), 20-24 yaş grubunda erkeklerde %45, kadınlarda %46 (tablo 16, s.no: 97-98) ve son olarak 25-29 yaş grubunda erkeklerde %31, kadınlarda ise %27 (tablo 16, s.no: 99-100) olduğu görülmektedir. Yaş ve cinsiyete göre yükseköğretimde okullaşma oranı post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle kıyaslandığında, Türkiye’nin aslında incelenen dönemde yükseköğretimde okullaşma oranı bakımından gelişmiş ülkeleri yakaladığı hatta özellikle 20-24 ve 25-29 yaş grubunda bu ülkelerden de daha fazla yükseköğretimde okullaşma oranına ulaştığı olduğu görülmektedir⁷. Fakat, her ne kadar yükseköğretimde okullaşma oranı nicelik bakımından gelişmiş ülkelerle aynı seviyelerde olsa da, yaşanan yüksek işsizlik ve genç işsizliğinin önemli nedenlerinden biri olarak eğitimin nitelik kazandırma yönünün eksikliği önemli bir sorun olarak Türkiye’nin karşısında durmaktadır.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) tarafından, dünyada ortaya çıkan teknolojilerin kullanılması, benimsenmesi, uyarlanması ve bu teknolojilere ne kadar hızlı adapte olunabileceğini gösteren ulusal yeteneklerin ölçüldüğü bir endeks hazırlanmıştır. Bu endeks BİT konuşlandırması, beceriler, Ar-Ge faaliyetleri, sanayi faaliyetleri ve finansmana erişim unsurlarının değerlendirilmesinden oluşmaktadır.

⁷ (bkz.: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/b35a14e5-en.pdf?expires=1655146351&id=id&acname=guest&checksum=FD9D95B58F3CF728B4695DEADFE9054A> sf. 56).

Grafik 9: Türkiye'nin Sınır Teknoloji Hazırlık Endeksi Değerleri

Kaynak: UNCTADSTAT, 2022.

Grafik 9'dan Türkiye'nin sınır teknoloji hazırlık endeksi değerleri incelendiğinde Ar-Ge, finansmana erişim, sanayi faaliyetleri ve beceriler gibi unsurların 2008 yılından 2019 yılına kadar genel olarak sabit, BİT konuşlandırılması unsurunun ise inişli-çıkışlı bir seyir izlendiği görülmektedir. Diğer taraftan, Türkiye'nin mevcut teknolojilere adaptasyonunu gösteren genel endeks değerinin yıllar itibarıyla genel yükseliş eğiliminde olduğu görülmektedir. Bundan, incelenen dönemde Türkiye'nin post-endüstriyel dönem teknolojilerine entegre olma çabalarının arttığı anlaşılsa da, Türkiye bu endeks değeri bakımından post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kalmıştır. Türkiye'nin 2019 yılı sınır teknoloji hazırlık endeks değeri 0,546 iken (endeks değeri 0-1 arası), bu endeks değeri aynı yıl Japonya'nın 0,870, ABD'nin 1, Almanya'nın 0,918 ve Hollanda'nın ise 0,951 olarak gerçekleşmiştir.

Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından, 1979 yılından itibaren Küresel Rekabet Raporu adıyla yayımlanan raporda, endekse dâhil edilen ülkelerin küresel rekabet güçleri çok sayıda ölçüt açısından değerlendirilmekte, ülkelerin rekabetçiliğine etki eden güçlü ve zayıf yönleri karşılıklı analiz edilmekte ve kapsamlı ve düzenli geliştirilen bir metodoloji ile ülkeler arasında sıralama yapılmaktadır. Rapor

kapsamında 2019 yılında dünya GSYH toplamının %99'unu oluşturan 141 ülke incelemeye alınmıştır. Raporda, ülkeler ve uluslararası örgütlerce yayımlanmış çok sayıda verinin yanı sıra ülkelerin tamamını kapsayacak şekilde 2019 yılı için yaklaşık on beş bin firmaya uygulanan anket sonuçlarını da kullanılmıştır. Küresel Rekabet Raporu 2018 yılında metodolojisinde değişikliğe giderek güncel ekonomik yapıya daha uyumlu hale getirilmiştir. Buna göre, WEF “Küresel Rekabet Endeksi 4.0” adını verdiği yeni endeks yöntemiyle küresel ekonomi için önemli bir aşama olan endüstri 4.0 döneminin özelliklerini de ölçütlere dâhil etmiş ve değerlendirmeye almıştır (Hünler, 2021).

Tablo 17: 2019 Yılı Küresel Rekabet Endeksi 4.0 Sonuçlarına Göre Seçilmiş Dünya Ülkelerinin Sıralaması

Sıra	Ülke	Puan
1	Singapur	84,8
2	ABD	83,7
3	Hong Kong	83,1
4	Hollanda	82,4
5	İsviçre	82,3
6	Japonya	82,3
7	Almanya	81,8
.	.	.
.	.	.
.	.	.
60	Güney Afrika	62,4
61	Türkiye	62,1
63	Kosta Rika	62,0
.	.	.
.	.	.
.	.	.
139	Demokratik Kongo Cumhuriyeti	36,1
140	Yemen	35,5
141	Çad	31,1

Kaynak: WEF, 2019: xiii.

Tablo 17’den endüstri 4.0 döneminin özelliklerinin de değerlendirildiği rekabet endeksi sıralaması incelendiğinde Türkiye’nin küresel rekabet gücünün post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kaldığı görülmektedir. Türkiye bu sıralamada 141 ülke içinde 61. sırada yer almaktadır. Ayrıca, yapılan araştırmalar göstermektedir ki Türkiye üretim sektöründe endüstri 2.0 ve 3.0 sürecini yaşamaktadır. Bununla birlikte, Türk sanayisinin dijital olgunluk seviyesi de yine endüstri 2.0 ile 3.0 arasında bulunmaktadır. Dolayısıyla değişen ekonomik düzende

pazar yapısında rekabetçiliğin korunması açısından Türkiye'nin endüstri 4.0 teknolojilerine hızla geçiş yaparak bunları kullanması önem arz etmektedir (Kocaoğlu, 2020: 213).

Türkiye'nin 2002-2020 döneminde post-endüstriyel dönemin teknolojik gelişmelerinin neresinde olduğunu anlamak için Tablo 16'dan bazı ölçütlere ait referans değerler ve bazı kuruluşların raporları incelenmiş ve Türkiye'nin post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle kıyaslaması yapılmıştır. Tablo 16'daki ölçütler dördüncü bölümde Türkiye-Yunanistan kıyaslaması yapılırken daha detaylı olarak ele alınacaktır.

Yapılan kıyaslamalar sonucu Türkiye'nin teknolojik açıdan post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kaldığı görülmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'nin 2002-2020 dönemi içinde teknolojik gelişim ve dijitalleşmeye yönelik çabaları devam etmiş (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023), bu da istihdamın yapısında birtakım dönüşümleri meydana getirmiştir (Güler, 2020: 202). Teknolojik gelişim ve dijitalleşmeye yönelik çabalar yeni çalışma şekillerinin ve yeni mesleklerin Türkiye'de de görülmesine ve yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu görülme ve yaygınlaşmanın temelinde ise bir BİT çıktısı olan internet ve bilgisayar unsurları bulunmaktadır.

Türkiye'de gig ekonomisi dünyadaki gelişmelerle doğru orantılı olarak hızlı bir gelişim gösterdiğinden (Narin ve Küçük, 2021: 64), gig ekonomisinin yeni çalışma şekillerinin ve yeni mesleklerin ortaya çıkmasındaki payı önemli düzeydedir. Gig ekonomisi kavramı; bir kişinin kısa süreli işler bulmak ve bu işleri yapmak için, bir firma/aracı tarafından sağlanan bir uygulama veya internet sitesine erişim sağlayarak, ardından işi gerçekleştirdiği ve genellikle üç tarafın yer aldığı iş organizasyonunu açıklamak için kullanılmaktadır (Ünal ve Temiz, 2022: 169).

Gig ekonomisi esas olarak, geçici ve esnek işlerin esas olduğu bir ekonomi modelini ifade etmektedir. Bu modelde çalışanlara yaptıkları hizmetler veya görevler karşılığında ücret ödenmektedir. Bu işgücünün teminini sağlayan bir şirket gereklidir ve bu modelde çalışanlar bağımsız yükleniciler olarak sınıflandırılmaktadır (akt. Erdoğan ve Çiğdem, 2018: 239).

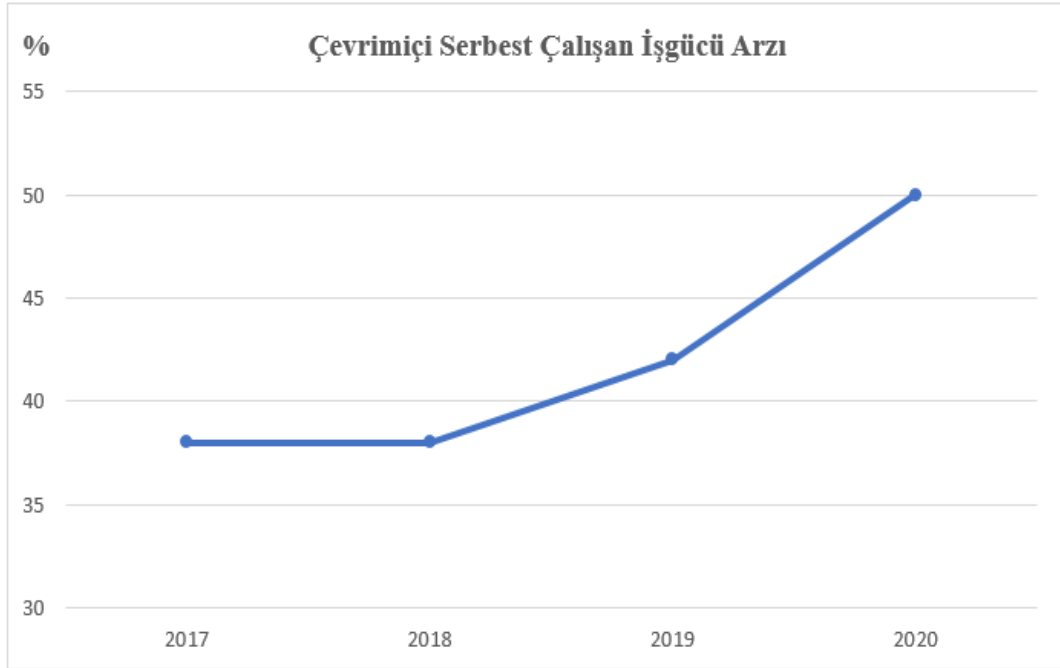
Gig ekonomisi kapsamında ortaya çıkan çalışma kendi içinde iki alt başlıkta sınıflandırılabilir. Bunlardan birincisi talep yönlü çalışma olup, bu çalışma şekli arz ile talebin coğrafi olarak birbirine yakın olduğu, akıllı mobil telefon uygulamaları vasıtasıyla talep edilmekte olan hizmetin platforma, platformun ise arza yönlendirdiği, uygulama vasıtasıyla arz ile talebin buluşturulduğu ve sonrasında işin/hizmetin gerçekleştiği bir çalışma şekli olarak ortaya çıkmaktadır (Stewart ve Stanford, 2017: 424-425). İkincisi ise çevrimiçi çalışma olup, bu çalışma şekli, yer-zaman kısıtlaması olmadan internet üzerinden web siteleri aracılığıyla gerçekleştirilen işleri kapsamaktadır (akt. Ünal ve Temiz: 2022: 172).

Literatür incelendiğinde birçok yazar gig ekonomisinin boyutlarının hâlâ nispeten mütevazı boyutlarda olduğunu belirtmektedir. ABD bankacılık verilerinin analizi herhangi bir ayda yetişkinlerin %1'inin çevrimiçi platform ekonomisinden gelir elde ettiğini göstermektedir (Ilsøe, 2017: 335).

Dünyada dijital çalışma platformlarının sayısı son on yılda beş kat artmış, fakat bu artış sadece ABD, Hindistan ve Birleşik Krallık gibi birkaç ülkede yoğunlaşmıştır. İnternet temelli çevrimiçi ve konum temelli (taksicilik ve teslimat) platformlarının sayısı 2010 yılında 142 iken, 2020 yılına gelindiğinde 777'ye yükselmiştir. Platformların aracılık ettiği işgücünün gerçek büyüklüğünü belirlemek ve tahmin etmek platformların bu bilgiyi vermeyi reddetmesinden dolayı oldukça zordur (ILO, 2021: 2). Fakat, son yıllarda Türkiye'de de çevrimiçi arz ve talep yönlü ve gig ekonomisi kapsamında ortaya çıkan işlerde çalışanların sayısında artış olduğu değerlendirilmektedir.

2017 yılından bu yana başlıca internet temelli çevrimiçi platformlarda işgücü arz ve talebi Online Labour Observatory (Çevrimiçi İşgücü Gözlemevi) tarafından izlenmektedir. OLB 2020 yılı itibarıyla yalnızca 6 ülkenin çevrimiçi işgücü talebini paylaşmaktadır. Çevrimiçi işgücü arzı ise hemen hemen tüm ülkelerin için paylaşılmakta olup, Türkiye'nin çevrimiçi işgücü arzının incelenmesi, Türkiye'de gig ekonomisinin boyutları ve bunun çalışma hayatına yansımaları hakkında ipuçları sunacaktır.

Grafik 10: Türkiye’de 2017-2020 Yılları Arasındaki Çevrimiçi Serbest Çalışan İşgücü Arzı Oranı (%)

Kaynak: Online Labour Observatory, 2022.

Grafik 10 Türkiye’de çevrimiçi çalışma şekline olan ilginin artış gösterdiğini doğrular niteliktedir. Çünkü, 2017 yılında çevrimiçi serbest çalışan işgücü arzı %38’li seviyelerden, 2020 yılına gelindiğinde %50’li seviyelere kadar yükselmiştir. Ayrıca, yıllara göre bir ülkede en popüler çevrimiçi meslekler de OLB tarafından paylaşılmaktadır. Buna göre, tablo 18’den de görüleceği üzere 2017 yılında Türkiye’de en popüler çevrimiçi meslek yazarlık ve çeviri iken, 2018 yılı ve sonrasında 2020 yılı da dâhil olmak üzere en popüler çevrimiçi meslek yaratıcılık ve multimedya teknolojileri haline dönüşmüştür. ABD, Fransa, İspanya, İtalya ve Almanya gibi ülkelerde 2020 yılı en popüler çevrimiçi mesleği ise yazılım geliştirme ve teknoloji olmuştur (Online Labour Observatory, 2022).

Tablo 18: Türkiye’de 2017-2020 Yılları Arasında En Popüler Çevrimiçi Meslekler

Yıl	En Popüler Çevrimiçi Meslek
2017	Yazarlık ve çeviri
2018	Yaratıcılık ve multimedya
2019	Yaratıcılık ve multimedya
2020	Yaratıcılık ve multimedya

Kaynak: Online Labour Observatory, 2022.

2002-2020 döneminde Türkiye'nin, teknolojiye ilişkin göstergelerinin post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin teknolojik göstergelerinin gerisinde kalmasından ve ortaya çıkan istihdamın sektörel dağılımında tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payının bu ülkelere göre oldukça yüksek olmasından dolayı, görece tarım toplumu ve ağırlıklı olarak geleneksel sanayi toplumu özellikleri sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, Türkiye'nin dünyada hızla gelişen teknolojik gelişmelere ve dijitalleşme sürecine entegre olma çabalarının bu dönemde hız kazanması nedeniyle de, post-endüstriyel döneme entegre olmaya çalıştığı ve en nihayetinde ise toplumsal yapısının görece tarım ve ağırlıklı olarak sanayi toplumu ile post-endüstriyel toplum arasında geçiş toplumu özelliklerini gösterdiğini söylemek mümkündür.

Türkiye'nin yaşadığı bu geçiş sürecinde, post-endüstriyel dönem teknolojilerine bağlı olarak ortaya çıkan yeni çalışma şekilleri Türkiye'de de çalışma kavramının anlamında birtakım dönüşümleri başlatmıştır. Çalışma kavramı tanımlanırken, çalışmanın bedensel, zihinsel veya ruhsal bir çaba gerektiren bir unsur olduğu belirtilmişti. Bu bağlamda, incelenen dönemde Türkiye'de yaşanan teknolojik gelişmeler sonucu görülmeye başlayan ve yaygınlaşan yeni çalışma şekilleri ve mesleklerde çalışmanın bedensel bir çabadan ziyade, ruhsal ve özellikle de zihinsel bir çaba gerektiren unsur haline dönüşmeye başladığı değerlendirilmektedir. Ayrıca belirtmekte fayda vardır ki, bu dönemde ortaya çıkan yeni çalışma şekilleri ve mesleklerde gösterilen çaba yani emek, "dijital emeğe" dönüşmeye başlamıştır (Ünal Miçoğulları, 2018: 11).

Çalışmanın maddi ve/veya manevi kazanç elde etmek için yapılan bir unsur olduğu değerlendirildiğinde, incelenen dönemde çalışmanın karşılığı olarak yine maddi bir gelir elde etmenin ön planda olduğu, başka bir ifadeyle çalışma kavramının hayatta kalabilme kavramıyla eş anlamda olduğu söylenebilir. Fakat, incelenen dönemde ortaya çıkan bazı yeni mesleklerde kişinin maddi bir kazanç elde etmesinin yanında manevi bir kazanç elde durumu da ortaya çıkmıştır. Örneğin, internet üzerinden sosyal medya temelli bir çalışma şekli olan influencer marketing çalışma şeklinde kişinin sosyal medya hesabındaki takipçi sayısının yüksek olması durumunda, reklam alması ve bu reklamı yayımlayarak bir gelir elde etmesi durumu söz konusudur. Takipçi sayısının artması bu kişiye hem maddi bir kazanç

sağlayabilmekte, hem de bir popülerlik kazandırarak manevi bir kazanç da sağlayabilmektedir.

Çalışma kavramının kendi nam ve hesabına veya bir başkası adına gerçekleştirilen bir unsur olduğu göz önüne alındığında, ortaya çıkan yeni çalışma şekillerinde ve mesleklerde kendi nam ve hesabına çalışanların sayısında artış yaşandığı söylenebilir. Çünkü teknoloji, iş örgütlenmesini çalışanlara daha az ihtiyaç duyacak şekilde dönüştürmekte ve talep üzerine çalışma şekli giderek yaygınlaşmaktadır. Şirketler, müşterinin talep ettiği bir görevi gerçekleştirecek çalışanı bulmak için freelancer (serbest çalışan) ve müşterinin bir araya geldiği çevrimiçi bir platform oluşturmaktadır. Burada platform sahibi şirketler müşterilerin ve çalışanların birbirlerini bulabilecekleri bir veri tabanı oluşturmaktadır. Bu nedenle platformda yer alan çalışanlar kendi hesabına çalışanlar olarak nitelendirilmektedir (Erdoğan ve Çiğdem, 2018: 230-231).

Post-endüstriyel dönem teknolojilerine bağlı olarak ortaya çıkan yeni çalışma şekilleri ve mesleklerde çalışma kavramının gerçekleştiği mekân da dönüşüme uğramıştır. Sanayi devrimi döneminin çalışma şekilleri genel olarak işverene bağlı bir çatı altında örgütsel olarak gerçekleşirken, yeni çalışma şekillerinde ve özellikle bunlardan internet üzerinden gerçekleştirilenlerinde çalışanlar çalışma eylemini istedikleri yerden, hatta internete erişerek işyerlerine dünyanın en uzak noktasından bağlanarak bile gerçekleştirebilmektedir. Dolayısıyla, yeni teknolojilerin çalışmanın gerçekleştiği mekân üzerinde bir bağımsızlık yarattığı söylenebilir. Ayrıca, 2019 yılı sonunda ortaya çıkan Covid-19 küresel salgını da mekân üzerindeki bağımsızlığı destekleyici nitelikte bir etki yaratmıştır.

Post-endüstriyel dönem teknolojileri çalışma kavramının bir işverene bağlı olarak gerçekleşme unsurunda da birtakım dönüşümler ortaya çıkarmıştır. Yeni istihdam modellerinde bir işverenin emir ve talimatları altında çalışma durumunun dışında, bir işverenin emir ve talimatları altında çalışmama özgürlüğü de (freelance çalışma) ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, yeni teknolojilere bağlı olarak ortaya çıkan yeni çalışma şekillerinin işverene bağımlılığı azalttığını ve/veya ortadan kaldırdığını söylemek mümkündür.

Post-endüstriyel dönem teknolojileri çalışma kavramının gerçekleşmesi veya tamamlanması sonucu ödenen ücret zamanına ilişkin ve mesai süreleri olarak tanımlanan zaman diliminde de dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Örneğin, gig ekonomisi kapsamında ortaya çıkan platform temelli çalışma, kısa süreli sözleşmeler veya sürekli çalışma yerine serbest çalışma (freelance) ile ayırt edilmektedir (Erdoğan ve Çiğdem, 2018: 239). Tam zamanlı ve sürekli işlerde ödenen ve genel olarak aylık ödeme şeklinde gerçekleşen ücret, serbest çalışanın (freelancer) işi tamamlamasına müteakip ya da önceden ya da saatlik, günlük, haftalık, aylık olarak ödenebilmektedir. Ayrıca, çalışma zamanı olarak işveren tarafından belirlenen ve genel olarak 09:00-17:00 arası zaman diliminde gerçekleşen çalışma, serbest çalışan (freelancer) tarafından kendi kararları doğrultusunda günün istenilen saatine yayılabilmektedir.

Tablo 16 ve 17 ile grafik 9 üzerinden yapılan tüm kıyaslamalardan, 2002-2020 döneminde Türkiye'nin teknolojiye ilişkin göstergelerinin post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde olmasından, incelenen dönemde Türkiye'nin dijital olgunluk seviyesinin henüz endüstri 2.0 ve 3.0 döneminin teknolojik seviyesini yansıtmasından (TÜBİTAK, 2016: 4) ve Türkiye'nin görece tarım ve ağırlıklı olarak sanayi toplumu ile post-endüstriyel toplum arasında bir geçiş toplumu süreci özellikleri göstermesinden dolayı, çalışma kavramının 2002-2020 döneminde de incelenen önceki dönemlerden belirgin bir şekilde farklılığa uğramadığını söylemek mümkündür.

2002-2020 döneminde de çalışma ağırlıklı olarak, hayatta kalabilme ile eş anlamda, zihinsel güçten daha çok bedensel güç ile yapılan, ücret odaklı, kişinin hayatının merkez noktasında, genel olarak tam zamanlı, bir işverenin emir ve talimatları doğrultusunda ve mekân olarak da işyerinde gerçekleşen bir kavram olma özelliğini sürdürmektedir. Fakat, daha önce de belirtildiği üzere özellikle 2000'li yıllardan sonra Türkiye'nin post-endüstriyel döneme entegre olma çabaları hız kazanmış ve buna yönelik birçok politika ve uygulama hayata geçirilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

Türkiye'nin post-endüstriyel dönemin teknolojilerine entegre olmaya ve dijitalleşme yönelik çabalarının bir sonucu olarak özellikle BİT vasıtasıyla çevrimiçi yapılan çalışma şekillerine işgücü arzının artması (Online Labour Observatory, 2022)

(bkz.: grafik 10) ve post-endüstriyel dönem teknolojileri ile gerçekleştirilen yeni çalışma şekillerinin görece yaygınlaşması Türkiye’de çalışma kavramının anlamında birtakım dönüşümleri başlatmıştır. Her ne kadar Türkiye’de post-endüstriyel dönem teknolojilerinin ortaya çıkardığı yeni çalışma şekilleri ve mesleklerde çalışma kavramı zihinsel güç ile yapılan, manevi kazanç yönünün de önem kazandığı, kendi nam ve hesabına hizmet odaklı sektörlerde gerçekleşen, mekândan bağımsız, bir işverenin emir ve talimatları doğrultusunda gerçekleşmeyen, çalışma zamanının çalışan tarafından belirlendiği, daha esnek ve çalışanların boş zaman tercihlerini de dikkate alarak gerçekleştirdiği bir unsura dönüşmeye başlasa da, bu dönüşümün ileri teknoloji düzeyine sahip post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerdeki kadar belirgin bir şekilde ortaya çıkmadığı değerlendirilmektedir. Çünkü, Türkiye’de 2020 yılı itibarıyla istihdam edilen 26 milyon 812 bin kişinin, 4 milyon 716 bin kişisi tarım, orman ve balıkçılık, 3 milyon 723 bin kişisi toptan ve perakende, yaklaşık 2 milyon kişisi kamu yönetimi ve savunma, 1 milyon 538 bin kişisi inşaat sektörü, 1 milyon 377 bin kişisi konaklama ve yiyecek hizmetleri ve 1 milyon 209 bin kişisi ise ulaştırma ve depolama gibi post-endüstriyel dönemin teknolojilerinin yoğun olarak kullanılmadığı sektörlerde istihdam edilirken, aynı yıl BİT sektöründe 241 bin kişi istihdam edilmiştir (TÜİK, 2022ö). Ayrıca, daha önce de belirtildiği üzere Türkiye bilgi yoğun faaliyetlerde istihdam edilen işgücü oranı bakımından da post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin oldukça gerisinde kalmıştır. İngiltere, Hollanda ve Almanya gibi ülkelerde bu oran yaklaşık %50 seviyelerindeyken, Türkiye’de %23 seviyelerinde gerçekleşmiştir (TÜBİSAD, 2022: 41)

Teknolojik ilerlemeler ve değişimlerle yeniliğin günümüzde hız kazandığı yaşanan bir gerçektir. Bu durumda bazı meslekleri ortadan kaldırırken, bazı yeni meslekleri de ortaya çıkarmaktadır. Teknolojik ilerleme işsizliği belirleyici tek unsur olmamakla birlikte, teknolojik ilerleme işgücünü tasarruf edici olduğunda işsizliği artırırken, bu durumu telafi edecek mekanizmalar devreye girdiğinde ise işsizliğin artmadığı veya artış hızının yavaşladığı bir sosyoekonomik yapıyla karşılaşıldığı görülmektedir (Cengiz ve Şahin, 2020: 170). 2002-2020 döneminde Türkiye’de genç işsizliğinin çarpıcı şekilde yükselmiş ve önemli bir sosyoekonomik sorun haline dönüşmüştür. Çalışmanın bu başlığı altında incelendiği üzere, 2002-2020 döneminde Türkiye’nin post-endüstriyel dönem teknolojilerine adaptasyon seviyesinden ve

endüstri 4.0 teknolojilerindeki konumundan dolayı, teknolojinin ve dijitalleşmenin Türkiye’de işgücünü tasarruf edici etkisinin sınırlı olduğu ve bundan dolayı da teknoloji ve dijitalleşmenin Türkiye’de çarpıcı boyutlara ulaşan genç işsizliğin bir nedeni olarak etkisinin oldukça kısıtlı olduğu değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, 2002-2020 döneminde Türkiye’de ortaya çıkan yüksek genç işsizlik oranlarının teknolojik gelişmelerin bir sonucu olmaktan ziyade, Türkiye’nin iç ve Türkiye’yi etkileyen dış dinamiklerden kaynaklı nedenlerden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Diğer taraftan, literatürde bazı yazarlar tarafından “iş” sayılamayacak bir çalışma türü olarak nitelendirilse de, teknolojinin bir çıktısı olarak “dijital çalışmanın” yükselişi artan işsizlik ve özellikle de genç işsizliğin artışıyla telefi edebilecek mekanizmalardan biri olarak değerlendirilebilir. Çünkü bilinmektedir ki gençlerin yetişkinlere göre teknolojiye olan yatkınlıkları daha fazladır. İşte bu yatkınlıklarından dolayı gençler gerekli dijital becerileri kazanarak, dijital çalışmayı kendileri için istihdamda olma durumuna evirerek işsiz durumda olmaktan çıkabilirler. Bu bağlamda, post-endüstriyel dönem teknolojileri, işgücü piyasasında dezavantajlı konumda bulunan gençleri işgücü piyasasında yeni çalışma şekillerinde istihdam halinde olmanın potansiyel adayları olarak avantajlı konuma geçirecek bir unsur olarak da değerlendirilebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUNANİSTAN'DA İŞGÜCÜ PİYASALARININ ANALİZİ VE YAŞANAN SOSYOEKONOMİK DÖNÜŞÜMÜN İNCELENMESİ

Çalışmanın bu başlığı altında Yunanistan'da 1980-1990, 1991-2001 ve 2002-2020 yılları arası olmak üzere üç dönem halinde işgücü piyasalarına etki eden demografik, ekonomik, sosyal, siyasi ve teknolojik faktörler çerçevesinde işgücü piyasalarının nasıl şekillendiği incelenecek ve ortaya çıkan sosyoekonomik dönüşüme değinilecektir.

Sosyoekonomik dönüşüm süreci içinde Yunanistan'ın, istihdamın sektörel dağılımı, bilgi ve öğrenmenin bireylere ne oranda yansıdığı, bilgiye erişim ve altyapının yeterliliği ve bunlarla birlikte dijital uygulamalar ile birlikte içerik ve hizmetlerin yaygınlığı ile ilgili çeşitli verileri göz önüne alınarak post-endüstriyel dönemin neresinde olduğuna ilişkin değerlendirmelerde bulunulacaktır.

3.1. 1980-1990 DÖNEMİ: ALBAYLAR CUNTASI SONRASI DÖNEM, PASOK HAREKETİ VE AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞUNA ÜYELİK

Yunanistan'da 1960'lı yılların sonu ve 1970'li yıllarda yaşanan olaylar incelenecek olan 1980-1990 döneminin siyasi ve ekonomik gelişmelerini doğrudan ve dolaylı olarak etkilediği için 1960'lı ve 1970'li yıllarda ortaya çıkan gelişmelere özetle değinilecektir.

Merkez Birliği Partisi ile Yunanistan'da Hükümetin başında bulunan Georgios Papandreou, Kral II. Konstantinos'un baskıları sonucu 15 Temmuz 1965 yılında istifa etmiş ve başında olduğu parti de Kral tarafından dağıtılmıştır (Fırat, 2005: 718). G. Papahdreou'nun istifasından sonra Yunanistan'da siyasi hayat çalkantılı bir döneme girmiş ve ülke iki yıl boyunca istikrarsız koalisyon hükümetlerince yönetilmiştir. 1967 yılı Nisan ayında Kral tarafından hükümeti kurmakla görevlendirilen sağ parti lideri Panagiotis Kanellopoulos'un parlamentodan güvenoyu alamaması sonucunda, 28 Mayıs 1967 tarihinde genel seçimlerin yapılması kararıyla parlamento feshedilmiştir. Bu çalkantılı dönemde siyasi partiler henüz seçim hazırlıklarını sürdürürken, 21 Nisan 1967 tarihinde bir grup albay tarafından darbe gerçekleştirilmiş ve yönetime el koyulmuştur (Clogg, 1997: 198).

Albayları darbeye iten Avrupa'nın en saldırgan komünist partilerinden birine yönelik sosyopolitik kaygılardır. Diktatörlük kurarak Yunanistan'ın hayali bir komünist darbeden kurtarılmasının ve gençliği yozlaştırdığı düşünülen modern etkilerin temizlenerek Helen-Hristiyan ideolojisinin kurulmasının istenmesi, bunlarla birlikte Türkiye ile olan dış ilişkilerin endişe verici boyutlara ulaşması ve düşük milli gelir gibi dinamikler askeri darbenin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. 21 Nisan 1967 askeri darbesi Yunanistan halkının siyasi ve kültürel istikrarını sağlama girişimi olarak anılsa da, 1974 yılına kadar sürecek olan askeri darbe yönetimi güvensizlik ve siyasi istikrarsızlıkla sonuçlanmıştır (Jamons, 2014: 53-54).

Albaylar cuntası yönetimi 1974 yılı Temmuz ayında yıkıldığında, iç savaş sonrası eski sağın lideri Konstantinos Karamanlis, bir koalisyon hükümetinde başbakan olarak, paradigmatik bir şekilde Metapolitefsi'yi⁸ yeniden kurmayı başarmıştır. 1974 yılında yapılan referandumun ardından şuan yürürlükte olan 1975 Anayasası ile krallığın olamadığı ve günümüze dek devam eden “Üçüncü Yunanistan Cumhuriyeti” olarak nitelendirilecek dönem başlamıştır (Hatzis, 2019: 11).

Albaylar cuntasının yıkılışı ve Metapolitefsi'nin ardından eski Başbakan G. Papandreou'un oğlu Andreas Papandreou ile birlikte liberal ve sol cenahtan bir dizi aktivist PASOK'u (Panhelenik Sosyalist Hareket) kurmuşlardır. PASOK, kuruluş belgesi olan 3 Eylül 1974 Deklarasyonunda açıkça yeni bir söylemle Yunanistan'ın yeni Metapolitefsi sahnesine giriş yapmıştır (Spourdalakis ve Tassis, 2006: 498). 1974 yılında kurulan parti Yunanistan'daki siyasi yükseliş döneminin ardından 1981 yılı seçimlerinde iktidara gelmiştir. O dönem, Yunanistan'da gerçekleşen kötü ekonomik göstergeler Yunan Halkının büyük bir kısmının değişim, ekonomik yeniden dağıtım ve ekonomik demokrasi konusundaki iradesi ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) konusundaki şüpheciliği PASOK'u iktidara taşıyan etkili nedenler arasında yer almaktadır (Tassis, 2003: 4).

Yunanistan'da 1980-1990 döneminin çok büyük bir bölümü A. Papandreou Başbakanlığındaki PASOK Hükümeti tarafından yönetilmiştir. A. Papandreou iktidara

8 Metapolitefsi: Bir yönetim biçiminden diğerine geçiş. Yunanistan'da 1974 yılında demokrasiye geçişle birlikte yönetim biçiminde değişiklik (Mpampiniotes, 1998: 1092).

geldiğinde, önceki hükümetlerin uygulamalarının ve uluslararası ekonomik iklimin olumsuz etkilerinin hareket alanını kısıtladığına vurgu yapmıştır. PASOK iktidarında siyasal yaşam daha liberal hale gelmiş olsa da, A. Papandreou iktidara geldiğinde bir dizi Keynesyen ekonomik politikaları uygulamaya koymuştur. Ekonominin kilit sektörlerinin kamulaştırılması son derece sınırlı kalmıştır. Az gelişmişlik, yapısal ekonomik açıklar ve enflasyon, düşük büyüme oranları, kamu borçları ve ödemeler dengesindeki açıklar gibi gerçek sorunlar Hükümetin büyük yapısal reformları hayata geçirmesinin önünde engel yaratamamıştır (Ustaoglu, 2020: 419).

1980-1990 döneminde, Yunanistan'ın Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) üyeliği incelenen dönemin önemli gelişmelerden biridir. Yunanistan, albaylar cuntası kontrolündeki otoriter bir yönetimden demokratik bir hükümet sistemine geçmesinin ardından 1981 yılında onuncu AET üyesi devlet olmuştur. Yunanistan'ın AET'ye üyelik süreci Temmuz 1974'ten itibaren Başbakan K. Karamanlis Başbakanlığındaki geçiş hükümetiyle başlamış olup, Yunanistan'ın gelişmekte olan demokratik sisteminin konsolidasyonu ile bağlantılıdır (Salm, 2021: 1). Albaylar cuntasının devrilmesinden hemen sonra yapılan seçimlerle göreve gelen K. Karamanlis, Yunanistan'ın AET'ye üye olmak istediğini açıklamış ve Haziran 1975'de resmî başvuru yapılmıştır. Avrupa Komisyonu hazırladığı raporda, Yunanistan'ın AET'ye katılımının hem bu ülke, hem de AET açısından ekonomik sorunlara yol açabileceğini ve süresi belirlenmemiş bir katılım öncesi sürecinin gerekliliğini rapor etmiştir. Buna rağmen Konsey bu raporu oy birliği ile reddederek Yunanistan'ın katılımı için Temmuz 1976'da müzakereleri başlatmıştır (Falkner ve Nentwich, 2000: 13). Özetle, Yunanistan bu dönemde AET üyeliği için ölçütleri karşılayamamasına rağmen, üyelik müzakereleri başlatılmış ve 1 Ocak 1981 tarihinde ise AET üyesi olmuştur.

1967 yılında gerçekleşen askeri darbe, Yunanistan'da bir cuntanın kurulması ve ülkenin otoriter bir rejim ile yönetilmesine neden olmuştur. 1974 yılında bu cuntanın yıkılması ve bu yıldan itibaren yeniden Cumhuriyetin kurulması, Yunanistan'ın 1980 dönemine Cumhuriyet rejimiyle girmesiyle sonuçlanmıştır. 1981 yılında Yunanistan'ın AET'ye üyeliği de 1980-1990 döneminde ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi gelişmelere yön veren önemli etkenlerden biri niteliğindedir. Ayrıca, 1981 yılında yapılan seçimleri PASOK kazanmış ve incelenen dönemin çok büyük bir bölümü A. Papandreou Başbakanlığındaki PASOK Hükümeti tarafından yönetilmiştir.

PASOK'un incelenen dönemdeki ekonomik yönetimle ilgili politikalarını ise üçe ayırmak mümkündür. Bunlar, 1981-1985 yılları arasında uygulanan agresif yayılmacı maliye politikaları, 1985-1987 yıllar arasında uygulanan kısıtlayıcı maliye politikaları ve son olarak da 1987-1989 yılları arasında uygulanan hafif yayılmacı maliye politikalarıdır. PASOK'un iktidarda olduğu 1981-1989 yılları arasındaki kilit gerçeklik ise “mali paradigmadaki değişiklik” gibi tek bir kısa ifadeyle özetlenebilir (Moschonas, 2016: 5).

3.1.1. İşgücü Piyasalarının Genel Görünümü

Yunanistan'da 1980-1990 dönemi ekonomik büyüme anlamında 1950'li yıllardan sonraki en düşük büyüme oranlarının ortaya çıktığı dönemi temsil etmektedir. İncelenen dönemde, 1980'li yıllara kadar yaşanan yüksek büyüme oranlarında düşüşler yaşanmış (Balourdos, 2004: 2) ve bu dönemin toplam dört yılında negatif büyüme gerçekleşmiştir. Yunanistan'da 1980'li yıllar itibarıyla işgücü piyasasının performansı keskin bir şekilde kötüleşmiş ve işsizlik oranları 1980'li yıllarda dünya ülkelerindekine benzer şekilde artış göstermiştir. İşsizlik oranları 1980-1990 döneminde II. Dünya Savaşı sonrası görülen en yüksek seviyelere ulaşmıştır (Balourdos, 2004: 2).

1980 yılında %2,8 olan işsizlik oranı bu yıldan itibaren yükseliş eğilimine girmiş ve 1984 yılında incelenen dönemin en yüksek oranı olan %8,1 seviyelerine ulaşmıştır. 1985 yılından itibaren genel düşüş eğilimine giren işsizlik oranları incelenen dönemin son yılı olan 1990 yılında ise %7,0 olarak gerçekleşmiştir (European Central Bank, 2022a). 1980 yılı baz alındığında Yunanistan'da işsizlik 1980-1990 dönemi içinde yaklaşık üç kat artış göstermiştir. İncelenen dönem içinde işsizlik sorunundan en çok etkilenen ise gençler olmuştur. Genç işsizliği bu dönemde %26,0 gibi çarpıcı boyutlara ulaşmış (World Bank, 2022ı) ve her on işsizden neredeyse yarısını 15-24 yaş arasındaki gençler oluşturmuştur.

1980-1990 döneminde işgücüne katılma oranları sınırlı da olsa genel yükseliş eğiliminde olmuştur. 1981 yılında %48,5 olarak gerçekleşen işgücüne katılma oranı, 1984 yılında %51,7'ye kadar yükselmiş, incelenen dönemin son yılına gelindiğinde ise %49,9'a düşmüştür. 1980-1990 döneminde, kadınların işgücüne katılma oranları kısmi yükselişler göstermiş olmasına rağmen, kadın ve erkek işgücüne katılma oranları

arasında önemli farklar ortaya çıkmıştır. Genel olarak erkeklerin işgücüne katılma oranları kadınların işgücüne katılma oranlarının iki katından fazla gerçekleşmiştir (World Bank, 2022e).

1980-1990 döneminde istihdam oranlarının genel olarak sabit bir seyir izlediği görülmektedir. İstihdam oranları incelenen dönem içinde %45,9 ile %47,8 arasında seyretmiştir. 1981 yılında %46,8 olarak gerçekleşen istihdam oranı 1983 yılında incelenen dönemin en yüksek oranı olan %47,8'e ulaşmıştır. 1984 yılı itibarıyla genel düşüş eğilimine giren istihdam oranı incelenen dönemin son yılı olan 1990 yılında %46,4 olarak gerçekleşmiştir (World Bank, 2022f).

3.1.1.1. Nüfus ve Demografik Özellikler

Doğurganlık işgücü piyasalarındaki işgücünün sayısal büyüklüğünü belirleyen unsurlardan biri olup, bu özelliği dolayısıyla da özünde bir ülkenin ekonomisini doğrudan etkileyebilmektedir. Bu nedenle, öncelikle Yunanistan'da 1980-1990 döneminde gerçekleşen toplam doğurganlık hızı ve sonrasında ise yıllık nüfus artış hızı incelenecektir.

Tablo 19: Yunanistan'da 1980-1990 Yılları Arasındaki Toplam Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı) ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (Yüz Kişide)

Yıl	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Toplam Doğurganlık Hızı	2,23	2,09	2,03	1,94	1,83	1,67	1,60	1,50	1,50	1,40	1,39
Yıllık Nüfus Artış Hızı	0,982	0,896	0,616	0,581	0,498	0,388	0,330	0,334	0,363	0,521	1,057

Kaynak: World Bank, 2022a; World Bank, 2022b.

Tablo 19 incelendiğinde 1980-1990 yılları arasında Yunanistan'da bir kadının doğurgan olduğu dönem boyunca doğurabileceği ortalama çocuk sayını gösteren toplam doğurganlık hızının genel düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Toplam doğurganlık hızı 1980 yılında 2,23 iken, 1985 yılına gelindiğinde 1,67'ye, 1990 yılına gelindiğinde ise 1,39'a düşmüştür. Yıllık nüfus artış hızı ise 1980-1986 yılları arasında düşüş eğilimi göstermiştir. 1980 yılında 0,982 olarak gerçekleşen yıllık nüfus artış hızı, 1986 yılında 0,330'a kadar düşmüştür. 1987 yılından itibaren yükseliş eğilimine giren yıllık nüfus artış hızı 1990 yılında dönemin en yüksek oranı olan 1,057'ye yükselmiştir.

Yunanistan’da 1980’li yıllardan itibaren doğurganlık oranları tüm yaş gruplarında hızla düşmüştür. 1980-1990 döneminde yıllık doğum sayısı %30’dan fazla düşüş göstermiştir. Diğer birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi Yunanistan’da da doğurganlıktaki ani düşüş temelde genç yetişkinler arasında çocuk doğurmayı hayatın ileriki yaşlarına erteleme eğiliminden kaynaklanmaktadır. 1980’li yıllarda yirmili yaşlardaki kadınların doğum oranları, otuzlu yaşlardaki kadınlara göre önemli ölçüde yüksek gerçekleşmiştir. Bu fark zamanla azalırken ortalama annelik yaşı 1980’li yıllarda 1 yıl artış göstermiştir (Tragaki ve Bagavos, 2019: 4-5). Çocuk doğurmadaki gecikme, özellikle eğitimlerine devam etmeyi ve kariyer yapmayı tercih eden kadınların sayısının artmasından kaynaklanmakta olup, bu eğilimler erkeklerde de benzerlik göstermektedir (Sarıkaki, 2001: 2).

Tablo 20: Yunanistan’da 1980-1990 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait Toplam ve Kent-Kır Ayrımına Göre Nüfus Sayıları

Yıl	Toplam/Kent/Kır	Nüfus Sayısı	Genç Nüfus (15-24 Yaş)
1980	TOPLAM	9,642,505	1,422,488
	KENT	6,686,402	-
	KIR	2,956,103	-
1985	TOPLAM	9,934,300	1,496,427
	KENT	7,005,470	-
	KIR	2,928,830	-
1990	TOPLAM	10,196,792	1,482,700
	KENT	7,287,341	-
	KIR	2,909,451	-

Kaynak: World Bank, 2022c; World Bank, 2022ç; World Bank, 2022d; UNDATA, 2022b.

Tablo 20’den 1980-1990 dönemi nüfus sayıları incelendiğinde ise, Yunanistan nüfusunun 1980 yılında 9 milyon 642 bin 505 kişi olduğu ve bu nüfusun 6 milyon 686 bin 402 kişinin kentlerde, 2 milyon 956 bin 103 kişinin kırsal alanlarda yaşadığı görülmektedir. 1985 yılına gelindiğinde Yunanistan nüfusu 9 milyon 934 bin 300 kişiye yükselmiş ve bu nüfusun 7 milyon 5 bin 470 kişisi kentlerde, 2 milyon 928 bin 830 kişisi kırsal alanlarda yaşamaktadır. Son olarak, 1990 yılına gelindiğinde ise Yunanistan nüfusunun 10 milyon 196 bin 792 kişiye yükselmiş ve bu nüfusun 7 milyon 287 bin 341 kişisi kentlerde, 2 milyon 909 bin 451 kişi de kırsal alanlarda hayat sürmektedir.

1980-1990 döneminde Yunanistan nüfusunun büyük bir bölümü kentlerde yaşamaktadır. Temelde, 1946-1949 iç savaşı esnasında ve sonrasında savaş nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalan kişiler Yunanistan'da kırdan kente göçün başlangıcını temsil etmektedir (Clogg, 1992: 145-168). 1940'lı yıllarla birlikte artan telefon, radyo, araç vb. vasıtalar (Close, 2002: 60), 1950'li ve 1960'lı yıllar boyunca kent merkezlerinde marjinal sektörün gelişmesi, yoğun göç dalgalarına yol açan kırsal-tarım işgücünün büyük bir kısmı için bir mıknatıs görevi görmüştür. 1970'li yıllar ve 1980'li yıllarda ise kent merkezlerine yönelik iç göç önemli bir yavaşlama göstermiştir (Kasimis vd., 2012: 7-8). 1980'li yıllarda Yunanistan vatandaşlarının dış göç oranı da oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır. Hatta, Yunan iç savaşının yaşandığı sırada komünist blok ülkelerine giden birçok Yunanistan vatandaşı yasal düzenlemelerde yapılan bir değişikliğin ardından Yunanistan'a geri dönmeye başlamıştır. 1989 yılında komünist rejimin yıkılmasından sonra, başta Sovyetler Birliği ve Arnavutluk olmak üzere eski komünist yönetimin hâkim olduğu ülkelerde yaşayan birçok Yunanistan vatandaşı ülkelere göç etmiştir. Aynı zamanda Yunanistan'a başta Arnavutluk olmak üzere Bulgaristan, Romanya ve Polonya'dan da yasadışı göçmen akını olmuştur (Kottis ve Kottis, 1996: 2-3).

Tablo 20'den Yunanistan'da genel nüfus içinde 15-24 yaş arası genç nüfus sayısı incelendiğinde ise, 1980 yılında 1 milyon 422 bin 488 kişi olan genç sayısının, 1985 yılına gelindiğinde 1 milyon 496 bin 427 kişiye yükseldiği, 1990 yılına gelindiğinde ise 1980 yılına göre artarak, fakat, 1985 yılına azalarak 1 milyon 482 bin 700 kişi olarak gerçekleştiği görülmektedir. Genç nüfusun toplam nüfus içindeki sayısı, oran açısından değerlendirildiğinde ise, 1980 yılında genç nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %14,7 iken, 1985 yılında bu oranın %15,0'a yükseldiği, 1990 yılına gelindiğinde ise %14,5 olarak hem 1980, hem de 1985 yılına göre düşüş gösterdiği görülmektedir.

3.1.1.2. İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları

Günümüzde birçok dünya ülkesi için sorun niteliği taşıyan ve mücadele edilmesi gereken bir konu olan işsizlik, Yunanistan için de önemli sorunlardan birini temsil etmektedir. Çünkü, Yunanistan'da işsizlik oranları 1980'li yıllardan başlayarak belli bir dönem boyunca yükselişe geçmiş ve özellikle 1990'lı yıllarda, 1980'li yılların ilk yıllarına göre üç kattan fazla artış göstermiştir (Bakas ve Papapetrou, 2014: 552).

Yunanistan’da 1980’li yılların başından itibaren artış gösteren işsizlik oranlarına karşı bir takım aktif istihdam politikaları hayata geçirilmiştir. Yeniden eğitim programları, işsizleri işgücü piyasasına kazandırmak için işverenlere verilen sübvansiyonlar ve işsizlerin yeni bir işletme kurması için verilen sübvansiyonlar uygulanan aktif istihdam politikalarının en önemlilerinden bazılarıdır. 1980-1990 döneminin sonlarında AET’den gelen mali kaynakların artmasıyla birlikte Yunanistan’da aktif istihdam politikaları kapsamında gerçekleşen programlara katılanların sayısında hızlı bir artış yaşanmıştır. Ancak, bu tür programlara katılan işgücünün yüzdesi ve bunlara yapılan harcamaların nispi büyüklüğü diğer Avrupa ülkelerine kıyasla Yunanistan’da çok daha düşük düzeyde kalmıştır (Kottis ve Kottis, 1996: 70).

Tablo 21: Yunanistan’da 1980-1990 Yılları Arasındaki İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları (%) (+15 Yaş)

Yıllar	İşsizlik Oranı (%)	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)
1980	2,8	-	-
1981	3,4	48,5	46,8
1982	4,9	48,4	45,9
1983	7,8	51,9	47,8
1984	8,1	51,7	47,5
1985	7,8	51,5	47,5
1986	7,4	51,0	47,2
1987	7,3	50,4	46,7
1988	7,7	51,0	47,1
1989	7,5	50,5	46,8
1990	7,0	49,9	46,4
Ortalama	6,5	-	-

Kaynak: European Central Bank, 2022a; World Bank, 2022e; World Bank, 2022f; World Bank, 2022g.

Hayata geçirilen aktif istihdam politikalarına rağmen, Tablo 21 incelendiğinde Yunanistan’da 1980-1990 döneminin ilk yarısında işsizliğin yükseliş eğiliminde olduğu görülmektedir. 1980 yılında %2,8 olan işsizlik oranı, 1982 yılına gelindiğinde %4,9’a, 1985 yılına gelindiğinde ise %7,8’e yükselmiştir. İncelenen dönemin ikinci yarısından itibaren kısmi bir düşüş eğilimine giren işsizlik oranları dönemin ikinci yarısında %7,0 ile %7,7 arasında bir seyir izlemiştir.

1980’li yıllarda Yunanistan işgücü piyasası performansı keskin bir şekilde kötüleşmiştir. 1960’lı ve 1970’li yılların başında yaklaşık olarak %2 civarında

seyreden işsizlik oranı, 1980’li yıllarda %8’li seviyelere ulaşmıştır. İşsizlikte ortaya çıkan bu yükseliş, emek arz ve talebindeki temel değişiklikleri yansıtmaktadır. Üretim yeniden yapılandırıldıkça kadınların işgücüne katılma oranı artmış ve daralan tarım sektöründen çok sayıda nispeten düşük vasıflı kadın çalışan çıkış yapmıştır. Toplam çıktı ve istihdam artışı yavaşlamış ve işgücünün eğitim seviyesinin hızla yükselmesi çalışanlar ile işgücü piyasasındaki işler arasındaki nitelik uyumsuzluğunu artırmıştır. İşsizliğin artmasında Yunanistan işgücü piyasasının arz ve talep koşullarına uyum sağlayamaması da etkili olmuştur. Yunanistan’da işsizliğin artış göstermesindeki temel faktörlerden biri ise 1980’lerde kamu sektörünün hızlı genişlemesidir. 1980-1990 döneminde ömür boyu işi garanti eden devlet işlerindeki artış ve kamu/özel sektörlerindeki nispi ücretlerin artış göstermesi, özel sektör istihdamını baskılamış ve işçilerin çalışmayı kabul edecekleri en düşük ücret düzeyini yükseltmiştir. Bu durum ise işsizliğin artmasına neden olmuştur. 1980-1990 döneminde, erkek ve kadın işsizlik oranları arasındaki fark genişlemiş, kadınların istihdam açısından elde ettikleri önemli kazanımlara rağmen, bu dönemde kadınların işgücüne katılma oranındaki artış işsizlerin çoğunun kadın olması anlamına gelmiştir. Ayrıca bu dönemde, belli bir eğitim seviyesine sahip kişilerin işsizlik oranlarının daha yüksek olduğu ve yüksek eğitim niteliklerine sahip kişilerin toplam işsizlik içindeki payının artış gösterdiği görülmektedir (Demekas ve Kontolemis, 1996: iii-11).

Tablo 21’den işgücüne katılma oranları incelendiğinde, bu oranların 1980-1990 dönemi boyunca %48,4 ile %51,9 arasında gerçekleşerek genel olarak sabit bir seyir izlediği görülmektedir. 1981 yılında %48,5 olarak gerçekleşen işgücüne katılma oranı bu yıldan itibaren kısmi bir yükseliş eğilimine girmiş, 1983 yılında incelenen dönemin en yüksek oranı olan %51,9 seviyesine ulaşmıştır. Dönemin sonraki yıllarında ise kısmi düşüşler gösteren işgücüne katılma oranları dönemin son yılı olan 1990 yılında %49,9 olarak gerçekleşmiştir.

İncelenen dönem içinde erkeklerin işgücüne katılma oranında düşüşler yaşanırken kadınların işgücüne katılma oranında ise kısmi artışlar yaşanmıştır. Kadınların işgücüne katılma oranında yaşanan artışlara rağmen, erkeklerin işgücüne katılma oranı, kadınların işgücüne katılma oranının yaklaşık iki katı olarak gerçekleşmiştir. Örneğin, işgücüne katılma oranı 1981 yılında kadınlarda %30, erkeklerde %68,3, dönemin son yılı olan 1990 yılında ise kadınlarda %35,4, erkeklerde

ise %65,8 olarak gerçekleşmiştir (World Bank, 2022h). Bu durum incelen dönemde Yunanistan'da kadınların işgücüne katılımında sorunlar yaşandığının göstergesidir. 1980-1990 döneminde Yunanistan'da kadın üniversite mezunlarının, erkek üniversite mezunlarına göre ve gelişmiş ülkelerdeki kadın üniversite mezunlarına göre işgücüne katılma oranı düşük seviyelerde kalmıştır. Yunanistan'da yükseköğrenimin kariyer odaklı bazı alanlarından mezun olan kadınların işgücüne katılımında önemli eksiklikler bulunmaktadır. Ekonomi, işletme, fizik ve matematik gibi alanlarda kadın mezunların önemli bir bölümünün işgücüne katılamaması hem bir bütün olarak toplum, hem de kadınların kendileri için ciddi sonuçlar doğuracak şekilde beşeri sermayeye yapılan değerli yatırımların israfına yol açmıştır (Kottis ve Dimelis, 1992: 47).

Tablo 21'den 1980-1990 döneminde istihdam oranlarının %45,9 ile %47,8 arasında gerçekleşerek genel olarak sabit bir seyir izlediği görülmektedir. 1981 yılında %46,8 olarak gerçekleşen istihdam oranı 1984 ve 1985 yıllarında %47,5'e kadar yükselmiş, dönemin sonraki yıllarında ise kısmi bir genel düşüş eğilimine girerek 1990 yılında %46,4 olarak gerçekleşmiştir.

1980-1990 döneminde Yunanistan'da yaşanan kısmi istihdam artışlarında kamu işe alımlarının etkisi bulunmaktadır. Bu dönemde kamu sektörü istihdamındaki artış oranı, özel sektöre bağlı artış oranına göre üç kat daha yüksek gerçekleşmiştir (Kottis ve Kottis, 1996: 10). 1980-1990 döneminde tarım sektöründe yaşanan çözülmeye en çok etkilenenler kadınlar olmuştur. 1981 yılında Yunanistan'da çalışan tüm kadınların %42'si tarım sektöründe çalışmakta olup, 1980-1990 döneminde tarım sektöründe kaybedilen tüm işlerin yarısı ise kadınlara aittir. Buna rağmen, incelenen dönem boyunca kadınların toplam istihdam içindeki payı artmış, erkeklerin istihdam oranı ise kısmi bir düşüş göstermiştir. İncelenen dönemde, istihdam kompozisyonunun eğitilmiş işçiler ve özellikle de üniversite mezunları lehine, nispeten eğitimsiz işçilerin ise aleyhine hızla değiştiği görülmektedir. Ayrıca, tarım sektöründen ayrılanların işgücüne girenlerden daha az eğitilmiş olmaları muhtemel olduğundan, tarım sektöründe işlerini kaybeden çalışanların çok azının hizmetler sektöründe iş bulmada başarılı olduğu, geri kalanların ya işsiz kaldıkları ya da işgücü piyasasından ayrıldıkları değerlendirilmektedir (Demekas ve Kontolemis, 1996: 6-9).

3.1.1.3. Genç İşsizliğin Analizi

Yunanistan’da 1980-1990 döneminde gerçekleşen genç işsizliği incelendiğinde, birçok dünya ülkesi için önemli bir makroekonomik sorunu temsil eden genç işsizliği sorununun bu ülke içinde aynı nitelikte olduğu görülmektedir. Çünkü, 1980’li yıllarla birlikte Yunanistan’da genç işsizliği hızla yükselmeye başlamış ve oldukça yüksek oranlara ulaşmıştır. 1980-1990 döneminde genç işsizlik oranlarının genel işsizlik oranlarına paralellik gösterdiği, gerçekleşen en düşük ve en yüksek genç işsizlik oranı dikkate alındığında ise bu dönem içinde genç işsizliğinin yaklaşık 3 kat artış gösterdiği görülmektedir.

Tablo 22: Yunanistan’da 1980-1990 Yılları Arasında İşsizlik ve Genç İşsizliğine İlişkin Veriler

Yıl	Toplam İşsiz Sayısı (+15 Yaş)	Toplam Genç İşsiz Sayısı	Genç İşsizlik Oranı (%)	Toplam İşsizler İçinde Genç İşsizlerin Oranı (%)
1980	222,300	94,254	13,8	42,3
1981	149,000	64,815	9,1	43,5
1982	216,000	90,504	12,4	41,9
1983	302,000	127,444	23,1	42,2
1984	315,000	130,410	24,0	41,4
1985	304,000	128,592	24,2	42,3
1986	287,000	124,558	24,2	43,4
1987	286,000	124,410	25,0	43,5
1988	303,000	133,623	26,0	44,1
1989	296,000	133,792	24,9	45,2
1990	281,000	127,293	23,3	45,3
Ortalama	269,209	116,335	20,9	43,1

Not: 1980 yılı toplam işsiz ve genç işsiz sayıları tahmini olup, 1981-1983 yılları arasında gerçekleşen sayıların ortalamasına göre hesaplanmıştır. Hesaplanan bu sayılardan da 1980 yılı toplam işsizler içindeki genç işsizlik oranı hesaplanmış olup, bu oran da tahminidir.

Kaynak: Choudhry vd., 2012: 4; UNDATA, 2022c; World Bank, 2022i; UNDATA, 2022ç.

Tablo 22’den Yunanistan’da 1980-1990 döneminde gerçekleşen genç işsizlik oranları incelendiğinde 1980 yılında %13,8 olan genç işsizlik oranının 1981 yılında %9,1’e düştüğü, 1982 yılı itibarıyla ise genel yükseliş eğilimine girerek 1988 yılında %26,0’a kadar yükseldiği görülmektedir. 1988 yılında Yunanistan’da her on gençten yaklaşık üçünün işsiz olduğu ve genç işsizliğinin bu yıl itibarıyla 1980 yılına göre yaklaşık 2 kat, 1981 yılına göre ise yaklaşık 3 kat artış gösterdiği görülmektedir. 1989

yılı itibarıyla düşüş eğilimine giren genç işsizlik oranları 1989 yılında %24,9, incelenen dönemin son yılı olan 1990 yılında ise %23,3 olarak gerçekleşmiştir.

Kretsos'a göre (2014: 41), 1980'li yıllarda Yunanistan'daki gençlerin çoğunluğu, sürekli işsizliğe ya da işgücü piyasasının çeperinde yer alan düşük ücretli işlere hapsolmuş ve yukarı yönlü sosyal hareketlilik için sınırlı ve pastoral olmayan umutları besleyen bir grubu oluşturmaktadır. İncelenen dönemde Yunanistan'da diğer yaş gruplarına göre işgücü piyasasının dışında kalanların büyük çoğunluğunu 15-24 yaş grubundaki gençler oluşturmaktadır. Tablo 22'den de görüleceği üzere bu dönemde toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranı genel yükseliş eğilimi göstererek dönemin tüm yıllarında %40'lı seviyelerin üstünde gerçekleşmiş ve dönemin son yılı olan 1990 yılında ise en yüksek seviyeye ulaşarak %45,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu durumdan, 1990 yılında her on işsizden yaklaşık yarısının gençlerden oluştuğu anlaşılmaktadır.

Yunanistan'da 1980-1990 döneminde toplam işsizler içinde büyük bölümü oluşturan genç işsizlerin kır/kent ayrımına göre dağılımına bakıldığında ise, kentsel alanlarda, kırsal alanlara göre daha yüksek genç işsizlik oranları gerçekleşmiş olduğu görülmektedir. Ayrıca, incelenen dönemde cinsiyete göre genç işsizliği değerlendirmesi yapıldığında ise, genç kadınların genç erkeklere göre işsizlikten daha çok etkilendikleri görülmektedir (ILO, 2023).

3.1.2. 1980-1990 Döneminde Yunanistan'ın Sosyoekonomik Dönüşümü

Yunanistan'da 21 Nisan 1967 yılında askeri darbe gerçekleşmiş ve ülke 1974 yılı Temmuz ayına kadar askeri cunta tarafından yönetilmiştir. Bu cuntanın 1974 yılında çökmesinden sonra 1975 yılı itibarıyla krallığın olmadığı ve "Üçüncü Yunanistan Cumhuriyeti" olarak nitelendirilen dönem başlamıştır. Bu yeni dönemin ortaya çıkmasından hemen sonra kurulan ve yaklaşık 6 yıl sonra iktidara gelen PASOK 1980-1990 döneminin çok büyük bir bölümünde Yunanistan'ı yönetmiştir.

Yunanistan'ın 1981 yılının henüz başında AET'ye üyeliği kabul edilmiş ve AET incelenen dönemde kalkınmayı ve modernleşmeyi artıran, genel toplumsal refah seviyesini yükselten ve demokrasi ve refah arasında hayati önem taşıyan, yaşam için gerekli olarak algılanan maddi kaynakları (tarımsal destek ve yapısal fonlar) sağlayarak Yunanistan'da siyasi ve demokratik istikrarın sürmesi sağlamış ve kurulan yeni Cumhuriyeti garanti altına almıştır (Pagoulatos, 2002: 11).

AET'ye üyelikten hemen sonra PASOK ile iktidara gelen A. Papandreou, genel talebi genişletmek için Keynesyen bir programla ekonomik büyümeyi yeniden canlandırmaya ve “sosyalizme giden üçüncü yol” dediği olguyu uygulamaya çalışmıştır. PASOK'un ekonomik ve sosyal stratejisinin temel unsurlarından birini yeniden dağıtım politikaları oluşturmuştur. Ancak, PASOK'un Keynesyen politikaları, Fransız sosyalistlerinki gibi beklenen sonuçları yaratmamıştır. Yunanistan'da bütçe açığı, PASOK'un görevdeki ilk yılı olan 1981 yılında üç kattan fazla artarak GSYH'nin neredeyse %8'ine ulaşmıştır. Bu oran 1989 yılında ise %12'ye yükselmiştir. Bütçe açığının yanı sıra ulusal borç miktarı da artış göstermiş ve 1980-1990 döneminde neredeyse üç kat artarak GSYH'nin %80,7'sine kadar ulaşmıştır. Bu endişe verici eğilimlerin başlıca nedeni ise güvenilir bir vergi politikaları sisteminin kurulamamış olmasıdır (Moschonas, 2013: 33-34).

1980-1990 döneminde, 1980'li yıllara kadar yaşanan göz alıcı büyüme oranlarında düşüşler yaşanmış, 1981,1982,1983 ve 1987 yıllarında negatif büyüme oranları gerçekleşmiştir. Yunanistan'da 1980-1990 dönemi ekonomik büyüme anlamında 1950'li yıllardan sonraki en düşük büyüme oranlarının ortaya çıktığı dönemi temsil etmektedir. 1970'li yılların ilk yarısında yükselmeye başlayan enflasyon oranı, bu dönemde inişli-çıkışlı bir seyir gösterse de, 1980 öncesi dönemlere göre genel anlamda yüksek seviyelerde seyretmiştir (Pagoulatos, 2003: 94). Yunanistan'da incelenen dönemin 1980-1985 yılları arasında reel ücretlerde bir yükseliş gerçekleşmiş olsa da, 1985 yılından sonra reel ücretlerde düşüşler meydana gelmiştir (Seferiades, 1999: 7).

Yunanistan'da 1980-1990 döneminde beliren en büyük ekonomik sorunlardan biri işsizlik olmuştur. 1980-1990 döneminde gerçekleşen işsizlik oranları II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan en yüksek işsizlik oranlarını temsil etmektedir (Balourdos, 2004: 2). Bu nedenle, incelenen dönemde Yunanistan'da işsiz sayısının artmasına bağlı olarak, işsizliğin ortaya çıkarmış olduğu ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunlara maruz kalanların sayısında bir artış olduğu söylenebilir. İşsizlik ve yoksulluk arasındaki ilişki göz önüne alındığında ise, belirtilen dönemde enflasyon oranında yaşanan artış ve incelenen dönemin ikinci yarısında reel ücretlerde ortaya çıkan düşüşün yanında, işsizliğin artmasına bağlı olarak da toplumdaki yoksul sayısında artış yaşandığı değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeyi doğrularcasına

Yunanistan’da incelenen dönemin 1982-1988 yılları arasında görelî yoksulluk oranlarında artış yaşanmıştır (Tsakloglou, 2000: 336).

1980-1990 döneminde ortaya çıkan işsizlik sorunundan gençlerin daha çok etkilendikleri görülmektedir. Genç işsizliği incelenen dönem içinde oldukça yüksek boyutlara ulaşmış ve dönemin son yıllarında, dönemin ilk yıllarına göre yaklaşık üç kat artış göstermiştir (Choudhry vd., 2012: 4; UNDATA, 2022c; World Bank, 2022ı; UNDATA, 2022ç).

İncelenen dönem içinde toplam işsizler içinde yaş gruplarına göre işsizlerin dağılımı incelendiğinde, işsizlerin büyük çoğunluğunun 15-24 yaş arasındaki gençlerden oluştuğu görülmektedir. Öyle ki, incelenen dönem içinde her on işsizden neredeyse yarısını 15-24 yaş aralığındaki gençler oluşturmaktadır. Dolayısıyla, incelenen dönem içinde işsizliğin ortaya çıkardığı ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunlardan ve yine işsizlik ve yoksulluk ilişkisi göz önünde tutulduğunda artan görelî yoksulluktan gençlerin daha çok etkilendiği söylenebilir.

1980-1990 döneminde toplam genç işsiz sayısı göz önüne alındığında, genç işsizlerin çoğunluğunun kentlerde toplandığı görülmektedir. Dolayısıyla, kentlerde yaşayan gençler, kırsal alanlarda yaşayan gençlere göre işsizlik sorunundan daha çok etkilenmektedirler.

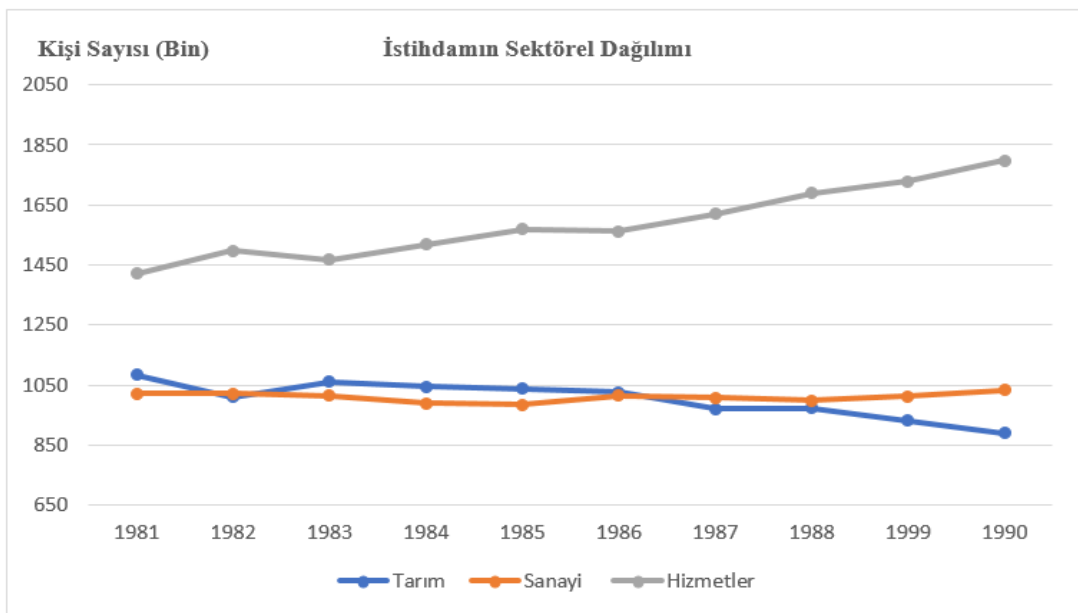
Genç işsizliği cinsiyet açısından incelendiğinde ise, incelenen dönemde genç kadınların, genç erkeklere göre işsizlik oranlarının daha yüksek gerçekleştiği görülmektedir. 1980-1990 döneminde cinsiyete göre genel işsizlik oranları incelendiğinde de aynı tablo ile karşılaşılacaktır. Kadınların işsizlik oranları erkeklerin işsizlik oranlarından daha yüksek seviyelerde gerçekleşmiş olup, bu durumdan hem yetişkin hem de genç kadınların, erkeklere göre işsizliğin ortaya çıkardığı sorunlara daha çok maruz kaldıkları anlaşılmaktadır.

1980’li yıllardan bu yana başlıca özelliği teknolojik ilerlemeler ve uluslararası işlemler üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması olan dünya ekonomisindeki değişiklikler ve aynı zamanda AET’ye üye olmasıyla birlikte Yunanistan ekonomisinde meydana gelen dönüşümler, Yunanistan ekonomisinde önemli gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur (Linardos vd., 2015: 5).

Bir ekonominin sanayisizleşme sürecine ulaşabilmesi için önce sanayileşmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle literatür, çoğunlukla, imalat sanayi istihdamının veya çıktısının payının 1950-1970’li yıllar arasında zirveye ulaştığı ve daha sonra istikrarlı bir düşüşe geçtiği, kişi başına düşen geliri yüksek gelişmiş kapitalist ülkeler üzerinde yoğunlaşmıştır. Aynı dönemde, daha az gelişmiş veya orta ölçekli ekonomiler ise, imalat sanayisinin artan (sınırlı da olsa) rolü açısından hâlâ endüstriyel dinamizm belirtileri göstermektedir. Ancak, 1980’li yıllarda birçok ülke ne yüksek endüstriyel faaliyet seviyelerine, ne de gelişmiş kapitalist ekonomilerin yüksek kişi başına düşen gelirlerine ulaşmadan sanayisizleşme aşamasına girmiştir. Yunanistan’da durum bu şekilde gelişmiş, Yunanistan gelişmiş ülkelerin yüksek endüstriyel faaliyet seviyelerine ve yüksek kişi başı gelirlerine ulaşmadan sanayisizleşme dönemine girmiştir (Louri ve Minoglou, 2001: 398).

Yunanistan 1980-1990 döneminde sanayileşmesini tamamlamamış bir ülke konumunda değildir. Diğer taraftan, 1980 yıllarda Yunanistan post-endüstriyel döneme entegre olma çabalarını sürdürmektedir. Hatta, Yunanistan’da post-endüstriyel döneme entegre olma çabalarının ilk tohumlarının “Entegre Akdeniz Programı” (1983-1993) ile bilgi teknolojilerine yapılan yatırımlar olduğu söylenebilir (Boucas, 2008: 3).

Grafik 11: Yunanistan’da 1981-1990 Yılları Arasında İstihdamın Sektörel Dağılımı (Kişi Sayısı)

Kaynak: ILO, 2022c; UNDATA, 2022d.

Grafik 11 incelendiğinde Yunanistan'da 1980-1990 döneminde istihdamın sektörel dağılımında önemli değişimlerin yaşandığı görülmektedir. Yunanistan'ın AET'ye üye olduğu yıl olan 1981 yılında toplam istihdam içinde en yüksek payın hizmetler sektöründe olduğu ve bu sektörün toplam istihdam içindeki payının incelenen dönem içinde genel yükseliş eğiliminde olduğu görülmektedir. İncelenen dönemde tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı genel düşüş eğiliminde olmasına rağmen, bu sektör 1980-1990 döneminin hemen hemen yarısı boyunca toplam istihdam içinde ikinci en yüksek paya sahip sektör olarak istihdamdaki önemini korumuştur. Tarım sektörü 1982 yılında toplam istihdam içinde en düşük paya sahip sektör olmuş, sonrasında 1983-1986 yıllarında toplam istihdam içinde en yüksek paya sahip ikinci sektör konumuna gelse de, 1986 yılından sonra yine toplam istihdam içinde en düşük paya sahip sektör konumuna geri gelmiştir. Sanayi sektöründe istihdam ise incelenen dönemi içinde inişli-çıkışlı bir seyir izlemiştir. Sanayi sektörünün toplam istihdam içindeki payı 1981-1985 yılları arasında genel düşüş, 1986-1990 yılları arasında ise çok kısmı de olsa genel yükseliş eğilimi göstermiştir.

Post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren gelişmiş ülkelerde tarım ve sanayi sektörünün toplam istihdam içindeki payı azalmakta, hizmetler sektörünün payı ise artmaktadır. Ayrıca, kalkınma süreci içinde gelişmiş ülkelerde istihdamın sektörel yapısında yıllar itibarıyla görülmesi gereken tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payında yaşanan sistematik düşüş, hizmetler sektörünün toplam istihdam içindeki payında sürekli bir artış ve sanayi sektörünün ise toplam istihdam içindeki payının önce artan, sonra azalan bir özellik göstermesi gerekliliğidir (Duarte ve Restuccia, 2010: 134). Birleşmiş Milletlerin yapmış olduğu kategoride gelişmiş bir ülke konumunda yer alan Yunanistan için bu gereklilik temelde gerçekleşmiş olsa da, incelenen dönem içinde Yunanistan açısından bu gereklilikle uyuşmayan bazı durumlar bulunmaktadır.

Yunanistan'ın 1980-1990 döneminde post-endüstriyel topluma geçiş çabaları sürmesine rağmen, istihdamın sektörel dağılımı post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle kıyaslandığında, bu dönemde tarım sektörünün Yunanistan için hâlâ önemli bir istihdam kaynağı olduğu ve Yunanistan'ın bu yönüyle de post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle uyumsuzluk gösterdiği görülmektedir. Örneğin, incelenen dönemin ilk yılı olan 1981 yılında ABD'de toplam istihdamın %3,5'i tarım,

%30,3'ü sanayi ve %66,1'i hizmetler sektöründe, İngiltere'de %2,6'sı tarım, %35,3'ü sanayi ve %60,4'ü hizmetler sektöründe gerçekleşirken, aynı yıl Yunanistan'da toplam istihdamın %30,6'sı tarım, %28,9'u sanayi ve %40,3'ü ise hizmetler sektöründe gerçekleşmiştir. Görüldüğü üzere ABD ve İngiltere gibi post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerde toplam istihdam içinde tarım sektörünün payı %2-3'lü seviyelerdeyken, Yunanistan'da %30'lu seviyelerdedir (UNDATA, 2022e).

1980'li yıllarda post-endüstriyel topluma entegre olma çabalarını sürdüren Yunanistan'da, Ar-Ge sistemlerinin yönetim yapısı 1980'lerin başında büyük zorluklarla kurulmuştur. Bu yönetim yapısı, yerel teknolojik altyapıların geliştirilmesi ve nitelikli bilimsel araştırma personelinin harekete geçirilmesi için bir yatırım programının tasarlanması ve uygulanmasından oluşmaktadır. Ancak, incelenen dönemde Ar-Ge'ye yönelik politika araçlarının yurtdışından taklit edilmesi ve benimsenmesi, Yunanistan AR-GE sistemindeki politika oluşturma süreçlerinin özelliklerinden biri olmuştur (Bartzokas, 2005).

Yunanistan incelenen dönemde Ar-Ge personeli bakımından post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kalmıştır. Örneğin 1980 yılının 1 yıl öncesinde Yunanistan'da toplam 4 bin 308 Ar-Ge personeli görev yaparken bu sayı Almanya'da 346 bin 791, Japonya'da 629 bin 172 kişi olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2022c). 1980-1990 döneminde Yunanistan, ticari girişim araştırma ve geliştirme harcamaları ile araştırma ve deneysel geliştirme için yapılan harcamalar bakımından da post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kalmıştır. Örneğin, incelenen dönemin son yıllarından biri olan 1989 yılında Yunanistan'da ticari girişim ve geliştirme harcamalarının GSYH'e oranı yaklaşık olarak %0,1 iken, bu oran ABD'de %1,9, Japonya'da %2,2 olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl araştırma ve deneysel geliştirme için yapılan harcamaların GSYH'e oranı Yunanistan'da %0,4 iken, bu oran Almanya'da %2,8, Fransa'da %2,3 olarak gerçekleşmiştir (Kastelli, 2004: 13).

1990 yılında Yunanistan'da bin kişi başına düşen bilgisayar miktarı 17,2 iken, bin kişi başına Almanya'da 81,8, Fransa'da 70,5 ve İsveç'te ise 105,1 bilgisayar düşmektedir (Econstats, 2023). 1990 yılında Yunanistan'ın Avrupa Patent Ofisine yaptığı patent başvurularının yaklaşık %3'ü BİT ile ilişkili iken, Japonya'nın yaklaşık

%20'si, Hollanda'nın ise yaklaşık %12'si BİT ile ilişkilidir. 1990 yılında Yunanistan'ın BİT ekipmanı ve yazılımına yatırım oranı (toplam ekonomi içinde, konut dışı brüt sabit sermaye oluşumunun yüzdesi olarak) %9 iken, bu yatırım oranı ABD'de %21, İngiltere'de yaklaşık %15 ve Hollanda'da ise yaklaşık %18 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2002: 11-15).

1980-1990 döneminde Yunanistan'da yaşanan sosyoekonomik dönüşümün başat dinamiklerinden biri Yunanistan'ın AET'ye üyeliği olmuştur. Sürekli bir politika ve düzenleyici reform kaynağı olmanın yanında, AET, Yunanistan siyasetinde, toplumunda ve ekonomisinde çok çeşitli derin dönüşümlerin katalizörü olmuştur. Yunanistan'ın siyasi seçkinleri ve kamuoyu arasında, Yunanistan'ın üyeliğinden bu yana AET'nin Yunanistan'ın sosyopolitik, ekonomik ve kurumsal modernleşmesinin tek ve en önemli itici faktörü olduğu konusunda yaygın bir fikir birliği bulunmaktadır (Pagoulatos, 2002: 11).

İncelenen dönemde, Yunanistan'da işsizlik II. Dünya Savaşı sonrası görülen en yüksek oranlara ulaştığından (Balourdos, 2004: 2), ortaya çıkan önemli bir sosyoekonomik sorun niteliğinde olmuştur. Sosyoekonomik bir sorun olarak ortaya çıkan işsizlik sorunundan ise gençlerin daha çok etkilendiği görülmektedir. Çünkü, incelenen dönemde toplumdaki her on işsizden neredeyse yarısı gençlerden oluşmaktadır. 1980-1990 döneminde artan işsizlik oranları, enflasyon oranlarının yüksek düzeylerde seyretmesi ve dönemin ikinci yarısında reel ücretlerde yaşanan düşüşün bir sonucu olarak başka bir sosyoekonomik sorun olan yoksulluk sorunu ile karşılaşmıştır. İncelenen dönemde mutlak yoksulluk oranlarında düşüşler yaşanmasına rağmen, 1982-1988 yıllarında göreceli yoksulluk oranlarında artış yaşanmıştır (Tsakoglou, 2000: 336).

Yıllar itibarıyla toplam istihdamda azalan payına rağmen, 1980-1990 döneminde tarım sektörü istihdamdaki önemini korumuş ve incelenen dönemin hemen hemen yarısında toplam istihdam içinde en yüksek paya sahip ikinci sektör niteliğinde olmuştur. Yunanistan'da en büyük ve uzun sanayileşme dalgası 1950-1975 yılları arasında meydana gelmiştir (Agriantoni, 2022). Fakat, Yunanistan 1970'li yılların sonunda başlamak üzere, 1980'li yılların başı itibarıyla henüz sanayileşmesini tamamlamadan açıkça bir sanayisizleşme sürecine girmiştir. Sanayisizleşmeyi

açıklamak için genel olarak iki argüman ileri sürülmüş olup, bunlardan birincisi ekonomik gelişmenin olumlu bir süreci sonucu sanayisizleşme evresine girilmesi, ikincisi ise kötü ekonomik performansa (sanayisizleşme kötü ekonomik performansın hem bir sonucu hem bir nedeni olabilir) bağlı olarak gerçekleşen sanayisizleşme süreci şeklindedir. Yunanistan'ın sanayisizleşme süreci ise gelişmiş ekonomi sonrası sanayisizleşmeden daha çok, kötü ekonomik performans nedeniyle ortaya çıkan sanayisizleşme ile uyum göstermektedir. Bu durum, Yunanistan'da incelen dönem ve sonraki dönemlerde ortaya çıkan imalat ve genel ekonomik performans göstergeleriyle de desteklenmektedir (Pitelis ve Antonakis, 2003: 537-538).

1980-1990 döneminde Yunanistan'da hizmetler sektörü, toplam istihdam içinde hem payı en yüksek sektör niteliğinde olmuş, hem de incelenen dönem boyunca yükseliş eğilimi göstermiştir. Yunanistan'da hizmetler sektörünün bu seyri post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle uyumaktadır. Fakat, incelenen dönemde Yunanistan'da tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı %30'lu oranlarda gerçekleşerek post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelere göre oldukça yüksek seviyelerde olması (ILO, 2022c; UNDATA, 2022d), bununla birlikte Yunanistan'ın Ar-Ge, ticari girişim araştırma ve geliştirme, araştırma ve deneysel geliştirme, BİT patent başvuru yüzdesi, BİT ekipmanı ve yazılımına yatırım oranı ve kişi başına düşen bilgisayar miktarı gibi unsurlarda post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kalması 1980-1990 döneminde henüz post-endüstriyel toplum özelliklerinin belirgin bir şekilde ortaya çıkmadığının göstergesidir.

1980-1990 döneminde Yunanistan, birtakım politikaları hayata geçirerek post-endüstriyel döneme entegre olma çabalarını sürdürmüştür (Boucas, 2008: 3) ve hizmetler sektörünün toplam istihdam içinde en yüksek paya sahip sektör olması post-endüstriyel döneme uyumunun bir göstergesi niteliğinde olmuştur. Fakat, Yunanistan'da tarım sektörünün incelenen dönemin beş yılı boyunca (1981, 1983, 1984, 1985 ve 1986 yıllarında) toplam istihdam içinde en yüksek paya sahip ikinci sektör olmasından (ILO, 2022c; UNDATA, 2022d), bununla birlikte Ar-Ge ve BİT vb. unsurların göstergelerinde post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kalmasından dolayı (Bartzokas, 2005; OECD, 2022c; Kastelli, 2004: 13; Econstats, 2023; OECD, 2002: 11-15) post-endüstriyel dönem teknolojilerinin belirgin bir şekilde ortaya çıkmadığı anlaşılmaktadır. 1980-1990 döneminde Yunanistan

post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelere göre nispeten tarım toplumu özellikleri göstermekle birlikte, ağırlıklı olarak sanayi toplumu ile post-endüstriyel toplum arasında geçiş toplumu özellikleri göstermektedir. Yunanistan'da post-endüstriyel dönem teknolojilerinin henüz belirgin bir şekilde ortaya çıkmamasından dolayı, hem yetişkinler, hem de gençler açısından çalışma kavramının sanayi toplumu dönemindeki geleneksel anlamından belirgin bir farklılaşmaya uğramadığını söylemek mümkündür. 1980-1990 döneminde çalışma ağırlıklı olarak, hayatta kalabilme ile eş anlamda, zihinsel güçten daha çok bedensel güç ile yapılan, ücret odaklı, kişinin hayatının merkez noktasında, genel olarak tam zamanlı, bir işverenin emir ve talimatları doğrultusunda ve mekân olarak da işyerinde gerçekleşen bir kavram olma özelliğini sürdürmüştür. 1980-1990 döneminde, Yunanistan'da ortaya çıkan yüksek düzeydeki genç işsizliği ve toplam işsizler içindeki yüksek genç işsiz oranlarının bir nedeni olarak post-endüstriyel dönemin teknolojilerini göstermek çok mümkün gözükmemektedir. İncelenen dönemde ortaya çıkan işsizlik ve genç işsizliği sorununun, genel olarak Yunanistan'ın iç ve iç dinamikleri etkileyen dış dinamiklerinden kaynaklandığını belirtmek daha doğru bir yaklaşımı temsil etmektedir.

3.2. 1991-2001 DÖNEMİ: PİYASALARIN SERBESTLEŞTİRİLMESİ VE ÖZELLEŞTİRMELER

Yunanistan 1991-2001 dönemine ülkenin demokrasiye geçişinden sonraki ilk sosyalist Hükümeti olan PASOK'un 1981-1985 yılları arasında uyguladığı genişletici ekonomik politikaların miras bıraktığı yüksek mali açıklar, kamu borçları ve yüksek enflasyonla girmiştir (Pagoulatos, 2018: 1). 1974 yılında albaylar cuntasının yıkılmasından sonra hem merkez sağ Yeni Demokrasi Partisi'nin, hem de sosyal demokrat PASOK'un oluşturduğu hükümetler Keynesyen politikalara bağlı kalmıştır. Bununla birlikte, işgücü piyasasına gelirin yeniden dağıtımı konusunda yetersiz kalınması sebebiyle istenilen sonuçlara ulaşamamıştır. Uygulanan ekonomik politikalar ekonomik talepleri etkisiz hale getirmiş ve ayrıntılı bir patronaj sistemi yaratmıştır. Kayırmacı yaklaşım nedeniyle daha fazla eşitsizlik ve işlev bozukluğu ortaya çıkmıştır (Prodromidou, 2018: 181-219).

Yunanistan'da neo-liberalizme doğru kayma dış kaynaklı bir sürecin açık bir örneğidir. Yunanistan, 1981'de AET'ye üye olmuştur. Bu üyelik, hemen hemen

Yunanistan'da kurulan her hükümetinin yerleşik amaçlarından birini oluşturmuştur (Gkasis, 2018: 93-110). AET üyeliği, Yunanistan'a geri kalmışlığı aşmanın ve ülkenin modernleşmesinin bir yolu olarak sunulmuştur. Fakat, Avrupa Entegrasyon Projesi'nin neden olduğu azalan egemenlik, Yunanistan hükümetlerini bundan sonra muhafazakâr neo-liberal ekonomi politikalarına geçmeye zorlamıştır (Sotiris, 2017: 171-188). Tek Avrupa Senedi Temmuz 1987 yılında yürürlüğe girmiş ve bu nedenle 1990'lı yılların başına doğru Yunanistan kurumsal çerçevesini açıklık, sermaye serbestleşmesi ve AET ile pazar entegrasyonu yönünde reforme etmiştir (Gönenç ve Durmaz, 2020: 621).

1991-2001 döneminde Yunanistan ekonomisinde temel dönüşümler ortaya çıkmıştır. Bu dönem istihdam açısından hizmetler sektörünün egemenliğinin yaşandığı bir dönem niteliğinde olup, sanayi ve tarım sektöründe gerilemeler yaşanmıştır. Ücretli çalışan sayısında artış, kendi hesabına çalışanlar sayısında ise düşüş ortaya çıkmıştır. Yunan şirketlerinin Güneydoğu Avrupa ve Türkiye'ye doğru genişlemesi ve finansal sistemin serbestleşmesi de diğer önemli dönüşümler arasında yer almaktadır (Ioannidis, 2015: 77).

1990 yılında Konstandinos Miçotakis Başbakanlığında Yeni Demokrasi Partisi'nin iktidara gelmesi neo-liberal dönüşüm sürecini hızlandırmıştır. Yeni Demokrasi Partisi'nden sonra 1993 yılında tekrar iktidara gelen PASOK hükümeti de Avrupa Para Birliği'nin belirlediği gerekliliklere sıkı sıkıya bağlı kalmış ve kemer sıkma önlemleri uygulamıştır. İş Kanunu defalarca yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerin içinde yarı zamanlı ve belirli süreli iş sözleşmeleri getirilmesi, işten çıkarmalar için katılığı daha az sınırlar çizilmesi, toplu pazarlığın niteliğinde değişimler yapılması ve geçici iş bulma kurumları kurulması gibi uygulamalar bulunmaktadır (Agnantopoulos ve Lambiri, 2015: 6).

1991-2001 döneminde daha önce de belirtildiği üzere sanayi ve tarım sektöründe istihdam bakımından düşüş yaşanmış, bunun yanında büyük şirketlerin küçük şirketlere karşı güçlenmesi ve finans sektörünün serbestleştirilmesine tanıklık edilmiştir. Yunanistan'da piyasaların kuralsızlaştırılması, kamu hizmetleri ve işletmelerin özelleştirilmesi ve refah devletinin gerilemesi 1991 yılından sonra hızlanmış ve bu hızlanma 1996 yılından sonra PASOK'un Konstantinos Simitis

Hükümeti yönetiminde de devam etmiştir. Örneğin, 1994 ve 1999 yılları arasında 100’den fazla kamuya ait şirket özelleştirilmiştir. Ekonomi, Maastricht Anlaşması ve Avrupa Para Birliği’ne katılım ölçütleri kapsamında neo-liberal kapitalizmin ve finansal serbestleşmenin yörüngesine tam olarak girmiştir (akt. Gönenç ve Durmaz, 2020: 621-622).

3.2.1. İşgücü Piyasalarının Genel Görünümü

Yunanistan’da 1991-2001 döneminde tarım ve sanayi sektörünün toplam istihdam içindeki payı 1980-1990 dönemine göre düşüş göstermiştir. Belirtilen bu iki sektörün toplam istihdam içindeki payı incelenen dönem içinde genel olarak sabit bir seyir izlemiştir. Hizmetler sektörünün toplam istihdam içindeki payı ise, hem 1980-1990 dönemine göre artış göstermiş, hem de incelenen dönemde yükseliş eğilimi içinde olmuştur (ILO, 2022c; UNDATA, 2022d; World Bank, 2022n). Hizmetler sektörü 1991-2001 döneminde en fazla istihdam sağlayan sektör niteliğindedir. Yunanistan’da incelenen dönemde çalışanların yarısına yakını bu sektörde istihdam edilmektedir (World Bank, 2022n).

Yunanistan’da 1980’li yıllarda başlayan işsizlikteki yükseliş 1991-2001 döneminde de devam etmiştir. İşsizlik 1999 yılında %12’li seviyelere kadar ulaşmıştır. Bu oran, 1991 yılında gerçekleşen işsizlik oranı olan %7,7 ile kıyaslandığında işsizliğin incelenen dönem içinde bile yaklaşık iki kat artış gösterdiği görülmektedir (World Bank, 2022i).

1991-2001 döneminde özellikle kadınların işgücüne katılımına bağlı olarak işgücüne katılma oranları kısmi de olsa bir artış göstermiştir. 1991 yılında %48,3 olan işgücüne katılma oranı, 1995 yılına gelindiğinde %49,2’ye, 2001 yılına gelindiğinde ise %51,0’a yükselmiştir (World Bank, 2022j).

İncelenen dönemde, Yunanistan’da istihdam edilenlerin büyük bir bölümü kamu sektöründe istihdam edilmekte olup (tüm çalışanların üçte biri) (Kottis ve Kottis, 1996: i), bu dönemde istihdamı artırmak adına işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi için çeşitli uygulamalar hayata geçirilmiştir. 1991-2001 döneminde istihdam oranlarının dönem boyunca genel olarak sabit bir seyir izlemekle birlikte, kısmi yükselişler gösterdiği de görülmektedir. İncelenen dönemin ilk yılı olan 1991 yılında %44,6

olarak gerçekleşen istihdam oranı, 1995 yılında %44,7'ye ve 2001 yılına gelindiğinde ise %46,2'ye yükselmiştir (World Bank, 2022k).

3.2.1.1. Nüfus ve Demografik Özellikler

1946-1949 iç savaşından sonra 1980'li yılların başına kadar geçen otuz yıl boyunca Yunanistan'daki toplam doğurganlık hızı değerleri 2,2-2,4 çocuk/kadın ile diğer tüm Avrupa ülkelerine göre yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir. Toplam doğurganlık hızı 1980'li yıllarla birlikte düşüş eğilimine girmiş ve 1989 yılında 1,40 çocuk/kadına ulaşarak Yunanistan'ın düşük doğurganlık hızına sahip ülkeler grubuna dâhil edilmesiyle sonuçlanmıştır (Kotzamanis vd., 2017: 35).

Tablo 23: Yunanistan'da 1991-2001 Yılları Arasındaki Toplam Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı) ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (Yüz Kişide)

Yıl	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Toplam Doğurganlık Hızı	1,37	1,36	1,32	1,33	1,28	1,26	1,27	1,24	1,23	1,25	1,25
Yıllık Nüfus Artış Hızı	1,200	0,763	0,588	0,500	0,467	0,440	0,493	0,554	0,383	0,409	0,519

Kaynak: World Bank, 2022a; World Bank, 2022b.

Tablo 23 incelendiğinde toplam doğurganlık hızının düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. 1991 yılında 1,37 olan toplam doğurganlık hızı, 1995 yılına gelindiğinde 1,28'e, 2001 yılına gelindiğinde ise 1,25'e düşmüştür. 2001 yılında görülen 1,25'lik oran nüfus yenileme düzeyinin çok altındadır. Toplam doğurganlık hızındaki bu düşüş büyük ölçüde doğurganlık, aile, gelenek, topluma ve/veya akrabalara bağlılık gibi konularda değişen kişisel tutum ve algılarla ilgilidir. Eğitim düzeyi, istihdam beklentileri, gelir, sağlık ve aile etkileri gibi sosyoekonomik ve kültürel belirleyiciler bu tutumları kişisel düzeyde şekillendirmektedir. Ayrıca, kentleşme, işgücü piyasası talepleri, yaşam tarzı, sağlık ve refah politikaları, vergi teşvikleri, tıptaki ilerlemeler, doğum kontrol yöntemleri ve kürtaj uygulamaları gibi faktörlerin de toplam doğurganlık hızının düşmesinde etkileri bulunmaktadır (Sarıkaki, 2001: 16).

Tablo 23'den yıllık nüfus artış hızının genel düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. 1991 yılında 1,200 olan yıllık nüfus artış hızı, 1995 yılında 0,467'ye,

1997 yılına gelindiğinde ise 0,493'e düşmüştür. 1998 yılı itibarıyla kısmi bir yükseliş eğilimine giren yıllık nüfus artış hızı bu yılda 0,554 olarak gerçekleşirken, incelenen dönemin son yılı olan 2001 yılında ise 0,519 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 24: Yunanistan'da 1991-2001 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait Toplam ve Kent-Kır Ayrımına Göre Nüfus Sayıları

Yıl	Toplam/Kent/Kır	Nüfus Sayısı	Genç Nüfus (15-24 Yaş)
1991	TOPLAM	10,259,000	1,558,017
	KENT	7,392,680	-
	KIR	2,927,247	-
1995	TOPLAM	10,454,019	1,553,924
	KENT	7,617,319	-
	KIR	2,944,834	-
2001	TOPLAM	10,934,097	1,561,637
	KENT	7,919,906	-
	KIR	2,942,226	-

Kaynak: UNDATA, 2022b; World Bank, 2022ç; World Bank, 2022d.

Tablo 24'den nüfus sayıları incelendiğinde, Yunanistan nüfusunun 1991 yılında 10 milyon 259 bin kişi olduğu ve nüfusun 1995 yılında 10 milyon 454 bin 19 kişiye, dönemin son yılı olan 2001 yılına gelindiğinde ise 10 milyon 934 bin 97 kişiye yükseldiği görülmektedir. 1991 yılından 2001 yılına geçen sürede Yunanistan nüfusu çok kısmi bir yükseliş göstermiştir. Yunanistan'da artan nüfusun temel belirleyicisi dış göçtür. Yunanistan'ın aldığı dış göç, nüfus artışının %99'unu oluşturmakta olup, 1991-2001 döneminde Yunanistan dış göç almasaydı ülke nüfusu azalmış olacaktı (Sarıkaki, 2001: 2).

1991 yılında Yunanistan nüfusunun 7 milyon 392 bin 680 kişisi kentlerde yaşarken, bu sayı 1995 yılında 7 milyon 617 bin 319 kişiye, 2001 yılına gelindiğinde ise 7 milyon 919 bin 906 kişiye yükselmiştir. Nüfus kırsal alan açısından incelendiğinde ise, 1991 yılında kırsal alanda yaşan nüfus sayısı 2 milyon 927 bin 247, 1995 yılında 2 milyon 944 bin 834 ve son olarak 2001 yılında ise 2 milyon 942 bin 226 kişi olarak gerçekleşmiştir. Yunanistan'da kırsal alanların nüfusu 1961-1991 yılları arasında düşüş göstermiş olmasına rağmen, 1990'lı yıllarda %3 oranında artış göstermiş ve toplam nüfusun %25'inin biraz üzerinde sabitlenmiştir. Yunanistan'da 1991-2001 döneminde kırsal nüfusta artış yaşanmasında AB tarafından oluşturulan Ortak Tarım Politikası (CAP) ve 1990'lı yılların başında göçmenlerin Yunanistan'a

gelişi etkili olmuştur. 1989 devrimleri ile Doğu Avrupa yönetimlerinin çöküşünden sonra göçmenler toplu halde Yunanistan'a dönüş gerçekleştirmiştir. Balkan komşularının sınırları kolayca aşması ve geniş kıyı şeridi Yunanistan'ı hızla göçmen kabul eden bir ülke konumuna düşürmüş ve Yunanistan 1991-2001 döneminde işgücünün büyüklüğüne göre en yüksek göçmen yüzdesini almıştır (Kasimis vd., 2012: 8-19).

Tablo 24'den genel nüfus içinde 15-24 yaş arası genç nüfus sayısı incelendiğinde, 1991 yılında 1 milyon 558 bin 17 kişi olan genç sayısının, 1995 yılında 1 milyon 553 bin 924 kişiye düştüğü, 2001 yılına gelindiğinde ise artarak 1 milyon 561 bin 637 kişiye ulaştığı görülmektedir. Genç nüfusun toplam nüfus içindeki sayısı, oran açısından değerlendirildiğinde ise, 1991 yılında genç nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %15,1 iken, 1995 yılında bu oranın %14,8'e, 2001 yılına gelindiğinde ise %14,2'ye düştüğü görülmektedir. Bu durumdan, 1991-2001 döneminde Yunanistan'da toplam nüfus içinde genç nüfus oranının azaldığı ve nüfusun yaşlanma eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır.

3.2.1.2. İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları

Yunanistan'da 1980-1990 döneminde II. Dünya Savaşı sonrası görülen en yüksek işsizlik oranları ortaya çıkmış olup (Balourdos, 2004: 2), 1980-1990 döneminde işsizlikte yaşanan artış 1991-2001 döneminde de devam etmiştir. Demekas ve Kontolemis'e göre (1996: 1), Yunanistan'ın 1990'lı yıllarda kısıtlayıcı mali politikalar uygulaması, finansal liberalizasyonu benimsemesi ve bunlarla birlikte imalat sektörünün katma değerinde yaşanan düşüşler, Yunanistan ekonomisinde birtakım temel değişimler yaratarak işsizliğin yapısında dönüşümler yaşamasına neden olmuştur.

Tablo 25: Yunanistan'da 1991-2001 Yılları Arasındaki İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları (%) (+15 Yaş)

Yıllar	İşsizlik Oranı (%)	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)
1991	7,7	48,3	44,6
1992	7,8	48,6	44,8
1993	8,6	48,7	44,5
1994	8,9	49,1	44,7
1995	9,1	49,2	44,7

1996	9,6	49,7	44,9
1997	9,6	48,8	44,2
1998	10,8	52,1	46,4
1999	11,9	52,3	46,2
2000	11,2	52,3	46,4
2001	10,5	51,5	46,2
Ortalama	9,6	50,0	45,2

Kaynak: World Bank, 2022i; World Bank, 2022j; World Bank, 2022k.

Tablo 21 incelendiğinde Yunanistan’da işsizlik oranlarının 1991-2001 döneminde genel yükseliş eğiliminde olduğu görülmektedir. 1991 yılında %7,7 olan işsizlik oranı 1993 yılında %8,6’ya, 1995 yılında %9,1’e, 1998 yılında çift haneli rakamlara ulaşarak %10,8’e, 1999 yılına gelindiğinde ise %11,9’a yükselmiştir. 1999 yılında sonra düşüş eğilimine giren işsizlik oranları 2000 yılında %11,2’ye, incelenen dönemin son yılı olan 2001 yılında ise %10,5’e düşmüştür.

1991-2001 döneminde işsizlik Yunanistan’da kamu söyleminin odak noktalarından birini oluşturmaktadır. Yunanistan’da incelenen dönemde artan işsizlik oranları içinde uzun süreli işsizlikte de artışlar yaşanmış ve bu önemli bir sorun haline dönüşmüştür. İncelenen dönemde, yükseköğretim mezunlarının işsizlik oranlarında da artışlar görülmektedir. Örneğin, 1981 yılında yükseköğretim mezunlarında işsizlik oranı %4,3’iken, bu oran 1997 yılında %7,6’ya yükselmiştir. 1991-2001 döneminde yüksek vasıflı işgücü arz ve talebinde dengesizlikler yaşanmıştır. Bu dengesizliğin ya eğitim sisteminin işgücü piyasanın ihtiyaçları doğrultusunda ayarlanamaması ya da Yunan halkının yükseköğrenim alma konusundaki ısrarlı talepleri nedeniyle ortaya çıktığı değerlendirilmektedir. 1991-2001 döneminde, özel sektörün yetersiz gelişimi ve yüksek vasıflı işgücüne olan talebin düşük olması yüksek işsizlik oranlarının altında yatan temel faktörler arasında yer almaktadır (Mitrakos vd., 2010: 22-23).

Kottis ve Kottis’e göre (1996: 36-40), 1990’lı yıllarda işsizliğin başlıca nedenlerine göre niceliksel bir çerçeve çizmek oldukça zor olmakla birlikte, bu yıllarda Yunanistan’daki görece yüksek işsizlik oranlarına katkıda bulunan en önemli faktörler şunlardır:

- Tarım sektörünün daralması,
- Sanayi sektöründe yaşanan durgunluk ve bu sektörün yeniden yapılandırılması,
- Kadınların işgücüne katılma oranında yaşanan artışlar,

- Kısıtlayıcı makroekonomik ve döviz kuru politikaları, yetersiz ekonomik büyüme ve kamu istihdam oranlarındaki düşüş,
- Verimlilik değişimlerinden bağımsız olarak ortaya çıkan ücret artışları ve yüksek işgücü maliyetleri,
- İşgücü piyasasının organizasyonunda ortaya çıkan eksiklikler,
- Nispeten büyük yasal ve yasadışı göç.

Tablo 25’den 1991-2001 döneminde işgücüne katılma oranlarının genel yükseliş eğiliminde olduğu görülmektedir. 1991 yılında %48,3 olan işgücüne katılma oranı, 1996 yılında %49,7’ye, 2001 yılına gelindiğinde ise %51,5’e yükselmiştir. İncelenen dönemde, Yunanistan işgücü piyasasının özelliklerinden biri erkekler ve kadınlar arasındaki işgücüne katılma oranı arasındaki yüksek fark noktasında ortaya çıkmaktadır. Yunanistan, 1991-2001 döneminde erkek ve kadın işgücüne katılma oranlarındaki büyük farklılıklar bakımından Güney Avrupa ülkelerine benzerlik gösterirken, Kuzey Avrupa ülkeleriyle bu özelliği yönüyle ayrılmaktadır (Katsimi vd., 2014: 37). Yunanistan’da 1991 yılında erkeklerin işgücüne katılma oranı %64,7 iken, kadınlarda bu oran, %33,1 olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılında erkeklerin işgücüne katılma oranı %64,1, kadınların ise %39,6 olarak gerçekleşmiş olup, incelenen dönem sonuna doğru bu fark kadınların işgücüne katılımının artmasından dolayı nispeten kapanmış olsa da, hâlâ yüksek düzeydedir (World Bank, 2022j).

Yunanistan’da 1991-2001 döneminde işgücüne katılma oranlarının yükselmesinin iki temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan biri emekli olma şartlarının zorlaştırılması, diğeri ise kadınların işgücüne katılımının artmasıdır (Kottis ve Kottis, 1996: 3). Kadınların işgücüne katılımının artmasında, incelenen dönemde kadınların daha iyi eğitim almaları ve eğitim seviyelerinin yükselmesi etkili olmuştur (Demekas ve Kontolemis, 1996: 4). Hizmetler sektörünün incelenen dönemde belirgin bir şekilde yükselmesi de, kadınların işgücüne katılma oranlarının yükselmesindeki bir diğer etkili neden olup, bu durum 1990’lı yıllarda tipik olarak hanehalkı tarafından sağlanan imkânların aynısının piyasa tarafından sağlanması ve ikamesi edilmesiyle daha da belirginleşmiştir (Nicolitsas, 2006: 10-11).

Tablo 25’den istihdam oranları incelendiğinde, istihdam oranlarının 1991-1997 yılları arasında %44,2 ile %44,9 arasında genel olarak sabit bir seyir izlediği,

1998-2001 yılları arasında ise kısmi de olsa bir yükseliş göstererek %46'lı seviyelere kadar ulaştığı görülmektedir. Yunanistan'da 1991-2001 döneminde istihdam, gelişmekte olan ekonomilerde gözlemlenen belli eğilimlerle karakterize edilmekte olup, tarımda istihdam edilen kişilerin yüksek yüzdesi, serbest meslekte çalışanların çokluğu, kamu sektöründe çalışan sayısının fazla olması (tüm çalışanların yaklaşık üçte biri), marjinal sektörün büyüklüğü, kadınların işgücüne nispeten düşük katılımı vb. özelliklerden dolayı istihdamdaki değişikliklerin bir portresini çizmek oldukça zordur (Kottis ve Kottis, 1996: i).

Yunanistan'da 1991-2001 döneminde cinsiyete göre işgücüne katılma oranlarında olduğu gibi, cinsiyete göre istihdam oranlarında da büyük farklılıklar ortaya çıkmıştır. Örneğin, 1991 yılında erkeklerin istidam oranı %61,6 iken, kadınların istihdam oranı %28,9 olarak gerçekleşmiştir. 1991-2001 döneminde kadınların istihdam oranı genel yükseliş eğiliminde ve erkek-kadın istihdam oranı arasındaki fark kapanma eğiliminde olmasına rağmen, 2001 yılında erkek istihdam oranı %59,7, kadın istihdam oranı ise %33,3 olarak gerçekleşerek aradaki fark yine de oldukça yüksek boyutlarda kalmıştır (World Bank, 2022k).

Yunanistan'da 1991-2001 döneminde istihdamın artırılmasına yönelik birtakım reformlar hayata geçirilmiştir. 1996 yılında PASOK ile iktidara gelen Konstantinos Simitis Hükümeti zayıf istihdam yaratma sorununa ve Yunanistan işgücü piyasasının eksik düzenlemelerine karşı önlemler almaya çalışmıştır. Simitis Hükümeti bu sorunları çözmek için Mart 1997'de işveren ve sendika temsilcileriyle “kalkınma, rekabetçilik ve istihdam” konusunda sosyal diyalog başlatmıştır. Hükümet, sosyal taraflar arasında uzlaşma sağlamaya ve sonuçta Yunanistan'ın 2001 yılında Avrupa Para Birliğe girme planıyla doğrudan ilgili olan reform gündemini meşrulaştırmaya çalışmıştır (Christopoulos, 2016: 92).

1991-2001 döneminde Yunanistan istihdamın korunmasına yönelik en katı mevzuata sahip ülkelerden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Yunanistan, çoğu geçici istihdam biçimini önlemede çok kısıtlayıcı ve bir işte uzun süre çalışan işçilerin işten çıkarılmasına karşı kapsamlı koruma sağlayan ülkeler arasında yer almaktadır. Bu önlemlerin çoğu 1970'lerin sonunda ve 1980'lerin başında uygulamaya koyulmuş olup, 1990'lı yıllarda da değişmeden yürürlükte kalmıştır (Bosworth ve Kollintzas,

2001: 20). Ancak, AB tarafından, işgücü maliyetlerinin azaltılmasının işletmelerin rekabet edebilirliğini artırarak mevcudiyetlerini sürdürmelerine katkı sağladığına inanılmasından dolayı, Yunanistan 1990'lı yılların başından bu yana AB yönergelerini izleyerek esnek çalışmayı teşvik etmek amacıyla ödemeler, çalışma süreleri vb. konularla ilgili bir dizi mevzuat değişikliğini kademeli olarak uygulamaya koymuştur. (Hyz, 2014: 533). Yine de, Yunanistan'da hayata geçirilmeye çalışılan esnek çalışma şekilleri, iş kayıplarını ve işgücündeki bozulmayı dengeleyememiştir. Katılık iddialarına ve daha yüksek esnekleşme ihtiyacına rağmen, Yunanistan işgücü piyasası AB standartlarına göre yeterince esnek (ve güvensiz) olmuştur. İş güvenliği, çalışma süresi ve sosyal yardımlarla ilgili olarak işgücü esnekliğine yönelik uygulamalar 1990'lı yılların sonundan beri devam etmekte olup, bu durum istihdam güvencesizliğini artırmıştır (Gialis vd., 2015: 656-676).

3.2.1.3. Genç İşsizliğinin Analizi

Yunanistan'da 1980-1990 döneminde yükselişe geçen genç işsizlik oranları 1991-2001 döneminde de yükselişini sürdürmüştür. 1980-1990 döneminde %20'li seviyelere ulaşan genç işsizliği, 1991-2001 döneminde %32'li seviyelere ulaşarak, ciddi bir artış göstermiştir. 1980-1990 döneminde genç işsizlik oranları ortalaması %20,9 olarak gerçekleşirken, incelenen dönemde bu oran %28,6'ya yükselmiştir (Choudhry vd., 2012: 4; UNDATA, 2022c; World Bank, 2022ı; UNDATA, 2022ç; UNDATA, 2022f; UNDATA, 2022g).

1990'lı yıllarda Yunanistan'da ortaya çıkan genel işsizlik sorununun yanında, önemli bir genç işsizlik sorunu da yaşandığı görülmektedir. Yunanistan'da 1995 yılı Ocak ayında işsizlikle mücadele için özel önlemler önermek üzere bakanlıklar arası bir Uzmanlar Komitesi kurulmuştur. Komite, bakanlıklar, devlet kurumları, işçi sendikaları ve işveren dernekleri ile istişare ettikten sonra aynı yılın Mart ayında, 1994 yılında kurulan Ekonomik ve Sosyal Komite'ye görüş için sunulan bir rapor hazırlamıştır. Kapsamlı tartışmalar sonucu Ekonomik ve Sosyal Komite önerilere ilişkin tutumunu belirlemiş ve Hükümete sunmuştur. Hükümet ise buna dayanarak işsizlik ve genç işsizlik sorununa ilişkin önlemler almak ve özellikle genç işsizliğinin yoğun olduğu coğrafi bölgelerde yaşanan sorunların çözümüne yönelik yıllık bir plan hazırlamıştır (Kottis ve Kottis, 1996: 81).

Tablo 26: Yunanistan’da 1991-2001 Yılları Arasında İşsizlik ve Genç İşsizliğine İlişkin Veriler

Yıl	Toplam İşsiz Sayısı (+15 Yaş)	Toplam Genç İşsiz Sayısı	Genç İşsizlik Oranı (%)	Toplam İşsizler İçinde Genç İşsizlerin Oranı (%)
1991	301,000	132,000	24,5	43,8
1992	350,000	130,900	25,0	37,4
1993	398,000	158,900	28,8	39,9
1994	404,000	143,578	27,7	35,5
1995	425,000	141,522	27,9	33,2
1996	446,000	158,502	31,2	35,5
1997	440,000	151,953	31,0	34,5
1998	489,000	168,689	29,7	34,4
1999	543,000	175,449	31,7	32,3
2000	519,000	153,384	29,5	29,5
2001	508,000	135,573	28,0	26,6
Ortalama	438,454	150,040	28,6	34,7

Kaynak: UNDATA, 2022f; UNDATA, 2022g.

Tablo 26 incelendiğinde genç işsizlik oranlarının genel yükseliş eğiliminde olduğu görülmektedir. 1991 yılında %24,5 olarak gerçekleşen genç işsizlik oranı, 1995 yılında %27,9’a, 1999 yılına gelindiğinde ise %31,7’ye kadar yükselmiştir. Bu yıldan itibaren incelenen dönemin son yılı olan 2001 yılına kadar düşüş eğilimine giren genç işsizlik oranları belirtilen yılda %28,0 olarak gerçekleşmiştir.

İncelenen dönemde cinsiyete göre genç işsizliği değerlendirildiğinde hem kadın, hem de erkek genç işsizliğinin genel yükseliş eğiliminde olduğu görülmekte olup, 1980-1990 döneminde olduğu gibi 1991-2001 döneminde de genç kadınların işsizlik oranı, genç erkeklerin işsizlik oranına göre daha yüksek seviyede gerçekleşmiştir. 1991-2001 döneminin son yılı olan 2001 yılında genç erkeklerin işsizlik oranı %21,0, genç kadınların işsizlik oranı ise %36,1 olarak gerçekleşmiştir (World Bank, 2022). Kent-kır ayrımına göre genç işsizliği incelendiğinde ise, incelenen dönemde Yunanistan’da kentsel alanlarda genç işsizlik sorununun daha belirgin olduğu görülmektedir. 2001 yılında 15-19 yaş grubundaki gençlerin kentsel alanlarda işsizlik oranı %36,3 iken, kırsal alanlarda %17,7, 20-24 yaş grubundaki gençlerin ise kentsel alanlarda işsizlik oranı %25,4 iken, kırsal alanlarda %15,8 olarak gerçekleşmiştir (ILO, 2022ç).

Tablo 26’dan toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranı incelendiğinde, bu oranın genel düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. İncelenen dönemde, toplam

işsizler içindeki genç işsizlerin oranı 1980-1990 dönemine göre de daha düşük gerçekleşmiştir. Bu oranın 1980-1990 dönemi ortalaması %43,1 iken (Choudhry vd., 2012: 4; UNDATA, 2022c; World Bank, 2022ı; UNDATA, 2022ç), incelenen dönemin ortalaması %34,7'dir. Toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranının düşmesinin nedenlerinden biri Yunanistan'da 1990'lı yılların başında genç işsizliğindeki önemli artışlara yanıt olarak işsizliği ve özellikle genç işsizliğini hedef alan aktif istihdam politikalarında önemli artışların olmasıdır (Bell ve Blanchflower, 2011: 2) Nedenlerden bir diğeri ise, Yunanistan'da okullaşma oranlarının, özellikle de yükseköğretimde okullaşma oranlarının artış göstermesidir. Örneğin, incelenen dönemin ilk yılı olan 1991 yılında Yunanistan'da yükseköğretimde okullaşma oranı %35 iken, bu oran incelenen dönemin son yılında 2001 yılında yaklaşık iki kat artarak %58'e yükselmiştir (World Bank, 2022m).

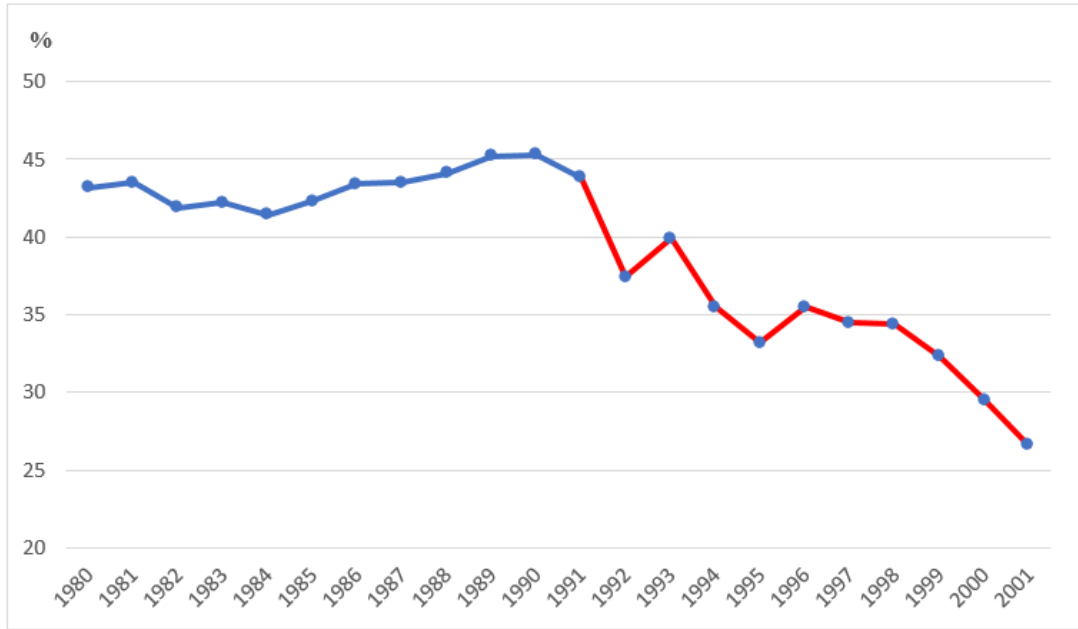
3.2.2. 1991-2001 Döneminde Yunanistan'ın Sosyoekonomik Dönüşümü

1991-2001 dönemi Yunanistan için finansal serbestleşmenin ve özelleştirmelerin ön planda olduğu yıllar niteliğindedir. 1990 yılında Yeni Demokrasi Partisi'nin iktidara gelmesi neo-liberal dönüşüm sürecini hızlandırmış, Maastricht Anlaşması ve Avrupa Para Birliği'ne katılım ölçütleri kapsamında neo-liberal ekonomik politikaların ve finansal serbestleşmenin yörüngesine tam olarak girilmiştir.

Yunanistan'da özelleştirme sürecini, uluslararası gelişmeler ve AB ile yürürlükte olan Ekonomik ve Parasal Birlik çerçevesinde uygulanan ortak politikalar zorunlu kılmıştır. Yunanistan'da özelleştirme süreci AB tarafından dayatılmış ve çıkar çatışmalarının meydana geldiği başlıca alanlardan biri olmuştur. İncelenen dönemde, Yunanistan'da kamuya ait birçok şirket özelleştirilmiştir. Yunanistan'da özelleştirmeye yönelik ilk önemli girişimler 1991 yılında çıkarılan 2000/91 sayılı Özelleştirme Kanunu çerçevesinde gerçekleşmeye başlamıştır. Ancak, 1991-2001 döneminde sistemli bir özelleştirme programı uygulamak mümkün olmamıştır. Bu nedenle 2002 yılında revizyona gidilmesine karar verilmiş, 1991 yılında çıkarılan kanun iptal edilerek yeni bir kanun çıkarılmış ve bu yıldan itibaren özelleştirmeler ivme kazanmıştır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022). 1991-2001 döneminde Yunanistan özelleştirmelerden yaklaşık 9,5 milyar \$ gelir elde etmiştir (Sezdi, 2019: 115).

1991-2001 döneminde Yunanistan’da başlıca sosyoekonomik sorunlardan biri işsizlik bağlamında ortaya çıkmıştır. 1980’li yıllarla birlikte yükselişe geçen işsizlik oranları incelenen dönemde de yükselişini sürdürmüştür (European Central Bank, 2022a; World Bank, 2022e; World Bank, 2022f; World Bank, 2022g; World Bank, 2022i; World Bank, 2022j; World Bank, 2022k). Dolayısıyla, 1991-2001 döneminde Yunanistan’da işsizliğin artış göstermesine bağlı olarak, işsizliğin ortaya çıkardığı ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunlara maruz kalanların sayısında artış yaşandığı söylenebilir.

Grafik 12: Yunanistan’da 1980-2001 Yılları Arasında Toplam İşsizler İçinde Genç İşsizlerin Oranı (%)

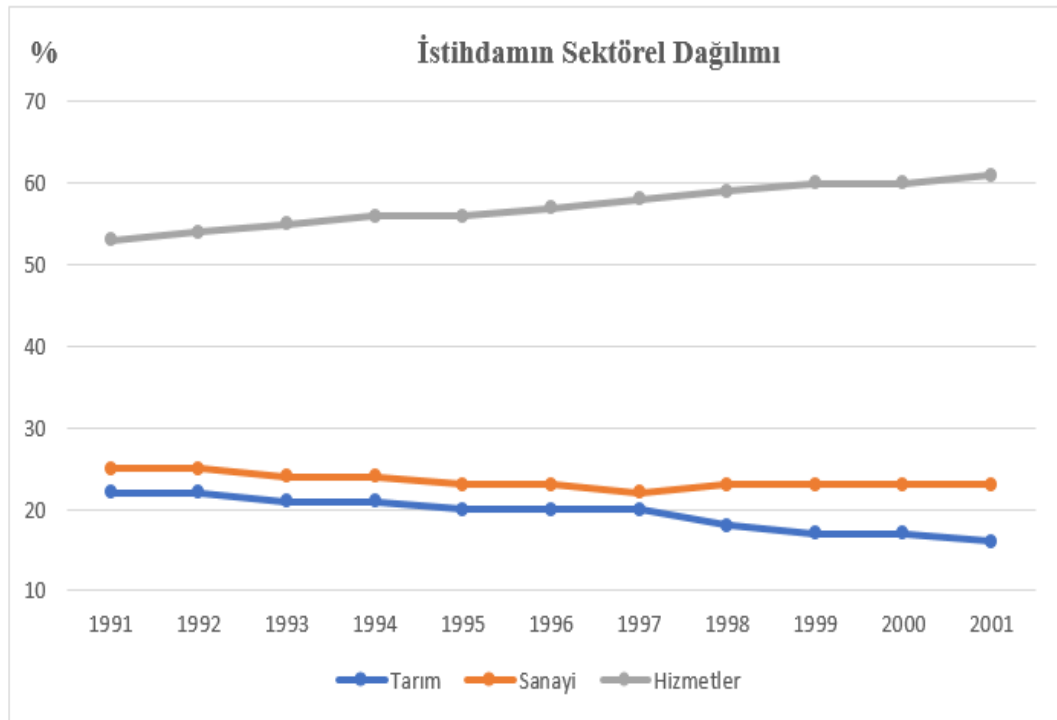
Kaynak: Choudhry vd., 2012: 4; UNDATA, 2022c; World Bank, 2022ı; UNDATA, 2022ç; UNDATA, 2022f; UNDATA, 2022g.

1991-2001 döneminde ortaya çıkan işsizlik sorunundan gençlerin daha çok etkilendiği görülmektedir. Çünkü, incelenen dönem içinde genç işsizlik oranı %32’li seviyelere kadar yükselmiştir. Grafik 12’den de görüldüğü üzere incelenen dönemde, 1980-1990 dönemine göre toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranında düşüşler yaşanmasına rağmen, tablo 26’da da belirtildiği üzere incelenen dönemde toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranının ortalaması %34,7 gibi yüksek bir seviyede gerçekleşmiştir. Başka bir ifadeyle, 1991-2001 döneminde her on işsizden yaklaşık dördü 15-24 yaş arasındaki gençlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla, incelenen dönemde

gençlerin diğer yaş gruplarına göre işsizliğin ortaya çıkardığı ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunlardan daha çok etkilendikleri anlaşılmaktadır.

1991-2001 döneminde hem yetişkin, hem de genç kadınların işsizlik oranları, 1980-1990 döneminde olduğu gibi yetişkin ve genç erkek işsizlik oranlarına göre daha yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir (Stavros, 1985: 27-29; World Bank, 2022l). Bu nedenle, incelenen dönemde genç ve yetişkin kadınların işsizlik sorunundan daha çok etkilendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, incelenen dönemde genç işsizliği kentsel alanlarda kendini daha çok göstermekte olup, kentsel alanlardaki genç işsizliği kırsal alandaki genç işsizliğinin yaklaşık iki katı olarak gerçekleşmiştir (ILO, 2022ç).

Grafik 13: Yunanistan'da 1991-2001 Yılları Arasında İstihdamın Sektörel Dağılımı (%)

Kaynak: World Bank, 2022n.

Grafik 13'den Yunanistan'da istihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde 1980-1990 döneminde olduğu gibi (ILO, 2022c; UNDATA, 2022d), 1991-2001 döneminde de hizmetler sektörünün toplam istihdam içindeki payının yükseliş eğiliminde ve en önemli istihdam kaynağı sektör olma niteliğinde olduğu görülmektedir. Öyle ki, incelenen dönemin son yılı olan 2001 yılında Yunanistan'da her on çalışandan altısından fazlası hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir.

1991-2001 döneminde sanayi sektöründe istihdam, 1980-1990 dönemine göre düşüş göstermiş, dönemin kendi içinde ise genel olarak sabit kalmakla birlikte inişli-çıkışlı bir seyir izlemiştir (ILO, 2022c; UNDATA, 2022d; World Bank, 2022n). Grafik 13’den de görüleceği üzere sanayi sektörünün toplam istihdam içindeki payında 1991-1997 yılları arasında kısmi düşüşler, 1998-2001 yılları arasında ise kısmi yükselişler yaşanmıştır. İncelenen dönemde, sanayi sektörü tüm dönem boyunca hizmetler sektöründen sonra en yüksek istihdamı sağlayan sektör olma niteliğindedir.

Grafik 13’den, 1991-2001 döneminde tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payının genel düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Tarım sektörü 1991-2001 döneminde, 1980-1990 dönemine göre daha az istihdam sağlamıştır (ILO, 2022c; UNDATA, 2022d; World Bank, 2022n). Tarım sektörü tüm dönem boyunca hizmetler ve sanayi sektöründen daha az istihdam sağlayarak en az istihdam sağlayan sektör olma niteliğindedir. Ancak, incelenen dönemde tarım sektörünün toplam istihdamdaki payı %16 ile %22 arasında gerçekleşmiş ve en az istihdam sağlayan sektör olmasına rağmen, görece toplam istihdam içindeki önemini incelenen dönem boyunca korumuştur.

1991-2001 döneminde Yunanistan’da istihdamın sektörel dağılımı açısından genel bir değerlendirme yapıldığında, bu dağılımın post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerdeki dağılımla birtakım yönleriyle benzerlik, birtakım yönleriyle de uyumsuzluk gösterdiği görülmektedir. Tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payında yaşanan düşüş post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelere yaşanan düşüşe benzerlik göstermesine rağmen, Yunanistan’da incelenen dönemde tarım sektörünün sağladığı istihdam post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelere göre oldukça yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir. Örneğin, Yunanistan’da tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı 1991 yılında %22,0 iken, bu oran Almanya’da %4,2, ABD’de ise %2,19’dur. Tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı 2001 yılına gelindiğinde Yunanistan’da %15,8 olarak gerçekleşirken, Almanya’da %2,50, ABD’de ise %2,42 olarak gerçekleşmiştir (UNDATA, 2022e). Yunanistan’da tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı AB ve OECD ülkeleri ortalamasının da oldukça üstünde gerçekleşmiştir. Örneğin, daha önce de belirtildiği üzere 2001 yılında Yunanistan’da tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı

%15,8 iken, aynı yıl bu oranın AB ülkeleri ortalaması %7,7, OECD ülkeleri ortalaması ise %6,6 olarak gerçekleşmiştir (Soylu ve Turalıoğlu, 2020: 133).

İncelenen dönemde Yunanistan'da sanayi sektörünün toplam istihdam içindeki payı 1980-1990 dönemine göre azalmıştır (ILO, 2022c; UNDATA, 2022d; World Bank, 2022n). Yine de, 1991-2001 döneminde sanayi sektörünün toplam istihdam içindeki payının AB ve OECD ülkeleri ortalamasına yakın değerlerde olduğu görülmektedir. Örneğin, incelenen dönemin son yılı olan 2001 yılında Yunanistan'da sanayi sektörünün toplam istihdam içindeki payı %23,6 iken, aynı yıl bu oranın ortalaması AB ülkelerinde %29,1, OECD ülkelerinde ise %26,9 olarak gerçekleşmiştir (Soylu ve Turalıoğlu, 2020: 133). Yunanistan'da 1990'lı yıllarda uygulanan mali reformların bir amacı Yunanistan üretim tabanının sanayisizleştirilmesini hızlandırmaktır. Bu doğrultuda da incelenen dönemde hizmetler sektörünün toplam istihdam içindeki payı önemli ölçüde artış göstermiştir (Pagoulatos, 2003: 191).

Daha önce de belirtildiği üzere post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerde sanayi sektörü gerek üretim, gerekse istihdam içinde eski ağırlığını yitirmektedir. Sanayi ve tarım istihdamının yerine, post-endüstriyel dönemin BİT'leri ile yapılan ve hizmetler sektörü içinde yer alan istihdamın payı hızla artmaya devam etmektedir. Yunanistan'da da 1991-2001 döneminde hizmetler sektörünün toplam istihdam içindeki payı yükseliş eğilimi göstermiştir (World Bank, 2022n). Yunanistan bu yönüyle post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle uyumluluk göstermektedir. Ancak, hizmetler sektöründe yaşanan istihdam artışını post-endüstriyel döneme ulaşmanın tek ölçütü olarak değerlendirmek doğru bir yaklaşımı temsil etmemektedir. Yunanistan'ın, hizmetler sektörünün BİT ile ilgili detaylarını ve diğer taraftan eğitim, Ar-Ge vb. unsurlardaki göstergelerini incelemek post-endüstriyel dönemin teknolojilerinin neresinde olduğu hakkında ipuçları sunacaktır.

Yunanistan'da post-endüstriyel topluma geçiş ile ilgili ilk politika belgesi 1995 yılında yayımlanan "Bir Bilgi Toplumu için Yunan Stratejisi: İstihdam, Kalkınma ve Yaşam Kalitesi İçin Bir Araç" başlıklı belgedir. Bu belgede 10-15 yıllık bir zaman diliminde post-endüstriyel döneme ulaşmak için izlenecek hedefler belirtilmiş olup, bu hedeflerden bazıları ise şu şekildedir (Yunanistan Başbakanlığı, 1999: 14):

- On yıl içinde gelişmiş BİT altyapısının kullanımında Yunanistan ile diğer AB ülkeleri arasındaki farkı azaltmak,
- Yunan firmalarının önemli bir bölümünün on beş yıl içinde bilgi altyapısıyla bağlantılı pazarlara erişimini sağlamak,
- On beş yıl içinde aile birimlerinin giderek artan bir şekilde bilgi altyapısına erişimini sağlamak,
- Devlet ile yapılan işlemlerin büyük bir kısmının gelecek on beş yıl içinde elektronik ortamda yapılmasını sağlamak.

Yunanistan’da post-endüstriyel döneme ulaşmak için atılan adımlar ve adımlara ilişkin geri bildirimlere dayalı ikinci bir belge 1999 yılında yayımlanmıştır. Bu belge daha stratejik ve kapsamlı olup, “Bilgi Toplumunda Yunanistan: Strateji ve Eylemler” başlığını taşımaktadır. Belirtilen belgede fırsatlardan yararlanmak için insan becerilerinin geliştirilmesi gerekliliği ile birlikte AB belgelerinde mevcut olan rekabet edebilirlik ve daha iyi kamu hizmetleri için BİT potansiyeli vurgulanmıştır. Ayrıca, Haziran 2000 yılındaki Feira Zirvesi aracılığıyla Yunan Hükümeti post-endüstriyel döneme ulaşmak için sistematik bir “Operasyonel Program” önermiş ve bu programı üçüncü AB Destek Çerçevesi içindeki fonlara bağlamıştır (Boucas, 2008: 6).

Yunanistan, bir ülkede post-endüstriyel topluma sıçrama yaptıracak en önemli unsurlardan biri olan yükseköğretimler bakımından incelendiğinde, 1991-2001 dönemi boyunca Yunanistan’da yükseköğretimde okullaşma oranlarının yükseliş gösterdiği görülmektedir. İncelenen dönemde, Yunanistan’da yükseköğretimde okullaşma oranları post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin bazılarında yüksek, bazılarında ise düşük seviyelerde gerçekleşmiştir. Örneğin, 1991 yılında Yunanistan’da yükseköğretimde okullaşma oranı (brüt) %35 iken, bu oran (brüt) ABD’de %73, Almanya’da %34 ve İngiltere’de ise %29 olarak gerçekleşmiştir (World Bank, 2022a). Görüldüğü üzere Yunanistan’da yükseköğretimde okullaşma oranı bazı post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerden daha yüksek seviyelerde olmasına rağmen, incelenen dönemde yükseköğretim mezunu gençlerde işsizlik oranlarının yüksek seviyelerde olması hem yükseköğretimin nitelik kazandırma yönünde, hem de yükseköğretim mezunu gençlere yeterli istihdam olanakları yaratılmasında sorunların olduğunu göstermektedir.

Bir ülkenin GSMH'sinin ne kadarını eğitime ayırdığı, eğitime verilen önemin bir göstergesi olarak nitelendirilebilir. Yunanistan bu bakımdan post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kalmıştır. Çünkü, 2001 yılında Yunanistan GSMH'sinin %3'ünü eğitime ayırırken, İsveç %8'inden fazlasını, ABD ve İngiltere %5'inden fazlasını, Almanya ise yaklaşık %5'ini eğitime ayırmıştır (Akın, 2009: 11).

Yunanistan'ın 2001 yılında Ar-Ge için ayırdığı pay GSYH'sinin %0,56'sını oluştururken, bu oran Japonya'da %2,92, Almanya'da ise %2,40 olarak gerçekleşmiştir (World Bank, 2022ö). Yunanistan'da 2001 yılında bir milyon kişi başına 1308 Ar-Ge personeli düşerken, aynı yıl Japonya'da 5184, Kanada'da 3695 ve Finlandiya'da ise 7110 Ar-Ge personeli düşmektedir (Sariso, 2017: 160-161). Görüldüğü üzere Yunanistan Ar-Ge harcamaları ve personeli bakımından post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin oldukça gerisinde kalmış olmasına rağmen, Ar-Ge personeli bakımından incelenen önceki döneme göre post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle farkı kapatmaktadır.

2001 yılında Yunanistan'ın BİT sektörü imalatı ticaretinin toplam mal ticareti içindeki payı %9 seviyelerindeyken, bu oran Japonya'da %26, İngiltere'de %22 seviyelerindedir. Bu oranın OECD ülkeleri ortalaması ise %20 civarındadır. 2001 yılında Yunanistan'da BİT sektörü ihracatının toplam mal ihracatı içindeki payı %5 civarında iken, bu oran Hollanda'da %24, ABD'de %22 civarındadır. Bu oranın OECD ortalaması ise %18 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Yunanistan'da on ve daha fazla çalışanı olan işletmelerde internet erişimi olan işletmelerin oranı 2001 yılında %58 civarında iken, bu oran Japonya'da %90'ın, Hollanda'da ise %80'in üzerindedir (OECD, 2002: 29-49). 2000 yılında 10-49 arası çalışanı olan işletmelerden internet kullananların yüzdesi Yunanistan'da %50 iken, bu oran Kanada'da yaklaşık %90, İtalya'da %70 ve Norveç'te ise %79 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2003: 11).

Yunanistan'da 2001 yılında bin kişi başına düşen bilgisayar sayısı 78,54 iken, bu sayı ABD'de 624,63, İsveç'te, 562,05, Kanada'da 456,86 ve Almanya'da ise 380,29 olarak gerçekleşmiştir. İncelenen dönemin son yılı olan 2001 yılında Yunanistan'da internet kullanan kişilerin nüfusa yüzdesi %11,0 iken, bu oran ABD'de %49,0, İngiltere'de ise %33,0'dır. 2001 yılında 1 milyon kişi başına güvenli internet

sunucusu sayısı Yunanistan'da 8,906 iken, bu sayı ABD'de 140,808, Almanya'da 97,518 ve İngiltere'de ise 36,453 olarak gerçekleşmiştir (World Bank, 2022p).

2001 yılında Yunanistan'da orta ve yüksek teknolojili imalat firmalarında istihdamın toplam istihdam içerisindeki payı %2,18 iken, bu oran Almanya'da %11,2, Fransa'da %7,16 ve İngiltere'de ise %7,29 olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl ileri teknoloji ihracatının toplam ihracat içindeki payı Yunanistan'da %6,19 iken, bu oran Hollanda'da %22,27, İngiltere'de %29,79 ve İsveç'te ise %18,70 olarak gerçekleşmiştir (Kılınç Savrul ve Kılıç, 2011: 260-283). 2001 yılında Yunanistan'ın BİT'e yatırım oranı (toplam ekonomi içinde, konut dışı brüt sabit sermaye oluşumunun yüzdesi olarak) yaklaşık %17 iken, bu yatırım oranı ABD'de yaklaşık %28, İngiltere'de yaklaşık %22 ve İsveç'te ise yaklaşık %21 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2003: 11).

1991-2001 döneminde Yunanistan'da, istihdamın büyük çoğunluğu hizmetler sektöründe toplanmış (World Bank, 2022n; UNDATA, 2022e) ve yükseköğretimde okullaşma oranları post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren birçok ülke ile aynı seviyeye ulaşmıştır (World Bank, 2022o). Yunanistan bu yönleriyle post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle uyum göstermiş olmasına rağmen, tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payının yüksekliği (World Bank, 2022n), eğitimin nitelik kazandırma yönünün zayıflığı ve eğitim eşitsizliği (Tsakloglou ve Cholezas, 2005: 17-18) gibi nedenlerden, bunlarla birlikte eğitime GSMH'den ayrılan pay (Akın, 2009: 11), Ar-Ge personeli sayısı (Sarısoy, 2017: 160-161), Ar-Ge için GSYH'den ayrılan pay (World Bank, 2022ö), BİT sektörü imalatı ticaretinin toplam mal ticareti içindeki payı, BİT sektörü ihracatının toplam mal ihracatı içindeki payı (OECD, 2002: 29-49), internet kullanan kişilerin nüfusa oranı, kişi başına düşen bilgisayar miktarı, orta ve yüksek teknolojili imalat firmalarında istihdamın toplam istihdam içerisindeki payı, ileri teknoloji ihracatının toplam ihracat içindeki payı (Kılınç Savrul ve Kılıç, 2011: 260-283), internet kullanan işletmelerin yüzdesi ve BİT yatırım oranı (OECD, 2003: 11-22) gibi unsurlar bakımından post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kalmasından dolayı, Yunanistan'da 1991-2001 döneminde post-endüstriyel dönem teknolojilerinin belirgin bir şekilde ortaya çıkmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, incelenen dönemde Yunanistan'da çalışmanın anlamının sanayi devrimi dönemindeki geleneksel anlamından farklı olarak belirgin

bir dönüşüme uğramadığı ve 1980-1990 döneminde olduğu gibi çalışmanın ağırlıklı olarak, hayatta kalabilme ile eş anlamda, zihinsel güçten daha çok bedensel güç ile yapılan, ücret odaklı, kişinin hayatının merkez noktasında, genel olarak tam zamanlı, bir işverenin emir ve talimatları doğrultusunda ve mekân olarak da işyerinde gerçekleşen görünümünü sürdürdüğünü söylemek mümkündür.

Yunanistan'ın 1990'lı yılların başından bu yana esnek çalışma şekillerini teşvik etmeyi amaçlayan bir dizi yasal değişikliği hayata geçirmesinin bir sonucu olarak (Hyz, 2014: 533), esnek çalışma şekillerinin yaygınlaşması ve çalışma kavramının anlamında birtakım dönüşümleri ortaya çıkarması beklenebilirdi. Fakat, bu dönemde geçici ve yarı zamanlı gibi esnek çalışma şekillerinde istihdam halinde olanların sayısında düşüş yaşanmıştır. Örneğin, 1991 yılında geçici çalışma oranı %14,6, yarı zamanlı çalışma oranı %6,8 iken, 2001 yılına gelindiğinde geçici çalışma oranı %13,1'e, yarı zamanlı çalışma oranı ise %4,7'ye düşmüştür (OECD, 2022b). Dolayısıyla, Yunanistan'da esnek çalışma şekillerinin incelenen dönemde çalışma kavramının anlamında bir dönüşüm yaratması bakımından etkisinin belirgin bir şekilde ortaya çıkmadığı, ayrıca esnek çalışma şekillerinin iş kayıplarını ve işgücündeki bozulmayı da dengeleyemediğini söylemek mümkündür (Gialis vd., 2015: 656-676).

1991-2001 dönemine ait genel bir değerlendirme yapıldığında, Yunanistan'da bu dönemde genç işsizliği dönemin tüm yılları boyunca %24'ün üzerinde gerçekleşmiştir (UNDATA, 2022f; UNDATA, 2022g). İncelenen dönem için yapılan kıyaslamadan, Yunanistan'da post-endüstriyel dönem teknolojilerinin belirgin bir şekilde ortaya çıkmadığı ve Yunanistan'ın teknoloji bakımından post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kaldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, 1991-2001 döneminde Yunanistan'da çalışma kavramının hem yetişkinler, hem de gençler bakımından sanayi devrimi dönemindeki geleneksel anlamından belirgin bir şekilde farklılaşmadığını ve post-endüstriyel dönem teknolojilerinin ortaya çıkan yüksek genç işsizliğinin temel nedenlerinden biri olmadığını söylemek mümkündür. 1991-2001 döneminde ortaya çıkan yüksek genç işsizlik oranlarının post-endüstriyel dönemin teknolojilerinden daha çok, neo-liberal politikalar, küreselleşme, tarım sektörünün daralması, sanayi sektöründe yaşanan durgunluk, genç kadınların işgücüne katılma oranının artması, kısıtlayıcı makroekonomik politikalar, işgücü piyasasının

organizasyonunda yaşanan eksiklikler, demografik dönüşüm vb. nedenler ekseninde şekillendiğini ifade etmek daha doğru bir yaklaşımı temsil edecektir.

3.3. 2002-2020 DÖNEMİ: AVRO PARA BİRİMİNE GEÇİŞ, BÜYÜK FİNANSAL KRİZ VE SONUÇLARI

2002-2020 döneminin özellikle ilk yarısı Yunanistan için oldukça önemli ekonomik olaylara sahne olmuştur. Yunanistan, incelenen dönemin ilk yılı olan 2002 yılında Drahmi'den Avro para birimine geçiş yapmıştır. 2008 yılında patlak veren küresel ekonomik krizden derinden etkilenen Yunanistan ekonomisi 2010 yılında neredeyse iflasın eşiğine kadar gelmiştir. 2019 yılında ise tüm dünya ülkelerini olumsuz yönde etkileyen Covid-19 küresel salgını Yunanistan'ı da ekonomik anlamda olumsuz yönde etkilemiştir.

Birçok çalışma ve ekonomik model, Yunanistan'ın Avro para birimine geçiş yapmasının, diğer Avrupa ülkelerine göre konumu gibi tamamen nesnel nedenlerle faydalı olmayacağını öngörmüştür. Buna ek olarak genel öngörü, üretim yapısı, ortak para biriminin faydalarının maliyetleri telafi etmek için yeterli olamayabileceği şeklindeydi. Birçok politika yapıcı ve analist, Yunanistan'da 2000'li yıllardan sonra yaşanan ekonomik sorunların kendine özgü nedenlerden kaynaklanmadığına, bunun Avro deneyinin yapısal ve kurumsal eksikliklerinin bir sonucu olduğuna inanmaktadır (Papanikos, 2014: 2). Yunanistan'ın makroekonomik politikası, ülkenin Avro bölgesine tam katılımının ardından yön değiştirmiştir. Avro bölgesine katılım makroekonomik bir coşku yaratmış, nominal ve reel faiz oranları düşmüştür. Diğer taraftan, katılımın hemen ardından IMF ve OECD gibi uluslararası kuruluşların uyarılarına rağmen mali açıklar yeniden artmaya başlamıştır (Alogoskoufis, 2019: 15).

2007 yılında ABD'de başlayan finansal kriz, birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeyi etkileyerek hızla küresel bir boyut kazanmıştır. Krizin etkileri özellikle bazı ülkelerde daha derin ve yıkıcı olmuştur. Yunanistan'da bu ülkeler arasındadır. Aslında Yunanistan'daki durumu, doğrudan krizden kaynaklanmayan, krizin tetiklediği bir olgu olarak tanımlamak, Yunanistan'ın ekonomik ve mali yapısındaki bozulmanın krizden çok önce başlamış olması nedeniyle daha doğru olacaktır. Dolayısıyla, ekonomik sorunların krizle birlikte daha belirgin hale geldiği söylenebilir (Öztürk ve Sözdemir, 2015: 568).

1990'lı yıllardan itibaren yüksek ücret ve sosyal güvenlik yükünün kamu maliyesi üzerinde oluşturduğu baskılara, kriz sürecinde ekonomisinin turizm ve gemi inşaatı gibi iki lokomotif sektöründe yaşanan daralma ve vergi gelirlerindeki düşüşler de eklenince, Yunanistan'da kamu mali dengesi iyice bozulmuş ve borçlanma dinamiği sürdürülebilir olmaktan çıkmıştır. Yunanistan ekonomisinin temel sorunu, büyümenin ve kamu maliyesinin ağırlıklı olarak dış borçlanmayla finanse edilmesi olmuştur. Bu süreçte GSYH'ye oran olarak %100'ü aşan Yunanistan'ın kamu borç stoku, ilgili Maastricht kriterinin (kamu borcu GSYH'nin %60'ını aşmayacaktır) oldukça üzerinde bir seviyeye ulaşmıştır. Yunanistan'da kriz esasen, Yunanistan'ın kamu maliyesine ilişkin geçmiş dönemde açıkladığı verilerin gerçeği yansıtmadığının anlaşılmasıyla patlak vermiştir. 2009 yılı Ekim ayında iktidara gelen Papandreou Hükümeti tarafından, bu yıldaki bütçe açığının bir önceki Hükümetin açıkladığı oranın yaklaşık iki katı (%15,4) olarak revize edilmesi ve kamu borcunun GSYH'ye oranının yaklaşık %125 seviyesine ulaştığının açıklanması piyasalarda risk algısının bozulmasına ve derin bir güvensizliğe yol açmıştır. Bu gelişmeyi takiben 14 Ocak 2010 tarihinde açıklanan istikrar programına rağmen Yunanistan'ın borç yönetiminde önemli bir kriz baş göstermiştir (Uçar, 2012: 5-9). Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının Yunanistan ekonomisine verdiği negatif notlar da, kredi spreadlerini bozarak borç krizinin başlamasında önemli bir rol oynamıştır (Türk ve Erarslan, 2016: 284).

2019 yılında ortaya çıkan Covid-19 küresel salgını Yunanistan'ın kırılgan ekonomik toparlanmasını sekteye uğratmıştır. Bu süreçte Yunanistan'a tek destek, Avrupa Komisyonu ya da Avrupa İstikrar Mekanizması'nın kredi rezervleri tarafından finanse edilen çeşitli programlarla müdahale eden kamu sektöründen gelmiştir. Bu destek programları ise büyüklük bakımından oldukça sınırlı kalmıştır (Papadimitriou vd., 2020: 5). Covid-19 küresel salgını, Yunanistan işgücü piyasalarına etkileri bakımından incelendiğinde ise, Yunanistan'ın işsizlik, işgücüne katılma ve istihdam oranları bakımından küresel salgından ciddi boyutlarda etkilenmediği görülmektedir. Yunanistan'da işsizlik 2019 yılında %17,3 iken, 2020 yılı sonu itibarıyla bir önceki yıla göre düşüş göstererek %16,3 olarak gerçekleşmiştir. İstihdam oranlarında ise çok kısmi bir düşüş yaşanmış, 2019 yılında %43,0 olarak gerçekleşen istihdam oranı, 2020 yılında %42,7 ye düşmüştür (ILO, 2022d). Dolayısıyla, birçok ülke Covid-19 küresel

salgını sonucu işsizlikteki artıştan dolayı sorunlar yaşarken, Yunanistan'ın bu konuda başarılı bir tablo sergilediği söylenebilir. Çünkü, Yunanistan işverenlere ve işçilere uygulanan karantina tedbirlerinin ekonomik sonuçlarının atlatılmasına yardımcı olmak için bir dizi önlemin getirilmesinde çok aktif davranmıştır. Bu kapsamda, işletmeler için çeşitli vergi ve kira indirimleri, işsizlik ödeneği uzatmaları, sözleşmeleri askıya alınan çalışanlar için mali destek ve sosyal sigorta kapsamı, serbest meslek sahipleri için mali destek ve devlet emriyle kapatılan işletmeler için işten çıkarma yasakları uygulanmıştır (Monastiriotis ve Katsinas, 2020: 22).

3.3.1. İşgücü Piyasalarının Genel Görünümü

2002-2020 döneminde Yunanistan'da sanayi sektörünün toplam istihdam içindeki payı düşüş eğilimi göstermiştir. Tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı 2002 yılından 2008 küresel ekonomik krizine kadar düşüş eğilimindeyken, sonraki yıllarda genel yükseliş eğiliminde olmuştur. Öyle ki, 2015 yılında sanayi ve tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı neredeyse aynı seviyelere ulaşmıştır. İncelenen dönem içinde hizmetler sektörünün toplam istihdam içindeki payı ise yükseliş eğiliminde olmuş ve incelenen önceki dönemlere göre de artış göstermiştir. 2002-2020 döneminin son yıllarına doğru Yunanistan'da her on çalışandan neredeyse sekizi hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir (ILO, 2022f).

Yunanistan'da incelenen dönemin 2008 yılına kadar işsizlik oranları genel düşüş eğiliminde olsa da, bu yıl itibarıyla patlak veren küresel ekonomik kriz sonrası işsizlik oranları rekor seviyelere ulaşmıştır. İncelenen döneme %10,0 işsizlik oranı ile girilirken, 2008 yılına gelindiğinde işsizlik oranı %7,8 seviyesine kadar düşmüş, bu yıldan sonra ise ekonomik krizin etkileriyle 2013 yılında %27,5 seviyesine kadar ulaşmıştır. İşsizlik oranı 2013 yılından sonra düşüş eğilimine girmiş ve 2020 yılında %16,3 olarak gerçekleşmiştir. İşsizlik oranı incelenen dönemin son yılında her ne kadar %16'lı seviyelere kadar düşmüş olsa da, 2020 yılı itibarıyla Yunanistan'da hâlâ kriz öncesi gerçekleşen işsizlik oranlarına geri dönülemediği (World Bank, 2022i). Ayrıca belirtmekte fayda vardır ki, ekonomik kriz ile birlikte Yunanistan'da işsizliğin yapısında önemli değişimler meydana gelmiştir.

2008 yılında patlak veren ekonomik kriz Yunanistan'da işgücüne katılma ve istihdam oranlarını da olumsuz yönde etkilemiştir. İncelenen dönemin ilk yılında

işgücüne katılma oranı %51,8 iken, bu oran 2008 yılında %53,0'a kadar yükselmiş, fakat, bu yıldan sonra düşüş eğilimine girmiş ve 2013 yılında %52,0'a, 2020 yılında ise %51,0'a kadar düşmüştür (World Bank, 2022j).

İşgücüne katılma oranlarında gerçekleşen durumun benzeri istihdam oranlarında da yaşanmıştır. İncelenen dönemin ilk yılına %46,6 istihdam oranı ile girilirken, bu oran 2008 yılında %48,9'a kadar yükselmiş, fakat, bu yıl itibarıyla patlak veren küresel ekonomik krizden sonra istihdam oranları hızlı bir düşüş eğilimine girmiş ve 2013 yılında %37,7'ye kadar düşmüştür. 2014 yılı itibarıyla artış eğilimine giren istihdam oranı incelenen dönemin son yılı olan 2020 yılında %42,7 olarak gerçekleşmiştir (World Bank, 2022k).

2002-2020 döneminde Yunanistan'ın post-endüstriyel döneme entegre olma çabaları hızlanmış ve BİT'de yaşanan gelişmelerin bir sonucu olarak dünyada istihdamın yeni vizyonunu oluşturan çalışma şekilleri ve meslekler Yunanistan'da da ortaya çıkmaya ve yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu yeni çalışma şekilleri ve işlerin ortaya çıkmasında ise internet unsuru başat dinamiklerden biri olmuştur.

3.3.1.1. Nüfus ve Demografik Özellikler

Yunanistan'da 1999-2008 yılları arasında toplam doğurganlık hızında bir artış eğilimi gözlenirken, 2008 yılında patlak veren ekonomik kriz ile bu durumda çarpıcı bir tersine dönüş yaşanmıştır. 2008-2012 yılları arasında toplam doğumlar düşüş göstermiş, 2010-2012 yılları arasında toplam doğumlarda yaşanan düşüş ise son altmış yılın en büyük iki yıllık düşüşünü oluşturmuştur.

Tablo 27: Yunanistan'da 2002-2020 Yılları Arasındaki Toplam Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı) ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (Yüz Kişide)

YIL	Toplam Doğurganlık Hızı	Yıllık Nüfus Artış Hızı
2002	1,28	0,366
2003	1,29	0,238
2004	1,31	0,247
2005	1,34	0,293
2006	1,40	0,300
2007	1,41	0,254
2008	1,50	0,265
2009	1,50	0,263
2010	1,48	0,128
2011	1,40	-0,147

2012	1,34	-0,540
2013	1,29	-0,725
2014	1,30	-0,666
2015	1,33	-0,658
2016	1,38	-0,415
2017	1,35	0,197
2018	1,35	-0,202
2019	1,34	-0,105
2020	1,34	-0,196

Kaynak: World Bank, 2022a; World Bank, 2022b.

Tablo 27 incelendiğinde görüleceği üzere toplam doğurganlık hızı 2002-2009 yılları arasında yükseliş eğiliminde olmuş, 2010 yılı itibarıyla düşüş eğilimine geçmiş ve düşüş eğilimini 2015 yılına kadar sürdürmüştür. 2008 yılında ortaya çıkan ekonomik krizin toplam doğurganlık hızının düşüşünde etkisi olmakla birlikte, bu düşüşteki tüm hikâyeyi açıklamamaktadır. Toplam doğurganlık hızındaki düşüşün en önemli nedenlerinden biri doğurganlık çağındaki (15-44 yaş arası) kadın nüfusunda aynı anda %6,1’lik bir azalış yaşanmasıdır. Yunanistan’ın toplam doğurganlık hızındaki çarpıcı düşüş eğilimi, yaşanan ekonomik krizin bir bileşen etkisi olup, demografik yaşlanma sorunu giderek büyümektedir (Vrachnis vd., 2014: 692-693).

Kotzamanis ve arkadaşlarına göre (2017: 44), yükseliş hızındaki artışın tersine dönerek, toplam doğurganlık hızının düşüşe geçmesi 2008 yılında ortaya çıkan ekonomik krizle aynı zamana denk gelmektedir. Çocuk doğurmanın neredeyse tamamen evlilik içinde, en az bir eşin çalıştığı ve güçlü ebeveyn aile desteğiyle gerçekleştiği Yunanistan’da, çocuk sahibi olmadan önce güvenli bir iş sahibi olmak çoğu genç çift için oldukça önemlidir. 20-35 yaş grubundaki (her iki cinsiyet) aşırı yüksek işsizlik oranları, maaş ve emekli maaşlarının düşürülmesi, geleceğe duyulan güvensizlik toplam doğurganlık hızının düşüşünden büyük ölçüde sorumlu olan unsurlardır. Yine, Kotzamanis ve arkadaşlarına göre (2017: 44), yaptıkları ampirik araştırma, GSYH ve aylık toplam doğurganlık hızının Yunanistan’da dönemsel doğurganlık düşüşüyle yüksek oranda ilişkili olduğunu kanıtlamıştır. Bu ilişkiler nedensel olarak kabul edilmese bile, her halükârda ekonomik durgunluğun Yunanistan halkının üremeye ilgili kararları ve bununla bağlantılı davranışları üzerindeki etkisinin güçlü bir göstergesidir.

Tablo 27’den nüfus artış hızı incelendiğinde, 2002 yılında 0,366 olan yıllık nüfus artış hızı, 2006 yılında 0,300’e ve 2010 yılına gelindiğinde ise 0,128’e düşmüştür.

2011 yılı itibarıyla ise toplam doğurganlık hızında yaşanan düşüşe de bağlı olarak yıllık nüfus artış hızı negatife dönmüş ve 2011-2020 yılları arasında negatif olarak gerçekleşmiştir. Bunun sonucu olarak da, 2011 yılından itibaren Yunanistan nüfusu azalmaya başlamış ve nüfusun yaşlanması devam etmiştir.

Tablo 28: Yunanistan’da 2002-2020 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait Toplam ve Kent-Kır Ayrımına Göre Nüfus Sayıları

Yıl	Toplam/Kent/Kır	Nüfus Sayısı	Genç Nüfus (15-24 Yaş)
2002	TOPLAM	10,987,559	1,489,109
	KENT	7,991,509	-
	KIR	2,910,513	-
2010	TOPLAM	11,183,516	1,250,441
	KENT	8,484,693	-
	KIR	2,636,648	-
2020	TOPLAM	10,718,565	1,110,334
	KENT	8,529,948	-
	KIR	2,170,608	-

Kaynak: UNDATA, 2022b; World Bank, 2022ç; World Bank, 2022d.

Tablo 28’den 2002-2020 dönemi nüfus sayıları incelendiğinde, Yunanistan nüfusunun 2002 yılında 10 milyon 987 bin 559 kişi olduğu, 2010 yılına gelindiğinde ise 11 milyon 183 bin 516 kişiye yükseldiği görülmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere 2010 yılından itibaren toplam doğurganlık hızının azalmasına bağlı olarak 2011 yılı itibarıyla Yunanistan’da yıllık nüfus artış hızı negatife dönmüş ve nüfus azalmaya başlamıştır. Gelinen noktada ise, 2020 yılında Yunanistan nüfusu 2010 yılına göre 464 bin 951 kişi azalarak 10 milyon 718 bin 565 kişiye düşmüştür.

2002 yılında Yunanistan nüfusunun 7 milyon 991 bin 509 kişisi kentlerde yaşarken, bu sayı 2010 yılında 8 milyon 484 bin 693 ve 2020 yılına gelindiğinde ise 8 milyon 529 bin 948 kişiye yükselmiştir. Yunanistan nüfusu kırsal alan açısından incelendiğinde 2002 yılında kırsal alan nüfusu 2 milyon 910 bin 513 kişi olarak gerçekleşirken, bu sayı 2010 yılında 2 milyon 636 bin 648 kişiye, 2020 yılına gelindiğinde ise 2 milyon 170 bin 608 kişiye düşmüştür. Dolayısıyla, Yunanistan’da incelenen dönem içinde kent nüfusu artış gösterirken kırsal alan nüfusu düşüş göstermiştir.

Tablo 28’den Yunanistan’da genel nüfus içinde 15-24 yaş arası genç nüfus sayısı incelendiğinde, 2002 yılında 1 milyon 489 bin 109 olan genç sayısının, 2010 yılında 1

milyon 250 bin 441 kişiye ve 2020 yılına gelindiğinde ise 1 milyon 110 bin 334 kişiye düştüğü görülmektedir. Genç nüfusun toplam nüfus içindeki sayısı, oran açısından değerlendirildiğinde ise, 2002 yılında genç nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %13,55 iken, 2010 yılında bu oranın %11,18'e ve 2020 yılına gelindiğinde ise %10,35'e düştüğü görülmektedir. Bu durumdan, 1991-2001 döneminde Yunanistan'da toplam nüfus içinde genç nüfus oranının azaldığı ve nüfusun yaşlanma eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır.

3.3.1.2. İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları

Yunanistan için 2001-2020 dönemini, 1974 yılında geçilen yeni Metapolitefsi'den sonra ekonomik anlamda yaşanan en zor dönem şeklinde tanımlamak mümkündür. Aslında, incelenen dönem içinde Yunanistan'da 2007 yılına kadar ekonomik büyüme anlamında istenilen büyüme oranlarının sağlandığı ve 2001 yılında %4,1 olan ekonomik büyüme oranının, 2006 yılı itibarıyla %5,7'ye kadar yükseldiği görülmektedir (World Bank, 2022r).

1991-2001 dönemi incelenirken de belirtildiği üzere yüksek seyreden işsizlik oranları 1999 yılı itibarıyla düşüş eğilimine girmiş, belirtilen yılda başlayan işsizlikte düşüş eğilimi incelenen dönemin 2008 yılına kadar devam etmiştir.

2008 yılında patlak veren küresel ekonomik kriz Yunanistan ekonomisini derinden sarsmış ve ülke ekonomisini iflasın eşiğine kadar getirmiştir. İşsizlik ve istihdam oranları bu ekonomik krizden olumsuz yönde etkilenmiş, özellikle işsizlik oranı oldukça çarpıcı boyutlara ulaşmıştır. Öyle ki, incelenen dönemin son yılı olan 2020 yılı itibarıyla da işsizlik ve istihdam oranları ekonomik krizden önceki oranlara geri gelememiştir.

Belirtmekte fayda vardır ki, Yunanistan'da ekonominin kırılgan bir yapıya sahip olması ekonomik krizlerin ortaya çıkma ihtimalini artırmakta (Türk ve Erarslan, 2016: 281-287) ve işsizlik ve genç işsizlik oranları ise en çok ekonomik kriz dönemlerinde artış göstermektedir.

Tablo 29: Yunanistan’da 2002-2020 Yılları Arasındaki İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Katılma Oranları (%) (+15 Yaş)

Yıllar	İşsizlik Oranı (%)	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)
2002	10,0	51,8	46,6
2003	9,4	52,2	47,3
2004	10,3	53,0	47,5
2005	10,0	52,9	47,6
2006	9,0	53,1	48,3
2007	8,4	52,9	48,5
2008	7,8	53,0	48,9
2009	9,6	53,5	48,3
2010	12,7	53,5	46,7
2011	17,9	52,7	43,3
2012	24,4	52,3	39,5
2013	27,5	52,0	37,7
2014	26,5	51,8	38,1
2015	24,9	52,0	39,0
2016	23,5	52,2	39,9
2017	21,5	52,1	40,9
2018	19,3	51,9	41,9
2019	17,3	52,0	43,0
2020	16,3	51,0	42,7
Ortalama	16,12	52,4	43,9

Kaynak: World Bank, 2022i; World Bank, 2022j; World Bank, 2022k.

Tablo 29 incelendiğinde işsizlik oranının incelenen dönemin ilk yılı olan 2002 yılında %10,0 olarak gerçekleştiği ve bu yıldan itibaren 1999 yılından beri devam eden genel düşüş eğilimine devam ederek 2008 yılında %7,8 olarak gerçekleştiği görülmektedir. 2008 yılında ortaya çıkan ekonomik krizle birlikte işsizlik oranlarında sert bir yükseliş başlamış, işsizlik oranı 2009 yılında %9,6’ya, 2011 yılında %17,9’a ve 2013 yılında ise %27,5’e kadar yükselmiştir. 2009 yılı baz alındığında işsizlik 2011 yılına gelindiğinde yaklaşık iki, 2013 yılına gelindiğinde ise yaklaşık üç kat artış göstermiştir. Başka bir ifadeyle 2009-2013 yılları arasında Yunanistan’da işsizlik yaklaşık 3 kat artış göstermiştir. Yunanistan’da işsizlik oranları 2014 yılı itibarıyla düşüş eğilimine girmiş ve belirtilen yılda işsizlik oranı %26,5 olarak gerçekleşmiştir. İşsizlik oranı bu yılın devamında ise, 2016 yılında %23,5’e, 2018 yılında %19,3’e, incelenen dönemin son yılı olan 2020 yılında ise %16,3’e kadar düşmüştür. Dikkat edilirse, Yunanistan’da 2020 yılında gerçekleşen işsizlik oranı, işsizliğin yükselmeye başladığı yıl olan 2009 yılındaki işsizlik oranının yaklaşık iki katıdır. Daha önce de belirtildiği üzere, bu durumdan Yunanistan’da işsizlik oranlarının 2020 yılı itibarıyla

hâlâ ekonomik kriz öncesi oranlara geri gelemediği ve kriz öncesi oranların bir hayli üstünde olduğu anlaşılmaktadır.

Yunanistan 2009 yılından itibaren, ABD’de 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran’dan daha uzun süren eşi görülmemiş bir borç kriziyle karşı karşıya kalmıştır. Bu borç krizi emeklilik, yoksulluk, dışlanma, barınma, banka tasarrufları ve temel günlük ihtiyaçların karşılanması gibi unsurların yanında şüphesiz işsizlik gibi bir unsuru da olumsuz yönde etkilemiştir. Başka bir ifadeyle, kriz ülkenin tüm temel ekonomik ve sosyal unsurlarını derinden sarsmıştır. Yunanistan AB, ECB, IMF gibi kuruluşlardan büyük mali yardımlar istemesine ve sistematik olarak almasına rağmen, ortaya çıkan sonuçlar reel ekonomiyi ve gerçek hayatı (yoksulluktaki artış, intiharların iki kat artması, yetersiz beslenme, işsizlik oranlarındaki artış) daha kötüye götürmüştür (Mavridis, 2018: 14). İşsizlik bağlamında değerlendirildiğinde, her ne kadar 2014 yılı itibarıyla işsizlik oranları düşüş eğilimine girmiş olsa da, 2020 yılı itibarıyla Yunanistan’da işsizlik oldukça yüksek seviyelerde seyretmeye devam etmiştir. 2020 yılında AB ülkeleri işsizlik oranı ortalaması %7,1 iken (EUROSTAT, 2022c), Yunanistan’da belirtilen yılda işsizlik oranı %16,3 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, 2020 yılı itibarıyla Yunanistan’da işsizlik AB ülkeleri ortalamasının iki katından fazla olarak gerçekleşmiştir.

Tzortzis’e göre (2019: 89-90), incelenen dönem içinde ortaya çıkan ekonomik kriz ile birlikte başka unsurlar da işsizliğin artış göstermesinde etkili olmuştur. Bunlar Avro para birimine geçiş, 2004 Atina Olimpiyatları, Yunanistan’a dayatılan 3 adet ekonomik memorandum şeklinde sıralanabilir. Yunanistan’ın 2015 yılından bu yana işsizliği azaltma çabalarını ve işsizliğin %24’lü seviyelerden %16’lı seviyelere düşürülmesini kolay bir iş gibi algılamamak gerekir. İşsizlik oranlarının düşürülmesi Yunanistan için bir başarıdır. Yunanistan 2008 yılından sonra yaşadığı kâbustan kurtulacaktır, fakat, bu kurtuluş insanların istediği kadar hızlı gerçekleşmeyecek, yaraların kapanması uzun bir ekonomik ve toplumsal iyileşme süreci alacaktır. Yunanistan’da savunma harcamalarında yaşanan artış bu iyileşmeyi destekler niteliktedir. Çünkü, yapılan araştırmalar savunma harcamalarının Yunanistan’da işsizliği azalttığını ortaya koymaktadır. Paul (1996), 1962-1988 yılları arası kapsayan çalışmasında savunma harcamalarının Yunanistan’da işsizliği azalttığı sonucuna

ulaşırken, Chletsos ve Roupakias (2017), 1960-2015 yılları arasını kapsayan çalışmalarında savunma harcamalarının yine işsizliği azalttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Yunanistan'ın yarımadadan oluşan bir deniz devleti olması, Yunanistan'a geçmişten günümüze işsizlik ve genç işsizlik oranlarının düşürülmesi için bir fırsat sunmuştur. Yunanistan'da hâlihazırda gemi inşaatı, deniz taşımacılığı ve turizm gibi doğrudan ve dolaylı olarak denizcilikle ilgili sektörler gelişmiş düzeydedir. Dolayısıyla, Yunanistan'ın belirtilen sektörlere yapacağı yatırımları artırması ve denizciliğin diğer sektörlerine yönelik yatırımlar yapması, Yunanistan'a işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılması yönünde bir fırsat sunmaktadır. Ayrıca, belirtmekte fayda vardır ki, Yunanistan'ın 2020 yılında Mısır ile imzaladığı münhasır ekonomik bölge anlaşması da Yunanistan'a işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılması için bir fırsat sunmaktadır. Bu erevede, Yunanistan'ın karasuları dışında anlaşma dahilindeki bölgelere balıkçılık, yeraltı kaynaklarının aranması ve çıkarılması, rüzgâr enerjisi ve özellikle de turizm gibi alanlarda yapacağı yatırımlar Yunanistan'a işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılması için bir fırsat sunmaktadır. Yunanistan'a işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılması konusunda fırsat sunan bir diğer coğrafi özelliği de Ege Denizi'nde üzerinde yaşam olan yaklaşık 166-227 arasında adasının bulunmasıdır (Poffley, 2003: 1-688). Yunanistan'ın bu adalara özellikle turizm sektörü kapsamında yapacağı yatırımlar işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılması için Yunanistan'a bir fırsat sunmaktadır.

Yunanistan'a işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılması için fırsat sunan başka bir faktör ise insan hakları, demokrasi ve adalet gibi unsurların gelişmiş olmasıdır (UN, 2020: 241-343; World Justice Protect, 2020: 6). Bu durum Yunanistan'a karşı küresel ölçekte bir güven unsuru oluşturmakta ve uluslararası yatırımların ülkeye çekilerek işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılması için bir fırsat sunmaktadır.

Tablo 29 incelendiğinde Yunanistan'da 2002-2020 döneminde işgücüne katılma oranlarının genel olarak sabit bir seyir izlediği görülmektedir. İncelenen dönemde, işgücüne katılma oranları %51,0 ile %53,5 arasında bir seyir izlemiştir. Aslında, ekonomik kriz dönemlerinin ortaya çıkardığı “gücenmiş işçi etkisi” işgücüne katılma oranlarında bir düşüş meydana getirmektedir (Yenilmez ve Kılıç, 2018: 68). Fakat, 2008 yılında ortaya çıkan küresel ekonomik kriz sonrası Yunanistan'da işgücüne

katılma oranlarında neredeyse önemsenmeyecek kadar az bir düşüş gerçekleşmiş, işgücüne katılma oranları genel olarak sabit kalmıştır. 2008 küresel ekonomik krizinin ardından işgücüne katılma oranlarında ciddi düşüşler yaşanmamasında kadınların işgücüne katılma oranlarında yaşanan artışlar etkili olmuştur. Ekonomik kriz sonrası erkeklerin işgücüne katılma oranlarında düşüşler yaşanmış, erkeklerde işgücüne katılma oranı 2008 yılında %64,2 iken, 2015 yılına gelindiğinde %59,8'e kadar düşmüştür (World Bank, 2022s). Kadınların işgücüne katılma oranı ise 2008 yılında %42,2 iken, 2015 yılında %44,7'ye yükselmiştir (World Bank, 2022ş). Dolayısıyla, Yunanistan'da işgücüne katılma oranlarında önemli bir düşüş yaşanmamasında ve bu oranların genel olarak sabit kalmasında kadınların işgücüne katılımının artış göstermesi önemli bir etken olmuştur.

2008 küresel ekonomik krizi işgücü piyasalarını önceki krizlerde görülmeyen bir biçimde şekillendirmiştir. Geçmişteki krizler sırasında işçiler ve özellikle yaşlılar, iş bulmak konusundaki olumsuz beklentiler ve bazı durumlarda erken emeklilik planları için sağlanan Hükümet politikaları tarafından motive edilerek işgücü piyasasından çekilmişlerdir (Papapetrou ve Bakas, 2013: 73). 2008 yılında ortaya çıkan ekonomik kriz döneminde, kadınların işgücüne katılımı önceki ekonomik krizlerle karşılaştırıldığında farklı özelliklere sahiptir. Kadınlar, erkek istihdamında kadın istihdamından daha güçlü düşüş nedeniyle aile gelirlerindeki kaybı telafi etmek için işgücü piyasasına girmişlerdir (Mattingly ve Smith, 2010: 344). Bu durum da, kadınların işgücüne katılımını artırmış ve erkek işgücüne katılımında yaşanan düşüşe rağmen genel işgücüne katılma oranını dengelemiştir.

Tablo 29 incelendiğinde istihdam oranlarının 2002 yılından 2008 yılına kadar yükseliş eğiliminde olduğu görülmektedir. 2002 yılında %46,6 olan istihdam oranı 2008 yılına gelindiğinde %48,9'a kadar yükselmiştir. 2008 yılında patlak veren ekonomik kriz ise Yunanistan'da işsizlik oranlarını olduğu gibi istihdam oranlarını da olumsuz yönde etkilemiştir. 2009 yılı itibarıyla istihdam oranlarında düşüşler yaşanmaya başlamıştır. Aslında, Yunanistan'da istihdam, istihdam koruma mevzuatı (Yunanistan'da katı olduğunu düşünülen) nedeniyle ekonomik krize önemli bir gecikmeyle tepki vermiştir. İşletmeler başta işten çıkarma maliyetlerinden kaçınmaya çalışırken, Hükümet destekli istihdam koruma planları, krizin ilk aşamalarında istihdam üzerindeki etkiyi bir şekilde yumuşatmıştır. Çeyreklik istihdam artış oranları,

Yunanistan işgücü piyasasını 2008 yılının dördüncü çeyreğinde önemli ölçüde zayıflatmaya başlamıştır. Bu tarihten itibaren ise istihdam oranlarında bir daralma yaşanmaya başlamış ve bu daralma 2013 yılına kadar devam etmiştir. 2008 yılında %48,9 olarak gerçekleşen istihdam oranı 2013 yılına gelindiğinde %37,7 kadar düşmüştür. Bu düşüş tüm faaliyet sektörlerindeki daralmadan kaynaklanmaktadır. Ekonomik krize uyum birçok işverenin, çalışanlarının tam zamanlı iş sözleşmelerini yarı zamanlı iş sözleşmelerine dönüştürmesine yol açmış ve bunun sonucu olarak yarı zamanlı çalışan sayısı artış göstermiştir (Karantinos, 2013: 8).

2013 yılından sonra istihdam oranlarında yükseliş eğilimi gözlemlenmeye başlamış ve 2014 yılı itibarıyla istihdam oranı %38,1 olarak gerçekleşmiştir. Devam eden yıllarda da genel yükseliş eğilimini sürdüren istihdam oranı 2016 yılına gelindiğinde %39,9'a, 2018 yılına gelindiğinde %41,9'a, 2019 yılına gelindiğinde ise %43,0'a kadar yükselmiştir. 2020 yılında ise kısmi bir düşüş göstererek %42,7 olarak gerçekleşmiştir.

3.3.1.3. Genç İşsizliğin Analizi

Yunanistan'da 2002-2020 döneminde genç işsizlik oranları genel işsizlik oranlarına paralellik göstermiştir. İncelenen dönemde genç işsizlik oranları oldukça çarpıcı boyutlara ulaşmıştır. Öyle ki, 2013 yılında Yunanistan'da her on gençten yaklaşık altısı işsiz duruma gelmiştir. İncelenen dönem içinde işsizliğin çarpıcı boyutlara ulaşmasında Yunanistan'ın kendi iç dinamiklerine bağlı nedenlerle birlikte, şüphesiz bir dış dinamik olan 2008 küresel ekonomik krizinin de çok büyük etkileri bulunmaktadır. Çünkü, Yunanistan'da genç işsizliği, tıpkı genel işsizlik oranlarında olduğu gibi 1999 yılından, ekonomik krizin patlak verdiği 2008 yılına kadar düşüş eğiliminde olmuş, ekonomik kriz sonrası ise oldukça sert yükselişlerle çarpıcı boyutlara ulaşmıştır.

Tablo 30: Yunanistan'da 2002-2020 Yılları Arasında İşsizlik ve Genç İşsizliğine İlişkin Veriler

Yıl	Toplam İşsiz Sayısı (+15 Yaş)	Toplam Genç İşsiz Sayısı	Genç İşsizlik Oranı (%)	Toplam İşsizler İçinde Genç İşsizlerin Oranı (%)
2002	474,500	135,000	25,8	28,4
2003	453,700	125,800	25,4	27,5
2004	507,000	134,900	26,1	26,4

2005	493,400	117,300	25,8	23,7
2006	448,200	105,800	25,0	23,4
2007	418,300	90,300	22,7	21,5
2008	387,900	81,900	21,9	21,1
2009	484,700	95,400	25,7	19,6
2010	639,400	116,700	33,0	18,2
2011	881,800	149,800	44,7	16,9
2012	1,195,100	181,900	55,3	15,2
2013	1,330,300	183,600	58,3	13,8
2014	1,274,400	160,400	52,4	12,5
2015	1,197,000	139,100	49,8	11,6
2016	1,130,900	123,700	47,3	10,9
2017	1,027,000	114,500	43,6	11,1
2018	915,000	96,800	39,9	10,5
2019	818,900	82,300	35,2	10,6
2020	755,000	77,200	35,0	10,2
Ortalama	677,905	115,620	34,4	16,6

Kaynak: ILO, 2022e.

Tablo 30 incelendiğinde 2002 yılından 2008 yılına kadar genç işsizlik oranlarının düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. 2002 yılında %25,8 olarak gerçekleşen genç işsizlik oranı 2008 yılına gelindiğinde %21,9'a düşmüştür. Fakat, 2008 yılında ortaya çıkan ekonomik kriz ile birlikte Yunanistan'da genç işsizlik oranları sert bir yükseliş eğilimine girmiştir. Genel olarak gençler, sınırlı iş deneyimleri veya hiç iş deneyimlerinin olmaması, sahip oldukları beceriler ile işgücü piyasasının talep ettiği beceriler arasındaki uyumsuzluk ve kariyer yönetimi/iş arama becerileri olmaması nedeniyle işgücü piyasasına girerken dezavantajlı olma eğilimindedirler (Mallender vd., 2015: 22). Bu fenomen ekonomik kriz zamanlarında daha belirgin olma eğiliminde olup, bu durumun da etkisiyle Yunanistan'da genç işsizlik oranı 2013 yılında %58,3'lük oldukça çarpıcı bir orana ulaşmıştır. Bir dizi yazar Yunanistan'da ekonomik uyum prosedürü altındaki yükselen genç işsizliğinin, kemer sıkma politikalarının etkisine, kamu harcamalarındaki kesintilerin, özelleştirmelerin, ücret düşüşlerinin, sosyal korumanın kısmen sıkılaştırılmasının, sosyal korumanın liberalleştirilmesinin, geçici ve yarı zamanlı iş sözleşmelerin etkinleştirilmesinin ve istihdam korumasının azaltılmasının sonuçlarına bağlı olarak yükseliş gösterdiğini belirtmektedir (Kraatz, 2015: 2).

Ekonomik kriz, geleneksel olarak zayıf bir genç istihdamı performansı gösteren Yunanistan'da, son yıllarda ilerleme kaydedilmiş olmasına rağmen, devam eden yapısal zayıflıkları ve eşitsizlikleri şiddetlendirmiştir (Tubadji, 2012). Eğitimden işe geçiş süresini uzatmış ve işgücü piyasasına daha az geçiş olmasına neden olmuş,

işgücü piyasasında istenen ve işgücü piyasasına giriş yapacaklar arasındaki beceri uyumsuzluğunu artırmış, sektörel işgücü piyasası ayrıştırmış ve nihayetinde genç işsizliğinin artmasına neden olmuştur (Kraatz, 2015: 5).

Keyes’a göre (2017), 2008 yılından sonra ortaya çıkan yüksek genç işsizliğinin başlıca nedeni “Yunan borcu”dur. 2011 yılında artan borç seviyeleri ve Yunanistan’ın borcunu ödeyememe endişesi nedeniyle, AB, Yunanistan’a 109 milyar Avro’luk bir kurtarma paketi vermek zorunda kalmıştır. Ancak kredinin bir parçası olarak, büyük kredi derecelendirme kuruluşları Yunanistan'a bir not verirken, Yunanistan'ın borcunu ödeyememe riskinin yüksek olduğunu da belirtmişlerdir. Yunanistan’a verilen bu not, Yunanistan ekonomisindeki potansiyel yatırımcıları uzaklaştırmış ve kemer sıkma programlarının etkileriyle birlikte Yunanistan ekonomisinin büyüme potansiyeline önemli ölçüde zarar vermiştir. Yunanistan’da gözlenen olumsuz etkiler, ülke ekonomisinin krizin başlangıcından bu yana dörtte bir oranında daralmasına neden olmuştur.

Tablo 30 incelenmeye devam edildiğinde, 2002-2020 döneminin 2013 yılında zirve yapan genç işsizlik oranı 2014 yılı itibarıyla düşüş eğilimine girmiştir. 2014 yılında %52,4 olarak gerçekleşen genç işsizlik oranı, 2016 yılına gelindiğinde %47,3’e, 2018 yılına gelindiğinde %39,9’a ve 2020 yılına gelindiğinde ise %35,0’a düşmüştür. Ancak, 2020 yılı itibarıyla gerçekleşen genç işsizlik oranı Yunanistan’da kriz öncesi gerçekleşen genç işsizlik oranlarının bir hayli üstünde olup, bu durum Yunanistan’da hâlâ kriz öncesi genç işsizlik oranlarına geri dönülemediğinin göstergesidir.

İncelenen dönemde cinsiyete göre genç işsizliği değerlendirildiğinde, kadın ve erkek genç işsizliğinin genel yükseliş eğiliminde olduğu görülmekte olup, hem 1980-1990, hem de 1991-2001 döneminde olduğu gibi incelenen dönemde de genç kadınların işsizlik oranı, genç erkeklerin işsizlik oranına göre daha yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir. İncelenen döneminin son yılı olan 2020 yılında genç erkeklerin işsizlik oranı %31,4 olarak gerçekleşirken, genç kadınların işsizlik oranı %39,3 olarak gerçekleşmiştir (World Bank, 2022l). Kent-kır ayrımına göre genç işsizliği incelendiğinde ise, incelenen dönemde Yunanistan’da kentsel alanlarda genç işsizlik sorununun daha belirgin olduğu görülmektedir. 2020 yılında 15-19 yaş grubundaki gençlerin kentsel alanlarda işsizlik oranı %29,8 iken, kırsal alanlarda %54,7 olarak,

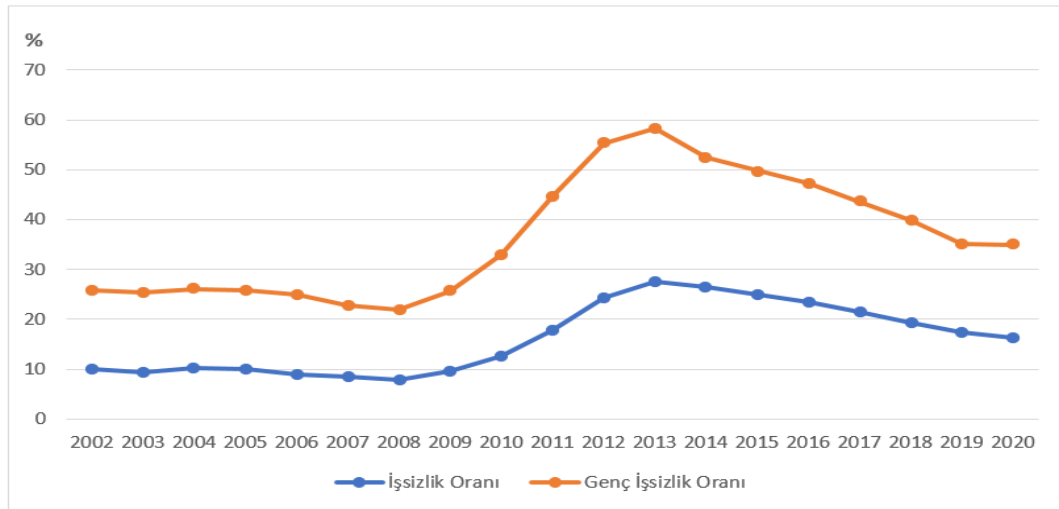
20-24 yaş grubundaki gençlerin ise kentsel alanlarda işsizlik oranı %31,8 iken, kırsal alanlarda %42,9 olarak gerçekleşmiştir (ILO, 2022ç).

Tablo 30'dan Yunanistan'da 2002-2020 döneminde özellikle 2012-2014 yılları arasında genç işsizlik oranlarının oldukça çarpıcı boyutlara ulaştığı ve belirtilen yıllar arasında her iki gençten birinin işsiz duruma geldiği anlaşılmaktadır. Fakat, incelenen dönemde toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranı incelendiğinde, toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranının genel düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu dönemde gerçekleşen toplam işsizler içindeki genç işsiz oranlarının ortalaması hem 1980-1990, hem de 1991-2001 dönemine göre de daha düşük gerçekleşmiştir. Bu oranların 1980-1990 dönemi ortalaması %43,1, 1991-2001 dönemi ortalaması %34,7 iken, 2002-2020 dönemi ortalaması ise %16,6 olarak gerçekleşmiştir (Choudhry vd., 2012: 4; UNDATA, 2022c; World Bank, 2022i; UNDATA, 2022ç; UNDATA, 2022f; UNDATA, 2022g; ILO, 2022e).

3.3.2. 2002-2020 Döneminde Yunanistan'ın Sosyoekonomik Dönüşümü

Yunanistan'da ekonomik göstergeler 1999-2008 yılları arasında ülke lehine bir gelişim göstermiştir. Belirtilen yıllar arasında ekonomik büyüme oranları artış göstermiş ve işsizlik gibi önemli bir sorunda düşüşler yaşanmıştır. Fakat, 2008 yılında patlak veren küresel ekonomik krizin Yunanistan üzerindeki ekonomik ve sosyal etkileri son derece ağır olmuştur. Ekonomik krizin Yunanistan üzerindeki en ağır etkilerinden biri şüphesiz işsizlik bağlamında ortaya çıkmıştır.

Grafik 14: Yunanistan'da 2002-2020 Yılları Arasındaki İşsizlik ve Genç İşsizlik Oranları (%)

Kaynak: ILO, 2022e; World Bank, 2022i.

Grafik 14 incelendiğinde 2002-2020 döneminde işsizlik ve genç işsizlik oranlarının paralellik gösterdiği görülmektedir. 2002-2008 yılları arasında genel düşüş eğiliminde olan işsizlik ve genç işsizlik oranları, 2008 yılında patlak veren ekonomik kriz sonrası 2013 yılına kadar çok sert bir yükseliş göstermiştir. Öyle ki, işsizlik oranı 2013 yılında %30'lu, genç işsizlik oranı ise %60'lı seviyelere kadar ulaşmıştır. Her ne kadar işsizlik ve genç işsizlik oranları 2014 yılı itibarıyla genel düşüş eğilimine girmiş olsa da, incelenen dönemin son yılı olan 2020 yılı itibarıyla, ekonomik kriz öncesindeki oranların bir hayli üstünde gerçekleşmiştir.

İşsizliğin yükselmesi, Yunanistan sosyal güvenlik sisteminin yalnızca 12 ay işsizlik ödeneği ödemesinden dolayı özellikle uzun süreli işsizlik yaşayan kişilerin gelir kayıpları yaşamasına neden olmuştur. Yunanistan'da ne gençlerin işgücü piyasasına girmeleri, ne de işlerini kaybeden yetişkinlerin başka bir iş pozisyonunda yeniden işe başlamaları için eğitilmelerine yardımcı olacak resmî bir sistemin olmaması işsizlik sorununun sosyoekonomik sonuçlarının ağırlaşmasına neden olmuştur. Bu nedenle, Yunanistan'da bazı insanların uzun süreli işsizlerin saflarına katılması, bazılarının ise Yunanistan'ı terk etmesi durumu ortaya çıkmıştır (Malkoutzis, 2011: 2).

Nelson ve arkadaşlarına göre (2017: 2), Yunanistan'da ortaya çıkan krizden yıllar sonra, bugün krizin ortaya çıkardığı olumsuz etkilerin nihai olarak nasıl çözüme kavuşturulacağı belirsizliğini korumaktadır. Bu durumun geleceğiyle ilgili üç farklı senaryo bulunmaktadır. Bunlardan ilki, AB'nin reformlar karşılığında Yunanistan'a mali yardım sağlayarak ve bir yandan da Avro bölgesi üyeliğini koruyarak krizi daha karmaşık hale getirmesi ihtimalidir. İkincisi, AB'nin Yunanistan'a borç indirimi konusunda daha fazla esneklik sağlaması ve Yunanistan'ın Avro bölgesi üyeliğini sürdürürken krizden çıkmasına izin veren reformlar uygulanmasın söz konusu olmasıdır. Üçüncüsü ise, Yunanistan'ın Avro'yu ulusal para birimi lehine seçmesi veya terk etmeye zorlanması ile Avro bölgesinin nihai olarak parçalanmasının gerçekleşmesi durumunun ortaya çıkmasıdır.

Yunanistan'da incelenen dönem içinde işsizlik, ortaya çıkan sosyoekonomik sorunların başlıca nedenlerinden biri olama niteliğindedir. İşsizliğin ortaya çıkardığı ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunlar göz önüne alındığında 2002-2020 döneminde

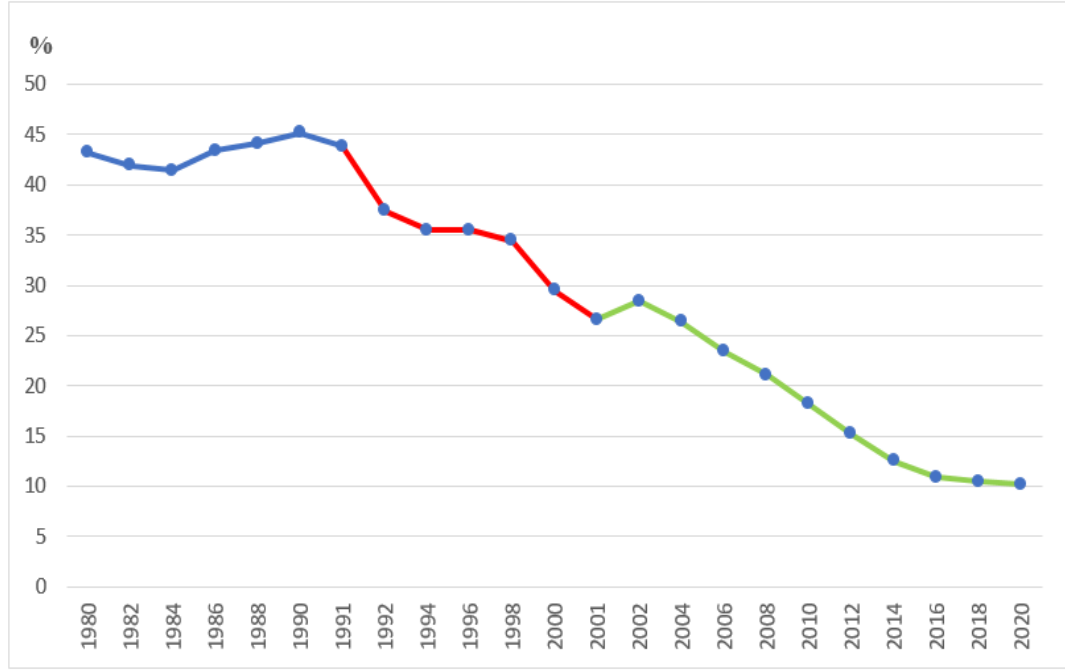
bu sorunlardan etkilenen kişi sayısında önemli artışlar yaşanmıştır. İncelenen dönemde genç işsizliği rekor seviyelere ulaşmış, gençler işsizlikten en çok etkilenen grubu oluşturmuştur (ILO, 2022e). Bu nedenle de incelenen dönemde işsizliğin ortaya çıkardığı ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunlardan gençlerin daha fazla etkilendiği söylenebilir.

2002-2020 döneminde ortaya çıkan ekonomik kriz işsizliğin yapısında da birtakım dönüşümler meydana getirmiştir. İncelenen dönem içinde, hem yetişkin, hem de genç işsizlik oranları 1980-1990 ve 1991-2001 dönemlerine göre daha yüksek seviyelerde gerçekleşmiş, kadınların işsizlik oranı ise incelenen önceki dönemlerde olduğu gibi erkeklerin işsizlik oranından daha yüksek seviyelerde olmuştur (European Central Bank, 2022a; World Bank, 2022e; World Bank, 2022f; World Bank, 2022g; World Bank, 2022i; World Bank, 2022j; World Bank, 2022k; World Bank, 2022i; World Bank, 2022j; World Bank, 2022k; Choudhry vd., 2012: 4; UNDATA, 2022c; World Bank, 2022i; UNDATA, 2022ç; UNDATA, 2022f; UNDATA, 2022g; ILO, 2022e).

İşsizlik süre bakımından incelendiğinde ise 2002-2020 döneminde bazı dönüşümlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin, Yunanistan'da uzun süreli işsizlik 2005 yılında %5,2'den, 2008 yılına gelindiğinde %3,7'ye kadar düşmüştür. 2008 küresel ekonomik krizinin patlak vermesinden sonra ise 2014 yılında %19,5'e kadar yükselmiştir. Diğer taraftan çok uzun süreli işsizlik ise 2005 yılında %3,0 iken, 2008 yılında %2,1'e kadar düşmüş olması rağmen, ekonomik kriz sonrası 2014 yılına gelindiğinde %12,9'a kadar yükselmiştir.

Ekonomik kriz 2002-2020 döneminde uzun ve çok uzun süreli işsizliği oldukça belirgin hale getirmiştir. Bu durum, özellikle gençler ve kadınlar arasında daha belirgin hale gelmiştir. Örneğin, 2008 yılında 15-24 yaş arasındaki gençlerde uzun süreli işsizlik oranı %7,8 iken, bu oran 2014 yılına gelindiğinde %31,5'e yükselmiştir. 2008 yılında uzun süreli işsizlik oranı kadınlarda %6,0, erkeklerde %2,1 iken, 2014 yılına gelindiğinde kadınlarda %22,5'e, erkeklerde ise %17,3'e yükselmiştir (European Commission, 2022a).

Grafik 15: Yunanistan’da 1980-2020 Yılları Arasında Toplam İşsizler İçinde Genç İşsizlerin Oranı (%)

Kaynak: Choudhry vd., 2012: 4; UNDATA, 2022c; World Bank, 2022ı; UNDATA, 2022ç; UNDATA, 2022f; UNDATA, 2022g; ILO, 2022e.

Grafik 15 incelendiğinde 2002-2020 döneminde toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranının genel düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Ayrıca, bu oran incelenen tüm dönemler açısından değerlendirildiğinde toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranının düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranı 1980 yılında %45 seviyelerinde iken, 2001 yılında %25 seviyelerine, 2020 yılına gelindiğinde ise %10 seviyelerine kadar düşmüştür. Yıllar itibarıyla yaşanan bu düşüşün Yunanistan’da okullaşma oranlarının yükselmesi ve eğitimde geçirilen sürelerin artmasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir (World Bank, 2022u; World Bank, 2022ü; World Bank, 2022v; Günay ve Günay, 2016: 18).

İncelenen dönemde Yunanistan’da toplam işsizler içinde genç işlerin oranının düşmesinin bir diğer nedeni de yaşanan göç unsuru ile ilişkilidir. 2008 yılında ekonomik krizin başlamasıyla birlikte Yunanistan’da işsizliğin yüksek seviyelere ulaşması sektörel kırılmaları ortaya çıkarmış, bu da göç hikâyesinin yeniden yazılmasına neden olmuştur (Cavounidis, 2013: 77). 2008 küresel ekonomik krizinden sonra, önemli sayıda Yunanistan vatandaşı ülkeden göç etmeye başlamış, ancak eski

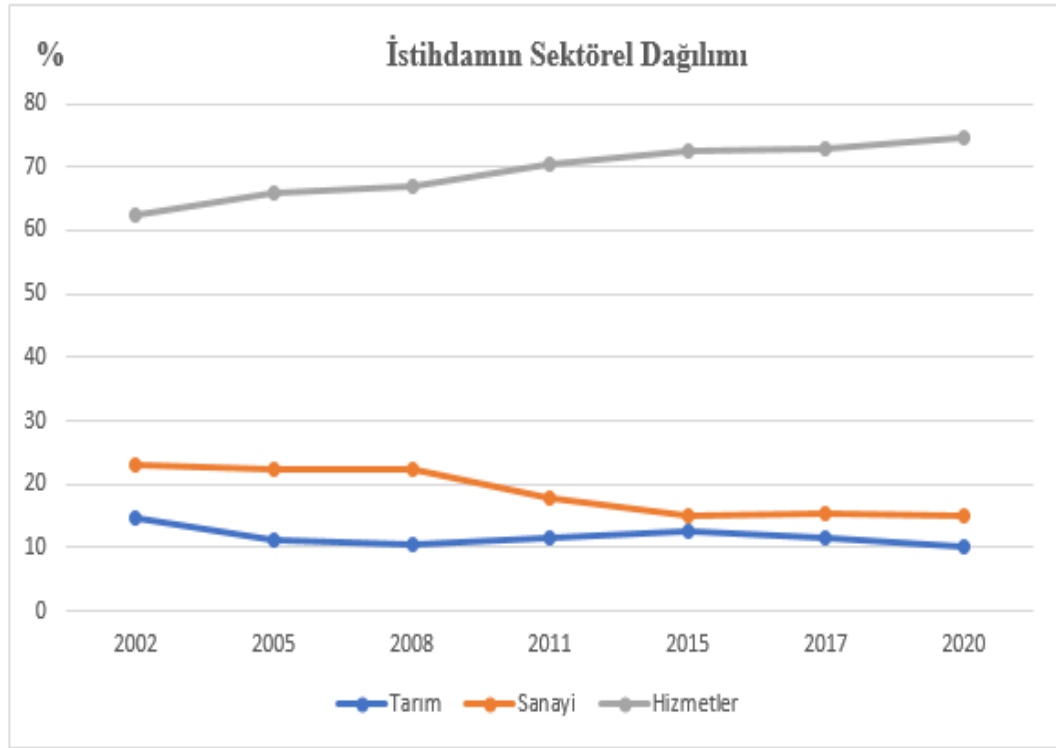
göç dalgalarının aksine, yeni dalga öncelikle yüksek eğitimli gençlerden oluşmuştur. Bu da, Yunanistan'da incelenen dönemde bir “beyin göçü” sorununu ortaya çıkarmıştır. Almanya, on yıllardır iyi eğitimli Yunan gençlerini kendisine çeken İngiltere'nin yanında, iyi eğitimli Yunan gençlerini kendisine çeken farklı bir destinasyon olarak ortaya çıkmıştır (Cavounidis, 2018: 21).

2002-2020 döneminde Yunanistan'ın post-endüstriyel döneme entegre olma çabaları yoğunlaşmış, bu durum da incelenen dönemde birtakım sosyoekonomik dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur. Aslında, Yunanistan'da BİT yeni ve gelişmekte olan bir konudur. Yunan Hükümetlerinin post-endüstriyel toplumu teşvik etmek için bir adım atması 2000'li yılların başına denk gelmektedir. 2001 yılında Yunan Bilgi Toplumu Programı resmen başlatılmıştır (Botetzagias vd., 2004: 3-13). Program, eğitim ve kültür, vatandaşlara yaşam kalitesi ve hizmetler, kalkınma ve istidam ve son olarak iletişim ve internet alanları etrafında yapılandırılmıştır. Post-endüstriyel toplum için Yunan Hükümetinin genel stratejisi ise, yeni dijital çağla ilişkili olarak, herkes için fırsat eşitliği ve erişim ilkelerine, ekonomik rekabetçiliğe, devletin modernleşmesine elverişli bir ortamın yaratılması ve vatandaşların haklarının korunmasına ve fırsatlardan yararlanma yeteneklerine dayanmaktadır (Iosifidis ve Leandros, 2003: 67-96).

Yunanistan'ın post-endüstriyel döneme entegre olma çabalarının bir sonucu olarak BİT'in geliştirilmesi çabaları Yunanistan'da yeni çalışma şekillerinin ve mesleklerin gündeme gelmesine neden olmuştur. Bunların gündeme gelmesinde, BİT içinde yer alan ve Yunanistan'da 1990'lı yılların ikinci yarısından sonra kullanımı artan internet kavramının payı büyüktür (Xanthidis ve Nicholas, 2004: 360).

Yukarıda verilen bilgilerden sonra çalışmanın bu başlığı altında, birçok farklı gösterge ışığında Yunanistan'ın 2002-2020 döneminde post-endüstriyel dönemin teknolojik gelişmelerinin neresinde olduğuna, sonrasında ise Yunanistan'ın konumuna göre bu teknolojilerin çalışma kavramının anlamında ne gibi değişimler ortaya çıkardığına ve son olarak da bunların genç işsizliğine nasıl yansıdığına değinilecektir. Bu nedenle, öncelikle Yunanistan'ın post-endüstriyel dönemin neresinde olduğuna ilişkin çeşitli ipuçları sunabilecek istihdamın sektörel dağılımının incelenmesinde fayda vardır.

Grafik 16: Yunanistan’da 2002-2020 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait İstihdamın Sektörel Dağılımı (%)

Kaynak: ILO, 2022f.

Grafik 16 incelendiğinde 2002-2020 döneminde sanayi sektörünün toplam istihdam içindeki payının düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Yunan sanayisi en parlak dönemini 1970’li yıllarda yaşamış, sonrasında ise sanayi sektöründe bir gerileme ortaya çıkmıştır. 2002-2020 döneminde ise Yunan imalat sanayinde ekonomik kriz ve buna bağlı olarak ciddi bir düşüş yaşanmıştır. 2008 küresel ekonomik krizi öncesi dönemde, 1995-2007 yılları arasında sanayi üretim endeksinin yıllık ortalama büyüme oranı %0,6 iken, ekonomik krizin ortaya çıktığı 2008 yılından 2013 yılına kadar sanayi üretim endeksinin yıllık ortalama büyüme oranıeksi %6,3 olarak gerçekleşmiştir (Chalikias, 2017: 3-15). 2008 yılında patlak veren ekonomik krizden sonraki dönemde sanayi sektörü istihdam anlamında olumsuz yönde etkilenirken, grafik 16’dan da görüleceği üzere aynı durumu tarım sektörü için söylemek mümkün değildir. İncelenen dönem içinde tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı genel olarak sabit kalmakla birlikte kısmi inişler ve çıkışlar göstermiştir. Tarım sektörü toplam istihdamdaki payını, ekonomik kriz ve sonrası dönemde önemli ölçüde korumuş, hatta kriz sonrası yıllarda tarım sektörünün toplam

istihdam içindeki payı genel yükseliş eğiliminde olmuştur (Kyrkilis ve Simeon, 2015: 67).

Grafik 16 incelendiğinde Yunanistan'da 2002-2020 döneminde hizmetler sektörünün toplam istihdam içindeki payının önceki dönemlerde olduğu gibi yükseliş eğiliminde olduğu görülmektedir. Hizmetler sektörünün toplam istihdam içindeki payı incelenen dönemin ilk yılı olan 2002 yılında %60'lı seviyelerdeyken, incelenen dönemin son yılı olan 2020 yılına gelindiğinde yaklaşık olarak %80'li seviyelere ulaşmıştır. 2002-2020 döneminde tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payının yüksekliği tarım sektörünün Yunanistan için hâlâ önemli bir istihdam kaynağı olduğunu göstermektedir. Bu durum ise, istihdamın sektörel dağılımı açısından Yunanistan'ın post endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle uyumsuzluk gösterdiği anlamına gelmektedir. Diğer taraftan, hizmetler sektörünün toplam istihdam içindeki payının artması ve en yüksek sektör olması her ne kadar Yunanistan'ın belirtilen özelliği ile post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle uyumunu gösterse de, bu özellik tek başına bir uyum göstergesi niteliğinde değildir. Bunun için daha önce de belirtildiği üzere Yunanistan'ın post-endüstriyel dönemin teknolojik gelişmelerinin ve özellikle de BİT'in neresinde olduğu incelenecektir.

Hizmetler sektörünün toplam istihdam içindeki payının yüksekliği Yunanistan için post-endüstriyel döneme uyum göstermenin bir işareti olsa da, bu noktada önemli arz eden göstergelerden biri hizmetler sektörü içinde yer alan BİT sektöründeki istihdam oranı değeridir. Tablo 31 incelendiğinde, Yunanistan'da BİT sektörünün toplam istihdam içindeki payı 15 yaş üstündeki kişilerde %1,54 olarak (tablo 31, s.no: 84) gerçekleşirken, bu oran aynı yıl Fransa'da %3,1, Almanya'da %3,13 ve İsveç'te ise %4,93 olarak gerçekleşmiş ve Yunanistan bu oranla post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kalmıştır.

Yunanistan'da bilgi yoğun faaliyetlerde istihdam edilen işgücü oranı da post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kalmıştır. Örneğin, bilgi yoğun faaliyetlerde istihdam edilen işgücü oranı İngiltere'de %50,77, Hollanda'da %49,43 ve Almanya'da ise %46,39 iken (TÜBİSAD, 2022: 41), bu oran Yunanistan'da %30,59 (tablo 31, s.no: 87) olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 31: Yunanistan’ın Teknoloji ve Teknolojiyle İlişkili Göstergeleri

S. No	Ölçüt	Yıl	Referans	Değer
1	İnternet Üzerinden Ürün Siparişi Verme ya da Satın Alma	2020	%	-
2	İnternet Erişimine Sahip Girişimlerin Oranı (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2020	%	-
3	Web Sitesine Sahip Girişimlerin Oranı (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2020	%	-
4	Girişimlerde Ücretli Bulut Bilişim Kullanma Oranı (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2020	%	17
5	Sabit Genişbant İnternet Üyeliği	2020	Her Yüz Kişide	39,62
6	Mobil Genişbant İnternet Üyeliği	2020	Her Yüz Kişide	87,10
7	Bireysel İnternet Kullanımı	2020	%	75,67
8	Sabit Genişbant İnternet Tarifeleri	2020	(SGP \$/dakika)	35,00
9	Yaşa Göre İnternet Kullanıcıları (16-24 Yaş)	2019	%	98,8
10	Yaşa Göre İnternet Kullanıcıları (55-74 Yaş)	2019	%	46,1
11	İnternet Kullanılarak Geçirilen Ortalama Günlük Süre	2019	Saat	-
12	Mobil İnternet Kullanılarak Geçirilen Ortalama Günlük Süre	2019	Saat	-
13	Sosyal Medya Kullanılarak Geçirilen Ortalama Günlük Süre	2019	Saat	-
14	Öğrencilerin Okul Dışında İnternette Geçirdikleri Süre (15-16 Yaş)	2018	Saat/Hafta	25,2
15	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, e-Mail	2019	Ortalama, %	77,9
16	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, Ürün Bilgisi	2019	Ortalama, %	88,3
17	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, Sosyal Ağ	2019	Ortalama, %	74,9
18	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, Haber Okuma	2019	Ortalama, %	87,7
19	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, e-Devlet	2019	Ortalama, %	68,2
20	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, e-Bankacılık	2019	Ortalama, %	40,3
21	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, Telefon	2019	Ortalama, %	66,8
22	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, Çevrimiçi Satın Almalar	2019	Ortalama, %	42,4
23	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, Bulut Bilişim Sistemleri	2019	Ortalama, %	32,8
24	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, İçerik Yaratımı	2019	Ortalama, %	46,2
25	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, Seyahat/Konaklama	2019	Ortalama, %	21,3
26	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, İş Arama	2019	Ortalama, %	17,0
27	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, Çevrimiçi Satış	2019	Ortalama, %	3,2
28	Nüfusa Göre Hiç İnternet Kullanmamış Kişilerin Oranı	2020	%	14,16
29	Hanelerde İnternet Erişimi	2020	%	78,54

30	Güvenli İnternet Sunucuları	2020	Bir Milyon Nüfus Başına	8,94
31	Uluslararası İnternet Bant Genişliği	2020	(kb/s)	115,02
32	Sosyal Medya Kullanan İşletme Oranı, Tüm İşletmeler İçinde	2019	%	54,8
33	Küçük İşletmeler İçinde Sosyal Medya Kullanan İşletme Oranı	2019	%	54,0
34	Orta Büyüklükteki İşletmeler İçinde Sosyal Medya Kullanan İşletme Oranı	2019	%	60,3
35	Büyük Ölçekli İşletmeler İçinde Sosyal Medya Kullanan İşletme Oranı	2019	%	65,8
36	Kamu Otoriteleri ile Etkileşim İçin İnterneti Kullanan Kişi Oranı	2019	%	52,1
37	Kamu Otoriteleri ile Etkileşim İçin İnterneti Kullanan Kişi Oranı, Yükseköğrenim Mezunu	2019	%	88,4
38	Kamu Otoriteleri ile Etkileşim İçin İnterneti Kullanan Kişi Oranı, Düşük Eğitim Düzeyine Sahip veya Örgün Eğitim Almamış Kişiler	2019	%	15,8
39	İnternete İlk Kez 6 Yaşında veya Daha Küçük Yaşta Erişen Öğrenciler (15 Yaşındaki Öğrencilerin Yüzdesi Olarak)	2018	%	17,05
40	Çevrimiçi Bir Kursa Katılanlar (Son Üç Ayda İnternet Kullanan Bireylerin Yüzdesi Olarak)	2019	%	7,5
41	Mal veya Hizmet Siparişi Vermek İçin İnterneti Kullanan Kişiler	2019	%	39
42	Diğer AB Ülkelerinden Mal veya Hizmet Sipariş Etmek İçin İnterneti Kullanan Kişiler	2019	%	14
43	Son Üç Ay İçinde İnternet Üzerinden Özel Kullanım Amacıyla Mal veya Hizmet Siparişi Veren/Satın Alan Kişiler	2019	%	32
44	Bilgi Teknolojileri Hizmetleri İhracatı (% Toplam Hizmet Ticareti)	2020	%	2,41
45	Bilgi ve İletişim Teknolojileri Alanında Patent Başvuruları	2020	Bir Milyon Kişi Başına	1,78
46	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, Sabit Geniş Bant (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	80,3
47	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, İnternet Sitesi (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	59,3
48	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, Sosyal Medya (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	54,8
49	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, e-Satın Almalar (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	13,7
50	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, Bulut Bilişim (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	12,8
51	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, Yüksek Hızlı Geniş Bant (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	8,0

52	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, e-Satış (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	11,1
53	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, Tedarik Zinciri Yönetimi (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	9,7
54	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, Radyo Frekanslı Tanımlama (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	6,6
55	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, Büyük Veri (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	12,6
56	Bir Yenilik Gerçekleştiren veya Herhangi Bir Yenilik Faaliyetinde Bulunan Tüm İşletmeler (İlgili Sektördeki Tüm İşletmelerin Yüzdesi Olarak)	2016	%	57,70
57	Bir Yenilik Gerçekleştiren veya Herhangi Bir Yenilik Faaliyetinde Bulunan İşletmeler, Bilgi Teknolojileri Üretimi Yapan İşletmeler (İlgili Sektördeki Tüm İşletmelerin Yüzdesi Olarak)	2016	%	65,30
58	Bir Yenilik Gerçekleştiren veya Herhangi Bir Yenilik Faaliyetinde Bulunan İşletmeler, Bilgi ve İletişim Hizmetleri İşletmeleri (İlgili Sektördeki Tüm İşletmelerin Yüzdesi Olarak)	2016	%	62,70
59	Yenilik Faaliyetlerinde Bulunan Girişimlerin Oranı (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2020	%	-
60	Ar-Ge Harcaması	2020	% GSYH	1,18
61	Telekomünikasyon Hizmetlerindeki Yıllık Yatırımın Gelir İçindeki Payı	2020	(% Telekomünikasyon geliri) (kb/s)	15,84
62	Gayri Safi Sermaye Oluşumu	2020	% GSYH	12,54
63	Toplam Telekomünikasyon Geliri	2016	(x Milyon \$)	5598
64	Mobil Teknoloji Gelirleri	2016	(x Milyon \$)	1850
65	Telekomünikasyon Sermaye Harcaması	2016	(x Milyon \$)	1251
66	Mobil Ağlardan Elde Edilen Gelirler (%Telekomünikasyon Hizmetleri)	2020	%	38,86
67	Dijital Olarak İhraç Edilebilir Hizmet Oranı (% Toplam Hizmet Ticareti)	2020	%	9,66
68	e-Katılım Endeksi	2020	0-1 Arası	0,79
69	Tasarım Ürünleri İhracatı (% Toplam Ticaret)	2020	%	1,30
70	Robot Teknolojisi Kullanan Girişimlerin Oranı (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2020	-	-
71	Çevrimiçi Kamu Hizmetleri Endeksi	2020	0-1 Arası	0,71
72	Hanelerde Bilgisayar Sahipliği	2020	%	-
73	Cep Telefonu Aboneliği	2020	Her Yüz Kişide	113,45
74	Ortalama Mobil Hücresel Tarifeler	2020	(SGP \$/dakika)	1,38
75	Mobil Ağ Kapsamı	2020	Nüfusun %	99,9
76	Elektrik Üretimi	2020	(mWh/kişi)	4,68

77	Patent İşbirliği Anlaşması Kapsamındaki Patent Başvurusu	2020	Bir Milyon Kişi Başına	11,48
78	Sabit Geniş Bant Bağlantılarının Ortalama Deneyimli İndirme Hızı	Temmuz 2019	Speedtest (Ookla)	22,7
79	M2M/Yerleşik Mobil Hücresel Abonelikler	Haziran 2019	100 kişi başına M2M kartları	3,9
80	Ülkeler Arası Yapay Zekâ Becerileri Geçiş	2019	Puan	-311,57
81	Ülkeler Arası Yapay Zekâ Becerileri Penetrasyonu (Net Beceri Geçiş Oranı)	2015-2019	Puan	0,94
82	Bilgi ve İletişim Sektöründe İstihdam (+15 Yaş)	2019	Bin Kişi	54,52
83	Bilgi ve İletişim Sektöründe İstihdam (15-24 Yaş)	2019	Bin Kişi	-
84	Bilgi ve İletişim Teknolojileri Sektörünün Toplam İstihdam İçindeki Payı (+15 Yaş)	2019	%	1,54
85	Bilgi ve İletişim Teknolojileri Sektörünün Toplam İstihdam İçindeki Payı (15-24 Yaş)	2019	%	-
86	Yarı Zamanlı Çalışma Oranı	2020	%	9,7
87	Bilgi Yoğun Faaliyetlerde İstihdam Edilen İşgücü Oranı	2020	%	30,59
88	Tam Zamanlı Telekomünikasyon Çalışanı (Bir Milyon Kişi Başına)	2020	Kişi Sayısı	0,1393
89	Cinsiyete Göre İstihdam Edilen Bilgi ve İletişim Teknolojileri Uzmanı, Erkek	2020	%	72,3
90	Cinsiyete Göre İstihdam Edilen Bilgi ve İletişim Teknolojileri Uzmanı, Kadın	2020	%	27,7
91	Bireylerin Dijital Beceri Düzeyi	2019	%	51
92	Okur-Yazarlık Oranı	2020	%	98
93	Yükseköğretimde Okullaşma Oranı (Brüt)	2020	%	149
94	Yükseköğretimde Okullaşma Oranı (Net)	2020	%	-
95	Yükseköğretimde Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Okullaşma Oranı, Net, 15-19 Yaş Erkek	2019	%	19
96	Yükseköğretimde Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Okullaşma Oranı, Net, 15-19 Yaş Kadın	2019	%	23
97	Yükseköğretimde Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Okullaşma Oranı, Net, 20-24 Yaş Erkek	2019	%	44
98	Yükseköğretimde Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Okullaşma Oranı, Net, 20-24 Yaş Kadın	2019	%	49
99	Yükseköğretimde Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Okullaşma Oranı, Net, 25-29 Yaş Erkek	2019	%	24
100	Yükseköğretimde Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Okullaşma Oranı, Net, 25-29 Yaş Kadın	2019	%	21
101	Fen, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik Yükseköğretim Mezunları (20-29 Yaş Arası)	2020	Bin Kişide	-
102	Bilgi ve İletişim Teknolojileri Araçlarının Pazar Payı, Mobil Telefon	2020 Aralık	%	41,28
103	Bilgi ve İletişim Teknolojileri Araçlarının Pazar Payı, Masaüstü Bilgisayar	2020 Aralık	%	55,76
104	Bilgi ve İletişim Teknolojileri Araçlarının Pazar Payı, Tablet	2020 Aralık	%	2,96
105	Mobil Cihaz Pazar Payı, Samsung	2020 Aralık	%	29,28
106	Mobil Cihaz Pazar Payı, Xiaomi	2020 Aralık	%	29,58
107	Mobil Cihaz Pazar Payı, Apple	2020 Aralık	%	14,59

108	Mobil Cihaz Pazar Payı, Huawei	2020 Aralık	%	17,13
109	Mobil Cihaz Pazar Payı, Oppo	2020 Aralık	%	-
110	Mobil Cihaz Pazar Payı, General Mobile	2020 Aralık	%	-
111	İşletim Sistemi Pazar Payı, Android	2020 Aralık	%	36,94
112	İşletim Sistemi Pazar Payı, Windows	2020 Aralık	%	50,11
113	İşletim Sistemi Pazar Payı, IOS	2020 Aralık	%	6,98
114	Arama Motoru Pazarı, Google Chrome	2020 Aralık	%	70,44
115	Arama Motoru Pazarı, IOS Safari	2020 Aralık	%	8,98
116	Arama Motoru Pazarı, Samsung İnternet	2020 Aralık	%	2,18
117	Arama Motoru Pazarı, Mozilla Firefox	2020 Aralık	%	10,36
118	Tarayıcı Pazarı, Google	2020 Aralık	%	97,42
119	Tarayıcı Pazarı, Yandex	2020 Aralık	%	-
120	Tarayıcı Pazarı, Yahoo	2020 Aralık	%	0,64
121	Tarayıcı Pazarı, Bing	2020 Aralık	%	1,7
122	İlköğretimde Okullaşma Oranı (Brüt)	2019	%	100
123	Ortaöğretimde Okullaşma Oranı (Brüt)	2020	%	108
124	Yüksek Teknoloji İhracatı (Üretilen İhracatın Yüzdesi)	2020	%	13,25
125	Çalışılan Süre (Haftalık)	2020	Saat	33,2

Kaynak: OECD, 2022b; TÜBİSAD, 2022: 19-46; OECD, 2020: 64-284; EUROSTAT, 2022b; ITU, 2018: 62-85; OECD, 2021: 156; MEB, 2021,1; ELSTAT, 2022; EUROSTAT, 2022ç; World Bank, 2022t; Statcounter, 2022; World Bank, 2022u; World Bank, 2022v; World Bank, 2022a8; OECD, 2022f.

Tablo 31 incelenmeye devam edildiğinde Yunanistan'da nüfusun %14,16'nın (tablo 31, s.no: 28) hiç internet kullanmadığı görülmektedir. Yunanistan'da internet kullanıcılarının çevrimiçi etkinliklerine bakıldığında (tablo 31, s.no: 15-27) internet etkinliklerinde ilk dört sırayı sırasıyla ürün bilgisi inceleme, haber okuma, e-mail kullanımı ve sosyal ağ gezintileri almaktadır. İnternet aktivitelerinde son dört sırayı ise sırasıyla, seyahat/konaklama işlemleri, iş arama, çevrimiçi satış ve bulut bilişimi almaktadır. Bu çerçevede, Yunanistan'da internet kullanıcılarının etkinliklere göre genel bir profili çizildiğinde, internet kullanıcılarının ürün bilgisi inceleme ve sosyal medya gezintileri gibi magazinsel faaliyetlere yüksek oranda katılım sağladıkları, bulut bilişim gibi bilgi yoğun bir faaliyete ise daha düşük katılım sağladıkları görülmektedir.

Yunanistan Ar-Ge yatırımları konusunda da post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kalmıştır. Yunanistan'da Ar-Ge harcamalarının GSYH'ye oranı %1,18 iken (tablo 31, s.no: 60), bu oran Japonya'da %3,26, Almanya'da %3,09 ve ABD'de ise %2,84 olarak gerçekleşmiştir (TÜBİSAD, 2022: 19).

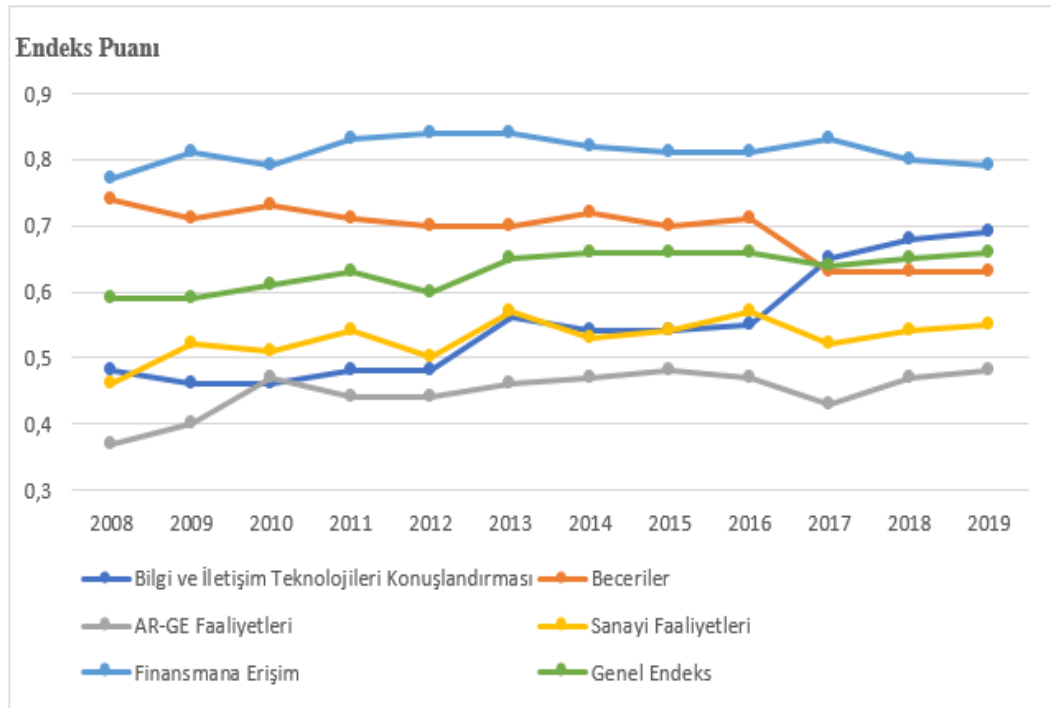
Yunanistan'ın bazı BİT'e yönelik harcama ve gelirlerine bakıldığında yine post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kaldığı görülmektedir. Yunanistan'ın toplam telekomünikasyon geliri 5 milyar 598 milyon \$ iken (tablo 31, s.no: 63), bu gelir ABD'de 614 milyar 349 milyon, Japonya'da 156 milyar 929 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, Yunanistan'ın mobil teknoloji gelirleri 1 milyar 850 milyon \$ iken (tablo 31, s.no: 64), bu gelir ABD'de 255 milyar 405 milyon, Almanya'da 21 milyar 84 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Yunanistan'ın telekomünikasyon sermaye harcaması ise 1 milyar 251 milyon \$ iken (tablo 31, s.no: 65), İngiltere'nin 6 milyar 748 milyon, İtalya'nın 7 milyar 649 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir (ITU, 2018: 62-85).

Yunanistan'da toplam hizmet ticareti içinde, bilgi teknolojileri hizmetleri ihracatının oranı %2,41 iken (tablo 31, s.no: 44), bu oran İrlanda'da %51,35, Almanya'da %11,78 ve İspanya'da ise %9,19 olarak gerçekleşmiştir. Yunanistan'da BİT alanında patent başvuru sayısı 1 milyon kişi başına 1,78 iken (tablo 31, s.no: 45), bu sayı Japonya'da 80,02, ABD'de 51,14 ve Almanya'da ise 34,77 olarak gerçekleşmiştir. Yunanistan'ın e-katılım endeksi (endeks değeri 0-1 arasında

derecelendirilmiş) 0,79 iken (tablo 31, s.no: 68), bu endeks değeri ABD’de 1, Japonya’da 0,99 ve İngiltere’de ise 0,98 olarak gerçekleşmiştir (TÜBİSAD, 2022: 21-46). Görüldüğü üzere, Yunanistan bilgi teknolojileri hizmetleri ihracatı, BİT patent başvuruları ve e-katılım endeksi gibi konularda da post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kalmıştır.

2002-2020 döneminde Türkiye’nin sosyoekonomik dönüşümü incelenirken belirtildiği üzere Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) tarafından ortaya çıkan teknolojilerin kullanılması, benimsenmesi, uyarlanması ve bu teknolojilere ne kadar hızlı adapte olunabileceğini gösteren ulusal yeteneklerin ölçüldüğü bir endeks hazırlanmıştır. Bu endeks BİT konuşlandırması, beceriler, Ar-Ge faaliyetleri, sanayi faaliyetleri ve finansmana erişim unsurlarının değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Bu endeks değerlerinin Türkiye açısından olduğu gibi Yunanistan açısından incelenmesinde de fayda vardır.

Grafik 17: Yunanistan’ın Sınır Teknoloji Hazırlık Endeksi Değerleri

Kaynak: UNCTADSTAT, 2022.

Grafik 17’den Yunanistan’ın sınır teknoloji hazırlık endeksi değerlerini incelendiğinde finansmana erişim unsurunun 2008 yılından 2019 yılına kadar genel

olarak sabit, beceri unsurunun ise düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Bunlarla birlikte, sanayi faaliyetleri, BİT konuşturması ve Ar-Ge faaliyetleri unsurlarının ise yükseliş eğiliminde olduğu görülmektedir. Yunanistan'ın mevcut teknolojilere adaptasyonunu gösteren genel endeks değeri yıllar itibarıyla genel yükseliş eğiliminde olsa da, bu değeri post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kalmıştır. Yunanistan'ın sınır teknoloji hazırlık endeks değeri 2019 yılında 0,655 iken (endeks değeri 0-1 arası), aynı yıl bu endeks değeri Japonya'nın 0,870, ABD'nin 1, Almanya'nın 0,918 ve Hollanda'nın ise 0,951 olarak gerçekleşmiştir

Yine 2002-2020 döneminde Türkiye'nin sosyoekonomik dönüşümü incelenirken belirtildiği üzere Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından 1979 yılından itibaren Küresel Rekabet Raporu adıyla yayımlanan raporda, endekse dâhil edilen ülkelerin küresel rekabet güçlerini çok sayıda ölçüt açısından değerlendirmekte, ülkelerin rekabetçiliğine etki den güçlü ve zayıf yönleri karşılıklı analiz edilmekte, kapsamlı ve düzenli geliştirilen bir metodoloji ile ülkeler arasında sıralama yapılmaktadır. Rapor kapsamında 2019 yılında dünya GSYH toplamının %99'unu oluşturan 141 ülke incelemeye alınmıştır. Raporda, ülkeler ve uluslararası örgütlerce yayımlanmış çok sayıda verinin yanı sıra ülkelerin tamamını kapsayacak şekilde 2019 yılı için yaklaşık on beş bin firmaya uygulanan anket sonuçlarını da kullanılmıştır. Küresel Rekabet Raporu 2018 yılında metodolojisinde değişikliğe giderek güncel ekonomik yapıya daha uyumlu hale getirilmiştir. Buna göre WEF "Küresel Rekabet Endeksi 4.0" adı verilen yeni endeks yöntemiyle küresel ekonomi için önemli bir aşama olan endüstri 4.0 döneminin özelliklerini de ölçütlere dâhil etmiş ve değerlendirmeye almıştır (Hünler, 2021). Bu endeks değerlerinin Türkiye açısından olduğu gibi Yunanistan açısından incelenmesinde de fayda vardır.

Endüstri 4.0 döneminin özelliklerinin de değerlendirildiği rekabet endeksi sıralamasında Yunanistan'ın küresel rekabet gücü post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kalmıştır. Yunanistan 141 ülkenin yer aldığı sıralamada Brunei Darussalam, Kolombiya ve Azerbaycan'dan sonra 59. sırada yer almaktadır. Yunanistan, endüstri 4.0'ın etkileriyle başa çıkmanın henüz başında olup, ekonomisi ve sanayisinin dijital dönüşümü konularında geride kalmıştır. Yunanistan sanayisinin dijital dönüşümünün oldukça yavaş olması, neredeyse tüm ekonomik sektörler ve ekonominin büyümesini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle, Yunanistan

sanayisinin ve üretimin dijitalleşmesini desteklemek için ayrıntılı önlemler içeren kapsamlı bir strateji ve plana ihtiyaç bulunmaktadır (European Commission, 2022b).

Yunanistan'ın 2002-2020 döneminde post-endüstriyel dönemin teknolojik gelişmelerinin neresinde olduğunu anlamak için Tablo 31'den bazı ölçütlere ait referans değerler ve bazı kuruluşların raporları incelenmiş ve Yunanistan'ın post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle kıyaslaması yapılmıştır. Tablo 31'deki ölçütler dördüncü bölümde Türkiye-Yunanistan kıyaslaması yapılırken daha detaylı olarak ele alınacaktır.

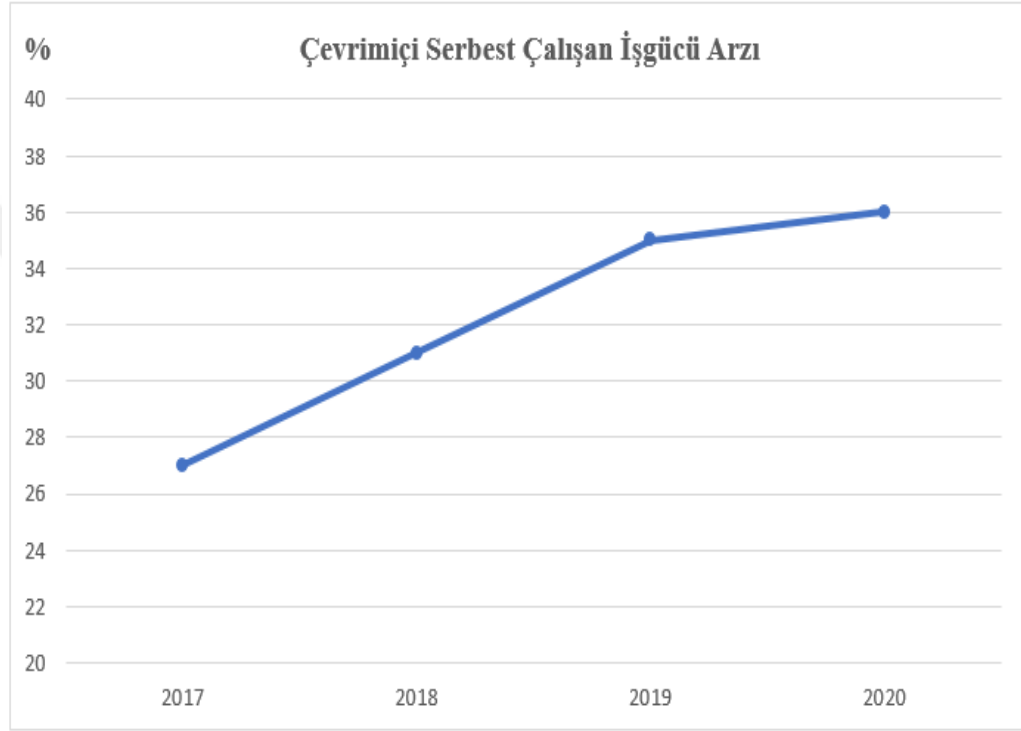
İncelenen dönemde, Yunanistan'ın post-endüstriyel döneme entegre olma çabaları hız kazanmış (Botetzagias vd., 2004: 3), bu da istihdamın yapısında birtakım dönüşümleri meydana getirmiştir. Post-endüstriyel döneme entegre olmak için teknolojik gelişim ve dijitalleşmeye yönelik çabalar yeni çalışma şekillerinin ve yeni mesleklerin Yunanistan'da da görülmesine ve yaygınlaşmasına neden olmuştur (Mataftsi, 2022: 9-80). Bu görülme ve yaygınlaşmanın temelinde ise, bir BİT çıktısı olan internet ve bilgisayar unsurları yer almaktadır. Ancak, Tsakanikas ve arkadaşlarına göre (2014: 73), Yunanistan BİT göstergelerinde incelenen dönemde AB ortalamasının altında kaldığı için BİT'i benimsemenin faydalarını henüz tam olarak görememiştir.

2002-2020 döneminde Yunanistan'da yeni çalışma şekillerinin ortaya çıkmasında gig ekonomisinin etkisi önemli düzeydedir. Son yıllarda Yunanistan'da çevrimiçi arz ve talep yönlü ve gig ekonomisi kapsamında ortaya çıkan işlerde çalışanların sayısında artış olduğu değerlendirilmektedir.

2008 yılında patlak veren ekonomik krizden sonra Yunanistan'da platform tabanlı gig ekonomisi girişimlerinin sayısında artış yaşanmıştır. Yunanistan işgücü piyasasının AB ülkeleri içinde öne çıkan özelliklerinden biri serbest meslek sahibi olarak çalışanların sayısının alışılmadık derecede yüksek olmasıdır. 2019 yılının son üç aylık istatistiklerine göre, Yunanistan'da toplam istihdam edilenlerin %28'ini serbest meslek sahibi olanlar oluşturmaktadır. Ayrıca, Yunanistan'da ticari işletmelerin yaklaşık %97'si küçük işletme özelliğindedir ve her biri on kişiden daha az işçi çalıştırmaktadır. Bu bakımdan, gig ekonomisindeki üretim gereksinimleri ve

çalışma koşulları Yunanistan'ın işgücü piyasasının geniş kesimlerine yabancı değildir. Gig ekonomisindeki işçilerin genellikle küçük ölçekli görevleri ve uzun çalışma saatleri serbest mesleklerde, çiftçilikte, çobanlıkta, sanat ve zanaatta ve KOBİ'lerde çalışan Yunanlılar için olağan deneyimlerdir (Huliaras ve Sotiropoulos, 2021: 6).

Grafik 18: Yunanistan'da 2017-2020 Yılları Arasındaki Çevrimiçi Serbest Çalışan İşgücü Arzı Oranı (%)

Kaynak: Online Labour Observatory, 2022

Grafik 18 Yunanistan'da çevrimiçi çalışma şekline olan ilginin artış gösterdiğini doğrular niteliktedir. 2017 yılında çevrimiçi serbest çalışan işgücü arzı %27'li seviyelerden, 2020 yılına gelindiğinde %35'li seviyelere kadar yükselmiştir. Ayrıca, yıllara göre bir ülkede en popüler çevrimiçi meslekler de OLB tarafından paylaşılmaktadır. Buna göre, tablo 32'den de görüleceği üzere Yunanistan'da 2017 ve 2018 yıllarında en popüler çevrimiçi meslek satış ve pazarlama desteği iken, 2018 yılı ve sonrasında 2020 yılı da dâhil olmak üzere en popüler çevrimiçi meslek yazılım geliştirme ve teknoloji haline dönüşmüştür. ABD, Fransa, İspanya, İtalya ve Almanya gibi ülkelerde 2020 yılı en popüler çevrimiçi mesleği ise, Yunanistan'da ki gibi yazılım geliştirme ve teknoloji olmuştur (Online Labour Observatory, 2022).

Tablo 32: Yunanistan’da 2017-2020 Yılları Arasında En Popüler Çevrimiçi Meslekler

Yıl	En Popüler Çevrimiçi Meslek
2017	Satış ve pazarlama desteği
2018	Satış ve pazarlama desteği
2019	Yazılım geliştirme ve teknoloji
2020	Yazılım geliştirme ve teknoloji

Kaynak: Online Labour Observatory, 2022.

Çalışmanın bu başlığı altında şimdiye kadar yapılan tüm kıyaslamalardan genel olarak Yunanistan’ın teknoloji ve teknolojiye ilişkin göstergelerinin post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Bunla birlikte istihdamın sektörel dağılımı da dikkate alındığında, incelenen dönem içinde tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payının post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelere göre bir hayli yüksek gerçekleşmesi (ILO, 2022f; UNDATA, 2022e), Yunanistan’ın 2002-2020 döneminde görece tarım toplumu ve ağırlıklı olarak geleneksel sanayi toplumu özellikleri sürdürdüğünü ortaya çıkarmaktadır. Diğer taraftan, Yunanistan’ın incelenen dönemde post-endüstriyel döneme entegre olma çabalarının hız kazanması (Botetzagias vd., 2004: 3) ve hizmetler sektörünün toplam istihdam içindeki payının artış göstermesi de (ILO, 2022f) post-endüstriyel döneme ulaşmaya çalıştığının bir göstergesi olduğundan, en nihayetinde Yunanistan’ın tarım ve ağırlıklı olarak sanayi toplumu ile post-endüstriyel toplum arasında geçiş toplumu özelliklerini gösterdiğini söylemek mümkündür.

Yunanistan’ın sanayi toplumundan post-endüstriyel topluma geçiş sürecinde post-endüstriyel dönem teknolojilerine bağlı olarak ortaya çıkan yeni çalışma şekilleri ve meslekler Yunanistan’da da çalışma kavramının anlamında birtakım dönüşümleri başlatmıştır. İncelenen dönemde Yunanistan’da yaşanan teknolojik gelişmeler sonucu görülmeye başlayan ve yaygınlaşan yeni çalışma şekilleri ve mesleklerde çalışmanın bedensel bir çabadan ziyade, ruhsal ve özellikle de zihinsel bir çaba gerektiren unsur haline dönüşmeye başladığı değerlendirilmektedir.

2002-2020 döneminde ağırlıklı olarak sanayi toplumu özellikleri gösteren ve post-endüstriyel döneme ulaşmaya çalışan Yunanistan’da çalışmanın ağırlıklı olarak maddi kazanç sağlamak için yapılan bir unsur olduğunu söylenebilir. Fakat, incelenen dönemde ortaya çıkan ve Yunanistan’da görülen youtuberlık, influencerlık, sosyal

medya fenomenliği gibi bazı yeni mesleklerde kişinin maddi bir kazanç elde etmesinin yanında manevi bir kazanç elde durumu da ortaya çıkmıştır. Örneğin, internet üzerinden sosyal medya temelli bir çalışma şekli olan influencer marketing çalışma şeklinde kişinin sosyal medya hesaplarında takipçi sayısının yüksek olması durumunda, reklam alması ve bu reklamı yayımlayarak bir gelir elde etmesi durumu söz konusudur. Takipçi sayılarının artması bu kişiye hem maddi bir kazanç sağlayabilmekte, hem de bir popölerlik kazandırarak manevi bir kazanç da sağlayabilmektedir.

Çalışmanın serbest ve kendi hesabına veya bir başkası adına gerçekleştirilen bir unsur olduğu göz önüne alındığında ortaya çıkan yeni çalışma şekillerinde serbest çalışanların (freelancer) sayısında artış yaşandığı söylenebilir. Yunanistan'da serbest meslek sahibi olanların sayısının oldukça yüksek olması ise, serbest çalışma (freelance) modeline yönelik talebi ve adaptasyonu hızlandıracak niteliktedir. Post-endüstriyel dönem teknolojilerine bağlı olarak oluşan yeni çalışma şekillerinde çalışma kavramının gerçekleştiği mekân da dönüşüme uğramış, bu teknolojiler çalışmanın gerçekleştiği mekân üzerinde bir özgürlük yaratmıştır. Ayrıca, 2019 yılı sonunda ortaya çıkan Covid-19 küresel salgını mekân üzerindeki özgürlük kavramını destekleyici nitelikte bir etki yaratmıştır. Huliaras ve Sotiropoulos'a göre (2021:6), Covid-19 küresel salgınının periyodik dalgalar halinde tekrarlanması durumunda, Yunanistan'da maaşlı çalışanlar da internet temelli çeşitli platformlardan evden çalışma modeline uyumlu hale gelecektir.

Post-endüstriyel dönem teknolojileri çalışma kavramının bir işverene bağlı olarak gerçekleşme unsurunda da birtakım dönüşümler ortaya çıkarmıştır. Yeni alışma şekillerinde bir işverenin emir ve talimatları altında gelir kazanma unsurunun dışında bir işverenin emir ve talimatları altında çalışmama durumu da (freelance çalışma) ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla teknolojiye bağlı olarak ortaya çıkan yeni çalışma modellerinin işverene bağımlılığı azalttığı ve/veya ortadan kaldırdığı söylenebilir. Diğer taraftan, prensip olarak serbest çalışanlar (freelancer) bir işverenin emir ve talimatları altında çalışmanın dışında, mevcut bir müşteri tarafından sunulan işi dahi reddetme özgürlüğüne sahiptir (Heyes, 2019: 32). Bu nedenle, post-endüstriyel dönem teknolojilerine bağlı olarak ortaya çıkan yeni çalışma şekilleri çalışanlara yapacakları işi seçme özgürlüğünü de ortaya çıkarmıştır.

Post-endüstriyel dönem teknolojileri çalışma kavramının gerçekleşmesi veya tamamlanması sonucu ödenen ücret zamanına ilişkin ve mesai süreleri olarak tanımlanan zaman diliminde de dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Tam zamanlı ve sürekli işlerde ödenen ve genel olarak aylık ödeme şeklinde gerçekleşen ücret, serbest çalışanın (freelancer) işi tamamlamasına müteakip ya da önceden ya da saatlik, günlük, haftalık, aylık olarak ödenebilmektedir. Ayrıca, çalışma zamanı olarak işveren tarafından belirlenen ve genel olarak 09:00-17:00 arası zaman diliminde gerçekleşen çalışma, serbest çalışan (freelancer) tarafından kendi kararları doğrultusunda günün istenilen saatine yayılabilmektedir. Teknolojinin mesai sürelerine etkisinin yanında, Yunanistan'ın 2008 yılında patlak veren ekonomik krize uyumu kapsamında birçok işverenin çalışanlarının tam zamanlı iş sözleşmelerini yarı zamanlı sözleşmelere dönüştürmesinin (Karantinos, 2013: 8) ve 2002-2020 döneminde Yunanistan'da geçici ve yarı zamanlı sözleşmelerin etkinleştirilmesi çabalarının (Kraatz, 2015: 2) bir sonucu olarak, çalışma kavramı mesai sürelerindeki değişime benzer şekilde tam zamanlı çalışmadan yarı zamanlı çalışmaya doğru bir dönüşüme uğramıştır. 2002-2020 dönemi incelendiğinde de Yunanistan'da yarı zamanlı çalışmada istihdamın artış gösterdiği görülmektedir. Bu artış 2008 küresel ekonomik krizinden sonra da devam etmiştir. Örneğin, Yunanistan'da 2002 yılında yarı zamanlı çalışma oranı %5,38 iken, bu oran 2008 yılında %7,93'e, 2014 yılında ise %11,15'e kadar yükselmiştir (OECD, 2022b).

Tablo 31 ve grafik 17 üzerinden yapılan kıyaslamalardan 2002-2020 döneminde Yunanistan'ın teknolojiye ilişkin göstergeleri post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kaldığından, bununla birlikte endüstri 4.0 teknolojileri bakımından da bu ülkelerin seviyesine ulaşamamasından (European Commission, 2022b) ve Yunanistan'ın görece tarım ve ağırlıklı olarak sanayi toplumu ile post-endüstriyel toplum arasında bir geçiş toplumu süreci özellikleri göstermesinden dolayı çalışma kavramının 2002-2020 döneminde de incelenen önceki dönemlerden belirgin bir şekilde farklılığa uğramadığını söylemek mümkündür. 2002-2020 döneminde çalışma ağırlıklı olarak, hayatta kalabilme ile eş anlamda, zihinsel güçten daha çok bedensel güç ile yapılan, ücret odaklı, kişinin hayatının merkez noktasında, genel olarak tam zamanlı, bir işverenin emir ve talimatları doğrultusunda ve mekân olarak da işyerinde gerçekleşen bir kavram olma özelliğini sürdürmüştür. Fakat, daha önce de belirtildiği üzere özellikle 2000'li yıllardan sonra Yunanistan'ın

post-endüstriyel döneme entegre olma çabaları hız kazanmış ve buna yönelik birçok politika ve uygulama hayata geçirilmiştir (Botetzagias vd., 2004: 3-13). Yunanistan'ın post-endüstriyel dönemin teknolojilerine entegre olmaya ve dijitalleşme yönelik çabalarının bir sonucu olarak özellikle BİT vasıtasıyla çevrimiçi yapılan çalışma şekillerine işgücü arzının artması (Online Labour Observatory, 2022) (bkz.: grafik 18) ve yeni çalışma şekillerinin yaygınlaşması Yunanistan'da çalışma kavramının anlamında birtakım dönüşümleri başlatmıştır. Her ne kadar Yunanistan'da teknolojik gelişmelerin ortaya çıkardığı yeni çalışma şekilleri ve mesleklerde çalışma kavramı birtakım dönüşümlere uğrasa da, bu dönüşümün ileri teknoloji düzeyine sahip post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerdeki kadar belirgin bir şekilde ortaya çıkmadığı değerlendirilmektedir. Çünkü, Yunanistan'da 2020 yılı itibarıyla istihdam edilen 3 milyon 577 bin kişinin, 352 bin 400 kişisi bitkisel ve hayvansal üretim, avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri, 474 bin 100 kişisi perakende, 100 bin kişisi hukuk ve muhasebe, 250 bin 600 kişisi yiyecek ve içecek hizmetleri, 213 bin 600 kişisi insan sağlığı faaliyetleri ve 301 bin 800 kişisi ise eğitim gibi post-endüstriyel dönemin teknolojilerinin yoğun olarak kullanılmadığı sektörlerde istihdam edilmektedir. Ayrıca, daha önce de belirtildiği üzere Yunanistan'da bilgi yoğun faaliyetlerde istihdam edilen işgücü oranı bakımından da post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kalmıştır. İngiltere, Hollanda ve Almanya gibi ülkelerde bu oran yaklaşık %50 seviyelerindeyken, Yunanistan'da %30 seviyelerinde gerçekleşmiştir (TÜBİSAD, 2022: 41).

2002-2020 döneminde Yunanistan'da genç işsizliğinin çarpıcı şekilde yükseldiği ve önemli bir sosyoekonomik sorun haline dönüştüğü görülmektedir. Çalışmanın bu başlığı altında incelendiği üzere, 2002-2020 döneminde Yunanistan'ın gelişen teknolojilere entegrasyon seviyesinden ve endüstri 4.0 teknolojilerindeki konumundan dolayı, teknolojinin ve dijitalleşmenin Yunanistan'da işgücünü tasarruf edici etkisinin sınırlı olduğu ve bundan dolayı da teknoloji ve dijitalleşmenin Yunanistan'da oldukça yüksek oranlara ulaşan genç işsizliğin bir nedeni olarak etkisinin oldukça kısıtlı olduğu değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, 2002-2020 döneminde Yunanistan'da ortaya çıkan yüksek genç işsizlik oranlarının post-endüstriyel dönem teknolojilerinden daha çok, neo-liberal politikalar, 2004 Atina Olimpiyatları, gençlere yeterli istihdam olanakları yaratılamaması, AB tarafından

uygulanan kemer sıkma politikaları, özelleştirmeler, 2008 küresel ekonomik krizi, Avro para birimine geçiş vb. nedenler etrafında şekillendiğini söylemek mümkündür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE-YUNANİSTAN İŞGÜCÜ PİYASALARININ VE YAŞANAN SOSYO EKONOMİK DÖNÜŞÜMÜN KİYASLANMASI

Çalışmanın bu başlığı altında Türkiye ve Yunanistan’da 1980-1990, 1991-2001 ve 2002-2020 yılları arası olmak üzere üç dönem halinde işgücü piyasalarına etki eden demografik, ekonomik, sosyal, siyasi ve teknolojik faktörler çerçevesinde işgücü piyasalarının nasıl şekillendiği incelenecek ve ortaya çıkan sosyoekonomik dönüşüme değinilecektir.

Sosyoekonomik dönüşüm süreci içinde Türkiye ve Yunanistan’ın, istihdamın sektörel dağılımı, bilgi ve öğrenmenin bireylere ne oranda yansıdığı, bilgiye erişim ve altyapının yeterliliği ve bunlarla birlikte dijital uygulamalar ile birlikte içerik ve hizmetlerin yaygınlığı ile ilgili çeşitli verileri göz önüne alınarak post-endüstriyel dönemin neresinde olduğuna ilişkin değerlendirmelerde bulunulacaktır.

4.1. 1980-1990 DÖNEMİNİN KİYASLANMASI

1980-1990 dönemi Türkiye için bir askeri darbenin (12 Eylül 1980 darbesi) yaşandığı yılları temsil ederken, Yunanistan için de bir askeri darbe döneminden (albaylar cuntası dönemi) sonraki yılları temsil etmektedir. Bu dönemin her iki ülke için ortak özelliklerinden biri, askeri darbelerden ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmeleri olmuştur.

Türkiye, 1980 yılında gerçekleşen askeri darbenin işgücü piyasasını baskı altına unsurlarıyla (grev ve lokavt yasakları, toplu pazarlığın askıya alınması, sendikal faaliyetlerin engellenmesi vb.) karşı karşıya kalmıştır. Söz konusu dönemde Türkiye’de memur maaşlarında, emekli ikramiyelerinde, kıdem tazminatlarında ve tarım destekleme politikalarında önemli reel ve görel gerilemeler ortaya çıkmıştır (Boratav, 2004: 191). Türkiye’nin neo-liberal ekonomik politikalara eklemlenme süreci bu dönemde başlamış ve 24 Ocak 1980 kararları olarak uygulamaya koyulan IMF destekli istikrar politikaları ilan edilmiştir (Karabıyık, 2009: 314). Bu yönüyle 1980-1990 dönemi Türkiye için dünyada ortaya çıkan yeni ekonomik düzene ayak uydurma çabalarının ve yeni bir ekonomik ve toplumsal düzene geçmenin ilk adımlarını temsil etmektedir.

1981 yılında Yunanistan’da PASOK iktidara gelmiş ve yeni Metapolitefsi ya da “Üçüncü Yunanistan Cumhuriyeti” olarak adlandırılan dönem içinde “1980-1990 döneminin çok büyük bir bölümü (21 Ekim 1981 – 2 Temmuz 1989) A. Papandreou Başbakanlığındaki PASOK Hükümeti tarafından yönetilmiştir. Bu Hükümet döneminde Yunanistan’da siyasal hayat daha liberal bir hale gelmiş olsa da, A. Papandreou iktidara geldiğinde birtakım Keynesyen ekonomik politikaları hayata geçirmiştir. Az gelişmişlik, yapısal ekonomik açıklar, enflasyon, düşük büyüme oranları, kamu borçları ve ödemeler dengesindeki açıklar gibi önemli sorunlara rağmen, PASOK Hükümeti büyük yapısal reformlar hayata geçirmiştir (Ustaoğlu, 2020: 419). 1981 yılında Yunanistan’ın AET’ye üyeliği gerçekleşmiş, bu üyelik 1980-1990 döneminde Yunanistan’ın ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi gelişmelerine yön veren önemli etkenlerden biri olmuştur. AET üyeliği, Yunanistan’a geri kalmışlığı geride bırakmanın ve ülkeyi modern bir konuma getirmenin bir fırsatı olarak sunulmuştur. Fakat, Avrupa Entegrasyon Projesi’nin neden olduğu azalan egemenlik, Yunan Hükümetini neo-liberal ekonomik politikaları benimsemeye zorlamıştır (Sotiris, 2017: 171-188).

1980-1990 döneminde her iki ülkede de önemli olaylar yaşanmıştır. Yunanistan 1970’li yılların ortalarında yıkılan albaylar cuntası yönetiminin ülke üzerinde ortaya çıkardığı sorunları telefı etmeye çalışırken, Türkiye 1980 askeri darbesinin ortaya çıkardığı sorunlarla mücadele etmiştir. Türkiye, IMF güdümünde yeni bir ekonomik düzene eklemlemeye çalışırken, Yunanistan’ın AET’ye üyeliği gerçekleşmiştir. Belirtilen bu olaylar her iki ülke içinde de ekonomik, siyasal ve toplumsal anlamda dönüşümler başlatmıştır.

4.1.1. İşgücü Piyasalarının Genel Görünümü

1980-1990 döneminde Türkiye’de işsizlik oranlarında önemli dalgalanmalar yaşanmazken, Yunanistan’da ortaya çıkan işsizlik oranları Türkiye’ye göre görece daha dalgalı bir seyir izlemiştir. Yunanistan’da işsizlik oranları, Türkiye’ye göre daha dalgalı bir seyir göstermiş olsa da, incelenen dönemde Türkiye’de, Yunanistan’a göre daha yüksek işsizlik oranları ortaya çıkmıştır. İncelenen dönemde işsizlik oranları, Türkiye’de %7,0 ile %8,6 (Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022c), Yunanistan’da ise %2,8 ile %8,1 arasında gerçekleşmiştir (European Central Bank, 2022a; World Bank,

2022g). 1980-1990 döneminde ortaya çıkan işsizlik oranları iki ülkenin de uzun yıllardır karşılaşmadığı şekilde yüksek işsizlik oranlarını temsil etmektedir. Bu dönemde ortaya çıkan işsizlik oranları, Yunanistan'da II. Dünya Savaşı sonrası (Balourdos, 2004: 2), Türkiye'de ise 1978-1979 yılları dikkate alınmazsa 1924 yılından bu yana görülen en yüksek işsizlik oranlarını temsil etmektedir (Apaydın, 2018: 171).

1980-1990 döneminde Türkiye'de işgücüne katılma oranları düşüş göstermiş, işgücüne katılma oranı 1980 yılında %63,3 olarak gerçekleşirken, 1990 yılına gelindiğinde %56,6'ya kadar düşmüştür (Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022c), Yunanistan'da ise, işgücüne katılma oranları genel olarak sabit bir seyir izlemekle birlikte, kısmi inişler ve çıkışlar göstermiştir. Yunanistan'da işgücüne katılma oranı 1981 yılında %48,5 olarak gerçekleşirken, 1990 yılına gelindiğinde %49,9'a yükselmiştir (World Bank, 2022e). Türkiye'de 1980-1990 döneminde işgücüne katılma oranları genel düşüş eğiliminde olmasına rağmen, dönemin tüm yıllarında Yunanistan'da gerçekleşen işgücüne katılma oranlarından daha yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir.

1980-1990 döneminde Türkiye'de istihdam oranları düşüş göstermiştir. İstihdam oranı 1980 yılında %58,2 olarak gerçekleşirken, 1990 yılına gelindiğinde %52,1'e düşmüştür (Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022c). Yunanistan'da ise, işgücüne katılma oranlarında olduğu gibi istihdam oranları da genel olarak sabit bir seyir izlemekle birlikte, kısmi inişler ve çıkışlar göstermiştir. İncelenen dönemde Yunanistan'da istihdam oranları %45,9 ile %47,8 arasında bir seyir izlemiştir (World Bank, 2022f). İstihdam oranları Türkiye'de düşüş göstermesine ve Yunanistan'da daha sabit bir seyir izlemesine rağmen, bu dönemin tüm yıllarında Türkiye'de gerçekleşen istihdam oranları, Yunanistan'da gerçekleşen istihdam oranlarından daha yüksek seviyede olmuştur (Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022c; European Central Bank, 2022a; World Bank, 2022e; World Bank, 2022f; World Bank, 2022g).

4.1.1.1. Nüfus ve Demografik Özellikler

1980-1990 döneminde Türkiye'de toplam doğurganlık ve yıllık nüfus artış hızları Yunanistan'dan daha yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir. Fakat, toplam

doğurganlık ve yıllık nüfus artış hızlarının göstermiş olduğu genel seyir, bu hızların düşüş göstermesinden dolayı her iki ülkede de birbirine benzerlik göstermiştir.

Tablo 33: Türkiye ve Yunanistan’da 1980-1990 Yılları Arasındaki Toplam Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı) ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (Yüz Kişide)

Yıl	TÜRKİYE		YUNANİSTAN	
	Toplam Doğurganlık Hızı	Yıllık Nüfus Artış Hızı	Toplam Doğurganlık Hızı	Yıllık Nüfus Artış Hızı
1980	4,40	2,258	2,23	0,982
1981	4,28	2,276	2,09	0,896
1982	4,15	2,279	2,03	0,616
1983	4,02	2,252	1,94	0,581
1984	3,88	2,187	1,83	0,498
1985	3,74	2,097	1,67	0,388
1986	3,59	2,004	1,60	0,330
1987	3,46	1,921	1,50	0,334
1988	3,33	1,847	1,50	0,363
1989	3,21	1,787	1,40	0,521
1990	3,10	1,738	1,39	1,057

Kaynak: World Bank, 2022a; World Bank, 2022b.

Tablo 33 incelendiğinde, Türkiye’nin toplam doğurganlık hızının 1980 yılında 4,40 olduğu, bu oranın 1990 yılına geldiğinde 3,10’a düştüğü görülmektedir. Yunanistan’da ise, toplam doğurganlık hızı 1980 yılında 2,23 iken, 1990 yılına gelindiğinde 1,39’a düşmüştür. Türkiye’de yıllık nüfus artış hızı 1980 yılında 2,258 iken, 1990 yılına geldiğinde 1,738’e, Yunanistan’da ise 1980 yılında 0,982 iken, 1989 yılına gelindiğinde 0,521’e düşmüştür. 1990 yılında Yunanistan’ın yıllık nüfus artış hızında bir yükseliş yaşanmış ve yıllık nüfus artış hızı belirtilen yılda 1,057 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye’de 1980 askeri darbesinden sonra hazırlanan 1982 Anayasası’nda “aile planlaması” kavramı kendisine yer bulmuştur. T.C Anayasası’nda geçen (1982: md.41), “devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar” ifadesinden devletin aile planlamasının öğretiminden ve uygulanmasından sorumlu olduğu anlaşılmaktadır. 1982 Anayasası’nın yürürlüğe girmesinden sonra, Mayıs 1983 yılında antinatalist politikalar içeren birinci nüfus planlaması hakkında Kanun revize edilmiş ve daha liberal ve kapsamlı bir Kanun olan 2827 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun (Ek-3) kabul edilmiştir. Kabul edilen

bu Kanun ve yeni politikaların bir sonucu olarak Türkiye’de gebeliği önleyici modern yöntemlere talep artmıştır (Dönmez, 2019). Dolayısıyla, 1980-1990 döneminde toplam doğurganlık hızı düşüş göstermiş ve bunun sonuçlarından biri olarak da yıllık nüfus artış hızında düşüşler yaşanmıştır.

Yunanistan’da 1980’li yıllardan itibaren doğurganlık oranları bütün yaş gruplarında hızla düşüş göstermiştir. 1980-1990 dönemde, yıllık doğum sayısında %30’dan fazla düşüş yaşanmıştır. Yaşanan düşüşün temel nedenlerinden biri yetişkinler arasında çocuk doğurmayı hayatın sonraki dönemlerine erteleme eğilimidir. 1980’li yıllarda yirmili yaşlardaki kadınların doğum oranları, otuzlu yaşlardaki kadınlara göre önemli ölçüde yüksek olmuştur. Bu fark zamanla azalırken ortalama annelik yaşı 1980’li yıllarda 1 yıl artış göstermiştir (Tragaki ve Bagavos, 2019: 4-5). Yunanistan’da 1980 döneminde kürtaja yönelik düzenlemeler genişletilmiş, kürtaj hakkı birbirinden farklı durumlara göre gebeliğin 12-24. haftasına kadar uzatılmıştır (International Planned Parenthood Federation, 2007: 26). 1980’lerin başında 1036/80 sayılı Kanun ile devlet hastanelerinde kurumsallaştırılan aile planlaması merkezleri, kadınların istedikleri zaman istedikleri sayıda çocuğa sahip olabilmeleri gerektiğini savunmuş ve üreme seçimini temel bir insan hakkı olarak kabul etmiştir. 1980-1990 döneminde Yunanistan’da toplam doğurganlık ve yıllık nüfus artış hızında yaşanan düşüşler, kürtaj uygulamaları da dâhil olmak üzere evlilik içindeki doğurganlık kontrolünün (aile planlamasının) bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Paxon, 2007: 45-51).

Tablo 34: Türkiye ve Yunanistan’da 1980-1990 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait Toplam ve Kent-Kır Ayrımına Göre Nüfus Sayıları

Yıl	Toplam/Kent/ Kır	TÜRKİYE			YUNANİSTAN		
		Nüfus Sayısı	Genç Nüfus (15-24 Yaş)	Genç Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı %	Nüfus Sayısı	Genç Nüfus (15-24 Yaş)	Genç Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı %
1980	TOPLAM	44,736,957	8,906,318	19,9	9,642,505	1,422,488	14,7
	KENT	19,645,007	-	-	6,686,402	-	-
	KIR	25,091,950	-	-	2,956,103	-	-
1985	TOPLAM	50,664,458	10,191,944	20,1	9,934,300	1,496,427	15,0
	KENT	26,865,757	-	-	7,005,470	-	-
	KIR	23,798,701	-	-	2,928,830	-	-
1990	TOPLAM	56,473,035	11,124,777	19,6	10,196,792	1,482,700	14,5
	KENT	33,326,351	-	-	7,287,341	-	-
	KIR	23,146,684	-	-	2,909,451	-	-

Kaynak: Baş, 2017: 264; TÜİK, 2022b; UNDATA, 2022a; World Bank, 2022c; World Bank, 2022ç; World Bank, 2022d; UNDATA, 2022b.

Tablo 34'den 1980-1990 dönemi nüfus sayıları incelendiğinde Türkiye ve Yunanistan'da genel nüfus sayısının artış gösterdiği görülmektedir. İki ülke genç nüfus sayısı bakımından ise, incelenen dönemin ikinci yarısından sonra birbirinden ayrılmaktadır. Çünkü, Türkiye'nin genç nüfus sayısı incelenen dönem süresince sürekli artış gösterirken, Yunanistan'ın genç nüfus sayısı incelenen dönemin ikinci yarısından sonra düşüş göstermiştir.

Tablo 34 incelenmeye devam edildiğinde, 1980-1990 döneminde Türkiye'de artan nüfusun büyük çoğunluğunun kentlerde toplandığı ve kır nüfusunun düşüş gösterdiği görülmektedir. Türkiye'de nüfusun kentlerde toplanması ve kırsal nüfusta düşüşlerin yaşanması incelenen dönemde kırdan kente yaşanan göçün devam ettiğinin göstergesidir. Yaşanan bu göç ise, incelenen dönemde Türkiye'de kentlerde yüksek işsizlik oranlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1980'li yıllarla birlikte Türkiye'de işgücü piyasası yaşanan göçlerle parçalanmaya başlamış olup, bu yıllarda kentten kente yaşanan göç, kırdan kente yaşanan göçlerden daha fazladır. Bu yeni göç dalgasını oluşturan kişiler 1980 dönemi öncesindeki dönemlerde göç eden kişilere göre daha vasıflı ve daha yüksek pazarlık gücüne sahiptirler ve marjinal sektör yerine doğrudan formel piyasalara yönelmişlerdir (İçduygu vd., 1998: 235-236).

Tablo 34'den de görüldüğü üzere 1980-1990 döneminde Yunanistan'da da artan nüfusun büyük çoğunluğu kentlerde toplanmış ve kır nüfusu düşüş göstermiştir. Yunanistan'da kent ve kır nüfusunda yaşanan artış veya düşüşlerde iç göç kadar, dış göç unsuru da etkili bir belirleyici olmuştur. Yunanistan'da 1980'li yıllarda kent merkezlerine yönelik iç göç önemli bir yavaşlama göstermiştir (Kasimis vd., 2012: 7-8). 1980'li yıllarda Yunan vatandaşlarının dış göç oranı da oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır. 1946-1949 yılları arasında Yunanistan'da iç savaş yaşanırken komünist blok ülkelerine göç eden birçok Yunanistan vatandaşı, yasal düzenlemelerde yapılan bir değişikliğin ardından Yunanistan'a dönemeye başlamıştır (Kottis ve Kottis, 1996: 2).

1980-1990 döneminde hem Türkiye, hem de Yunanistan'da hayata geçirilen gebeliği önleyici modern yöntemler ve aile planlaması politikalarının sonucu olarak

toplam doğurganlık hızı ve yıllık nüfus artış hızı düşüş göstermiştir. İncelenen dönemde, daha önce de belirtildiği üzere her iki ülkenin toplam nüfus sayısı artmış, bununla birlikte Türkiye'nin genç nüfus sayısı da dönem boyunca artarken, Yunanistan'ın genç nüfus sayısı incelenen dönemin ikinci yarısından sonra düşüş göstermiştir. Genç nüfus sayılarının yanında, genç nüfusun toplam nüfus içindeki oranı incelendiğinde ise, bu bakımdan iki ülkede de tamamen aynı durum ortaya çıkmıştır. 1980 yılından, 1985 yılına gelindiğinde her iki ülkede de genç nüfusun toplam nüfus içindeki oranı artış gösterirken, 1985 yılından, 1990 yılına gelindiğinde her iki ülkede de genç nüfusun toplam nüfus içindeki oranı düşüş göstermiştir. 1980 yılı baz alındığında ise her iki ülkede de genç nüfusun toplam nüfus içindeki oranı düşüş göstermiştir. Bu durum, 1980-1990 döneminde hem Türkiye, hem de Yunanistan nüfusunun yaşlandığı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, 1980-1990 döneminde hayata geçirilen gebeliği önleyici modern yöntemler ve aile planlaması politikaları her iki ülkenin de nüfusunun yaşlanmasına neden olmuştur.

4.1.1.2. İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları

1980-1990 döneminde Türkiye ve Yunanistan'ın işgücü piyasası göstergeleri işsizlik, işgücüne katılma ve istihdam oranları açısından incelendiğinde, bu göstergelerin niceliksel anlamda birtakım yönlerden benzerlikler, birtakım yönlerden de farklılıklar gösterdiği görülmektedir.

Tablo 35: Türkiye ve Yunanistan'da 1980-1990 Yılları Arasındaki İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları (%) (+15 Yaş)

Yıllar	İşsizlik Oranı (%)		İşgücüne Katılma Oranı (%)		İstihdam Oranı (%)	
	Türkiye	Yunanistan	Türkiye	Yunanistan	Türkiye	Yunanistan
1980	8,1	2,8	63,3	-	58,2	-
1981	7,1	3,4	61,9	48,5	57,5	46,8
1982	7,0	4,9	60,7	48,4	56,4	45,9
1983	7,7	7,8	59,9	51,9	55,3	47,8
1984	7,6	8,1	59,0	51,7	54,5	47,5
1985	7,1	7,8	57,5	51,5	53,4	47,5
1986	7,9	7,4	57,8	51,0	53,2	47,2
1987	8,3	7,3	58,1	50,4	53,4	46,7
1988	8,4	7,7	57,5	51,0	52,6	47,1
1989	8,6	7,5	58,1	50,5	53,1	46,8
1990	8,0	7,0	56,6	49,9	52,1	46,4
Ortalama	7,8	6,5	59,1	-	54,5	-

Kaynak: Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022c; European Central Bank, 2022a; World Bank, 2022e; World Bank, 2022f; World Bank, 2022g.

Tablo 35 incelendiğinde işsizlik oranlarının her iki ülkede de inişli-çıkışlı bir seyir izlediği görülmekte olup, bu dönemde Türkiye’de işsizlik oranları, Yunanistan’a göre daha yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir. 1980-1990 döneminde Türkiye’nin işsizlik oranları ortalaması %7,8 olarak gerçekleşirken, Yunanistan’ın %6,5 olarak gerçekleşmiştir.

1980-1990 döneminde Türkiye’de işsizlik %7,1 ile %8,6 arasında gerçekleşmiş ve önemli dalgalanmalar göstermemiştir. İncelenen dönemde, Türkiye’de işsizlik yapısal bir nitelik kazanmaya başlamış (Karabıyık, 2009: 314) ve kırdan kente yaşanan göçle birlikte “açık işsizlik” olgusu ortaya çıkmıştır (akt. Kurtoğlu, 2010: 418). İşsizliğin önemli dalgalanmalar göstermemesinde ise, sıkıyönetim uygulanan yıllarında geçerli bir neden göstermeden işçi çıkarma yasağının getirilmesi (Koç, 1998: 1), uygulanan makroekonomik politikaların genel olarak emek yoğun üretim yapısını teşvik etmesi (akt. Bekiroğlu, 2010: 191) ve Anavatan Partisi döneminde uygulanan genişletici maliye politikalarının ekonomide ortaya çıkardığı yüksek konjonktür (Karabıyık, 2009: 315) etkili nedenler olarak ön plana çıkmaktadır. Türkiye’de 1980’li yıllarda özellikle İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından işgücünün eğitime yönelik kurslar ile birlikte iş ve meslek analizleri, işgücü piyasası araştırmaları ve mesleğe yöneltme gibi birtakım aktif istihdam politikaları uygulanmıştır. Fakat, bu ve buna benzer aktif istihdam politikaları uygulamalarının 1980’li yıllarda oldukça sınırlı düzeyde kaldığını söylemek mümkündür (Dertli, 2007: 112).

1980-1990 döneminde Yunanistan’da işsizlik oranları, Türkiye’de olduğundan daha dalgalı bir seyir izlemiş olsa da, işsizlik oranı ortalaması Türkiye’den daha düşük seviyelerde gerçekleşmiştir. Yunanistan’da işsizlik oranları %2,8 ile %8,1 arasında gerçekleşmiştir. İşsizliğin %2’li seviyelerden, %8’li seviyelere yükselmesinde işgücünün eğitim seviyesinin hızla yükselmesinin çalışanlar ile işgücü piyasasındaki işler arasındaki nitelik uyumsuzluğunu artırması, kamu sektöründeki istihdam genişlemesi ve kamu/özel sektörlerindeki nispi ücretlerin artış göstermesinin özel sektör istihdamını baskılamasıyla işçilerin çalışmayı kabul edecekleri en düşük ücret düzeyinin yükselmesi etkili nedenler arasında yer almaktadır. Bunlarla birlikte üretimin yeniden yapılandırılması sonucu kadınların işgücüne katılma oranlarının yükseliş göstermesi ve daralan tarım sektöründen yüksek sayıda nispeten düşük

nitelikli kadın çalışanın çıkış yapması da işsizliğin artış göstermesindeki diğer etkili nedenler arasında yer almaktadır (Demekas ve Kontolemis, 1996: iii). İncelenen dönemde, işsizlik %2’li seviyelerden, %8’li seviyelere ulaşmasına rağmen, işsizliğin daha yukarı seviyelere çıkmaması ve işsizliği önlemek için 1980’li yıllarda Yunanistan’da yeniden eğitim programları, işsizlerin kendi işletmelerini kurması için verilen sübvansiyonlar gibi birtakım aktif istihdam politikaları hayata geçirilmiştir. 1980-1990 döneminde Yunanistan’da uygulanan aktif istihdam politikalarının büyük bölümü AET’den gelen mali yardımlarla gerçekleşmiştir (Kottis ve Kottis, 1996: 70).

1980-1990 döneminde Türkiye’de işgücüne katılma oranları düşüş göstermiştir. Fakat, Türkiye’de işgücüne katılma oranları, Yunanistan’da gerçekleşen işgücüne katılma oranlarından daha yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir. İncelenen dönemde, Türkiye’de işgücüne katılma oranlarının düşmesinde tarım sektöründe yaşanan çözülme (TÜİK, 2007: 34), kırdan kente yaşanan göçün bir sonucu olarak göç edenlerin kentlerde yeni teknolojilerin gerektirdiği işlerin nitelik düzeyini karşılayamaması ve Türkiye’nin ataerkil toplum yapısından dolayı kadınların kentlerde daha çok evlerinde bulunup çocuk büyötmeye eğilimli olması önemli nedenler olarak ön plana çıkmaktadır (Tetik, 2012: 23).

Yunanistan’da ise incelenen dönemde işgücüne katılma oranları genel olarak sabit bir seyir izlemiş ve %48,4 ile %51,9 arasında gerçekleşmiştir. İşgücüne katılma oranları dönem içinde kısmi yükselişler ve düşüşler göstermiştir. İşgücüne katılma oranlarında yaşanan kısmi düşüşler daha çok erkeklerin işgücüne katılma oranlarında yaşanan düşüşü temsil ederken, yaşanan kısmi yükselişler ise kadınların işgücüne katılma oranlarındaki artışını temsil etmektedir. Çünkü, bu dönemde erkeklerin işgücüne katılma oranları düşüş gösterirken, kadınların işgücüne katılma oranları artış göstermiştir. Buna rağmen, incelenen dönem içinde erkeklerin işgücüne katılma oranı, kadınların işgücüne katılma oranının yaklaşık iki katı olarak gerçekleşmiştir (World Bank, 2022h).

1980-1990 döneminde Türkiye’de istihdam oranları düşüş göstermiştir. Fakat, işgücüne katılma oranlarında olduğu gibi Türkiye’de gerçekleşen istihdam oranları da Yunanistan’da gerçekleşen istihdam oranlarından daha yüksek seviyelerde olmuştur. Türkiye’de incelenen dönem boyunca istihdam oranlarında düşüş yaşanmasında,

1980’li yıllarla birlikte uygulamaya koyulan ekonomik politikaların ekonomik büyüme ve istihdam arasındaki pozitif ilişkiyi sonlandırması ve istihdam artışını baskı altına alması (Bekiroğlu, 2010: 87) ve 1980’li yıllarla birlikte hizmetler sektörüne dayalı istihdamın ön plana çıkmasıyla, sanayinin ve genel olarak üretici reel sektörlerinin görece ikincil konuma itilmesi önemli nedenler olarak ön plana çıkmaktadır (Kolsuz ve Yeldan, 2014: 64).

Yunanistan’da ise incelenen dönemde istihdam oranları genel olarak sabit bir seyir izlemiş ve %45,9 ile %47,8 arasında gerçekleşmiştir. İstihdam oranları dönem içinde kısmi yükselişler ve düşüşler göstermiştir. Bu dönemde, Yunanistan’da istihdam oranlarının kısmi yükselişler göstermesinde kamu sektöründe işe alımların artış göstermesi önemli bir etken olmuştur (Kottis ve Kottis, 1996: 10). İstihdam oranlarında yaşanan kısmi düşüşler de ise, tarım sektöründe çalışan kadınların, tarım sektörünün çözülmesine bağlı olarak işlerini kaybetmeleri etkili olmuştur. Ayrıca, tarım sektöründen kopanların işgücünde bulunanlardan eğitim seviyesinin düşük olması muhtemel olduğundan, tarım sektöründe işlerini kaybeden çalışanların çok azının hizmetler sektöründe iş bulabildiği, geri kalanların ya işsiz kaldıkları, ya da işgücü piyasasından dışında kaldığı değerlendirilmektedir (Demekas ve Kontolemis, 1996: 6-9). Bu durum da, incelenen dönem içinde Yunanistan’da istihdam oranlarının düşüş göstermesine neden olmuştur.

4.1.1.3. Genç İşsizliğin Analizi

1980-1990 döneminde Türkiye’de işsizlik oranları büyük dalgalanmalara sahne olmamıştır. İşsizlik oranları Yunanistan’da, Türkiye’ye göre daha büyük dalgalanmalar gösterse de, her iki ülke de görülen en yüksek işsizlik oranı %8’li seviyeleri geçmemiştir. Başka bir ifadeyle Türkiye ve Yunanistan’da işsizlik oranları çift haneli rakamlara ulaşmamıştır. 1980-1990 döneminde durum genç işsizliği açısından incelendiğinde ise, her iki ülkede genç işsizliği inişli-çıkışlı bir seyir izlese de, genç işsizlik oranları genel işsizlik oranlarına göre oldukça yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir. Özellikle, Türkiye’de incelenen dönemin bazı yıllarında toplam işsiz kitlesi içindeki her on işsizden altısının 15-24 yaş aralığındaki gençlerden oluşması, Yunanistan’da ise, genç işsizlik oranlarının Türkiye’de gerçekleşen genç işsizliği

oranlarının iki katına yakın olması her iki ülkede yaşanan genç işsizliğin boyutları açısından dikkat çekicidir.

Tablo 36: Türkiye ve Yunanistan’da 1980-1990 Yılları Arasında İşsizlik ve Genç İşsizliğine İlişkin Veriler

Yıl	Toplam İşsiz Sayısı (+15 Yaş)		Toplam Genç İşsiz Sayısı		Genç İşsizlik Oranı (%)		Toplam İşsizler İçinde Genç İşsizlerin Oranı (%)	
	Türkiye	Yunanistan	Türkiye	Yunanistan	Türkiye	Yunanistan	Türkiye	Yunanistan
1980	1,375,564	222,300	760,686	94,254	-	13,8	55,3	42,3
1981	1,207,745	149,000	642,520	64,815	-	9,1	53,2	43,5
1982	1,199,292	216,000	653,614	90,504	-	12,4	54,5	41,9
1983	1,343,401	302,000	724,093	127,444	-	23,1	53,9	42,2
1984	1,343,234	315,000	738,778	130,410	-	24,0	55,0	41,4
1985	1,273,810	304,000	692,952	128,592	-	24,2	54,4	42,3
1986	1,452,398	287,000	800,271	124,558	-	24,2	55,1	43,4
1987	1,571,930	286,000	844,245	124,410	-	25,0	53,7	43,5
1988	1,637,000	303,000	988,000	133,623	17,5	26,0	60,3	44,1
1989	1,709,000	296,000	914,000	133,792	16,5	24,9	53,6	45,2
1990	1,611,000	281,000	885,000	127,293	16,0	23,3	54,9	45,3
Ort.	1,429,488	269,209	785,832	116,335	-	20,9	54,9	43,1

Kaynak: Hansen, 1989: 30; Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022ç; UNDATA, 2022f; UNDATA, 2022g.

Tablo 36 incelendiğinde, Türkiye ve Yunanistan’da genç işsizlik oranlarının incelenen dönem içinde inişli-çıkışlı bir seyir izlediği ve genel olarak yükseliş eğiliminde olduğu görülmektedir. Tablodaki veriler ışığında dönemin son üç yılı incelendiğinde (1988-1990) Yunanistan’da gerçekleşen genç işsizlik oranlarının, Türkiye’de gerçekleşen oranlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. 1980-1990 dönemi toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranı açısından incelendiğinde ise Türkiye’de gerçekleşen tablo Yunanistan’da gerçekleşenden daha kötü durumdadır. İncelenen dönemde, toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranının ortalaması Türkiye’de %54,9, Yunanistan’da ise %43,1 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye’de 1970’li yıllarda başlayan ekonomik sorunlar ve ortaya çıkan terör olayları nedeniyle istihdam edilebilirlik gittikçe zorlaşmaya başlamış ve özellikle de genç işsizliği artış göstermiştir (DPT, 1984: 185). Yaşanan terör olayları istihdam bakımında en çok Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerini etkilemiştir. Türkiye’de 1980-1990 dönemi kırdan kente göçün devam ettiği yılları temsil ettiğinden, bu dönemde kentlerde işgücü fazlası oluşmaya devam etmiş ve açık işsizlik durumu ortaya çıkmıştır. Bu açık işsizlik durumundan gençler de etkilenmiştir. Ayrıca, kırdan kente göç eden gençlerin, kentlerdeki işlerin gerektirdiği nitelik düzeyini

karşılayamamasından dolayı, gençler kentlerde işgücü piyasasının dışında kalmış veya vasıf gereksinimi düşük olan enformel sektöre yönelmişlerdir. 1980-1990 döneminde, işsizlere ve genç işsizlere yönelik uygulanan aktif istihdam politikalarının sınırlı düzeyde kalması da genç işsizliğinin artış göstermesine neden olmuştur.

1980-1990 döneminde Yunanistan'da genç işsizliği yüksek seviyelerde seyretmiştir. 1980'li yıllarda Yunanistan'da gençlerin büyük çoğunluğu işsizliğe ya da işgücü piyasasının çeperinde bulunan düşük ücretli işlere hapsolmuş durumdadır (Kretsos, 2014: 41). İncelenen dönemde, Yunanistan'da genç işsizliği kentsel alanlarda toplanmış olup, kentlerde, kırsal alanlara göre daha yüksek genç işsizlik oranları ortaya çıkmıştır (ILO, 2023). Tablo 36 incelendiğinde de görüleceği üzere, 1980-1990 döneminde Yunanistan'da toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranı her ne kadar Türkiye'den düşük olarak gerçekleşmiş olsa da, incelenen dönemin tüm yılları boyunca bu oran hep %40'lı seviyelerin üzerinde gerçekleşmiştir. Bu oran oldukça yüksek olup, her on işsizden neredeyse yarısının 15-24 yaş arasındaki gençlerden oluştuğu anlamına gelmektedir. Yunanistan'da toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranının Türkiye'ye göre daha düşük gerçekleşmesinin temel nedenlerinden biri okullaşma oranlarıyla ilgilidir. İncelenen dönem içinde hem Yunanistan'da, hem de Türkiye'de ortaöğretim ve yükseköğretimde okullaşma oranları artış göstermiştir. Fakat, Yunanistan'da ortaöğretim ve yükseköğretimde okullaşma oranları, Türkiye'deki oranlardan daha yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir (World Bank, 2022u; World Bank, 2022ü). Bu durum, Yunanistan'da daha çok gencin eğitimde olarak işgücü piyasasının dışında kalmasına neden olarak, toplam işsizler içinde genç işsiz oranının daha düşük gerçekleşmesine neden olmuştur.

4.1.2. 1980-1990 Döneminde Türkiye ve Yunanistan'ın Sosyoekonomik Dönüşümü

1980-1990 dönemi hem Türkiye, hem de Yunanistan için önemli sosyoekonomik dönüşümlerin yaşandığı yılları temsil etmektedir. Türkiye açısından, 24 Ocak 1980 kararları ile neo-liberal ekonomik politikalara eklenme sürecinin başlatılması ve bu kararların mimarı olan Turgut Özal'ın Başbakan olarak 1983-1989 yılları arasında görev yapması, 12 Eylül 1980 askeri darbesi ve demografik değişimler, Yunanistan açısından ise, yeni Metapolitefsi döneminde PASOK'un yükselişi

(Andronidis, 2014) ve iktidara gelmesi, AET'ye üyeliği ve demografik değişimler yaşanan sosyoekonomik dönüşümün belirleyici unsurları olmuştur.

24 Ocak 1980 kararları sadece 1980'li yıllarda ekonomide yaşanan sorunları çözmek için alınan bir istikrar kararları niteliğinde olmayıp, Türkiye'nin neo-liberal ekonomik politikalara eklemlenme sürecini de başlatmıştır. Bu kararlar, uluslararası sermayenin Dünya Bankası aracılığıyla pazarlandığı ve içte ve dışa karşı sermayenin emeğe karşı güçlendirilmesi gibi iki stratejik hedef etrafında oluşan bir yapısal uyum niteliği de taşımaktadır (Boratav, 2005: 148). Kapitalist ülkelerin yeni düzeninin lehine olan bu kararlar, Dünya Bankası ve IMF'in direktif ve reçeteleri de dâhil olmak üzere, gözetimleri altında uygulanacak yeni ekonomik kararlardır (akt. İntaş, 2019: 14). Bu nedenle, Türkiye için 24 Ocak 1980 kararları özünde Bretton Woods sisteminin himayesi altına girilmesi anlamına gelmektedir.

Yunanistan'da 1981 yılında PASOK ile iktidara gelen A. Papandreou refah devletinin kurumlarını güçlendirmeye yönelik önlemlerin eşlik ettiği genişlemeci Keynesyen politikalar uygulamıştır. Bu politikalar, PASOK'un sosyal profilini güçlendirmiş ve AET'den gelen fon akışıyla birlikte, geniş bir kayırmacılık (müşteri siyaseti) ağının yaratılması birleşince PASOK'un halk üzerindeki hâkimiyeti sağlamışmıştır (Moschonas, 1999: 120). Sotiris'e göre (2017: 171-188), AET üyeliği Yunanistan'a geri kalmışlığı geride bırakmanın ve ülkeyi modern bir konuma getirmenin bir fırsatı olarak sunulmuştur. Fakat, Avrupa Entegrasyon Projesi'nin neden olduğu azalan egemenlik, Yunan Hükümetini neo-liberal ekonomik politikaları benimsemeye zorlamıştır. Dolayısıyla, daha önce de belirtildiği üzere Türkiye'nin 24 Ocak 1980 kararlarıyla, Yunanistan'ın ise 1981 yılında gerçekleşen AET üyeliği ile Bretton Woods sisteminin himayesi altına alındığı söylenebilir.

Türkiye'de 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında sendikalaşma ve toplu pazarlık kapsamının daralması nedeniyle reel ücretlerde düşüşler yaşanmıştır. Bu nedenle, asgari ücret çalışanlar açısından koruyucu bir zırh durumuna gelmiştir. Asgari ücretin kişi başına gelire oranı ise, neo-liberal politikaların benimsendiği 24 Ocak kararları ve 12 Eylül askeri darbesi süreçleriyle birlikte hızla düşmeye başlamıştır. Ayrıca, bu yıllarda genel ücret düzeyindeki düşüşler nedeniyle asgari ücret seviyesinin genel ücretler seviyesine yaklaştığı görülmektedir (Beyazbulut ve Kandaz, 2020: 51-

54). Hem reel, hem de genel ücret seviyesinde yaşanan düşüşler incelenen dönemde Türkiye’de ekonomik ve sosyal refah kayıplarının yaşanmasına neden olmuştur. Yunanistan’da ise, AET’ye üyelikten hemen sonra iktidara gelen PASOK Hükümeti genel talebi genişletmek için Keynesyen bir programla ekonomik büyümeyi yeniden canlandırmaya ve “sosyalizme giden üçüncü yol” dediği olguyu uygulamaya çalışmıştır. Ancak, PASOK’un bu dönemde hayat geçirdiği Keynesyen politikalar istenilen sonuçları vermemiş, bütçe açığı ve ulusal borç miktarları 2-3 kat artış göstermiştir (Moschonas, 2013: 33-34). Enflasyon oranı incelenen dönem içinde inişli-çıkışlı bir seyir gösterse de, önceki yıllara göre yüksek seviyelerde gerçekleşmiş (Pagoulatos, 2003: 94), reel ücretlerde ise 1980-1985 yılları arasında bir yükseliş görülmüş olsa da, incelenen dönemin ikinci yarısında bu ücret düzeyinde gerilemeler yaşanmıştır (Seferiades, 1999: 7).

1980-1990 döneminde ortaya çıkan işsizlik oranları uzun yıllar boyunca her iki ülkede de karşılaşılmayan yükseklikteki işsizlik oranlarını temsil etmektedir. İncelenen dönemde ortaya çıkan işsizlik oranları Yunanistan’da II. Dünya Savaşı sonrası (Balourdos, 2004: 2), Türkiye’de ise 1978-1979 yılları dikkate alınmazsa, 1924 yılından beri görülen en yüksek işsizlik oranlarıdır (Apaydın, 2018: 171). Dolayısıyla, 1980-1990 döneminde her iki ülkede de işsizliğe maruz kalan kişi sayısında artış yaşanmasından dolayı, işsizliğin ortaya çıkardığı ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunlara daha fazla kişinin maruz kaldığı söylenebilir. İşsizlik içinde daha özel bir kesimin işsizliğini ifade eden genç işsizliği ise, her iki ülkede de genel işsizlik oranlarının oldukça üstünde gerçekleşmiştir (Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022c; European Central Bank, 2022a; World Bank, 2022e; World Bank, 2022f; World Bank, 2022g; Hansen, 1989: 30; TÜİK, 2022ç; UNDATA, 2022f; UNDATA, 2022g). Türkiye ve Yunanistan kıyaslandığında, incelenen dönemde Yunanistan’da gerçekleşen genç işsizlik oranları, Türkiye’ye gerçekleşen genç işsizlik oranlarının üstünde olmuştur. Öyle ki, incelenen dönemin son üç yılı dikkate alındığında Yunanistan’da gerçekleşen genç işsizlik oranlarının, Türkiye’de gerçekleşen genç işsizlik oranlarının yaklaşık iki katı olarak gerçekleştiği görülmektedir (Hansen, 1989: 30; Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022ç; UNDATA, 2022f; UNDATA, 2022g). Bu nedenle, incelenen dönemde Türkiye ve özellikle de Yunanistan’da gençlerin,

yetişkinlere göre işsizliğin ortaya çıkardığı ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunlara daha fazla maruz kaldıkları söylenebilir.

İncelenen dönemde, Türkiye ve Yunanistan’da uygulanan gebeliği önleyici modern yöntemler ve aile planlaması politikalarının (Dönmez, 2019; Paxon, 2007: 45-51) bir sonucu olarak toplam doğurganlık hızı ve buna bağlı olarak yıllık nüfus artış hızı düşüş göstermiştir (World Bank, 2022a; World Bank, 2022b). 1980 yılı baz alınır, 1990 yılına gelindiğinde her iki ülkede de toplam nüfus içinde genç nüfus oranının düşüş gösterdiği ve nüfusun yaşlandığı görülmektedir (Baş, 2017: 264; TÜİK, 2022b; UNDATA, 2022a; World Bank, 2022c; World Bank, 2022ç; World Bank, 2022d; UNDATA, 2022b). Dolayısıyla, 1980-1990 döneminde Türkiye ve Yunanistan’ın nüfus demografisi bakımından benzer özellikler gösterdiği söylenebilir.

1980-1990 döneminde Yunanistan’da hâlihazırda nüfusun büyük çoğunluğu kentlerde yaşamaktadır. Türkiye açısından incelenen dönem kent-kır demografisi açısından önemli bir dönemi temsil etmektedir. Çünkü, kırdan kente yaşanan göçün bir sonucu olarak ilk defa bu dönemde kent nüfusu, kır nüfusu geride bırakmıştır. Başka bir ifadeyle, bu dönem itibarıyla artık Türkiye’de kentlerde, kırsal alanlara göre daha fazla insan yaşamaktadır (Baş, 2017: 264; TÜİK, 2022b; UNDATA, 2022a; World Bank, 2022c; World Bank, 2022ç; World Bank, 2022d; UNDATA, 2022b). 1980’li yıllarda Yunanistan’da kırdan kente göç önemli bir yavaşlama göstermiştir (Kasimis vd., 2012: 7-8). İncelenen dönemde, Yunanistan’da 1946-1949 yılları arasında iç savaş yaşanırken komünist blok ülkelerine göç eden birçok Yunanistan vatandaşının 1989 yılında komünist rejimin yıkılmasından sonra, yasal düzenlemelerde yapılan değişikliklerin ardından Yunanistan’a dönemeye başlaması (Kottis ve Kottis, 1996: 2), Türkiye’de ise Doğu ve Güneydoğu illerinin kırsal bölgelerinde artan terör olayları (Günçiçek, 2015: 125) kent nüfusunun artış göstermesinde etkili olmuştur. 1980-1990 döneminde nüfusun kentlerde toplanmasının her iki ülke açısından ortaya çıkardığı ortak sorun ise, kentlerde hem yetişkin, hem de genç işsizliğinin belirgin hale gelmesi olmuştur.

Dünyada yaşanan post-endüstriyel dönüşüm, Türkiye’nin bu dönüşümün ortaya çıkardığı düşünülen birçok özelliği de edinmeye başlamasına/çaba göstermesine neden olmuştur (Köten, 2012: 159). Bu durum, Yunanistan için de geçerli olup, 1980’li

yıllarda Yunanistan post-endüstriyel topluma entegre olma çabalarını sürdürmektedir. Hatta, Yunanistan’da post-endüstriyel döneme entegre olma çabalarının ilk tohumlarının 1980’li yıllarda “Entegre Akdeniz Programı” (1983-1993) ile bilgi teknolojilerine yapılan yatırımlarla başladığı söylenebilir (Boucas, 2008: 3).

Post-endüstriyel toplumlarda aktif nüfus içinde, tarım ve sanayi sektöründe istihdam edilenlerin sayısı azalmakta, hizmetler sektöründe istihdam edilenlerin sayısı ise artmaktadır. 1980-1990 döneminde Türkiye’de istihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde, tüm dönem boyunca tarım sektörünün en çok istihdam sağlayan sektör olduğu görülmektedir. Tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı 1980 yılından, 1990 yılına geçen süreçte artış göstermiştir. Tarım sektörü bu dönemde sanayi sektörünün sağladığı istihdamdan yaklaşık dört kat daha fazla istihdam sağlamıştır. Sanayi sektörü bu dönem içinde en az istihdam sağlayan sektör olma niteliğinde olup, toplam istihdam içindeki payı artış eğilimi göstermiştir. Hizmetler sektörünün toplam istihdam içindeki payı da artış eğiliminde olup, hizmetler sektörü tarım sektöründen sonra en çok istihdamın gerçekleştiği sektör niteliğindedir (Bulutay, 1995: 220; TÜİK, 2022e).

Yunanistan’da, 1980-1990 döneminde hizmetler sektörü en çok istihdam sağlayan sektör konumunda olup, bu sektörün toplam istihdam içindeki payı incelenen dönem boyunca genel yükseliş eğiliminde olmuştur. Yunanistan’da 1980-1990 döneminde tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı genel düşüş eğiliminde olmasına rağmen, incelenen dönemin yarısına yakınında (1981, 1983, 1984, 1985 ve 1986 yıllarında), hizmetler sektöründen sonra en çok istihdam sağlayan sektör olma niteliğindedir. Sanayi sektörünün toplam istihdam içindeki payı ise, incelenen dönemde kısmi inişler ve çıkışlar göstermekle birlikte, incelenen dönemin yarısından fazlasında (1982,1986,1987,1988, 1989 ve 1990 yılları) hizmetler sektöründen sonra en çok istihdam sağlayan sektör niteliğindedir (ILO, 2022c; UNDATA, 2022d).

Türkiye ve Yunanistan’da istihdamın sektörel dağılımı, post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerdeki istihdamın sektörel dağılımı ile birtakım yönlerden benzerlikler gösterirken, birtakım yönlerden ise uyumsuzluklar göstermektedir. Türkiye’de hizmetler sektörünün toplam istihdam içindeki payı artış göstermesine rağmen, post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerdeki gibi toplam istihdam

içindeki payı en yüksek olan sektör değildir. Ayrıca, Türkiye’de incelenen dönem içinde sanayi sektörünün toplam istihdam içindeki payının artış göstermesi ve tarım sektörünün toplam istihdam içinde en yüksek paya sahip sektör olması yine post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerdeki istihdamın sektörel dağılımı ile uyumsuzluk göstermektedir. Yunanistan’da ise, incelenen dönem içinde hizmetler sektörünün toplam istihdam içindeki payının en yüksek sektör olması post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle uyum gösterse de, tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payının yüksekliği post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerdeki istihdamın sektörel dağılımı ile uyumsuzluk göstermektedir.

Türkiye ve Yunanistan istihdamın sektörel dağılımı açısından kıyaslandığında, Yunanistan’ın bu bakımdan post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin sektörel dağılım özelliklerine daha yakın bir çizgide olduğu görülmektedir. Çünkü, incelenen dönemde Yunanistan’da hizmetler sektörü toplam istihdam içinde en yüksek paya sahip sektör olurken, Türkiye’de hizmetler sektörü bu bakımdan ikinci sırada yer almıştır. Ayrıca, Yunanistan’da tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı düşüş göstermişken, Türkiye’de tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı artış göstermiştir. Yunanistan’da sanayi sektörünün toplam istihdam içindeki payı genel olarak sabit kalırken, Türkiye’de bu sektörün toplam istihdam içindeki payı yükseliş göstermiştir (Bulutay, 1995: 220; TÜİK, 2022e; ILO, 2022c; UNDATA, 2022d).

İstihdamın sektörel dağılımının incelenmesi, Türkiye ve Yunanistan’ın post-endüstriyel dönemin neresinde olduğunu anlamak için bazı ipuçlarını vermiş olsa da, bu tek başına yeterli değildir. Bu nedenle, 1980-1990 döneminde her iki ülkenin eğitim ve teknolojiye yönelik birtakım göstergelerinin post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle birlikte incelenmesi iki ülkenin post-endüstriyel dönemin neresinde olduklarının anlaşılması açısından fayda sağlayacaktır.

Tablo 37: 1980 ve 1990 Yıllarında Seçilmiş Ülkelere Ait Okullaşma Oranları (% bürüt)

Eğitim Seviyesi	Türkiye		Yunanistan		Fransa		Japonya		İngiltere	
	1980	1990	1980	1990	1980	1990	1980	1990	1980	1990
İlköğretim	-	106	98	95	110	111	100	100	104	107
Ortaöğretim	38	51	80	91	83	96	92	95	81	84
Yükseköğretim	7	13	16	24	25	37	30	29	19	26

Kaynak: World Bank, 2022u; World Bank, 2022ü; World Bank, 2022v.

Tablo 37 incelendiğinde, ilköğretimde okullaşma oranları bakımından tablodaki bütün ülkelerin birbirine yakın oranlar gösterdiği, ortaöğretimde okullaşma oranı bakımından ise, Türkiye'nin diğer ülkelere göre daha düşük okullaşma oranına sahip olduğu görülmektedir. Bir ülkeyi post-endüstriyel topluma taşıyacak en önemli gruplardan biri şüphesiz yükseköğretim mezunlarıdır. Yükseköğretimde okullaşma oranı bakımından Yunanistan hem 1980, hem de 1990 yılında Fransa, Japonya ve İngiltere'de gerçekleşen okullaşma oranlarına yakın değerlere ulaşmışken, Türkiye yükseköğretimde okullaşma oranı bakımından Yunanistan, Fransa, Japonya ve İngiltere'nin gerisinde kalmıştır. Türkiye ve Yunanistan açısından bir kıyaslama yapıldığında ise, ortaöğretim ve yükseköğretimde okullaşma oranları bakımından Yunanistan'ın, Türkiye'den daha yüksek oranlara sahip olduğunu ve post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelere daha yakın oranlarına ulaştığını söylemek mümkündür.

İncelenen dönemin son yılı olan 1990 yılında BİT sektörünün toplam ihracat içindeki payı Türkiye'de yaklaşık %3, Yunanistan'da yaklaşık %1 olarak gerçekleşirken, bu oran Japonya'da yaklaşık %26, ABD'de yaklaşık %15 ve ise İngiltere'de yaklaşık %12 olarak gerçekleşmiştir. 1990 yılında bu oranın OECD ülkeleri ortalaması yaklaşık %11 ve AB-12 ülkeleri ortalaması ise yaklaşık %9 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2002: 31). Bu bilgilerden, Türkiye ve Yunanistan'ın BİT ihracatında post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kaldıkları ve bu teknolojilerde üretici konumunda ülkeler olmadıkları anlaşılmaktadır. Türkiye BİT sektörünün toplam ihracat içindeki payında Yunanistan'dan niceliksel olarak daha önde görülse de, post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin bir hayli gerisinde kalmıştır. Ayrıca, her iki ülke de, BİT sektörünün toplam ihracat içindeki payı bakımından hem OECD, hem de AB-12 ülkeleri ortalamasının oldukça gerisinde kalmıştır.

1990 yılında Türkiye toplam 138 patent başvurusunda bulunurken, Yunanistan 241 başvuruda bulunmuştur. Bu başvuru sayısı, Belçika'da 643, Fransa'da 12 bin 378, Almanya'da 30 bin 724 ve Japonya'da ise 333 bin 230 olarak gerçekleşmiştir (World Bank, 2022y). 1990 yılında Türkiye'de Ar-Ge harcamalarının GSYH'ye oranı %0,236 iken, Yunanistan'da yaklaşık %0,310 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran aynı yıl ABD'de %2,556, Japonya'da %2,662 ve Fransa'da ise %2,274 olarak gerçekleşmiştir (OECD,

2022ç). 1990 yılında Türkiye’de bin kişi başına düşen araştırmacı sayısı 0,69 iken, Yunanistan’da yaklaşık 1,50’dir. Bu sayı Japonya’da 7,40, ABD’de 6,16 ve Danimarka’da ise 4,37 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2022d). Türkiye ve Yunanistan patent başvurusu, Ar-Ge harcamalarının GSYH’ye oranı ve bin kişi başına düşen araştırması sayısı bakımından da post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin oldukça gerisinde kalmıştır. Yunanistan belirtilen bu unsurlarda, Türkiye’den niceliksel olarak daha önde gözükmese de, belirtildiği gibi post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kalmıştır.

1990 yılında Türkiye’de bin kişi başına 5,4, Yunanistan’da ise 17,2 bilgisayar düşmektedir. Aynı yıl, bin kişi başına Almanya’da 81,8, Fransa’da 70,5 ve İsveç’te ise 105,1 bilgisayar düşmektedir (Econstats, 2023). 1990 yılında Türkiye’nin Avrupa Patent Ofisine yaptığı patent başvurularının yaklaşık %7’si, Yunanistan’ın ise yaklaşık %3’ü BİT ile ilişkili iken, Japonya’nın yaklaşık %20’si, Hollanda’nın yaklaşık %12’si BİT ile ilişkilidir (OECD, 2002: 15). Bilgisayar post-endüstriyel dönemin en önemli teknolojilerinden biri olarak kabul edilebilir. Yunanistan’da bu teknolojiye ulaşan insan sayısı, Türkiye’de ulaşan insan sayısından yaklaşık dört kat daha fazladır. Diğer taraftan BİT patent başvurularında ise Türkiye, Yunanistan’ın ulaştığı oranın iki katından daha fazla bir orana ulaşmıştır. Ancak, Türkiye ve Yunanistan hem kişi başına düşen bilgisayar miktarı, hem de BİT patent başvuru oranı bakımından post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kalmıştır.

1980-1990 döneminde Türkiye’de istihdamın sektörel dağılımında, hizmetler sektörünün yükseliş eğiliminde olması post-endüstriyel döneme entegre olma çabalarının bir göstergesi olsa da, tarım sektörünün toplam istihdam içinde en yüksek paya sahip olması ve sanayi sektörünün ise yükseliş eğiliminde olması Türkiye’de tarım toplumuyla birlikte sanayi toplumu özellikleri yaşandığının göstergesidir. Dolayısıyla, Türkiye’nin ağırlıklı olarak tarım ve sanayi toplumu ve bununla birlikte tarım ve sanayi toplumu ile post-endüstriyel toplum arasında geçiş toplumu özellikleri gösterdiği söylenebilir. Yunanistan’da ise, hizmetler sektörünün 1980-1990 döneminde yükseliş eğiliminde olması ve toplam istihdam içinde en yüksek paya sahip olması post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle uyum göstermektedir. Ancak, tarım sektörünün bu dönemde toplam istihdam içindeki payının post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelere göre önemli ölçüde fazla olması

ve incelenen dönemin hemen hemen yarısında toplam istihdam içinde en yüksek paya sahip ikinci sektör olması nedeniyle, Yunanistan'ın da görece tarım ve ağırlık olarak sanayi toplumu özellikleri ve bununla birlikte tarım ve sanayi toplumu ile post-endüstriyel toplum arasında geçiş özellikleri gösterdiği söylenebilir.

Türkiye ve Yunanistan'ın, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimde okullaşma oranları, BİT sektörünün toplam ihracat içindeki payı, patent ve BİT patent başvuru sayısı, Ar-Ge harcamalarının GSYH'ye oranı, kişi başına düşen araştırmacı sayısı ve kişi başına düşen bilgisayar miktarı gibi unsurları incelenmiş ve bu unsurlar post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle kıyaslanmıştır. Bu unsurlar bakımından genel olarak Yunanistan'ın niceliksel anlamda post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelere, Türkiye'ye göre daha yakın bir çizgide olduğu görülse de, Yunanistan kıyaslanan unsurlar bakımından post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin oldukça gerisinde kalmıştır.

1980-1990 döneminde Türkiye ve Yunanistan'da istihdamın sektörel dağılımından (Bulutay, 1995: 220; TÜİK, 2022e; ILO, 2022c; UNDATA, 2022d) ve kıyaslaması yapılan eğitim ve teknoloji gibi unsurlardan her iki ülkede de post-endüstriyel dönem toplum özelliklerinin ve teknolojilerinin henüz belirgin bir şekilde ortaya çıkmadığı görülmektedir (World Bank, 2022u; World Bank, 2022ü; World Bank, 2022v, OECD, 2002: 15-31; World Bank, 2022y; OECD, 2022ç; Econstats, 2023; OECD, 2022d). Bu nedenle 1980-1990 döneminde her iki ülkede de çalışma kavramının anlamının sanayi toplumu dönemindeki anlamından belirgin bir farklılığa uğramadığını ve çalışmanın incelenen dönemde ağırlıklı olarak, bedensel güç ile yapılan, ücret odaklı, kişinin hayatının merkez noktasında, genel olarak tam zamanlı, mekân olarak işyerinde gerçekleşen, işverenin emir ve talimatları doğrultusunda ve hayatta kalabilme ile eş anlamda olma özelliklerini sürdürdüğünü söylemek mümkündür. Türkiye ve Yunanistan'da post-endüstriyel dönem teknolojileri incelenen dönemde çalışma kavramının anlamında belirgin bir farklılaşma yaratmadığı gibi bu teknolojilerin her iki ülkede de işgücünü tasarruf edici etkisinin sınırlı olduğu ve yüksek seviyelerde gerçekleşen işsizlik ve genç işsizlik oranlarının bir nedeni olarak etkisinin oldukça kısıtlı olduğu değerlendirilmektedir.

1980-1990 döneminde, Türkiye 1980 yılında 24 Ocak 1980 kararlarıyla, Yunanistan ise 1981 yılında gerçekleştirilen AET üyeliği ile Bretton Woods sisteminin, başka bir ifadeyle kapitalist sermayenin himayesi altına alınmıştır (Boratav, 2005: 171-172; Streeck, 2011: 26). Bu dönemde, Bretton Woods kuruluşları tarafından iki ülkenin de makroekonomik göstergelerine etki edecek istikrar programları uygulanmıştır (Kaya Özçelik, 2011: 77; Tsakloglou, 2000: 331-332). Bu istikrar programları ise neo-liberal ekonomik politikalar çerçevesinde şekillendirilmiş ve şüphesiz her iki ülkenin de işgücü piyasalarına etkileri olmuştur. Sonuç olarak, incelenen dönem içinde her iki ülke de ortaya çıkan yüksek işsizlik ve genç işsizlik oranlarında post-endüstriyel dönem teknolojilerinin etkisinin sınırlı düzeyde kaldığı, yüksek işsizlik ve genç işsizlik oranlarının teknolojik gelişimden ziyade, Türkiye’de neo-liberal politikalar, iç göç, kentleşme, terör olayları, sanayinin ve genel olarak üretici reel sektörlerinin görece ikincil konuma itilmesi, grev ve lokavt yasakları, toplu pazarlığın askıya alınması, sendikal faaliyetlerin engellenmesi, Yunanistan’da ise neo-liberal politikalar, kadınların işgücüne katılma oranlarının artış göstermesi, tarım sektöründe yaşanan çözülme, işgücünün eğitim seviyesinin hızla yükselmesiyle çalışanlar ile işgücü piyasasındaki işler arasındaki nitelik uyumsuzluğunun artması, özel sektör istihdamının baskılanması gibi nedenlerden kaynakladığını söylemek mümkündür.

4.2. 1991-2001 DÖNEMİNİN KIYASLANMASI

1991-2001 döneminde Türkiye ve Yunanistan’da yaşanan siyasi gelişmelerin iki ülke ekonomisine olan etkileri dönemin genel seyri açısından belirleyici olmuştur. Özellikle, Türkiye’de yaşanan siyasi olayların ekonomi üzerinde yarattığı etkilerin, Yunanistan’da yaşanan siyasi olayların ekonomi üzerinde yarattığı etkilere göre daha belirleyici olduğu söylenebilir.

Türkiye’de, 1990’lı yıllarda üç ile beş ay arasında dağılabilen hükümetlerin kurulmasına sahne olunmuş, bu hükümetlerin bazıları ideolojik olarak birbirinden farklı sağ ve sol partilerin, bazıları ise ideolojik olarak yakın görüşlü partilerin yer aldığı hükümetler şeklinde kurulmuştur. Fakat, 1991-2001 dönemine damgasını vuran asıl istikrarsızlık unsuru, ideolojik fragmentasyonun etkisinden daha çok, hükümetlerin sıklıkla değişmesi olmuş ve bu dönemde önemli ekonomik daralmalar

ortaya çıkmıştır (Karahana ve Karagöl, 2014: 3). Bu dönemde ortaya çıkan 28 Şubat post-modern darbesi de ekonomideki tahribatı artırmıştır (Küçüköğlü ve Taş, 2020: 475). Ayrıca, Türkiye’de incelenen dönem içinde 1994, 1998 ve 2001 yıllarında olmak üzere üç ekonomik kriz yaşanmış, bu krizlerin, özellikle de 2001 yılında yaşanan krizin ekonomi üzerindeki tahribatı son derece ağır olmuştur.

Yunanistan’da 1990 yılında PASOK iktidarı kaybetmiş ve bu yılın Nisan ayında Konstandinos Miçotakis Başbakanlığında Yeni Demokrasi Partisi iktidara gelmiştir. Bu partinin iktidara gelmesi Yunanistan’ın neo-liberal dönüşüm sürecini hızlandırmıştır (Agnantopoulos ve Lambiri, 2015: 6). Yunanistan’ın neo-liberal dönüşümünü başlatmak için 1985-1987 yılları arasında A. Papandreou başbakanlığındaki PASOK’un ve 1991-1993 yılları arasında iktidarda olan Yeni Demokrasi Partisi’nin istikrar programları vasıtasıyla girişimleri olmuş, fakat, bunlar başarısız olmuştur (Lakos ve Tsakalotos, 2013: 16). Yunanistan’da neo-liberal dönüşümün ciddi bir şekilde başlaması ise, 1996 yılının başında PASOK ile iktidara gelen Konstantinos Simitis Hükümeti döneminde olmuştur.

Türkiye’de 24 Ocak 1980 kararları ile dış ticaretin serbestleştirilmesiyle başlayan dışa açılma süreci 1989 yılında 32 sayılı kararla finansal işlemlerin serbest bırakılarak her türlü sermaye akımlarının serbestleştirilmesiyle tamamlanmıştır (Özdemir ve Dalkılıç, 2016: 55). Finansal serbestleşme süreci 1990’lı yıllarda neo-liberal dönüşümün önemli duraklarından biri olmuştur (Boratav, 2005: 172). Yunanistan’da ise 1991-2001 döneminde, ekonomi Maastricht Anlaşması ve Avrupa Para Birliği’ne katılım ölçütleri kapsamında neo-liberal kapitalizmin ve finansal serbestleşmenin yörüngesine tam olarak girmiş (akt. Gönenç ve Durmaz, 2020: 622) ve finansal serbestleşme hız kazanmıştır (Ericsson ve Sharma, 1996: 3-5). Dolayısıyla, 1991-2001 dönemi hem Türkiye, hem de Yunanistan için finansal serbestleşme hareketlerinin hız kazandığı yıllar niteliğinde olmuştur.

1991-2001 dönemi Türkiye ve özellikle de Yunanistan için özelleştirmeler adına önemli adımların atıldığı yıllar olmuştur. Türkiye’de 1991-2001 döneminde özelleştirmelerden 7,2 milyar dolardan fazla gelir elde edilmiştir (Sezdi, 2019: 75). Bu dönemin özelleştirmeler adına bir özelliği de koalisyon hükümetlerinin özelleştirmeler için gerekli olan politik kararlılığı gösterememiş olmasıdır. Bu politik kararsızlık ile

birlikte yasal ve kurumsal çerçevenin yetersizliği ve finansman olanaklarının sınırlılığı, özelleştirme yönünde atılan adımlardan beklenen sonuçların alınamamasına neden olmuştur (Üçer, 2018: 557-558).

1991-2001 döneminde Yunanistan özelleştirmelerden yaklaşık 9,5 milyar dolar gelir elde etmiştir (Sezdi, 2019: 115). Yunanistan’da özelleştirme sürecini uluslararası gelişmeler ve AB ile birlikte yürütülen ekonomik ortak politikalar zorunlu kılmıştır. Yunanistan’da özelleştirme süreci AET tarafından dayatılmış ve çıkar çatışmalarının meydana geldiği başlıca alan olmuştur. İncelenen dönemde, Yunanistan’da kamuya ait birçok şirket özelleştirilmiştir. Yunanistan’da özelleştirmeye yönelik ilk önemli girişimler 1991 yılında çıkarılan 2000/91 sayılı Özelleştirme Kanunu çerçevesinde gerçekleştirilmeye başlamıştır. Ancak, 1991-2001 döneminde sistemli bir özelleştirme programı uygulamak mümkün olmamıştır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022). Yunanistan’da 1990-1992 yıllarında bazı işletmelerin özelleştirilmesi gerçekleştirilmiş olmasına rağmen, 1993 yılından sonra özelleştirmeler güçlü siyasi ve sendikal muhalefet nedeniyle engellenmiştir. Ancak, 1995 yılında Avrupa Para Birliği’ne adaylığın kabul edilmesiyle, Hükümete yapısal reformlar uygulanması yönünde baskılar yapılmış ve özelleştirmeler 1996 yılında ivme kazanarak tekrar başlamıştır (Kallianiotis, 2013: 2).

4.2.1. İşgücü Piyasalarının Genel Görünümü

1991-2001 döneminde işsizlik oranları Türkiye’de inişli-çıkışlı bir seyir gösterirken, Yunanistan’da genel yükseliş eğiliminde olmuştur. Türkiye’de işsizlik oranları %6,5 ile %8,9 arasında gerçekleşmiştir. Türkiye’de bu dönemde gerçekleşen işsizlik oranları ortalaması 1980-1990 dönemine göre düşüş göstermiştir (Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022c; TÜİK, 2022g). İncelenen dönemde, Türkiye’de, yaşanan ekonomik krizler, siyasi istikrarsızlıklar ve post-modern bir askeri darbe nedeniyle teoride işsizlik oranlarının artış göstermesi beklenebilecekken işsizlik oranları düşüş göstermiştir. 1991-2001 döneminde Yunanistan’da ise işsizlik oranları %7,7 ile %11,9 arasında gerçekleşmiş ve işsizlik oranları ortalaması 1980-1990 dönemine göre artış göstermiştir (European Central Bank, 2022a; World Bank, 2022e; World Bank, 2022f; World Bank, 2022g; World Bank, 2022i).

İncelenen dönemde, Türkiye’de işsizlik oranları düşüş, Yunanistan’da ise yükseliş gösterirken, genç işsizlik oranları her iki ülkede de yükseliş göstermiştir. 1991-2001 döneminin genç işsizlik oranları ortalaması Türkiye’de %15,1, Yunanistan’da ise %28,6 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022ı; UNDATA, 2022g). Dolayısıyla, incelenen dönemde Yunanistan’da genç işsizlik oranları, Türkiye’de gerçekleşen genç işsizlik oranlarının yaklaşık iki katı olarak gerçekleşmiş ve genç işsizlik sorunu Yunanistan’da, Türkiye’ye göre daha belirgin olmuştur.

1991-2001 döneminde işgücüne katılma oranları Türkiye’de genel düşüş eğiliminde olurken, Yunanistan’da genel olarak sabit kalmakla birlikte, kısmi inişler ve çıkışlar göstermiştir. Türkiye’de işgücüne katılma oranları %49,8 ile %57,0, Yunanistan’da ise %48,3 ile %52,3 arasında gerçekleşmiştir. İncelenen dönemde iki ülkenin işgücüne katılma oranları kıyaslandığında Türkiye’de gerçekleşen işgücüne katılma oranlarının, Yunanistan’a göre daha yüksek seviyelerde olduğu görülmektedir. 1991-2001 döneminin işgücüne katılma oranları ortalaması Türkiye’de %53,2 olarak gerçekleşirken, Yunanistan’da %50,0 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022g; World Bank, 2022j).

1991-2001 döneminde Türkiye’de istihdam oranları düşüş gösterirken, Yunanistan’da genel olarak sabit kalmakla birlikte, dönemin ikinci yarısında kısmi yükselişler göstermiştir. Türkiye’de istihdam oranları %52,3 ile %45,6 arasında, Yunanistan’da ise %44,2 ile %46,4 arasında gerçekleşmiştir. İncelenen dönemde, Türkiye’de istihdam oranları, Yunanistan’a göre daha yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir. 1991-2001 döneminin istihdam oranları ortalaması Türkiye’de %49,1, Yunanistan’da ise %45,2 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022g; World Bank, 2022k).

4.2.1.1. Nüfus ve Demografik Özellikler

1991-2001 döneminde Türkiye’de antinatalist nüfus politikaları uygulanmaya devam edilmiş ve gebeliği önleyici modern yöntemlere olan talep artış göstermiştir. Türkiye’de 1990’lı yıllarda gebeliği önleyici modern yöntem kullanım oranı %63-64 seviyesine ulaşmıştır (Koç vd., 2010: 48-55). İncelenen dönemde, Yunanistan’da da gebeliği önleyici modern yöntemlere olan talep artış göstermiştir. 1991-2001 döneminde Yunanistan’da Hükümet desteği ile “aile planlaması merkezleri”

kurulmuş, yasal ve güvenli bir kürtaj için kadın haklarını savunan sivil toplum örgütleri tarafından kampanyalar düzenlenmiştir. Geline nokta, Yunanistan’da incelenen dönemin son yılı olan 2001 yılında doğurganlık çağındaki her dört kadından birinin kürtajla sonuçlanan en az bir istenmeyen gebeliği olmuştur (Ioannidi Kapolou, 2004: 177-180).

Tablo 38: Türkiye ve Yunanistan’da 1991-2001 Yılları Arasındaki Toplam Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı) ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (Yüz Kişide)

Yıl	TÜRKİYE		YUNANİSTAN	
	Toplam Doğurganlık Hızı	Yıllık Nüfus Artış Hızı	Toplam Doğurganlık Hızı	Yıllık Nüfus Artış Hızı
1991	3,01	1,690	1,37	1,20
1992	2,93	1,643	1,36	0,76
1993	2,86	1,610	1,32	0,58
1994	2,80	1,594	1,33	0,50
1995	2,75	1,589	1,28	0,46
1996	2,70	1,589	1,26	0,44
1997	2,65	1,585	1,27	0,49
1998	2,60	1,573	1,24	0,55
1999	2,55	1,550	1,23	0,38
2000	2,50	1,518	1,25	0,40
2001	2,45	1,494	1,25	0,51

Kaynak: World Bank, 2022a; World Bank, 2022b.

1991-2001 dönemine Türkiye ve Yunanistan’da gebeliği önleyici modern yöntemlere olan talebin artış göstermesinin ve aile planlaması uygulamalarının sonuçları tablo 38’de gözler önüne serilmektedir. Bu bağlamda, incelenen dönemde toplam doğurganlık hızı Türkiye’de düşüş, Yunanistan’da ise genel düşüş eğilimi göstermiştir. Her iki ülke de toplam doğurganlık hızının düşüş göstermesinde kadınların daha fazla iş yaşamına katılmaları ve çocuk ölümlerinin azalması etkili unsurlar arasında yer almaktadır. 1991-2001 döneminde, Yunanistan’da toplam doğurganlık hızının düşüş göstermesinde kadınların işgücüne katılma ve istihdam oranlarının artış göstermesinin etkili olduğu değerlendirilmektedir. Çünkü, 1991-2001 döneminde, Yunanistan’da kadınların işgücüne katılma ve istihdam oranları artış göstermiştir. Türkiye’de ise bu oranlarda düşüş yaşanmıştır (World Bank, 2022z; World Bank, 2022a1). Dolayısıyla, toplam doğurganlık hızının düşmesinde Yunanistan’da gebeliği önleyici modern yöntemler, çocuk ölümlerinin azalması ve kadınların daha fazla iş hayatına katılması etkili unsurlar olarak ön plana çıkarken,

Türkiye’de kadınların iş hayatına daha fazla katılmasından ziyade, gebeliği önleyici modern yöntemlerin artış göstermesi ve çocuk ölümlerinin azalması etkili olmuştur.

1991-2001 döneminde Türkiye ve Yunanistan’da toplam doğurganlık hızının düşüş göstermesine bağlı olarak yıllık nüfus artış hızı da genel düşüş eğilimi göstermiştir. Tablo 38 incelenmeye devam edildiğinde yıllık nüfus artış hızının 1991 yılında Türkiye’de 1,37, Yunanistan’da 1,20 olarak gerçekleştiği, 2001 yılına gelindiğinde ise Türkiye’de 1,25’e, Yunanistan’da 0,51’e düştüğü görülmektedir. İncelenen dönemde her iki ülkede toplam doğurganlık hızı ve yıllık nüfus artış hızı düşüş göstermiş, fakat, her iki unsurda da Yunanistan’da yaşanan düşüşler, Türkiye’ye göre daha belirgin olmuştur. Ayrıca, toplam doğurganlık ve yıllık nüfus artış hızı değerleri Türkiye’de, Yunanistan’a göre daha yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir.

Tablo 39: Türkiye ve Yunanistan’da 1991-2001 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait Toplam ve Kent-Kır Ayrımına Göre Nüfus Sayıları

Yıl	Toplam/Kent/ Kır	TÜRKİYE			YUNANİSTAN		
		Nüfus Sayısı	Genç Nüfus (15-24 Yaş)	Genç Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı %	Nüfus Sayısı	Genç Nüfus (15-24 Yaş)	Genç Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı %
1991	TOPLAM	57,893,000	11,834,000	20,4	10,259,000	1,558,017	15,1
	KENT	-	-	-	7,392,680	-	-
	KIR	-	-	-	2,927,247	-	-
1994	TOPLAM	61,825,000	12,681,000	20,5	10,426,289	1,559,485	14,9
	KENT	35,089,000	-	-	7,569,094	-	-
	KIR	26,736,000	-	-	2,943,828	-	-
2001	TOPLAM	64,192,243	13,899,621	21,6	10,934,097	1,561,637	14,2
	KENT	41,943,212	-	-	7,919,906	-	-
	KIR	22,249,031	-	-	2,942,226	-	-

Not: Türkiye için 2001 yılında belirtilen genç nüfus sayısında 2000 yılı verisi kullanılmıştır.

Kaynak: DPT, 1989: 288-314; TÜİK, 2022f; DİE, 2003: 144; UNDATA, 2022b; World Bank, 2022ç; World Bank, 2022d.

Tablo 39 incelendiğinde Türkiye ve Yunanistan’da nüfus sayılarının incelenen dönem içinde artış gösterdiği görülmektedir. Türkiye’de bu dönemde kent nüfusu artarken, kır nüfusu düşüş göstermiş, Yunanistan’da ise hem kent, hem de kır nüfusu artış göstermiştir. 1991-2001 döneminde kent-kır demografisi bakımından her iki ülkenin de ortak özelliği ise nüfuslarının büyük bir bölümünün kentlerde yaşaması

olmuştur. İncelenen dönemin son yılı olan 2001 yılında Türkiye nüfusunun %65,3'ü, Yunanistan nüfusunun ise %72,4'ü kentlerde yaşamaktadır.

1991-2001 döneminde Türkiye'de nüfusun yüksek oranda kentlerde toplanmasının, doğal nüfus artış hızının bir sonucu olmaktan daha çok, kentlerdeki olanaklara erişmek isteyenlerin kırdan kente gerçekleştirdikleri iç göçün bir sonucu olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür (Koç vd., 2010: 20). Ayrıca, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nin özellikle kırsal alanlarında PKK terör örgütünün gerçekleştirdiği terör eylemleri de kırdan kente göçün önemli etkenlerinden biri olarak (Yıldırım, 2014: 26) nüfusun kentlerde toplanmasına neden olmuştur. İncelenen dönemde, Türkiye'de kentlerde yaşama isteğinin artması, sanayi, ticaret ve hizmetlerin kent merkezlerinde yoğunlaşması ve iş bulma olanaklarının metropollerde daha yüksek olması nüfusun kentlerde toplanmasındaki diğer önemli etkenler arasında yer almaktadır.

Yunanistan'da kırsal alanların nüfusu 1961-1991 yılları arasında düşüş göstermiş olmasına rağmen, 1990'lı yıllarda %3 oranında artış göstermiş ve toplam nüfusun %25'inin biraz üzerinde sabitlenmiştir. Yunanistan'da 1991-2001 döneminde kırsal nüfusta artış görülmesinde AB tarafından oluşturulan Ortak Tarım Politikası (CAP) ve 1990'lı yılların başında göçmenlerin Yunanistan'a gelişi etkili olmuştur. 1989 devrimleri ile Doğu Avrupa rejimlerinin çöküşünden sonra göçmenler toplu halde Yunanistan'a gelmiştir. Balkan komşularının sınırları kolayca aşması ve geniş kıyı şeridi Yunanistan'ı hızla göçmen kabul eden bir ülke konumuna düşürmüştü ve Yunanistan 1991-2001 döneminde işgücünün büyüklüğüne göre en yüksek göçmen yüzdesini almıştır (Kasimis vd., 2012: 8-19). Bu göçmenlerin iş olanaklarının daha fazla olmasından dolayı genel olarak kentlerde toplanması ise kır nüfusu ile birlikte kent nüfusunun da artış göstermesine neden olmuştur.

1991-2001 döneminde, daha önce de belirtildiği üzere her iki ülkenin nüfusu artış göstermiştir. İncelenen dönemde Türkiye ve Yunanistan'da nüfusun artış göstermesinde dış göçlerin etkisi bulunmaktadır. Bu durum özellikle Yunanistan açısından daha belirleyici olmuştur. Çünkü, 1991-2001 dönemi boyunca Türkiye'nin

net göç⁹ miktarı negatif, Yunanistan ise pozitif olarak gerçekleşmiştir. Örneğin, 1997 yılında net göç miktarı Türkiye’de yaklaşık eksi 100 bin kişi iken, Yunanistan’da yaklaşık 300 bin kişi civarındadır (World Bank, 2022a2). Dolayısıyla, incelenen dönemde Yunanistan ülke dışından göç alan bir ülke konumundayken, Türkiye ülke dışına göç veren bir ülke konumundadır. Bu durumdan, incelenen dönemde Türkiye ülke dışına göç vermemiş olsaydı nüfus artışının daha fazla olacağı anlaşılmaktadır. Sarikaki’ye göre (2001: 2), Yunanistan’a gerçekleşen dış göç, nüfus artışının %99’unu oluşturmakta olup, 1991-2001 döneminde Yunanistan’a dış göç yaşanmasaydı ülke nüfusu azalmış olacaktı.

Tablo 39’dan, 1991-2001 döneminde her iki ülkenin artan toplam nüfusunun yanında, genç nüfus sayısının da artış gösterdiği görülmektedir. Tablo 39’dan toplam nüfus içinde genç nüfus oranı incelendiğinde ise, incelenen dönem boyunca Türkiye’de toplam nüfus oranı içinde genç nüfus oranının artış gösterdiği, Yunanistan’da ise bu oranın düşüş gösterdiği görülmektedir. Toplam nüfus oranı içinde genç nüfus oranı 1991 yılında Türkiye’de %20,4 iken, 2001 yılına gelindiğinde %21,6’ya yükselirken, Yunanistan’da 1991 yılında %15,1’den, 2001 yılına gelindiğinde %14,2’ye düşmüştür.

4.2.1.2. İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları

1980-1990 döneminde Türkiye ve Yunanistan uzun yıllardır karşılaşmadığı seviyede yüksek işsizlik oranlarıyla karşı karşıya kalmıştır. 1991-2001 döneminde ise, işsizlik oranlarındaki artış Türkiye’de nispeten önlenebilmişken, Yunanistan’da ise artış göstermeye devam etmiştir.

Tablo 40: Türkiye ve Yunanistan’da 1991-2001 Yılları Arasındaki İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları (%) (+15 Yaş)

Yıllar	İşsizlik Oranı (%)		İşgücüne Katılma Oranı (%)		İstihdam Oranı (%)	
	Türkiye	Yunanistan	Türkiye	Yunanistan	Türkiye	Yunanistan
1991	8,2	7,7	57,0	48,3	52,3	44,6
1992	8,5	7,8	56,0	48,6	51,2	44,8
1993	8,9	8,6	52,1	48,7	47,5	44,5
1994	8,5	8,9	54,6	49,1	50,0	44,7

⁹ Aynı dönem içinde bir devlet topraklarına giren kişilerin sayısı ile topraklardan ayrılan kişi sayısı arasındaki fark göç dengesi olarak da ifade edilir. Bu denge, gelenlerin sayısı ayrılanların sayısından fazla olduğunda net ülkeye göç, aksi olduğunda ise net ülkeden göç olarak adlandırılır (Uluslararası Göç Örgütü, 2013: 66).

1995	7,6	9,1	54,1	49,2	50,0	44,7
1996	6,6	9,6	53,7	49,7	50,2	44,9
1997	6,8	9,6	52,6	48,8	49,0	44,2
1998	6,9	10,8	52,8	52,1	49,2	46,4
1999	7,7	11,9	52,7	52,3	48,7	46,2
2000	6,5	11,2	49,9	52,3	46,7	46,4
2001	8,4	10,5	49,8	51,5	45,6	46,2
Ortalama	7,69	9,6	53,2	50,0	49,1	45,2

Kaynak: TÜİK, 2022g; World Bank, 2022i; World Bank, 2022j; World Bank, 2022k.

Tablo 40 incelendiğinde, Türkiye’de işsizlik oranlarının inişli-çıkışlı bir seyir izlediği, Yunanistan’da ise genel yükseliş eğiliminde olduğu görülmektedir. Türkiye’de 1991-2001 döneminin işsizlik oranları ortalaması %7,69 olarak 1980-1990 dönemine göre daha düşük seviyede, Yunanistan’da ise 1991-2001 döneminin işsizlik oranları ortalaması %9,6 olarak 1980-1990 dönemine göre daha yüksek seviyede gerçekleşmiştir. 1980-1990 döneminde Türkiye’nin işsizlik oranları ortalaması Yunanistan’dan daha yüksek iken, 1991-2001 döneminde bu durum tersine dönmüş Yunanistan’ın işsizlik oranları ortalaması Türkiye’den daha yüksek seviyede gerçekleşmiştir (Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022c; European Central Bank, 2022a; World Bank, 2022e; World Bank, 2022f; World Bank, 2022g).

Türkiye’de, 1991-2001 döneminde hem içsel, hem de dışsal nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik krizler (1994 ekonomik krizi, Uzak Doğu ve Rusya kaynaklı 1998 krizi ve 2001 ekonomik krizi), 28 Şubat post-modern askeri darbesi, artan terör olayları, 1999 Marmara Depremi ve siyasi istikrarsızlıklar gibi ekonomiyi dolayısıyla da işgücü piyasalarını olumsuz yönde etkileyebilecek birçok olayla karşılaşmıştır. Bu olumsuz olaylar karşında Türkiye’de işsizlik oranlarının önemli sıçramalar gerçekleştirmesi beklenebilecekken, işsizlik oranları genel olarak sabit bir seyir izlemekle birlikte, kısmi inişler ve çıkışlar göstermiştir. Türkiye’de, 1991-2001 döneminde reel ücretlerde düşüşler gerçekleşmesi, ihracatta ortaya çıkan artış (Solmaz ve Avcı, 2011: 43) ve işsizlikle mücadelenin istihdam sağlanması temel alınarak yapılması amacıyla pasif ve aktif istihdam politikalarının hayata geçirilmesi işsizlikte önemli sıçramalar yaşanmasının önüne geçmiştir (Çondur ve Bölükbaş, 2014: 83).

1991-2001 döneminde Yunanistan’da işsizlik oranları, Türkiye’den daha yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022g; World Bank, 2022i; World Bank, 2022j;

World Bank, 2022k). İncelenen dönemde, Yunanistan'da işsizliğin Türkiye'den daha yüksek gerçekleşmesinde Yunanistan'da tarım sektöründen kopmaların, Türkiye'dekinden daha belirgin olarak ortaya çıkmasının önemli bir etken olduğu değerlendirilmektedir. Çünkü, 1991-2001 döneminde Türkiye'de tarım sektörü dönemin hemen hemen yarısı boyunca en yüksek istihdam sağlayan sektör olma niteliğindeyken (TÜİK, 2022k), Yunanistan'da 1991-2001 dönemi boyunca tarım sektörü en az istihdam sağlayan sektör olma niteliğindedir (UNDATA, 2022g; World Bank, 2022i). Yunanistan'da tarım sektöründen ayrılanların işgücüne girenlerden daha az eğitilmiş olmaları muhtemel olduğundan, tarım sektöründe işlerini kaybeden çalışanların çok azının hizmetler sektöründe iş bulmada başarılı olduğu, geri kalanların ya işsiz kaldıkları ya da işgücü piyasasından ayrıldıkları değerlendirilmektedir (Demekas ve Kontolemis, 1996: 6-9). 1991-2001 döneminde, Yunanistan'da işsizlik oranlarının, Türkiye'de gerçekleşen oranlardan yüksek olmasının bir diğer nedeninin de dış göçle ilişkili olduğu değerlendirilmektedir. Türkiye, incelenen dönemde dış göç veren bir ülke konumundayken, Yunanistan ise dış göç alan bir ülke konumundadır. Göç ve işsizlik arasındaki bağlantıyı açıklamaya yönelik birtakım çalışmalardan bazıları göçün işsizliği artırdığı, bazıları ise göç ile işsizlik arasında bir bağlantı olmadığı sonucuna varmış olsa dahi, göç alan bölge halkları açısından genel kanı göçün işsizliği artırdığı yönündedir (Nurdoğan ve Şahin, 2019: 2203). Kalaycı ve Civelek'e göre (2021: 313) ise, dış göçler sonucunda kaynak ülkede nüfusun azalmasıyla birlikte işsizlik azalabilmektedir. Dolayısıyla, bu dönemde dış göçler nedeniyle Türkiye'de işsizlik oranında azalış, Yunanistan'da ise artış ortaya çıktığı söylenebilir. Yunanistan'da net göç miktarı incelendiğinde 1974-2004 yılları arasında net göçün pozitif olduğu yani Yunanistan'ın dış göç alan bir ülke konumunda olduğu anlaşılmaktadır (World Bank, 2022a2). Tzougas (2013: 30-31), 1980-2007 yılları arasını kapsayan çalışmada Yunanistan'a yaşanan dış göçün belirtilen yıllar arasında işsizliği artırdığı sonucuna ulaşmıştır. Bunlarla birlikte, 1991-2001 döneminde Yunanistan'da işsizliğin artış göstermesinde sanayi sektöründe yaşanan durgunluk ve bu sektörün yeniden yapılandırılması, kadınların işgücüne katılma oranlarında yaşanan artışlar, kısıtlayıcı makroekonomik ve döviz kuru politikaları, yetersiz ekonomik büyüme ve kamu istihdam oranlarındaki düşüş, verimlilik değişimlerinden bağımsız olarak ortaya çıkan ücret artışları, yüksek işgücü maliyetleri

ve işgücü piyasasının organizasyonunda ortaya çıkan eksiklikler etkili olmuştur (Kottis ve Kottis, 1996: 36-40).

1991-2001 döneminde Türkiye’de işgücüne katılma oranları genel düşüş, Yunanistan’da ise genel yükseliş eğiliminde olmuştur. Fakat, Türkiye’de gerçekleşen işgücüne katılma oranları, Yunanistan’da gerçekleşen işgücüne katılma oranlarından daha yüksek seviyelerde olmuştur. Tablo 40’dan da görüleceği üzere 1991-2001 döneminde Türkiye’de işgücüne katılma oranları ortalaması %53,2 olarak gerçekleşirken, Yunanistan’da %50,0 olarak gerçekleşmiştir.

1991-2001 döneminde Türkiye nüfusunun artış göstermesine bağlı olarak işgücü sayısı da artış göstermiştir. İşgücünün artış göstermesine karşılık olarak sanayi ve hizmetler sektörünün sınırlı istihdam olanağına sahip olması bu dönemde işgücüne katılma oranlarının düşmesine neden olmuştur (akt. Şahin, 2007: 555). Ayrıca, incelenen dönemde Türkiye’de erkeklerle birlikte, kadınların da işgücüne katılma oranlarının düşüş göstermesi (World Bank, 2022e) genel işgücüne katılma oranlarında düşüşlere neden olmuştur.

Yunanistan’da işgücüne katılma oranlarının yükseliş göstermesinin iki temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, incelenen dönemde emekli olma şartlarının zorlaştırılmasına yönelik uygulamaların hayata geçirilmesi, ikincisi ise kadınların işgücüne katılma oranlarının artış göstermesidir (Kottis ve Kottis, 1996: 3). 1991-2001 döneminde Yunanistan’da, Türkiye’dekinin aksine kadınların işgücüne katılma oranı artış göstermiş (World Bank, 2022e), bu da Yunanistan’da incelenen dönem içinde genel işgücüne katılma oranlarının artış göstermesinde belirleyici bir unsur olmuştur.

Türkiye’de 1991-2001 döneminde istihdam oranlarında önemli olarak nitelendirilebilecek seviyelerde düşüşler yaşamıştır. Türkiye’de 1991 yılında istihdam oranı %52,3 olarak gerçekleşirken, incelenen dönemin son yılı olan 2001 yılına gelindiğinde bu oran %45,6’ya düşmüştür (TÜİK, 2022g). Yunanistan’da ise, istihdam oranları incelenen dönemin 1991-1997 yılları arasında genel olarak sabit kalmakla birlikte, 1998-2001 yılları arasında kısmi yükselişler göstermiştir (World Bank, 2022i; World Bank, 2022j; World Bank, 2022k). İncelenen dönemde, Türkiye’de istihdam oranları, Yunanistan’a göre daha yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir.

1991-2001 döneminde Türkiye’de istihdamın düşüş göstermesinde, 1994 yılında yaşanan ekonomik krizin olumsuz etkilerinden çıkmak için uygulanan 5 Nisan 1994 kararlarının ekonomide eksik istihdam yaratması (Ulusoy ve Cural, 2004: 39), sanayi ve hizmetler sektöründe yeterli istihdam olanakları oluşturulamaması, otomasyona geçiş uygulamalarının gerçekleştiği işletmelerde ortaya çıkan kısa vadeli istihdam azaltıcı etkileri telefi edecek teknoloji bağlantılı faaliyetler yaratılamaması, sanayi yatırımlarının düşük seviyelerde gerçekleşmesi, İş ve İşçi Bulma Kurumu’nun yeniden yapılandırılmasının gerçekleştirilememesi ve bu kurumun istihdam hizmetlerinin yeterince gelişmemiş olması (DPT, 1995: 14-51), 1998 ekonomik krizi, 1999 yılında yaşanan Marmara Depremi (DPT, 2000: 74) ve son olarak da 2001 ekonomik krizi etkili olan unsurlar arasında yer almaktadır. İncelenen dönemde, Yunanistan’da istihdam oranlarının genel olarak sabit kalmakla birlikte, dönemin son yıllarına doğru artış göstermesinde istihdamın artırılmasına yönelik birtakım reformların hayata geçirilmesi etkili olmuştur. 1996 yılında PASOK ile iktidara gelen Konstantinos Simitis Hükümeti zayıf istihdam yaratma sorununa ve Yunanistan işgücü piyasasının eksik düzenlemelerine karşı önlemler almaya çalışmıştır. K. Simitis Hükümeti bu sorunları çözmek için Mart 1997’de işveren ve sendika temsilcileriyle “kalkınma, rekabetçilik ve istihdam” konusunda sosyal diyalog başlatmıştır. Hükümet, sosyal ortaklar arasında fikir birliğine varmaya ve nihayetinde Yunanistan’ın 2001 yılına kadar, Avrupa Para Birliği’ne girme planıyla doğrudan ilişkili reform gündemini meşrulaştırmaya çalışmıştır (Christopoulos, 2016: 92). Ayrıca, Yunanistan’da 1980’li yıllarda uygulamaya koyulan istihdamın korunmasına yönelik katı önlemlerin birçoğu 1990’lı yıllarda da yürürlükte kalmıştır (Bosworth ve Kollintzas, 2001: 20). Ancak, Yunanistan, 1990’lı yılların başından bu yana AB yönergelerini izleyerek, esnek çalışmayı teşvik etmeyi amaçlayan ödemeler, çalışma süreleri ve bununla ilgili bir dizi yasal değişikliğe kademeli olarak zorlanmıştır (Hyz, 2014: 533). Yine de, Yunanistan da hayata geçirilmeye çalışılan esnek çalışma şekilleri, iş kayıplarını ve işgücündeki bozulmayı dengeleyememiştir (Gialis vd., 2017: 656-676).

4.2.1.3. Genç İşsizliğinin Analizi

1980-1990 döneminde hem Türkiye, hem de Yunanistan’da genel işsizlik oranlarına göre oldukça yüksekte gerçekleşen genç işsizlik oranları 1991-2001

döneminde de artış göstermeye devam etmiş ve 1980-1990 dönemine göre her iki ülkede de daha yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir.

Tablo 41: Türkiye ve Yunanistan’da 1991-2001 Yılları Arasında İşsizlik ve Genç İşsizliğine İlişkin Veriler

Yıl	Toplam İşsiz Sayısı (+15 Yaş)		Toplam Genç İşsiz Sayısı		Genç İşsizlik Oranı (%)		Toplam İşsizler İçinde Genç İşsizlerin Oranı (%)	
	Türkiye	Yunanistan	Türkiye	Yunanistan	Türkiye	Yunanistan	Türkiye	Yunanistan
1991	1,512,000	301,000	959,000	132,000	15,3	24,5	63,4	43,8
1992	1,748,000	350,000	1,005,000	130,900	16,3	25,0	57,4	37,4
1993	1,568,000	398,000	1,012,000	158,900	17,7	28,8	64,4	39,9
1994	1,856,000	404,000	993,000	143,578	16,0	27,7	53,5	35,5
1995	1,568,000	425,000	932,000	141,522	15,5	27,9	59,4	33,2
1996	1,538,000	446,000	820,000	158,502	13,5	31,2	53,4	35,5
1997	1,398,000	440,000	851,000	151,953	14,3	31,0	60,5	34,5
1998	1,449,000	489,000	827,000	168,689	14,2	29,7	57,0	34,4
1999	2,164,000	543,000	889,000	175,449	15,0	31,7	44,0	32,3
2000	1,497,000	519,000	705,000	153,384	13,1	29,5	47,0	29,5
2001	1,967,000	508,000	862,000	135,573	16,2	28,0	43,8	26,6
Ort.	1,660,454	438,454	895,909	150,040	15,1	28,6	54,8	34,7

Kaynak: TÜİK, 2022ı; UNDATA, 2022f; UNDATA, 2022g.

Tablo 41 incelendiğinde her iki ülkede de genç işsiz sayısının, genel işsiz sayısına paralellik gösterdiği görülmektedir. Genç işsizliği Türkiye’de inişli-çıkışlı bir seyir izlerken, Yunanistan’da ise genel yükseliş eğiliminde olmuştur. İncelenen dönemde Türkiye’de genç işsizlik oranları ortalaması %15,1, Yunanistan’da ise %28,6 olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü üzere 1991-2001 döneminde Yunanistan’da genç işsizlik oranları ortalaması Türkiye’de gerçekleşen ortalamanın bir hayli üstünde gerçekleşmiş ve genç işsizlik sorunu Yunanistan için daha belirgin bir halde olmuştur. Genç işsizlik oranları ortalaması sayı bakımından incelendiğinde ise, 1980-1990 döneminde Türkiye’nin genç işsiz sayısı ortalaması 785 bin 832 kişi olup, bu sayı 1991-20001 döneminde 895 bin 909 kişiye yükselmiştir (Hansen, 1989: 30; Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022ç; TÜİK, 2022ı). Bu ortalama Yunanistan’da ise 1980-1990 döneminde 116 bin 335 kişi olup, 1991-2001 döneminde 150 bin 40 kişiye yükselmiştir (UNDATA, 2022f; UNDATA, 2022g; UNDATA, 2022f; UNDATA, 2022g).

1991-2001 döneminde Türkiye’nin yaşadığı ve etkilendiği ekonomik krizler sonrası (1994, 1998 ve 2001 ekonomik krizleri) işsiz sayısında artışlar yaşanmıştır (TÜİK, 2022g). 1994 krizi sonrası işsiz sayısında artış yaşanırken, genç işsiz sayısında

düşüş yaşanmış, 1998 ve Türkiye’yi ekonomik ve sosyal anlamda derinden etkileyen 2001 ekonomik krizleri sonrası ise işsiz sayısı ile birlikte genç işsiz sayısında da artışlar yaşanmıştır (TÜİK, 2022g; TÜİK, 2022ı). Dolayısıyla, Türkiye’de incelenen dönem içinde yaşanan ekonomik krizlerin genç işsizliği üzerinde olumsuz yönde etki yarattığı söylenebilir. Yunanistan’da ise, Polat’a göre (2020: 144), ekonomik ve politik alanda yaşanan belirsizlikler genç işsizliğini en fazla artıran unsurlardan biri olup, benzer şekilde maliye politikalarındaki, kamu borçlarındaki, vergi politikalarındaki ve bankacılık sistemindeki belirsizlikler Yunanistan’da genç işsizliğini önemli ölçüde artırmıştır.

1991-2001 döneminde her iki ülkede de genç işsizlik oranlarının artış göstermesinin nedenlerinden birinin yükseköğretimlilerle ilişkili olduğu değerlendirilmektedir. 1991-2001 döneminde Türkiye ve Yunanistan’da yükseköğretimde okullaşma oranları artış göstermiştir (World Bank, 2022m). Fakat, incelenen dönemde her iki ülkenin genç işsizliği bağlamında ortak özelliklerinden biri yükseköğretimli gençlerinin diğer eğitim seviyesindeki gençlere göre en yüksek işsizlik oranına sahip olmasıdır (TÜİK, 2022i; Eurostat, 2022d). Bu durumdan anlaşılabacağı üzere Türkiye ve Yunanistan’da yükseköğretimlilerin sayısının artış göstermesi, her iki ülkeye de genç işsizliğinde artış olarak yansımıştır. Bu yansımanın temel nedenleri ise, Türkiye ve Yunanistan’da işgücü piyasası ile eğitim sisteminin koordinasyonsuzluğuna bağlı olarak, işgücü piyasasında istenen ve işgücü piyasasına giriş yapacaklar arasındaki nitelik uyumunun tam olarak sağlanamamış olması ve eğitimin nitelik kazandırma yönünün düşük olmasıdır (TÜİK, 2007: 36; Kraatz, 2015: 5).

1991-2001 döneminde Türkiye ve Yunanistan’da genç işsizliği kentlerde belirginleşmesi bakımından aynı niteliğe sahiptir. İncelenen dönemde, her iki ülkede de nüfusun büyük bir bölümü kentlerde yaşamakta ve genç işsizliği kentlerde daha yüksek oranlarda ortaya çıkmaktadır (TÜİK, 2022j; ILO, 2022ç). İncelenen dönemde, Türkiye ve Yunanistan cinsiyete göre genç işsizliği bakımından ise birbirinden ayrılmaktadır. 1991-2001 döneminde Yunanistan’da incelenen dönemin tüm yılları boyunca genç kadınların işsizlik oranı, genç erkeklerin işsizlik oranından yüksek olarak gerçekleşirken, Türkiye’de tam tersi bir durum ortaya çıkmış genç erkeklerin

işsizlik oranları, genç kadınların işsizlik oranlarından daha yüksek olarak gerçekleşmiştir (World Bank, 2022a3).

Tablo 41'den 1991-2001 döneminde Türkiye'de toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranının, Yunanistan'da gerçekleşen oranlardan daha yüksek olarak gerçekleştiği görülse de, genç işsizliği bakımından her iki ülkenin ortak özelliklerinden biri de toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranının düşüş göstermesi olmuştur. İncelenen dönemde, her iki ülkede de toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranı düşüş gösterirken, bu oran 1980-1990 dönemine göre de düşüş göstermiştir (Hansen, 1989: 30; Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022ç; UNDATA, 2022f; UNDATA, 2022g; TÜİK, 2022ı; UNDATA, 2022f; UNDATA, 2022g). Bu düşüşte, 1991-2001 döneminde her iki ülkede de artış gösteren ortaöğretim ve yükseköğretim de okullaşma oranı ile birlikte (World Bank, 2022u; World Bank, 2022ü) 1990'lı yıllarda her iki ülkede de artış gösteren aktif istihdam politikalarının etkili olduğu söylenebilir (Kasapoğlu ve Murat, 2011: 500; Bell ve Blanchflower, 2011: 2).

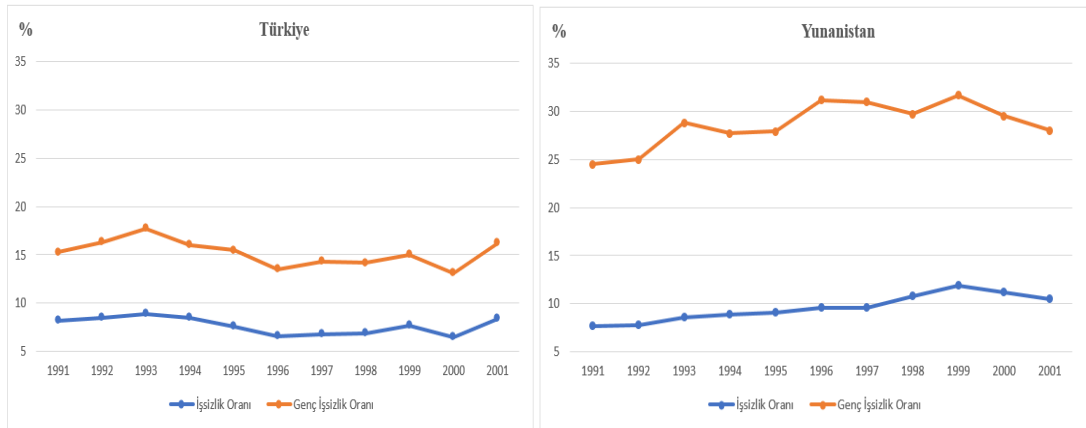
4.2.2. Türkiye ve Yunanistan'ın Sosyoekonomik Dönüşümü

1991-2001 dönemi her iki ülke için de finansal serbestleşme hareketlerinin ön planda olduğu yıllar niteliğindedir. Türkiye'de neo-liberal reformların en önemli bileşenlerinden biri 1989 yılında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi olup, bu yıldan sonra Türkiye'nin ekonomik performansı önemli ölçüde istikrarsız sermaye hareketlerine bağımlı hale gelmiştir. Meydana gelen istikrarsız ortamda ise Türkiye 1991-2001 döneminde ekonomik krizlerle karşılaşmıştır. Ekonomik krizlerin olumsuz sonuçlarından en çok etkilenenleri ise, çoğu enformel sektörde vasıf gerektirmeyen işlerde çalışan ve kriz sırasında ya işini kaybeden, ya da geliri azalan ve kısıtlı gelirin büyük bölümünü fiyatları ortalama fiyat düzeyinden de hızlı artan gıda maddelerine harcayan düşük gelirli kişiler oluşturmuştur (Koyuncu ve Şenses, 2004: 18-19).

1991-2001 dönemi Yunanistan için finansal serbestleşmenin ve özelleştirmelerin ön planda olduğu yıllar niteliğindedir. 1990 yılında Yeni Demokrasi Partisi'nin iktidara gelmesi neo-liberal dönüşüm sürecini hızlandırmış, Maastricht Anlaşması ve Avrupa Para Birliği'ne katılım ölçütleri kapsamında neo-liberal ekonomik politikaların ve finansal serbestleşmenin yörüngesine tam olarak girilmiştir (akt. Gönenç ve Durmaz, 2020: 622). 1990'lı yıllarda Yunanistan ekonomisi gerçek

bir parasal devrim geçirmiştir. Hükümet politikaları kapsamında Maastricht Anlaşması imzalanmış ve sonrasında Avrupa Para Birliği'ne katılım sağlanmıştır. 1990'lı yıllarda Yunanistan'da ekonomik politikalar Avrupa Para Birliği'ne katılmaya yönelik olarak düzenlenmiş ve parasal hedeflere yönelik katı Yakınsama Programları uygulanmıştır. 1991-2001 döneminde Yunanistan reel ekonomi açısından inişli-çıkışlı bir seyir göstermiştir. AB'deki eğilime benzer şekilde, 1990'lı yılların başındaki ekonomik durgunluğu, 1996-2001 yılları arasındaki uzun süreli genişleme izlemiştir. Bu yıllardaki ekonomik büyümenin yapısal özellikleri de benzerlikler göstermektedir. Yunanistan'da GSYH büyümesi AB destek fonlarıyla yüksek olarak gerçekleşmiş olsa da, azalan tasarruf oranlarıyla birlikte kredi ve tüketimde genişleme yaşanmış, artan likidite nedeniyle hanehalkı servetinde artışlar ortaya çıkmış, gayrimenkul, tahvil ve hisse senetlerinin değerinde fiyat artışları meydana gelmiş ve gelir eşitsizliğinde önemli artışlar görülmüştür (Emmanuel, 2004: 121-122).

Grafik 19: Türkiye ve Yunanistan'da 1991-2001 Yılları Arasındaki İşsizlik ve Genç İşsizlik Oranları (%)

Kaynak: TÜİK, 2022k; UNDATA, 2022g; World Bank, 2022i.

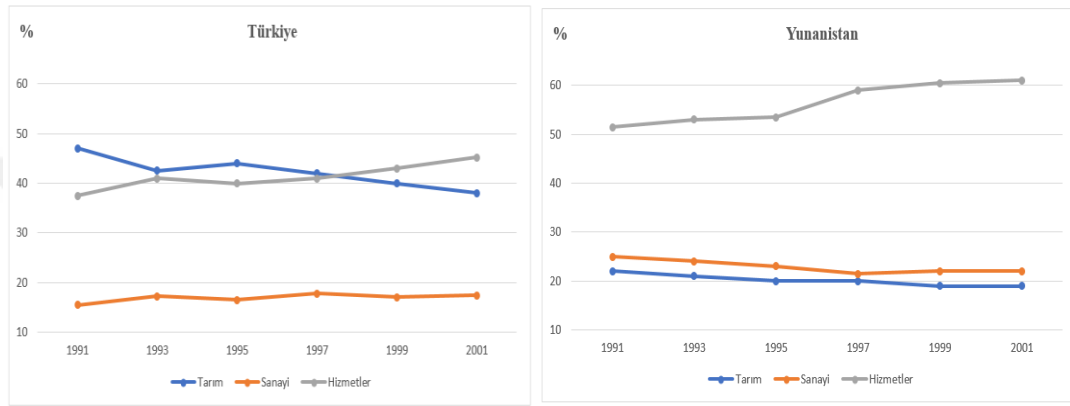
1991-2001 döneminde işsizlik ve genç işsizlik oranlarının ulaştığı nokta her iki ülkede de sosyoekonomik açıdan bir sorun niteliğinde olmuştur. Türkiye'de 1991-2001 döneminde işsizlik oranlarında 1980-1990 dönemine göre kısmi bir düşüş gerçekleşirken (Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022c; TÜİK, 2022g), genç işsizlik oranları 1980-1990 dönemine göre yükseliş göstermiştir (Hansen, 1989: 30; Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022ç; TÜİK, 2022ı). Yunanistan'da ise 1991-2001 döneminde, 1980-1990 dönemine göre hem işsizlik (European Central Bank, 2022a; World Bank, 2022e; World Bank, 2022f; World Bank, 2022g; World Bank, 2022i; World Bank,

2022j; World Bank, 2022k), hem de genç işsizlik oranları yükseliş göstermiştir (UNDATA, 2022f; UNDATA, 2022g). Grafik 19 incelendiğinde, Yunanistan'da işsizlik oranlarının 1991-2001 döneminin özellikle ikinci yarısından itibaren, Türkiye'ye göre daha yüksek oranlarda gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca, grafik 19'dan incelenen dönemde genel olarak Yunanistan'da ortaya çıkan genç işsizlik oranlarının, Türkiye'de ortaya çıkan genç işsizlik oranlarının iki katı seviyelerinde olduğu görülmektedir. Bu çerçevede, Yunanistan'da gençlerin ve bununla birlikte yetişkinlerin işsizliğin ortaya çıkardığı sorunlara, Türkiye'deki gençler ve yetişkinlere göre daha fazla maruz kaldıkları söylenebilir. Her ne kadar grafik 19'dan Yunanistan'daki gençler ve yetişkinlerin işsizliğinin ortaya çıkardığı sorunlara, Türkiye'deki gençler ve yetişkinlere göre daha fazla maruz kaldıkları anlaşılrsa da, 1991-2001 döneminde Türkiye ve Yunanistan'ın işsizlik sorunu bakımından ortak özelliklerinden biri işsizlik içinde daha özel bir kesimin işsizliğini ifade eden genç işsizliği bağlamında ortaya çıkmıştır. 1991-2001 döneminde her iki ülkede de genç işsizlik oranları 1980-1990 dönemine göre yükseliş göstermiş ve işsizlik oranlarının oldukça üstünde gerçekleşmiştir (bkz.: tablo 35, 36, 40 ve 41). Bu nedenle, incelenen dönemde her iki ülkede de işsizliğin ortaya çıkardığı sorunlara gençlerin, yetişkinlere göre daha fazla maruz kaldıkları ve işsizlik-yoksulluk ilişkisi göz önüne alındığında gençlerin daha fazla yoksulluk riski ile karşı karşıya kaldıkları söylenebilir.

1991-2001 döneminde her iki ülkenin nüfusunun büyük bölümü kentlerde yaşamaktadır. İncelenen dönemde, Türkiye'de kent nüfusu artmaya, kır nüfusu ise azalmaya devam etmiştir (DPT, 1989: 288-314; TÜİK, 2022f; DİE, 2003: 144). Yunanistan'da ise incelenen dönemin ilk yılı olan 1991 yılından, son yılı olan 2001 yılına gelindiğinde kent nüfusuyla birlikte, kır nüfusu da artış göstermiştir (UNDATA, 2022b; World Bank, 2022ç; World Bank, 2022d). Türkiye'de kent nüfusunun artması doğal nüfus artışının bir sonucundan ziyade, bu dönemde kentlerde iş bulmak isteyenlerin kırdan kente göç etmesi, kentsel yaşamın cazibesinin artması ve yaşanan terör olaylarının (Yıldırım, 2014: 26) bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Yunanistan'da ise, kent ve kır nüfusunun artış göstermesi doğal nüfus artışından daha çok, AB tarafından oluşturulan Ortak Tarım Politikası (CAP) ve dış göç ile ilişkili olmuştur. Ortak Tarım Politikası kır nüfusunun, Yunanistan'ın incelenen dönemde dış göç alan

bir ülke konumunda olması ise hem kent, hem de kır nüfusunun artış göstermesinde etkili olmuştur (Kasimis vd., 2012: 8-19). Hatta, Sarikaki'ye göre (2001: 2), Yunanistan nüfusunun 1991-2001 döneminde artış göstermesi alınan dış göçe bağlı olup, Yunanistan bu dönemde dış göç almasaydı nüfusu artış yerine düşüş göstermiş olacaktı.

Grafik 20: Türkiye ve Yunanistan'da 1991-2001 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait İstihdamın Sektörel Dağılımı (%)

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015: 52; World Bank, 2022n.

Grafik 20'den, 1991-2001 döneminde Türkiye ve Yunanistan'da istihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde özellikle Türkiye açısından önemli değişimlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu değişimlerden ilki tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payının önemli oranda düşüş göstermesi (yaklaşık %10), ikincisi hizmetler sektörünün toplam istihdam içindeki payının önemli oranda artış göstermesi (yaklaşık %10), üçüncüsü ise belirtilen bu durumların bir sonucu olarak hizmetler sektörünün, toplam istihdam içinde en fazla istihdam sağlayan sektörü olan tarım sektörünü geride bırakarak, toplam istihdam içinde en fazla istihdam sağlayan sektör haline gelmesidir. Ancak, 1991-2001 döneminde hizmetler sektörü toplam istihdam içinde en fazla istihdam sağlayan sektör olsa da, dönemin hemen hemen yarısında tarım sektörü istihdam sağlama bakımından yine birinci sırada yer almıştır. Sanayi sektörünün toplam istihdam içindeki payı incelenen dönem boyunca kısmi inişler ve çıkışlar göstermekle birlikte, genel olarak sabit bir seyir izlemiş ve dönem içinde en az istihdam sağlayan sektör olma niteliğinde olmuştur.

Grafik 20'den istihdamın sektörel dağılımı Yunanistan açısından incelendiğinde, hizmetler sektörünün 1980-1990 döneminde olduğu gibi (ILO, 2022c;

UNDATA, 2022d), 1991-2001 döneminde de yine en fazla istihdam sağlayan sektör olma niteliğinde olduğu ve yükselişini dönem boyunca sürdürdüğü görülmektedir. Tarım ve sanayi sektörünün toplam istihdam içindeki payı ise incelenen dönem boyunca kısmi inişler ve çıkışlar göstermekle birlikte, genel olarak sabit bir seyir izlemiştir. Yunanistan'da 1980-1990 dönemine göre istihdamın sektörel dağılımında ortaya çıkan farklılıklardan biri sanayi ve tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payında yaşanmıştır. 1980-1990 döneminde tarım sektörü dönemin hemen hemen yarısında ikinci en yüksek istihdamı sağlayan sektör olma niteliğindeyken (ILO, 2022c; UNDATA, 2022d), 1991-2001 döneminin tüm yıllarında toplam istihdam içinde en düşük istihdam sağlayan sektör haline gelmiştir. Sanayi sektörü ise toplam istihdam içinde en yüksek istihdam sağlayan ikinci sektör niteliğinde olmuştur.

Türkiye ve Yunanistan'da istihdamın sektörel dağılımı post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerdeki istihdamın sektörel dağılımı ile birtakım yönlerden uyum, birtakım yönlerden ise uyumsuzluk göstermektedir. Türkiye'de hizmetler sektörünün toplam istihdam içindeki payı artış göstermesine rağmen, bu sektörün toplam istihdam içindeki payı post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerdeki gibi tüm dönem boyunca toplam istihdam içinde en yüksek istihdam sağlayan sektör niteliğinde değildir. Grafik 20'den de görüleceği üzere 1991-2001 döneminin hemen hemen yarısı boyunca tarım sektörü toplam istihdam içinde en yüksek paya sahip sektör olurken, dönemin diğer yıllarında ise hizmetler sektörü toplam istihdam içinde en yüksek paya sahip sektör sahip olmuştur.

Yunanistan'da ise, incelenen dönem içinde hizmetler sektörünün toplam istihdam içindeki payının en yüksek sektör olması post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle uyum gösterse de, tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payının yüksekliği post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle uyumsuzluk göstermektedir. Bu uyumsuzluk Yunanistan ile birlikte Türkiye için de geçerlidir. Çünkü, 1990'lı yıllarda post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerde tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı oldukça düşük seviyelerde gerçekleşirken, Yunanistan ve özellikle de Türkiye'de bu ülkelerin oldukça üstünde gerçekleşmiştir. Örneğin, incelenen dönemin 1998 yılında Almanya, ABD ve Fransa gibi ülkelerde tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı %2,7 ile %4,4 arasında gerçekleşirken

(Gündoğan, 2002), bu oran Türkiye’de %40, Yunanistan’da ise %20’li seviyelerde gerçekleşmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015: 52; World Bank, 2022n).

İstihdamın sektörel dağılımının incelenmesi, Türkiye ve Yunanistan’ın post-endüstriyel dönemin neresinde olduğunu anlamak bazı öngörüler sunsa da, bu, her iki ülkenin post-endüstriyel dönemin neresinde olduğunun anlaşılması için tek başına yeterli değildir. Bu nedenle, 1991-2001 döneminde her iki ülkenin eğitim ve teknolojiye yönelik birtakım göstergelerinin post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle birlikte incelenmesi, iki ülkenin post-endüstriyel dönemdeki konumunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Tablo 42: 1991 ve 2001 Yıllarında Seçilmiş Ülkelere Ait Okullaşma Oranları (% bürüt)

Eğitim Seviyesi	Türkiye		Yunanistan		Almanya		Fransa		İsveç	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001	1991	2001	1991	2001
İlköğretim	106	106	94	96	102	104	109	100	100	110
Ortaöğretim	53	84	92	92	99	101	101	105	90	148
Yükseköğretim	14	25	35	58	34	-	39	50	32	70

Kaynak: World Bank, 2022u; World Bank, 2022ü; World Bank, 2022v; Günay ve Günay, 2016: 18.

Tablo 42 incelendiğinde, ilköğretimde okullaşma oranı bakımından Yunanistan’ın diğer ülkelerden görece geride kaldığı, bununla birlikte genel olarak bütün ülkelerin birbirine yakın oranlara ulaştığı görülmektedir. Ortaöğretimde okullaşma oranı bakımından Türkiye’nin diğer ülkelerden daha düşük okullaşma oranına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’de ortaöğretimde okullaşma oranı 1991 yılından 2001 yılına gelene kadar önemli bir yükseliş göstermiş olsa da, özellikle 1991 yılında diğer ülkelerin oldukça gerisinde kalmıştır. Bir ülkeyi post-endüstriyel topluma taşıyacak en önemli gruplardan biri olan yükseköğretimlilerde okullaşma oranı bakımından ise Yunanistan, Fransa, Almanya ve İsveç incelenen dönem içinde hemen hemen birbirine yakın oranlara ulaşmışken, Türkiye yükseköğretimde okullaşma oranı bakımından da bu ülkelerin oldukça gerisinde kalmıştır.

Türkiye’de 2001 yılında bir milyon kişi başına 354, Yunanistan’da 1308 Ar-Ge personeli düşerken, aynı yıl bir milyon kişi başına Japonya’da 5184, Norveç’te 4360 ve Kanada’da ise 3695 Ar-Ge personeli düşmektedir (Sarısoy, 2017: 160-161). 2001

yılında Ar-Ge için ayırdığı pay Türkiye'nin GSYH'sinin %0,52'sini, Yunanistan'ın GSYH'sinin %0,56'sını oluştururken, bu oran Japonya'da %2,92, Almanya'da %2,40 olarak gerçekleşmiştir (World Bank, 2022ö). İncelenen dönemin son yılı olan 2001 yılında Türkiye GSMH'sinin %2'sini, Yunanistan %3'ünü eğitime ayırmışken, ABD ve İngiltere %5'den, İsveç ise %8'den fazlasını eğitime ayırmıştır (Akın, 2009: 11).

2001 yılında bin kişi başına düşen bilgisayar miktarı Türkiye'de 40, Yunanistan'da 78 iken, bu sayı Japonya'da 358, ABD'de 640 ve İngiltere'de ise 372 olarak gerçekleşmiştir (World Bank, 2022a4). Aynı yıl, internet kullanan kişilerin nüfusa yüzdesi Türkiye'de %5, Yunanistan'da %11 iken, bu oran ABD'de %49, İngiltere'de %33 ve Almanya'da ise %32 olarak gerçekleşmiştir (World Bank, 2022p).

2001 yılında BİT sektörü imalatı ticaretinin toplam mal ticareti içindeki payı Türkiye'de %11, Yunanistan'da %9 seviyelerindeyken, bu oran Japonya'da %26 ve İngiltere'de ise %22 seviyelerindedir. Bu oranın OECD ülkeleri ortalaması ise %20 civarındadır. Aynı yıl, BİT sektörü ihracatının toplam mal ihracatı içindeki payı Türkiye ve Yunanistan'da %5 civarında iken, bu oran Hollanda'da %24 ve ABD'de ise %22 civarındadır. Bu oranın OECD ortalaması ise %18 seviyelerinde gerçekleşmiştir (OECD, 2002: 29-31). 2001 yılında dünya BİT hizmet ihracatının toplam yüzdesinde Türkiye'nin payı %0 iken, Yunanistan'ın %0,36'dır. Bu yüzde de ABD'nin payı %13,35, İngiltere'nin %8,92 ve Almanya'nın ise %7,68 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2015: 92).

2001 yılında ileri teknoloji ihracatının toplam ihracat içindeki payı Türkiye'de %3,248, Yunanistan'da %6,19 iken, bu oran Hollanda'da %22,27, İngiltere'de %29,79 ve İsveç'te ise %18,70 olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl, telekomünikasyon hizmetlerinde istihdam edilen kişi sayısı Türkiye'de 75 bin 181 kişi, Yunanistan'da 26 bin 163 kişi iken, bu sayı Almanya'da 241 bin, Fransa'da 151 bin 191 ve İtalya'da ise 111 bin 794 kişi olarak gerçekleşmiştir (Kılınç Savrul ve Kılıç, 2011: 260-284).

1998 yılında Türkiye'nin Avrupa Patent Ofisine yaptığı patent başvurularının yaklaşık %14'ü, Yunanistan'ın yaklaşık %7'si BİT ile ilişkili iken, Japonya'nın yaklaşık %22'si, Hollanda'nın ise yaklaşık %24'ü BİT ile ilişkilidir. 1999 yılında toplam hanehalkı tüketiminde BİT mal ve hizmetlerinin tüketiminin payı

(görsel-işitsel, fotoğrafik ve bilgi işleme ekipmanı) Türkiye’de %2,7, Yunanistan’da %2,8 olarak gerçekleşirken, aynı yıl bu oran Hollanda’da %5,4, İsveç’te ise %4,7 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2002: 13-15).

1991-2001 döneminde Türkiye’de istihdamın sektörel dağılımında hizmetler sektörünün yükseliş eğiliminde olması ve bu dönem itibarıyla toplam istihdam içinde en yüksek paya sahip sektör haline gelmesi, Türkiye’nin post-endüstriyel döneme entegre olma çabalarının bir göstergesidir. Fakat, incelenen dönemde tarım sektörünün dönemin hemen hemen yarısı boyunca toplam istihdam içinde en yüksek paya sahip sektör niteliğinde olması ve sanayi sektörünün ise yükseliş eğiliminde olması, Türkiye’de tarım toplumuyla birlikte sanayi toplumu özellikleri yaşandığının göstergesidir. Dolayısıyla, Türkiye’nin 1991-2001 döneminde tarım ve sanayi toplumu ile post-endüstriyel toplum arasında geçiş özellikleri gösterdiği söylenebilir. Yunanistan’da ise, hizmetler sektörünün incelenen dönemde yükseliş eğiliminde olması ve toplam istihdam içinde en yüksek paya sahip olması, bununla birlikte tarım sektörünün ise toplam istihdam içinde en düşük paya sahip sektör niteliğinde olması post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle uyum göstermektedir. Ancak, tarım sektörünün bu dönemde toplam istihdam içindeki payı post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelere göre önemli ölçüde fazladır. Dolayısıyla, 1991-2001 döneminde Yunanistan’ın nispeten tarım ve sanayi toplumu özellikleri ve bununla birlikte tarım ve sanayi toplumu ile post-endüstriyel toplum arasında geçiş özellikleri gösterdiği söylenebilir.

Türkiye ve Yunanistan’ın 1991-2001 döneminde post-endüstriyel döneme entegre olma çabaları devam etmiştir. Fakat, Türkiye ve Yunanistan’ın eğitim ve teknolojik göstergelerine ilişkin yapılan tüm kıyaslamalardan Yunanistan’ın, Türkiye’ye göre post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelere daha yakın bir çizgide olduğu görülmesine rağmen, hem Türkiye’nin, hem de Yunanistan’ın teknolojik göstergeler bakımından post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin oldukça gerisinde kaldıkları görülmektedir (World Bank, 2022u; World Bank, 2022ü; World Bank, 2022v; Günay ve Günay, 2016: 18; Sarısoy, 2017: 160-161; World Bank, 2022ö; Akın, 2009: 11; World Bank, 2022a4; World Bank, 2022p; OECD, 2002: 13-31; OECD, 2015: 92; Kılınç Savrul ve Kılıç, 2011: 260-284; OECD, 2022b). Bu nedenle, Türkiye ve Yunanistan’ın 1991-2001 döneminde gelişmekte olan

Ülkelerin tipik özelliklerinden birini, yani genel olarak sanayi toplumunun ekonomik ve toplumsal özelliklerini gösteren ülkeler konumunda olduğu ve incelenen dönemde çalışma kavramının anlamının sanayi devrimi dönemindeki geleneksel anlamından post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelere göre belirgin bir şekilde farklılaşmadığı, bunlarla birlikte çalışmanın ağırlıklı olarak, hayatta kalabilme ile eş anlamda, zihinsel güçten daha çok bedensel g ile yapılan, ücret odaklı, kişinin hayatının merkez noktasında, genel olarak tam zamanlı, bir işverenin emir ve talimatları doğrultusunda ve mekân olarak da işyerinde gerçekleşen görünümünü sürdürdüğünü söylemek mümkündür.

1991-2001 döneminde Türkiye ve Yunanistan'da istihdam kayıplarını önlemek ve işsizliği azaltmak için esnek ve yeni çalışma şekillerini teşvik etmeye yönelik yasal düzlemde birtakım uygulamalar hayata geçirilmiştir (DPT, 1989: 303; Hyz, 2014: 533). Fakat, 1991-2001 döneminde işsizlik ve genç işsizlik oranları incelendiğinde, esnek ve yeni çalışma şekillerine yönelik teşviklerin Türkiye'de genç (bkz.: tablo 41), Yunanistan'da ise (Gialis vd., 2015: 656-676) hem genç, hem de yetişkin işsizliğini (bkz.: tablo 40 ve 41) engelleyemediği görülmektedir Diğer taraftan, her iki ülkede de teşvik edilen esnek ve yeni çalışma şekillerinin işsizliği azaltması beklendiği gibi çalışma kavramının anlamında bir takım dönüşümleri de ortaya çıkarması beklenebilirdi. Fakat, incelenen dönemde Türkiye ve Yunanistan'da bazı esnek çalışma şekilleri incelendiğinde, bu çalışma şekillerinde istihdam halinde olanların oranında düşüş gerçekleştiği görülmekte iken, post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerde ise bu çalışma şekillerinde istihdam halinde olanların oranında artış olduğu görülmektedir. Örneğin, 1991 yılında yarı zamanlı çalışma oranı Türkiye'de %11,2, Yunanistan'da %6,8 iken, 2001 yılına gelindiğinde Türkiye'de %6,2'ye, Yunanistan'da ise %4,7'ye düşmüştür. 1991-2001 döneminde İngiltere, Japonya, Fransa ve İtalya gibi ülkelerde ise yarı zamanlı çalışanların oranında artışlar yaşanmıştır. Geçici istihdamda olanların oranı incelendiğinde, 1991 yılında geçici istihdamda olanların oranı Türkiye'de %16,1, Yunanistan'da %14,6 olarak gerçekleşirken, 2001 yılına gelindiğinde Türkiye'de çok kısmi bir artışla %17,4'e yükselmiş, Yunanistan'da ise çok kısmi bir azalışla %13,1'e düşmüştür. Ayrıca, 1991-2001 döneminde İngiltere, Almanya, ABD ve Hollanda gibi ülkelerde geçici istihdamda olanların oranında da artışlar yaşanmıştır (OECD, 2022b).

1991-2001 dönemine ait genel bir değerlendirme yapıldığında, bu dönemde genç işsizlik oranlarının dönemin tüm yılları boyunca Türkiye’de %13’ün, Yunanistan’da ise %24’ün üzerinde gerçekleştiği görülmektedir (TÜİK, 2022ı; UNDATA, 2022f; UNDATA, 2022g). İstihdamın sektörel dağılımı da göz önünde tutularak, yapılan tüm kıyaslamalardan Türkiye ve Yunanistan’da incelenen dönemde post-endüstriyel dönem teknolojilerinin belirgin bir şekilde ortaya çıkmadığı ve her iki ülkenin teknoloji bakımından post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kaldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, 1991-2001 döneminde Türkiye ve Yunanistan’da çalışma kavramının hem yetişkinler, hem de gençler bakımından sanayi devrimi dönemindeki geleneksel anlamından belirgin bir şekilde farklılaşmadığını ve post-endüstriyel dönem teknolojilerinin ortaya çıkan yüksek genç işsizliğinin temel nedenlerinden biri olmadığını söylemek mümkündür. 1991-2001 döneminde ortaya çıkan yüksek genç işsizlik oranlarının post-endüstriyel dönemin teknolojilerinden daha çok, Türkiye ve Yunanistan’ın iç dinamikleri ve bu iç dinamikleri etkileyen dış dinamikler ekseninde şekillendiğini ifade etmek daha doğru bir yaklaşımı temsil edecektir.

4.3. 2002-2020 DÖNEMİNİN KIYASLANMASI

2002-2020 döneminde her iki ülkede de önemli ekonomik ve siyasal gelişmeler yaşanmıştır. Yunanistan’da 2008 yılında etkileri dönem boyunca devam eden ağır bir ekonomik kriz ortaya çıkarken, Türkiye’de 2002 genel seçimleriyle birlikte Cumhuriyet tarihinin en uzun süre tek parti olarak iktidarda kalan partisi olan AK Parti iktidara gelmiştir.

Türkiye’de, 2002 yılında AK Parti’nin tek parti olarak iktidara gelmesiyle 1990’lı yıllar boyunca yaşanan ve 2000’li yılların başına dek süren koalisyon hükümetlerinin oluşturduğu siyasi istikrarsızlıkların son bulduğunu söylemek mümkündür. AK Parti Hükümeti, bir önceki dönemin Batı kaynaklı ekonomi politikalarını benimsemiştir. Ayrıca, AK Parti Hükümeti tarafından Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı kabul edilip uygulanması sürdürülmüş ve IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşlar ile yakın görüşmeler doğrultusunda neo-liberal ekonomik politikaların uygulanmasına devam edilmiştir (akt. Sakarya, 2014: 247). Türkiye ekonomisi 2001 krizinden sonra önemli bir ekonomik büyüme performansı göstermiş olmasına

rağmen, 2011 yılı itibarıyla sınırlı ve yetersiz büyümenin eşiğine girmiştir (Bahçekapılı, 2015: 112). İncelenen dönemde, 2008 küresel ekonomik krizi, Rahip Brunson olayı ve Covid-19 küresel salgını Türkiye ekonomisi ve işgücü piyasalarını olumsuz yönde etkileyen önemli olaylar arasında yer almaktadır.

İncelenen dönemin ilk yılı olan 2002 yılında Yunanistan Drahmi'den Avro para birimine geçiş yapmıştır. Birçok politika yapıcı ve analist, Yunanistan'da 2000'li yıllardan sonra yaşanan ekonomik sorunların kendine özgü nedenlerden kaynaklanmadığına, bunun Avro deneyinin yapısal ve kurumsal eksikliklerinin bir sonucu olduğuna inanmaktadır (Papanikos, 2014: 2). 2008 küresel ekonomik krizinin etkileri Yunanistan için oldukça yıkıcı olmuş ve ülke ekonomisini iflasın eşiğine kadar getirmiştir. Bu bağlamda, 2002-2020 dönemini ve özellikle ilk yarısını Yunanistan için ekonomik anlamda üçüncü Cumhuriyet döneminin en sorunlu yılları olarak tanımlamak mümkündür. Öyle ki, 2020 yılı itibarıyla Yunanistan'da ekonomik ve işgücü piyasalarına ilişkin göstergeler hâlâ 2008 küresel ekonomik krizinden önceki değerlere geri gelememiştir. Aslında, Yunanistan'da yaşanan ekonomik sorunları, doğrudan krizden kaynaklanmayan, krizin tetiklediği bir unsur olarak tanımlamak, Yunanistan'ın ekonomik ve mali yapısındaki bozulmanın krizden çok önce başlamış olması nedeniyle daha doğru olacaktır. Dolayısıyla, ekonomik sorunların krizle birlikte daha belirgin hale geldiği söylenebilir (Öztürk ve Sözdemir, 2015: 568). 2019 yılında ortaya çıkan Covid-19 küresel salgını Yunanistan'ın ekonomik toparlanmasını sekteye uğratmış olmasına rağmen, alınan önlemlerden dolayı işgücü piyasalarına ilişkin göstergeler üzerinde olumsuz yönde önemli değişimler yaratmamış, birçok dünya ülkesinde bu dönemde salgından kaynaklı olarak işsizlikte artış yaşanırken, Yunanistan'da işsizlik oranlarında artış yaşanmamıştır (World Bank, 2022i; World Bank, 2022j; World Bank, 2022k).

4.3.1. İşgücü Piyasalarının Genel Görünümü

2002-2020 döneminde Türkiye ve Yunanistan'da tarım sektöründe önemli bir çözülme yaşanmıştır. Tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı Türkiye'de %20, Yunanistan'da ise yaklaşık %10'luk bir düşüş göstermiştir. Sanayi sektörünün toplam istihdam içindeki payı Türkiye'de genel olarak sabit bir seyir izlerken, Yunanistan'da düşüş göstermiştir. Hizmetler sektörünün toplam istihdam içindeki payı

ise her iki ülkede yükseliş eğilimi göstermiş ve hizmetler sektörü toplam istihdam içinde en yüksek paya sahip sektör olmuştur (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015: 52; TÜİK, 2022v; ILO, 2022f).

2002-2020 döneminde Türkiye ve Yunanistan'da işsizlik oranları incelenen önceki dönemlere göre yükseliş göstermiştir (Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022c; European Central Bank, 2022a; World Bank, 2022e; World Bank, 2022f; World Bank, 2022g; TÜİK, 2022g; TÜİK, 2022o; TÜİK, 2022ö; World Bank, 2022i; World Bank, 2022j; World Bank, 2022k). 2002-2020 döneminde, Türkiye'de işsizlik oranları %9,2 ile %14,0 arasında, Yunanistan'da ise %9,4 ile %27,5 arasında bir seyir izlemiştir. Türkiye'de işsizlik oranları incelenen önceki dönemlere göre yükseliş göstermiş olsa da, incelenen dönemde işsizlik oranlarında çok yüksek dalgalanmalar yaşanmamış, ortaya çıkan yükselişler ise 2008 küresel ekonomik krizi, 2018 yılında yaşanan kur şoku ve 2019 yılında ortaya çıkan Covid19 küresel salgını sonrasında gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022o; TÜİK, 2022ö). Yunanistan'da ise, 2008 küresel ekonomik krizinin bir borç krizine dönüşmesi işsizlik oranlarının çarpıcı boyutlara ulaşmasına neden olmuştur (World Bank, 2022j; World Bank, 2022k). Ayrıca, belirtmekte fayda vardır ki, 2002-2020 döneminde Türkiye ve Yunanistan'da genç işsizlik oranları hem incelenen önceki dönemlere göre yükseliş göstermiş, hem de genel işsizlik oranlarının bir hayli üstünde gerçekleşmiştir (bkz.: 35, 36, 40, 41, 45 ve 46).

2002-2020 döneminde Türkiye ve Yunanistan'da hem işgücüne katılma, hem de istihdam oranları incelenen önceki dönemlere göre düşüş göstermiştir (Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022c; European Central Bank, 2022a; World Bank, 2022e; World Bank, 2022f; World Bank, 2022g; TÜİK, 2022g; TÜİK, 2022o; TÜİK, 2022ö; World Bank, 2022i; World Bank, 2022j; World Bank, 2022k). Türkiye'de işgücüne katılma oranları %46,2 ile %53,2 arasında, Yunanistan'da ise %51,0 ile %53,5 arasında gerçekleşmiştir. İncelenen dönemde, genel olarak Yunanistan'da gerçekleşen işgücüne katılma oranları, Türkiye'de gerçekleşen işgücüne katılma oranlarından daha yüksek seviyelerde olmuştur. İstihdam oranları incelendiğinde ise, 2002-2020 döneminde istihdam oranları Türkiye'de %41,2 ile %47,4, Yunanistan'da ise %38,1 ile %48,9 arasında gerçekleşmiştir. 2002-2020 döneminde genel olarak Türkiye'de gerçekleşen istihdam oranları, Yunanistan'da gerçekleşen istihdam oranlarından daha yüksek

seviyelerde olmuştur (TÜİK, 2022o; TÜİK, 2022ö; World Bank, 2022i; World Bank, 2022j; World Bank, 2022k).

4.3.1.1. Nüfus ve Demografik Özellikler

2002-2020 döneminde Türkiye ve Yunanistan'da, nüfus ve demografik özellikler bakımından önemli değişimler yaşanmıştır. İncelenen dönemde, doğurganlık ve nüfus üzerinde Türkiye'de siyasi, Yunanistan'da ise ekonomik gelişmeler belirleyici nitelikte olmuştur.

Tablo 43: Türkiye ve Yunanistan'da 2002-2020 Yılları Arasındaki Toplam Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı) ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (Yüz Kişide)

Yıl	TÜRKİYE		YUNANİSTAN	
	Toplam Doğurganlık Hızı	Yıllık Nüfus Artış Hızı	Toplam Doğurganlık Hızı	Yıllık Nüfus Artış Hızı
2002	2,40	1,473	1,28	0,366
2003	2,35	1,438	1,29	0,238
2004	2,31	1,384	1,31	0,247
2005	2,27	1,323	1,34	0,293
2006	2,24	1,248	1,40	0,300
2007	2,21	1,192	1,41	0,254
2008	2,18	1,195	1,50	0,265
2009	2,16	1,273	1,50	0,263
2010	2,15	1,400	1,48	0,128
2011	2,13	1,531	1,40	-0,147
2012	2,12	1,631	1,34	-0,540
2013	2,11	1,962	1,29	-0,725
2014	2,10	1,702	1,30	-0,666
2015	2,10	1,669	1,33	-0,658
2016	2,09	1,639	1,38	-0,415
2017	2,08	1,601	1,35	0,197
2018	2,06	1,497	1,35	-0,202
2019	2,05	1,314	1,34	-0,105
2020	2,03	1,084	1,34	-0,196

Kaynak: World Bank, 2022a; World Bank, 2022b.

Türkiye 2014 yılı itibarıyla nüfus politikalarını pronatalist yönde değiştirme kararı almıştır. Bu sürecin resmî olarak fiili başlangıcı kendisini 2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2014-2018) göstermiş olsa da, söylem düzeyinde başlangıcı 2008 yılından itibaren Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN'ın nüfusun artırılmasına yönelik açıklamalarını sıklıkla dile getirmesiyle daha öncesinde başlamıştır (Gürsoy Çuhadar, 2019: 41). Bu çerçevede, tablo 43

incelendiğinde toplam doğurganlık hızı 2002-2020 dönemi boyunca düşüş eğiliminde olmasına rağmen, 2008 yılı itibarıyla bu düşüşte yavaşlama yaşanmıştır. Yıllık nüfus artış hızında ise, 2002-2007 yılları arasında düşüş eğilimi görülmesine rağmen, 2008 yılından itibaren yükseliş eğilimi başlamıştır. Ancak, 2008 yılı itibarıyla yükseliş eğilimine giren yıllık nüfus artış hızı 2014 yılı itibarıyla tekrar düşüş eğilimine girmiştir.

Türkiye’de toplam doğurganlık hızının ve dönemin bir bölümünde yükseliş eğilimi gösterse de yıllık nüfus artış hızının düşüş eğiliminde olmasında nüfusun büyük bölümünün kentlerde yaşaması, kentleşme olgusunun kendi içinde çeşitlenmeye ve farklılaşmaya uğraması, tüketim oranlarının artması, kadınların toplumsal hayata daha fazla katılması etkili unsurlar olmuştur (Başkaya ve Özkılıç, 2017: 411).

Türkiye’de bu dönemde kadınların eğitim seviyesinin yükselmesi, hem ilk evlilik yaşını artırarak, hem de kadınların yeni iş fikirleriyle tanışması ve daha iyi işler bulması olanak sağlayarak doğurganlığın düşmesine yol açmıştır (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2010: 3).

Tablo 43 incelendiğinde, Yunanistan’da toplam doğurganlık hızının incelenen döneminin ilk yılından 2009 yılına kadar yükseliş eğiliminde olduğu, bu yıldan itibaren 2014 yılına kadar düşüş eğilimine girdiği, 2014 yılından incelenen dönemin son yılı olan 2020 yılına kadar ise kısmi iniş ve çıkışlar gösterdiği görülmektedir. Yunanistan’da toplam doğurganlık hızının, yükseliş hızındaki artışın tersine dönerek düşüşe geçmesi 2008 yılında ortaya çıkan ekonomik krizle aynı zamana denk gelmektedir. Çünkü, Yunanistan’da GSYH ve aylık toplam doğurganlık hızının, dönemsel doğurganlık düşüşüyle önemli ölçüde ilişkisi bulunmaktadır. Bu ilişkiler nedensel olarak kabul edilmese bile, her halükarda ekonomik durgunluğun Yunanistan halkının üremeye ilgili kararları ve bununla bağlantılı davranışları üzerindeki etkisinin güçlü bir göstergesi olmuştur. Ayrıca, ekonomik kriz döneminde 20-35 yaş grubunda (her iki cinsiyet) ortaya çıkan aşırı yüksek işsizlik oranları, maaşların ve emekli aylıklarının düşürülmesi ve geleceğe duyulan güvensizlik toplam doğurganlık hızının düşüşünde büyük ölçüde etkili olan unsurlardır (Kotzamanis vd., 2017: 44).

Tablo 44: Türkiye ve Yunanistan’da 2002-2020 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait Toplam ve Kent-Kır Ayrımına Göre Nüfus Sayıları

Yıl	Toplam/Kent/ Kır	TÜRKİYE			YUNANİSTAN		
		Nüfus Sayısı	Genç Nüfus (15-24 Yaş)	Genç Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı %	Nüfus Sayısı	Genç Nüfus (15-24 Yaş)	Genç Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı %
2002	TOPLAM	65,603,160	12,640,000	19,6	10,987,559	1,489,109	13,5
	KENT	41,953,824	-	-	7,991,509	-	-
	KIR	27,672,176	-	-	2,910,513	-	-
2010	TOPLAM	73,722,988	12,545,094	17,0	11,183,516	1,250,441	11,1
	KENT	56,222,356	9,735,123	-	8,484,693	-	-
	KIR	17,500,632	2,809,971	-	2,636,648	-	-
2020	TOPLAM	83,614,362	12,893,750	15,4	10,718,565	1,110,334	10,3
	KENT	77,736,041	11,892,432	-	8,529,948	-	-
	KIR	5,878,321	911,603	-	2,170,608	-	-

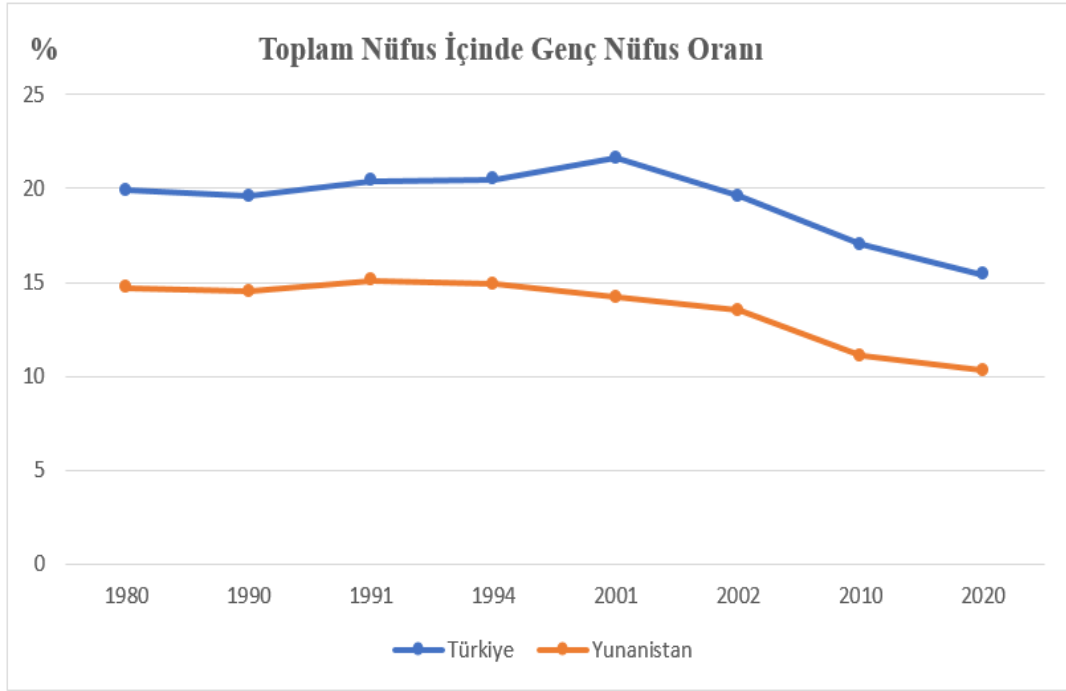
Kaynak: Baş, 2017: 264; TOBB, 2004: 118; TÜİK, 2022m; TÜİK, 2022n; UNDATA, 2022b; World Bank, 2022ç; World Bank, 2022d.

Tablo 44 incelendiğinde 2002-2020 döneminde Türkiye nüfusunun artış, Yunanistan nüfusunun ise düşüş gösterdiği görülmektedir. Türkiye’de incelenen dönem içinde toplam doğurganlık ve yıllık nüfus artış hızı düşüş göstermesine rağmen, bu hızlar pozitif oranlarda gerçekleşmiş ve bu nedenle de nüfus artış göstermeye devam etmiştir. Fakat, Yunanistan’da yıllık nüfus artış hızında 2011 yılı itibarıyla negatif oranlar görülmeye başlamıştır. Yıllık nüfus artış hızının Yunanistan’da negatife dönmesinin 2008 yılında patlak veren ve ülkeyi iflasın eşiğine getiren ekonomik kriz ile ilişkili olduğu değerlendirilmektedir. Ekonomik kriz, Yunan halkının doğurganlık kararı üzerinde olumsuz etki yaratarak yıllık nüfus hızının azalması ve negatife dönmesine neden olmuş, ayrıca Yunan halkını dış göçe zorlayarak da yıllık nüfus artış hızının negatife dönmesinde etkili olmuştur. Bunların sonucu olarak incelenen dönem içinde Yunanistan’da toplam nüfus sayısı düşüş göstermiştir. Çünkü, Yunanistan incelenen dönemin 2005 yılından itibaren genel olarak dış göç alan ülke olmaktan çıkmış ve dış göç veren bir ülke konumuna gelmiştir (World Bank, 2022a2). 2008 küresel ekonomik krizinin de ülke dışına yaşanan göç de etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Tablo 44’den görüleceği üzere 2002-2020 döneminde hem Türkiye, hem de Yunanistan’da kent nüfusu artış gösterirken, kır nüfusu ise azalış göstermiştir. 2002-2020 döneminde de, 1991-2001 döneminde olduğu gibi her iki ülkede nüfusun

büyük bölümü kentlerde yaşamaktadır. İncelenen dönemin ilk yılı olan 2002 yılında Türkiye’de nüfusun %63,95’i, Yunanistan’da 72,73’ü kentlerde yaşarken, bu oran 2020 yılına gelindiğinde Türkiye’de %92,96’ya, Yunanistan’da ise %79,58’e yükselmiştir.

Grafik 21: Türkiye ve Yunanistan’da 1980-2020 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait Toplam Nüfus İçinde Genç Nüfusun Oranı (%)

Kaynak: Baş, 2017: 264; TÜİK, 2022b; UNDATA, 2022a; DPT, 1989: 288-314; TÜİK, 2022f; DİE, 2003: 144; TOBB, 2004: 118; TÜİK, 2022m; TÜİK, 2022n; World Bank, 2022c; World Bank, 2022ç; World Bank, 2022d; UNDATA, 2022b.

1980 yılı baz alınıp Grafik 21 incelendiğinde, her iki ülkede de toplam nüfus içinde genç nüfus oranının yıllar itibarıyla genel düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. 1980 yılında toplam nüfus içinde genç nüfus oranı Türkiye’de %20, Yunanistan’da %15 civarındayken, 2020 yılına gelindiğinde Türkiye’de %15, Yunanistan’da ise %10 seviyelerine düşmüştür. Her iki ülkede de 1980’li yıllarla birlikte artış gösteren gebeliği önleyici modern yöntemler ve aile planlaması politikalarının sonucu olarak toplam doğurganlık hızının düşüş göstermesi, kadın okullaşma ve işgücüne katılma oranlarının artış göstermesi, sağlık teknolojilerinin gelişmesiyle hayatta kalma süresinin uzaması vb. unsurlar toplam nüfus içinde genç nüfus oranının düşmesinde etkili olmuştur.

4.3.1.2. İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları

1980-1990 döneminde Türkiye’de artış göstermeye başlayan işsizlik oranları (Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2022c), 1991-2001 döneminde kısmi düşüşler göstermesine rağmen (TÜİK, 2022g), 2002-2020 döneminde önemli artışlar göstermiştir. Yunanistan’da ise, 1980-1990 döneminde artmaya başlayan işsizlik oranları (European Central Bank, 2022a; World Bank, 2022e; World Bank, 2022f; World Bank, 2022g), 1991-2001 döneminde artış göstermeye devam etmiş (World Bank, 2022i; World Bank, 2022j; World Bank, 2022k) ve 2002-2020 döneminde de artmaya devam ederek oldukça çarpıcı boyutlara ulaşmıştır.

Tablo 45: Türkiye ve Yunanistan’da 2002-2020 Yılları Arasındaki İşsizlik, İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları (%) (+15 Yaş)

Yıllar	İşsizlik Oranı (%)		İşgücüne Katılma Oranı (%)		İstihdam Oranı (%)	
	Türkiye	Yunanistan	Türkiye	Yunanistan	Türkiye	Yunanistan
2002	10,3	10,0	49,6	51,8	44,4	46,6
2003	10,5	9,4	48,3	52,2	43,2	47,3
2004	10,8	10,3	46,3	53,0	41,3	47,5
2005	10,6	10,0	46,4	52,9	41,5	47,6
2006	10,2	9,0	46,3	53,1	41,5	48,3
2007	10,3	8,4	46,2	52,9	41,5	48,5
2008	11,0	7,8	46,9	53,0	41,7	48,9
2009	14,0	9,6	47,9	53,5	41,2	48,3
2010	11,9	12,7	48,8	53,5	43,0	46,7
2011	9,8	17,9	49,9	52,7	45,0	43,3
2012	9,2	24,4	50,0	52,3	45,4	39,5
2013	9,7	27,5	50,8	52,0	45,9	37,7
2014	9,9	26,5	50,5	51,8	45,5	38,1
2015	10,3	24,9	51,3	52,0	46,0	39,0
2016	10,9	23,5	52,0	52,2	46,3	39,9
2017	10,9	21,5	52,8	52,1	47,1	40,9
2018	11,0	19,3	53,2	51,9	47,4	41,9
2019	13,7	17,3	53,0	52,0	45,7	43,0
2020	13,2	16,3	49,3	51,0	42,8	42,7
Ortalama	10,95	16,12	49,4	52,4	44,0	43,9

Kaynak: TÜİK, 2022o; TÜİK, 2022ö; World Bank, 2022i; World Bank, 2022j; World Bank, 2022k.

Tablo 45 incelendiğinde, işsizlik oranlarının Türkiye’de 2002 yılı itibarıyla çift haneli rakamlara ulaştığı ve incelenen dönemin büyük bir bölümünde de çift haneli rakamlarda seyrettiği görülmektedir. Türkiye, 2001 yılında ağır bir ekonomik kriz yaşamış ve bu krizin etkileriyle işsizlik oranı incelenen dönemin ilk yılı olan 2002 yılında %10,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran 2002 yılına kadar Cumhuriyet tarihi

içindeki en yüksek işsizlik oranı olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca, 2002 yılında gerçekleşen bu oran ile birlikte işsizlik oranı 1978 yılından sonra ilk defa çift haneli rakamlara ulaşmıştır (Apaydın, 2018: 171). 2001 ekonomik krizinin etkileriyle 2005 yılına kadar yükseliş eğiliminde olan işsizlik oranları, bu yıldan itibaren düşüş eğilimine girmiş olsa da, 2008 küresel ekonomik krizinin etkileriyle tekrar yükseliş eğilimine girmiş, 2009 yılında %14,0 olarak gerçekleşerek hem incelenen dönemin, hem de Cumhuriyet tarihinin en yüksek işsizlik oranı seviyesine ulaşmıştır (Apaydın, 2018: 171). 2010 yılı itibarıyla, 2014 yılına kadar kısmi düşüşler gösteren işsizlik oranları, 2015 yılı itibarıyla genel yükseliş eğilimine girmiş ve bu yükseliş eğilimi incelenen dönemin son yılı olan 2020 yılına kadar sürmüştür. Türkiye ekonomisi 2008 yılında yaşadığı dış şoktan sonra 2018 yılında “Rahip Brunson Krizi” olarak adlandırılan ve Türkiye ile ABD arasında siyasi bir krize de neden olan olay nedeniyle bir de kur şoku yaşamıştır. Bu kur şokunun yaşandığı yılda işsizlik aylık bazda yükselişler göstermiş (TÜİK, 2022p) ve 2018 yılı itibarıyla da %11,0 olarak gerçekleşmiştir. Rahip Brunson olayından kaynaklı kur şokundan hemen 1 yıl sonra 2019 yılının Aralık ayında ortaya çıkan Covid-19 küresel salgını da alınan önlemlere rağmen Türkiye’de işgücü piyasalarını olumsuz yönde etkilemiş ve incelenen dönemin son yılı olan 2020 yılında işsizlik oranı %13,2’ye kadar yükselmiştir.

İncelenen dönemde Türkiye’de işgücü piyasalarını işsizlik bağlamında olumsuz yönde etkileyebilecek olaylardan biri de Suriyeli göçmenlerin Türkiye’ye gelmesiyle ilişkilidir. 2010 yılında yaşanan ve “Arap Baharı” olarak nitelendirilen olaylar sonrası 2011 yılı itibarıyla Türkiye’ye Suriyeli göçmen akışı başlamıştır. Türkiye’nin net göç miktarı incelendiğinde bu göçmen akımının 2014 yılına kadar yoğun bir şekilde sürdüğü görülmektedir (World Bank, 2022a2). Literatürde konuya ilişkin yapılan çalışmalarda göçmen etkisinin Türkiye’de işsizliği artırdığına yönelik görüşler olmakla birlikte, işsizlik üzerinde önemli bir etkisinin olmadığını savunan görüşler de bulunmaktadır. Ceritoğlu ve arkadaşları (2015), yaptıkları araştırmada Suriyeli göçmenlerin işsizlik oranlarını artırdığını ve Suriyeli göçmenlerin işte çalışma sürelerinin azalmasına ve iş arama sürelerinin artmasına neden olduklarını tespit etmiştir. Paksoy ve arkadaşları (2015), Suriyeli göçmenlerin Kilis ilinde meydana getirdikleri ekonomik ve sosyal etkileri araştırmış ve göçmenlerin çalışanların işsiz kalmalarına sebep oldukları gibi yeni istihdam olanakları açılmasına da neden

oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Aygöl (2018), Türkiye işgücü piyasalarına olan etkisini ölçebilmek için işsizlik, istihdam, kayıt dışı istihdam ve işgücüne katılma oranlarını temel alarak yaptığı çalışmada Suriyeli göçmenlerin işsizlik bağlamında Türkiye işgücü piyasasına genel olarak etkilerinin düşük, ancak, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa gibi göçmen sayısının fazla olduğu illerde ise bu etkinin yüksek olduğunu tespit etmiştir

Yunanistan'da incelenen dönemin 2007 yılına kadar ekonomik büyüme anlamında istenen oranlara ulaşıldığı ve 2001 yılında %4,1 olan ekonomik büyüme oranının, 2006 yılı itibarıyla %5,7'ye kadar yükseldiği görülmektedir (World Bank, 2022r). 1990'lı yıllarda ortaya çıkan yüksek işsizlik oranları 1999 yılı itibarıyla düşüş eğilimine girmiş, 1999 yılında başlayan işsizlikte düşüş eğilimi 2008 yılına kadar devam etmiştir (World Bank, 2022i). 2008 yılında ortaya çıkan küresel ekonomik kriz Yunanistan ekonomisinde önemli tahribatlar yaratmış ve ülkeyi iflasın eşiğine kadar getirmiştir. İşsizlik oranları bu ekonomik krizin etkileriyle oldukça çarpıcı boyutlara ulaşmıştır. Tablo 45 incelendiğinde, 2002 yılından 2008 yılına kadar genel düşüş eğiliminde olan işsizlik oranları 2008 küresel ekonomik krizinin patlak vermesiyle 2009 yılından itibaren yükseliş eğilimine girmiş ve 2013 yılı itibarıyla %27,5 gibi oldukça çarpıcı bir orana ulaşmıştır. 2014 yılı itibarıyla düşüş eğilimine giren işsizlik oranları, incelenen dönemin son yılı olan 2020 yılında ancak %16,3'e kadar düşüş gösterebilmiştir.

Yunanistan 2009 yılından itibaren, ABD'de 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran'dan daha uzun süren eşi görülmemiş bir borç kriziyle karşı karşıya kalmıştır. Bu borç krizi işsizlik gibi bir unsuru da olumsuz yönde etkilemiştir. Yunanistan AB, ECB, IMF gibi kuruluşlardan büyük mali yardımlar talep etmesine ve sistematik olarak bu yardımları almasına rağmen, ortaya çıkan sonuçlar reel ekonomiyi daha kötüye götürmüştür (Mavridis, 2018: 14). İşsizlik bağlamında değerlendirildiğinde, her ne kadar 2015 yılı itibarıyla işsizlik oranları düşüş eğilimine girmiş olsa da, 2020 yılı itibarıyla Yunanistan'da işsizlik oldukça çarpıcı boyutlarda seyretmeye devam etmiştir. Yunanistan'da 2002-2020 döneminde, 2008 yılından sonra ortaya çıkan çarpıcı işsizlik oranlarının temel belirleyicisi 2008 küresel ekonomik krizi olup, incelenen dönem içinde ortaya çıkan ekonomik kriz ile birlikte başka unsurlar da işsizliğin artış göstermesinde etkili olmuştur. Bunlar ise, Avro para birimine geçiş,

2004 Atina Olimpiyatları, Yunanistan'a dayatılan 3 adet ekonomik memorandum şeklinde sıralanabilir (Tzortzis, 2019: 89-90).

Türkiye ve Yunanistan'ın özellikle 2000'li yıllardan sonra savunma harcamalarına ayırdıkları payın sürekli artış gösterdiği ve 2000 yılından 2020 yılına gelindiğinde her iki ülkenin savunma harcamalarını iki kat artırdığı görülmektedir. Türkiye 2020 yılı itibarıyla savunma için yaklaşık 17,5 milyar \$, Yunanistan ise 5,3 milyar \$ harcamıştır (World Bank, 2023c). Bu harcamalarda komşu iki ülkenin birbirini tehdit olarak görmesinin de etkili olduğu değerlendirilmektedir. Türkiye ve Yunanistan'da işsizliğin en önemli nedenlerinden birinin yeterli istihdam olanakları yaratılamaması olduğu göz önüne alındığında, savunma harcamalarına yapılan yüksek harcamaların istihdam alanlarına aktarılamamasından dolayı, savunma harcamalarının bir işsizlik yaratıp yaratmadığı sorusunu akıllara getirmektedir. Paul (1996), 1962-1988 yılları arası kapsayan çalışmada savunma harcamalarının Yunanistan'da işsizliği azalttığı sonucuna ulaşırken, Chletsos ve Roupakias (2017), 1960-2015 yılları arasını kapsayan çalışmalarında savunma harcamalarının yine işsizliği azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Türkiye için yapılan araştırmalar, Türkiye'de durumun Yunanistan'daki gibi olmadığını göstermektedir. Korkmaz (2015), 2005-2012 yılları arasını kapsayan çalışmada savunma harcamalarının işsizliği artırdığı, Ceyhan ve Köstekçi de (2021), 1988-2019 yılları arasını kapsayan çalışmalarında Korkmaz (2015) gibi savunma harcamalarının işsizliği artırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca, belirtmekte fayda vardır ki, iki ülkenin dış politikada izleyeceği tutum (çatışmacı/uzlaşmacı) doğrudan savunma harcamalarına etki edebileceğinden, bu tutumlar iki ülkede işsizlik ve genç işsizliğine etki edebilmektedir. Bu nedenle, Türkiye'nin dış politikada izleyeceği çatışmacı tutum savunma harcamalarının artmasına neden olarak işsizlik ve genç işsizliğinin artmasına, uzlaşmacı tutum ise azalmasına, Yunanistan'ın ise dış politikada izleyeceği çatışmacı tutum savunma harcamalarının artmasına neden olarak işsizlik ve genç işsizliğinin azalmasına, uzlaşmacı tutum ise artmasına neden olabilmektedir.

Türkiye ve Yunanistan dolaylı olarak birbirlerinin işsizlik ve genç işsizlik oranlarına etki edebilmektedir. Türkiye ve Yunanistan'ın karasularının sınırlandırılması, Ege Denizi'nde adaların paylaşımı, adaların silahlandırılması ve bunlara son yıllarda eklenen münhasır ekonomik bölge ve S-400 füzelerinin

konuşlandırılması gibi konular üzerinden yaşadığı siyasi gerilimler iki ülkenin ekonomik istikrarını olumsuz yönde etkileyebilmekte ve dolayısıyla da iki ülke dolaylı olarak birbirinin işsizlik ve genç işsizlik oranlarına etki edebilmektedir.

Türkiye'nin iki farklı yarımadadan, Yunanistan'ın ise yarımadadan oluşan bir deniz devleti olması, her iki ülkeye de geçmişten günümüze işsizlik ve genç işsizlik oranlarının azaltılması için fırsat sunmuştur. Fakat, Türkiye bu coğrafi özelliğine rağmen, deniz turizmi bağlamında görece beklentileri karşılarsa da, gemi inşaatı, deniz taşımacılığı, balıkçılık, rüzgâr enerjisi, yeraltı kaynaklarının aranması ve çıkarılması gibi konularda 2020 yılı itibarıyla da gerekli hamleleri yapamamış ve genç nüfusuna bu alanda yeni istihdam olanakları yaratamamıştır. Ayrıca, belirtmekte fayda vardır ki, Türkiye'nin 2019 yılında Libya ile imzaladığı münhasır ekonomik bölge anlaşması da Türkiye'ye işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılması için bir fırsat sunmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'nin karasuları dışında anlaşma dahilindeki bölgelere turizm, yeraltı kaynaklarının aranması ve çıkarılması, rüzgâr enerjisi ve özellikle de balıkçılık gibi alanlarda yapacağı yatırımlar Türkiye'ye işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılması için bir fırsat sunmaktadır.

Yunanistan'da hâlihazırda gemi inşaatı, deniz taşımacılığı ve turizm gibi denizcilikle ilgili sektörler gelişmiş düzeydedir. Dolayısıyla, Yunanistan'ın belirtilen sektörlerde yapacağı yatırımları artırması ve denizciliğin diğer sektörlerine yönelik yatırımlar yapması Yunanistan'a işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılması yönünde bir fırsat sunmaktadır. Ayrıca, belirtmekte fayda vardır ki, Yunanistan'ın 2020 yılında Mısır ile imzaladığı münhasır ekonomik bölge anlaşması da Yunanistan'a işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılması için bir fırsat sunmaktadır. Bu çerçevede, Yunanistan'ın karasuları dışında anlaşma dahilindeki bölgelere balıkçılık, yeraltı kaynaklarının aranması ve çıkarılması, rüzgâr enerjisi ve özellikle de turizm gibi alanlarda yapacağı yatırımlar, Yunanistan'a işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılması için bir fırsat sunmaktadır. Yunanistan'a işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılması konusunda fırsat sunan coğrafi özelliklerinden biri de Ege Denizi'nde üzerinde yaşam olan 166-227 adet adasının bulunmasıdır (Poffley, 2003: 1-688). Yunanistan'ın bu adalara özellikle turizm sektörü kapsamında yapacağı yatırımlar, Yunanistan'a işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılması için bir fırsat sunmaktadır.

Yunanistan’a işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılması için fırsat sunan başka bir faktör ise insan hakları, demokrasi ve adalet gibi unsurların gelişmiş olmasıdır (UN, 2020: 241-343; World Justice Protect, 2020: 6). Bu durum Yunanistan’a karşı küresel ölçekte bir güven unsuru oluşturmakta ve uluslararası yatırımların ülkeye çekilerek, Yunanistan’a işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılması için bir fırsat sunmaktadır.

2002-2020 döneminde, 1991-2001 dönemine göre işgücüne katılma oranları Türkiye’de düşüş (TÜİK, 2022g; TÜİK, 2022o; TÜİK, 2022ö), Yunanistan’da ise artış göstermiştir (World Bank, 2022j). Tablo 45 incelendiğinde, Türkiye’de incelenen dönemin 2002-2007 yılları arasında işgücüne katılma oranlarında düşüş görülmektedir. Türkiye’de bu yıllar arasında kadınların işgücüne katılma oranları düşüş göstermiş olup (World Bank, 2022j), bu durum ise belirtilen yıllarda yaşanan genel işgücüne katılma oranlarındaki düşüşün temel nedenini oluşturmaktadır (DPT, 2006: 37). Türkiye’de 2008 yılı itibarıyla işgücüne katılma oranları genel yükseliş eğilimine girmiş ve bu genel yükseliş eğilimi 2020 yılına kadar devam etmiştir. 2008 yılından sonraki yıllarda ortaya çıkan yükselişte, 2008 küresel ekonomik krizi sonrası hayata geçirilen aktif istihdam politikası niteliğindeki istihdam teşvikleri ile kadın istihdamının belirgin bir şekilde desteklenmesi etkili olmuştur. Bununla birlikte, bu dönemde Türkiye’deki demografik unsurlar işgücüne katılımı bütüncül bir şekilde desteklemiştir. Önceki dönemlerde işgücüne katılma üzerinde kentleşme sonucu meydana gelen aşağı yönlü baskı bu dönemde çalışma çağındaki nüfusta kent yönlü yoğunlaşmanın durmasıyla ortadan kalkmıştır. Söz konusu olumsuz etkinin ortadan kalmasıyla beraber eğitim demografisindeki olumlu gelişmelerin bu dönemde etkisini belirgin bir şekilde hissettirdiği, özellikle kentte ikamet eden kadınlar üzerinde işgücüne katılma oranına anlamlı ölçüde katkı sağladığı görülmektedir (Alcan, 2018: 48-57).

Yunanistan’da ise 2002-2020 döneminde, 1991-2001 dönemine göre işgücüne katılma oranlarında artış yaşanmasına rağmen (World Bank, 2022j), tablo 45 incelendiğinde de görüleceği üzere 2002-2020 döneminde bu oranlarda önemli dalgalanmalar yaşanmamıştır. İncelenen dönemde, işgücüne katılma oranları %51,0 ile %53,5 arasında bir seyir izlemiştir. Aslında, ekonomik krizin ortaya çıktığı dönemlerde “güçenmiş işçi etkisi” nedeniyle işgücüne katılma oranlarında düşüşler beklenmesine rağmen, Yunanistan’da 2008 küresel ekonomik krizinden sonraki

dönemde işgücüne katılma oranları neredeyse sabit kalmıştır. Bu durumun temel sebebi ise kadınların işgücüne katılma oranlarında artış yaşanmasıdır. 2008 yılından sonra Yunanistan’da erkeklerin işgücüne katılma oranlarında düşüş yaşanırken, kadınların işgücüne katılma oranlarında artış yaşanmıştır (World Bank, 2022j). Dolayısıyla, bu artış ve düşüşler birbirini dengelemiş ve işgücüne katılma oranları sabit kalmıştır. 2008 yılında ortaya çıkan ekonomik kriz döneminde, kadınların işgücüne katılımı önceki ekonomik krizlerle karşılaştırıldığında farklı özelliklere sahiptir. Kadınlar, erkek istihdamında, kadın istihdamından daha güçlü düşüş nedeniyle aile gelirlerindeki kayıpları telafi etmek için işgücü piyasasına girmişlerdir (Mattingly ve Smith, 2010: 344). Bu durum da, kadınların işgücüne katılma oranlarını artırmış ve erkek işgücüne katılma oranlarında yaşanan düşüşe rağmen, genel işgücüne katılma oranlarını dengelemiştir.

2002-2020 döneminde Türkiye ve Yunanistan’da istihdam oranları 1991-2001 dönemine göre düşüş göstermiştir (TÜİK, 2022g; TÜİK, 2022o; TÜİK, 2022ö; World Bank, 2022k). 2002-2020 döneminde Türkiye ekonomisi incelendiğinde ekonomik kriz dönemleri dışında ve özellikle 2011 yılına kadar yüksek büyüme oranlarının gerçekleştiği görülmektedir. Fakat, ortaya çıkan yüksek büyüme oranlarına rağmen, işsizlik oranlarında düşüşler yaşanmadığı, hatta son yıllarda işsizlikte belirgin artışların ortaya çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla, yaşanan ekonomik büyümenin istihdamda beklenen artışı sağlamadığı anlaşılmaktadır. İstihdam yaratmayan büyüme olarak nitelenen bu durum farklı yapısal unsurlara bağlı olarak meydana gelmektedir (Demiral ve Çelem, 2020: 74).

Türkiye’de 2000’li yıllar sonrası ortaya çıkan hızlı ekonomik büyüme, yapısal değişimler, sanayileşme ve kentleşme politikalarına rağmen, tarım sektörünün toplam istihdam içindeki yüksekliği, kayıt dışı istihdamın yoğunluğu ve yüksek genç işsizlik oranları gibi nedenlerle Türkiye hâlen gelişmekte olan bir ülkenin istihdam özelliklerini yansıtmaktadır. İstihdam yaratma kapasitesi zayıf bir büyüme, şüphesiz büyümenin ortaya çıkardığı faydaların toplumun tüm kesimlerine dağılımını da sınırlandırmaktadır (Şahin ve Yıldırım, 2015: 127).

2002-2020 döneminin son yılları incelendiğinde Türkiye’de istihdamın çoğunlukla erkek, lise altı eğitilmiş ve orta yaş grubunda toplandığı görülmektedir.

Türkiye’de istihdamda cinsiyet temelli olarak büyük farklar bulunmaktadır. Bu durum kadınların istihdam edilmesine yönelik özel politika geliştirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Kadınların istihdama erişememe, istihdamdan ayrılma ve istihdama geri dönememe nedenleri ortaya koyularak, bu sorunları ortadan kaldıracı politikalara ihtiyaç duyulmaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018: 50-51). İstihdamın lise altı eğitimlilerde toplanması ise Türkiye’de istihdamda nitelikli işgücü sorununun incelenen dönemde de devam ettiğini göstermektedir (Durkaya ve Hüsnüoğlu, 2018: 61).

2008 yılında ortaya çıkan küresel ekonomik kriz Yunanistan’da işsizlik oranlarını olduğu gibi istihdam oranlarını da olumsuz yönde etkilemiştir. 2009 yılı itibarıyla istihdam oranları düşüş göstermeye başlamıştır (World Bank, 2022k). Aslında, Yunanistan’da istihdam, istihdam koruma mevzuatı (Yunanistan’da katı olduğunu düşünülen) sebebiyle ekonomik krize önemli bir gecikmeyle tepki vermiştir. İşletmeler başta işten çıkarma maliyetlerinden kaçınmaya çalışırken, hükümet destekli istihdam koruma planları krizin ilk aşamalarında istihdam üzerindeki etkiyi bir şekilde yumuşatmıştır. Çeyreklik istihdam artış oranları, Yunanistan işgücü piyasasını 2008 yılının dördüncü çeyreğinde önemli ölçüde zayıflatmaya başlamıştır. Bu tarihten itibaren ise istihdam oranında bir daralma yaşanmaya başlamış ve bu 2013 yılına kadar devam etmiştir. 2008 yılında %48,9 olarak gerçekleşen istihdam oranı 2013 yılına gelindiğinde %37,7 kadar düşmüştür. Bu düşüş tüm faaliyet sektörlerindeki daralmadan kaynaklanmaktadır Ekonomik krize uyum birçok işverenin, çalışanlarının tam zamanlı iş sözleşmelerini yarı zamanlı iş sözleşmelerine dönüştürmesine yol açmış ve bunun sonucu olarak yarı zamanlı çalışan sayısı artış göstermiştir (Karantinos, 2013: 8).

4.3.1.3. Genç İşsizliğinin Analizi

2002-2020 döneminde, genç işsizlik oranları hem Türkiye, hem de Yunanistan’da 1991-2001 dönemine göre artış göstermiştir (TÜİK, 2022ı; UNDATA, 2022f; UNDATA, 2022g; TÜİK, 2022r; TÜİK, 2022s; ILO, 2022e). İncelenen dönemde, genç işsizlik oranları Türkiye’de oldukça yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir. Yunanistan’da ise, 2002-2020 döneminde genç işsizliği açısından oldukça çarpıcı bir tablo ortaya çıkmıştır.

Tablo 46: Türkiye ve Yunanistan’da 2002-2020 Yılları Arasında İşsizlik ve Genç İşsizliğine İlişkin Veriler

Yıl	Toplam İşsiz Sayısı (+15 Yaş)		Toplam Genç İşsiz Sayısı		Genç İşsizlik Oranı (%)		Toplam İşsizler İçinde Genç İşsizlerin Oranı (%)	
	Türkiye	Yunanistan	Türkiye	Yunanistan	Türkiye	Yunanistan	Türkiye	Yunanistan
2002	2,464,000	474,500	980,000	135,000	19,2	25,8	39,7	28,4
2003	2,493,000	453,700	975,000	125,800	20,5	25,4	39,1	27,5
2004	2,385,000	507,000	919,000	134,900	20,6	26,1	38,5	26,4
2005	2,388,000	493,400	881,000	117,300	19,9	25,8	36,8	23,7
2006	2,328,000	448,200	832,000	105,800	19,1	25,0	35,7	23,4
2007	2,377,000	418,300	871,000	90,300	20,0	22,7	36,6	21,5
2008	2,611,000	387,900	897,000	81,900	20,5	21,9	34,3	21,1
2009	3,471,000	484,700	1,126,000	95,400	25,3	25,7	32,4	19,6
2010	3,046,000	639,400	961,000	116,700	21,7	33,0	31,5	18,2
2011	2,615,000	881,800	832,000	149,800	18,4	44,7	31,8	16,9
2012	2,518,000	1,195,100	775,000	181,900	17,5	55,3	30,7	15,2
2013	2,747,000	1,330,300	857,000	183,600	18,7	58,3	31,1	13,8
2014	2,853,000	1,274,400	858,000	160,400	17,9	52,4	30,0	12,5
2015	3,057,000	1,197,000	919,000	139,100	18,5	49,8	30,0	11,6
2016	3,330,000	1,130,900	985,000	123,700	19,6	47,3	29,5	10,9
2017	3,454,000	1,027,000	1,069,000	114,500	20,8	43,6	30,9	11,1
2018	3,537,000	915,000	1,052,000	96,800	20,3	39,9	29,7	10,5
2019	4,469,000	818,900	1,317,000	82,300	25,4	35,2	29,4	10,6
2020	4,061,000	755,000	1,156,000	77,200	25,3	35,0	28,4	10,2
Ort.	2,958,105	677,905	961,157	115,620	20,4	34,4	32,9	16,6

Kaynak: TÜİK, 2022r; TÜİK, 2022s; ILO, 2022e.

Tablo 46 incelendiğinde, her iki ülkede de genç işsizlik oranlarının 2008 küresel ekonomik krizi ile birlikte önemli yükselişler gösterdiği görülmektedir. 2008 küresel ekonomik krizi Türkiye ve Yunanistan ekonomisi üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkarmıştır. Fakat, bu krizin Yunanistan üzerindeki etkileri bir borç krizini başlatması nedeniyle oldukça ağır olmuştur. Türkiye’de 2008 küresel ekonomik krizinin genç işsizliği üzerindeki etkileri genç işsizlik oranının düşmeye başladığı 2010 yılı itibarıyla hafiflemeye başlarken, Yunanistan’da Troyka¹⁰ tarafından dayatılan kemer sıkma politikaları ekonomik krizi derinleştirmiş ve genç işsizlik oranları artış göstermeye devam etmiştir (Ünay vd., 2016: 55-59). Yunanistan’da genç işsizlik oranları 2014 yılı itibarıyla düşüş eğilimine girmiş olsa da, 2020 yılında %35 gibi oldukça yüksek bir oranla kriz öncesi dönemlerde görülen oranların bir hayli üstünde gerçekleşmiştir. Türkiye’de ise, genç işsizlik oranlarında 2010 yılında başlayan genel düşüş eğilimi 2016 yılına kadar sürmüş, fakat, genç işsizlik oranları bu yıldan sonra tekrar yükseliş eğilimine girmiş ve 2020 yılında %25,3 gibi yüksek bir seviyede gerçekleşmiştir.

Türkiye için 2001 ve 2008 ekonomik krizlerinin, incelenen dönemde ortaya çıkan yüksek genç işsizliği oranlarının temel belirleyicisi konumunda olduğu

¹⁰ Troika (Troyka): Avrupa Komisyonu, Avrupa Merkez Bankası ve Uluslararası Para Fonu tarafından oluşturulan tek karar grubunu ifade etmek için kullanılan bir terimdir.

söylenbilir. Türkiye’de 2001 ekonomik krizi sonrası Bretton Woods kuruluşları destekli Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı hayata geçirilmiş olup (Kuvvetli Yavaş, 2019: 138), bu programın amaçlarından biri de genç işsizliğin azaltılmasıdır. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı sonrasında ekonomide birtakım olumlu gelişmeler yaşanmış olmasına rağmen, bu olumlu gelişmelerin istihdam yaratıcı biçimde olmaması nedeniyle işsizlik ve genç işsizliği ülkenin başlıca makroekonomik sorunu olmaya incelenen dönemde de devam etmiştir (Kol ve Karaçor, 2012: 389-391). Ekonomik krizlerin yanında incelenen dönemin son yıllarında Rahip Brunson krizine bağlı olarak yaşanan kur şoku nedeniyle genç işsizlik oranları aylık ve yıllık bazda artışlar göstermiştir (TÜİK, 2022ş). 2019 yılı sonunda patlak veren Covid-19 küresel salgını da Türkiye’de genç işsizliğini olumsuz yönde etkileyen faktörler arasındadır. Covid-19 salgınının yayılmasını önlemek için alınan tedbirler (işyerlerinin kapatılması, çalışma sürelerine getirilen kısıtlamalar vb.) genç işsizlik oranlarına olumsuz yönde yansımıştır. Ayrıca, salgın, ekonomik açıdan ortaya çıkardığı olumsuz etkiler kapsamında işgücü piyasasına girmeye çalışan üniversiteden yeni mezun olmuş gençlerin iş bulma olanakları ciddi ölçüde zayıflatmıştır. Bu durum işsizliğin ve genç işsizliğin yükselmesi noktasında önemli bir kaynak olmuştur (Tatlıyer, 2020).

Yunanistan’da 2002-2020 döneminde genç işsizlik oranları oldukça çarpıcı boyutlara ulaşmıştır. Öyle ki, 2013 yılında Yunanistan’da her on gençten neredeyse altısı işsiz duruma gelmiştir. İncelenen dönemde Yunanistan’da genç işsizliğinin çarpıcı boyutlara ulaşmasındaki başat unsur şüphesiz 2008 küresel ekonomik krizidir. Yunanistan’da Troyka tarafından dayatılan kemer sıkma politikalarının ekonomik krizi derinleştirdiği ve genç işsizlik oranları artırdığı daha önce belirtilmişti (Ünay vd., 2016: 55-59). Ancak, bazı yazarlar genç işsizliğinin kemer sıkma politikalarının aksine, kamu harcamalarındaki kesintilerin, özelleştirmelerin, ücret düşüşlerinin, sosyal korumanın kısmen sıkılaştırılmasının, sosyal korumanın liberalleştirilmesinin, geçici ve yarı zamanlı sözleşmelerin etkinleştirilmesinin ve istihdam korumasının azaltılmasının sonuçları olarak yükseliş gösterdiğini savunmaktadır. 2008 küresel ekonomik krizi, Yunanistan’da eğitimden işe geçiş süresinin uzamasına ve genel olarak işgücü piyasasına geçişlerin azalmasına neden olmuştur. Bunlarla birlikte, işgücü piyasasında istenen ve işgücü piyasasına giriş yapacaklar arasındaki beceri uyumsuzluğunu artırmış, sektörel işgücü piyasası ayrıştırmış ve nihayetinde genç

işsizliğinin artmasına neden olmuştur (Kraatz, 2015: 2-5). Keyes’a göre ise (2017), 2008 yılında Yunanistan’da genç işsizliğinin çarpıcı boyutlara ulaşmasında ülke ekonomisinin büyüme oranlarının düşmesi ve daralması etkili olmuştur. Bu yıllarda AB’den alınan kurtarma paketleri ve kredi derecelendirme kuruluşları tarafından Yunan borcunda önemli bir temerrüt riski olacağını söyleyen bir sorumluluk reddi beyanıyla birlikte verilen not, Yunanistan ekonomisinde potansiyel yatırımcıları uzaklaştırmış ve kemer sıkma programlarının etkileriyle birlikte ekonomisinin büyüme potansiyeline önemli ölçüde zarar vermiştir.

4.3.2. Türkiye ve Yunanistan’ın Sosyoekonomik Dönüşümü

Türkiye’de 2002 yılında iktidara gelen AK Parti Hükümeti IMF ile 18. (2002-2005) ve 19. (2005-2008) stand-by anlaşmalarını¹¹ imzalamıştır. AK Parti Hükümetinin bu anlaşmaları kendi ekonomik programlarına uyumlu hale getirmesi ile çok önemli yapısal reformlara imza atılmıştır. Yıllarca süren dış borç, enflasyon, bütçe açığı ve kamu borçları gibi sorunlar önemli ölçüde sorun olmaktan çıkmıştır. Ekonomide reform niteliği taşıyan önlem ve uygulamaların hazırlanan Orta Vadeli Programlarla koordineli bir şekilde yürütülmesi ülke ekonomisinin uluslararası kuruluşlara bağımlılığını ortadan kaldırmış (Karagöl ve Bingöl, 2013: 7), Türkiye, IMF’ye olan borcunu 2013 yılında tamamlamıştır (Bilici, 2016: 114). 2013 yılından sonra ise, Türkiye’de enflasyonun, kurların, faizlerin yükseldiği ve kişi başına düşen gelirin azaldığı bir döneme girilmiştir. Yani ekonomik büyüme gerçekleşmesine rağmen, temel sorunlar ekonomide kendisini tekrar göstermeye başlamıştır (Cinel, 2018: 60).

Yunanistan’ın ekonomik göstergeleri 1999-2008 yılları arasında Yunanistan lehine gelişim göstermiş, yükselen ve önemli bir sorun niteliğinde olan işsizlik oranlarında belirtilen yıllarda düşüş yaşanmıştır (World Bank, 2022i). Fakat, 2008 yılında ortaya çıkan ekonomik kriz bu tabloyu tersine çevirerek, incelenen dönemin son yılı olan 2020 yılı itibarıyla da hâlâ etkileri devam eden ağır bir ekonomik tahribat yaratmıştır. 2008 küresel ekonomik krizi Yunanistan’ın mali dengesizliklerini, dış ticaret açıklarını, zayıf rekabet gücünü ortaya çıkarmış ve ülkeden önemli bir sermaye

¹¹ Stand-by anlaşmaları, belli bir ekonomik ve politika programına bağlı olarak, ödeme ve geri ödemeleri belli bir takvim dâhilinde yapılmak üzere talep edilen fon sağlama anlaşmalarıdır (İnan, 2019: 602).

çıkışına neden olmuştur. Yunanistan'ın Avro para birimine geçişiyle birlikte hanehalklarının ve işletmelerin kolay ve ucuz kredi olanaklarına kavuşmaları ve AB kurumlarının uzun süre bu duruma seyirci kalmaları hem yüksek cari işlemler, hem de bütçe açıkları sorununu ortaya çıkarmıştır. Diğer taraftan, Yunanistan'ın zayıf sanayi ve teknolojik altyapısına rağmen, AB ve Avro bölgesi üyesi olmasının olanaklarını kullanarak elde ettiği yapay toplumsal refah ve bolluk, 2000'li yıllarda iktidara gelen hükümetlerin kamu açıklarını gizlemelerine ve yapısal mali reformları ertelemelerine uygun bir ortam hazırlamıştır (Ünay vd., 2016: 55-59).

2008 küresel ekonomik krizi çekirdek Avro bölgesi üyelerine bir Avrupa konsolidasyon devleti inşa etmek için neo-liberal politikaları çevreye yayma fırsatı sunmuştur. Bu çerçevede, Troyka tarafından, Yunanistan'a 2008 küresel ekonomik krizine çözüm önerileri olarak neo-liberal politikalar dayatılmıştır (Clifton vd., 2018: 587).

2002-2020 döneminde işsizlik her iki ülkede de artış göstermiş olup, Yunanistan'da bu yükseliş çarpıcı boyutlara ulaşmıştır (TÜİK, 2022o; TÜİK, 2022ö; World Bank, 2022i). Dolayısıyla, incelenen dönemde her iki ülkede de ortaya çıkan işsizlik sorununun yaşanan sosyoekonomik dönüşümün başat unsurlarından bir olduğu söylenebilir. Belirtmekte fayda vardır ki, Türkiye ve Yunanistan ekonomisinin kırılgan bir yapıya sahip olması ekonomik krizlerin ortaya çıkma ihtimalini artırmakta (Işık, 2004: 65; Türk ve Erarslan, 2016: 281-287) ve işsizlik ve genç işsizlik oranları ise en çok ekonomik kriz dönemlerinde artış göstermektedir. İncelenen dönemde, Türkiye ve Yunanistan'ın işsizlik göstergelerinde niceliksel olarak farklar ortaya çıksa da, işsizlikten etkilenenlerin niteliksel olarak benzer gruplar olduğu görülmektedir. İncelenen dönemde her iki ülkede de gençler ve kadınlar (World Bank, 2022a6; World Bank, 2022a7) işsizlikten en çok etkilenenler olmuştur.

İncelenen dönemde ortaya çıkan 2008 küresel ekonomik krizinden her iki ülke etkilenmiş olsa da, ekonomik krizin işsizliğin yapısında meydana getirdiği dönüşüm her iki ülkede bazı noktalarda birbirinden ayrılmaktadır. Bunun en belirgin örneklerinden biri genç işsizlik oranları ve işsizlik süresi bakımından ortaya çıkmaktadır. 2008 küresel ekonomik krizinin Yunanistan'da bir borç krizine dönüşerek uzun bir süre boyunca devam etmesi ve ekonomik kriz dönemlerinde ise

gençlerin işgücü piyasasına girmesinin zorlaşması, ayrıca, işgücü piyasasında olan gençlerin de işten çıkarılacaklar arasında genel olarak ilk tercih edilenler arasında olması Türkiye'ye göre, Yunanistan'da genç işsizlik oranlarının bir hayli yüksek gerçekleşmesine neden olmuştur. Örneğin, 2013 yılında Türkiye'de genç işsizlik oranı %18,7 olarak gerçekleşirken, Yunanistan'da %58,3 seviyesine kadar yükselmiştir (TÜİK, 2022r; TÜİK, 2022s; ILO, 2022e).

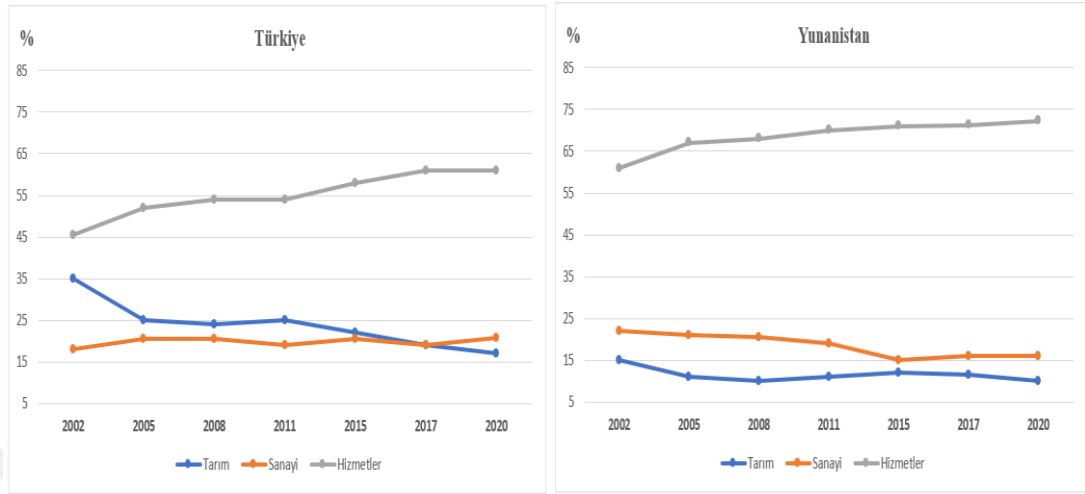
2008 küresel ekonomik krizinden dolayı iki ülkede işsizliğin yapısında meydana gelen ayrışmanın bir diğer örneği ise işsizlik süresi bakımından ortaya çıkmıştır. 2008 küresel ekonomik kriziyle birlikte Yunanistan'da uzun süreli işsizlik oranlarında 2009 yılı itibarıyla önemli artışlar yaşanırken, Türkiye'de bu ekonomik krizin yaşandığı yıllarda uzun süreli işsizlik oranları genel olarak sabit bir seyir izlemiştir (OECD, 2022e). Dolayısıyla, ekonomik kriz Yunanistan'da işsizliğin uzun süreli bir sorun haline dönüşmesine neden olmuştur.

Türkiye'de ve özellikle de Yunanistan'da işsizliğin artış göstermesinin sosyoekonomik sonuçlarından biri de yoksulluk bağlamında ortaya çıkmıştır. Türkiye'de medyan gelirin¹² %50'sinin altında yaşayanların oranında 2017 itibarıyla, Yunanistan'da ise 2008 küresel ekonomik kriziyle birlikte artış yaşanmıştır (World Bank, 2022a5). Belirtmekte fayda vardır ki, medyan gelirin %50'sinin altında yaşayanların oranında Yunanistan'da yaşanan artış, Türkiye'de yaşanan artışın bir hayli üstünde gerçekleşmiştir. İşsizliğin yükselmesiyle, işsizliğin ortaya çıkardığı gelir kayıplarını ve yoksulluğu önleyici en önemli pasif istihdam politikalarından biri olan işsizlik ödeneğinin Yunanistan en fazla 12 ay (Malkoutzis, 2011: 2), Türkiye'de ise en fazla 10 ay (İŞKUR, 2022) ödemesinden dolayı giderek artan sayıda insan yoksulluğa maruz kalmıştır.

2002-2020 döneminde Türkiye ve Yunanistan'ın post-endüstriyel döneme entegre olma çabaları artış göstermiştir. Artış gösteren çabaların sonuçlarının ve her iki ülkenin post-endüstriyel dönemin neresinde olduğunun anlaşılması için öncelikle bu konulara ilişkin ipuçları sunan istihdamın sektörel dağılımı, sonrasında ise Türkiye ve Yunanistan'ın teknoloji ve eğitim gibi unsurlardaki göstergeleri incelenecektir.

¹² Gelirler küçükten büyüğe sıralandığında ortaya düşen değer medyan geliri ifade etmektedir.

Grafik 22: Türkiye ve Yunanistan’da 2002-2020 Yılları Arasında Seçilmiş Yıllara Ait İstihdamın Sektörel Dağılımı (%)

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015: 52; TÜİK, 2022v; ILO, 2022f.

Grafik 22’den, 2002-2022 döneminde Türkiye’de istihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde önemli değişimlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu değişimlerden ilki tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payında ortaya çıkmaktadır. İncelenen dönemin ilk yılı olan 2002 yılından, son yılı olan 2020 yılına gelindiğinde tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı %35’den, %15’lere düşerek %20’lik bir düşüş göstermiştir. Değişimlerden ikincisi ise yine tarım sektörü ile ilgilidir. Tarım sektörü 1991-2001 döneminin hemen hemen yarısında toplam istihdam içinde en yüksek paya sahip sektör olurken (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015: 252), 2002-2020 dönemi içinde yaşanan büyük düşüş ile birlikte, 2017 yılından sonra sanayi sektörünün de gerisinde kalarak toplam istihdam içinde en düşük paya sahip sektör olmuştur. Bunda, tarım sektöründe yaşanan büyük düşüşe karşın, sanayi sektörünün toplam istihdam içindeki payının artış göstermesi de etkili olmuştur. Yaşanan değişimlerin üçüncüsü ise hizmetler sektörü ile ilişkilidir. 1991-2001 döneminde hizmetler sektörü dönemin yarısı boyunca toplam istihdam içinde en yüksek paya sahip sektör iken (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015: 52), 2002-2020 döneminin tamamında toplam istihdam içinde en yüksek paya sahip sektör olmuştur. Ayrıca, bu sektörde gerçekleşen istihdam incelenen dönem boyunca %20’lik bir artış göstermiştir. Dolayısıyla, incelenen dönem içinde Türkiye’de, tarım sektöründe sağlanan istihdamda büyük bir düşüş, hizmetler sektöründe sağlanan istihdamda büyük bir artış, sanayi sektöründe sağlanan istihdamda ise kısmi bir artış yaşanmıştır.

İstihdamın sektörel dağılımı Yunanistan açısından incelendiğinde ise, 2002-2020 döneminde sektörlerin sağladığı istihdamda niceliksel farklılıkların ortaya çıkması haricinde, sıralamada 1991-2001 dönemine göre (World Bank, 2022n) herhangi bir değişiklik meydana gelmemiştir. Yunanistan’da 2002-2020 döneminde de, 1991-2001 döneminde olduğu gibi toplam istihdam içinde hizmetler sektörü birinci, sanayi sektörü ikinci, tarım sektörü ise en son sırada istihdam sağlayan sektör olma niteliğindedir. İncelenen dönemde, Yunanistan’da tarım ve sanayi sektörünün toplam istihdam içindeki payı düşüş, hizmetler sektörü ise payı ise yükseliş göstermiştir (ILO, 2022f).

Grafik 22’den, Türkiye’de tarım sektöründe yaşanan kopmaların sanayi ve hizmetler sektörüne, Yunanistan’da ise tarım ve sanayi sektöründe yaşanan kopmaların hizmetler sektörüne istihdam olarak yansıdığı anlaşılmaktadır. İncelenen dönemin son yılı olan 2020 yılı itibarıyla her iki ülkede istihdamın sektörel dağılımı genel olarak birbirine yakın seviyelerde gerçekleşmiş ve salt sıralama olarak dikkate alındığında, bu sıralama post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle uyumluluk göstermiştir. Fakat, Yunanistan ve özellikle de Türkiye, tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı bakımından post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelere ayrılmaktadır. Çünkü, 2020 yılı itibarıyla tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı Türkiye’de %15, Yunanistan’da ise %11’in üstünde gerçekleşerek, post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelere ortaya çıkan oranların bir hayli üstünde gerçekleşmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015: 52; TÜİK, 2022v; ILO, 2022f; UNDATA, 2022e). Hizmetler sektörü açısından bir değerlendirme yapıldığında, her iki ülkede de hem bu sektörün toplam istihdam içindeki payı dönem içinde artış göstermiş, hem de post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerdeki gibi toplam istihdam içinde en yüksek paya sahip sektör olmuştur. Tarım, sanayi ve hizmetler sektörünün toplam istihdam içindeki payı salt niceliksel bakımdan değerlendirildiğinde ise Yunanistan’ın, Türkiye’ye göre post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelere daha yakın bir çizgide olduğu görülmektedir.

Her iki ülkede istihdamın sektörel dağılımı incelendikten sonra, aşağıda teknolojiye ilişkin göstergeleri incelenecektir. Sonrasında ise bu göstergeler ışığında her iki ülkenin post-endüstriyel dönemin neresinde olduklarına ilişkin genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Tablo 47: Türkiye ve Yunanistan'ın Teknoloji ve Teknolojiyle İlişkili Göstergeleri

S. No	Ölçüt	Yıl	Referans	Değer	
				Türkiye	Yunanistan
1	İnternet Üzerinden Ürün Siparişi Verme ya da Satın Alma	2020	%	36,5	-
2	İnternet Erişimine Sahip Girişimlerin Oranı (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2020	%	94,9	-
3	Web Sitesine Sahip Girişimlerin Oranı (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2020	%	53,7	-
4	Girişimlerde Ücretli Bulut Bilişim Kullanma Oranı (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2020	%	14,1	17
5	Sabit Genişbant İnternet Üyeligi	2020	Her Yüz Kişide	17,06	39,62
6	Mobil Genişbant İnternet Üyeligi	2020	Her Yüz Kişide	74,80	87,10
7	Bireysel İnternet Kullanımı	2020	%	73,98	75,67
8	Sabit Genişbant İnternet Tarifeleri	2020	(SGP \$/dakika)	36,94	35,00
9	Yaşa Göre İnternet Kullanıcıları (16-24 Yaş)	2019	%	90,8	98,8
10	Yaşa Göre İnternet Kullanıcıları (55-74 Yaş)	2019	%	34,1	46,1
11	İnternet Kullanılarak Geçirilen Ortalama Günlük Süre	2019	Saat	7,2	-
12	Mobil İnternet Kullanılarak Geçirilen Ortalama Günlük Süre	2019	Saat	2,5	-
13	Sosyal Medya Kullanılarak Geçirilen Ortalama Günlük Süre	2019	Saat	3,4	-
14	Öğrencilerin Okul Dışında İnternette Geçirdikleri Süre (15-16 Yaş)	2018	Saat/Hafta	21,8	25,2
15	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, e-Mail	2019	Ortalama, %	46,2	77,9
16	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, Ürün Bilgisi	2019	Ortalama, %	65,0	88,3
17	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, Sosyal Ağ	2019	Ortalama, %	81,4	74,9
18	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, Haber Okuma	2019	Ortalama, %	69,8	87,7
19	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, e-Devlet	2019	Ortalama, %	68,7	68,2
20	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, e-Bankacılık	2019	Ortalama, %	47,1	40,3
21	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, Telefon	2019	Ortalama, %	82,7	66,8
22	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, Çevrimiçi Satın Almalar	2019	Ortalama, %	30,9	42,4
23	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, Bulut Bilişim Sistemleri	2019	Ortalama, %	25,9	32,8
24	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, İçerik Yaratımı	2019	Ortalama, %	42,5	46,2
25	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, Seyahat/Konaklama	2019	Ortalama, %	14,0	21,3
26	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, İş Arama	2019	Ortalama, %	10,6	17,0
27	İnternet Kullanıcıları Arasında Çevrimiçi Etkinliklerin Yayılması, Çevrimiçi Satış	2019	Ortalama, %	21,8	3,2
28	Nüfusa Göre Hiç İnternet Kullanmamış Kişilerin Oranı	2020	%	21,0	14,16
29	Hanelerde İnternet Erişimi	2020	%	88,29	78,54

30	Güvenli İnternet Sunucuları	2020	Bir Milyon Nüfus Başına	6,76	8,94
31	Uluslararası İnternet Bant Genişliği	2020	(kb/s)	121,62	115,02
32	Sosyal Medya Kullanan İşletme Oranı, Tüm İşletmeler İçinde	2019	%	49,6	54,8
33	Küçük İşletmeler İçinde Sosyal Medya Kullanan İşletme Oranı	2019	%	48,1	54,0
34	Orta Büyüklükteki İşletmeler İçinde Sosyal Medya Kullanan İşletme Oranı	2019	%	55,1	60,3
35	Büyük Ölçekli İşletmeler İçinde Sosyal Medya Kullanan İşletme Oranı	2019	%	65,8	65,8
36	Kamu Otoriteleri ile Etkileşim İçin İnterneti Kullanan Kişi Oranı	2019	%	51,2	52,1
37	Kamu Otoriteleri ile Etkileşim İçin İnterneti Kullanan Kişi Oranı, Yükseköğrenim Mezunu	2019	%	91,0	88,4
38	Kamu Otoriteleri ile Etkileşim İçin İnterneti Kullanan Kişi Oranı, Düşük Eğitim Düzeyine Sahip veya Örgün Eğitim Almamış Kişiler	2019	%	31,4	15,8
39	İnternete İlk Kez 6 Yaşında veya Daha Küçük Yaşta Erişen Öğrenciler (15 Yaşındaki Öğrencilerin Yüzdesi Olarak)	2018	%	18,21	17,05
40	Çevrimiçi Bir Kursa Katılanlar (Son Üç Ayda İnternet Kullanan Bireylerin Yüzdesi Olarak)	2019	%	3,3	7,5
41	Mal veya Hizmet Siparişi Vermek İçin İnterneti Kullanan Kişiler	2019	%	30	39
42	Diğer AB Ülkelerinden Mal veya Hizmet Sipariş Etmek İçin İnterneti Kullanan Kişiler	2019	%	2	14
43	Son Üç Ay İçinde İnternet Üzerinden Özel Kullanım Amacıyla Mal veya Hizmet Siparişi Veren/Satın Alan Kişiler	2019	%	23	32
44	Bilgi Teknolojileri Hizmetleri İhracatı (% Toplam Hizmet Ticareti)	2020	%	2,23	2,41
45	Bilgi ve İletişim Teknolojileri Alanında Patent Başvuruları	2020	Bir Milyon Kişi Başına	1,96	1,78
46	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, Sabit Geniş Bant (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	93,3	80,3
47	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, İnternet Sitesi (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	51,5	59,3
48	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, Sosyal Medya (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	49,6	54,8
49	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, e-Satın Almalar (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	-	13,7
50	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, Bulut Bilişim (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	10,1	12,8
51	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, Yüksek Hızlı Geniş Bant (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	19,6	8,0

52	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, e-Satış (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	11,2	11,1
53	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, Tedarik Zinciri Yönetimi (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	9,0	9,7
54	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, Radyo Frekanslı Tanımlama (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	-	6,6
55	Bilgi Teknolojileri Araç ve Faaliyetlerinin İşletmelerde Yayılması, Büyük Veri (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2019	Ortalama, %	-	12,6
56	Bir Yenilik Gerçekleştiren veya Herhangi Bir Yenilik Faaliyetinde Bulunan Tüm İşletmeler (İlgili Sektördeki Tüm İşletmelerin Yüzdesi Olarak)	2016	%	61,50	57,70
57	Bir Yenilik Gerçekleştiren veya Herhangi Bir Yenilik Faaliyetinde Bulunan İşletmeler, Bilgi Teknolojileri Üretimi Yapan İşletmeler (İlgili Sektördeki Tüm İşletmelerin Yüzdesi Olarak)	2016	%	77,40	65,30
58	Bir Yenilik Gerçekleştiren veya Herhangi Bir Yenilik Faaliyetinde Bulunan İşletmeler, Bilgi ve İletişim Hizmetleri İşletmeleri (İlgili Sektördeki Tüm İşletmelerin Yüzdesi Olarak)	2016	%	75,60	62,70
59	Yenilik Faaliyetlerinde Bulunan Girişimlerin Oranı (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2020	%	38,5	-
60	Ar-Ge Harcaması	2020	% GSYH	1,03	1,18
61	Telekomünikasyon Hizmetlerindeki Yıllık Yatırımın Gelir İçindeki Payı	2020	(% Telekomünikasyon geliri) (kb/s)	19,32	15,84
62	Gayri Safi Sermaye Oluşumu	2020	% GSYH	24,80	12,54
63	Toplam Telekomünikasyon Geliri	2016	(x Milyon \$)	15036	5598
64	Mobil Teknoloji Gelirleri	2016	(x Milyon \$)	7461	1850
65	Telekomünikasyon Sermaye Harcaması	2016	(x Milyon \$)	2459	1251
66	Mobil Ağlardan Elde Edilen Gelirler (%Telekomünikasyon Hizmetleri)	2020	%	58,4	38,86
67	Dijital Olarak İhraç Edilebilir Hizmet Oranı (% Toplam Hizmet Ticareti)	2020	%	10,98	9,66
68	e-Katılım Endeksi	2020	0-1 Arası	0,89	0,79
69	Tasarım Ürünleri İhracatı (% Toplam Ticaret)	2020	%	3,00	1,30
70	Robot Teknolojisi Kullanan Girişimlerin Oranı (10 ve Daha Fazla Çalışan)	2020	-	-	-
71	Çevrimiçi Kamu Hizmetleri Endeksi	2020	0-1 Arası	0,86	0,71
72	Hanelerde Bilgisayar Sahipliği	2020	%	55,31	-
73	Cep Telefonu Aboneliği	2020	Her Yüz Kişide	96,84	113,45
74	Ortalama Mobil Hücresel Tarifeler	2020	(SGP \$/dakika)	0,00	1,38

75	Mobil Ağ Kapsamı	2020	Nüfusun %	99,06	99,9
76	Elektrik Üretimi	2020	(mWh/kişi)	3,70	4,68
77	Patent İşbirliği Anlaşması Kapsamındaki Patent Başvurusu	2020	Bir Milyon Kişi Başına	24,67	11,48
78	Sabit Geniş Bant Bağlantılarının Ortalama Deneyimli İndirme Hızı	Temmuz 2019	Speedtest (Ookla)	22,1	22,7
79	M2M/Yerleşik Mobil Hücresel Abonelikler	Haziran 2019	100 kişi başına M2M kartları	6,8	3,9
80	Ülkeler Arası Yapay Zekâ Becerileri Geçışı	2019	Puan	-418,92	-311,57
81	Ülkeler Arası Yapay Zekâ Becerileri Penetrasyonu (Net Beceri Geçiş Oranı)	2015-2019	Puan	0,81	0,94
82	Bilgi ve İletişim Sektöründe İstihdam (+15 Yaş) Not: Türkiye verisi 2020, Yunanistan verisi ise 2019 yılına aittir.	2020/ 2019	Bin Kişi	241	54,52
83	Bilgi ve İletişim Sektöründe İstihdam (15-24 Yaş)	2020	Bin Kişi	33	-
84	Bilgi ve İletişim Teknolojileri Sektörünün Toplam İstihdam İçindeki Payı (+15 Yaş) Not: Türkiye verisi 2020, Yunanistan verisi ise 2019 yılına aittir.	2020/ 2019	%	0,89	1,54
85	Bilgi ve İletişim Teknolojileri Sektörünün Toplam İstihdam İçindeki Payı (15-24 Yaş)	2020	%	0,96	-
86	Yarı Zamanlı Çalışma Oranı	2020	%	11,3	9,7
87	Bilgi Yoğun Faaliyetlerde İstihdam Edilen İşgücü Oranı	2020	%	22,76	30,59
88	Tam Zamanlı Telekomünikasyon Çalışanı (Bir Milyon Kişi Başına)	2020	Kişi Sayısı	0,0330	0,1393
89	Cinsiyete Göre İstihdam Edilen Bilgi ve İletişim Teknolojileri Uzmanı, Erkek	2020	%	83,2	72,3
90	Cinsiyete Göre İstihdam Edilen Bilgi ve İletişim Teknolojileri Uzmanı, Kadın	2020	%	16,8	27,7
91	Bireylerin Dijital Beceri Düzeyi	2019	%	36	51
92	Okur-Yazarlık Oranı	2020	%	97	98
93	Yükseköğretimde Okullaşma Oranı (Brüt)	2019	%	112,78	149
94	Yükseköğretimde Okullaşma Oranı (Net)	2019	%	43,37	-
95	Yükseköğretimde Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Okullaşma Oranı, Net, 15-19 Yaş Erkek	2019	%	9	19
96	Yükseköğretimde Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Okullaşma Oranı, Net, 15-19 Yaş Kadın	2019	%	12	23
97	Yükseköğretimde Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Okullaşma Oranı, Net, 20-24 Yaş Erkek	2019	%	45	44
98	Yükseköğretimde Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Okullaşma Oranı, Net, 20-24 Yaş Kadın	2019	%	46	49
99	Yükseköğretimde Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Okullaşma Oranı, Net, 25-29 Yaş Erkek	2019	%	31	24
100	Yükseköğretimde Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Okullaşma Oranı, Net, 25-29 Yaş Kadın	2019	%	27	21
101	Fen, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik Yükseköğretim Mezunları (20-29 Yaş Arası)	2020	Bin Kişide	20,21	-

102	Bilgi ve İletişim Teknolojileri Araçlarının Pazar Payı, Mobil Telefon	2020	%	70,54	41,28
103	Bilgi ve İletişim Teknolojileri Araçlarının Pazar Payı, Masaüstü Bilgisayar	2020	%	27,83	55,76
104	Bilgi ve İletişim Teknolojileri Araçlarının Pazar Payı, Tablet	2020	%	1,63	2,96
105	Mobil Cihaz Pazar Payı, Samsung	2020	%	44,58	29,28
106	Mobil Cihaz Pazar Payı, Xiaomi	2020	%	12,09	29,58
107	Mobil Cihaz Pazar Payı, Apple	2020	%	15,68	14,59
108	Mobil Cihaz Pazar Payı, Huawei	2020	%	13,61	17,13
109	Mobil Cihaz Pazar Payı, Oppo	2020	%	2,2	-
110	Mobil Cihaz Pazar Payı, General Mobile	2020	%	2,7	-
111	İşletim Sistemi Pazar Payı, Android	2020	%	60,36	36,94
112	İşletim Sistemi Pazar Payı, Windows	2020	%	24,95	50,11
113	İşletim Sistemi Pazar Payı, IOS	2020	%	11,46	6,98
114	Arama Motoru Pazarı, Google Chrome	2020	%	74,98	70,44
115	Arama Motoru Pazarı, IOS Safari	2020	%	10,88	8,98
116	Arama Motoru Pazarı, Samsung İnternet	2020	%	6,33	2,18
117	Arama Motoru Pazarı, Mozilla Firefox	2020	%	1,19	10,36
118	Tarayıcı Pazarı, Google	2020	%	74,41	97,42
119	Tarayıcı Pazarı, Yandex	2020	%	21,03	-
120	Tarayıcı Pazarı, Yahoo	2020	%	2,23	0,64
121	Tarayıcı Pazarı, Bing	2020	%	1,24	1,7
122	İlköğretimde Okullaşma Oranı (Brüt)	2019	%	97	100
123	Ortaöğretimde Okullaşma Oranı (Brüt)	2020	%	104	108
124	Yüksek Teknoloji İhracatı (Üretilen İhracatın Yüzdesi)	2020	%	3,15	13,25
125	Çalışılan Süre (Haftalık)	2020	Saat	30,2	33,2

Kaynak: TÜİK, 2022y; OECD, 2022b; TÜBİSAD, 2022: 19-46; OECD, 2020: 64-284; EUROSTAT, 2022b; TÜİK, 2022z; ITU, 2018: 62-85; MEB, 2021,1; OECD, 2021: 156; Statcounter, 2022; World Bank, 2022u; World Bank, 2022v; World Bank, 2022a8; OECD, 2022f; ELSTAT, 2022; EUROSTAT, 2022ç; World Bank, 2022t.

Tablo 47'den bir ülkenin internet altyapısı hakkında önemli ipuçları veren güvenli internet sunucuları incelendiğinde, bir milyon kişi başına güvenli internet sunucusu sayısının Türkiye'de 6,76, Yunanistan'da ise 8,94 (tablo 47, s.no: 30) olduğu görülmektedir. Bu sayı ABD'de 141,39, Almanya'da 97,53 ve İngiltere'de ise 36,41 olarak gerçekleşmiştir (TÜBİSAD, 2022: 25). Türkiye ve Yunanistan'da hanelerde internet erişimi incelendiğinde, Türkiye'de hanelerin yaklaşık %12, Yunanistan'da ise yaklaşık %22'sinde (tablo 47, s.no: 29) internet erişiminin olmadığı görülmektedir. Bu oran Japonya ve Hollanda'da yaklaşık %4, Güney Kore'de ise yaklaşık %0,4 olarak gerçekleşmiştir (TÜBİSAD, 2022: 32).

Post-endüstriyel döneme şekil veren en önemli BİT'lerden birinin internet olduğu söylenebilir. Bu nedenle internete erişim bu dönemin en önemli göstergelerinden biri arasında yer almaktadır. Tablo 47'den, Türkiye ve Yunanistan'ın sabit¹³ ve mobil¹⁴ genişbant internet üyeliği sayıları incelendiğinde, Türkiye'de her yüz kişiden 17,06'sının sabit genişbant, 74,80'inin mobil geniş bant, Yunanistan'da her yüz kişiden 39,62'sinin sabit genişbant, 87,10'unun ise mobil geniş bant internet üyeliği (tablo 47, s.no: 5-6) olduğu görülmektedir. Sabit ve mobil geniş bant internet üyelik sayıları post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkeler açısından incelendiğinde, sabit geniş bant internet üyesi kişi sayısı (her yüz kişiden) Fransa'da 45,69, Hollanda'da 43,63 ve Almanya'da ise 41,99 olarak gerçekleşirken, mobil geniş bant internet üyesi kişi sayısı (her yüz kişiden) Japonya'da 202,97, ABD'de 152,17 ve İngiltere'de ise 103,39 olarak gerçekleşmiştir (TÜBİSAD, 2022: 33-34).

Dijital ekonomiye ve post-endüstriyel topluma geçişin önemli göstergelerinden biri de, talep tarafında kişilerin dijital teknolojileri kullanımıdır. Bu bakımdan bireysel internet kullanım oranının yüksekliği önem arz etmektedir. Bireysel internet kullanımı Türkiye'de %73,98, Yunanistan'da %75,67 iken (tablo 47, s.no: 7), Hollanda'da %93,29, Japonya'da 92,73 ve İngiltere'de ise %92,52 olarak gerçekleşmiştir (TÜBİSAD, 2022: 30). İnternet kullanıcılarının çevrimiçi etkinliklerine bakıldığında, Türkiye'de bu etkinliklerde ilk üç sırayı sırasıyla telefon, sosyal ağ kullanımı ve haber okuma alırken, Yunanistan'da ilk üç sırayı sırasıyla ürün bilgisi inceleme, haber

¹³ Sabit bir hat üzerinden sağlanan ve ev, işyeri vb. yerlere internete erişim sağlanması durumunu ifade etmektedir.

¹⁴ Mobil cihazlar ile internet erişiminin sağlanması durumunu ifade etmektedir.

okuma ve sosyal ağ kullanımı (tablo 47, s.no: 15-27) almaktadır. Hollanda’da bu sıralama e-mail, e-bankacılık ve e-devlet ziyaretleri, İsveç’te ise e-mail, e-devlet ve e-bankacılık şeklinde gerçekleşmiştir. Ayrıca, bulut bilişim etkinliği oranı Hollanda’da %54, İsveç’te %64,3 iken, bu oran Türkiye’de %25,9, Yunanistan’da ise %32,8 olarak gerçekleşmiştir. E-mail etkinliği oranı Hollanda’da %96,6, İsveç’te %92,9 iken, bu oran Türkiye’de %46,2 Yunanistan’da ise %77,9 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2020: 99). Türkiye ve Yunanistan’da internet kullanıcılarının etkinliklere göre genel bir profili çizildiğinde, Türkiye’de internet kullanıcılarının sosyal ağ, Yunanistan’da ise ürün bilgisi inceleme gibi internetin magazinsel etkinliklerine daha çok katıldıkları görülmekteyken, bulut bilişim ve e-mail gibi etkinliklere ise daha az katıldıkları görülmektedir.

BİT’in toplam hizmet ticareti içindeki payı Türkiye’de %2,23, Yunanistan’da %2,41 iken (tablo 47, s.no: 44), bu oran Almanya’da %11,78, İtalya’da ise %7,29 olarak gerçekleşmiştir (TÜBİSAD, 2022: 44). Toplam telekomünikasyon geliri Türkiye’nin 15 milyar 36 milyon \$, Yunanistan’ın 5 milyar 598 milyon \$ iken (tablo 47, s.no: 63), ABD’nin 614 milyar 349 milyon, Japonya’nın ise 156 milyar 929 milyon \$’dır. Mobil teknoloji gelirleri Türkiye’nin 7 milyar 461 milyon \$, Yunanistan’ın 1 milyar 850 milyon \$ iken (tablo 47, s.no: 64), ABD’nin 255 milyar 405 milyon, Almanya’nın ise 21 milyar 84 milyon \$’dır. Telekomünikasyon sermaye harcaması Türkiye’nin 2 milyar 459 milyon \$, Yunanistan’ın 1 milyar 251 milyon \$ iken (tablo 47, s.no: 65), İngiltere’nin 6 milyar 748 milyon, İtalya’nın ise 7 milyar 649 milyon \$’dır (ITU, 2018: 62-85). Üretilen toplam ihracat içinde yüksek teknoloji ihracat oranı Türkiye’nin %3,15, Yunanistan’ın %13,25 iken (tablo 47, s.no: 124), bu oran İngiltere’de %23, ABD ve Japonya’da ise %19 olarak gerçekleşmiştir (World Bank, 2022a8).

Ar-Ge harcamalarının GSYH’ye oranı Türkiye’de %1,03, Yunanistan’da %1,18 iken (tablo 47, s.no: 60), bu oran Japonya’da %3,26, Almanya’da %3,09 ve ABD’de ise %2,84 olarak gerçekleşmiştir (TÜBİSAD, 2022: 19). Patent İşbirliği Anlaşması kapsamında bir milyon kişi başına patent başvurusu yapan kişi sayısı Türkiye’de 24,67, Yunanistan’da 11,48 iken (tablo 47, s.no: 77), bu sayı Japonya’da 417,06, Almanya’da 232,91 ve Fransa’da ise 118,32 olarak gerçekleşmiştir (TÜBİSAD, 2022: 20).

İnternet vasıtasıyla, devletten vatandaşa bilgi aktarımı olanakları ve paydaşlar ile karşılıklı etkileşim gibi konularda hizmetler sunan e-katılım endeks değeri (endeks değeri 0-1 arasında belirlenmiştir) Türkiye’de 0,89, Yunanistan’da 0,79 iken (tablo 47, s.no: 68), bu endeks değeri ABD’de 1, Japonya’da 0,99 ve ise İngiltere’de ise 0,98 olarak gerçekleşmiştir (TÜBİSAD, 2022: 46). Kamu otoriteleri ile internet üzerinden iletişim sağlayan kişilerin yüzdesi Türkiye’de %51,2, Yunanistan’da 52,1 iken (tablo 47, s.no: 36), bu oran İsveç’te %86,0, İngiltere’de ise %63,0 olarak gerçekleşmiştir (Eurostat, 2022b). Türkiye’de çevrimiçi bir kursa katılanların yüzdesi %3,3, Yunanistan’da %7,5 iken (tablo 47, s.no: 40), bu oran ABD’de %20, İngiltere’de %19,6 ve İsveç’te ise %18,8 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2020: 117).

Bir ülkede hizmetler sektörünün sağladığı istihdamın yükseliş eğiliminde olması ve toplam istihdam içinde en yüksek paya sahip olması, o ülkenin post-endüstriyel toplum özellikleri gösterdiğinin ölçütlerinden biri olarak dikkate alınmaktadır. Fakat, salt hizmetler sektörünün sağladığı istihdamın yükseliş eğiliminde olması ve toplam istihdam içinde en yüksek paya sahip olması post-endüstriyel toplum özelliklerinin sağlanmasında tek ölçüt değildir. Hizmetler sektöründe sağlanan istihdam içinde, bu sektörün alt sektörlerinden biri niteliğinde olan BİT sektörünün toplam istihdam içindeki payı, post-endüstriyel toplum özelliklerinin sağlanması bakımından esas olarak dikkate alınan ölçütlerden biridir. Bu bağlamda, BİT sektörünün toplam istihdam içindeki payı Türkiye’de %0,89, Yunanistan’da 1,54 iken (tablo 47, s.no: 84), bu oran İsveç’te yaklaşık %5, Fransa ve Almanya’da ise %3,1 olarak gerçekleşmiştir (Eurostat, 2022b). Türkiye’de bir milyon kişi başına tam zamanlı telekomünikasyon çalışanı sayısı 0,0330, Yunanistan’da 0,1393 iken (tablo 47, s.no: 88), bu sayı ABD’de 0,2146, Almanya’da ise 0,1731 olarak gerçekleşmiştir (TÜBİSAD, 2022: 42).

2020 yılında yarı zamanlı çalışma oranı Türkiye’de %11,45, Yunanistan’da %9,75 iken, bu oran Hollanda’da %36,94, Japonya’da %25,78 ve İngiltere’de ise %22,25 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2022b). Aynı yıl geçici istihdamda olanların oranı Türkiye’de %10,9, Yunanistan’da %10,1 iken, Hollanda’da %18,0, İsveç’te ve Fransa’da ise %15,4 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’de çalışma süresi haftalık ortalama 30,2, Yunanistan’da 33,2 saat iken (tablo 47, s.no: 125), bu süre Almanya’da 25,4, İngiltere’de 26,2 ve Fransa’da ise 27,05 saat olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2022f).

Türkiye’de ilköğretimde okullaşma oranı %97, Yunanistan’da %100 olarak gerçekleşirken (tablo 47, s.no: 122), ABD’de %101, İngiltere’de %100 ve Fransa’da ise %103 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’de ortaöğretimde okullaşma oranı %104, Yunanistan’da %108 olarak gerçekleşirken (tablo 47, s.no: 123), Almanya’da %98, İsveç’te %146 ve Kanada’da ise %114 olarak gerçekleşmiştir. Bir ülkeyi post-endüstriyel topluma taşıyacak en önemli gruplardan biri olan yükseköğretimliler açısından okullaşma oranları incelendiğinde ise, bu oran Türkiye’de %112,7, Yunanistan’da %149 (tablo 47, s.no: 93) olarak gerçekleşirken, Almanya’da %74, ABD’de %88 ve Kanada’da ise %76 olarak gerçekleşmiştir (World Bank, 2022u; World Bank, 2022ü; World Bank, 2022v).

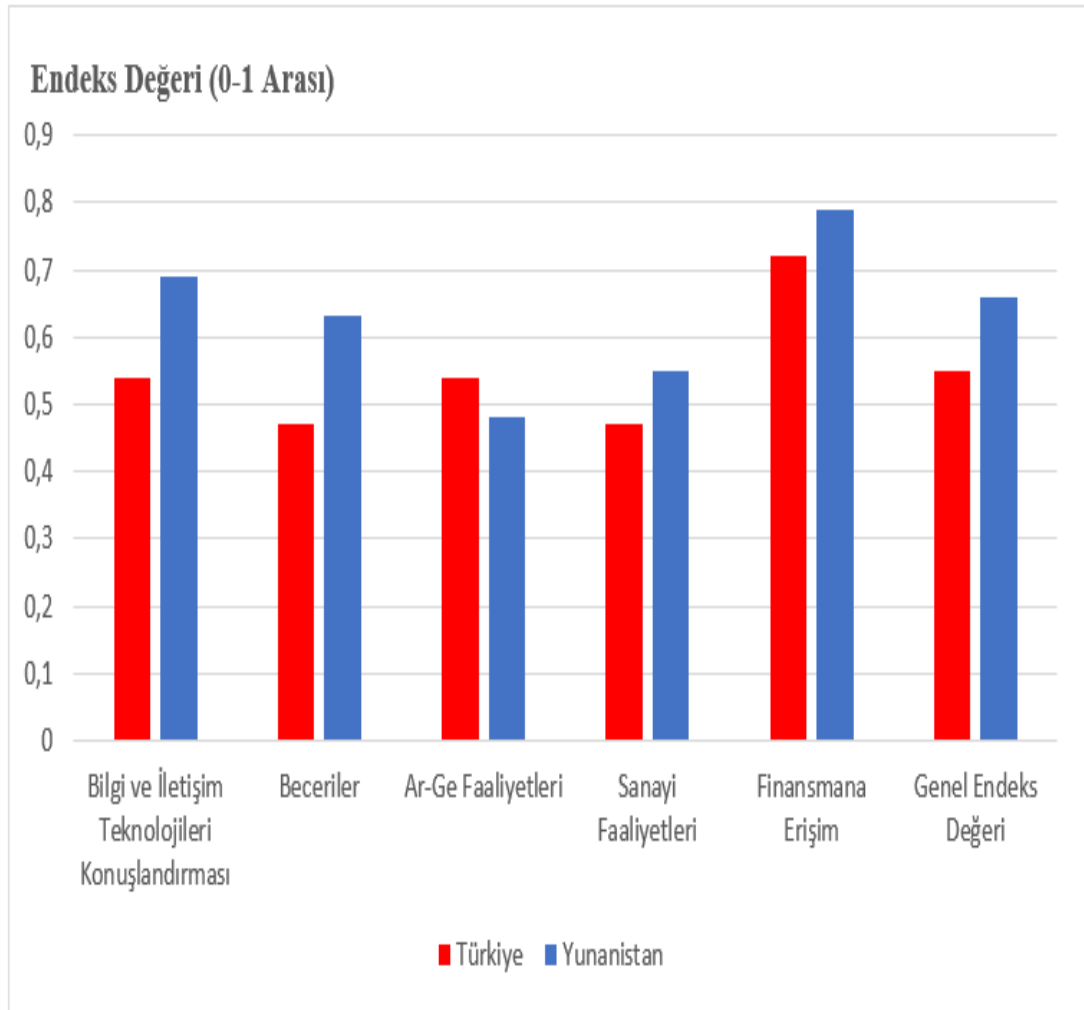
BİT araçlarının pazar payları incelendiğinde Türkiye’de mobil telefonların, masaüstü bilgisayarlara göre, Yunanistan’da ise Türkiye’de gerçekleşen durumun tam tersi masaüstü bilgisayarların, mobil telefonlara göre daha çok tercih edildiği görülmektedir. Türkiye’de BİT araçlarında mobil telefonlar %70,54’lük, Yunanistan’da ise %41,28’lik kısmı oluştururken, masaüstü bilgisayarlar Türkiye’de %27,83’lük, Yunanistan’da ise %55,76’lık kısmı oluşturmaktadır (tablo 47, s.no: 102-103).

On ve daha fazla çalışanı olan işletmelerde bilgi teknolojileri araç ve faaliyetlerinin işletmelerde yayılması incelendiğinde, bulut bilişim sistemi kullanan işletme oranı Türkiye’de %10,1, Yunanistan’da %12,8 iken (tablo 47, s.no: 50), bu oran Kanada’da %52,9, Japonya’da %58,7 ve İsveç’te ise %57,2 olarak gerçekleşmiştir. İnternet sitesine sahip olan işletmelerin oranı Türkiye’de %51,5, Yunanistan’da %59,3 iken (tablo 47, s.no: 47), bu oran Almanya’da %88,2, Hollanda’da %91,9 ve İngiltere’de ise %83,9 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2020: 106).

2020 yılı itibarıyla mobil cihaz pazarında Türkiye’de Güney Kore, Yunanistan’da ise Çin teknolojilerinin hâkim olduğu görülmektedir (tablo 47, s.no: 105-106). Aynı yıl mobil teknoloji pazarında Almanya, Fransa, Hollanda ve Japonya gibi ülkelerde ise ABD teknolojilerinin hâkim olduğu görülmektedir (Statcounter, 2022).

Bir ülkede dijital ekonomi içinde e-ticaret hacmi ve internet üzerinden alışverişin yaygınlaşması açısından önemli bir gösterge niteliğindeki çevrimiçi mal veya hizmet satın almaları oranı Türkiye’de %30, Yunanistan’da %39 iken (tablo 47, s.no: 41), bu oran Hollanda’da %67,2, Almanya’da ise yaklaşık %60,0 olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2020: 99).

Grafik 23: Türkiye ve Yunanistan’ın 2019 Yılına Ait Sınır Teknoloji Hazırlık Endeksi Değerleri

Kaynak: UNCTADSTAT, 2022.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) tarafından, dünyada ortaya çıkan teknolojilerin kullanılması, benimsenmesi, uyarlanması ve bu teknolojilere ne kadar hızlı adapte olunabileceğini gösteren ulusal yeteneklerin ölçüldüğü endekste, Grafik 23’den de görüleceği üzere Türkiye ve Yunanistan

finansmana erişimde en yüksek endeks değerini alırken, Türkiye sanayi faaliyetleri ve becerilerde, Yunanistan ise Ar-Ge faaliyetlerinde en düşük endeks değerini almıştır. Ülkelerin genel endeks değerlerine bakıldığında Türkiye'nin endeks değeri 0,546, Yunanistan'ın 0,655 iken, aynı yıl bu endeks değeri Japonya'nın 0,870, ABD'nin 1, Almanya'nın 0,918 ve Hollanda'nın ise 0,951 olarak gerçekleşmiştir (UNCTADSTAT, 2022).

Tablo 48: 2019 Yılı Küresel Rekabet Endeksi 4.0 Sonuçlarına Göre Seçilmiş Dünya Ülkelerinin Sıralaması

Sıra	Ülke	Puan
1	Singapur	84,8
2	ABD	83,7
3	Hong Kong	83,1
4	Hollanda	82,4
5	İsviçre	82,3
6	Japonya	82,3
7	Almanya	81,8
.	.	.
.	.	.
58	Azerbaycan	62,7
59	Yunanistan	62,6
60	Güney Afrika	62,4
61	Türkiye	62,1
63	Kosta Rika	62,0
.	.	.
.	.	.
.	.	.
139	Demokratik Kongo Cumhuriyeti	36,1
140	Yemen	35,5
141	Çad	31,1

Kaynak: WEF, 2019: xiii.

Dünya Ekonomik Forumu tarafından hazırlanan Küresel Rekabet Endeksi 4.0 sıralaması tablo 48'den incelendiğinde, 141 ülke içinde Türkiye'nin 62,1 endeks puanıyla (endeks değeri 0-100 arası) 61. sırada, Yunanistan'ın ise 62,6 endeks puanıyla 59. sırada yer aldığı görülmektedir. Sıralamada ise ilk üç sırayı Singapur, ABD ve Hong Kong alırken, son üç sırayı ise Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Yemen ve Çad almıştır.

Tablo 49: Türkiye ve Yunanistan’ın 2019 Yılına Ait Rekabetçilik Endeks Puan Değerleri

Ölçütler	Türkiye Endeks Puanı (0-100)	Türkiye’nin 141 Ülke İçindeki Sıralaması	Yunanistan Endeks Puanı (0-100)	Yunanistan’ın 141 Ülke İçindeki Sıralaması
Kurumlar	53,9	71	50,5	85
Altyapı	74,3	49	77,7	37
BİT Uyum	57,8	69	64,7	52
Makroekonomik İstikrar	61,3	129	75,0	64
Sağlık	87,1	42	93,5	23
Beceriler	60,8	78	70,5	41
Ürün Piyasası	54,1	78	53,8	81
İşgücü Piyasası	52,9	109	52,7	111
Finansal Sistem	61,2	68	49,0	115
Pazar Büyüklüğü	79,0	13	59,6	57
İşletme Dinamizmi	58,8	75	58,8	76
Yenilik Kabiliyeti	44,5	49	45,1	47

Kaynak: WEF, 2019: 246-565.

2002-2020 döneminde hem Türkiye’nin, hem de Yunanistan’ın endüstri 4.0 kapsamında dijital dönüşümü gelişmiş ülkelerin gerisinde kalmıştır (Kocaoğlu, 2020: 213; European Commission, 2022b). Bunun daha iyi anlaşılabilmesi için Küresel Rekabet Endeksi 4.0’dan ülkelerin endeks puanında kullanılan bazı ölçütlerin incelenmesinde fayda vardır. Bu çerçevede, tablo 49 incelendiğinde Türkiye ve Yunanistan’ın rekabetçilik ölçütlerinde en düşük ve en yüksek puanı aldıkları ölçütün aynı olduğu görülmektedir. Hem Türkiye, hem de Yunanistan sağlıkta en yüksek puanı alırken, çağımızda sürdürülebilir bir rekabet üstünlüğü sağlamada stratejik bir öneme sahip olan yenilik ölçütünde ise her iki ülke en düşük puanı almıştır. Tablo 49 incelenmeye devam edildiğinde iki ülkenin de işgücü piyasası rekabet gücü endeks puan değerinin düşük seviyelerde olduğu ve bu puan değeri bakımından 141 ülke içinde son sıralarda yer aldıkları görülmektedir. BİT’e uyum ölçütü incelendiğinde ise her ne kadar Yunanistan 141 ülke içinde çok üst sıralarda kendisine yer bulamasa da, endeks puanı Türkiye’den daha yüksek olarak gerçekleşerek, Türkiye’ye göre BİT’e daha uyum sağlayan bir ülke konumunda olmuştur. Ayrıca, Türkiye için makroistikrar, Yunanistan için de finansal sistem ölçütleri her iki ülkenin de rekabetçilik yarışında geride kalmalarına neden olmuştur. Çünkü, Türkiye makroistikrar ölçütünde 141 ülke içinde 129. sırada, Yunanistan finansal sistem ölçütünde 141 ülke içinde 115. sırada yer almıştır.

Buraya kadar Türkiye ve Yunanistan'ın post-endüstriyel dönemin neresinde olduğunu anlamak için Tablo 47'den teknoloji ve teknolojiye ilişkin referans değerler ile birlikte sınır teknoloji hazırlık endeksi değerleri ve endüstri 4.0 ölçütlerinin de yer aldığı Küresel Rekabet Endeksi 4.0 değerleri incelenmiş, bu değerler hem iki Türkiye ve Yunanistan arasında, hem de post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle kıyaslanmıştır.

Yapılan kıyaslamalardan Türkiye ve Yunanistan'ın teknolojik göstergelerinde birbirine karşı bazı unsurlarda üstünlükleri olsa da, genel olarak Yunanistan'ın post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelere Türkiye'den daha yakın bir çizgide olduğu söylenebilir. Türkiye ve Yunanistan'ın, post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle kıyaslaması yapıldığında ise eğitimde okullaşma oranları hariç, genel olarak bu ülkelerin oldukça gerisinde kaldığı görülmektedir. Eğitimde okullaşma oranı bakımından Türkiye ve Yunanistan incelenen dönem itibarıyla niceliksel olarak post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkeleri yakalamış, hatta bazılarını geride bırakmış olsa da, Türkiye ve Yunanistan'da eğitimin nitelik kazandırma yönünün zayıflığı ve eğitim eşitsizliği (Okur, 2015: 47; Tsakloglou ve Cholezas, 2005: 17-18) işgücü piyasalarına genç işsizliği olarak yansımıştır.

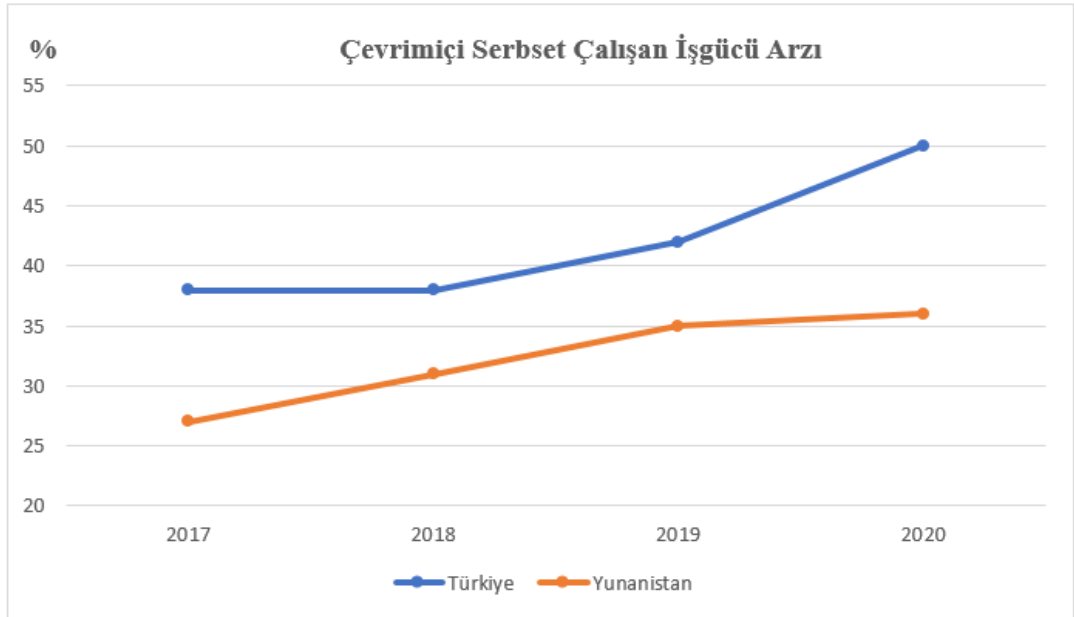
Türkiye ve Yunanistan'ın teknolojik konumu her ne kadar post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kalmış olsa da, birçok dünya ülkesinde olduğu gibi her iki ülkenin 2002-2020 dönemi içinde teknolojik gelişim ve dijitalleşmeye yönelik çabalarının devam etmiş olması, istihdamın yapısında dönüşümleri başlatan yeni çalışma şekilleri ve mesleklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yeni çalışma şekilleri ve mesleklerin ortaya çıkmasında ise genel olarak internet teknolojisi başat unsurlardan biri olmuştur.

2011 yılı itibarıyla ortaya çıkan dördüncü sanayi devrimi ya da diğer adıyla endüstri 4.0, bünyesinde barındırdığı nöroteknolojiler, implante teknolojiler, yeni arayüz gözlükleri, giyilebilir internet, her yerde mevcut bilgi işlem, akıllı telefonlar, herkes için depolama, nesnelerin interneti, nesneler için internet, bağlantılı ev modelleri, akıllı şehirler, karar için büyük veri, yapay zekâ, robot teknolojisi, bitcoin ve blockchain, paylaşım ekonomisi, 3D yazıcı ve imalat, 3D baskı ve insan sağlığı, 3D baskı ve tüketici ürünleri, tasarım canlılar vb. (Schwab, 2016: 132-181) unsurlarla yeni

çalışma şekilleri ve mesleklerin ortaya çıkmasındaki diğer başat unsurlardan biri olmuştur. Endüstri 4.0 kapsamında ortaya çıkan bu unsurlar ayrıca, otomasyonlaşma ile tarım ve sanayi sektörlerindeki üretim, hizmetler sektöründe ise hizmet üretiminin yapısında değişimleri ortaya çıkarmıştır.

Son yıllarda Türkiye ve Yunanistan’da teknolojin gelişimine bağlı olarak çevrimiçi arz ve talep yönlü ve gig ekonomisi kapsamında ortaya çıkan çalışma şekillerinde ve mesleklerde istihdam halinde olanların sayısında artış olduğu değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, internet temelli çevrimiçi platformlarda işgücü arz ve talebini izleyen OLB tarafından Türkiye ve Yunanistan’da gerçekleşen çevrimiçi işgücü arzının incelenmesinde fayda vardır.

Grafik 24: Türkiye ve Yunanistan’da 2017-2020 Yılları Arasındaki Çevrimiçi Serbest Çalışan İşgücü Arzı Oranı (%)

Kaynak: Online Labour Observatory, 2022.

Grafik 24 Türkiye ve Yunanistan’da çevrimiçi çalışma şekline olan ilginin artış gösterdiğini doğrular niteliktedir. Çünkü, her iki ülkede de çevrimiçi çalışmaya olan arz artış göstermiştir. Türkiye’de 2017 yılında çevrimiçi serbest çalışan işgücü arzı %38’li seviyelerden, 2020 yılına gelindiğinde %50’li seviyelere yükselmiştir. Yunanistan’da ise 2017 yılında çevrimiçi serbest çalışan işgücü arzı %27’li seviyelerden, 2020 yılına gelindiğinde %36’li seviyelere yükselmiştir. Ayrıca, grafik 24’den Türkiye’de çevrimiçi çalışma isteğinde olan kişilerin oranının,

Yunanistan’a göre daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. OLB, çevrimiçi işlerde hem arz, hem de talep artışı olduğunu açıklamıştır. Covid-19 küresel salgınının başlamasıyla gig platformlarındaki işgücü arzı büyük ölçüde artmış, fakat, iş talebi ise azalış göstermiştir. Beş büyük internet temelli çevrimiçi platformdaki iş talebinin büyük kısmı gelişmiş ülkelerden, işgücü arzının büyük kısmı ise gelişmekte olan ülkelere gelmiştir. Kanıtlar, bazı dijital çalışma platformlarında işgücü fazlası olduğunu, bunun, görev almak için çalışanlar arasında rekabete yol açtığını ve yapılacak işlerin ücretini aşağı doğru baskıladığını göstermiştir (ILO, 2021: 3). Dolayısıyla, teknolojik göstergeler bakımından post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kalan Türkiye ve Yunanistan’da çevrimiçi çalışmaya yönelik talebin, arzdan daha düşük olduğu değerlendirilmektedir. OLB tarafından hâlihazırda 6 ülkenin serbest çalışan işgücü talebi verilmekte olup, ABD’de talep oranı %38,9 iken, arz oranı %29, İngiltere’de talep oranı %8,2 iken, arz oranı %23, Hindistan’da talep oranı %7,2 iken, arz oranı %58, Kanada’da talep oranı %7 iken, arz oranı %32, Avustralya’da talep oranı %5,1 iken, arz oranı %32, Almanya’da talep oranı %2,2 iken, arz oranı %41 olarak gerçekleştirmiştir (Online Labour Observatory, 2022). Buradan anlaşılabileceği üzere sadece ABD’de çevrimiçi serbest çalışan işgücü talebi fazlası bulunmakta olup, diğer ülkelerde işgücü arz fazlası bulunmaktadır.

Tablo 47, 48, 49 ve grafik 23 ışığında yapılan tüm kıyaslamalardan Türkiye ve Yunanistan’ın teknoloji ve teknolojiye ilişkin göstergelerinin post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kaldığı anlaşılmaktadır. Türkiye ve Yunanistan’da tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı önemli bir düşüş göstermiş olmasına rağmen, Yunanistan’da ve özellikle Türkiye’de tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin üstünde gerçekleşmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015: 52; TÜİK, 2022v; ILO, 2022f; UNDATA, 2022e). Dolayısıyla, incelenen dönemde Türkiye ve Yunanistan’ın görece tarım toplumu özellikleri ile birlikte sanayi toplumu özellikleri gösterdiği, diğer yandan her iki ülkenin dünyada hızla gelişen teknolojik gelişmelere ve dijitalleşme sürecine entegre olma çabalarının bu dönemde hız kazanması ve toplam istihdam içinde hizmetler sektörünün payının en yüksek sektör olması nedeniyle de post-endüstriyel döneme entegre olmaya çalıştığı görülmektedir. Bu yönüyle her iki ülke post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle uyum gösterse de, hizmetler

sektörünün alt sektörleri olan BİT sektöründe istihdam, görev yoğunluğu, teknoloji ihracatı, yüksek teknoloji ihracatı, teknoloji hizmetleri ihracatı vb. konularda bu ülkelerin gerisinde kalması post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle uyumsuzluk göstermektedir. En nihayetinde, Türkiye ve Yunanistan'ın toplumsal yapısının görece tarım ve ağırlıklı olarak sanayi toplumu ile post-endüstriyel toplum arasında geçiş toplumu özelliklerini gösterdiğini söylemek mümkündür.

Türkiye ve Yunanistan'ın yaşadığı bu geçiş sürecinde teknolojik gelişmelere ve özellikle de BİT'in bir çıktısı olan internet teknolojisine bağlı olarak ortaya çıkan yeni çalışma şekilleri ve mesleklerin çalışma kavramı üzerinde meydana getirdiği dönüşümlere Türkiye ve Yunanistan'ın 2002-2020 dönemindeki sosyoekonomik dönüşümü incelenirken detaylı olarak değinilmiş olup, çalışmanın bu başlığı altında bu dönüşümleri özetle aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Yeni çalışma şekillerinde çalışma bedensel bir eylemden daha çok, zihinsel bir eyleme dönüşmektedir,
- Çalışma sonucu elde edilen maddi kazanımların yanında, manevi kazanımlarda önem kazanmaktadır,
- Çalışmanın bir işyeri çatısı altında gerçekleşme unsuru değişime uğramakta olup, çalışma mesafe fark etmeksizin istenilen her yerde, başka bir ifadeyle sabit bir mekândan bağımsız olarak gerçekleşir duruma gelmektedir,
- Çalışma bir işverenin emir ve talimatları doğrultusunda gerçekleşmekten daha çok, bireysel çalışmanın ön plana çıktığı ve işverene bağımlılığın azaldığı bir eyleme dönüşmektedir,
- Çalışmanın öncesinde veya sonrasında genel olarak aylık ödeme şeklinde gerçekleşen ücret, yeni çalışma şekillerinde çalışanın işi tamamlamasına müteakip ya da önceden ya da saatlik, günlük, haftalık, aylık olarak ödenebilmektedir. Dolayısıyla, ücret ödeme zaman diliminde bir dönüşüm gerçekleşmektedir,
- Çalışma zamanı, genel olarak mesai zaman dilimi olarak da bilinen 09:00-17:00 saatleri arasında gerçekleşme unsurundan ayrılarak, günün her saati yapılabilen bir eyleme dönüşmeye başlamıştır. Başka bir ifadeyle,

çalışma zamanı artık işverenler tarafından değil, çalışanlar tarafından belirlenen bir eyleme dönüşmeye başlamıştır,

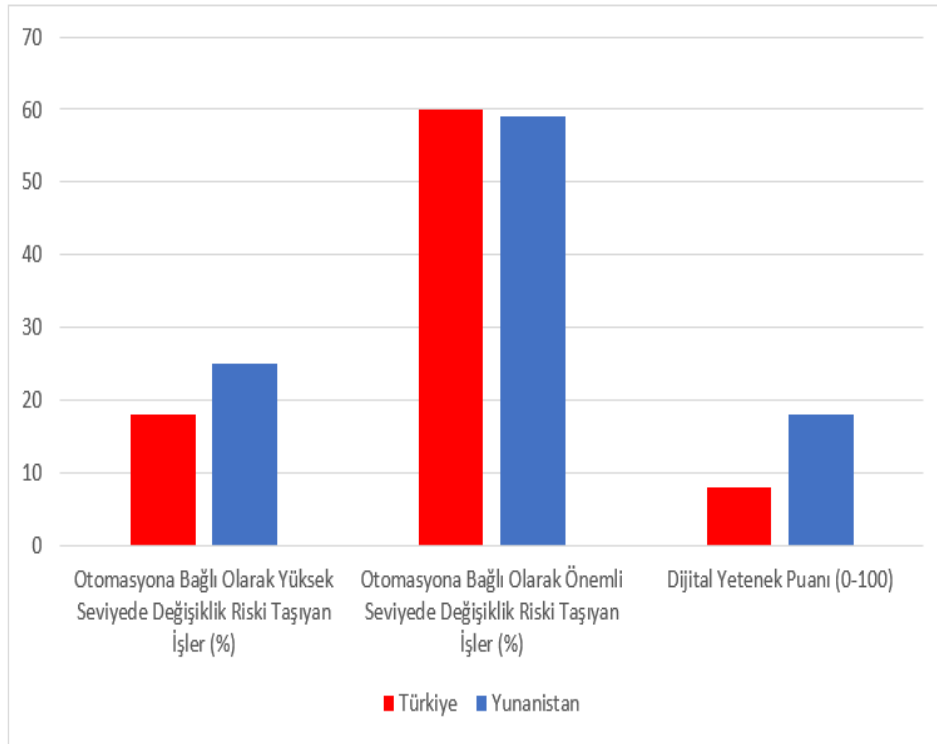
- Endüstri 4.0 teknolojileri kapsamında çalışma insanların gerçekleştirdiği bir eylemden, makinelerin gerçekleştirdiği bir eyleme dönüşmeye başlamıştır,
- Son yıllarda çalışma sürelerinin yanında boş zamana (çalışma dışı zaman) olan talebin artmasına istinaden, çalışma kişilerin boş zaman tercihlerini de dikkate alarak gerçekleştirdiği bir eyleme dönüşmektedir,
- Çalışma hayatta kalabilmek için bir “amaç” olma anlamından, hayatta kalabilmek için bir “araç” olma anlamına dönüşmeye başlamıştır.

2002-2020 döneminde Türkiye ve Yunanistan’ın post-endüstriyel döneme entegre olma çabaları artmış olsa da, istihdamın sektörel dağılımı (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015: 52; TÜİK, 2022v; ILO, 2022f) ve tablo 47, 48, 49 ve grafik 23 ışığında yapılan tüm kıyaslamalardan her iki ülkede de post-endüstriyel toplum özelliklerinin henüz belirgin bir şekilde ortaya çıkmadığı, bu nedenle her iki ülkede de çalışma kavramının anlamında yukarıda belirtilen şekillerde birtakım dönüşümler ortaya çıksa da, çalışma her iki ülkede de sanayi toplumu dönemindeki anlamından belirgin bir farklılığa uğramadığı ve çalışmanın ağırlıklı olarak, hayatta kalabilme ile eş anlamda, zihinsel güçten daha çok bedensel güç ile yapılan, ücret odaklı, kişinin hayatının merkez noktasında, genel olarak tam zamanlı, bir işverenin emir ve talimatları doğrultusunda ve mekân olarak da işyerinde gerçekleşen görünümünü sürdürdüğünü söylemek mümkündür.

Türkiye ve Yunanistan’da post-endüstriyel toplum özelliklerinin incelenen dönem içinde belirgin bir şekilde ortaya çıkmaması, başka bir ifadeyle, her iki ülkenin teknoloji düzeyinin post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kalması, BİT’e bağlı olarak ortaya çıkan yeni çalışma şekillerinin, yeni mesleklerin ve otomasyonlaşmanın post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerdeki kadar yaygın olarak ortaya çıkmadığı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, Türkiye ve Yunanistan’da 2002-2020 döneminde çalışma kavramının anlamında belirgin bir dönüşüm yaratacak yeni çalışma şekilleri ve mesleklerin, post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerdeki kadar yaygın olarak ortaya çıkmadığını ve genç işsizliği yaratacak seviyede teknolojik ilerlemelerin kaydedilemediğini söylemek mümkündür. Bu durum endüstri 4.0 teknolojileri için de geçerlidir. Örneğin, 2020 yılı

itibarıyla imalat endüstrisinde Türkiye’de 10 bin çalışan başına düşen robot yoğunluğu 30, Yunanistan’da ise 20 robot civarındadır, bu sayı Güney Kore’de 932, Japonya’da 390 ve Almanya’da ise 371 civarındadır (International Federation of Robotics, 2022). Bu durumdan, Türkiye’nin endüstriyel robotlaşma teknolojisi bakımından oldukça geride kaldığı anlaşılmaktadır. Yunanistan ise bu teknolojiye Türkiye’den daha da geride kalmıştır. Daniilidis ve arkadaşlarının aktardığına göre (2021: 11), Yunanistan’ın endüstriyel robot teknolojisinde geride kalması Yunanistan’ı endüstri 4.0 devriminde dezavantajlı konuma düşürmektedir.

Grafik 25: Türkiye ve Yunanistan’da 2020 Yılı İtibarıyla Otomasyonlaşma Riski Taşıyan İşlerin Yüzdesi (%) ve 2020 Yılına Ait Bireylerin Dijital Beceri Puanı

Kaynak: Schwab ve Zahidi, 2020: 24.

Grafik 25 incelendiğinde, otomasyona bağlı olarak yüksek seviyede değişiklik riski taşıyan işlerin oranının Türkiye’de %18, Yunanistan’da %22, otomasyona bağlı olarak önemli seviyede değişiklik riski taşıyan işlerin oranının Türkiye’de %60, Yunanistan’da ise %59 olduğu görülmektedir. ABD, İngiltere ve Hollanda gibi ülkelerde otomasyona bağlı olarak yüksek seviyede değişiklik riski taşıyan işlerin oranı %8-11, otomasyona bağlı olarak önemli seviyede değişiklik riski taşıyan işlerin oranı ise %35-40 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Bu ülkelerde, Türkiye ve

Yunanistan’a göre risklerin daha düşük olmasının, bu ülkelerin otomasyonlaşma süreçlerini tamamlamaya daha yakın olduklarından kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Ayrıca, bu ülkelerde dijital yetenek puanları %30-60 seviyelerinde gerçekleşirken, Türkiye ve Yunanistan’da ise %8-18 arasında gerçekleşmiştir. Yeterli dijital becerilerin olmaması hem BİT’in yayılmasını engellemekte, hem de otomasyona bağlı iş kaybı riskini de artırmaktadır (Schwab ve Zahidi, 2020: 23-24).

Dolayısıyla, her iki ülkede de BİT ve endüstri 4.0 teknolojileri hâlihazırda ortaya çıkan yüksek genç işsizliğinin başat sorumlusu olarak gözükmemektedir. Türkiye ve Yunanistan BİT ve endüstri 4.0 teknolojilerinde post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin gerisinde kalmış olmasına rağmen, bu teknolojilere yönelik yatırımlarını sürdürmektedir. Fakat, bu teknolojilerin gelişimi için yapılan yatırımlar, her iki ülkede de eğitimin nitelik kazandırma yönünün geliştirilmesi ve dijital becerilerin artırılması gibi unsurlarla desteklenmediği takdirde potansiyel bir genç işsizliği yaratma tehlikesini bünyesinde barındırmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE VE YUNANİSTAN'DA POST-ENDÜSTRİYEL DÖNEMDE GENÇ İŞSİZLİĞİNİN SWOT ANALİZİ

5.1. SWOT ANALİZİNİN TEORİK ÇERÇEVESİ

Rekabetçiliğin giderek arttığı gelişen dünyada devletlerin ve kurumların rekabet üstünlüğü elde edebilmeleri büyük önem arz etmektedir. Bunun için de stratejik düşünmeye, stratejik kararlar almaya ve stratejik bir yönetime ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu amaç doğrultusunda kurumlar hedefler, amaçlar, planlar ve politikalar belirlerler. Başka bir ifadeyle sahip oldukları varlık ve yetenekleri analiz ederek durum değerlendirmesi yapabilirler. Bu değerlendirmeyi yapabilecekleri yöntemlerden biri ise SWOT analizidir (Gürdere, 2023: 59).

SWOT analizinin temelleri 1960'lı yıllarda Stanford Üniversitesi üyelerinden Albert Humphrey ve ekibi tarafından atılmıştır (Erol, 2019: 12). Bu analizin akademik olarak bir konu içinde yer alması ve bir makale içinde kullanılması ise 1990'lı yılların sonuna doğru olmuştur. San Francisco Üniversitesinde yönetim profesörü Heinz Weihrich bu konuda öncü kişilerden birisi olarak anılmaktadır. H. Weihrich 1997 yılında "Long Range Planning"de çıkan makalesinde SWOT analizinden ilk defa bahsetmiş olup (Üstünol 2009: 27), bu analiz tekniğine ilişkin teorik çerçeve aşağıda detaylı olarak incelenecektir.

5.1.1. SWOT Analizinin Tanımı

Literatür incelendiğinde SWOT analizi ile ilgili olarak birçok farklı tanım ile karşılaşılacaktır. SWOT analizi Thompson ve arkadaşlarına göre (2007: 97), bir kuruluşun kaynak kapasitelerini ve eksikliklerini, bununla birlikte pazar fırsatlarını ve geleceğine yönelik dış tehlikeleri ölçmek için basit ama güçlü bir araçtır. SWOT analizi kuruluşun bir bütün halinde mevcut durum ve tecrübesinin incelenmesi, iç çevresinin analiz edilmesi güçlü ve zayıf taraflarının belirlenmesi, dış çevrenin analiz edilmesiyle fırsat ve tehditlerin ortaya çıkarılmasına yönelik stratejik bir analizdir (akt. Mücevher, 2021: 859).

SWOT analizi güçlü ülkelerde küresel pazarlardaki rekabet gücünün rakip ülkelerle kıyaslanabilmesi ve gelişmekte olan ülkelerde de küçük pazar bölümlerine

hâkim olabilmek için hâlihazırdaki güçlü ve zayıf yönlerin ve geleceği yönelik olarak fırsat ve tehlikelerin tespit edilebildiği bir analizdir (akt. Cebecioğlu, 2006: 81). SWOT analizi kuruluşların gelecekteki girişim ve projeleri için hedeflerinin açıkça tanımlanmasını sağlamak amacıyla kullandıkları stratejik bir planlama aracıdır (Taherdoost ve Madanchian, 2021: 20). SWOT analizi bir kurumun iç ve dış alanı ile ilgili hakkında sahip olduğu enformasyondan yararlanarak stratejisini buna göre formüle ederek düzenlemesidir (Sammur-Bonnici ve Galea, 2015: 1).

5.1.2. SWOT Analizinin Temel Amaçları

SWOT analizini kullanmanın temel amacı, güçlü yönleri güçlendirerek yeni fırsatlara yaklaşmak ve aynı zamanda zayıf yönleri bütünlük bir çerçevede tanıyıp ortadan kaldırarak tehditlerin ilerlemesini azaltmak veya durdurmaktır (Taherdoost ve Madanchian, 2021: 20).

SWOT analizinin ulaşmak için izlediği bütüncül amaç, çevresel faktörlerle uyumlu olarak kurumsal kaynakları ve özellikleri kullanarak firmanın faaliyetlerine en uygun iş modelini sağlayan stratejileri belirlemektir. SWOT analizi, kuruluşu etkileyebilecek çevresel faktörleri fark etmek için bir çalışma yürütmek ve nihayetinde gelecekteki eğilimleri tahmin etmek için bir araç olarak kullanılmakla ilgilidir. Bu, kuruluşlarda her zaman zorluklarla karşılaşılan karar alma süreçlerini kolaylaştıracaktır. Ayrıca, yöneticilerin ve karar vericilerin SWOT analizini kullanarak izledikleri amaç, projelerinin başarısını veya başarısızlığını etkileyebilecek tüm potansiyel iç ve dış faktörler hakkında kapsamlı bir anlayış elde etmektir. Temel bir zayıflığı, gücü, tehdidi veya fırsatı belirlemedeki herhangi bir ihmal, bir işletmenin işletme başarısını olumsuz yönde etkileyecek kararlar almasına neden olabilir (Osita vd., 2014: 23-32).

SWOT analizinin yaygın kullanım alanlarından biri ise, bir alternatifin aniden ortaya çıktığı ve bunun karar verme süreci açısından analiz edilmesi gerektiği durumlardır. SWOT analizi genellikle kurumsal stratejiyi formüle etmek için kullanılan bir yöntem olarak bilinmektedir (Yüksel ve Dağdeviren, 2007: 3364-3382). Wehrich'e göre de (1982: 1) dış faktörler ile işletme içi faktörlerin birleşimi ve bu değişkenlere dayalı stratejiler hakkında gelecekte yapılacak araştırmalar için kavramsal bir çerçeve işlevi görmektedir.

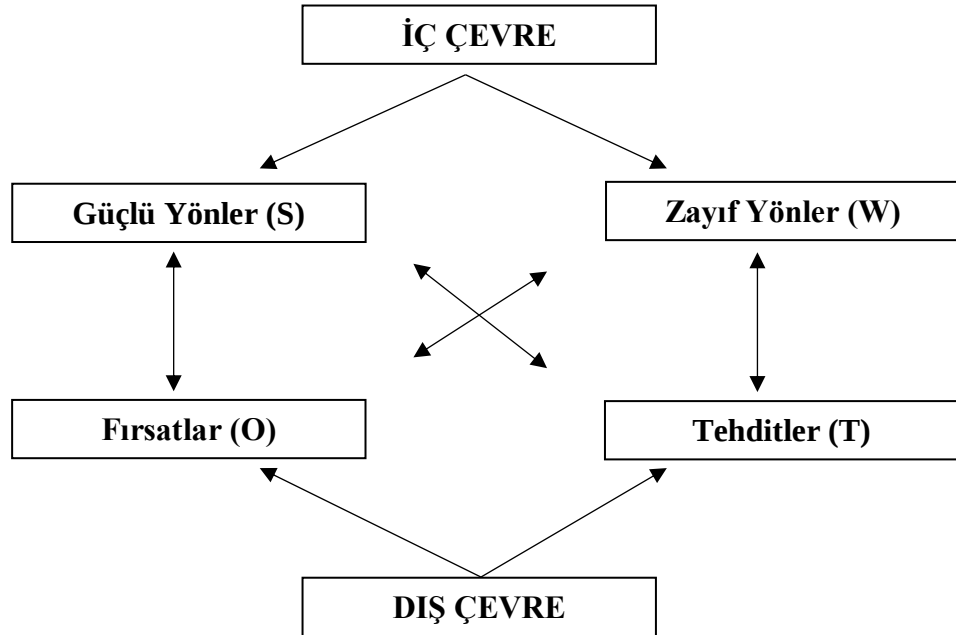
5.1.3. SWOT Analizinde İç ve Dış Çevre Faktörleri

SWOT analizi kuruluşun iç ve dış çevresinin değerlendirilmesine olanak tanıyan bir analiz tekniğidir. Bu analiz örgütsel ve çevresel faktörlerin olumlu ve olumsuz yönleriyle incelenmesini içermektedir. SWOT aşağıda belirtilen İngilizce kelimelerinden oluşan bir kısaltmayı ifade etmektedir (Weihrich: 1982: 1):

- **Strength (Güçlü Yönler):** Kuruluşun güçlü/üstün olduğu yönlerinin tespiti.
- **Weakness (Zayıf Yönler):** Kuruluşun güçsüz/zayıf olduğu yönlerinin tespiti.
- **Opportunity (Fırsatlar):** Kuruluşun sahip olduğu fırsatların tespiti.
- **Threat (Tehditler):** Kuruluşun karşı karşıya olduğu tehditlerin tespiti.

Bir kuruluşun başarılı olabilmesi için içinde faaliyette bulunduğu dış çevreyi ve kendi içinde bulunan iç çevreyi anlaması gerekmektedir. Bu nedenle de her iki çevrenin analizinin yapılması zorunludur. Toplanan ve kullanıma hazır edilen bilgiler ışığında kuruluşun içinde bulunduğu alt (iç çevre) ve üst (dış çevre) sistemlerin analizi yapılır (akt. Cebecioğlu, 2006: 83).

Şekil 1: SWOT Analizinde Temel Faktörler

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2021: 30.

SWOT analizi geniş bir bakış açısıyla şekil 1’de de görüldüğü üzere hem kuruluşun iç çevresinden kaynaklı güçlü ve zayıf yönlerin, hem de dış çevresinden kaynaklı fırsatlar ve tehditlerin bir arada görülerek analiz edilmesini sağlar. SWOT analizi kurumun kendi içindeki unsurları, dışarıdan gelen unsurlarla karşılaştıran bir araç olup, güçlü ve zayıf yönler iç unsurlar, fırsatlar ve tehditler ise dış unsurlar kapsamında analiz edilmektedir.

5.1.3.1. İç Çevre Faktörleri

Bir kuruluşun gerçekleştirilebilir amaçlarını ve alternatif stratejilerini ortaya koyabilmesi, dış çevrenin ayrıntılı bir şekilde analiz edilmesine bağlıdır. Ancak, bu amaçlara ulaşabilmek ve uygun olan stratejiyi seçebilmek için, kuruluşun kendi kaynak ve kapasitesinin de belirlenmesi, güçlü ve zayıf yönlerinin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Kuruluşun güçlü ve zayıf yönlerinin bilinmesi ve analiz edilmesi, yönetimin kuruluş için uygun stratejiyi seçmesini kolaylaştıracaktır (akt. Özköse ve Arı, 2013: 47).

İç çevre analizi kapsamında dış çevrenin kuruluş üzerindeki talepleri kuruluş kaynakları ile eşleştirilmelidir. İç çevre faktörleri kapsamında ortaya çıkan güçlü ve zayıf yönler kuruluşlar için büyük farklılıklar göstermektedir. Ancak, bunlar Weihrich (1982: 6) tarafından yönetim ve organizasyon, operasyonlar, finans ve belli bir kuruluş için önemli olan diğer faktörler olarak sınıflandırılmış ve aşağıdaki şekilde açıklanmıştır:

Yönetim ve Organizasyon: Bu kategori sadece yönetsel yetenekleri değil aynı zamanda bir bütün olarak işgücünü de kapsar. Ayrıca, iş ilişkilerini, personel politikalarını, çalışanların değerlendirilmesini, seçilmesini, eğitilmesini ve geliştirilmesini ve son olarak ödüllendirme sistemini de kapsar. Planlama ve kontrol sisteminin yanı sıra organizasyon yapısı ve iklimi de organizasyonun başarısı için eşit derecede önemlidir.

Operasyonlar: Operasyonlar, araştırma ve geliştirme yetenekleri ve firmanın beklenen büyüme ve diğer hedeflerini karşılamak için mevcut üretim tesislerinin yeterliliği ve verimliliği açısından dikkatle analiz edilmelidir. Benzer şekilde

pazarlama da ürün dağıtım kanalları, marka adının korunması, rekabetçi fiyatlandırma, uygun müşteri tanımlaması, hizmet ve şirket imajı açısından değerlendirilmelidir.

Finans: Sermaye yapısı, finansman, karlılık, vergi durumu, finansal planlama ve muhasebe sistemi alanlarında da şirketin güçlü ve zayıf yönlerinin dikkatli bir değerlendirmesi yapılmalıdır. Analiz yapmak için birçok finansal oran mevcuttur. Ancak finansal yönetim sadece geçmişe ve mevcut duruma odaklanmayı gerektirmez; aynı zamanda firmanın hedefleri ve stratejisi ile uyumlu kısa ve uzun vadeli finansal planlama gerektirir.

Diğer Faktörler: Burada kuruluşun güçlü ve zayıf yönlerinin değerlendirilmesi gereken bariz faktörlere odaklanılmaktadır. Ancak patentler, buluşlar ve firma imajı gibi diğer faktörler bir işletmeye özgü olabilir veya belli bir zaman diliminde öne çıkabilir.

5.1.3.2. Dış Çevre Faktörleri

Kuruluşun dış çevresinde çeşitli faktörlerin analizi sonucu çevrede fırsatlar ve tehditler ortaya çıkmaktadır. Fırsatlar işletmeyi geliştirebilecek, bulunduğu konumdan daha ileriye götürebilecek, ona yarar sağlayabilecek olumlu çevre göstergeleridir. Tehditleri ise çevrede oluşan ve kuruluşun varlığını sona erdirebilecek veya gelişimini durdurabilecek olumsuz çevre göstergeleridir (Ülgen ve Mirze, 2004).

Dış Çevrenin analizinde çok çeşitli faktörlerin göz önünde bulundurulması gerekir. Günümüzde tehditler arasında enflasyon, enerji, teknolojik değişim ve hükümetlere karşı eylemler gibi sorunlar yer almaktadır. Weihrich (1982: 4-6) tarafından tehdit ya da fırsat olabilen çeşitli faktörler ekonomik, sosyal ve siyasi faktörler, ürünler ve teknoloji, demografik faktörler, piyasalar ve rekabet ve diğerleri şeklinde sınıflandırılmış ve aşağıdaki şekilde açıklanmıştır:

Ekonomik Faktörler: Ekonominin genel durumu strateji formülasyonunu kesinlikle etkiler. Örneğin, 1960'lardaki iş döngüsünün genişleme aşaması bol miktarda iş fırsatı yaratırken, 1970'lerin ilk yarısındaki durgunluk birçok endüstrinin stratejilerini değiştirmelerini ve iş faaliyetlerini büyük ölçüde azaltmalarını gerektirmiştir. Stratejist elbette iş döngüsünün yanı sıra istihdam düzeyi, kredi

mevcudiyeti ve fiyat düzeyi gibi diğer ekonomik faktörleri de dikkate alır. Ayrıca, her bir şirket ekonomik faktörlerden farklı şekilde etkilenir. Bir firma için tehdit olan şey bir diğeri için fırsat olabilir.

Sosyal ve Politik Faktörler: Sosyal gelişmeler de iş stratejisini etkiler. Örneğin, tüketicilik ve tüketiciyi koruma hareketleri, firmanın ürün güvenliği ve ambalajda doğruluk konularına dikkat etmesini gerektirir. Benzer şekilde, yöneticiler bir dizi federal, eyalet ve yerel yasa ve yönetmelikle karşı karşıya kalmaktadır. Halkın temiz hava, temiz su ve temiz bir çevre talebi genellikle iş dünyası için bir tehdit olarak görülür. Aynı zamanda bu faktörler, birçok eyaletteki otomobil emisyon testi gerekliliklerinin gösterdiği gibi, bu tür test ekipmanlarını geliştirecek, üretecek veya işletecek şirketler için fırsatlara da dönüşebilir.

Ürünler ve Teknoloji: Ürünlerin teknolojik değişikliklere göre ayarlanması gerekir. Hemen her durumda başarının geçici olduğu ve firmaya rekabet avantajı sağlamak için ürün inovasyonuna ihtiyaç duyulduğu unutulmamalıdır. Elbette inovasyon da maliyetli ve risklidir ve yeni ürünlerin başarısızlık oranı yüksektir; yine de hiç inovasyon yapmama politikası bir şirketin varlığının son bulmasına neden olabilir.

Demografik Faktörler: Demografik değişiklikler iş dünyasını önemli ölçüde etkilemektedir. Beyaz yakalı işler, mavi yakalı mesleklerle orantılı olarak artma eğilimindedir. Gelir seviyelerinin değişmesi beklenmektedir, ancak yönü daha az nettir ve işgücü piyasasının farklı sektörleri için değişiklik gösterebilir. Yaş kompozisyonu da değişecek ve yaşlılar nüfusun artan bir oranını oluşturacaktır. Stratejist bu ve diğer faktörleri dikkate almalıdır çünkü bunlar tüketiciler tarafından talep edilen ürün ve hizmet türlerine ilişkin tercihleri etkilemektedir.

Piyasalar ve Rekabet: ABD’de pazarda rekabetle başa çıkmak kurumsal bir yaşam biçimidir. Aşağıdaki sorular ve bunlara verilen yanıtlar bir strateji oluşturmak için çok önemlidir:

- Rakiplerimiz kimlerdir?
- Kuruluşumuzun rekabetle kıyaslaması nasıldır?

- Rakiplerimizin güçlü ve zayıf yönleri nelerdir?
- Stratejileri nelerdir?
- En iyi nasıl rekabet edebiliriz?

Diğer Faktörler: Elbette, belli bir firma için özellikle önemli olabilecek başka birçok faktör vardır. Hammaddelerin, tedarikçilerin ve ulaşım sisteminin mevcudiyeti bunlara birkaç örnektir. Sürekli değişen çevre, fırsat ve tehditlerin sürekli olarak taranmasını gerektirmektedir. Müşteri ihtiyaçlarını keşfeden ve talep edilen ürün ve hizmetleri sağlayan bir şirketin başarı şansı, bu tür değişiklikleri göz ardı eden bir işletmeden kesinlikle daha yüksektir.

5.2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Çalışmanın bu başlığı altında, araştırmanın metodolojisine yönelik araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, araştırmanın verileri ve elde edilme yöntemi ve son olarak araştırmanın yöntemi unsurları incelenmiş olup, bunlara aşağıda detaylı olarak değinilecektir.

5.2.1. Araştırmanın Amacı

“Çalışma” kavramının geçmişi insanlığın var olduğu tarihe kadar uzanmaktadır. Sanayi devrimi dönemi ile birlikte, başka bir ifadeyle Toplum 3.0 döneminde insan hayatının odak noktasına iyice yerleşen “çalışma” olgusu yine bu dönemle birlikte “hayatta kalabilme” kavramı ile eş anlamlı hale gelmiştir.

1960’lı yılların sonunda ortaya çıktığı kabul edilen ve post-endüstriyel dönem olarak adlandırılan dönemde de “çalışma” olgusu çok büyük ölçüde insan hayatının odak noktasında ve “hayatta kalabilme” kavramı ile eş anlamlı olma özelliğini korumuştur. Yapılacak araştırmayla, “hayatta kalabilme” kavramına karşı bir tezatlık oluşturan ve post-endüstriyel dönemde birçok dünya ülkesi için makroekonomik bir sorun haline gelen “işsizlik” olgusunun hangi faktörler etrafında nasıl bir gelişim izlediğinin belirlenmesi, sonrasında ise belirlenen faktörler üzerinden işsizliğin azaltılmasına yönelik çözüm önerileri getirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada, işsizlik içinde daha özel bir kesimin işsizliğini ifade eden ve 15-24 yaş aralığındaki kişilerin işsizlik durumunu tanımlamak için kullanılan genç işsizliğinin post-endüstriyel dönemde içsel ve dışsal ayrımına göre hangi faktörler etrafından nasıl bir gelişim

izlediği incelenen ve buna yönelik çözüm önerileri getirilecektir. Ancak belirtmekte fayda vardır ki, her ne kadar genç işsizlik oranlarını şekillendiren faktörlerin, işsizlik oranlarını şekillendiren faktörlerden kendi özelinde bir takım farklı nedenleri bulunsada, araştırma kapsamından incelenen ülkeler olan Türkiye ve Yunanistan’da post-endüstriyel dönemde işsizlik ve genç işsizlik oranları büyük ölçüde birbirine paralellik gösterdiğinden, bazı noktalarda işsizlik ve genç işsizliğin bir bütün olarak ele alınması genç işsizliğin nedenlerinin daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayacaktır. Araştırmanın tarih bakımından sınırları 1980-2020 yılları arası olup, araştırma kapsamında genç işsizliğin inceleneceği ülkeler ise Türkiye ve Yunanistan’dır.

En nihayetinde özetle, bu araştırmayla Türkiye ve Yunanistan’da post-endüstriyel dönemde (1980-2020 yılları arası) genç işsizliğin içsel ve dışsal ayrımına göre hangi faktörler etrafında nasıl bir gelişim gösterdiğinin belirlenmesi, sonrasında ise belirlenen faktörler üzerinden genç işsizliğin azaltılmasına yönelik çözüm önerileri sunulması amaçlanmıştır.

5.2.2. Araştırmanın Önemi

İşsizlik düşünüldüğünde ilk akla gelenlerden biri ekonomik bir sorun niteliğindeki “gelir kaybı” durumudur. Fakat bu oldukça yalın bir düşünceyi temsil etmektedir. Çünkü işsizlik ekonomik sorunların yanında sosyal ve psikolojik sorunlar da ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunlar gençler için ayrıca önem arz etmekte ve gençlerin işgücü piyasasına giriş süreleri uzadıkça işsizliğin ortaya çıkardığı sorunların gençler üzerindeki boyutları da artış göstermektedir.

İşsizlik sadece kişileri değil, kişiler vasıtasıyla toplumları da doğrudan etkileyebilen bir olgudur. Öyle ki, işsizliğin toplumun geniş kitlelerine yayılması o toplumda korku ve kinin yayılması ile birlikte devlet ve toplum çatışması gibi unsurları da ortaya çıkarabilmektedir. Bu durumun örneklerinden biri bu araştırmada incelenen ülkelerinden biri olan Yunanistan’da ortaya çıkmıştır. Yunanistan’da 2008 küresel ekonomik krizinin etkileriyle 2013 yılında işsizlik oranının %30’a, genç işsizlik oranının ise %60’lı seviyelere ulaşmasıyla birlikte önemli protestolar yaşanmış ve devlet-toplum çatışmasına sahne olunmuştur. Dolayısıyla, işsizlik olgusu toplumsal barış ve devlet bekası gibi unsurlarla doğrudan bir ilişki içindedir.

İşsizliğin özellikleri, içinde bulunulan dönemin ekonomik, demografik, sosyal, siyasal ve teknolojik özelliklerine göre farklılıklar göstermektedir. İşsizlik olgusu sanayi devrimi öncesi dönemde ve sanayi devrimi döneminde birbirinden farklı özellikler göstermiştir. İşsizlik, araştırmanın konusunu oluşturan post-endüstriyel dönemde ise belirtilen iki dönemden farklı özellikler göstermesi bir yana, 1980’li yıllarda küreselleşmenin hız kazanması ve teknolojinin baş döndürücü bir hızla gelişmesi ile birlikte post-endüstriyel dönemin kendi içinde dâhi yıllar itibarıyla oldukça farklı özellikler göstermiştir.

Bu araştırma, Türkiye ve Yunanistan gibi post-endüstriyel dönemde genç işsizliğinin yükselişe geçtiği iki ülkede, genç işsizliğinin nedenlerinin belirlenerek çözüm önerileri sunulması, dolayısıyla da genç işsizliğinin ortaya çıkardığı sorunların önlenmesi açısından önem arz etmektedir.

5.2.3. Araştırmanın Verileri ve Elde Edilme Yöntemi

Araştırmanın verilerine ikincil kaynaklardan literatür taraması yoluyla ulaşılmıştır. Araştırmada kullanılacak niceliksel verilere (işsizlik, genç işsizliği, işgücüne katılma, istihdam, istihdamın sektörel dağılımı, nüfus sayıları, teknoloji ve eğitime ilişkin göstergeler vb.) Türkiye’nin resmî istatistik kurumu TÜİK ve Yunanistan’ın resmî istatistik kurumu ELSTAT’dan ulaşılmıştır. Ayrıca, belirtilen niceliksel verilerin elde edilmesinde World Bank, ILO, OECD, EUROSTAT, UNDATA, WEF, OLB, ITU, UNCTADSTAT, TÜBİSAD gibi uluslararası kuruluşların veri havuzlarından ve çeşitli kitap, dergi, makale vb. kaynaklardan da faydalanılmıştır. Türkiye ve Yunanistan’da post-endüstriyel dönemde genç işsizliğinin analizine yönelik elde edilen verilerin tamamı tablolar halinde çalışma içinde sunulmuştur.

Araştırma kapsamında, Türkiye ve Yunanistan’da post-endüstriyel dönemde genç işsizliğinin analizinin yapılabilmesi için, bu dönemde genç işsizliğine etki eden demografik, ekonomik, sosyal, siyasi ve teknolojik olayların belirlenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaca yönelik niteliksel verilere ise, ulusal ve uluslararası çeşitli kitap, dergi, makale ile birlikte yine ulusal ve uluslararası çeşitli kurum ve kuruluşların veri havuzlarından ulaşılmıştır.

Yukarıda verilen bilgiler bağlamında; Türkiye ve Yunanistan’da post-endüstriyel dönemde genç işsizliğinin analizine yönelik yapılacak araştırmanın verilerini, Türkiye ve Yunanistan’da post-endüstriyel dönemdeki işgücü piyasaları ve bu piyasalarla ilişkili niceliksel veriler, bununla birlikte genç işsizliğine etki eden demografik, ekonomik, sosyal, siyasi ve teknolojik olaylara ilişkin niteliksel veriler oluşturmaktadır. Bu verilere ise, ulusal ve uluslararası çeşitli kitap, dergi, makale ile birlikte yine ulusal ve uluslararası çeşitli kurum ve kuruluşların veri havuzlarından literatür taraması yoluyla ulaşılmıştır.

5.2.4. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerinde elde edilen işgücü piyasaları ve bu piyasalarla ilişkili niceliksel verilere, bununla birlikte genç işsizliğine etki eden demografik, ekonomik, sosyal, siyasi ve teknolojik olaylara ilişkin niteliksel verilere tablo 50’de sorulması planlanan sorular sorulacaktır. Bu sorulara alınan cevaplar kapsamında ise Türkiye ve Yunanistan’ın post-endüstriyel dönemde genç işsizliğine yönelik karşılaştırmalı SWOT analizi yapılacaktır.

SWOT analizi yöntemi uygulanarak her iki ülkenin post-endüstriyel dönemdeki genç işsizliğine yönelik içsel faktörleri kapsamında “güçlü ve zayıf” yönleri ve dışsal faktörleri kapsamında ise “fırsat ve tehdit” yaratan unsurları belirlenecektir. Sonrasında ise SWOT analizinden elde edilen bulgular üzerinden Türkiye ve Yunanistan’da genç işsizliğinin azaltılmasına yönelik çözüm önerileri sunulacaktır.

Tablo 50: Türkiye ve Yunanistan’da Elde Edilen Verilere Genç İşsizliğinin SWOT Analizi İçin Sorulması Planlanan Sorular

İÇ ÇEVRE FAKTÖRLERİ			
Güçlü Yönler		Zayıf Yönler	
Türkiye	Yunanistan	Türkiye	Yunanistan
Verilerden ulaşılan cevaba göre elde edilen sonuç güçlü veya zayıf yöne eklenecektir. • Eğitimin nitelik kazandırma yönü ne düzeydedir? • Eğitim seviyelerine göre okullaşma oranları ne düzeydedir? • Eğitim sistemi ile işgücü piyasası arasındaki koordinasyon sağlanmış mıdır? • Gençlerin nitelikleri ile işgücü piyasasında istenen nitelikler uyum göstermekte midir? • Genç işsizliği en çok hangi eğitim seviyesinde ortaya çıkmaktadır? • Demografik fırsat penceresi açık/kapalı mıdır? • Yıllar itibarıyla hangi nüfus politikaları (pronatalist/antinatalist) uygulanmıştır? • Yıllık nüfus artış hızı yıllar itibarıyla nasıl bir gelişim göstermiştir?			

- Toplam nüfus içinde genç nüfus oranı yıllar itibarıyla nasıl bir gelişim göstermiştir?
- Toplumda kadınların çalışmasına yönelik bakış açısı ne şekildedir?
- Terör olayları yaşanmakta mıdır?
- Ülke içine konuşlanan terör örgütleri var mıdır?
- Askeri darbeler yaşanmakta mıdır?
- Siyasi istikrar sağlanmış mıdır?
- Kırdan kente ve kentten kıra göç yıllar itibarıyla nasıl bir gelişim göstermiştir?
- İç göç genç işsizliğini ne şekilde etkilemiştir?
- Coğrafi yapısının genel olarak istihdama ve genç istihdamına yönelik avantajları/dezavantajları nelerdir?
- Ekonomik istikrar sağlanmış mıdır?
- İç ekonomik krizler ne sıklıkla ortaya çıkmaktadır?
- İç ekonomik krizler işsizlik ve genç işsizliği ne düzeyde etkilemektedir?
- Ekonominin ekonomik ve siyasi krizlere karşı kırılmalık ve dirençlilik düzeyi nedir?
- Ekonomik büyüme oranları yıllar itibarıyla nasıl bir gelişim göstermiştir?
- Makroekonomik durum yeni istihdam olanakları yaratacak düzeyde midir?
- Kamu borcu ne düzeydedir?
- İşgücü piyasası katılığı ne düzeydedir?
- İşgücü maliyetleri (insan çalıştırmanın maliyeti) ne düzeydedir?
- Özelleştirme politikalarının işsizlik ve genç işsizliği üzerindeki etkisi ne şekildedir?
- Savunma harcamaları yıllara göre nasıl bir gelişim göstermiştir?
- Savunma harcamaları işsizlik ve genç işsizliğini artırmakta/azaltmakta mıdır?
- AB'ye üyelik durumu (tam üye/müzakere aşamasında) nedir?
- Genç işsizlik oranları yıllar itibarıyla nasıl bir gelişim göstermiştir?
- İşsizlik oranları yıllar itibarıyla nasıl bir gelişim göstermiştir?
- Hâlihazırda işsizlik ve genç işsizlik oranları ne düzeydedir?
- Toplam işsizler içinde genç işsizlerin oranı yıllar itibarıyla nasıl bir gelişim göstermiştir?
- Gençlerin işgücüne katılma oranları yıllar itibarıyla nasıl bir gelişim göstermiştir?
- Gençlerin istihdam oranları yıllar itibarıyla nasıl bir gelişim göstermiştir?
- Gençlere yönelik yeterli istihdam olanakları yaratılmakta mıdır?
- İstihdamın sektörel dağılımı yıllar itibarıyla nasıl bir gelişim göstermiştir?
- Gençlere yönelik uygulanan aktif istihdam politikaları yıllar itibarıyla nasıl bir gelişim göstermiştir?
- Gençlerin bireysel internet kullanım oranı ne düzeydedir?
- Gençlerin BİT sektöründeki istihdamı ne düzeydedir?
- Gençlerin dijital becerileri ne düzeydedir?
- Gençlerin internet becerileri ne düzeydedir?
- Gençlerin nitelikleri ne düzeydedir?
- Hanelerin internete erişim oranı ne düzeydedir?
- Mobil ağların nüfusu kapsama oranı ne düzeydedir?
- Çevrimiçi serbest çalışan işgücü arzı ne düzeydedir?
- Serbest meslekte çalışan işgücü oranı ne düzeydedir?
- Yarı zamanlı çalışan işgücü oranı nedir düzeydedir?
- Yeni ortaya çıkan çalışma şekillerinin yaygınlık seviyesi ne düzeydedir?
- Yeni ortaya çıkan çalışma şekilleri işsizlik ve genç işsizliğine ne yönde etki etmiştir?
- İnovasyon gerçekleştiren işletmelerin oranı ne düzeydedir?
- İleri teknoloji ihracat oranı ne düzeydedir?
- Toplam hizmet ticareti içinde BİT hizmet ihracatının oranı ne düzeydedir?
- Mal veya hizmet siparişi vermek için interneti kullanan kişilerin oranı ne düzeydedir?
- Ar-Ge harcamalarının GSYH'ye oranı nedir?
- Ar-Ge personeli sayısı ne düzeydedir?
- BİT patent başvuru oranı ne düzeydedir?
- Teknolojik altyapı ne düzeydedir?
- Otomasyon teknolojilerine genel adaptasyon seviyesi ne düzeydedir?
- Endüstri 4.0 teknolojilerine genel adaptasyon seviyesi ne düzeydedir?
- Genel olarak post-endüstriyel dönem teknolojilerine adaptasyon seviyesi ne düzeydedir?

DIŞ ÇEVRE FAKTÖRLERİ			
Fırsatlar		Tehditler	
Türkiye	Yunanistan	Türkiye	Yunanistan
Verilerden ulaşılan cevaba göre elde edilen sonuç fırsatlar veya tehditler tarafına eklenecektir. • Küresel ekonomik gelişmeler işsizlik ve genç işsizliğini ne şekilde etkilemiştir? • Küresel ekonomik krizler işsizlik ve genç işsizliğini ne şekilde etkilemiştir? • Neo-liberal ekonomik politikalar işgücü piyasasını ne şekilde etkilemiştir? • Küresel demografik gelişmeler işsizlik ve genç işsizliğini ne şekilde etkilemiştir? • Genel olarak nasıl bir göçmen politikası (kabul/ret edici) izlenmektedir? • Ülke dış göç almakta mıdır? • Dış göç genç işsizliğini ne şekilde etkilemektedir? • Küresel siyasi gelişmeler işsizlik ve genç işsizliğini ne şekilde etkilemiştir? • Genel olarak nasıl bir dış politika anlayışı (uzlaşmacı/çatışmacı) izlenmektedir? • Dünya ülkelerinin ülkeye karşı dış politikadaki tutumu (uzlaşmacı/çatışmacı) genel olarak ne şekildedir? • Küresel ölçekte eylemler gerçekleştiren terör örgütlerinin tehditlerine maruz kalınmakta mıdır? • Ülke sınırına veya sınırına yakın bölgelerde konuşlanan terör örgütleri bulunmakta mıdır? • Ülkeye dış yatırımların çekilmesi bağlamında demokrasi, insan hakları ve adalet gibi unsurların gelişim seviyesi ne düzeydedir? • Küreselleşme işgücü piyasalarını ne şekilde etkilemiştir? • Çevre coğrafyasının (deniz, ada, komşu ülkeler vb.) genel olarak istihdama ve genç istihdamına yönelik avantajları/dezavantajları nelerdir? • İmzalanan veya taraf olunan uluslararası anlaşmaların genel olarak istihdama ve genç istihdamına pozitif yönde etkisi var mıdır? • Bretton Woods kuruluşlarıyla ilişkiler yıllar itibarıyla nasıl bir gelişim göstermiştir? • Bretton Woods kuruluşlarının ülke ekonomisi üzerindeki etkisi ne düzeydedir? • Bretton Woods kuruluşlarıyla sürdürülen ilişkiler işsizlik ve genç işsizliği üzerindeki nasıl bir etki yaratmıştır? • Küresel salgınlar işsizlik ve genç işsizliğini ne şekilde etkilemiştir? • Gelişmiş ülkelere “beyin göçü” yaşanmakta mıdır? • Endüstri 4.0 küresel rekabet endeksi değerleri nedir? Dünya üzerindeki sıralamada kaçınıcı sırada yer almaktadır? • Küresel rekabet açısından işgücü piyasasının rekabet edebilirliği ne düzeydedir? • Küresel rekabet açısından fiziki altyapı (karayolu, havalimanı, demiryolu, liman vb.) yeterli düzeyde midir? • Otomasyon teknolojilerinin işgücü piyasalarına nüfuzu ve işgücü piyasalarındaki mevcut işlerde değişim yaratma riski ne düzeydedir? • Endüstri 4.0 teknolojilerinin işgücü piyasalarına nüfuzu ve işgücü piyasalarındaki mevcut işlerde değişim yaratma riski ne düzeydedir? • Genel olarak post-endüstriyel dönem teknolojilerinin işgücü piyasalarına nüfuzu ve işgücü piyasalarındaki mevcut işlerde değişim yaratma riski ne düzeydedir? • Otomasyon, endüstri 4.0 ve genel olarak post-endüstriyel dönem teknolojileri genç işgücünü ne şekilde (tasarruf edici/artırıcı) etkilemiştir?			

5.3. TÜRKİYE VE YUNANİSTAN'DA POST-ENDÜSTRİYEL DÖNEMDE GENÇ İŞSİZLİĞİNİN KARŞILAŞTIRMALI SWOT ANALİZİ

Tablo 51: Türkiye ve Yunanistan'da Genç İşsizliğinin Karşılaştırmalı SWOT Analizi

İÇ ÇEVRE FAKTÖRLERİ			
Güçlü Yönler		Zayıf Yönler	
Türkiye	Yunanistan	Türkiye	Yunanistan
• Demografik fırsat penceresinin açık olması. Bu durum, işgücüne ve özellikle genç işgücüne yeterli istihdam olanakları yaratıldığı takdirde Türkiye'ye ekonomik kalkınma açısından önemli bir avantaj sunmaktadır. • Toplam nüfus içinde genç nüfus oranının yıllar itibarıyla düşüş eğiliminde olması. Bu durum, işgücü piyasasına giren genç nüfusun sayısını azaltmakla, bu ise gençler arasındaki iş bulma rekabetinin azalmasına neden olmakta ve işverenlerin daha az iş arayan genç nüfusa daha fazla iş olanakları sunmasına olanak sağlamaktadır. • Üç tarafı denizlerle çevrili iki farklı yarımada devleti olması. Bu durum, deniz taşımacılığı, deniz turizmi, tersanecilik, deniz tabanı ve altı kaynaklarının araştırılması, balıkçılık vb. sektörlerde gençlerin istihdam olanaklarını artırmakta ve genç işsizliğinin azaltılmasına olanak sağlamaktadır.	• Hâlihazırda antinatalist nüfus politikaları uygulanması. Bu politikaların uygulanması doğum oranlarını düşürerek nüfus artış hızını yavaşlattığı için orta ve uzun vadede işgücü piyasasına daha az gencin girmesine neden olmakta, bu da, mevcut genç işgücünün işgücü piyasasında daha fazla iş imkânı bulmasına ve gençler arasındaki iş bulma rekabetinin azalmasına neden olarak dolaylı bir şekilde gençlerin istihdam edilme olanaklarını artırmaktadır. • Hâlihazırda yıllık nüfus artış hızının negatif olması. Bu durum, işgücü piyasasına daha az gencin girmesine neden olmakta, bu da, mevcut genç işgücünün işgücü piyasasında daha fazla iş imkânı bulmasına ve gençler arasındaki iş bulma rekabetinin azalmasına neden olarak dolaylı bir şekilde gençlerin istihdam edilme olanaklarını artırmaktadır. • Toplam nüfus içinde genç nüfus oranının yıllar itibarıyla düşüş	• Eğitimin nitelik kazandırma yönünün düşük olması. Bu durum, işgücü piyasasında nitelik gerektiren ve özellikle de post-endüstriyel dönemin teknolojileri ile yapılan işlere gençlerin giriş yapmasını zorlaştırarak genç işsizliğine olumsuz yönde etki etmektedir. • Yükseköğretimli gençlerin diğer eğitim seviyesindeki gençlere göre en yüksek işsizlik oranına sahip olması. Post-endüstriyel döneme sıçrama yaptıracak en önemli unsurlardan biri olan yükseköğretimlilerin en fazla işsizlik oranının sahip olması gençler üzerinde olumsuz bir psikolojik etki yaratmakta, ayrıca, bu durum gençlere yönelik yeterli istihdam olanakları yaratılamaması, yükseköğretimli gençlerin nitelikleri ile işgücü piyasasında istenen nitelikler arasında uyumsuzluk ve eğitimin nitelik kazandırma yönünün zayıflığı gibi sorunların varlığını göstermektedir.	• Eğitimin nitelik kazandırma yönünün düşük olması. Bu durum, işgücü piyasasında nitelik gerektiren ve özellikle de post-endüstriyel dönemin teknolojileri ile yapılan işlere gençlerin giriş yapmasını zorlaştırarak genç işsizliğine olumsuz yönde etki etmektedir. • Yükseköğretimli gençlerin diğer eğitim seviyesindeki gençlere göre en yüksek işsizlik oranına sahip olması. Post-endüstriyel döneme sıçrama yaptıracak en önemli unsurlardan biri olan yükseköğretimlilerin en fazla işsizlik oranının sahip olması gençler üzerinde olumsuz bir psikolojik etki yaratmakta, ayrıca, bu durum gençlere yönelik yeterli istihdam olanakları yaratılamaması, yükseköğretimli gençlerin nitelikleri ile işgücü piyasasında istenen nitelikler arasında uyumsuzluk ve eğitimin nitelik kazandırma yönünün zayıflığı gibi sorunların varlığını göstermektedir. • Yükseköğretimde okullaşma oranının genç işsizliği yaratacak şekilde yüksek

• 2002 yılından sonraki dönemde siyasi istikrarın sağlanmış olması. • Geniş tarım arazilerine sahip olması. Bu durum, hayata geçirilecek kırsal kalkınma ve tarımsal destekleme projeleriyle gençlerin tarım sektöründe istihdam edilmelerine olanak sağlayarak genç işsizliğinin azaltılması açısından Türkiye'ye bir avantaj sunmaktadır. Ayrıca, geniş tarım arazilerine sahip olunması bağlamında hayata geçirilecek bu projeler Türkiye'de kentten kıra dönüşleri başlatarak kentlerdeki genç işsizliğinin azaltılması için de Türkiye'ye bir avantaj sunmaktadır. • Çevrimiçi serbest çalışan işgücü arzının yüksek olması. Bu işgücü arzının yüksek olması, gençlerin post-endüstriyel dönemde özellikle BİT unsurlarıyla gerçekleştirilen yeni çalışma şekilleri ve mesleklerle adaptasyonunu kolaylaştırmakla birlikte, gençlerin bu çalışma şekilleri ve mesleklerde istihdam edilme olanaklarını da artırmaktadır. • Serbest meslekte çalışan işgücü oranının yüksek olması (2020 yılı AB-19 ve AB-27 ülkeleri ortalamasının üzerinde). Bu oranın yüksek olması, gençlerin post-endüstriyel dönemde ortaya çıkan serbest çalışma (freelance) şekline yönelik adaptasyonunu kolaylaştırarak, gençlerin bu çalışma	eğiliminde olması. Bu durum bağlamında, işgücü piyasasına giren genç nüfusun sayısı azaltmakla, dolayısıyla gençler arasındaki iş bulma rekabeti azalmakta ve işverenler daha az sayıda iş arayan genç nüfusa daha fazla iş olanakları sunabilmektedir. • Yarımada devleti olması. Bu durum, deniz taşımacılığı, deniz turizmi, tersanecilik, deniz tabanı ve altı kaynaklarının araştırılması, balıkçılık vb. sektörlerde gençlerin istihdam olanaklarını artırmakta ve genç işsizliğinin azaltılmasına olanak sağlamaktadır. • Ege Denizi'nde üzerinde yaşam olan 166-227 adet adasının bulunması. Bu durum, hem turizm sektöründe gençlerin istihdam olanakları artırmakta, hem de Türkiye'ye karşı bir askeri tehdit unsuru olarak kullanılarak rakip ve komşu ülke konumundaki Türkiye'nin siyasi ve ekonomik istikrarına olumsuz yönde etki edilmesine imkân sağlamaktadır. • Savunma harcamalarının yıllar itibarıyla artış göstermesi. Yapılan araştırmalar savunma harcamalarının Yunanistan'da işsizliği azalttığını göstermektedir. Bundan dolayı Yunanistan'da savunma harcamalarında gerçekleşen artışların işsizlik ve genç üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır.	• Yükseköğretimde okullaşma oranının genç işsizliği yaratacak şekilde yüksek olması. Yükseköğretimde okullaşma oranının yüksek olması (2019 yılı için %112,78), gençlere yönelik yeterli istihdam olanakları yaratılamaması, yükseköğretimli gençlerin nitelikleri ile işgücü piyasasında istenen nitelikler arasında uyumsuzluk ve eğitimin nitelik kazandırma yönünün zayıflığı ile birleşince, genç işsizliği yaratacak bir unsur haline gelmiştir. • Hâlihazırda pronatalist nüfus politikalarının uygulanması. Bu politikalar doğum oranlarını artırarak nüfus artış hızını artırdığı için, orta ve uzun vadede işgücü piyasasına daha fazla gencin girmesine neden olmakta, bu da, mevcut genç işgücünün işgücü piyasasında daha az iş imkânı bulmasına ve gençler arasındaki iş bulma rekabetinin artmasına neden olarak dolaylı bir şekilde gençlerin iş bulma olanaklarını azaltmaktadır. • Hâlihazırda yıllık nüfus artış hızının pozitif olması. Bu durum işgücü piyasasına daha fazla gencin girmesine neden olmakta, bu da, mevcut genç işgücünün işgücü piyasasında daha az iş imkânı bulmasına ve gençler arasındaki iş bulma rekabetinin artmasına neden olarak dolaylı bir şekilde gençlerin	olması. Yükseköğretimde okullaşma oranının yüksek olması (2019 yılı için %149), gençlere yönelik yeterli istihdam olanakları yaratılamaması, yükseköğretimli gençlerin nitelikleri ile işgücü piyasasında istenen nitelikler arasında uyumsuzluk ve eğitimin nitelik kazandırma yönünün zayıflığı ile birleşince, genç işsizliği yaratacak bir unsur haline gelmiştir. • Demografik fırsat penceresinin kapalı olması. • Kırdan kente yaşanan göç. 1946-1949 yılları arasındaki iç savaş esnasında Yunanistan'da kırdan kente göç hareketinin başlaması, ayrıca, iç savaşın yaşandığı yıllarda komünist blok ülkelerine giden Yunanistan vatandaşlarının 1989 yılında komünist rejimin yıkılmasından sonra Yunanistan'a geri dönmesi ve bunların çoğunun kentlerde toplanması kentsel işsizlik ve genç işsizlik sorununu ortaya çıkarmıştır. • Ekonominin kırılgan yapıya sahip olması. Yunanistan'da işsizlik ve genç işsizlik oranlarının ekonomik kriz dönemlerinde sıçrama yaptığı göz önüne alındığında, ekonominin kırılgan yapıya sahip olması iç ekonomik krizlerin ortaya çıkma ihtimalini artırmakta ve ortaya çıkan ekonomik krizlere karşı direncin düşük olmasına neden olmaktadır.

şeklinde istihdam edilme olanaklarını artırmaktadır. • Hanelerde internet erişim oranının yüksek olması. Bu durum, gençlerin post-endüstriyel dönemde ortaya çıkan internet üzerinden evden veya genel olarak internet üzerinden çalışma şekillerine adaptasyonunu ve katılımını kolaylaştırmakta, bu da, gençlerin bu çalışma şekillerinde istihdam edilme olanaklarını artırmaktadır. • Mobil ağ kapsamının nüfusun %99’undan fazlasını kapsaması. Bu durum, gençlerin, post-endüstriyel dönemde ortaya çıkan yeni çalışma şekillerinin “çalışmanın mekândan bağımsız olması” özelliğine adaptasyonunu kolaylaştırmakta, mobil telefonlar, tabletler üzerinden istedikleri yerden çalışmalarına olanak sağlamakta ve internet üzerinden gerçekleşen çalışma şekillerine katılımını artırarak, bu çalışma şekillerinde istihdam edilme olanaklarını artırmaktadır. • Bilgi teknolojileri üretimi yapan ve bilgi ve iletişim hizmetleri işletmelerinde inovasyon gerçekleştiren işletmelerin oranının yüksek olması. Bu durum, gençlerin girişimcilik fırsatlarına katkıda bulunmakta, gençler, yenilikçi fikirleri olan işletmeler kurarak kendi işlerini yaratabilmekte ve bu işletmeler de gençlere istihdam olanakları	• AB’ye tam üyelik. AB’nin, üyelerinin ekonomik kalkınmasına yönelik yıllık olarak sunduğu fonlar, Yunanistan’ın ekonomik kalkınmasını teşvik ederek dolaylı olarak genç işsizliğine olumlu yönde etki etmektedir. • Gençlerde (15-24 yaş) bireysel internet kullanım oranının yüksekliği (2020 yılı OECD ülkeleri ortalamasının üzerinde). Bu durum, gençlerin post-endüstriyel dönemde ortaya çıkan internet üzerinden çalışma şekillerine adaptasyonunu ve katılımını kolaylaştırmakta, bu da, gençlerin bu çalışma şekillerinde istihdam edilme olanaklarını artırmaktadır. • Bireylerin internet beceri düzeyinin yüksek olması (2020 yılı AB-27 ülkeleri ortalamasının üzerinde). Bu durum, gençlerin ve yetişkinlerin iş arama sürecinde iş ilanlarını arama, çevrimiçi başvuru yapma, çevrimiçi mülakatlar yapma ve işverenlerle iletişim kurma gibi becerilerinin yüksek olması anlamına gelmekte olup, bu becerilerdeki yükseklik gençlerin ve yetişkinlerin iş bulma olanaklarını artırmaktadır. • Serbest meslekte çalışan işgücü oranının yüksek olması (2020 AB-19 ve AB-27 ülkeleri ortalamasının üzerinde). Bu oranın yüksek olması, gençlerin post-endüstriyel dönemde ortaya çıkan serbest çalışma (freelance) şekline yönelik adaptasyonunu	istihdam edilme olanaklarını azaltmaktadır. • Ataerkil toplum yapısının hâkim olması. Bu yapının hâkim olması yetişkin ve genç kadınların işgücü piyasasına girmesini zorlaştırmakta ve özellikle genç kadın işsizliği açısından olumsuz etki yaratmaktadır. • Yaşanan askeri darbeler. Askeri darbeler ekonomik ve siyasi istikrarı olumsuz yönde etkilemektedir. Ekonomik ve siyasi istikrarın olumsuz yönde etkilenmesi ise işsizlik ve genç işsizliğine olumsuz yönde yansımaktadır. • 1990-2002 yılları arasında yaşanan siyasi istikrarsızlıklar. Belirtilen yıllar arasında sıklıkla değişen koalisyon hükümetleri nedeniyle ortaya çıkan siyasi istikrarsızlık, ekonomide de istikrarsızlık ortaya çıkarmış, bu durumdan işsizlik ve genç işsizliği olumsuz yönde etkilenmiştir. Ancak, bu yıllarda uygulanan aktif istihdam politikaları ve ihracatta yaşanan artış nedeniyle işsizlik ve genç işsizlik oranlarında önemli artışlar yaşanmamıştır. • Kırdan kente yaşanan göç. 1950’li yıllarla birlikte başlayan kırdan kente göç hareketiyle nüfusun kentlerde toplanması, kentlerde gençlere yönelik yeterli istihdam olanakları yaratılamaması ve kırdan kente gelenlerin kentlerdeki işlerde istenen	• Gençlere yönelik yeterli istihdam olanakları yaratılamaması. Genel ekonomik yapıdan kaynaklanan sorunlardan dolayı gençlere yeterli istihdam olanakları yaratılamaması genç işsizliğinin en önemli nedenlerinden biri niteliğindedir. • Son yıllarda işgücü maliyetlerinde yaşanan artış. Gençlerin, işgücü piyasasına girmelerini zorlaştırması, işten çıkarılmalarını ise kolaylaştırması nedeniyle, son yıllarda işgücü maliyetlerinde yaşanan artışlar genç işsizliği üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. • Özelleştirme uygulamaları. Literatürde, hayata geçirilen özelleştirme uygulamalarının işsizliği artırdığını savunanlar bulunmaktadır (Kraatz, 2015: 2-5). • Hâlihazırdaki genç işsizlik oranlarının yüksek olması (2020 yılı OECD ve AB-27 ülkeleri ortalamasının üzerinde). • Bireylerin dijital beceri düzeyinin düşük olması (2020 yılı AB-27 ülkeleri ortalamasının altında). Bu durum hem post-endüstriyel dönem teknolojilerinin yayılmasını engellemekte, hem de bu teknolojilere yapılan yatırımları kullanacak dijital beceri düzeyi yüksek azınlıktaki gençler hariç, dijital becerileri düşük gençler için işsizlik riski ortaya çıkarmaktadır.

sunabilmektedir. Ayrıca, bu işletmeler inovasyon ile yeni iş fikirleri ve teknolojiler geliştirerek piyasada rekabet avantajı elde ederek gençlere yeni istihdam olanakları yaratabilmektedir. • Gençlere yönelik uygulanan aktif istihdam politikalarında yaşanan artış. 1990 ve 2000’li yıllarda uygulanan aktif istihdam politikaları ve özellikle 2010’lu yıllarla birlikte AB’nin sağladığı fonlarla gençlere yönelik uygulanan aktif istihdam politikalarında artış yaşanmasının genç işsizliğine kısıtlı da olsa olumlu etkileri olmuştur. • İşgücü maliyetinin düşük olması. Son yıllarda işgücü maliyetlerinde artış yaşanmasına rağmen, AB ülkelerine göre işgücü maliyetlerinin düşük seviyelerde olması, işsiz durumdaki gençler için düşük ücretli işler yaratma potansiyeli oluşturarak gençlerin istihdam edilme olanaklarını artırmaktadır.	kolaylaştırarak, gençlerin bu çalışma şeklinde istihdam edilme olanaklarını artırmaktadır. • Yüksek teknoloji ihracat oranının post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelere yakın seviyelerde olması. Bu durum, gençlere yeni iş olanakları yaratılmasını sağlamakla birlikte, yüksek teknoloji üretiminde çalışmak için gerekli beceri ve eğitim seviyesi genellikle daha yüksek olduğundan, gençlerin daha iyi eğitim almasını (eğitimin nitelik kazandırma yönünün artırılmasını) ve daha iyi işlere sahip olmasını teşvik etmektedir. • Mobil ağ kapsamının nüfusun %99’undan fazlasını kapsaması. Bu durum, gençlerin, post-endüstriyel dönemde ortaya çıkan yeni çalışma şekillerinin “çalışmanın mekândan bağımsız olması” özelliğine adaptasyonunu kolaylaştırmakta, mobil telefonlar, tabletler üzerinden istedikleri yerden çalışmalarına olanak sağlamakta ve internet üzerinden gerçekleşen çalışma şekillerine katılımlarını artırarak, bu çalışma şekillerinde istihdam edilme olanaklarını artırmaktadır. • Ar-Ge personeli sayısının yüksek olması. Ar-Ge faaliyetleri ekonomik büyümeyi ve inovasyon ile gençlere yeni iş olanakları yaratılmasını sağladığı için, genç işsizliğinin	nitelik düzeyini karşılayamaması ile sonuçlanınca kentlerde işsizlik ve genç işsizlik oranları artış göstermiş ve bu alanlarda işsizlik ve genç işsizlik sorunu ortaya çıkarmıştır. • Ekonominin kırılgan yapıya sahip olması. Türkiye’de işsizlik ve genç işsizlik oranlarının ekonomik kriz dönemlerinde sıçrama yaptığı göz önüne alındığında, ekonominin kırılgan yapıya sahip olması iç ekonomik krizlerin ortaya çıkma ihtimalini artırmakta ve ortaya çıkan ekonomik krizlere karşı direncin düşük olmasına neden olmaktadır. • İç ekonomik krizlerin genç işsizliğini artırması. Ortaya çıkan iç ekonomik krizlerle işsizlikle birlikte genç işsizliğinin de yükseliş eğilimine geçtiği ve genç işsizliğinin iç ekonomik kriz dönemlerinde sıçrama yaptığı görülmektedir. • Gençlere yönelik yeterli istihdam olanakları yaratılamaması. Genel ekonomik yapıdan kaynaklanan sorunlardan dolayı gençlere yeterli istihdam olanakları yaratılamaması genç işsizliğinin en önemli nedenlerinden biri niteliğindedir. • Son yıllarda işgücü maliyetlerinde yaşanan artış. Gençlerin, işgücü piyasasına girmelerini zorlaştırması, işten çıkarılmalarını ise kolaylaştırması nedeniyle, son yıllarda işgücü maliyetlerinde	• Çevrimiçi serbest çalışan işgücü arzının düşük olması. Bu işgücü arzının düşük olması, gençlerin post-endüstriyel dönemde özellikle BİT unsurlarıyla gerçekleştirilen yeni çalışma şekilleri ve mesleklerle adaptasyonunu zorlaştırmakla birlikte, gençlerin bu çalışma şekilleri ve mesleklerde istihdam edilme olanaklarını da azaltmaktadır. • Yarı zamanlı çalışan işgücü oranının düşük olması (2020 yılı OECD ve AB-27 ülkeleri ortalamasının altında). Bu işgücü oranının düşük olması gençlerin post-endüstriyel dönemde ortaya çıkan yeni esnek çalışma şekillerine adaptasyonunu zorlaştırmaktadır. • Tarım sektöründe yaşanan hızlı çözülme. Tarım sektörden kopan genç erkek ve özellikle genç kadınların büyük çoğunluğunun sanayi ve yükselen hizmetler sektörünün gerektirdiği nitelikleri karşılayamaması nedeniyle bu sektörlerde istihdama giriş yapamaması genç işsizliğine olumsuz yönde etki etmiştir. • Mal veya hizmet siparişi vermek için interneti kullanan kişilerin yüzdesinin düşük olması (OECD ülkeleri 2019 yılı ortalamasının altında). Bu durum, gençlerin post-endüstriyel dönemde ortaya çıkan internet üzerinden çalışma şekillerine olan adaptasyonunu

	azaltılması üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır. • Hayata geçirilen aktif istihdam politikalarında artış. 1980’li yıllarda AB’ye tam üyelikle birlikte AB’den sağlanan fonlarla hayata geçirilen aktif istihdam politikalarının artış göstermesinin genç işsizliğine kısıtlı da olsa olumlu etkileri olmuştur. • Turizm ve gemi inşaatı sektörlerinin gelişmiş olması. Turizm ve gemi inşaatı sektörlerinin gelişmiş olması, bu sektörlerde geniş istihdam sağlama kapasitesi ortaya çıkarmakta, bu da, işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılmasına olumlu yönde etki etmektedir. • İşgücü maliyetinin düşük olması. Son yıllarda işgücü maliyetlerinde artış yaşanmasına rağmen, AB ülkelerine göre işgücü maliyetlerinin düşük seviyelerde olması, işsiz durumdaki gençler için düşük ücretli işler yaratma potansiyeli oluşturarak gençlerin istihdam edilme olanaklarını artırmaktadır.	yaşanan artışlar genç işsizliği üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. • Özelleştirme uygulamaları. Hayata geçirilen özelleştirme uygulamalarının işsizliği azalttığını savunanlarla birlikte (TİSK, 1992: 42), işsizliği artırdığını savunanlar da bulunmaktadır (DİSK, 2005: 259). • Savunma harcamalarının yıllar itibarıyla artış göstermesi. Yapılan araştırmalar savunma harcamalarının Türkiye’de işsizliği artırdığını göstermektedir. Bundan dolayı Türkiye’de savunma harcamalarında gerçekleşen artışların işsizlik ve genç işsizliği üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır. • Hâlihazırda genç işsizlik oranlarının yüksek olması (2020 yılı OECD ve AB-27 ülkeleri ortalamasının üzerinde). • Gençlerde (15-24 yaş) bireysel internet kullanım oranının düşüklüğü (2020 yılı OECD ülkeleri ortalamasının altında). Bu durum, gençlerin post-endüstriyel dönemde ortaya çıkan internet üzerinden çalışma şekillerine adaptasyonunu ve katılımını zorlaştırmaktadır, bu da, gençlerin bu çalışma şekillerinde istihdam edilme olanaklarını azaltmaktadır. • Bireylerin internet beceri düzeyinin düşük olması (2020 yılı AB-27 ülkeleri ortalamasının altında). Bu	zorlaştırmakta ve bu işlere olan arzını olumsuz yönde etkilemektedir. • Ar-Ge harcamalarına ayrılan bütçenin düşük olması. Ar-Ge faaliyetleri ekonomik büyümeyi ve inovasyon ile gençlere yeni iş olanakları yaratılmasını desteklediğinden, bu oranın düşük olması dolaylı olarak genç işsizliğine olumsuz yönde etki etmektedir. • Eğitim sistemi ile işgücü piyasası arasındaki koordinasyon eksikliği. Bu durum, işgücü piyasasında istenilen nitelikler ile işgücü piyasasına sunulan nitelikler arasında uyumsuzluk ortaya çıkarak genç işsizliğine olumsuz yönde etki etmektedir. • Genç işgücünün nitelik düzeyinin düşük olması. Genç işgücünün nitelik düzeyinin düşük olması nitelik gerektiren ve özellikle post-endüstriyel dönemde ortaya çıkan teknolojiler üzerinden gerçekleştirilen işlere gençlerin giriş yapmasını zorlaştırarak genç işsizliğine olumsuz yönde etki etmektedir. • Yüksek kamu borcu. Kamu borcunun yüksek olması, hükümetin kamu harcamalarında kesintiler yapmasını zorunlu hale getirmiş ve kamu harcamaları azaltılmıştır. Daralan bu ekonomik koşullar ise özel sektör işletmelerinin yeni istihdam yaratma kapasitesini düşürmüştür, bu da genç işsizliğine olumsuz yönde yansımıştır.

		durum, gençlerin ve yetişkinlerin iş arama sürecinde iş ilanlarını arama, çevrimiçi başvuru yapma, çevrimiçi mülakatlar yapma ve işverenlerle iletişim kurma gibi becerilerinin düşük olması anlamına gelmekte olup, bu becerilerdeki düşüklük gençlerin ve yetişkinlerin iş bulma olanaklarını azaltmaktadır. • Bireylerin dijital beceri düzeyinin düşük olması (2020 yılı AB-27 ülkeleri ortalamasının altında). Bu durum hem post-endüstriyel dönem teknolojilerinin yayılmasını engellemekte, hem de bu teknolojilere yapılan yatırımları kullanacak dijital beceri düzeyi yüksek azınlıktaki gençler hariç, dijital becerileri düşük gençler için işsizlik riski ortaya çıkarmaktadır. • Yarı zamanlı çalışan işgücü oranının düşük olması (2020 yılı OECD ve AB-27 ülkeleri ortalamasının altında). Bu işgücü oranının düşük olması gençlerin post-endüstriyel dönemde ortaya çıkan yeni esnek çalışma şekillerine adaptasyonunu zorlaştırmaktadır. • Tarım sektöründe yaşanan hızlı çözülme. Tarım sektörden kopan genç erkek ve özellikle genç kadınların büyük çoğunluğunun sanayi ve yükselen hizmetler sektörünün gerektirdiği nitelikleri karşılayamaması nedeniyle bu	

		sektörlerde istihdama giriş yapamaması genç işsizliğine olumsuz yönde etki etmiştir. • Mal veya hizmet siparişi vermek için interneti kullanan kişilerin yüzdesinin düşük olması (OECD ülkeleri 2019 yılı ortalamasının altında). Bu durum, gençlerin post-endüstriyel dönemde ortaya çıkan internet üzerinden çalışma şekillerine olan adaptasyonunu zorlaştırmakta ve bu işlere olan arzını olumsuz yönde etkilemektedir. • Ar-Ge harcamalarına ayrılan bütçenin düşük olması. Ar-Ge faaliyetleri ekonomik büyümeyi ve inovasyon ile gençlere yeni iş olanakları yaratılmasını desteklediğinden, bu oranın düşük olması dolaylı olarak genç işsizliğine olumsuz yönde etki etmektedir. • Ar-Ge personeli sayısının düşük olması. Ar-Ge faaliyetleri ekonomik büyümeyi ve inovasyon ile gençlere yeni iş olanakları yaratılmasını desteklediğinden, bu sayının düşük olması dolaylı olarak genç işsizliğine olumsuz yönde etki etmektedir. • Eğitim sistemi ile işgücü piyasası arasındaki koordinasyon eksikliği. Bu durum, işgücü piyasasında istenilen nitelikler ile işgücü piyasasına sunulan nitelikler arasında uyumsuzluk ortaya çıkararak genç	

		işsizliğine olumsuz yönde etki etmektedir. • Genç işgücünün nitelik düzeyinin düşük olması. Genç işgücünün nitelik düzeyinin düşük olması nitelik gerektiren ve özellikle post-endüstriyel dönemde ortaya çıkan teknolojiler üzerinden gerçekleştirilen işlere gençlerin giriş yapmasını zorlaştırarak genç işsizliğine olumsuz yönde etki etmektedir.	
DIŞ ÇEVRE FAKTÖRLERİ			
Fırsatlar		Tehditler	
Türkiye	Yunanistan	Türkiye	Yunanistan
• Dış politikada izlenecek uzlaşmacı tutum. İzlenecek bu tutum, makroekonomik dengelerin olumsuz yönde etkilenmemesine ve savunma harcamalarının azaltılmasına (yapılan araştırmalar Türkiye’de savunma harcamalarının işsizliği artırdığını göstermektedir) neden olarak Türkiye için işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılmasında bir fırsat niteliğindedir. • Denizcilik sektörüne yapılacak yatırımların artırılması (iç ve karasuları dışındaki çevre denizler kapsamında). Denizcilik sektörünün dünyada artan önemi ve denizciliğin Türkiye’de gelişmemiş bir sektör olduğu göz önüne alındığında, üç tarafı denizlerle çevrili iki farklı yarımadadan oluşan Türkiye’nin bu coğrafi özelliğini karasuları dışındaki çevre denizlerini	• Dünya ülkelerinin Yunanistan’a karşı gösterdiği çatışmacı tutum. Yunanistan’a karşı gösterilen çatışmacı tutumlar savunma harcamalarını artırabileceğinden ve yapılan araştırmalar da Yunanistan’da savunma harcamalarının işsizliği azalttığını gösterdiğinden, gösterilen çatışmacı tutumlar, işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılması açısından Yunanistan için bir fırsat niteliğinde olabilecektir. • 2020 yılında Mısır ile imzalanan münhasır ekonomik bölge anlaşması. Anlaşma kapsamında, karasuları dışındaki anlaşma dâhilindeki bölgelere balıkçılık, rüzgâr enerjisi, yeraltı kaynaklarının araştırılması ve çıkarılması vb. alanlarda yapılacak yatırımlarla gençlerin bu alanlarda istihdam edilmesi genç işsizliğinin	• Küresel ekonomik krizler. İşsizlik ve genç işsizlik oranlarındaki önemli yükselişlerin küresel ekonomik krizlerle birlikte ortaya çıktığı göz önüne alındığında, küresel ekonomik krizler genç işsizlik oranlarında artış yaratabilecek en önemli tehditlerden biri niteliğindedir. • İzlenen göçmen politikaları. Türkiye göçmen kabul edici politikalar izlemektedir (Suriyeli göçmenler). Yapılan araştırmalar göçmenlerin Türkiye’de işsizlik oranlarını artırdığını göstermektedir. Dolayısıyla, izlenen bu politikalar işsizlik ve genç işsizlik oranlarının artış göstermesi açısından Türkiye için bir tehdit niteliğindedir. • Dünya ülkelerinin Türkiye’ye karşı gösterdiği çatışmacı tutum.	• Küresel ekonomik krizler. İşsizlik ve genç işsizlik oranlarındaki önemli yükselişlerin küresel ekonomik krizlerle birlikte ortaya çıktığı göz önüne alındığında, küresel ekonomik krizler genç işsizlik oranlarında artış yaratabilecek en önemli tehditlerden biri niteliğindedir. • Yunanistan’a gerçekleşen dış göç. Yunanistan’a gelen dış göç, uzun vadede işsizlik ve genç işsizliğini artırdığından, işsizlik ve genç işsizliğinin artış göstermesi açısından Yunanistan için bir tehdit niteliğindedir. • Avro para birimine geçiş. Bu para birimine geçiş yapılarak, kullanımına devam edilmesi Avro bölgesinde yaşanan krizlerden Yunanistan’ın etkilenmesine neden olmaktadır. Avro

de göz önüne alarak balıkçılık, yeraltı kaynaklarının araştırılması ve çıkarılması, deniz turizmi, deniz taşımacılığı, rüzgar enerjisi vb. sektörlere yapacağı yatırımlarla avantaja çevirmesi genç işsizliğinin azaltılması açısından Türkiye için bir fırsat niteliğindedir. • 2019 yılında Libya ile imzalanan münhasır ekonomik bölge anlaşması. Anlaşma kapsamında, karasuları dışındaki anlaşma dâhilindeki bölgelere balıkçılık, rüzgâr enerjisi, yeraltı kaynaklarının araştırılması ve çıkarılması vb. alanlarda yapılacak yatırımlarla gençlerin bu alanlarda istihdam edilmesi genç işsizliğinin azaltılması açısından Türkiye için bir fırsat niteliğindedir. • Türkiye'nin 2013 yılında IMF'e olan borcunu tamamlaması. Türkiye'nin IMF'e borcunu tamamlayarak ekonomisinin dış müdahalelere (istikrar, kemer sıkma programları vb.) maruz kalma riskini azaltması, makroekonomik istikrarın sağlanmasına katkı sağlayarak, dolaylı olarak işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılmasına katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'nin IMF'e olan borcunu tamamlaması işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılması açısından Türkiye için bir fırsat niteliğindedir. • Otomasyona bağlı olarak yüksek ve önemli seviyede değişiklik riski taşıyan	azaltılması açısından Yunanistan için bir fırsat niteliğindedir. • Demokrasi, insan hakları ve adalet gibi unsurların gelişmiş olması. Bu unsurların gelişmiş olması, uluslararası yatırımların ülkeye çekilmesini kolaylaştırdığından, işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılması açısından Yunanistan için bir fırsat niteliğindedir. • Otomasyona bağlı olarak yüksek ve önemli seviyede değişiklik riski taşıyan işlerin sayısının yüksek olması. Genç işgücüne otomasyon teknolojilerinin gerektirdiği niteliklerin kazandırılması şartıyla, bu işlerin sayısının yüksek olması genç işsizliğinin azaltılması açısından Yunanistan için bir fırsat niteliğindedir. • Denizcilik sektörüne yapılacak yatırımların artırılması (iç ve karasuları dışındaki çevre denizler kapsamında). Denizcilik sektörünün dünyada artan önemi ve denizciliğin Yunanistan'da gelişmiş bir sektör olduğu göz önüne alındığında, üç tarafı denizlerle çevrili yarımadadan oluşan Yunanistan'ın bu coğrafi özelliğini karasuları dışındaki çevre denizlerini de göz önüne alarak balıkçılık, yeraltı kaynaklarının araştırılması ve çıkarılması, deniz turizmi, deniz taşımacılığı, rüzgar enerjisi vb. sektörlere yapacağı yatırımlarla avantaja çevirmesi genç işsizliğinin azaltılması açısından Yunanistan için bir fırsat niteliğindedir.	Türkiye'ye karşı gösterilen çatışmacı tutumlar savunma harcamalarını artırbileceğinden ve yapılan araştırmalar da Türkiye'de savunma harcamalarının işsizliği artırdığını gösterdiğinden, gösterilen çatışmacı tutumlar, işsizlik ve genç işsizliğinin artış göstermesi açısından Türkiye için bir tehdit niteliğinde olabilecektir. • Türkiye'nin sınır komşusu olan ülkelere terör örgütlerinin konuşlanması. Suriye ve Irak'ta yaşanan iç çatışmalar ve terör örgütlerinin bu bölgede konuşlanması, Türkiye'nin savunma harcamalarını yükseltmesine neden olarak (yapılan araştırmalar Türkiye'de savunma harcamalarının işsizliği artırdığını göstermektedir), işsizlik ve genç işsizliğinin artış göstermesi açısından Türkiye için bir tehdit niteliğindedir. • İşgücü piyasasının küresel rekabet gücünün zayıf olması. İşgücü piyasasının küresel rekabet gücünün zayıflığı, Türkiye'nin küresel rekabet gücünü düşürdüğünden işsizlik ve genç işsizliğinin artış göstermesi açısından Türkiye için bir tehdit niteliğindedir. • Küresel salgınlar. Covid-19 küresel salgını Türkiye'de işsizlik ve genç işsizlik oranlarını artırmıştır. Bu nedenle küresel salgınlar işsizlik ve	bölgesinde ortaya çıkan borç krizleri Yunanistan ekonomisini olumsuz yönde etkilemiş, işsizlik ve genç işsizlik oranları borç krizinin patlak vermesinin ardından hızla yükselişe geçmiştir. Dolayısıyla, Avro para biriminin kullanılması, dolaylı olarak işsizlik ve genç işsizliğinin artış göstermesine sebep olması bakımından Yunanistan için bir tehdit niteliğindedir. • İşgücü piyasasının küresel rekabet gücünün zayıf olması. İşgücü piyasasının küresel rekabet gücünün zayıflığı, Yunanistan'ın küresel rekabet gücünü düşürdüğünden işsizlik ve genç işsizliğinin artış göstermesi açısından Yunanistan için bir tehdit niteliğindedir. • Beyin göçü yaşanması. Dijital becerileri yüksek seviyedeki yetişmiş genç işgücünün post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelere göç etmesi (beyin göçü), işgücünün nitelik düzeyini düşürmekte ve post-endüstriyel döneme ulaşma hedefi açısından da bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. • Troyka ve Bretton Woods kuruluşları ile sürdürülen ilişkiler. Bazı görüşlere göre Troyka ve Bretton Woods kuruluşlarının uyguladığı ekonomik memorandum ve kemer sıkma politikaları ve bu kuruluşların Yunanistan'a dayattığı neo-liberal

işlerin sayısının yüksek olması. Genç işgücüne otomasyon teknolojilerinin gerektirdiği niteliklerin kazandırılması şartıyla, bu işlerin sayısının yüksek olması genç işsizliğin azaltılması açısından Türkiye için bir fırsat niteliğindedir. • Gelecekte olası AB'ye tam üyeliği. AB tarafından üyelerine sağlanan ekonomik kalkınmaya yönelik fonlarla gençlere yeni istihdam olanakları yaratılması genç işsizliğin azaltılması açısından Türkiye için bir fırsat niteliğinde olacaktır. • Post-endüstriyel dönem teknolojileri. Genç işgücüne post-endüstriyel dönem teknolojilerine yönelik niteliklerin kazandırılması şartıyla, post-endüstriyel dönem teknolojilerine ulaşmaya yönelik çabalar ve yatırımlar genç işsizliğin azaltılması açısından Türkiye için bir fırsat niteliğindedir.	• Post-endüstriyel dönem teknolojileri. Genç işgücüne post-endüstriyel dönem teknolojilerine yönelik niteliklerin kazandırılması şartıyla, post-endüstriyel dönem teknolojilerine ulaşmaya yönelik çabalar ve yatırımlar genç işsizliğin azaltılması açısından Yunanistan için bir fırsat niteliğindedir.	genç işsizliğin artışı göstermesi açısından Türkiye için bir tehdit niteliğindedir. • Beyin göçü yaşanması. Dijital becerileri yüksek seviyedeki yetişmiş genç işgücünün post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelere göç etmesi (beyin göçü), işgücünün nitelik düzeyini düşürmekte ve post-endüstriyel döneme ulaşma hedefi açısından da bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. • Yunanistan ile yaşanan siyasi gerilimler. Yunanistan ile karasuları sınırlandırması, Ege Denizi'nde adaların paylaşımı, münhasır ekonomik bölge, S-400 füzeleri, adaların silahlandırılması vb. konular üzerinden yaşanan siyasi gerilimler, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını olumsuz yönde etkileyerek işsizlik ve genç işsizliğin artışı göstermesi açısından Türkiye için bir tehdit niteliğindedir. • Otomasyona bağlı olarak yüksek ve önemli seviyede değişiklik riski taşıyan işlerin sayısının yüksek olması. Genç işgücüne otomasyon teknolojilerin gerektirdiği nitelikler kazandıramadığı takdirde, bu işlerin sayısının yüksek olması genç işsizliğin artışı göstermesi açısından Türkiye için bir tehdit niteliğindedir. • Post-endüstriyel dönem teknolojileri. Genç işgücüne	ekonomik politikalar işgücü piyasalarını olumsuz yönde etkileyerek, işsizlik ve genç işsizliğin artışı göstermesine neden olmuştur (Ünay vd., 2016: 55-59; (Clifton vd., 2018: 587). Dolayısıyla Troyka ve Bretton Woods kuruluşlarıyla sürdürülen ilişkiler, işsizlik ve genç işsizliğin artışı göstermesi açısından Yunanistan için bir tehdit niteliğindedir. • Türkiye ile yaşanan siyasi gerilimler. Türkiye ile karasuları sınırlandırması, Ege Denizi'nde adaların paylaşımı, münhasır ekonomik bölge, S-400 füzeleri, adaların silahlandırılması vb. konular üzerinden yaşanan siyasi gerilimler, Yunanistan'ın ekonomik kalkınmasını olumsuz yönde etkileyerek işsizlik ve genç işsizliğin artışı göstermesi açısından Yunanistan için bir tehdit niteliğindedir. • Otomasyona bağlı olarak yüksek ve önemli seviyede değişiklik riski taşıyan işlerin sayısının yüksek olması. Genç işgücüne otomasyon teknolojilerin gerektirdiği nitelikler kazandıramadığı takdirde, bu işlerin sayısının yüksek olması genç işsizliğin artışı göstermesi açısından Yunanistan için bir tehdit niteliğindedir. • Post-endüstriyel dönem teknolojileri. Genç işgücüne post-endüstriyel dönem teknolojilerine yönelik nitelikler kazandıramadığı takdirde,

		post-endüstriyel dönem teknolojilerine yönelik nitelikler kazandırılmadığı takdirde, post-endüstriyel dönem teknolojilerine ulaşmaya yönelik çabalar ve yatırımlar genç işsizliğinin artış göstermesi açısından Türkiye için bir tehdit niteliğindedir.	post-endüstriyel dönem teknolojilerine ulaşmaya yönelik çabalar ve yatırımlar genç işsizliğinin artış göstermesi açısından Yunanistan için bir tehdit niteliğindedir.

5.3.1. SWOT Analizi Kapsamında Elde Edilen Bulgular

Türkiye ve Yunanistan’da post-endüstriyel dönemde genç işsizliğinin analizine yönelik yapılan karşılaştırmalı SWOT analizinin içsel faktörleri kapsamında Türkiye’nin demografik fırsat penceresinin açık olması, geniş tarım arazilerine sahip olması, çevrimiçi serbest çalışan işgücü arzının yüksek olması, hanelerde internet erişiminin yüksek olması, 2002 yılından itibaren siyasi istikrarın sağlanmış olması, bilgi teknolojileri üretimi yapan ve bilgi ve iletişim hizmetleri işletmelerinde inovasyon gerçekleştiren işletmelerin oranının yüksek olması Yunanistan’a göre güçlü yönlerini oluşturmaktadır. Yunanistan’ın ise turizm ve gemi inşa sektörünün gelişmiş olması, AB’ye tam üye olması, Ar-Ge personeli sayısının yüksek olması, yüksek teknoloji ihracat oranının post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelere yakın seviyelerde olması, bireylerin internet beceri düzeyinin yüksek olması, gençlerde (15-24 yaş) internet kullanım oranının yüksek olması, işsizlik-savunma harcamaları ilişkisi kapsamında savunma harcamalarının artış göstermesi (yapılan araştırmalar Yunanistan’da savunma harcamalarının işsizliği azalttığını göstermektedir), Ege Denizi’nde üzerinde yaşam olan yaklaşık 166-227 adet adasının bulunması, hâlihazırda yıllık nüfus artış hızının negatif olması ve hâlihazırda antinatalist nüfus politikaları uygulaması Türkiye’ye göre güçlü yönleri olarak ortaya çıkmaktadır.

SWOT analizinin içsel faktörleri kapsamında toplam nüfus içinde genç nüfus oranının yıllar itibarıyla düşüş eğiliminde olması, iki ülkenin de yarımada devleti olması, serbest meslekte çalışan işgücü oranının yüksek olması, mobil ağ kapsamının nüfusun %99’undan fazlasını kapsaması, AB ülkelerine göre işgücü maliyetlerinin düşük olması ve Yunanistan’da 1980’li, Türkiye’de 2000’li yıllarla birlikte AB’den sağlanan fonlarla gençlere yönelik uygulanan aktif istihdam politikalarının artış göstermesi Türkiye ve Yunanistan’ın ortak güçlü yönlerini oluşturmaktadır.

SWOT analizinin içsel faktörleri kapsamında Türkiye’nin hâlihazırda pronatalist nüfus politikaları uygulaması, iç ekonomik kriz dönemlerinde genç işsizliğinin çarpıcı boyutlara ulaşması, yıllık nüfus artış hızının pozitif olması, ataerkil toplum yapısının egemen olması, askeri darbelerin daha sık ortaya çıkması, 1990-2002 yılları arasında yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, savunma harcamalarının yıllara göre artış göstermesi (yapılan araştırmalar savunma harcamalarının Türkiye’de işsizliği artırdığını

göstermektedir), gençlerde (15-24 yaş) bireysel internet kullanım oranının düşük olması, bireylerin internet beceri düzeyinin düşük olması ve Ar-Ge personeli sayısının düşük olması Yunanistan'a göre zayıf yönlerini oluşturmaktadır. Yunanistan'ın ise, demografik fırsat penceresinin kapalı olması, çevrimiçi serbest çalışan işgücü arzının düşük olması ve yüksek kamu borcu Türkiye'ye göre zayıf yönleri olarak ortaya çıkmaktadır.

SWOT analizinin içsel faktörleri kapsamında eğitimin nitelik kazandırma yönünün düşük olması, yükseköğretili gençlerin yüksek işsizlik oranları, yükseköğretimde okullaşma oranının genç işsizliği yaratacak seviyede yüksek olması, kırdan kente yaşanan göçün kentlerde genç işsizliği sorunu yaratması, ekonominin kırılgan yapıya sahip olması nedeniyle iç ekonomik krizlerin ortaya çıkma olasılığının artırması ve ortaya çıkan iç ekonomik krizlere karşı direnci düşürmesi, gençlere yönelik yeterli istihdam olanakları yaratılamaması, son yıllarda işgücü maliyetlerinde yaşanan artışlar, özelleştirmeler, mal veya hizmet siparişi vermek için interneti kullanan kişilerin yüzdesinin düşük olması, hâlihazırda genç işsizlik oranlarının yüksek olması, bireylerin dijital beceri düzeyinin düşük olması, yarı zamanlı çalışan işgücü oranının düşük olması, tarım sektöründe yaşanan hızlı çözülme, Ar-Ge harcamalarına ayrılan bütçenin düşük olması, eğitim sistemi ile işgücü piyasası arasındaki koordinasyon eksikliğinin tam olarak giderilememiş olması ve genç işgücünün nitelik düzeyinin düşük olması Türkiye ve Yunanistan'ın ortak zayıf yönlerini oluşturmaktadır.

Türkiye ve Yunanistan'da post-endüstriyel dönemde genç işsizliğinin analizine yönelik yapılan karşılaştırmalı SWOT analizinin içsel faktörleri kapsamında her iki ülkenin genç işsizliğine yönelik güçlü ve zayıf yönlerine yönelik elde edilen bulgulara değinildikten sonra SWOT analizinin dışsal faktörleri kapsamında genç işsizliğine yönelik fırsat ve tehdit oluşturan bulgulara değinilecektir.

SWOT analizinin dışsal faktörleri kapsamında Türkiye için dış politikada izlenecek uzlaşmacı tutum, Libya ile imzalanan münhasır ekonomik bölge anlaşması, gelecekte olası AB'ye tam üyelik durumu ve 2013 yılında IMF olan borcunu tamamlaması genç işsizliğinin azaltılması için fırsatları ifade etmektedir. Yunanistan için de demokrasi, insan hakları ve adalet gibi unsurların gelişmiş olması,

Yunanistan’a başka ülkeler tarafından gösterilen çatışmacı tutumlar ve Mısır ile imzalanan münhasır ekonomik bölge anlaşması genç işsizliğin azaltılması için fırsatları ifade etmektedir. Türkiye ve Yunanistan için karasuları dışındaki çevre denizlerini de göz önüne alarak denizcilik sektörüne yapacağı yatırımları artırması ve otomasyona bağlı olarak yüksek ve önemli seviyede değişiklik riski taşıyan işlerin sayısının yüksek olması (genç işgücüne otomasyon teknolojilerinin gerektirdiği niteliklerin kazandırılması durumunda) ise genç işsizliğin azaltılması açısından ortak fırsatları ifade etmektedir.

SWOT analizinin dışsal faktörleri kapsamında, izlenen göçmen politikaları, Irak ve Suriye gibi ülkelere yaşanan iç çatışmalar ve terör örgütlerinin Türkiye’nin sınır komşusu olan bu ülkelere konuşlanması, küresel salgınlar ve başka bir ülkenin göstermiş olduğu çatışmacı tutumlar genç işsizliğin artış göstermesi açısından Türkiye için tehditleri ifade etmektedir. Avro para birimine geçiş ve hâlihazırda bu para biriminin kullanılması, Troyka ve Bretton Woods kuruluşlarıyla sürdürülen ilişkiler ve alınan dış göç de genç işsizliğin artış göstermesi açısından Yunanistan için tehditleri ifade etmektedir.

Türkiye ve Yunanistan için işgücü piyasasının küresel rekabet gücünün zayıflığı, Batılı ülkelere Türk ve Yunan gençlerinin gerçekleştirdiği “beyin göçü”, Ege Denizi’nde iki ülke arasında yaşanan sorunlar, otomasyona bağlı olarak yüksek ve önemli seviyede değişiklik riski taşıyan işlerin sayısının yüksek olması (genç işgücüne otomasyon teknolojilerinin gerektirdiği niteliklerin kazandırılmaması durumunda), post-endüstriyel teknolojilerine yönelik yapılan yatırımlar (genç işgücüne genel olarak post-endüstriyel dönem teknolojilerinin gerektirdiği niteliklerin kazandırılmaması durumunda) ve küresel ekonomik krizler genç işsizliğin artış göstermesi açısından ortak tehditleri ifade etmektedir.

5.3.2. SWOT Analizi Kapsamında Türkiye ve Yunanistan’da Genç İşsizliğin Azaltılmasına Yönelik Öneriler

Türkiye ve Yunanistan’da post-endüstriyel dönemde genç işsizliğin analizine yönelik yapılan karşılaştırmalı SWOT analizinden elde edilen bulgular incelendiğinde genç işsizliğine etki eden hem içsel, hem de dışsal faktörlerin bazı noktalarda birbiriyle ortak özellikler gösterdiği, bazı noktalarda ise birbirinden ayrıştığı görülmektedir. Bu

çerçevede, SWOT analizinden elde edilen bulgular ışığında öncelikle içsel, sonrasında da dışsal faktörler kapsamında, genç işsizliğine etki eden faktörlerin ortak özellikler gösterdiği noktalarda her iki ülke için ortak, ayrıştığı noktalarda ise her iki ülke özelinde ayrı çözüm önerileri sunulacaktır.

Türkiye’de yıllar itibarıyla işsiz ve genç işsiz durumunda olanların büyük bölümünün tarım ve sanayi sektöründen kopup, hizmetler sektörünün nitelik gerektiren işlerinde iş bulamamış kişiler olduğu göz önüne alındığında, geniş tarım arazilerine sahip Türkiye’de tarımsal destekleme projelerinin hayata geçirilmesi hâlihazırdaki işsizlik ve genç işsizlik oranlarının düşürülmesine katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada, Türkiye’nin teknoloji ve teknolojiyle ilişkili göstergeleri post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle kıyaslanmıştır. Yapılan kıyaslama sonucu Türkiye’nin sanayi ve özellikle hizmetler sektörünün ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücü miktarını ve teknoloji düzeyini post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren gelişmiş ülkelerin seviyesine yükseltmesinin çok kısa vadede mümkün olmadığı görülmektedir. Bu nedenle, post-endüstriyel döneme ulaşmak için teknolojik yatırımlar ve işgücünün nitelik düzeyinin yükseltilmesine yönelik faaliyetler devam ederken, özellikle tarım sektöründe istihdamı artıracak tarımsal destekleme projelerinin hayata geçirilmesi post-endüstriyel döneme entegre olma sürecinde olan Türkiye’de kısa vadede işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılmasında etkili olacaktır.

Türkiye’de çevrimiçi serbest çalışan işgücü arzının yüksek olması kişilerin post-endüstriyel dönemde ortaya çıkan internet üzerinden serbest çalışma (freelance) modelinde çalışma isteğinin yüksek olduğunu gösterirken, hanelerde internet erişiminin yüksek olması ise kişilerin evden ve internet üzerinden yapılan serbest çalışmaya (freelance) modeline adaptasyonunu kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle, devlet tarafından evden internet üzerinden serbest çalışma modelinin (freelance) talep yönünü artırmaya yönelik uygulanacak teşvikler ve kanun koyucu konumunda olan devletin yasal düzenlemeler ile bu çalışma modelini, bu modelde çalışmayı tercih edenlerin hakları açısından “güvenceli” hale getirecek yasal düzenlemeleri hayata geçirmesi gençlerin bu çalışma modelinde istihdamda olma durumunu artırarak genç işsizliğinin azaltılmasında etkili olacaktır.

Yapılan araştırmalar Türkiye’de savunma harcamalarındaki artışın işsizlik oranlarını artırdığını göstermektedir. Bu nedenle, Türkiye’nin başta komşu ülkeleri olmak üzere diğer dünya ülkeleri ile dış politikada izleyeceği uzlaşmacı tutum savunma harcamalarının azaltılmasına neden olacaktır. Türkiye’de genç işsizliğinin en önemli nedenlerinden birinin gençlere yönelik yeterli istihdam olanakları yaratılamaması temelinde ortaya çıktığı göz önüne alındığında, savunma harcamalarından azaltılan payın gençlere yönelik istihdam alanlarına aktarılması işsizlik ve genç işsizlik oranlarında düşüş meydana getirecektir.

Türkiye’de bireylerin internet beceri düzeyinin ve gençlerin (15-24 yaş) bireysel internet kullanım oranının düşüklüğü gençlerin post-endüstriyel dönemde ortaya çıkan internet üzerinden yapılan çalışma modellerine olan adaptasyonunu zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, bireylerin internet beceri düzeyinin ve gençlerin (15-24 yaş) bireysel internet kullanım oranının artırılmasına yönelik uygulanacak aktif istihdam politikaları gençlerin internet üzerinden yapılan işlere giriş yapmalarını kolaylaştıracığından genç işsizliğinin azaltılmasında etkili olacaktır.

AB’nin yıllık olarak üyelerinin kalkınmasına yönelik sunduğu fonlardan, AB’ye tam üye olan Yunanistan da faydalanmaktadır. Yunanistan’ın bu fonlardan gençlere yönelik uygulanan aktif istihdam politikalarına daha fazla pay ayırarak, aktif istihdam politikalarının kapsamını ve sayısını artırması gençlerin işgücü piyasasına girişlerini ve işgücü piyasasının dışında kalan gençlerin ise yeniden işgücü piyasasına girmelerini kolaylaştıracığından, Yunanistan’ın AB’ye tam üye olma avantajını kullanarak AB’nin sağladığı fonlardan gençlere yönelik aktif istihdam politikalarına yönelik payı artırması genç işsizliğinin azaltılmasında etkili olacaktır.

Yunanistan’da bireylerin internet beceri düzeyinin ve gençlerin (15-24 yaş) internet kullanım oranının yüksekliği gençlerin post-endüstriyel dönemde ortaya çıkan internet üzerinden yapılan çalışma modellerine olan adaptasyonunu kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle, gençlerin internet beceri düzeyi ve internet kullanım oranının yüksekliği göz önüne alınarak devlet tarafından internet üzerinden çalışma modellerine yönelik uygulanacak teşvikler ve kanun koyucu konumunda olan devletin yasal düzenlemeler ile bu çalışma modelini, bu çalışma modelinde çalışmayı tercih edenlerin hakları açısından “güvenceli” hale getirecek yasal düzenlemeleri hayata

geçirmesi gençlerin bu çalışma modelinde istihdamda olma durumunu artırarak genç işsizliğin azaltılmasında etkili olacaktır.

Yunanistan'ın Ege Denizi'nde üzerinde yaşam olan 166-227 adet adası bulunmaktadır. Turizm sektörünün hâlihazırda gelişmiş olduğu Yunanistan'da, bu adalara turizm kapsamında yapılacak yatırımların artırılması turizm sektöründe daha fazla gencin istihdam edilmesine olanak sağlayacağından, Ege Denizi'ndeki adalara turizm kapsamında yapılacak yatırımlar genç işsizliğin azaltılmasında etkili olacaktır.

Yunanistan'da çevrimiçi serbest çalışan işgücü arzı düşük seviyelerdedir. Bu durum kişilerin post-endüstriyel dönemde ortaya çıkan internet üzerinden serbest çalışma (freelance) modelinde istihdam halinde olma isteğinin düşük olduğu anlamına gelmektedir. Bu nedenle post-endüstriyel dönemde istihdamın yeni vizyonunu oluşturan çalışma şekillerinden biri de internet üzerinden serbest çalışma (freelance) modeli olduğundan, devlet tarafından bu çalışma modelinin arz ve talep yönünü artıracak teşviklerin hayata geçirilerek, bu çalışma modelinin devlet tarafından çalışanların hakları açısından “güvenceli” hale getirilmesiyle birlikte gençlerin bu çalışma modelinde istihdama teşvik edilmesi genç işsizliğin azaltılmasında etkili olacaktır.

Yapılan SWOT analizi kapsamında Türkiye ve Yunanistan'da post-endüstriyel dönemde genç işsizliğine etki eden içsel faktörler kapsamında her iki ülke özelinde genç işsizliğin azaltılmasına yönelik çözüm önerileri sunulmuştur. Fakat, Türkiye ve Yunanistan'da genç işsizliğine etki eden içsel faktörler birçok yönden ortak özellikler göstermektedir. Bu nedenle, ortak özellikler gösteren faktörler üzerinden ortak çözüm önerileri sunulacaktır.

Türkiye ve Yunanistan'da yükseköğretimde okullaşma oranları birçok post-endüstriyel toplum özelliği gösteren ülkenin oldukça üstünde gerçekleşmiştir. Türkiye ve Yunanistan'da yükseköğretimde okullaşma oranları %110-150 arasında iken, bu oranlar Almanya, Kanada ve ABD gibi post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerde %70-80 arasındadır. Türkiye ve Yunanistan'da gerçekleşen yüksek yükseköğretimde okullaşma oranları, yükseköğretimlilere yönelik yeterli istihdam

olanakları yaratılamaması, yükseköğretimden mezun olan gençlerin nitelikleri ile işgücü piyasasında istenen niteliklerin uyumsuzluğu ve eğitimin nitelik kazandırma yönünün zayıflığı ile birleşince, yükseköğretim mezun olan gençlerin işsizliği ile sonuçlanmıştır. Bu nedenle, her iki ülkede üniversiteden mezun olacak nüfus ve bu nüfusa yeterli istihdam olanakları yaratacak politikaların izlenmesi, üniversiteden mezun olacak nüfusa işgücü piyasasında istenen nitelikleri kazandıracak nitelik seviyesi yüksek bir eğitim sisteminin dizayn edilmesi ve sıkı bir eğitim-işgücü piyasası koordinasyonu oluşturulması genç işsizliğinin azaltılması için kritik öneme sahiptir.

Türkiye ve Yunanistan'da yükseköğretime girişlerin zorlaştırılması genç işsizliğinin azaltılmasında etkili olacak unsurlardan bir diğeridir. Türkiye ve Yunanistan'da yükseköğretime girişlerin zorlaştırılarak, üniversiteye yerleşen daha az sayıdaki seçkin kitleye özellikle işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusuna yönelik, nitelik yönünde güçlendirilmiş bir eğitim verilmesi genel olarak işgücü piyasasına ve özellikle yüksek nitelik gerektiren hizmetler sektörüne girişleri kolaylaştırarak her iki ülkede de hâlihazırda önemli bir sorun niteliğindeki yükseköğretim mezunu gençlerin işsizlik oranlarında düşüş meydana getirecektir. Yükseköğretime girişin zorlaştırılması sonucu üniversiteye giremeyen gençlerin ise sanayi ve özellikle hizmetler sektöründe ara eleman olarak istihdam edilmesi üzerine kurulu nitelik kazandırma yönü yüksek bir mesleki ve teknik eğitim sisteminden geçirilerek bu sektörlere yönlendirilmesi genç işsizliğinin azaltılmasında etkili olacaktır. Türkiye ve Yunanistan'da hizmetler sektörünün lokomotif konumundaki turizm, sanayi sektörü bakımından ise Türkiye'de imalat, Yunanistan'da ise gemi inşaatı sektörü bu yönlendirme için en uygun alt sektörler niteliğindedir.

İstihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde 1980'li yıllardan sonra Türkiye ve Yunanistan'da tarım sektöründe hızlı bir çözülme yaşandığı görülmektedir. Bu çözülme ile tarım sektöründen kopan gençlerin ve özellikle de genç kadınların birçoğunun hizmetler sektörünün nitelik gerektiren işlerinde istihdam edilemedikleri ve işgücü piyasasının dışında kaldıkları görülmektedir. Bu nedenle, her iki ülkenin kırsal kalkınma projelerine önem vermesi ve tarım sektörüne yapacağı yatırımları artırması kırsal alanlara geri dönüşleri başlatacak ve gençlerin tarım sektöründe istihdam edilmelerine olanak sağlayacaktır. Bu durum ise hem genç işsizliğinin, hem de her iki ülkede kırdan kente göç sonucu oluşan kentsel genç işsizliğinin

azaltılmasında etkili olacaktır. Yunanistan'da 1980-1990 döneminde kentsel nüfus kırsal nüfusa göre daha fazla iken, 1991-2001 döneminde kırsal nüfus kentsel nüfusuna göre fazla olmuştur. Bunda AB tarafından oluşturulan Ortak Tarım Politikasının (CAP) önemli bir etkisi bulunmaktadır. Ortak Tarım Politikası Yunanistan'da 1991-2001 döneminde kentten kıra dönüşleri başlatmış olsa da, 2001 sonrası dönemde kent nüfusu tekrar yükseliş eğilimine girmiş ve kırsal alanlara göre daha fazla olmuştur. Türkiye'de ise 1980-1990 döneminde ilk defa kent nüfusu kır nüfusundan fazla olmuş ve bu durum sonraki dönemlerde de aynı şekilde devam etmiştir. Dolayısıyla, Türkiye ve Yunanistan'ın kırsal kalkınma projelerine önem vermesi ve tarım sektörüne yapacağı yatırımları artırması kentten kıra dönüşü başlatarak hem kentlerdeki genç işsizliğinin, hem de genel genç işsizliğinin azaltılmasında etkili olacaktır.

Türkiye ve Yunanistan'da gençlerin dijital beceri düzeyi düşük seviyelerdedir. Bu durum Türkiye ve Yunanistan'da hem post-endüstriyel dönem teknolojilerinin yayılmasına engel oluşturmakta, hem de gençlerin post-endüstriyel dönemin dijital beceri isteyen işlerine girişlerini zorlaştırarak genç işsizliğine olumsuz yönde etki etmektedir. Bu nedenle her iki ülkenin de eğitim sistemini bireylerin dijital beceri düzeyini yükseltecek şekilde yeniden dizayn etmesi ve işgücünün dijital beceri düzeyini yükseltecek aktif istihdam politikalarına önem vermesi, Türkiye ve Yunanistan'ı hem post-endüstriyel döneme ulaşma hedefine yaklaştıracak, hem de genç işsizliğinin azaltılmasında etkili olacaktır.

SWOT analizi kapsamında Türkiye ve Yunanistan'da post-endüstriyel dönemde genç işsizliğine etki eden içsel faktörler kapsamında genç işsizliğinin azaltılmasına yönelik çözüm önerileri sunulduktan sonra, genç işsizliğine etki eden dışsal faktörler kapsamında çözüm önerileri sunulacaktır.

Türkiye'nin dış politikada izleyeceği uzlaşmacı tutum işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılmasındaki etkili unsurlardan biri niteliğindedir. Çünkü, daha önce de belirtildiği üzere yapılan araştırmalar Türkiye'de savunma harcamalarının artış gösterdiğini ve savunma harcamalarının da işsizliği artırdığını göstermektedir. Bu nedenle, dış politikada izlenecek uzlaşmacı tutum ile bu harcamaların azaltılması,

azaltılan payın ise gençlere yönelik yeni istihdam olanakları yaratılması için kullanılması genç işsizliğin azaltılması için fırsat niteliğindedir.

Dünyada denizlerin artan önemi göz önüne alındığında Türkiye'nin 2019 yılında Libya ile imzaladığı münhasır ekonomik bölge anlaşması Türkiye için önemli bir fırsatı temsil etmektedir. Türkiye'nin üç tarafı denizlerle çevrili iki farklı yarımadadan oluşan bir devlet olması özelliğini de göz önüne alarak kendi karasuları dışındaki anlaşma dâhilindeki bölgelere yapacağı yatırımlar (rüzgâr enerjisi tesisleri, yenilenebilir enerji tesisleri, yeraltı kaynaklarının araştırılması ve çıkarılması, balıkçılık, deniz ürünleri yetiştiriciliği vb.) genç işsizliğin azaltılmasında bir fırsat niteliğindedir.

Türkiye 2013 yılında IMF olan borcunu tamamlamıştır. Bu nedenle bir Bretton Woods kuruluşu olan IMF'in ekonomisine kemer sıkma ve istikrar programları gibi mekanizmalarla müdahalesini kısıtlamıştır. Ekonomisine dış müdahaleyi kısıtlaması Türkiye'nin makroekonomik istikrarını sağlayacak unsurlardan biri niteliğinde olup, makroekonomik istikrarın sağlanması da dolaylı olarak işsizlik ve genç işsizliğin azaltılması için bir fırsat niteliğindedir.

Türkiye, AB'ye tam üye ülke konumunda olmayıp, tam üyelik için müzakereleri sürdürmektedir. İlerleyen süreçte Türkiye'nin AB'ye tam üye olabilmesi durumunda, AB'nin üyelerine yıllık olarak sunduğu kalkınma fonlarından faydalanarak, gençlere yönelik uygulanan aktif istihdam politikalarının artırılması gençlerin işgücü piyasasına girişlerini ve işgücü piyasasının dışında kalan gençlerin ise yeniden işgücü piyasasına girmelerini kolaylaştıracaktır. Ayrıca, bu fonların bir bölümünün gençlere yönelik yeni istihdam olanakları yaratılması için kullanılması gençlerin işgücü piyasasında daha kolay iş bulmalarına olanak sağlayacaktır. Dolayısıyla, Türkiye için gelecekte olası AB tam üyeliği genç işsizliğin azaltılması için bir fırsat niteliğindedir.

Yunanistan'da denizcilik özellikle gemi inşaatı ve deniz taşımacılığı sektörlerinde oldukça gelişmiş düzeydedir. Yunanistan'ın 2020 yılında Mısır ile imzaladığı münhasır ekonomik bölge anlaşması denizcilik sektörü için ayrıca önemli bir fırsatı temsil etmektedir. Yunanistan'ın yarımadadan oluşan bir devlet olması özelliğini de göz önüne alarak kendi karasuları dışındaki anlaşma dâhilindeki

bölgelere yapacağı yatırımlar (rüzgâr enerjisi tesisleri, yenilenebilir enerji tesisleri, yeraltı kaynaklarının araştırılması ve çıkarılması, balıkçılık, deniz ürünleri yetiştiriciliği vb.) genç işsizliğin azaltılması açısından bir fırsat niteliğindedir.

Türkiye'nin veya başka bir ülkenin Yunanistan'a karşı gösterdiği çatışmacı tutumlar Yunanistan'da işsizlik ve genç işsizliğin azaltılması için bir fırsat niteliğinde olabilmektedir. Çünkü, Yunanistan'a karşı bir ülkenin gösterdiği çatışmacı tutum doğrudan veya dolaylı olarak savunma harcamalarını artırabilmektedir. Yapılan araştırmalar ise Yunanistan'da savunma harcamalarının işsizliği azalttığını göstermektedir. Bu nedenle Türkiye'nin veya başka bir ülkenin Yunanistan'a karşı gösterdiği çatışmacı tutumlar savunma harcamalarını artırarak, savunma sektöründe genç istihdamının artmasına neden olarak genç işsizliğin azaltılmasında Yunanistan'a bir fırsat sunmaktadır.

2010 yılında yaşanan ve “Arap Baharı” olarak nitelendirilen olaylar sonrası Türkiye'nin genel olarak göçmen kabul edici bir politika izlemesi sonucu birçok Suriye vatandaşı, “Arap Baharı” sonrası devam eden iç çatışmalardan dolayı Türkiye'ye göç etmiştir. Yapılan araştırmalar Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin işsizliği artırdığını gösterdiğinden, izlenen göçmen politikaları hâlihazırda işsizlik ve genç işsizliğini artırıcı bir tehdit niteliğindedir. Bu nedenle Türkiye'nin göçmen politikasını gözden geçirerek, mevcut göçmen miktarını azaltıcı politikalar izlemesi işsizlik ve genç işsizlik oranlarında düşüş meydana getirecektir. Ayrıca, Irak ve Suriye gibi Türkiye'nin komşusu olan ülkelerde yaşanan iç çatışmalar ve terör örgütlerinin bu bölgelere konuşlanarak Türkiye'ye karşı bir tehdit unsuru oluşturması Türkiye'nin savunma harcamalarının artış göstermesine neden olarak (yapılan araştırmalar Türkiye'de savunma harcamalarının işsizliği artırdığını göstermektedir) işsizlik ve genç işsizliğin artmasına neden olması bakımından bir tehdit niteliğindedir. Bu nedenle, belirtilen bölgede terör örgütlerini ortadan kaldıracak uluslararası diplomasinin işletilmesi ve askerî harekâtların düzenlenmesi işsizlik ve genç işsizliğin azaltılmasında etkili olacaktır.

Literatürdeki bazı görüşlere göre Yunanistan'da işsizlik ve genç işsizlik oranlarının yükseliş göstermesindeki nedenlerden ve bu işsizlik oranlarının yükselişi açısından tehdit niteliği oluşturan unsurlarından biri Avro para birimine geçilmesidir

(Tzortzis: 2019: 89-90). Çünkü, Avro bölgesinde ortaya çıkan krizler Yunanistan ekonomisini olumsuz yönde etkilemekte, işsizlik ve genç işsizlik oranları Avro bölgesindeki borç krizinin patlak vermesinin ardından artış göstermektedir. Dolayısıyla, Avro bölgesinde ortaya çıkan krizler bu bölgede olan Yunanistan'da işsizlik ve genç işsizliğinin artış göstermesi bakımından bir tehdit niteliğinde olup, Yunanistan'ın eski para birimi olan Drahmi'ye geçişi Avro bölgesindeki krizlerden etkilenmemesi veya daha az etkilenmesine neden olarak işsizlik ve genç işsizlik oranlarında çarpıcı yükselişler yaşanmamasında etkili olacaktır.

Yunanistan'da işsizlik ve genç işsizlik oranlarının yükseliş göstermesindeki nedenlerden ve bu işsizlik oranlarının yükselişi açısından tehdit niteliği oluşturan unsurlarından birinin de Troyka ve Bretton Woods kuruluşları ile kurulan ilişkiler olduğu literatürde savunulan görüşler arasında yer almaktadır (Ünay vd., 2016: 55-59). Troyka ve Bretton Woods kuruluşlarının Yunanistan'a uyguladığı ekonomik memorandumlar ve kemer sıkma politikaları kapsamında hayata geçirilen neo-liberal politikalar, işgücü piyasalarını ve makroekonomik dengeleri olumsuz yönde etkileyerek işsizlik ve genç işsizliğinin artış göstermesine neden olmuştur. Bu nedenle, Yunanistan'ın Troyka ve Bretton Woods kuruluşlarının ekonomisine ve işgücü piyasasına müdahale edecek ekonomik programları kısıtlaması ve bu kuruluşlarla olan ilişkilerini asgari düzeye indirmesi işsizlik ve genç işsizliğinin azaltılmasında etkili olacaktır.

SWOT analizi kapsamında Türkiye ve Yunanistan'da post-endüstriyel dönemde genç işsizliğine etki eden dışsal faktörler kapsamında her iki ülke özelinde genç işsizliğinin azaltılmasına yönelik çözüm önerileri sunulmuştur. Fakat, Türkiye ve Yunanistan'da genç işsizliğine etki eden dışsal faktörler bazı yönlerden ortak özellikler göstermektedir. Bu nedenle, ortak özellikler gösteren faktörler üzerinden ortak çözüm önerileri sunulacaktır.

Türkiye ve Yunanistan'da, otomasyonlaşma nedeniyle yüksek ve önemli seviyede değişiklik riski taşıyan işlerin oranı yüksek düzeydedir. Dolayısıyla birçok iş gelecekte otomasyonlaşma potansiyeli taşımaktadır. Türkiye ve Yunanistan'ın genç işgücüne otomasyon teknolojilerinin gerektirdiği nitelikleri kazandırması gençlerin hem otomasyon nitelikleri gerektiren işlerde, hem de otomasyonlaşma kapsamında

ortaya çıkan yeni mesleklerde istihdam edilmelerini sağlayarak genç işsizliğinin azaltılması için bir fırsat niteliğinde olacaktır.

Türkiye ve Yunanistan, hâlihazırda genel olarak post-endüstriyel dönem ve endüstri 4.0 teknolojilerine ulaşabilmiş ülkeler konumunda olmayıp, 2000’li yıllarla birlikte her iki ülkenin de bu teknolojilere entegre olma çabaları artış göstermiştir. Bu çerçevede her iki ülke açısından, post-endüstriyel döneme ulaşabilmeye yönelik yapılan teknolojik yatırımlar sürerken, genç işgücüne bu teknolojilere yönelik niteliklerin kazandırılmaması genç işsizliğinin artış göstermesi, genç işgücüne post-endüstriyel dönem teknolojilerine yönelik nitelikler kazandırılırken, bu teknolojilere yönelik yatırımlar yapılmaması ise “beyin göçü” ile sonuçlanacaktır. Hâlihazırda Türkiye ve Yunanistan’ın ortak sorunlarından biri “beyin göçü” ile ilgilidir. Her iki ülkenin üstün nitelikli gençleri Türkiye ve Yunanistan’dan ayrılarak Batılı ülkelerin işgücüne dâhil olmaktadır. Bu nedenle, post-endüstriyel dönem teknolojilerine yönelik yatırımlar ile bu teknolojileri kullanacak nitelikli işgücünün yetiştirilmesine yönelik dengeli politikalar izlenmesi ve özellikle sıkı bir eğitim-işgücü piyasası koordinasyonunun sağlanması hem genç işsizliğinin artış göstermesinin, hem de yaşanacak beyin göçünün önüne geçecektir.

Türkiye ve Yunanistan’da post-endüstriyel dönemde genç işsizlik oranlarının sıçrama yaptığı dönemlerin iç ve küresel kaynaklı ekonomik kriz dönemleri olduğu görüldüğünden her iki ülke açısından “ekonomik kriz” olgusu yapılan SWOT analizinde içsel ve dışsal faktör ayrımına göre değerlendirilse de, çalışmanın bu başlığı altında içsel ve dışsal faktörler ayrımına tabi tutulmadan değerlendirilecektir. Ayrıca, “ekonomik kriz” olgusunun içsel ve dışsal faktör ayrımı yapılmadan değerlendirilmesinin bir diğer nedeni de, Türkiye ve Yunanistan’da iç ekonomik kriz olarak nitelenen bazı krizlerin küresel kaynaklı krizlerden kaynaklanmasıdır.

Türkiye ve Yunanistan’da ortaya çıkan genç işsizliğinin temel nedenlerinden biri talep yetersizliğinden daha çok, gençlere yeterli istihdam olanakları yaratılamaması olduğundan Türkiye ve Yunanistan’da istihdam olanaklarının yetersizliğinden dolayı bir genç işsizlik sorunu mevcut iken, bu durum, dönemsel olarak ortaya çıkan ekonomik krizlerin mevcut talebi iyice düşürmesi ile birleşince her iki ülkede genç işsizlik oranları özellikle ekonomik kriz dönemlerinde çarpıcı boyutlara ulaşmaktadır.

Türkiye ve Yunanistan’da politik belirsizliklerden, siyasi istikrarsızlıklardan, dış ticaret ilişkilerindeki sorunlardan ve jeopolitik faktörlerden dolayı ekonominin kırılgan bir yapıya sahip olması iç ekonomik krizlerin ortaya çıkmasını ve küresel ekonomik krizlerden olumsuz yönde etkilenilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle, Türkiye ve Yunanistan’ın ekonomisini kırılgan yapıdan kurtaracak politikalarla güçlendirmesi, iç ekonomik krizlerin ortaya çıkma ihtimalini azaltacak, ayrıca, ortaya çıkan iç ve küresel ekonomik krizlere karşı da ekonominin direncini artırarak genç işsizlik oranlarında ekonomik kriz dönemlerinde çarpıcı artışlar ortaya çıkmasının önüne geçecektir. Yine ekonomik kriz dönemlerinde genç işsizlik oranlarında çarpıcı yükselişler ortaya çıkmaması için uygulanacak en etkili politikalardan biri gençlere yönelik yeni istihdam olanaklarının yaratılmasıdır. Yaratılacak yeni istihdam olanaklarıyla ekonomik kriz dönemlerinde ortaya çıkan genç işgücü talebindeki düşüşün etkileri azaltılarak daha az gencin işsizlikten etkilenmesi sağlanacaktır. Ayrıca, gençlere yönelik yeterli istihdam olanakları yaratılamaması her iki ülkede son yıllarda artış gösteren aktif istihdam politikalarının başarısını da etkilemektedir. Türkiye ve Yunanistan’da genç işsizliğine yönelik Türkiye’de İŞKUR, Yunanistan’da ise EFKA (Birleşik Sosyal Güvenli Fonu) tarafından hayata geçirilen aktif istihdam politikaları AB destekli fonlarla 2000’li yıllardan sonra önemli artışlar göstermiştir. Fakat, Türkiye ve Yunanistan’da aktif istihdam politikaları artış göstermesine rağmen, daha önce de belirtildiği üzere genç işsizliğinin temelde ortaya çıkma nedenlerinden biri yeterli istihdam olanaklarının yaratılamaması olduğu için, bu durum aktif istihdam politikalarının genç işsizliğini azaltmadaki başarısını düşürmektedir.

SONUÇ

İşsiz kavramı, genel anlamda belli bir yaş aralığında, çalışma istek ve gücünde olup da, belli kanallar vasıtasıyla iş aramasına rağmen, zihinsel veya bedensel olarak çalışabileceği bir iş bulamamış kişileri tanımlarken, bu kişilerin meydana getirdiği kitle işsizliği tanımlamaktadır. Bu tanım içinde yer alan “belli bir yaş aralığında” unsurunun içinde daha özel bir kesimi ifade eden ve dünya genelinde genel olarak 15-24 yaş aralığında oldukları kabul edilen işsiz kitleler ise genç işsizliğini ifade etmektedir.

Post-endüstriyel dönemde Türkiye ve Yunanistan’da genç işsizlik oranları artış göstermiş, bu artış 2000’li yıllardan sonra Türkiye ve özellikle de Yunanistan açısından dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır. Post-endüstriyel dönemde her iki ülkede de genç işsizliğinin artış göstermesinde içsel ve dışsal kaynaklı demografik, ekonomik, sosyal ve siyasi birçok farklı faktör rol oynamıştır. Post-endüstriyel dönemde işsizlik ve bununla birlikte genç işsizlik tartışmalarının odak noktalarından birini teknoloji unsuru, başka bir ifadeyle post-endüstriyel dönem teknolojileri oluşturmuştur. Bu nedenle, Türkiye ve Yunanistan’da post-endüstriyel dönem teknolojilerinin genç işsizliği üzerindeki etkilerini anlayabilmek için öncelikle her iki ülkenin post-endüstriyel dönem teknolojilerinin neresinde olduğunun belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu çerçevede, bilgi ve öğrenmenin bireylere ne oranda yansıdığına, bilgiye erişim ve altyapının yeterliliğine ve dijital uygulamalar ile hizmetlerin yaygınlığına ilişkin ölçütler temelinde oluşturulan Türkiye ve Yunanistan’a ait tablo 47’deki 125 farklı göstergeden ve çeşitli uluslararası kuruluşların post-endüstriyel dönem teknolojilerine yönelik yayımladıkları her iki ülkeye ait çeşitli göstergelerden faydalanılmıştır. Bu göstergeler hem Türkiye ve Yunanistan arasında, hem de post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerin teknolojik göstergeleri ile kıyaslanmıştır.

Post-endüstriyel dönem teknolojileri açısından yapılan tüm kıyaslamalardan Yunanistan’ın, Türkiye’ye göre post-endüstriyel döneme ulaşma noktasında daha yakın bir çizgide olduğu, fakat, her iki ülke post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle kıyaslandığında post-endüstriyel dönem teknolojileri bakımından bu ülkelerin oldukça gerisinde kaldıkları, Türkiye ve Yunanistan’ın post-endüstriyel

döneme ulaşamadıkları, ulaşmalarının da çok kısa vadede mümkün olmadığı ve her iki ülkenin de önünde önemli engellerin olduğu görülmüştür. Bu çerçevede, bu çalışmada dışsal bir faktör kapsamında değerlendirilen post-endüstriyel dönem teknolojilerinin, Türkiye ve Yunanistan'da genç işgücünü tasarruf edici etkisinin kısıtlı olduğu ve post-endüstriyel dönemde ortaya çıkan yüksek genç işsizliğin başat nedenlerinin biri olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışma kapsamında Türkiye ve Yunanistan'da post-endüstriyel dönemde genç işsizliğin içsel ve dışsal hangi faktörler etrafında nasıl bir gelişim gösterdiğinin anlaşılması için elde edilen nitel ve nicel verilerle iki ülkenin karşılaştırmalı SWOT analizi yapılmıştır. SWOT analiziyle iki ülkede post-endüstriyel dönemde genç işsizliğini şekillendiren faktörler içsel ve dışsal olarak iki ayrı grupta incelenmiş ve genç işsizliğini şekillendiren içsel faktörler kapsamında hangi faktörlerin iki ülkenin güçlü ve zayıf yönlerini oluşturduğu, dışsal faktörler kapsamında ise hangi faktörlerin iki ülkenin fırsat ve tehditlerini oluşturduğu belirlenmiştir. SWOT analiziyle belirlenen içsel ve dışsal faktörler üzerinden ise genç işsizliğin azaltılmasına yönelik çözüm önerileri sunulmuştur.

Türkiye ve Yunanistan'da post-endüstriyel dönemde genç işsizlik oranlarının artış göstermesinde birçok içsel ve dışsal faktör etkili olmuştur. Fakat belirtmekte fayda vardır ki, genç işsizliğin içsel veya dışsal hangi faktörden kaynaklandığını keskin olarak belirlemek bazı durumlarda zor olabilmektedir. Çünkü, küresel neo-liberal düzende bir ülkelerin içsel dinamiği, başka bir ülkeye dışsal bir dinamik olarak nüfuz edebilmektedir.

Türkiye ve Yunanistan'da post-endüstriyel dönemde genç işsizlik oranlarının artış göstermesinde genel olarak içsel faktörler etkili olmuştur. Bu içsel faktörler ise her iki ülke açısından birçok yönden ortak özellikler göstermektedir. Türkiye ve Yunanistan'da genç işsizliğin artış göstermesindeki en belirgin ortak içsel faktörlerden biri her iki ülkenin de ekonomisinin kırılgan bir yapıya sahip olmasıdır. Türkiye ve Yunanistan'da genç işsizlik oranlarının ekonomik kriz dönemlerinde sıçrama yaptığı göz önüne alındığında, ekonominin kırılgan yapıya sahip olması hem iç ekonomik krizlerin ortaya çıkma ihtimalini artırarak, hem de iç ve küresel ekonomik

krizlere karşı direnci düşürerek genç işsizliğinin artış göstermesinde önemli bir etkiye sahiptir.

Türkiye ve Yunanistan’da post-endüstriyel dönemde genç işsizlik oranlarının artış göstermesindeki diğer önemli içsel faktörler ise genel olarak ekonomik yapı ve eğitim sistemindeki sorunlardan kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede, eğitim sisteminin nitelik kazandırma yönünün düşüklüğü, yükseköğretimde okullaşma oranlarının genç işsizliği yaratacak şekilde yüksek olması, gençlere yönelik yeterli istihdam olanakları yaratılamaması, bireylerin dijital beceri düzeyinin düşüklüğü, 1980’li yıllardan sonra tarım sektöründe yaşanan hızlı çözülme, genç işgücünün nitelik düzeyinin düşük olması ve eğitim sistemi ile işgücü piyasası arasındaki koordinasyon eksikliğinin tam olarak giderilememesi her iki ülkede post-endüstriyel dönemde genç işsizliğinin artış göstermesindeki belirgin diğer ortak içsel faktörler olarak ön plana çıkmaktadır.

Hâlihazırda pronatalist nüfus politikalarının uygulanması, ataerkil toplum yapısı, askeri darbelerin yaşanması, 1990-2002 yılları arasındaki siyasi istikrarsızlıklar, savunma harcamalarının artış göstermesi, gençlerde bireysel internet kullanım oranının düşüklüğü ve Ar-Ge personeli sayısının düşüklüğü Türkiye özelinde, çevrimiçi serbest çalışan işgücü arzının düşük olması ve hâlihazırdaki yüksek kamu borcu ise Yunanistan özelinde genç işsizliğinin artış göstermesine neden olan içsel faktörlerdir.

Şimdiye kadar belirtilen içsel faktörler Türkiye ve Yunanistan’da genç işsizliğinin artış göstermesine neden olan zayıf yönlerini temsil ederken, her iki ülkenin içsel faktörleri kapsamında sınırlı da olsa genç işsizliğinin azaltılmasına ve artış göstermesinin önlenmesine yönelik sahip olduğu güçlü yönleri de bulunmaktadır. Bu faktörler ise her iki ülkede de genel olarak demografik ve coğrafi faktörlerle ilişkili olup birbirleriyle ortak özellikler göstermektedir. İçsel faktörler kapsamında Türkiye açısından toplam nüfus içinde genç nüfus oranının yıllar itibarıyla düşüş eğiliminde olması, üç tarafı denizlerle çevrili iki farklı yarımadadan oluşması, geniş tarım arazilerine sahip olması, Yunanistan açısından ise hâlihazırda antinatalist nüfus politikaları uygulaması, yıllık nüfus artış hızının negatif olması, toplam nüfus içinde genç nüfus oranının yıllar itibarıyla düşüş eğiliminde olması, yarımada devleti olması, Ege Denizi’nde üzerinde yaşam olan birçok adasının bulunması, genç işsizliğinin

azaltılmasına ve artış göstermesinin önlenmesine yönelik sahip olduğu güçlü yönlerini oluşturmaktadır.

Post-endüstriyel dönemde genç işsizliğinin artış göstermesine yönelik tehdit oluşturan dışsal faktörler genel olarak Türkiye’de ekonomik ve siyasi, Yunanistan’da ise ekonomik, siyasi ve demografik faktörlerle ilişkili olup, bu faktörler bazı yönlerden birbirleriyle ortak özellikler gösterirken, bazı yönlerden de birbirlerinden ayrılmaktadır.

Türkiye ve Yunanistan’da eğitimin nitelik kazandırma yönü ile genç işgücünün nitelik ve dijital beceri düzeyi düşük, önemli ve yüksek seviyede otomasyonlaşma riski taşıyan işlerin yüzdesi ise yüksek seviyelerdedir. Türkiye ve Yunanistan post-endüstriyel döneme hâlihazırda ulaşamamış olsa da, bu döneme entegre olma çabaları 2000’li yıllardan sonra hız kazanmıştır. Fakat, her iki ülkenin genç işgücüne eğitimin nitelik kazandırma yönünü yükselterek post-endüstriyel dönem teknolojilerinin ve özellikle de otomasyon teknolojilerinin gerektirdiği nitelikleri kazandırmadan, bu dönem teknolojilerine yönelik yapacağı yatırımlar potansiyel bir genç işsizliği yaratma tehdidini içinde barındırmaktadır. Bu nedenle, Türkiye ve Yunanistan genç işgücünün nitelik düzeyini post-endüstriyel dönem teknolojilerinin gerektirdiği nitelik düzeyine yükseltemediği takdirde, post-endüstriyel dönem teknolojileri genç işsizliği yaratacak önemli bir ortak dışsal tehdit faktörü niteliği taşımaktadır.

Türkiye ve Yunanistan’da işgücü piyasalarının küresel rekabet gücünün zayıflığı, dijital becerileri yüksek seviyedeki genç işgücünün post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelere gerçekleştirdiği “beyin göçü” ve Ege Denizi’ndeki adaların paylaşımı, münhasır ekonomik bölge, S-400 füzeleri, adaların silahlandırılması vb. konular üzerinden her iki ülkenin birbiri ile yaşadığı siyasi gerilimler ise post-endüstriyel dönemde genç işsizliğinin artış göstermesinde tehdit unsuru oluşturan diğer önemli ortak dışsal faktörleri oluşturmaktadır. Belirtilen bu faktörlere ilave olarak, izlenen göçmen politikaları, başka bir ülke tarafından Türkiye’ye karşı gösterilen çatışmacı tutumlar, Suriye ve Irakta yaşanan iç çatışmalar sonucu terör örgütlerinin bu bölgelere konuşlanması ve küresel salgınlar Türkiye özelinde, Troyka ve Bretton Woods kuruluşlarının uyguladığı ekonomik politikalar,

ülkeye alınan dış göç ve Avro para biriminin kullanılması ise Yunanistan özelinde genç işsizlik oranlarının artış göstermesindeki dışsal tehdit faktörlerini oluşturmaktadır.

Türkiye ve Yunanistan'da dışsal faktörler kapsamında genç işsizliğinin azaltılmasına yönelik fırsatları oluşturan faktörler genel olarak Türkiye'de siyasi ve coğrafi, Yunanistan'da ise sosyal ve siyasi faktörlerle ilişkilidir. Türkiye özelinde denizcilik sektörüne yapılacak yatırımlar, 2019 yılında Libya ile imzalanan münhasır ekonomik bölge anlaşması ve dış politikada izlenecek uzlaşmacı tutum, Yunanistan özelinde ise demokrasi, insan hakları ve adalet gibi unsurların gelişmiş olması ve 2020 yılında Mısır ile imzalanan münhasır ekonomik bölge anlaşması dışsal faktörler kapsamında genç işsizliğinin azaltılmasına yönelik fırsatları oluşturmaktadır. Ayrıca belirtmekte fayda vardır ki, Türkiye ve Yunanistan genç işgücüne post-endüstriyel dönem ve özellikle otomasyon teknolojilerinin gerektirdiği nitelikleri kazandırdığı takdirde, post-endüstriyel dönem teknolojileri her iki ülke açısından genç işsizliğini azaltacak ortak bir dışsal fırsat niteliğinde olacaktır.

Yapılan SWOT analizinden elde edilen bulgular üzerinden Türkiye ve Yunanistan'da genç işsizliğinin azaltılmasına yönelik çözüm önerileri de sunulmuştur. Bu çerçevede, SWOT analizinin içsel faktörleri kapsamında, kırsal kalkınma projelerine önem verilmesi ve tarım sektörüne yapılacak yatırımların artırılması, devlet tarafından çevrimiçi serbest çalışma modelinin (freelance) talep yönünü artırmaya yönelik teşvikler uygulanması ve kanun koyucu konumunda olan devletin yasal düzenlemeler ile bu çalışma modelini, bu modelde çalışmayı tercih edenlerin hakları açısından "güvenceli" hale getirecek yasal düzenlemeleri hayata geçirmesi, savunma harcamalarının azaltılması, bireylerin internet beceri düzeyinin ve gençlerin (15-24 yaş) bireysel internet kullanım oranının artırılmasına yönelik aktif istihdam politikaları uygulanması Türkiye özelinde, AB'ye tam üye olma avantajını kullanarak AB'nin sağladığı fonlardan gençlere yönelik uygulanan aktif istihdam politikalarına ayrılan payın artırılması, devlet tarafından internet üzerinden çalışma modellerine yönelik uygulanacak teşvikler ve kanun koyucu konumunda olan devletin yasal düzenlemeler ile bu çalışma modelini, bu modelde çalışmayı tercih edenlerin hakları açısından "güvenceli" hale getirecek yasal düzenlemeleri hayata geçirmesi, Ege Denizi'ndeki adalara turizm kapsamında yapılacak yatırımlar ve gençlerin çevrimiçi

serbest çalışma modelinde çalışmaya teşvik edilmesi ise Yunanistan özelinde genç işsizliğin azaltılmasına yönelik sunulan çözüm önerileridir.

SWOT analizinin içsel faktörleri kapsamında, üniversitenden mezun olacak nüfusa yeterli istihdam olanakları yaratacak politikaların izlenmesi, üniversiteden mezun olacak nüfusa işgücü piyasasında istenen nitelikleri kazandıracak nitelik seviyesi yüksek bir eğitim sisteminin oluşturulması, sıkı bir eğitim-işgücü piyasası koordinasyonu sağlanması, yükseköğretime girişlerin zorlaştırılması, kentten kıra dönüşü başlatacak tarımsal destekleme projelerinin hayata geçirilmesi, eğitim sisteminin gençlerin dijital beceri düzeyini yükseltecek şekilde yeniden dizayn edilmesi ve gençlerin dijital beceri düzeyini yükseltecek aktif istihdam politikalarının hayata geçirilmesi ise genç işsizliğin azaltılması kapsamında Türkiye ve Yunanistan için sunulan ortak çözüm önerileridir.

SWOT analizinin dışsal faktörleri kapsamında Bretton Woods kuruluşlarının ekonomiye müdahalesinin kısıtlanması, AB'ye tam üyelik hedefinin sürdürülmesi, mevcut göçmen sayısını azaltıcı politikalar izlenmesi, Irak ve Suriye gibi bölgelerde konuşlu terör örgütlerini ortadan kaldıracak uluslararası diplomasinin işletilmesi ve askeri harekâtların düzenlenmesi ve 2019 yılında Libya ile imzalanan münhasır ekonomik bölge anlaşması kapsamında karasuları dışındaki bölgelere yapılacak yatırımlar Türkiye özelinde, Troyka ve Bretton Woods kuruluşları ile ilişkilerin asgari düzeye indirilmesi, 2020 yılında Mısır ile imzalanan münhasır ekonomik bölge anlaşması kapsamında karasuları dışındaki bölgelere yapılacak yatırımlar, herhangi bir ülkenin Yunanistan'a karşı göstereceği çatışmacı tutumlar (savunma harcamalarını artıracak bağlamında) ve Drahmi para birimine geri dönülmesi ise Yunanistan özelinde genç işsizliğin azaltılmasına yönelik sunulan çözüm önerileridir.

SWOT analizinin dışsal faktörleri kapsamında, daha önce de belirtildiği üzere Türkiye ve Yunanistan'da önemli ve yüksek seviyede otomasyonlaşma riski taşıyan işlerin oranının yüksek seviyelerde olmasından dolayı, genç işgücüne otomasyon teknolojilerinin gerektirdiği niteliklerin kazandırması ve post-endüstriyel döneme ulaşabilmeye yönelik yapılan teknolojik yatırımlar sürerken, genç işgücüne bu teknolojilere yönelik niteliklerin kazandırılmaması genç işsizliğin artış göstermesi, genç işgücüne otomasyon ve genel olarak post-endüstriyel dönem teknolojilerine

yönelik nitelikler kazandırılırken, bu teknolojilere yönelik yatırımlar yapılmaması ise “beyin göçü” ile sonuçlanacağından, otomasyon ve post-endüstriyel dönem teknolojilerine yönelik yatırımlar ile bu teknolojileri kullanacak işgücünün yetiştirilmesine yönelik dengeli politikalar izlenmesi genç işsizliğinin azaltılması kapsamında Türkiye ve Yunanistan için sunulan ortak çözüm önerilerinden biri niteliğindedir.

Sonuç olarak, teknolojik açıdan Yunanistan’ın dinamik bir süreci ifade eden post-endüstriyel döneme ulaşma noktasında Türkiye’ye göre daha yakın bir çizgide olduğu görülmektedir. Fakat, her iki ülke post-endüstriyel toplum özellikleri gösteren ülkelerle kıyaslandığında, teknolojik açıdan bu ülkelerin oldukça gerisinde kaldıkları anlaşılmaktadır. Türkiye ve Yunanistan’ın post-endüstriyel döneme entegre olma çabaları özellikle 2000’li yıllardan sonra hız kazanmış olsa da, teknolojik yatırımların, Ar-Ge harcamalarının, gençlerin dijital beceri ve genel nitelik düzeyinin, eğitimin nitelik kazandırma yönünün düşük olması ve ekonomilerinin kırılgan bir yapıya sahip olması, her iki ülkenin bu döneme entegrasyonu sürecinde önündeki önemli engeller olarak karşılarında durmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye ve Yunanistan’ın hâlihazırda post-endüstriyel döneme ulaşamadıkları, ulaşmalarının önünde önemli engellerin olduğu ve bu döneme ulaşmalarının da kısa vadede mümkün olmadığı anlaşılmaktadır.

Post-endüstriyel döneme ulaşamamış Türkiye ve Yunanistan’da, post-endüstriyel dönemde genç işsizliğinin artış göstermesinin temelinde bu dönemin teknolojileri olduğunu ifade etmek mümkün değildir. Türkiye ve Yunanistan’ın post-endüstriyel döneme ulaşma çabaları devam etmektedir. Bu yönüyle, bir yandan teknolojik yatırımlara, bir yandan da genç işgücüne bu teknolojileri kullanabilecekleri nitelikleri kazandırmaya yönelik dengeli politikaların izlenmesi son derece önemli olup, bu dengede yaşanabilecek bir kayma her iki ülke için potansiyel bir genç işsizliği tehlikesini bünyesinde barındırmaktadır.

Türkiye ve Yunanistan’da post-endüstriyel dönemde genç işsizliği genel olarak birbirine benzer içsel faktörler temelinde artış göstermiştir. Türkiye ve Yunanistan’da post-endüstriyel dönemde artış gösteren genç işsizliğinin dışsal bir faktör kapsamında değerlendirilen post-endüstriyel dönem teknolojilerinden daha çok, ekonomik yapı ve eğitim sisteminden kaynaklı içsel faktörler ekseninde şekillendiği görülmektedir. Her

iki ülkede de özellikle ekonomik kriz dönemlerinde genç işsizlik oranları önemli sıçramalar gerçekleştirmiştir. Öyle ki, Yunanistan'da hâlihazırda genç işsizlik oranları hâlâ 2008 küresel ekonomik krizi öncesindeki oranlara geri gelememiştir. Türkiye ve Yunanistan'da post-endüstriyel dönemde genç işsizliğinin ekonomik krizler haricindeki dönemlerde artış göstermesinde ise, genç işgücünün nitelik düzeyinin düşük olması, eğitim ve işgücü piyasasının koordinasyon eksikliğine bağlı olarak gençlerin nitelikleri ile işgücü piyasasında istenen niteliklerin uyuşmaması, gençlere yönelik yeterli istihdam olanakları yaratılamaması, yükseköğretimde okullaşma oranının çok yüksek olması ve eğitimin nitelik kazandırma yönünün düşük olması en belirgin içsel faktörler olarak ön plana çıkmaktadır.

Türkiye ve Yunanistan'da post-endüstriyel dönemde genç işsizliğinin temel belirleyicilerinden biri post-endüstriyel dönem teknolojileri olmasa da, her iki ülkenin genç işgücünün nitelik düzeyini bu dönem teknolojilerinin gerekliliklerini sağlayacak düzeye yükseltmeden, bu dönem teknolojilerine ulaşmaya yönelik yapacağı yatırımlar, post-endüstriyel dönem teknolojilerini genç işsizliğinin artış göstermesi açısından önemli bir dışsal tehdit faktörüne dönüştürecektir.

Türkiye ve Yunanistan'da, başta gençlerin niteliklerine uygun yeni istihdam olanakları yaratılması kısa, orta ve özellikle de uzun vadede genç işsizliğinin azaltılması, ekonomik kırılganlığın azaltılmasına yönelik politikalarla ekonomik krizlere karşı direncin artırılması ise özellikle dönemlik olarak (ekonomik kriz, dış şok, küresel salgın vb. dönemlerde) genç işsizliğinde çarpıcı yükselişler yaşanmaması açısından kritik öneme sahiptir.

Yukarıda belirtilen tüm sorunların çözümüne yönelik politikaların uygulanmasıyla birlikte, Türkiye için, geniş tarım arazilerine sahip olması avantajını kullanarak uygulayacağı tarımsal destekleme programları ile gençlerin bu alanda istihdama teşvik edilmesi, imalat sanayinde istihdama yönelik nitelikli ara eleman yetiştirilmesi, hâlihazırda ülkedeki göçmen sayısının azaltılmasına yönelik uygulanacak politikalar, dış politikada izlenecek uzlaşmacı tutum, denizcilik sektörünün gelişmemiş bir sektör olduğu ile birlikte iki farklı yarımadadan oluşan bir deniz devleti olduğu göz önüne alınarak denizcilik sektörüne yapılacak yatırımların artırılarak gençlerin bu alanda istihdama teşvik edilmesi ve çevrimiçi serbest çalışan

işgücü arzının yüksek olmasından dolayı gençlerin internet üzerinden serbest çalışma (freelance) modeline teşvik edilmesi ve bu çalışma modelinin talep yönünü artıracak politikalar uygulanması kısa ve orta vade genç işsizliğinin azaltılması için uygulanabilecek etkili politikalar niteliğindedir.

Yunanistan için de, bir yarımada devleti olması özelliğı ve Ege Denizi'nde üzerinde yaşam olan 166-227 adet adasının bulunduğu göz önüne alındığında hâlihazırda gelişmiş sektörler konumunda olan turizm ve denizcilik sektörlerine yönelik yatırımların artırılması ve bu sektörlerle yönelik nitelikli ara elaman yetiştirilerek gençlerin bu alanda istihdama teşvik edilmesi, AB tarafından yıllık olarak kalkınmaya yönelik sunulan fonlardan gençlere yönelik uygulanan aktif istihdam politikalarına ayrılan payın artırılması, çevrimiçi serbest çalışan işgücü arzının düşük olmasına karşın gençlerde bireysel internet kullanım oranının ve bireylerin internet beceri düzeyinin yüksek olması nedeniyle gençlerin çevrimiçi serbest çalışmaya (freelance) teşvik edilmesi ve bu çalışama modeline yönelik kolaylaştırıcı yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi kısa ve orta vade genç işsizliğinin azaltılması için uygulanabilecek etkili politikalar niteliğindedir.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

- Aktan, Coşkun Can (2003). Değişim Çağında Yönetim. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Akyüz, Yılmaz (1980). Sermaye Bölüşüm Büyüme. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Andaç, Faruk (2010). İşsizlik Sigortası. Ankara: Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Yayını.
- Balourdos, Dionyssi (2004). "Poverty" In Book: Ed. Dimitris Charalambis, Laura Maratou-Alipranti, Andromachi Hadjiyanni. Recent Social Trends in Greece 1960-2000. Canada: McGill-Queen's University Press.
- Bayramoğlu, Ali (2007). 28 Şubat Bir Müdahalenin Güncesi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Beyazbulut, Deniz, Zeynep Kandaz (2020). Emeğe Karşı Sermaye Darbesi 12 Eylül İşçi Haklarını Nasıl Yok Etti? Ed. Aziz Çelik. İstanbul: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Araştırma Merkezi Yayını.
- Boratav, Korkut (2004). Türkiye Tarihi 5: Bugünkü Türkiye 1980-2003. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Boratav, Korkut (2005). Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2002. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Bozkurt, Veysel (2014). Endüstriyel & Post-Endüstriyel Dönüşüm Bilgi, Ekonomi ve Kültür. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Bulutay, Tuncer (1995). Employment, Unemployment and Wages in Turkey. Ankara: International Labour Office.
- Clogg, Richard (1992). A Concise History of Greece. Cambridge: Cambridge University Press.
- Clogg, Richard (1997). Modern Yunanistan Tarihi (Çev. Dilek Şendil). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Close, David H. (2002). Greece Since 1945 Politics, Economy and Society. London. Longman.
- Coşan, Bilal (2020). "Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a Teknoloji ve İşsizlik" Şu Kitapta: Ed. Betül Yılmaz. Çalışma Hayatının Geleceği. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Çeştepe, Hamza, Erdem Güdenoğlu (2017). "Neoliberal İktisat Politikalarının İşsizlik Üzerindeki Etkisinin Zaman Serileri ile Analizi: Türkiye Örneği" Şu Kitapta: Ed. Selçuk Koç, Sema Yılmaz Genç, Kerem Çolak. Düünden Bugüne Ekonomi Yazıları. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Vakfı Yayınları.

- Darby, Michael R. (1995). Reducing Poverty in America: Views and Approaches. Toledo: SAGE Publications Inc.
- Deakin, Nicholas, Ann Davis, Neil Thomas (1995). Public Welfare Services and Social Exclusion The Development of Consumer-Oriented Initiatives in the European Union. Ireland: Loughlinstown House.
- DİE (2003). 2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri. Ankara: DİE Yayını.
- Dumênil, Gérard, Dominique Lêvy (2009). Kapitalizmin Marksist İktisadı (Çev. Selen Pelek). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Dupeyroux, Jean Jacques (1975). Droit de la Securite Sociale. Paris: Precis Dalloz.
- Ekin, Nusret (2000). Türkiye’de İşsizlik: Yoksulluğa Dönüşen Yapay İstihdam. İstanbul: İTO Yayınları.
- Elliott, Robert F. (1997). Karşılaştırmalı Çalışma Ekonomisi. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını.
- Erdoğan, Ekrem, Serpil Çiğdem (2018). “GİG Ekonomisi ve Freelance İşgücünün Yükselişi” Şu Kitapta: Ed. Ekrem Erdoğan. Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Seçme Yazılar-II. Sakarya: Sakarya Yayıncılık, Yayın ve Dağıtım.
- Erkam, Serkan (2010). Maliye Politikalarının Etkinliği: Teori ve Bir Uygulama. Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını.
- Fırat, Melek (2005). “1960-1980 Yunanistan’la İlişkiler” Şu Kitapta: Ed. Baskın Oran. Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Galbraith, John Kenneth (1989). Kuşku Çağı Ekonomik Gelişmeler Tarihi (Çev. Reşit Aşçıoğlu, Nilgün Himmetoğlu). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Giddens, Anthony (2012). Sosyoloji (Çev. Hüseyin Özel, Abdülkadir Sönmez, Zeynep Mercan, İsmail Yılmaz, Eren Rızvanoğlu, Mehmet Ali Sarı, Şebnem Pala Güzel, Muttalip Özcan). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gkasis, Pavlos (2018). “Greece and European Monetary Union: The Road to the Demise of the Greek Economy” In Book: Ed. Owen Parker, Dimitris Tsarouhas. Crises in The Eurozone Periphery: The Political Economies of Greece, Spain, Ireland and Portugal. e-book: Palgrave Macmillan.
- Gorz, André (2001). Yaşadığımız Sefalet: Kurtuluş Çareleri (Çev. Nilgün Tural). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Gorz, André (2007). İktisadi Aklın Eleştirisi (Çev. Işık Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gorz, André (2011). Maddesiz Bilgi, Değer ve Sermaye (Çev. Işık Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Grint, Keith (1998). Çalışma Sosyolojisi (Çev. Veysel Bozkurt). Bursa: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Güler, Mehmet (2020). “İstihdamın Geleceği” Şu Kitapta: Ed. Betül Yılmaz. Çalışma Hayatının Geleceği. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gündoğan, Naci (2001). Genç İşsizliği. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Güven, Sami (2009). Sosyal Politikanın Temelleri. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2010). Türkiye’de Doğurganlık, Üreme Sağlığı ve Yaşlılık, 2008 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması İleri Analiz Çalışması. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, TÜBİTAK.
- Hatzis, Aristides (2019). “A Political History of Modern Greece 1821–2018” In Book: Ed. A. Marciano, G. B. Ramello. Encyclopedia of Law and Economics, Greece: Springer Publishing.
- Haughton, Jonathan, Shahidur R. Khandker (2009). Handbook on Poverty and Inequality. Washington DC: The World Bank Publications.
- Heyes, Jason (2019). Diagnostic Report on Bogus Self-Employment in Greece and Recommendations for Reforms. United Kingdom: International Labour Organization Publications.
- ILO (2006). Global Employment Trends For Youths. Geneva: International Labour Organization Publications.
- ILO (2012). Global Employment Trends 2012 Preventing a Deeper Jobs Crisis. Geneva: International Labour Organization Publications.
- ILO (2020). World Employment and Social Outlook Trends 2020. Geneva: International Labour Organization Publications.
- Işığışok, Özlem (2019). “Temel Sosyal Politika Sorunları” Şu Kitapta: Ed. Aysen Tokol ve Yusuf Alper. Sosyal Politika. Bursa: Dora Basım-Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Işıklı, Alpaslan (1995). Küreselleşme ve Demokratikleşme. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.

- ITU (2018). Measuring the Information Society Report Volume 1. Geneva: ITU Publications.
- İçduygu, Ahmet, İbrahim Sirkeci (1999). “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri” Şu Kitapta: Ed. Oya Baydar. 75 Yılda Köylerden Şehirlere. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- İçduygu, Ahmet, İbrahim Sirkeci, İsmail Aydıngün (1998). “Türkiye’de İçgöç ve İçgöçün İşçi Hareketlerine Etkisi” Şu Kitapta: Der. Ahmet İçduygu, İbrahim Sirkeci, İsmail Aydıngün. Türkiye’de İçgöç. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Karaali, Burcu (2020). “Çalışma Kavramının Değişen Anlamı Esneklik ve Güvence Bir Arada Mümkün Mü?” Şu Kitapta: Ed. Betül Yılmaz. Çalışma Hayatının Geleceği. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kazgan, Gülten (1992). İktisadi Düşünce Politik İktisadın Evrimi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kazgan, Gülten (1997). Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen: Ne Getiriyor? Ne Götürüyor? Nereye Gidiyor?. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Keser, Aşkın (2009). Çalışma Psikolojisi. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Keynes, John Maynard (2010). Genel Teori İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi (Çev. Uğur Selçuk Akalın). İstanbul: Kalkedon Yayınları. (İlk baskısı: 1936).
- Kocaoğlu, Batuhan (2020). “Lojistik İletişimi ve Bilgi Sistemleri” Şu Kitapta: Ed. Avni Zafer Acar. Lojistik Yönetimi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Koç, İsmet, Mehmet Ali Eryurt, Tuğba Adalı, Pelin Şeçkiner (2010). Türkiye’nin Demografik Dönüşümü Doğurganlık, Aile Planlaması, Anne-Çocuk Sağlığı ve Beş Yaş Altı Ölümlerdeki Değişmeler: 1968-2008. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Yayını.
- Kottis, Athena Petraki, George Chr. Kottis (1996). Labour Market Studies Greece. Luxembourg: Office for Official Publications of the European.
- Kumar, Krishan (1999). Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları (Çev. Mehmet Küçük). Ankara: Dost Kitabevi.
- Kurtaran, Yörük, Gülesin Nemutlu, Nurhan Yentürk (2008). “Gençler Hakkında, Gençlik İçin, Gençlerle” Şu Kitapta: Der. Nurhan Yentürk, Yörük Kurtaran, Gülesin Nemutlu. Türkiye’de Gençlik Çalışmaları ve Politikaları. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Lakos, Christos, Euclid Tsakalotos (2013). Crucible of Resistance Greece The Eurozone and the World Economic Crisis. London: Pluto Press.

- Lordoğlu, Kuvvet, Nurcan Özkaplan (2007). Çalışma İktisadı. İstanbul: DER Yayınları.
- Marksist İktisat El Kitabı (2014). Temel Tanımlar (Çev. Nail Satlıgan). İstanbul: Yordam Yayıncılık.
- Marshall, Alfred (1920). Principles of Economics. London: Macmillan and Co. Limited. (İlk baskısı: 1890).
- Marx, Karl (2012). Kapital I. Cilt Ekonomi Politikin Eleştirisi (Çev. Mehmet Selik, Nail Satlıgan). İstanbul: Yordam Yayınları.
- Marx, Karl, Friedrich Engels (1993). Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm (Çev. Öner Ünalın). Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, Karl, Friedrich Engels (2008). Komünist Manifesto (Çev. Celal Üster, Nur Derviş). İstanbul: Can Yayınları.
- McConnell, Campbell R., Satanley L. Brue (1989). Labor Economics. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Mill, John Stuart (2009). Principles Of Political Economy. New York: e-book D. Appleton And Company.
- Mingione, Enzo (1996). “Urban Poverty in the Advanced Industrial World: Concepts, Analysis and Debates” Şu Kitapta: Ed. Enzo Mingione. Urban Poverty and Underclass: A Reader. Oxford: Blackwell.
- Mitchell, William, Joan Muysken (2008). Full Employment Abandoned Shifting Sands and Policy Failures. Cheltenham-Northampton: Edward Elgar Press.
- Moschonas, Gerassimos (1999). “The Panhellenic Socialist Movement” In Book: Ed. Robert Ladrech, Philippe Marliere. Social Democratic Parties in the European Union. Great Britain: Macmillan Press Ltd.
- Moulier-Boutang, Yann (2011). Cognitive Capitalism (Translated by: Ed Emery). English Edition. United Kingdom: Polity Press.
- Mpampiniotes, Georgios D. (1998). Leksiko tes Neas Ellenikes Glossas. Athena: Kentro Leksilogias E.P.E.
- Narin, Müslime, Ekrem Küçük (2021). Covid-19 Pandemisinin Gig Ekonomisi ve Gig İstihdamı Üzerindeki Etkileri” Şu Kitapta: Ed. Müslime Narin, Gönül Dinçer. Dünyada ve Türkiye’de Çalışma Hayatı İstihdam ve İşsizlik. Ankara: Gazi Kitapevi.
- OECD (2015). OECD Digital Economy Outlook 2015. Paris: OECD Publishing.
- OECD (2020). OECD Digital Economy Outlook 2020. Paris: OECD Publishing.

OECD (2021). Education at a Glance 2021. Paris: OECD Publishing.

Oktik, Nurgün (2008). “Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Bakış” Şu Kitapta: Der. Nurgün Oktik. Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları. İzmir: Yakın Kitapevi.

Okur, Ahmet (2015). Türkiye’de Genç İşsizliği ve Nedenleri. Ankara: Gazi Kitapevi.

Özdemir, M. Çağlar (2018). “İradi İşsizlik” Şu Kitapta: Ed. Ekrem Erdoğan. Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Seçme Yazılar-II. Sakarya: Sakarya Yayıncılık, Yayın ve Dağıtım.

Özgen, Levin (2013). “Küreselleşmiş Dünyada Sürdürülebilir Gelişme Açısından İşsizliğin Önemi” Şu Kitapta: Ed. Selahattin Sarı, Alp H. Gencer, İlyas Sözen. International Conference On Eurasian Economies 2013. İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayını.

Pagoulatos, George (2003). Greece’s New Political Economy State, Finance, and Growth From Postwar to EMU. New York: Palgrave Macmillan.

Paya, Merih (1998). Para Teorisi ve Para Politikası. İstanbul: Filiz Kitapevi.

Poffley, Frewin (2003). Greek Island Hopping 2003. United Kingdom: Thomas Cook Publishing.

Prodromidou, Alexandra (2018). “Continuity and Change in Greek Politics in an Age of Austerity” In Book: Ed. Owen Parker, Dimitris Tsarouhas. Crisis in the Eurozone Periphery: The Political Economies of Greece, Spain, Ireland and Portugal. e-Book: Palgrave Macmillan.

Ricardo, David (2008). Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri (Çev. Barış Zeren) İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Rifkin, Jeremy (1995). The End of Work The Decline of the Global Labor Force and the Dawn of the Post-Market Era. New York: Putnam's Sons Publication.

Rivero, Jean, Jean Savatier (1970). Droit du Travail. Paris: PUF Themis.

Rowntree, B. Seebohm (1901). Poverty: A Study of Town Life. London: MacMillan.

Savaş, Vural Fuat (1986). Keynesyen İktisat Yıkılırken. İstanbul: Beta Yayınları.

Savaş, Vural Fuat (1997). İktisatın Tarihi. Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları.

Savran, Sungur (1992). Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri. İstanbul: Kardelen Yayınları.

Schwab, Klaus (2021). Dördüncü Sanayi Devrimi (Çev. Zülfü Dicleli). İstanbul: Optimist Yayınları.

- Sen, Amartya (1999). Development as Freedom. Oxford: Oxford University Press.
- Sen, Amartya (2004). Özgürlükte Kalkınma (Çev. Yavuz Alogan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Simonetti, Roberto, Karl Taylor, Marco Vivarelli (2000). “Modelling The Employment Impact of Innovation” In Book: Ed. Mario Pianta, Marco Vivarelli. Employment Impact of Innovation: Evidence and Policy. London and New York: Routledge.
- Smith, Adam (1937). An Inquiry into the Nature and Causes of The Wealth of Nations. Ed. Edwin Cannan. New York: Modern Library. (İlk baskısı: 1776).
- Smith, Adam (1976). An Inquiry into the Nature and Causes of The Wealth of Nations. Ed. Edwin Cannan. USA: The University of Chicago Press. (İlk baskısı: 1776).
- Sombart, Werner (1993). “Kapitalizm Öncesi İktisadi Görüş” Şu Kitapta: Der. Mustafa Özel. Kapitalizm ve Din. İstanbul: Ağaç Yayınları.
- Sotiris, Panagiotis (2017). “The Authoritarian and Disciplinary Mechanism of Reduced Sovereignty in the EU: The Case of Greece” In Book: Ed. Cemal Burak Tansel. States of Discipline: Authoritarian Neoliberalism and The Contested Reproduction of Capitalist Order. London: Rowman & Littlefield International.
- Stavros, Stavrou (1985). Vocational Training in Greece. Berlin: European Centre for the Development of Vocational Training.
- Stewart, Dugald (1980). Account of the Life and Writings of Adam Smith LL.D. Ed. W. P. D. Wightman. Oxford: Oxford University Press.
- Şenkal, Abdülkadir (2021). Yoksulluğun Politik Ekonomisi. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Şenses, Fikret (2006). Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk. İstanbul: İletişim Yayınları.
- T.C. Sağlık Bakanlığı (2021). Türkiye Sağlıklı Yaşlanma Eylem Planı ve Uygulama Programı 2021-2026. Ankara: Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Yayını.
- Talas, Cahit (1997). Toplumsal Ekonomi. İstanbul: İmge Kitapevi.
- Thompson, Arthur, A. J. Strickland, John Gamble (2007). Crafting and Executing Strategy-Concepts and Cases. USA: McGrawHill/Irwin.
- Tınar, Mustafa Yaşar (1996). Çalışma Psikolojisi. İzmir: Necdet Bükey Anonim Şirketi.
- TİSK (1992). XVIII Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu. Ankara: TİSK Yayını.

TOBB (2004). Ekonomik Rapor 2003. Ankara: TOBB Yayını.

Tsakoglou, Panos (2000). “Poverty and Anti-Poverty Policies in Greece and a Comparison With Other Mediterranean EU Member-States” In Book: Ed. Achilleas Mitsos, Elias Mossialos. Contemporary Greece and Europe. London: Routledge.

Tubadji, Annie (2012). Youth Unemployment in Greece Economic and Political Perspectives. Germany: Friedrich Ebert Stiftung.

TÜİK (2007). İşgücü, İstihdam ve İşsizlik İstatistikleri Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-1. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Yayını.

Uluslararası Göç Örgütü (2013). “Göç Terimleri Sözlüğü” Şu Kitapta: Ed. Richard Perruchoud, Jillyanne Redpath Cross. Uluslararası Göç Hukuku. Uluslararası Göç Örgütü Yayını No: 31.

Ülgen, Hayri, S. Kadri Mirze (2004). İşletmelerde Stratejik Yönetim. İstanbul: Literatür Yayınları.

Ünay, Sadık, Hatice Karahan, Nurullah Gür, Şerif Dilek (2016). Yunanistan Krizinin Anatomisi. İstanbul: SETA Yayınları.

Vivarelli, Marco (1995). The Economics of Technology and Employment: Theory and Empirical Evidence. Lyme: Edward Elgar Publishing.

WEF (2019). The Global Competitiveness Report 2019. Ed. Klaus Schwab. Geneva: WEF Publishing.

Zaim, Sabahattin (1968). Çalışma Ekonomisi. İstanbul: İÜ İktisat Fakültesi Yayını.

Zencirkıran, Mehmet (2019). Türkiye’nin Toplumsal Yapısı. Eskişehir. Anadolu Üniversitesi Yayınları.

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

Acar, Serkan (2021). Türkiye ve İtalya’da Aktif Emek Piyasası Politikaları ve Genç İşsizliği: Karşılaştırmalı Bir Analiz. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Adenike, Titilayo Egunjobi (2014). “Poverty and Unemployment Paradox in Nigeria”, IOSR Journal Of Humanities And Social Science, 19(5): 106-116.

Agénor, Pierre-Richard (2004). “Unemployment-Poverty Trade-offs”, World Bank Policy Research Working Paper No. WPS 3297: 1-38.

Agnantopoulos, Apostolos, Dionysia Lambiri (2015). “Variegated Capitalism, The Greek Crisis and SYRIZA’s Counter-Neoliberalisation Challenge”, Geoforum, 63(2015): 6.

- Aiyedogbon, John O., Bright O. Ohwofasa (2012). “Poverty and youth Unemployment in Nigeria 1987-2011”, International Journal of Business and Social Science, 3(20): 269-279.
- Ak, Mehmet Zeki (2001). Küresel İktisat Politikaları ve Türkiye Ekonomisi. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Akarca, Gültekin (2012). “Sermayenin Yerine Düşünmek”, Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 12(45-46): 20.
- Akça, Haşim, Mehmet Ela (2012). “Türkiye’de Eğitim, Doğurganlık ve İşsizlik İlişkisinin Analizi”, Maliye Dergisi, 163: 233.
- Akın, Uğur (2009). “Türkiye’de Eğitim Bütçesi”, Milli Eğitim Dergisi, 184: 11.
- Akpınar, Taner (2018). “Türkiye’de İşsizliğe Resmi Çözüm Önerileri Bağlamında Beşeri Sermaye Teorisine İlişkin Bir Yeniden Değerlendirme”, Çalışma ve Toplum Dergisi, 57: 788.
- Aktan, Coşkun Can, Mehtap Tunç (1998). “Bilgi Toplumu ve Türkiye”, Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat: 9-13.
- Aktürk, İsmail, Mesut Albeni (2002). “Doğal Afetlerin Ekonomik Performans Üzerindeki Etkisi: 1999 Yılında Türkiye Meydana Gelen Depremler ve Etkileri”, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, 7(1):15.
- Alcan, Deniz (2018). Türkiye’de İşgücüne Katılımın Belirleyicileri ve İşgücüne Katılım Öngörülleri. Uzmanlık Tezi, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ankara.
- Alogoskoufis, George (2019). “Greece and The Euro: A Mundellian Tragedy”, Hellenic Observatory Discussion Papers on Greece and Southeast Europe No: 136: 15.
- Alptekin, Şafak (2006). Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’nin Bilim ve Teknoloji Politikaları: Ekonomik Kalkınma ve Toplumsal Gelişme Açısından Ulusal İnovasyon Sisteminin Önemi ve Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Altıok, Metin (2007). “Neoliberal Yapısal Uyum Sürecinde Son Evre: AKP Hükümeti”, Toplum ve Demokrasi, 1(1): 60.
- Apaydın, Ferhat (2018). “Türkiye’de İşsizliğin Karakteristiklerinin Karşılaştırmalı Analizi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 30: 171.
- Aras, Osman Nuri (2010). “Son Ekonomik Krizin Türkiye’de Enflasyon Hedeflemesine Etkisi”, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 2(2): 102.

- Arıkboğa, Aysel (2008). Birikim Sürecinin Bölüşüm Dinamikleri: 1970 Sonrası İçin Karşılaştırmalı Bir Analiz ve Türkiye Örneği. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Avcıoğlu, Gürcan Ş. (2015). “Bilgi Teknolojilerine Bağlı Sosyal Değişime ve Türkiye’nin Tekno-Politiğinin Belirlenmesinde Beş Yıllık Kalkınma Planlarının Bir Değerlendirmesi, Sosyoloji Konferansları, 52(2015-2): 759.
- Ay, Sema (2012). “Türkiye’de İşsizliğin Nedenleri İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme”, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 19(2): 322.
- Aygül, Hasan Hüseyin (2018). “Mülteci Emeğinin Türkiye İşgücü Piyasalarındaki Görünümü ve Etkileri” Vizyoner Dergisi, 9(20): 68-82.
- Aytun, Cengiz (2005). Dijital Bölünme Olgusu ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Bahçekapılı, Cengiz (2015). “Türkiye Ekonomisinde 2011 Sonrasında Sınırlı Büyümenin Nedenleri Üzerine Bir Analiz”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 37(1): 112.
- Bakas, Dimitrios, Evangelia Papapetrou (2014). “Unemployment in Greece: Evidence From Greek Regions Using Panel Unit Root Tests”, The Quarterly Review of Economics and Finance, 54(4): 552.
- Baş, Halim (2017). “Türkiye’de Genç Nüfus: Sorunlar ve Politikalar”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 27: 264.
- Başkaya, Zafer, Fatma Özkılıç (2017). “Türkiye’de Doğurganlıkta Meydana Gelen Değişimler (1980-2013)”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(54): 411.
- Bayar, Hilal Tuğçe (2021). Türkiye’de Teknolojik Gelişmelerin İstihdam ve İşsizlik Üzerine Etkilerinin Ampirik Analizi. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Bekiroğlu, Cemil (2010). Türkiye’de İşsizlik Sorununun Çözümlemesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bektaş, Mücahit (2018). “2008 Sonrası Türkiye’de Uygulanan Nüfus Politikaları ve Paydaş Analizi”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20(3): 487.
- Bell, David N. F., David G. Blanchflower (2011). “Young People and the Great Recession”, IZA Discussion Paper No. 5674: 2.
- Bilen, Mahmut (Şubat 2018). “28 Şubat’ın Ekonomi Politiği” [Bildiri]. Sakarya Üniversitesi SAGEM Konferansı Konuşma Metni, Sakarya.

- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (ty). “Toplum 5.0”, Sektörel Araştırma ve Strateji Geliştirme Dairesi Yayını: 6
- Bilici, Nurettin (2016). “Borç Krizleri veya Borç Kerizleri (!)”, *International Journal of Public Finance*, 1(1): 114.
- Blinder, Alan Stuart (1988). “The Fall And Rise of Keynesian Economics”, *Economic Record*, 64(4): 281-282.
- Bosworth Barry, Tryphon Kollintzas (2001). “Economic Growth in Greece: Past Performance and Future Prospects”, *Centre for Economic Policy Research No. 2852*: 20.
- Botetzagias, Iosif, Moses A. Boudourides, Dimitris B. Kalamaras (2004). “ICTs in Greece”, *Science, Technology and Governance in Europe Discussion Paper*, No: 18: 3-13.
- Boucas, Dimitris (2008). “State, Economy, Society and Recent Information Society Policies in Greece”. *Twenty Ninth International Conference on Information Systems*. Paris: 3-6.
- Bölükbaş, Mehmet (2019a). “Türkiye’de Genç İşsizlik ve Yoksulluk İlişkisi: Bölgeler Düzeyinde Bir İnceleme”, *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 7(18): 228.
- Bölükbaş, Mehmet (2019b). “Ekonomik Kriz Dönemlerinde Genel İşsizlik ve Genç İşsizlik: Türkiye Ekonomisinden Örnekler”. (Ed.) Kadir Ulusoy. 3. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Kongresi. Muğla: Bildiri Tam Metinleri Kongre e-Kitabı: 1001.
- Börekci, Ecem (2018). *Genç İstihdamı Teşvik Edici Politikalar Açısından Türkiye Polonya Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Cang, Yuqing Jenny (2017). *A Deep Dive into Technological Unemployment: A State-Level Analysis on the Employment Effect of Technological Innovations*. Senior Thesis, Claremont McKenna College, USA.
- Campa, Riccardo (2014). “Technological Growth and Unemployment: A Global Scenario Analysis”, *Journal of Evolution & Technology*, 24(1): 101.
- Carbonero, Francesco, Ekkehard Ernst, Enzo Weber (2018). “Robots worldwide: The impact of Automation on Employment and Trade”, *ILO Research Department Working Paper*, No. 36: 1-14.
- Cavounidis, Jennifer (2013). “Migration and The Economic and Social Landscape Of Greece”, *South-Eastern Europe Journal of Economics*, 1(2013): 77.

- Cavounidis, Jennifer (2018). "The Migration Experience Of Greece and The Impact of The Economic Crisis on its Migrant and Native Populations", *European Journal of Public Health*, 28(5): 21.
- Cebecioğlu, Cengizhan (2006). SWOT Analizi ve Bir İşletme Üzerine Uygulama. Yüksek Lisans Tezi. Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.
- Cengiz, Sibel, Afşin Şahin (2020). "Teknolojik İlerlemenin İstihdam Yaratmadaki Rolü ve Önemi: Türkiye Örneği", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, 45: 170.
- Ceritoğlu, Evren, Hatice Burcu Gürcihan Yüncüler, Huzeyfe Torun, Semih Tümen (2015). "The Impact of Syrian Refuges on Natives' Labor Market Outcomes in Turkey: Evidence from a Quasi-Experimental Design", *IZA Discussion Paper No. 9348*: 1-47.
- Ceyhan, Turgay, Ahmet Köstekçi (2021). "The Effect Of Military Expenditures On Economic Growth And Unemployment: Evidence From Turkey", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 31(2): 913-928.
- Chalikias, John (2017). "The Manufacturing Sector of Greece Before and During the Financial Crisis", *International Journal of Economics and Business Administration*, 5(1): 3-15.
- Chletsos Michael, Stelios Roupakias. (2017). "Defense Spending And Unemployment. Evidence From Southern European Countries", *Peace Economics, Peace Science and Public Policy*, De Gruyter, 23(1), 1-36.
- Chiacchio, Francesco, Georgios Petropoulos, David Pichler (2018). "The Impact of Industrial Robots on EU Employment and Wages: A local Labour Market Approach", *Bruegel Working Paper*, 2: 1-33.
- Christopoulos, George (2006). "Comparing Labour Market Reform in Greece and Italy in the 1990s", *The Journal of European Economic History*, 45(2): 92.
- Cinel, Emek Aslı (2018). "Türkiye Ekonomisinin Kırılgan Yapısı", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(23): 60.
- Clifton, Judith, Daniel Díaz-Fuentes, Ana Lara Gómez (2018). "The Crisis as Opportunity? On The Role Of The Troika in Constructing The European Consolidation State", *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 11(3): 587.
- Çekici, Osman (2022). Yoksulluğun Dönüşen Boyutları ve Yoksullukla Mücadelede Politika Transferi. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çetin, Ünsal (2017). "Türkiye'nin 2002 Sonrası Büyük Moderasyonu", *Liberal Düşünce Dergisi*, 86: 27.

- Çiçen, Yıldırım Beyazıt (2018). “2000’lerde Türkiye Ekonomisi Performansı”, Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 6(5): 74.
- Çondur, Funda, Mehmet Bölükbaş (2014). “Türkiye’de İşgücü Piyasası ve Genç İşsizlik İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Amme İdaresi Dergisi, 47(2): 83.
- Daniilidis, Kostas, Leonidas Guibas, Lydia Kavraki, Petros Koumoutsakos, Kostas Kyriakopoulos and others (2021). “Robotics in the AI era: A vision for a Hellenic Robotics Initiative”, Hellenic Institute for Advanced Studies: 11.
- Dayıoğlu, Meltem, Murat G. Kırdar (2010), “Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımında Belirleyici Etkenler ve Eğilimler”, DPT ve Dünya Bankası Çalışma Raporu 5: xi.
- Defina, Robert H. (2004). “The Impacts of Unemployment on Alternative Poverty Rates”, Review of Income and Wealth Series, 50(1): 69-85.
- Demekas, Dimitri G., Zenon G. Kontolemis (1996). “Unemployment in Greece: A Survey of the Issues”, IMF Working Paper, WP/96/91: 1-85.
- Demir, Osman (1996). “Marksizmin Ardından”, Bilig Türk Dünyası ve Sosyal Bilimler Dergisi”, 1: 108.
- Demiral, Ezgi, Abreg S. Çelem (2020). “Türkiye’de İstihdam Yaratmayan Büyüme Olgusunun Dinamik Analizi”, Business and Economics Research Journal, 11(1): 74.
- Deniz, A. Çağlar (2012). “Eğitilmiş Gençliği Anlamada Yeni Bir Tipoloji Önerisi: Cool Gençlik”, 5(2): 121-126.
- Dertli, Nail (2007). Aktif İstihdam Politikaları-Eleştirel Bir Yaklaşım. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dini, Ali, Victor Lippit (2009). “Poverty, From Orthodox to Heterodox Approaches: a Methodolnical Comparison Survey”, University Of California Riverside Working Paper, August 2009: 8.
- DİSK (2005). “Tarım Sektöründeki Özelleştirmelerin Bilançosu”. 20. Yılında Türkiye’de Özelleştirme Gerçeği Sempozyumu. Ankara: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Yayını: 259.
- Doğan, Seyhun (2006). “Keynesyen Teori’ye Bir Tepki: Arz Yanlı İktisat”, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 6(12): 253-271.
- Doğangün Yasa, Bengü (2017). “İktisat Düşüncesinde Devlet Müdahaleciliği Kuramının Evrimi”, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(2): 284-285.

- DPT (1984). “Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)”, Devlet Planlama Teşkilatı Yayını No:1974: 132-185.
- DPT (1989). “Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)”, Devlet Planlama Teşkilatı Yayını No: 2174: 288-314.
- DPT (1995). “Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)”, Devlet Planlama Teşkilatı Yayını: 14-179.
- DPT (2000). “Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı”, Devlet Planlama Teşkilatı Yayını: 74.
- DPT (2001). “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı İşgücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu Raporu Çalışma Hayatı Alt Komisyonu Raporu”, Devlet Planlama Teşkilatı Yayını: 45.
- DPT (2006). “Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)”, Devlet Planlama Teşkilatı Yayını: 37-62.
- Duarte, Margarida, Diego Restuccia (2010). “The Role of the Structural Transformation in Aggregate Productivity”, The Quarterly Journal of Economics, 125(1): 134.
- Durak, Şuayip, Vedat Kaya (2014). “Türkiye’de İşsizlik ve İşsizliği Azaltmaya Yönelik Politikalar: Tarihsel Bir Bakış”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 28(2): 56.
- Durkaya, Mehmet, Nadide Hüsnuoğlu (2018). “İstihdamda Eğitimin Rolü”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, 19(41): 61.
- Ela, Mehmet (2019). “Teknolojik İşsizlik Problemine Mali Çözüm: Robot Vergisi ve Türkiye’deki Potansiyeli”, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, 12(3): 887.
- ELSTAT (2023). “The Hellenic Statistical Authority (ELSTAT) Announces the Seasonally Adjusted Estimates of Employment and Unemployment for February 2023”, Labour Force Survey, February 2023: 3-6.
- Emeç, Hamdi, Şenay Üçdoğruk Birecikli, Nilgün Acar Balaylar (2021). “Türkiye’de Genç İşsizliğinin Profili: Panel Logit Model Tahmini”, Yönetim ve Çalışma Dergisi, 5(2): 141.
- Emmanuel, Dimitris (2004). “Socio-Economic Inequalities and Housing In Athens: Impacts of The Monetary Revolution of The 1990s”, The Greek Review of Social Research, 113: 121-122.
- Emsen, Selçuk (1999). “Kapitalist Kentleşme ve Marksist Yedek Sanayi Ordusu: Analitik Bir Bakış, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 13(1): 169.

- Erbay, E. Recep, Berfin Hemen (2019). “1929 Ekonomik Buhranı’nın Türk Ekonomisi’ne Etkileri ve Buhran Döneminde Keynesyen Yaklaşım”, Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 05(03): 128.
- Erdayı, A. Utku (2009). “Dünyada Genç İşsizliği Sorununun Çözümüne Yönelik Ulusal Politikalar ve Türkiye”, Çalışma ve Toplum Dergisi, 22: 134.
- Erdem, Ziya (2005). “Sanayi İşçisinden Bilgi İşçisine: Yeni Ekonominin Değişen İşçi Tipi”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 49: 560.
- Erdoğan, Seyhan, Denizcan Kutlu (2014). “Dünyada ve Türkiye’de Çalışan Yoksulluğu: İşgücü Piyasası ve Sosyal Koruma Politikaları Bağlamında Bir Değerlendirme”, Çalışma ve Toplum Dergisi, 41: 63-64.
- Ericsson, Neil R., Sunil Sharma (1996). “Broad Money Demand and Financial Liberalization in Greece”, Board of Governors of the Federal Reserve System International Finance Discussion Papers, No: 559: 3-5.
- Erol, Yunus (2019). Stratejik Yönetimde SWOT Analizi ve Bir İşletmede Uygulanması. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Evangelista, Rinaldo, Paolo Guerrieri, Valentina Meliciani (2014). “The Economic Impact of Digital Technologies in Europe”, Economics of Innovation and New Technology, 23(8): 802–824.
- Falkner, Gerda, Michael Nentwich (2000). “Enlarging the European Union: The Short-Term Success of Incrementalism and De-Politicisation”, MPIfG Working Paper, No. 00/4: 13.
- Fisunoğlu, Mahir, Bilge Köksal Tan (2009). “Keynes Devrimi ve Keynesyen İktisat”, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, 20(70): 32-33.
- Fukuyama, Mayumi (2018). Society 5.0: Aiming for a New-Human Centered Society. Japan Spotlight, July 2018: 48.
- Gialis, Stelios, Maria Tsampra, Lila Leontidou (2015). “Atypical Employment in Crisis-Hit Greek Regions: Local Production Structures, Flexibilization and Labour Market Re/Deregulation”, Economic and Industrial Democracy, 38(4): 656-676.
- Gönenç, Defne, Günseli Durmaz (2000). “The Politics of Neoliberal Transformation on the Periphery: a Critical Comparison of Greece and Turkey”, Southeast European and Black Sea Studies, 20(4): 621-622.
- Görmüş, Ayhan (2019). “Türkiye’de Tarımsal İstihdamın Cinsiyete Dayalı Yapısı ve Sosyal Politika Önerileri”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 14(3): 567.

- Güler, Mehmet Atilla (2014). “Çalışmanın Sonu Tartışmaları ve André Gorz Üzerine Bir Değerlendirme”. Anadolu Üniversitesi VI. Sosyal İnsan Hakları Ulusal Sempozyumu. İstanbul: Sempozyum Tam Metin Kitabı: 184.
- Günay, Durmuş, Aslı Günay (2016). “Dünyada ve Türkiye’de Yükseköğretim Okullaşma Oranları ve Gelişmeler”, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 6(1): 18-26.
- Günçiçek, Berat (2015). Terörün Ekonomik Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Gürdere, Atilla (2023). TSK ve Özel Sektör Lojistiğinin Entegrasyonu İçin SWOT ve Bulanık Tercih İlişkileri. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gürsoy Çuhadar, Seyran (2019). Türkiye’de Demografik Dönüşüm ve Aktif Yaşlanma İlişkisi: Kocaeli Örneği. Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Hansen, Bent (1989). “Unemployment, Migration, and Wages in Turkey 1962-85”, World Bank Working Papers 230: 30.
- Hiç Birol, Özlen (2013). “Klasikler, Marx, Keynes ve Sonrası: Laissez-Faire Liberalizminden Günümüz Piyasa Ekonomisine”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1): 96.
- Hiç Gencer, Ayşen, Özlen Hiç Birol (2014). “A.Smith ve Klasik Okul, K.Marx ve Marksist Sosyalizm, J. M. Keynes ve Keynesgil Devrim ve Daha Sonraki Gelişmeler”. (Ed.) Selahattin Sarı, Alp H. Gencer, İlyas Sözen. Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı. Makedonya: Beykent Üniversitesi Yayını: 934-939.
- Howitt, Peter (1986). “The Keynesian Recovery”, The Canadian Journal of Economics, 19(4): 631.
- Huliaras, Asteris, Dimitri A. Sotiropoulos (2021). “Covid-19, Gig Economy and Employment in Greece: Threat or Opportunity?”, GPSG Working Paper, No: 35: 6
- Hyz, Alina (2014). “Flexible Working and Unemployment in Greece: An Analysis and Review of the Evidence”, International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences, 4(10): 533.
- Ilıman Püsküllüolu, Elif, Ahmet Duman (2014). “Neo-Liberal Politikaların Eğitim Fakültelerine Yansımaları” [Bildiri]. V. Eğitim Yönetimi Forumu, Konya.
- ILO (2013). “Statistics of Work, Employment and Labour Underutilization”, 19th International Conference of Labour Statisticians Report II ICLS/19/2013/2: 61-63.

- ILO (2021). “Dünyada İstihdam ve Sosyal Görünüm Çalışma Yaşamının Dönüşümünde Dijital Çalışma Platformlarının Rolü”, ILO Yayını: 2.
- Ilsøe, Anna (2017). “The Digitalisation of Service Work–Social Partner Responses in Denmark, Sweden and Germany”, *Transfer*, 23(3): 335.
- International Planned Parenthood Federation (2007). “Abortion Legislation In Europe”, IPPF European Network: 26.
- Ioannidi Kapolou, Elizabeth (2004). “Use of Contraception and Abortion in Greece: A Review, *Reproductive Health Matters*”, 12(24): 177-180.
- Ioannidis, Yiorgos (2015). “The Political Economy of The Distributional Character of The Greek Taxation System (1995–2008)”, *Southeast European and Black Sea Studies*, 15(1): 77.
- Iosifidis, Petros, Nikos Leandros (2003). “Information Society Strategies in the European Context: The Case of Greece”, *Southeast European and Black Sea Studies*, 3(2): 67-96.
- Işık, Sayım (2004). “Post Keynesyen Finansal Kırılganlık Yaklaşımının Türkiye’de Finansal Krizlere (1990-2001) Uygulanması”, *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 218: 65.
- Işık, Volkan (2016a). Çalışmanın Değişen Anlamı ve Üçüncü Sektör İstihdamı Çerçevesinde Türkiye’deki Sosyal Girişim İstihdamının Analizi: ASHOKA Örneği. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Işık, Volkan (2016b). “Türkiye’de Genç İşsizliği ve Genç Nüfusta Atalet”, *Emek ve Toplum Dergisi*, 5(11): 139-140.
- İnan, Mahmut (2019). “IMF İstikrar Politikaları ve Stand-by Anlaşmalarını Gerekli Kılan Nedenler Açısından Türkiye IMF ilişkileri”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12: 602.
- İntaş, Özgür (2019). 24 Ocak 1980 Ekonomik Kararların Türkiye Ekonomisine Etkileri, Yansıması ve Sonuçları. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Jamons, Persephonie (2014). “How Did Greece Return to Democracy Following the 1967 Coup D’état by the Military Junta?”, *History Initiates*, 2(1): 53-54.
- Kalaycı, Cemalettin, Gizem Civelek (2021). “Uluslararası İşgücü Göçünün Emek Piyasasına Etkileri”, *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 7(2): 313.
- Kallianiotis, Ioannis N., (2013). “Privatization in Greece and Its Negative Effects on the Nation’s Social Welfare”, *Journal of Business & Economic Studies*, 19(1): 2.

- Karabıyık, İlyas (2009). Türkiye’de İstikrar Politikaları ve İşsizlik. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karagöl, Erdal Tanas, Ahmet Semih Bingöl (2013). “Türkiye-IMF İlişkilerinde Yeni Dönem”, SETA Analiz, 67: 7.
- Karahan, Hatice, Erdal Tanas Karagöl (2014). “Ekonomik Performansın Temel Taşı: Siyasi İstikrar”, SETA Perspektif, 41: 3.
- Karantinos, Dimitris (2013). “The Social and Employment Situation in Greece”, European Parliament, 2013-13: 8.
- Kasapoğlu, Mehmet Muharrem, Sedat Murat (2018). “Aktif İstihdam Politikaları ve Türkiye’de İŞKUR Tarafından Uygulanan Aktif İstihdam Politikalarına Güncel Bir Bakış”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10(25): 500.
- Kasimis, Charalambos, Lina Venturas, Dimitris Ziomas (2012). “Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe Final Country Report”, European Commission DG Employment, Social Affairs and Inclusion, VT/2010/001: 7-21.
- Kastelli, Ioanna (2004). “Technological Development in the Context of the European Integration: The Case of Greece”, Problems and Perspectives in Management, 2(2): 13.
- Katsimi, Margarita, Thomas Moutos, George Pagoulatos, Dimitri Sotiropoulos (2014). “Growing Inequalities and Their Impacts in Greece”, GINI Country Report Greece Working Paper: 37.
- Kaya Özçelik, Pınar (2011). “12 Eylül’ü Anlamak”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 66(1): 77.
- Keser, Aşkın (2005). “Çalışmanın Değişen Anlamı ve Çalışmaya İlişkin Yeni Trendler”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 49: 362.
- Khan, Mohsin S., Abdelhak S. Senhadji (2001). “Threshold Effects in the Relationship Between Inflation and Growth”, IMF Staff Papers, 48(1): 2-21.
- Kılınç Savrul, Burcu, Cüneyt Kılıç (2011). “Küreselleşme Surecinde Bilişim Sektörünün Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinin Ekonomileri Üzerindeki Etkileri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 61(2): 260-284.
- Kocabaş, Fatma (2004). “Endüstri İlişkilerindeki Dönüşüm”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10: 5.
- Koç, Yıldırım (1998). “12 Eylül Sonrası İşçi Çıkarma Yasağı”, Mülkiye Dergisi, 23(205): 1.

- Kol, Emine Nida, Zeynep Karaçor (2012). “2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve İstihdam Üzerindeki Etkileri”, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Maliye Dergisi, 162: 389-391.
- Kolsuz, Güneş, A. Erinç Yeldan (2014). “1980 Sonrası Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Kaynaklarının Ayrıştırılması, Çalışma ve Toplum Dergisi, 40: 64.
- Korkmaz, Suna (2015). “The Effect Of Military Spending On Economic Growth and Unemployment in Mediterranean Countries”, International Journal Of Economics And Financial Issues, 5 (1): 273-280.
- Kottis, A. Petraki, Sophia Dimelis (1992). “Labour Force Participation and Earnings of Women University Graduates in Greece: A Two-Step Analysis”, International Journal of Manpower, 13(9): 47.
- Kotzamanis, Byron, Pavlos Baltas, Anastasia Kostaki (2017). “The Trend of Period Fertility in Greece and Its Changes During the Current Economic Recession”, Population Review, 56(2): 35-44.
- Koyuncu, Murat, Fikret Şenses (2004). “Kısa Dönem Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri, Çalışma ve Toplum Dergisi, 3: 18-19.
- Kozacıoğlu, Sıla (2022). Toplum 5.0 ve Yapay Zekâ Bağlamında Gerçekleşen Toplumsal Dönüşümün Sosyolojik Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Köten, Esra (2012). Endüstri Sonrası Toplumda Değişen Çalışma İlişkileri ve Türkiye’deki Yansımaları: Hizmet Çalışanları Örneği. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kraatz, Susanne (2015). “Youth Unemployment in Greece: Situation Before The Government Change”, European Parliament, PE 542.220: 2-5.
- Kretsos, Lefteris (2014). “Youth Policy in Austerity Europe: The Case of Greece”, International Journal of Adolescence and Youth, 19(sup1): 41.
- Krousie, Courtney (2018). "Technological Unemployment in the United States: A State-Level Analysis", Major Themes in Economics, 20(6): 87-101.
- Kurt, Şenol (2005). İşsizliğin Sosyo-Ekonomik Analizi: Sosyal Açıdan Türkiye Örneği. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kurtoğlu, Ramazan (2010). İthal İkamesinden Liberal Ekonomiye Geçiş Sonrasında Büyüme ve İşsizlik. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Kuvvetli Yavaş, Hilal (2019). “Türkiye’de Uygulanan Sınai Strateji ve Politikaların Türkiye İmalat Sanayine Olan Etkileri”, Akademik Bakış Dergisi, 74: 138.
- Küçük, Ayşe (2019). “Türkiye’de Sosyal ve Siyasal Değişim: 1980 ve Sonrası”, Econharran Harran Üniversitesi İİBF Dergisi, 3(4): 21-29.
- Küçükoğlu, Mahmut, H. Yunus Taş (2020). “Türkiye’de Siyasi İstikrar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi, 12(48): 475.
- Kürkçü, Sinan (2021). “Gelecek Olan Halk ya da Toplum 5.0: Hakikati Araştırma ve Masal Yaratma İlişkisi Bağlamında Toplumu Koruma Fikri”, İnsan&İnsan, 30: 30-31.
- Kyrkilis, Dimitrios, Semasis Simeon (2015). “Greek Agriculture’s Failure. The Other Face of a Failed Industrialization. From Accession to EU to the Debt Crisis”, Procedia Economics and Finance, 33(2015): 67.
- Laderchi, Caterina Ruggeri, Ruhi Saith, Frances Stewart (2003). “Does it Matter that We Don’t Agree on the Definition of Poverty? A Comparison of Four Approaches”, Oxford Development Studies, 31(3): 260.
- Linardos, Petros, Rulmond Savvas, Savvas Robolis (2015). “The Development of Industry in Greece 1990-2014 and Possible Future Action for the Left Industrial Policy”, Rosa Luxemburg Stiftung, February 2015: 5.
- Louri, Helen, Ioanna Pepelasis Minoglou (2001). “A Quantitative Exploration on the Determinants of (De-)Industrialisation: the Case of Greece”, International Review of Applied Economics, 15(4): 398.
- Mallender, Jacqueline, Laura Todaro, Daniel Griffiths, Mirja Gutheil, Kari P. Hadjivassiliou (2015). “Differential Treatment of Workers Under 25 With a View to Their Access to the Labour Market”, European Parliament, IP/A/EMPL/2013-04: 22.
- Mataftsi, Konstantina (2022). Teleworking & Flexible Work Arrangements as a New Working Model in Greece: Impact on Employees Work Experience. Master Thesis, University of Macedonia. Thessaloniki.
- Mattingly, Marybeth J., Kristin E. Smith (2010). “Changes in Wives' Employment When Husbands Stop Working: A Recession-Prosperity Comparison”, Family Relations, 59(4): 344.
- Mavridis, Symeon (2018). “Greece’s Economic and Social Transformation 2008–2017”, MDPI Social Sciences, 7(1): 14.
- Mitrakos, Theodoros M., Panos Tsakloglou, Ioannis Cholezas (2010). “Determinants of Youth Unemployment in Greece With An Emphasis on Tertiary Education Graduates”, Bank of Greece Eurosystem, No:33: 22-23.

- Monastiriotes, Vassilis, Philipp Katsinas (2020). "The Economic Impact of COVID-19 in Greece", Hellenic Observatory Discussion Papers on Greece and Southeast Europe, Special Issue: 22.
- Moschonas, Gerassimos (2013). "A New Left in Greece PASOK's Fall and SYRIZA's Rise", *Dissent*, 60(4): 33-34.
- Moschonas, Gerassimos (2016). "Was it Really Social Democratic? PASOK, The State and the Shipwreck of the Greek Economy". Conference Socialism, Socialists and the State in Western Europe. Paris: 5.
- Muhammad, Umar Faruk, Joseph David (2019). "Relationship between Poverty and Unemployment in Niger State" *Signifikan: Jurnal Ilmu Ekonomi*, 8(1): 77.
- Mumyazmaz, Alper (2019). "24 Ocak Ekonomik İstikrar Kararları ile 12 Eylül Askeri Darbesinin Neoliberalizm İttifakı ve Sosyal İslam'ın Süreçteki Rolü", *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(4): 1901.
- Murat, Sedat (1989). "Gelişmiş Ülkelerde Gençlerin İşsizliği", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1-4: 200.
- Murat, Sedat (2000). "AB Ülkelerinde ve Türkiye'de İşgücünün Yapısı", Prof.Dr. Nusret Ekin'e Armağan TÜHİS Yayın No:38: 313.
- Murat, Sedat, Levent Şahin (2011). "Nedenleri ve Sonuçları Bakımından Gençler Arasında Yaygınlaşan İşsizlik", *Journal of Economy Culture and Society*, 44: 4.
- Mücevher, Muhammet Hamdi (2021). "Bireysel Kariyer Planlamada Öz Tanıma Aracı Olarak SWOT Analizi: Z Kuşağı Üzerine Bir Araştırma", *Vizyoner Dergisi*, 12(31): 859.
- Mütevellioğlu, Nergis (2006). "Sosyal Devletin Meşruiyeti", *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 8(2): 3.
- Myint, Hla (1977). "Adam Smith's Theory of International Trade in the Perspective of Economic Development" *Economia*, 44(175): 232.
- Nelson, Rebecca M., Paul Belkin, James K. Jackson (2017). "The Greek Debt Crisis: Overview and Implications for the United States", *Congressional Research Service Report*, 7-5700: 2.
- Nickell, Stephen (1990). "Unemployment: A Survey", *The Economic Journal*, 100(401): 391.
- Nicolitsas, Daphne (2006). "Female Labour Force Participation in Greece: Developments and Determining Factors", *Bank of Greece Economic Bulletin*, 26: 10-11.

- Nurdoğan, Ali Kemal, Menekşe Şahin (2019). “Türkiye'ye Yönelen Uluslararası Göç İşsizliğin Bir Nedeni mi?”, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18): 2203.
- Odeh, Mercy Adiza, Christie O. Okoye (2014). “Poverty Reduction Policy and Youth Unemployment in Nigeria”, Public Policy and Administration Research, 3(4): 92-103.
- OECD (2003). “Seizing the Benefits of ICT in a Digital Economy”, Meeting of the OECD Council at Ministerial Level 2003: 11-22.
- O’Higgins, Neil (1997). “The Challenge of Youth Unemployment”, ILO Employment and Training Papers, 7: 1.
- Oktar, Suat, Levent Dalyancı (2010). “Finansal Kriz Teorileri ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizler”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 29(2): 12.
- Osita, Ifediora Christian, Idoko Onyebuchi R., Nzekwe Justina (2014). “Organization’s Stability and Productivity: The Role of SWOT Analysis an Acronym for Strength, Weakness, Opportunities and Threat”, International Journal of Innovative and Applied Research, 2(9): 23-32.
- Ören, Ezgi (2014). “Neoliberal Yönetimsellik, Çalışma İlişkileri ve Girişimci Özne”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 29(1): 166.
- Ören, Kenan, Hasan Yüksel (2012). “Geçmişten Günümüze Çalışma Hayatı”, HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 1(1): 36-47.
- Örs, Ferlâl (2003). “Meslek Yüksekokullarının Toplumsal İşlevi Bir Meslek Yüksekokulunun Kurumsal İmaj Araştırması”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10: 2.
- Özcan, Kerim (2007). Bilgi Ekonomisi Perspektifinden Türkiye’deki İşletmelerin Durumunu. Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Özdemir, Abdullah, Remziye Dalkılıç (2016). “Finansal Serbestleşmenin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri”, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 53(613): 55.
- Özdemir, Akın (2017). “Doğum Kontrol Teşviklerinden En Az Üç Çocuğa: Tarihsel Süreçte Türkiye’de Antinatalist ve Pronatalist Politikaların Seyri, Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 3(3): 68.
- Özdemir, Süleyman (2005). “Refah Devletinin Gelişme ve Bunalım Dönemlerinde İş Piyasaları”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 55(1): 701.

- Özdemir, Şennur (2012). “Türkiye’nin Sosyo-Ekonomik Dönüşümü: Batı Tipi Sınıflı Topluma Geçiş”, HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 1(1): 153.
- Özgür, Hüseyin, Niran Cansever (2022). “Türkiye’de 1991–2002 Döneminde Yerel Yönetim Reformu Çabalarına Dair Söylemler, Denemeler ve Gelişmeler”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(1): 211.
- Özköse, Hakan, Sertaç Arı (2013). “Uzaktan Eğitim Süreci için SWOT Analizi”, Middle Eastern & African Journal of Educational Research, 5: 47.
- Özsağır, Arif (2000). “Küresel İşsizlik Krizi ve İşsizlikle Mücadele Politikaları”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 43-44: 283-286.
- Özsoy, Ali Emre (2009). Sendika ve Siyaset İlişkisinin Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye ve Batı Avrupa Örnekleri. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öztornacı, Burak, Alper Demirdöğen (2015). “Farklı Eşdeğerlik Ölçeklerine Göre Temel Yoksulluk Göstergelerinin Değişimi: Türkiye Örneği”, Tarım Ekonomisi Dergisi, 21(1): 8.
- Öztürk, Fahrettin, Elvan Ateş (2021). “İnsan Yararına Teknolojik Dönüşüm: Toplum 5.0”, Bilim ve Teknik Dergisi, Mart 2021: 35.
- Öztürk, Nazım (2010). “Klasik ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü”, Çalışma ve Toplum Dergisi, 24: 21.
- Öztürk, Serdar, Ali Sözdemir (2015). “Effects of Global Financial Crisis on Greece Economy”, Procedia Economics and Finance, 23(2015): 568.
- Özügürlü, Metin (1998). “Üniversite-Sanayi İşbirliği Programı Üzerine Bir Eleştiri, Kültür ve İletişim Dergisi, 1(2): 73.
- Özveri, Murat (2009). “Kriz ve Krizin Bedelini Ödeyen İşçiler”, Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 9(31): 9.
- Pagoulatos, George (2002). “Greece, The European Union, And The 2003 Presidency”, Notre Europe Research and European Issues, 21: 11.
- Pagoulatos, George (2018). “Greece After the Bailouts: Assessment of a Qualified Failure”, Hellenic Observatory Discussion Papers on Greece and Southeast Europe, Paper No. 130: 1.
- Paksoy, Hacı Mustafa, Hüseyin Koçarslan, Erhan Kılınç, Ahmet Tunç (2015). “Suriyelilerin Ekonomik Etkisi: Kilis İli Örneği” Birey ve Toplum Dergisi, 5(9): 143-173.

- Papadimitriou, Dimitri B., Michalis Nikiforos, Gennaro Zezza (2020). "Greece's Economy After Covid-19", Levy Economics Institute of Bard College Strategic Analysis, May 2020: 5.
- Papanikos, Gregory T. (2014). "Greek Labor Market, The Euro And The Current Crisis", The Singapore Economic Review, 59(4): 2.
- Papapetrou, Evangelia, Dimitrios Bakas (2013). "The Greek Labour Market During The Crisis: Unemployment, Employment and Labour Force Participation, Bank of Greece Economic Bulletin, November 2013 No: 38: 73.
- Parajuli, Kewal Ram (2020). "Rethinking Population Policies from Family Planning to Population Management", Rupantaran: A Multidisciplinary Journal, 3(2020): 51-52.
- Parlak, Zeki (2004). "Sanayi Ötesi Toplum Teorilerinin Eleştirel Bir Değerlendirmesi". Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2: 96.
- Paul, Satya (1996). "Defence Spending And Unemployment Rates: An Empirical Analysis For The OECD", Journal Of Economic Studies, 23(2), 44-54,
- Potocan, Vojko, Matjaz Mulej, Zlatko Nedelko (2021). "Society 5.0: Balancing of Industry 4.0, Economic Advancement and Social Problems, Kybernetes Journal, 50(3): 794-808.
- Paxon, Heather (2007). "Demographics and Diaspora, Gender and Genealogy: Anthropological Notes on Greek Population Policy", South European Society and Politics, 2(2): 45-51.
- Peker, Mümtaz (2019). "Türkiye'de Göçün Değişen Yapısı Kaynaklı İki Olgu", Nüfus Bilim Dergisi, 41(1): 133-141.
- Pini, Paolo (1995). "Economic Growth, Technological Change and Employment: Empirical Evidence for a Cumulative Growth Model with External Causation for Nine OECD Countries: 1960–1990", Structural Change and Economic Dynamics, 6(2): 185–213.
- Pitelis, Christos, Nicholas Antonakis, (2003), "Manufacturing and Competitiveness: The Case of Greece", Journal of Economic Studies, 30(5): 537-538.
- Polat, Mehmet Ali (2020). "Ekonomik ve Politik Belirsizliklerin Yunanistan'daki Genç İşsizliğe Etkileri: Ampirik Bir Analiz", Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 18(2): 144.
- Riddel, Roger (2004). "Approaches to Poverty a Note From the Development Perspective". International Council on Human Rights Policy Researcher's Meeting, Poverty: The Relevance of Human Rights to Poverty Reduction, Geneva: 6.

- Robb, M. Caroline (2000). "How the Poor Can Have a Voice in Government Policy", IMF Finance&Development Magazine, 37(4): 21-22.
- Sakarya, Adem (2014). "Türkiye’de Ekonomi Politikaları ve Ülke Mekânında Değişim (1980-2012)", Yıldız Teknik Üniversitesi Megaron Dergisi, 9(4): 247.
- Salm, Christian (2021). "The European Parliament and Greece's Accession to the European Community", European Parliament History Series, PE 679.064: 1.
- Sammuto-Bonnici, Tanya, David Galea (2015). "SWOT Analysis. Wiley Encyclopedia of Management", 12: 1.
- Sapmaz, Hande (2016). "Kadın, Neoliberal Politikalar ve Küreselleşme", Yasama Dergisi, 32: 50.
- Sarısoy, İdris (2017). "Araştırma-Geliştirme Faaliyetlerinde Türkiye’nin Konumu ve Geleceği: Genel Bir Değerlendirme ve Öneriler", Maliye Dergisi, 172: 160-163.
- Sarikaki, Alexandra (2001). "Institutional Reactions Towards Low Fertility Trends in Greece". The Second Demographic Transition in Europe Euroconference on Family and Fertility Change in Modern European Societies: Explorations and Explanations of Recent Developments", Germany: 2-16.
- Savran, Sungur (2009). "Keynesçilik, Fordizm, "Refah Devleti": Bir Efsaneye Reddiye", Devrimci Marksizm, 10-11: 87-88.
- Saxton, Jim (2000). "Investment in Education: Private and Public Returns". Joint Economic Committee United States Congress. Washington: 5.
- Schwab, Klaus, Saadia Zahidi (2020). "How Countries are Performing on the Road to Recovery", WEF The Global Competitiveness Report, Special Edition 2020: 24.
- Seferiades, Seraphim (1999). "Low Union Density Amidst a Conflictive Contentious Repertoire: Flexible Labour Markets, Unemployment, and Trade Union Decline in Contemporary Greece", European University Institute Working Paper SPS No. 99/6: 7.
- Sezdi, Tolga (2019). Türkiye’de ve Balkan Ülkelerinde Özelleştirme Uygulamaları ve Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Solmaz, Erol, Mehmet Avcı (2011). "Ekonomik Krizler ve İşsizlik: 1980 Sonrası Türkiye Deneyimleri", Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 48(551): 43.
- Soylu, Özgür Bayram, Mihriban Turalıoğlu (2020). "İşgücü Piyasasındaki Gelişim Süreci AB-OECD-Türkiye Karşılaştırması", Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 15(1): 133.

- Spourdalakis, Michalis, Chrisanthos D. Tassis (2006). "Party Change in Greece and the Vanguard Role of PASOK", South European Society and Politics, 11(3-4): 498.
- Stewart, Andrew, Jim Stanford (2017). "Regulating Work in the Gig Economy: What Are the Options", The Economic and Labour Relations Review, 28(3): 424-425.
- Streeck, Wolfgang (2011). "The Crises of Democratic Capitalism", New Left Review, 71: 26.
- Şaf, Mehmet Yaşar (2015). Bilgi ve İletişim Teknolojileri Sektörünün Makroekonomik Etkileri: Uluslararası Karşılaştırma ve Türkiye Değerlendirmesi. Uzmanlık Tezi, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ankara.
- Şafak, Can (2006). "Türkiye’de Toplu Pazarlığın Değişen Çizgisi (1980-2005)", Çalışma ve Toplum Dergisi, 6: 34.
- Şahin, Levent (2007). "Türkiye’de İşgücü Piyasasının Yapısal Özellikleri ve İşsizlik Sorunu", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 53: 555-556.
- Şahin, Levent (2010). Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Genç İşsizlik Sorunu. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, Levent, Kadir Yıldırım (2015). "On Dokuzuncu Yüzyıldan Günümüze Türkiye’de İşsizlikle Mücadele Politikalarının Gelişimi", Çalışma ve Toplum Dergisi, 45: 127.
- Şahin, M. Cem (2007). "Sanayi Toplumundan Sanayi Sonrası Topluma Farklılaşan Gençlik Hallerinin Sosyolojik Görünümü", Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2: 175.
- Şen, Semih, Çağlayan Tabar, Mircan Tokathoğlu (2018). "Küresel Krizde Devlet Müdahalesi ve Maliye Politikası", İş ve Hayat Dergisi, 4(8): 9-26.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). "On Birinci Kalkınma Planı, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayını: 10.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2021). "Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzu, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayını: 30
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013). "Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)", T.C. Kalkınma Bakanlığı Yayını: 49-117.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2015). "Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2014", T.C. Kalkınma Bakanlığı Yayını: 252.

- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2018). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) İşgücü Piyasası ve Genç İstidamı Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, T.C. Kalkınma Bakanlığı Yayını: 7-133.
- T.C. MEB (2021). “Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2020/21”, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Resmi İstatistik Programı Yayını: 1.
- Taban, Sami (2011). “Küresel Finans Krizi Öncesi ve Sonrası Dönemde Türkiye’de Ekonomik Büyümenin Dinamikleri”, SETA Analiz, 37: 4-5.
- Taherdoost, Hamed, Mitra Madanchian (2021). “Determination of Business Strategies Using SWOT Analysis; Planning and Managing the Organizational Resources to Enhance Growth and Profitability”, Macro Management & Public Policies, 3(1): 20.
- Tanyeri, İbrahim (1998). “Keynes’in İstihdam ve Ücret Analizi”, Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi, 16(1-2): 30.
- Tassis, Chrisanthos D. (2003). “PASOK: From Protest to Hegemony”. 1. LSE PhD Symposium on Modern Greece Current Social Sciences Research on Greece, London: 4.
- Taymaz, Erol, Ebru Voyvoda (2015). “2023’e Doğru Sanayi, Yapısal Dönüşüm ve Sanayi Politikaları, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, 30(350): 26-27.
- Tekin, Ayşe (2021). “2000’li Yıllardan Günümüze Türkiye Ekonomisinde Genç İşsizlik Sorunu ve Çözüm Önerileri”, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 28(3): 447-448.
- Tetik, Alim (2012). Dünyada ve Türkiye’de İşsizlikle Mücadelede Uygulanan Politikalar. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Thorbecke, Erik (2004). “Conceptual and Measurement Issues in Poverty Analysis” United Nations University World Institute for Development Economics Research WIDER Discussion Paper, No. 2004/04: 6-8.
- TMB (2018). “İnşaat Sektörü Analizi Yeni Ekonomik Program ve Ekonomik Gerçekler”, TMB İnşaat Sektörü Analiz Bülteni, Ekim 2018: 2-3.
- Tragaki, Alexandra, Christos Bagavos (2019). “Fertility Variations in the Recession Context: The Case of Greece”, Genus, 75: 4-5.
- Tsakanikas, Aggelos, Svetoslav Danchev, Ioannis Giotopoulos, Efi Korra, Grigoris Pavlou (2014). “ICT Adoption and Digital Growth in Greece”, Foundation for Economic & Industrial Research: 73.

- Tsakoglou, Panos, Ioannis Cholezas (2005). "Education and Inequality in Greece", IZA Discussion Paper No. 1582: 17-18.
- Tunahan, Özcan (2015). "28 Şubat Süreci: 'Post-Modern Darbe'nin Sosyo-Politik Dinamikleri ve Toplum Desteği", Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, 2015/2: 38.
- Tunçcan Ongan, Nilgün (2004). "Esneklik Yaklaşımının İstihdam Hacmi Açısından Değerlendirilmesi", Çalışma ve Toplum Dergisi, 3: 131.
- Turan, Zübeyir (2011). "Dünyadaki ve Türkiye'deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi", Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 4(1): 57.
- Turan, Zübeyir, Yusuf Kemal Öztürk (2016). "Keynes Sistemi ve Bekleyişlerin Sisteme Katkısı", Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(2): 262-263.
- TÜBİSAD (2022). "Türkiye'nin Dijital Dönüşüm Endeksi 2021", TÜBİSAD Yayını: 19-46.
- TÜBİTAK (2016). "Yeni Sanayi Devrimi Akıllı Üretim Sistemleri Teknoloji Yol Haritası", TÜBİTAK Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikaları Daire Başkanlığı Yayını, V.27.12.2016: 4.
- Türk, Armağan, Cemil Erarslan (2016). "Yunanistan Borç Krizinin Nedenleri ve Sonuçları: Yapay Sinir Ağları ile Bir Analiz", Gaziantep University Journal of Social Sciences, 15(2): 281-287.
- Türk, Emrullah (2016). Hızlı Kentleşme Sürecinin Toplumsal Yapıya Etkileri: Batman Örneği. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Tzougas, John (2013). "Immigration, Economic Growth and Unemployment in Greece: An Application of the ARDL Bounds Testing Approach to Cointegration", ELSTAT: 30-31.
- Tzortzis, Dionysis D. (2019). "Understanding Greek Unemployment: Is Greece's Nightmare Over?", Senior Projects Spring 2019, 99: 89-90.
- Uçar, Özgür (2012). "Yunanistan'ın Euro Bölgesi'nden Ayrılmasının Olası Ekonomik Etkileri", T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı: 8-9.
- Uçkaç, Aynur (2010). "Türkiye'de Neoliberal Ekonomi Politikaları ve Sosyo-Ekonomik Yansımaları", Maliye Dergisi, 158: 427.
- Ulusoy, Ahmet, Mehmet Cural (2004). "Üretim ve İstihdam Politikaları Yeniden Yapılandırılmalı", TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 19(1-2): 39.
- UN (2020). "Human Development Report 2020 The Next Frontier Human Development and The Anthropocene", United Nations Publications: 241-343.

- Ustaoğlu, Bilge (2020). Yunanistan'da Panhelenik Sosyalist Hareketin (PASOK) Kuruluşu, Gelişimi ve Dış Politikası (Andreas Papandreu Dönemi). Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Üçeçam Karagel, Döndü (2009). “Doğu Anadolu Bölgesi Kırsalında Kadın Nüfusun Okur-Yazarlığı (2000)”, Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Araştırmaları Dergisi, 8(1): 16.
- Üçer, Sırrı Emrah (2018). “Türkiye’de Özelleştirmenin Üç Dönemi: 1980’ler, 1990’lar ve 2001 Sonrası”. (Ed.) Yasemin Aydoğan ve Gültekin Akduman. 1. Uluslararası İKSAD Sosyal Bilimler Kongresi. Mardin: 557-558.
- Ünal Miçoğulları, Sezin (2018). “Yeni Ekonomide Dijital Emek”, International Journal of Labour Life and Social Policy, 1(1): 11.
- Ünal, Ömer, Hasan Ejder Temiz (2022). “Gig Ekonomisi Bağlamında İş İlişkisinin Değişen Yüzü: Uber Örneği”, Çalışma ve Toplum Dergisi, 72: 169-172.
- Üstünol Yapar, Nadire (2019). SWOT Analizinin Bulanık Analitik Hiyerarşi Süreci ile Sayısallaştırılması Üzerine Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Vrachnis, Nikolaos, Nikolaos Vlachadis, Zoe Iliodromiti, Maria Vlachadi, George Creatsas (2014). “Greece’s Birth Rates and The Economic Crisis”, The Lancet, 383(February 22): 692-693.
- Wehrich, Heinz (1982). “The TOWS Matrix—A Tool for Situational Analysis”, Long Range Planning, 15 (2): 1-6.
- Whalley, Peter (1987). “Constructing an Occupation: The Case of British Engineers”, Current Research on Occupations and Profession, 4: 3-20.
- World Justice Project (2020). “Rule of Law Index 2020”, World Justice Project Publications: 6.
- Xanthidis, Dimitrios, David Nicholas (2004). “Evaluating Internet Usage and Ecommerce Growth in Greece”, New Information Perspectives, 56(6): 360.
- Yankın, Fahri Bilal (2019). “Dijital Dönüşüm Sürecinde Çalışma Yaşamı”, Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergisi, 7(2): 4.
- Yapar Saçık, Sinem (2009). “Dış Ticaret Politikası ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik Açından Bir İnceleme”, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İİBF Dergisi, 16: 166.
- Yenilmez, Füsün, Esin Kılıç (2018). “Türkiye’de İşgücüne Katılma Oranı-İşsizlik Oranı İlişkisi: Cinsiyet ve Eğitim Düzeyine Dayalı Bir Analiz”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 13(2): 68.

- Yertüm, Umut (2021). “Covid-19 Gölgesinde Çalışmanın Geleceği Tartışmaları ve Avrupa Birliği’nde Kamusal Sosyal Harcamalar”, İnsan&İnsan, 30: 116.
- Yıldırım, Arzu (2014). “Kırsaldan Kente Göç ve Değişen Siyaset: Muş Örneği”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 16(Özel Sayı 1): 26.
- Yıldırım, Buğra, Cengiz Kılıç (2021). “Post-Endüstriyel Çağda Endüstriyel Sosyal Hizmet Uygulamaları”, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 66: 202.
- Yılmaz, Ali (2005). “Türkiye’de İşsiz Nüfus”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(1): 49.
- Yunanistan Başbakanlığı (1999). “Greece in the Information Society Strategy and Actions” Greece Prime Ministry Office: 14.
- Yücebakan, Benan (2020). “Endüstri 4.0’dan Endüstri 5.0’a Geçiş Sürecine Genel Bakış”, Pearson Journal Of Social Sciences & Humanities, 5(9): 249.
- Yüceol, Hüseyin Mualla (2017). “Kentsel İşgücü Piyasalarında İşgücüne Katılım Zorlukları ve Kadın İstihdamı”, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergi, 1(1): 52.
- Yüksel, İlhan, Metin Dağdeviren (2007). “Using the Analytic Network Process (ANP) in a SWOT Analysis – A Case Study for a Textile Firm”, Information Sciences 177(2007): 3364-3382.

17863 sayılı Resmî Gazete “T.C. Anayasası”.

3. Elektronik Kaynaklar

- Agriantoni, Christina (2022). Rethinking Greece: Christina Agriantoni on Greece’s Industrial Development and its Future Prospects. <https://greeknewsagenda.gr/interviews/rethinking-greece/6667-agriantoni#:~:text=After%20the%20mid%20D1970s%20and,Greek%20process%20of%20de%2Dindustrialization%3F> Erişim Tarihi: 09.08.2022
- Andronidis, Symeon (2014). The rise and fall of Panhellenic Socialist Movement (PASOK). <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/rise-and-fall-of-panhellenic-socialist-movement/> Erişim Tarihi: 19.11.2022
- Bartzokas, Anthony (2005). Monitoring and Analysis of Policies and Public Financing Instruments Conducive to Higher Levels of R&D Investments The “POLICY MIX” Project Country Review Greece. https://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/greece.pdf Erişim Tarihi: 05.08.2022

- Cevrioğlu, Ebru Şengül (2022). Enerji Sektöründe İlk Kez Bir Toplantı Metaverse Ortamında Gerçekleştirildi. <https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/enerji/enerji-sektorunde-ilk-kez-bir-toplantı-metaverse-ortamında-gerçekleştirildi/672523> Erişim Tarihi: 03.11.2022
- Choudhry, Misbah T., Marcello Signorelli, Enrico Marelli (2012). Youth and Total Unemployment Rate: The Impact of Policies and Institutions. https://www.researchgate.net/publication/265202166_Youth_and_total_unemployment_rate_The_impact_of_policies_and_institutions Erişim Tarihi: 21.07.2022
- Dönmez, Mustafa (2019). Türkiye'nin Demografik Dönüşümü. <https://www.sosyologer.com/turkiyenin-demografik-donusumu/> Erişim Tarihi: 02.03.2022
- Econstats (2023). Erişim Tarihi: 25.01.2023 <http://www.econstats.com/wdi/wdiv597.htm>
- Eğilmez, Mahfi (2020). Türkiye Ekonomisinin Son 17 Yılı. <https://www.mahfielmez.com/2020/01/turkiye-ekonomisinin-son-17-yl.html> Erişim Tarihi: 22.05.2022
- ELSTAT (2022). Erişim Tarihi: 13.10.2022 <https://www.statistics.gr/en/statistics/-/publication/SFA20/2020>
- Ersöz, Halis Yunus (2021). Sosyal Politika http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyalhizmetler_ao/sosyalpolitika.pdf/ Erişim Tarihi: 03.05.2022
- European Central Bank (2022a). Erişim Tarihi: 21.07.2022 https://sdw.ecb.europa.eu/quickview.do?SERIES_KEY=139.AME.A.GRC.1.0.0.0.ZUTN&periodSortOrder=ASC
- European Commission (2022a). Country Factsheet: Long-Term Unemployment in Greece. [file:///C:/Users/deniz/Downloads/EUEMP12A-1498-I04%20-%20Country%20Factsheet%20-%20GR%20V04%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/deniz/Downloads/EUEMP12A-1498-I04%20-%20Country%20Factsheet%20-%20GR%20V04%20(1).pdf) Erişim Tarihi: 08.10.2022
- European Commission (2022b). Digital Transformation of the Greek Industry. https://reform-support.ec.europa.eu/digital-transformation-greek-industry_en Erişim Tarihi: 17.10.2022
- EUROSTAT (2022b). Erişim Tarihi: 12.06.2022 <https://ec.europa.eu/eurostat/web/digital-economy-and-society/data/main-tables#feedback-form>
- EUROSTAT (2022c). Erişim Tarihi: 29.09.2022 https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Unemployment_statistics
- EUROSTAT (2022ç). Erişim Tarihi: 14.10.2022 http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=isoc_cicce_use
- EUROSTAT (2022d). Erişim Tarihi: 28.11.2022 <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

- Gündoğan, Naci (2002). Hizmetler Sektöründe İstihdam. <https://www.tuhis.org.tr/pdf/718.pdf> Erişim Tarihi: 30.11.2022
- Gür, Nurullah (2019). İşsizliğin Nedenleri. <https://www.setav.org/issizligin-nedenleri/> Erişim Tarihi: 31.05.2022
- Hünler, Arın (2021). Küresel Rekabet Endeksi ve Türkiye. <https://kalkinmaguncesi.izka.org.tr/index.php/2021/01/27/kuresel-rekabet-endeksi-ve-turkiye/> Erişim Tarihi: 14.06.2021
- ILO (2022a). Erişim Tarihi: 19.01.2022 <https://unstats.un.org/sdgs/metadata/files/Metadata-01-01-01b.pdf>
- ILO (2022b). Erişim Tarihi: 03.05.2022 https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer8/?lang=en&segment=indicator&id=EMP_2EMP_SEX_AGE_CLA_NB_A
- ILO (2022c). Erişim Tarihi: 08.08.2022 https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer49/?lang=en&segment=indicator&id=EMP_TEMP_SEX_ECO_NB_A
- ILO (2022ç). Erişim Tarihi: 04.09.2022 https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer33/?lang=en&segment=indicator&id=UNE_DEAP_SEX_AGE_RT_A&ref_area=GRC
- ILO (2022d). Erişim Tarihi: 21.09.2022 <https://ilostat.ilo.org/data/country-profiles/>
- ILO (2022e). Erişim Tarihi: 01.10.2022 <https://ilostat.ilo.org/data/country-profiles/>
- ILO (2022f). Erişim Tarihi: 10.10.2022 https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer27/?lang=en&segment=indicator&id=EMP_DWAP_SEX_AGE_RT_A&ref_area=GRC
- ILO (2023). Erişim Tarihi: 30.04.2023 https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer30/?lang=en&segment=indicator&id=UNE_DEAP_SEX_AGE_RT_A&ref_area=GRC
- İŞKUR (2022). Erişim Tarihi: 08.12.2022 <https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/issizlik-sigortasi/issizlik-odenegi/>
- Karakaş, İsmet (2022). Yargıtayda Yapay Zeka Sistemi 2023'te Devreye Girecek. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/yargitayda-yapay-zeka-sistemi-2023te-devreye-girecek/2467658> Erişim Tarihi: 03.11.2022
- Keyes, Garrett (2017). The Youth Unemployment Rate in Greece. <https://borgenproject.org/youth-unemployment-rate-in-greece/> Erişim Tarihi: 05.10.2022
- Malkoutzis, Nick (2011). Greece – A Year in Crisis. <http://www.opendemocracy.net/nick-malkoutzis/greece-%E2%80%93-year-in-crisis> Erişim Tarihi: 07.10.2022

- OECD (2022b). Erişim Tarihi: 11.06.2022 <https://data.oecd.org/emp/self-employment-rate.htm#indicator-chart>
- OECD (2022c). Erişim Tarihi: 05.08.2022 https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=PERS_OCCUP_PRE1981
- OECD (2022ç). Erişim Tarihi: 20.11.2022 <https://data.oecd.org/rd/gross-domestic-spending-on-r-d.htm>
- OECD (2022d). Erişim Tarihi: 20.11.2022 <https://data.oecd.org/rd/researchers.htm#indicator-chart>
- OECD (2022e). Erişim Tarihi: 08.12.2022 <https://data.oecd.org/unemp/long-term-unemployment-rate.htm>
- OECD (2022f). Erişim Tarihi: 09.12.2022 <https://data.oecd.org/emp/hours-worked.htm>
- Online Labour Observatory (2022). Erişim Tarihi: 16.02.2020 <http://onlinelabourobservatory.org/oli-supply/>
- Özen Kapız, Serap (2001). İşin Değişen Anlamı ve Birey Yaşamında Önemi. <http://www.isguc.org/?p=article&id=66&cilt=3&sayi=2&yil=2001> Erişim Tarihi: 23.01.2022
- Özkaplan, Nurcan (2020). Türkiye’de İşgücü Piyasasının Dönüşümü (1980-2007). https://www.academia.edu/1206828/T%C3%BCrkiye_i%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC_piyas%C4%B1n%C4%B1n_d%C3%B6n%C3%BCm%C5%9F%C3%BCm%C3%BC Erişim Tarihi: 14.11.2020
- Statcounter (2022). Erişim Tarihi: 22.10.2022 <https://gs.statcounter.com/search-engine-market-share/all/greece/#monthly-202012-202012-bar>
- Tanış, Hakan (2020). Toplum 1.0'dan Toplum 5.0'a. <https://sanayiturk.com/makale/toplum-1-0-dan-toplum-5-0-a-541>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023). Ülkemizde Bilgi Toplumuna Dönüşüm. <http://www.bilgitoplumu.gov.tr/bilgi-toplumu/ulkemiz-de-bilgi-toplumuna-donusum/> Erişim Tarihi: 17.01.2023
- T.C. Dışışleri Bakanlığı (2022). Erişim Tarihi: 19.01.2022 <https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?12d61ad6-534f-4961-a432-f8b94b5c2cef>
- T.C. Sağlık Bakanlığı (2022). Erişim Tarihi: 10.01.2022 <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html>
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2022). Yunanistan’da Özelleştirme Faaliyetleri. https://ticaret.gov.tr/data/5b8a43355c7495406a227726/Ozellestirme_Raporu.doc Erişim Tarihi: 13.09.2022

- Tathyer, Mevlüt (2020). Odak: Koronavirüs Sonrası Dünyada İstihdam ve İşsizlik. https://www.setav.org/odak-koronavirus-sonrasi-dunyada-istihdam-ve-issizlik/#_ftn15 Erişim Tarihi: 03.06.2022
- TÜİK (2022a). Erişim Tarihi: 15.01.2022 <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1>
- TÜİK (2022b). Erişim Tarihi: 02.03.2022 <https://biruni.tuik.gov.tr/nufus85app/idari.zul>
- TÜİK (2022c). Erişim Tarihi: 04.03.2022 <https://biruni.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul>
- TÜİK (2022ç). Erişim Tarihi: 07.03.2022 <https://biruni.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul>
- TÜİK (2022d). Erişim Tarihi: 07.03.22 <https://biruni.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul>
- TÜİK (2022e). Erişim Tarihi: 19.03.2022 <https://biruni.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul>
- TÜİK (2022f). Erişim Tarihi: 27.03.2022 <https://biruni.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul>
- TÜİK (2022g). Erişim Tarihi: 31.03.2022 <https://biruni.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul>
- TÜİK (2022h). Erişim Tarihi: 06.04.2022 <https://biruni.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul>
- TÜİK (2022ı). Erişim Tarihi: 04.05.2022 <https://biruni.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul>
- TÜİK (2022i). Erişim Tarihi: 04.05.2022 <https://biruni.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul>
- TÜİK (2022j). Erişim Tarihi: 08.05.2022 <https://biruni.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul>
- TÜİK (2022k). Erişim Tarihi: 08.05.2022 <https://biruni.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul>
- TÜİK (2022l). Erişim Tarihi: 09.05.2022 <https://biruni.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul>
- TÜİK (2022m). Erişim Tarihi: 24.05.2022 <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>

- TÜİK (2022n). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210> Erişim Tarihi: 24.05.2022
- TÜİK (2022o). Erişim Tarihi: 24.05.2022 <https://biruni.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul>
- TÜİK (2022ö). Erişim Tarihi: 24.05.2022 <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr>
- TÜİK (2022p). Erişim Tarihi: 31.05.2022 <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr>
- TÜİK (2022r). Erişim Tarihi: 03.06.2022 <https://biruni.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul>
- TÜİK (2022s). Erişim Tarihi: 03.06.2022 <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr>
- TÜİK (2022ş). Erişim Tarihi: 03.06.2022 <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr>
- TÜİK (2022t). Erişim Tarihi: 04.06.2022 <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=66&locale=tr>
- TÜİK (2022u). Erişim Tarihi: 09.06.2022 <https://biruni.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul>
- TÜİK (2022ü). Erişim Tarihi: 09.06.2022 <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr>
- TÜİK (2022v). Erişim Tarihi: 11.06.2022 <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr>
- TÜİK (2022y). Erişim Tarihi: 11.06.2022 <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Bilim,-Teknoloji-ve-Bilgi-Toplumu-102>
- TÜİK (2022z). Erişim Tarihi: 12.06.2022 <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr>
- TÜİK (2023). Erişim Tarihi: 22.04.2023 <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr>
- Tümer, Servet (2022). Antalya'da 3d Boyutlu Sanal Evren Merkezi, Ziyaretçilerini Ağırlamaya Başladı. <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/antalyada-3d-boyutlu-sanal-evren-merkezi-ziyaretcilerini-agirlamaya-basladi/0> Erişim Tarihi: 03.11.2022

- UN (2022). Definition of Youth. <https://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-definition.pdf> Erişim Tarihi: 17.01.2022
- UNCTADSTAT (2022). Erişim Tarihi: 14.06.2022 https://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS_ChosenLang=en
- UNDATA (2022a). Erişim Tarihi: 02. 03. 2022 <http://data.un.org/Data.aspx?d=POP&f=tableCode%3A22>
- UNDATA (2022b). Erişim Tarihi: 17. 07. 2022 <http://data.un.org/Data.aspx?d=POP&f=tableCode%3A22>
- UNDATA (2022c). Erişim Tarihi: 23.07.2022 <http://data.un.org/Data.aspx?q=unemployment&d=LABORSTA&f=tableCode%3a3A>
- UNDATA (2022ç). Erişim Tarihi: 23.07.2022 <http://data.un.org/DocumentData.aspx?q=YOUTH+LABOUR+FORCE+GREECE&id=264>
- UNDATA (2022d). Erişim Tarihi: 04.08.2022 <https://data.un.org/Data.aspx?q=employment&d=LABORSTA&f=tableCode%3a2B>
- UNDATA (2022e). Erişim Tarihi: 05.08.2022 <https://data.un.org/Data.aspx?q=employment&d=LABORSTA&f=tableCode%3a2B>
- UNDATA (2022f). Erişim Tarihi: 26.08.2022 <https://data.un.org/Data.aspx?q=unemployment&d=LABORSTA&f=tableCode%3a3A>
- UNDATA (2022g). Erişim Tarihi: 26.08.2022 <http://data.un.org/DocumentData.aspx?q=YOUTH+LABOUR+FORCE+GREECE&id=264>
- World Bank (2022a). Erişim Tarihi: 02.03.2022 - 24.03.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=TR>
- World Bank (2022b). Erişim Tarihi: 02.03.2022 - 24.03.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.GROW?end=2020&locations=TR&start=1961&view=chart>
- World Bank (2022c). Erişim Tarihi: 17.07.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=GR>
- World Bank (2022ç). Erişim Tarihi: 17.07.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL?locations=GR>
- World Bank (2022d). Erişim Tarihi: 17.07.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SP.RUR.TOTL?locations=GR>
- World Bank (2022e). Erişim Tarihi: 21.07.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.CACT.NE.ZS?locations=GR>

World Bank (2022f). Erişim Tarihi: 21.07.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SL.EMP.TOTL.SP.NE.ZS?locations=GR>

World Bank (2022g). Erişim Tarihi: 23.07.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.NE.ZS?locations=GR>

World Bank (2022h). Erişim Tarihi: 23.07.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTI.ZS?locations=GR>

World Bank (2022i). Erişim Tarihi: 23.07.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.1524.NE.ZS?locations=GR>

World Bank (2022i). Erişim Tarihi: 16.08.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.NE.ZS?locations=GR>

World Bank (2022j). Erişim Tarihi: 16.08.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.CACT.NE.ZS?locations=GR>

World Bank (2022k). Erişim Tarihi: 16.08.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SL.EMP.TOTL.SP.NE.ZS?locations=GR>

World Bank (2022l). Erişim Tarihi: 04. 09.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.1524.ZS?locations=GR>

World Bank (2022m). Erişim Tarihi: 04.09.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SE.TER.ENRR?locations=GR>

World Bank (2022n). Erişim Tarihi: 13.09.2022 <https://data.worldbank.org/>

World Bank (2022o). Erişim Tarihi: 15.09.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SE.TER.ENRR?locations=DE-GR-GB-US>

World Bank (2022ö). Erişim Tarihi: 15.09.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?locations=DE-GR-JP>

World Bank (2022p). Erişim Tarihi: 15.09.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/IT.NET.SECR.P6?locations=GR-US-GB-DE>

World Bank (2022r). Erişim Tarihi: 25.09.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=GR>

World Bank (2022s). Erişim Tarihi: 30.09.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.CACT.MA.NE.ZS?locations=GR>

World Bank (2022ş). Erişim Tarihi: 30.09.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.CACT.FE.NE.ZS?locations=GR>

World Bank (2022t). Erişim Tarihi: 14.10.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SE.TER.ENRR?locations=GR>

World Bank (2022u). Erişim Tarihi: 18.11.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SE.SEC.ENRR?locations=GR-TR>

World Bank (2022ü). Erişim Tarihi: 18.11.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SE.TER.ENRR?locations=GR-TR>

World Bank (2022v). Erişim Tarihi: 20.11.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.ENRR?locations=TR-GB>

World Bank (2022y). Erişim Tarihi: 20.11.2022 <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=IP.PAT.RES&country>

World Bank (2022z). Erişim Tarihi: 25.11.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.CACT.FE.ZS?locations=GR-TR>

World Bank (2022a1). Erişim Tarihi: 25.11.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SL.EMP.TOTL.SP.FE.NE.ZS?locations=GR-TR>

World Bank (2022a2). Erişim Tarihi: 25.11.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.NETM?locations=GR-TR>

World Bank (2022a3). Erişim Tarihi: 28.11.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.1524.FE.NE.ZS?locations=TR>

World Bank (2022a4). Erişim Tarihi: 01.12.2022 <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

World Bank (2022a6). Erişim Tarihi: 08.12.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.1524.ZS?locations=GR-TR>

World Bank (2022a7). Erişim Tarihi: 08.12.2022 <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS>

World Bank (2022a8). Erişim Tarihi: 09.12.2022 <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators/preview/on>

World Bank (2023a). Erişim Tarihi: 20.04.2023 <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS>

World Bank (2023b). Erişim Tarihi: 22.04.2023 <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.1524.ZS>

World Bank (2023c). Erişim Tarihi: 26.04.2023 <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?locations=GR-TR>